

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Tanıl Bora/Kemal Can

Devlet Ocak Dergâh

12 Eylül'den 1990'lara
Ülkücü Hareket

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

İLETİŞİM YATIRIMCI

TANIL BORA 1963 Ankara doğumlu. İstanbul Erkek Lisesi ve A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. İletişim Yayınları'nda editörlük yapıyor. *Toplum ve Bilim* dergisi yayın yönetmeni. *Birikim* dergisinde yazıyor. Başka kitapları: *Yeşiller ve Sosyalizm* (derleme, İletişim, 1988); *Rudolf Bahro: Nasıl Sosyalizm, Hangi Yeşil, Niçin Tinsellik?* (derleme, Ayrıntı, 1989); *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu* (Birikim, 1991); *Futbol ve Kültürü* (derleme, R. Horak ve W. Reiterle birlikte, İletişim, 1993); *Bosna-Hersek: "Yeni Dünya Düzeni"nin Av Sahası* (Birikim, 1994); *Milliyetçiliğin Kara Bahanı* (Birikim, 1995); *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık* (Birikim, 1998).

KEMAL CAN 1964'de Düzce'de doğdu. 1986'da A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984'te *Gençlik ve Toplum* dergisinde yazdı. 1986-87'de *Yeni Gündem*'de, 1987-90 döneminde *Nokta* dergisinde, 1993'de *EP (Ekonomi Politika)* dergisinde gazetecilik yaptı. 1994'de *Express* dergisini çıkartan ekipte yer aldı. 1996-97 yıllarında *ArtıFlaber* dergisinde çalıştı. Gazetecilik ve yazarlık yapıyor.

İletişim Yayınları 123 • Araştırma-Inceleme Dizisi 26

ISBN 975-470-100-8

© 1991 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 1991, İstanbul
2. BASKI 1991, İstanbul
3. BASKI 1994, İstanbul
4. BASKI 1999, İstanbul (500 adet)
5. BASKI 1999, İstanbul (500 adet)
6. BASKI 2000, İstanbul (500 adet)

KAPAK Ümit Kıvanç

KAPAK FOTOĞRAFI Esat Pala

DIZGI Maraton Dizgievi

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Sezar Atmaca

KAPAK BASKISI Sena Ofset

İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Hanı No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TANIL BORA / KEMAL CAN

Devlet, Ocak, Dergâh

12 Eylül'den 1990'lara
Ülkücü Hareket

i l e t i ş i m

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Önsöz - Ömer Laçiner	9
Dördüncü Baskı İçin Önsöz	41
Giriş	43

BİRİNCİ BÖLÜM

12 Eylül Öncesinde Ülkücü Hareket	51
MHP ve Ülkücü Hareketin Tarihsel Gelişme Sürecine Bir Bakış	52
Ülkücü Militanlığın Toplumsal Karakteri ve İnsan Malzemesi	64
Ülkücü Hareketin Örgütsel Yapısı	74
1974-1980: İktidar Stratejisinin İflası	84

İKİNCİ BÖLÜM

1980-1982: 12 Eylül Şoku, Dava ve Savunma	101
İlk Şok ve Darbenin Algılanışı	102
Savunmanın Genel Karakteri	120
İnsan Hakları Savunuculuğu ve 12 Eylül Karşıtlığı	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 Eylül'ün Resmi İdeolojisi, Faşist Entelejensiya ve "Türk-İslam Sentezi"	147
1980-1983 Döneminde Faşist Entelejensiya ve Aydınlar Ocağı	149
"Milli Mutabakatlar" ve Türk-İslam Sentezi Doktrini	160
Türk-İslam Sentezi Karşısında İslami Hareket ile MHP/Ülkücü Hareket	178

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1983: Yeni Partiler ve Ülkücü Camiada Ayrışma	191
1983 Seçimleri Öncesi: "Truva Atları"	193
ANAP ve "Eski Ülkücüler"/ "Hareketçiler"	206
"Eski Ülkücülerin" ANAP'lılaşma Dinamiği	231

BESİNCİ BÖLÜM

MHP Misyonunun Öz Partisine, Doğru: MP-MÇP	251
1983-1986: Temsiliyet Bunalımı	252
1987: Türkeş'in Müdahalesi ve Genel Başkanlığı	269

ALTINCI BÖLÜM

İslamlaşma Süreci ve "Türk-İslam Ülkücülüğü"	281
12 Eylül ve Ülkücü Hareketin Tabanında İslamlaşma Süreci	282
Bir Kimlik ve Söylem Olarak "Türk-İslam Ülkücülüğü"	303

YEDİNCİ BÖLÜM

Ülkücü Harekette "Sol" Söylem	327
"Sol" Faşizm	328
Ülkücü Harekette "Sol" Söylemin Temel Unsurları	338
"Sol" Söylem ve Türk-İslam Ülkücüleri ile Devletli-Muhafazakâr Çizgi Arasındaki Çelişki	361

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ülkücü Mafya	377
Ülkücü Harekette Mafyalaşma Dinamiği ve 12 Eylül	379
Ülkücü Mafyanın Çözülme Süreci	394

DOKUZUNCU BÖLÜM

MÇP'nin "Kalkınması"	407
MÇP'de Bunalım ve Tıkanma	409
Türk-İslam Ülkücüleri ile "Parti" Arasındaki Mesafe ve Bu Mesafenin Kapanmasını Zorlayan Etkenler	423
Türk-İslam Ülkücülerinin Partiyle "Birleşmesi" ve MÇP'nin Toparlanma Süreci	435

ONUNCU BÖLÜM

Ülkücü Hareket ve İslamcı Hareket	453
Türk-İslam Ülkücülerinin İslami Harekete Yönelik Stratejisi	455
İslami Hareket(ler)in Ülkücü Harekete Karşı Stratejisi	461
Çelişkiler, Polemikler ve Tırmanan Gerilim	474
Ek: Alevilere Yönelik "Bütünleştirici" Tavır	485

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Dünya Politikasında Yeni Yapılanmalar, Dış Türkler ve Ülkücü Hareket	495
Yükselen Dış Türkler Konjonktürü Karşısında Ülkücüler	498
Yeni Pan-Türkizm Etmenleri, Sağ Entelejensiya ve MÇP/Ülkücü Hareket	513
Ek: Körfez Bunalımı ve Ülkücü Hareket	534

ONİKİNCİ BÖLÜM

Anti-Komünizm ve Sola Karşı Tutum	541

Komünizme ve Sola Karşı “Yeni” Strateji.....	543
Ülkücü Militanlığın Saldırganlık Potansiyeli ve Sola Karşı “Yeni” Stratejinin Sorunları	558
Ek: “Kürt Sorunu” ve Ülkücü Hareket.....	580
Sonuç	593
Kaynakça	601

Tanıl Bora ve Kemal Can'ın örnek bir araştırma ve inceleme ürünü olan bu kitapta, 12 Eylül darbesi ile dağılan, dağıtılan MHP eksenindeki hareketin 1980'li yıllarda içinden geçtiği muhasebe süreci ve MÇP adıyla yeniden inşası anlatılıyor.

İçerdiği zengin malzeme ile bu çalışma ilkin okuru MHP-MÇP çizgisindeki hareketin kendi özel düşünüş ve davranış dünyasında yaşadığı ciddiye alınması gereken değişimden haberdar ediyor. Elbette ki bu değişim hareketin asli niteliğini başkalaştıran mahiyette değildir. Ama öte yandan da bu çalışma bahsedilen değişime ilişkin yeni, güncel bilgileri MHP-MÇP hareketi hakkında önceden bildiklerimize eklemekle yetinmemizi de önermiyor. Kanımca kitabın asıl değer ve önemi genel olarak faşizm, özel olarak Türkiye'deki MHP-MÇP hareketine ilişkin sık ve dar formüller içine sıkıştırılmış bilgi ve yargılarımızı yeniden gözden geçirmeye davet ediyor oluşundadır.

Bu davet şüphesiz 'ilkin sosyalizm hareketini ilgilendirmelidir. Çünkü özgül bir ideoloji, örgütlenme, eylem anlayışı ve siyasal toplumsal düzen olarak faşizmin tüm içeriğini belirleyen, ona dinamizmini sağlayan şey, mevcut veya

muhtemel bir "sosyalist devrim tehlikesi"dir. Tüm tarihsel örneklerinde ve Türkiye'de görüldüğü üzere soy faşist hareket, sosyalist devrim mesajı taşıyan bir akımın yükseldiği ortamlarda, hızla şekillenerek karşı bir kitle hareketi halinde sosyalizm akımının en amansız düşmanı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalist devrim "tehlikesi" faşizmin varlık koşulu, hatta varlık nedenidir. Faşist hareket bu "tehlike"ye karşı, tam ve temelden bir reaksiyonu temsil eder.

Bu bakımdan sosyalistlerin faşizmi kendilerine tam karşıt bir akım olarak nitelemeleri yanlış değildir. Ama sorunun can alıcı noktası bu karşıtlığın nasıl kavrandığı, nasıl bir içerikte düşünüldüğüdür.

Daha başından belirtilmelidir ki, bu konuda sosyalistler tarafından öne sürülen çeşitli görüşler, o görüş sahiplerinin bizzat kendilerini, yani kendi sosyalizmlerini nasıl tanımladıklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Özetle sosyalizmi nasıl tanımlıyorsak, onun kaynağını, asli özelliğini, onu bir devrim yapan temel vasfı nerede görüyorsak, faşizmi de bu kıstaslara göre tam karşıtında yeralan bir akım, bir hareket olarak tanımlama eğiliminde olacağız.

Bu tespiti bilinçle kavramanın olağanüstü önemi vardır. Örneğin eğer sosyalizmi objektif gerçekliğin, bilimsel yasaların zorunlu sonucu, bunların doğruluğu ve kesinliği üzerine inşa edilmiş bir akım olarak kavlıyor, bundan dolayı da ona tüm olumlu değerleri kendinde toplamış bir hareket payesi veriyorsak, onun tam karşıtındaki faşizmi de bu özelliklerden tamamen yoksun, onların zıddını temsil eden bir konumda göreceğiz. Ve yine sosyalizmi toplumun alt sınıflarına, özellikle proletaryaya özgü, onu temsil eden bir hareket olarak niteleyorsak, faşizmi de toplumun öteki üst ucundaki sınıf ve zümrelere has, onları temsil eden bir hareket olarak nitelemekte ısrarlı olacağız. Faşizm bir hareket olarak karşınızda o alt sınıflardan bu arada proleterlerden de azımsanmayacak

bir destek sağlamış biçimde belirse dahi biz bunları "özüne ihanet etmiş" veya her nasılsa kandırılmış bir kitle, bir tali fenomen olarak görüp, faşizmin gerçek sahibinin "tekelci sermayenin en emperyalist, en şoven, en gerici kesimi" olduğunu söylemekte tereddüt etmeyeceğiz. Aynı şekilde eğer sosyalizmin özünü "üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması"nda görüyorsak, faşizmin de bunun tam karşıtını, yani özel mülkiyetin en aşırı pekiştirme eğilimini temsil ettiğini iddia etmeye yatkın olacağız ve dolayısıyla onun söz veya başka bir biçimde eleştirel tavırlarıyla karşılaştığımızda bunun ya bir aldatmaca olduğunu veya özünde özel mülkiyeti daha da sağlama alma amacını taşıdığını ispata yöneleceğiz.

Görüldüğü üzere, bu yaklaşım dahilinde sosyalizm-faşizm ilişkisi bir mutlak iyi, mutlak kötü karşıtlığı, ak-kara tarzında algılanmaya uygundur. Ancak hemen işaret edilmelidir ki; sosyalizm-faşizm ilişkisini bu şema içinde görmek ve değerlendirmek "şerefi" ve önceliği faşistlere aittir. Ekim Devrimi'nin ertesinde hemen hemen tüm Avrupa ülkelerini saran o her şeye gebe ortamında özerk, yeni bir siyasal hareket türü olarak ortaya çıkan faşist akımlar, siyasal-toplumsal programları itibarıyla birbirlerinden belli noktalarda farklı olsalar da; hepsinin ortak vasfı, sosyalizmi tanımlarken onu kendi toplumları, seslendirdikleri kitle açısından en kötü, en uğursuz, en "akla aykırı" sayılan ne varsa, onun toplandığı, sistemleştirildiği bir akım olarak tarif etmektir. Bunda sosyalizme en küçük bir iyilik payesi tanımamaya özenle dikkat edilmiştir. Sosyalizmin toplumca, seslenilen kitlelerce makul, doğru, haklı sayılabilecek her tezinin, iddia ve talebinin yüzeyden böyle gözüküğü, ama "gerçekte" "mutlak kötülüğün" mihraklarınca güdülen gizli, karanlık, iğrenç bir amacı kamufle ettiği, çarpıtmalara, uydurma ve fantastik ve propagandanın en merkezî ve büyük bölümü bununla oluşturulmuştur. Türkiye'de ilk kez MHP'nin şahsında özerk bir siyasal hareket olarak şekillenen faşist akımın da bu

"kural"a harliyen riayet ettiğini bilmekteyiz. Yalnızca sosyalistleri değil genel solun tümünü "Moskova'nın ajanı" olmakla niteleyen ve bu teşhisini SSCB'yi açıkça eleştiren akımların olanca büyüklüğü ve çeşitliliği karşısında dahi geri almayıp aksine bütün bunların yine o meşru merkezce yürürlüğe konulan bir "plan"ın gereği olduğunu, o merkezi gizlemek ve "biz"i aldatmak "zihnimizi bulandırmak" amacına matuf olduğunu ısrarla ileri sürmüştür. Bunun yanı sıra özellikle orta ve alt sınıf Türkiye halkının sosyo-kültürel ve moral dünyasından bakıldığında olumsuz, ahlak dışı ve yabancı görünen ne varsa, hepsini sosyalizme izafe etmekten hiç çekinmemiş ve böylece sıradan bir faşist sempatizanın gözünde sosyalist bir işçi ve militan ile lüks burjuva semtlerin züppe gençleri aynı "komünist" imajı içinde görülür olmuştur. Aynı şekilde, sosyalistlerce savunulan veya gerçekleştirilen herhangi bir eylemin söz konusu kesimlerce doğru, haklı "biz"im iyiliğimize diye yorumlanabilir oluşu karşısında faşist hareket ya böyle bir olgu yokmuşçasına kasdi bir suskunlukla olayı görmezden gelmiş veya daha sık olarak o olayın nasıl "aslında" "Moskof çıkarları"na, o "meşum merkez"in şeytani amaçlarına hizmet gayesi taşıdığını "izah"a girişmiştir.

Ne denli iğrenç yöntemlere, çarpıtmalara başvurulmuş olursa dahi, faşist hareketlerin bu ortak tavrında şaşırtıcı bir yan yoktur. Çünkü başlangıçta da belirttiğimiz gibi faşizm, özgül bir siyasal ideoloji, akım olarak bir sosyalist devrim "tehlikesi"nin acilliği karşısında ortaya çıkan bir reaksiyon hareketidir. Sıradan reaksiyonda olmayan derin bir korku, bir can havliyle davranma boyutu vardır. Bu şimdi kaybederse ebediyen kaybetmiş olacağı duygusu içinde her araca başvurmak ona mübah gözükebilir. Üstelik içinden devşirildiği düşünce ve davranış mirasında o vulger iyi-kötü, ak-kara zıtlığı şeması "doğal" yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşımın bir özelliği de kendilerini "doğal olarak" iyi veya haklı konumuna yerleştirenlerin yaptıklarının da ayrıca iyi,

haklı ve dürüstçe olmasının gerekmemesidir. Haklılık veya iyilik “biz”de mündemiç olduğundan bile bile haksız ve ahlaksız bir şeyler yapsak bile bundan dolayı o içsel haklılığımıza bir hanel gelmemesidir. Ayrıca o içsel “haklılık” veya “doğruluğumuz”dan dolayı gerek görürsek haksızlık yapmak da hakkımızdır.

İlk kez 1920’lerde Ekim Devrimi’nin tüm dünyayı sarstığı koşullarda ortaya çıkan faşist akımlar, varlık koşullarını, hatta nedenlerini o devrimin uyandırdığı derin “can havli” duygusunda buldular. Bu açıdan bakıldığında 1960’lı yıllarda yeniden yükselen “sosyalist devrimler” dalgasının en fazla etkilediği ülke sayılabilecek olan Türkiye’de 2. Dünya Savaşı ertesinin en yaygın ve etkili faşist hareketinin ortaya çıkmış olması anlaşılır bir olaydır. Söz konusu sosyalizm dalgasının yükselişiyle belirlenen uluslararası atmosferde, öteki ülkelerdekinden çok daha hızla gelişen, dikkate değer bir prestij ve dinamizmle kısa sürede ülke gündemini belirler hale gelen Türkiye sosyalist hareketinin, bu toplumdaki belirli kesimlerde çok daha güçlü bir can havli duygusu yaratacağı açıktır. MHP’de temsil edilen hareketin sosyalist hareketle adeta paralel giden gelişmesini olduğu kadar bu hareketin “klasik faşist” hareketle bu denli benzeşmesi de ilkin bu zeminde açıklamasını bulur.

Burada şüphesiz asli sorun, şimdiye kadar can havli duygusu diye adlandırırverdiğimiz ruh halinin neden toplumun bu alt-orta sınıflarının bir kesiminde o denli şiddetli biçimde doğmuş olmasıdır. Bu kesimleri sosyalist devrimin gözü kara düşmanları halinde faşist hareketin saflarına iten veya çeken nedir?

Faşizmin bir ideoloji, bir sosyo-politik düzen talebi ve bir kitle hareketi olarak örgütlenme biçiminin ayırt edici yanlarını görebilmek, böylece onu özgüllüğü içinde kavrayıp tanımlamak, ancak ve sadece bu sorudan başlamakla, bunun cevabını gereğince verebilmekle mümkündür. Dolayısıyla sosyalistlerin faşizme karşı mücadele perspektiflerinin anahtarı da buradadır.

Ancak bilinmektedir ki, günümüze kadar genel sosyalist

harekete ve onun dolayımında Türkiye'deki sosyalist hareketlere egemen kılınmış faşizm tanımı, analizi ve haliyle mücadele perspektifi hiç de böyle değildir. Az önce bir vesileyle işaret edildiği üzere, bu faşizm tanımı ve analizi bizim bilhassa önemini vurguladığımız bu "kitle desteği" olgusunu neredeyse görmezden gelme tavrı üzerine kuruludur. Bunun için başlıca iki yöneme başvurulmuştur. Birincisi, şüphesiz hepsi de sosyalizme karşı olan tüm dikta rejimi türleriyle soy faşist hareketleri aynı faşist etiketi altında toplayıp böylece bu ikincileri daha ilk bakışta ötekilerden ayıran o "kitle desteği" faktörünü basit, belirleyici olmayan bir istisna gibi göstermektir. Bu durumda "belirleyici olan" sadece hepsinin de işçi ve sosyalist hareketin özerk örgütlenmelerine karşı zor ve terör uygulayan yönetimler oluşudur. Geçerken ifade edelim ki böyle yapılıncı faşist siyasal toplumsal düzenleri sıradan dikta rejimlerinden farklı kılan yanlar, örgütlenme özellikleri de önemsizleştirilmiş olur.

İkinci yöntem, söz konusu kitle desteğini yapay bir fenomen, faşizmin "asıl kaynağı"nı örten, hatta bu kaynak -yani tekelci sermayenin en emperyalist, en gerici, en şoven kesimi- tarafından bir biçimde "kandırılan", manipüle edilen böylece de "kaynağı" maskelemekte kullanılan basit bir alet olarak sunmaktır. Yine sadece değinmekle yetinelim ki, böyle sunulunca faşist siyasal hareketi bırakın bir aldatılmışlar grubundan öteki sağ siyasal hareketlerden farklı kılan ve ona adeta bir "ikinci devlet" havası veren özel örgütlenme biçimi düşünölmeye değmez bir ayrıntı mesabesine indirgenir veya sırf faşist hareketin ne denli bilinçli bir terör ve baskı aygıtı olduğunun kanıtı olarak kullanılır.

Bunların yanı sıra söz konusu yaygın faşizm tanımı ve analizi faşist ideolojinin özgül bir karakter taşıdığını ya kabul etmez veya bunu yalnızca işlenen milliyetçi ideolojinin ırkçı veya "en üstün millet" temasıyla donanmış olmasında görür. Faşist

ideolojide herhangi bir özgüllük görmeme halinde, bu ırkçılık ve üstün millet teması tekelci sermayenin “en emperyalist” kesiminin yayılma arzularının meşrulaştırılması gerekçesine bağlanır, dolayısıyla zaten öngörülen bir niyetin ifadesi addedilir. İkinci halde ise milliyetçi ideolojinin bir ölçüde çarpıtılıp daha keskin hale getirildiği, böylece milliyetçi ideolojinin kabul edilen harekete geçirme gücünün pompalandığı söylenir.

Ne var ki, bu yorumlar, faşist ideolojinin o temaları özel olarak sosyalizme karşıt bir bilinç türü geliştirmek için kullandığı gerçeğini, bu “mekanizma”sını katıyyen açıklamaz. Son yüzyılda birçok örnekte görüldüğü üzere milliyetçi ideoloji, “milli dava” temaları kitlelerin, alt sınıfların gözlerini sosyalizmin gösterdiklerinden başka yere çevirmeleri amacıyla kullanılmıştır. Bu tür girişimlerin başarılı olduğu durumlarda etkilenen insanlar, sosyalistlere karşı sadece sözü edilen milli davanın (davaların) her şeyin üstünde geldiği yolunda itirazlarda bulunmuşlar, olsa olsa onları “milli dava”lara katılmamakla suçlamışlar; ama hiçbir zaman sosyalizmi kendi insani-toplumsal varoluşlarına kasteden ölümcül bir tehdit bir yıkım olarak algılamamışlardır. Hem milliyetçi, hem de sosyalist olunabileceğini düşünenler, kendilerini öyle adledenler çok olmuştur.

Oysa faşist ideoloji içinde sosyalizmi ölümcül bir tehlike, tehdit olarak görmek milliyetçi olmanın başkoşulu, gereği halindedir. Söz konusu ideoloji içinde bu bir emir olarak empoze edilmiş değildir. Çok daha köklü biçimde ideolojinin üzerine temellendiği insan, doğa ve toplumla ilgili başlangıç hipotezlerinin iç mantığı gereği “dolayısıyla” çıkan bir sonuçtur bu. Milliyetçi ideolojinin “eski” kurgusu içinde ille de sosyalizme yeminli düşman olmak gerekmez. Ama faşist ideolojinin üzerine inşa edildiği “felsefe”nin öncüllerinden bakıldığında sosyalizmin verdiği mesaj gerçekten de o öncüllerin

tam bir inkarı olarak gözükür. O öncülleri kendi düşünce ve davranışının temeli sayan, varoluşunu buradan kavrayan biri için sosyalizm, o nedenle varlığına karşı bir imha girişimi, tehditi olarak gözükür. Faşist ideolojinin bu "mekanizması"nu az sonra açıklamaya çalışacağız.

Buna geçmeden yerleşik sosyalizm anlayışının faşizm tanımı ve analizi hakkında söyleyeceklerimizi bitirelim.

Baştan da belirttiğimiz gibi sosyalistlerin faşizm tanımı ve analizi, kendilerini yani sosyalizmi nasıl tanımladıklarıyla sımsıkı bir biçimde ilişkilidir. Burada şüphesiz "uzak amaç" diye tanımlanan değil, fiilen uygulamalarıyla temsil ettikleri sosyalizm söz konusudur.

Benzer bir bağıntı aslında tüm akımlar için ve hemen her durumda geçerlidir. Herkes karşısındakini kendi ayırt edici saydığı özelliği ya da özellikleri kıstasında kavrar, tanımlar ve analiz eder. O nedenle bir burjuva demokrat faşizmde öncelikle demokrasinin reddini görür, bir liberal onu totaliter vasfından tanımlar, bir dindar onun Tanrı ve emirlerine ilişkin "muhataralı" yaklaşımını, ırk ve üstün millet temalarını asıl eleştiri nedeni olarak görür ve bu arada hepsi de onda kendilerine benzeyen yanları, aynı olan noktaları ya soru konusu yapmaz veya ister istemez bu noktalardan konuşulacak ve benzerlik sorgulanacaksa oradaki nüansların ne denli önemli bir farklılığa tekabül ettiğini sinirli bir rahatsızlıkla "izah" etmeye çalışacaktır.

O nedenle söz konusu sosyalizm anlayışını faşizm olayına bakarken şu veya bu olguyu dikkate almamakla yoksa gereken önemi vermemekle itham etmek anlamsızdır. O "nihai iç manı" gereği "görmesi gereken" olguları görmüş, önemlilik derecelerini, anlamlarını buna göre tespit etmiş, tanım ve analizini böylece yapmıştır. Dolayısıyla gerideki o sosyalizm anlayışını sorgulamadan ne sağlıklı bir faşizm tartışmasına girebilir ne de olgular düzeyinde bir "doğruluk" sınavından sonuç alınabilir.

Ama yine de, ne o yerleşik sosyalizm anlayışını sorgulamaya ne de faşizme ilişkin yaklaşımı tartışmaya gerek var diyebilenleri düşündürmesi gereken bir husus vardır. Şöyle ki; az önce faşist hareketlerin sosyalizmi deyimin tam anlamıyla mutlak kötülük, kökten kazanması gereken bir bela gibi tanımladıklarını belirtmiştik. Kendisiyle sosyalizm arasındaki ilişkiyi bu tarz bir ak-kara zıtlığı şeması içinde görmenin faşizm gibi bir ideoloji-hareket açısından yadırgatıcı sayılamayacağını, dahası ona tam oturduğunu kısaca açıklamıştık. Ne var ki, aynı ak-kara zıtlığı şemasının sosyalist hareketin faşizme karşı yaklaşım ve tavrında da aynen geçerli olduğu ortadadır.

Faşist hareketlerin sosyalist olmayı geçtik, vicdan sahibi herkese lanet okutacak, yürekten bir öfkeye sevkedecek bir sicile sahip oldukları, bu sicili daha ilk günlerinden yazmaya başladıkları apaçık bir gerçek. Faşizm denildiğinde bu öfke ve lanet fırtınasına kapılmamak da kolay değil. Fakat bu fırtına içinde “kendi yolumuz”u “kendimiz” çizebilmek için şaşımamak için, her şeyden önce bahsedilen türden iyi-kötü, ak-kara şemalarıyla insani-toplumsal olayların, tarihin açıklanamayacağını vurgulamış bir felsefi temelimiz olduğunu, bu temelin adıyla anıldığı Marx’ın “insani olan hiçbir şey bana yabancı değildir” sözünü şiar edindiğini unutmamak gerekmez mi? İnsani olana yabancı olmamak, ne denli karşı olursak olalım öznesi insan(lar) olan her vakaıyı insanda yani “ben”de de var olan, var olup da bir biçimde dizginlediğim veya bir başka (olumlu) kanala dönüştürebildiğim bir yanın, bir özelliğin tezahürü olarak görebilmek, o gözle yaklaşmak demektir.

Bu, bahsedilen anlamda o insani yanımızı, onun o tezahür tarzını mazur görmek değildir. Aksine böyle bir “yan”ımız olduğunu bilecek ama kendi insan kimliğimizi seçtiğimiz “olumlu” yanlarımız ekseninde kurmuş olarak, seçimini tam zıt yönde yapmış olanlarla gerektiğinde hayati bir mücadeleye gireceğimizi de biliriz. Ama eğer seçimimiz gerçekten yetkin

bir insan kimliğine, insani-toplumsal varoluşun çok daha yüce bir tarzına tekabül ediyorsa, tam karşıt bir seçim yapmış olanları onlardan da iyi anlayabilir, bu seçim, bu yönelim sürecinin iç mantığını, onları da etkileyen bir vukuflla çözümlayebiliriz. Bu, karşıtının iç dünyasına girebilmek, onu orada, oradan etkileyebilmektir. "Orada" ise aldatıldığı, kandırıldığı şüphesini taşıyan (bir) insan(lar) değil, "iyi" bir seçim yaptığını düşünen veya buna inanan insanlar vardır. Bu düşünce veya inancı dayanaklarını ciddiye alıp gereğince sarsamadıkça değiştirmenin imkanı yoktur.

Faşist harekete yönelmiş kütellere ilişkin olarak sosyalistlerin "aldatılıyorsunuz", "kullanılıyorsunuz" temalarını işleyen "ideolojik mücadeleleri"nin sözü edilir hiçbir etki yaratmaması, aksine ters tepki yaratıp o insanların pozisyonlarını daha da katılaştırması bundandır.

Geleneksel-ekonomizmle malul, bununla çarpılmış sosyalizm anlayışı faşizmin kitle desteği olgusunu -hiç de masum sayılmayacak saiklerle- ısrarla görmezden geldiği gibi, bu desteğin katılan insanlar açısından çok ciddi sayılan gerekçeleri olabileceğini düşünmek bile istememiştir. Çünkü bunun cevabını araştıracağı ufuk zenginliğini epeydir yitirmiştir. Ve daha da önemlisi o insanları faşist bir toplum düzenini benimsemeye götüren mantığın kimi köşetaşları gereğince sergilendiğinde "sosyalist" etiketi taktığı kendi modelindeki bir dizi köşetaşının hangi nedenle orada bulunduğu da sorulabilecektir.

Bu faslı bitirirken bir "küçük" soru üzerinde de düşünülmesi gerektiğini söyleyeceğim. Faşizmin sözünü ettiğimiz o ak-kara şemasını doğal olarak benimseyip içselleştirmesinde bu yazıda "can havli" diye adlandırdığımız duygunun önemli bir etken olduğunu belirtmiştik. Dikkat edilirse faşizmin ilk ortaya çıktığı yıllarda, hatta İtalya'da ilk "zafer"ini kazandıktan sonra bile, bu olayı tanımlamaya, analiz etmeye çalışan sosyalist ortamda malum ak-kara şemasının uzağında bir anlama, teşhis koyma

düzende, mülkiyet ve paylaşım rejiminde) eşitliğin mümkün olamayacağına veya olmaması gerektiğini savunurlar.

Faşizm ise eşitsizliği mutlaklaştıran, onu değiştirilmez bir doğal-ilahi yasa olarak sunan bir düşünceden yola çıkar. Ona göre aynı millet veya ırktan insanlar arasında yaradılıştan gelen kıymet ve niteliklilik farkları vardır. Aynı şekilde ırklar ve milletler arasında da yine yaradılıştan veya geçmiş uzak tarihten belirlenmiş bir üstünlük aşağılık silsilesi söz konusudur. O nedenle, ne bir millet içindeki insanlar arasında ne de milletler arasında eşitlikçi bir düzen kurmak mümkündür; ne de bu değerlilik hiyerarşisini ve bu üstün-aşağı silsilesini geçersiz kılmaya çalışmak meşru görülebilir. Bunlar sadece sonuçsuz kalmaya mahkum girişimler değil, ama daha da önemlisi söz konusu doğal-ilahi yasaları çiğnemeye teşebbüs cürmüdür. Oysa bu doğal ve ilahi yasa üstün vasıflıların daha aşağı vasıftakilere hükmetmesini ister ve bu kuralı tüm "būnyesine" sindirmiş, geçerli kılmış toplulukların (milletlerin) güçlü olabileceklerini öngörür. Bir toplum (millet veya ırk) ancak böylece, güçlünün zayıfı ezerek ya da gıdasını ondan temin ederek yaşamını sürdürmesine dayalı "doğa yasası"nın, "hayat kavgası"nın çetin kurallarına uymuş ve "güçlü"ler kategorisine girmiş olabilir.

Ama elbette "aşağılık" milletler de aynı şekilde "güçlü" konumuna geçebilirler. Bu milletlerin insanlarında da zeka, beceriklilik, maharet ve kuvvet gibi vasıflar olabilir. Dolayısıyla o milletler de kendi içlerinde bu vasıflılık hiyerarşisini titizlikle kuran bir organizasyonu, bir toplum düzenini kurabilirler. Bu onları güçlü hale getirebilir ama asla "üstün" millet konumuna getirmez. Örneğin Alman faşizmi (Nazizm) için Yahudiler, Slavlar... özellikle böyledir. Bu milletler, ırklar en güçlü hale bile gelebilirler ama yaradılışlarındaki "ruhlar"ındaki kötülükten ötürü bu durum ancak dünyaya kötülüğün egemen olması anlamına gelir. Oysa yaradılıştan üstün değerlerin sahibi kılınmış

bir millet, ırkın (yani "bizim milletimizin, ırkımızın") en güçlü konuma gelmesi ve bu konumuyla güçlünün zayıfı ezmesini meşrulaştıran "doğal-ilahi" yasayı işlerliğe koyması dünyaya "iyiliğin" egemen olması demektir. Nazizmin Pan Aryen dünya düzeni teorisi, Alman Nazizminden hayli ilhamlar alarak, özellikle buradan öykünerek kendi "milli" düşünce dünyasını kurmuş Türk faşistlerinin "nizam-ı alem ülküsü" yukarıda özetlenen mantığın örnekleridir.

Faşist ideoloji mutlak eşitsizliğin ideolojisiidir ve o nedenle de toplumun her alanda ve en ince detaylarına kadar hiyerarşize edildiği bir düzen modeli öngörür. Herkesin değerlilik, vasıf skalasındaki derecesine denk düşecek biçimde toplumsal bünyedeki "görev"ine yerleştirileceği bu düzen, eşit değerdekilere eşit statüler verir ama bir bütün olarak "yaratılıştan gelen" eşitsizliği "düzen"e uygulayan bir perspektife tasarlanmıştır. Bu anlamda kendini o doğal-ilahi eşitsizlik yasasının gerektirdiği bir "adalet"in uygulanma hali olarak sunar. Herkesin haddini hududunu bildiği, kendinden daha "değerli", "daha üst yetilere sahip olanlara mahsus işlere karışmayıp, onlara itaatle mükellef olduğu bu düzen, bu düzenleyici ilkesiyle "demokrasi"nin temel hipotezini -yani vatandaşların toplumunun kaderi ile ilgili konularda şu veya bu biçimde bir hak ve yetkiye sahip oldukları kabulünü- açıkça reddeder. Hatta bu noktada "olağan" dikta rejimleriyle de ciddi bir farklılık gösterir. Çünkü bu dikta rejimleri meşruiyetlerini belli bir ortamın, bazı çok özel koşulların varlığına veya mevcut demokrasinin bir tıkanma noktasına geldiği gerekçesine dayandırarak, o ortamın veya o tıkanma halinin ortadan kaldırılmasıyla "normal"e döneceği iddiası üzerine kurarlar. Gerçi o "normal"e dönüş, onyıllar alabilir, sürekli bahanelerle ileriye atılmaya çalışılır, arada da "demokrasiye" geçişin zararları üzerine yoğun bir propaganda sürdürülür. Ama toplumun büyük çoğunluğunun toplumu yönetmek veya benzeri

üst faaliyet türlerine, yetenek alanlarına bir biçimde katılma ve etkide bulunma kapasitesinden yoksun olduğu açıklıkla söylenmez. Olağan diktaların anti demokratik söylemi, o argümana değil, seçilen yöneticilerin, partilerin ve demokratik hakları temsil eden kurumsal yapıların aksaklıkları, toplumu yönetme fonksiyonunu gereğince yerine getirmediikleri argümanı üzerine bina edilir. Oysa faşizm tersine demokratik kurumların, yönetici aygıtının arızalarını, işleyememe nedenlerini dahi temeldeki o bozukluğa, yani toplumun büyük çoğunluğunda kendini ve toplumu yönetme vasfının varolduğu şeklindeki demokrasinin başlangıç hipotezine bağlar. Bu hipotez kuşkuludur hatta esastan yanlışır der. Şu yanlışlığın, “bu gerçeğe aykırılığın” üzerine inşa edilmiş tüm demokratik modellerin ergeç ukanacağını, çökeceğini söyler. İstikrarlı dönemlerde demokrasinin kalıcılığı, sıhhati hakkında yukarıdaki yaklaşımdan türetilme “şüpheleri”ni yaymakla yetinen faşist hareketler, buhran dönemlerinde demokrasiye cepheden eleştiriler yönelterek kendi doğal-ilahi yasa -gerçeğe uygun siyasal-toplumsal düzen talebini yükseltir. Bu düzen, insanların tek tek ve sınıflar olarak kendilerini yönetme, kendileri ve toplum için iyi ve doğru olanı bilebilme kapasitesine sahip oldukları kabulünün reddiyle başlayan bir manük üzerine kurulur. Bu red ya açıkça yapılmıştır veya bir üst tabakanın bir alttakinin o kapasitesini kullanmasını lüzumsuz kılacak denli donanımlı olduğu varsayımı işlenerek dolaylı biçimde ifade edilmiştir. Böylece her alt tabakanın bir üsttekine mutlak itaatle yüklü olduğu bir piramit tasarımına gelinir ve pratik olarak kuruluş mantığı gereği yönetim hakkını, doğru ve iyiyi bilebilme yetisini yalnızca zirveye, hatta führer, duçe, başbuğ ünvanlı tek kişiye tanıyan, “hak”kın yalnızca onda olduğunu varsayan bir sonuç ortaya çıkar.

Dolayısıyla şu söylenebilir ki; demokraside yöneticiler, yönetim kurumları gerçekte tek tek insanlara içrek, onlara

ait bir hakkın kendilerine devredildiği varsayımı üzerine işlevlerini görürler. Faşizmde ise aynı düzey, devredilmiş bir hakkı değil "gerçek"te doğal-ilahi yasalar uyarınca sırf kendisine ait olması gereken "hak"ki parçalara dağılmışlıktan kurtarıp asli sahip olan kendinde toplamıştır.

O nedenle faşizmin etrafında şekillenen halk desteği, her şeyden önce, demokrasinin kendilerine tanıdığı temel bir haktan vazgeçen, bu hakkın "zaten" kendilerine ait olmadığını teslim eden, ve onu gönüllü olarak "yüce önder"in şahsında devlete geri alınamaz biçimde iade eden bir düşünüş tarzı içindedir. Sorun, bu düşünüş tarzına nasıl gelinebildiği, bu, ilk etapta demokrasiyi bir yanlışlık, bir "gerçeğe uygunsuzluk" gibi gören mantığın buradan da sosyalizme tam karşıtlık durumuna, sınırsız bir öfke ve kin duyma haline nasıl geçtiği noktasındadır.

Kolayca görülebilir ki; büyük çoğunluğuyla orta sınıfların alt tabakalarından ve bunlara yakın kesimlerden oluşan "sıradan insanlar" kitlesinin kendi insani kapasiteleri ile ilgili hükümleriyle faşist ideolojinin toplumun çoğunluğu hakkında aynı konuda söyledikleri arasında bir paralellik vardır. Ancak, burjuva toplumun üst ve güçlü konumları servet ve mülkiyete ulaşma derecesiyle belirleyen ve servete ulaşma yollarını açık gösteren rekabet ortamı da ve yine ayrıca en azından teorik olarak herkesin toplumun yönetim makamlarına erişebilir sayıldığı demokrasi koşullarında söz konusu kesim insani kapasitelerinin sınırlı olduğu yolundaki örtük önyargısını bir acizlik duygusuyla yaşamaz. Düzenin olağan işleyişi içinde sıradanlık caydırıcı, ürkütücü bir handikap gibi görülmez.

Gelgelelim düzenin olağan işleyişi içinde konum ve durumlarını koruyamaz hale geldikçe; daha da kötüsü, düzenin bir buhranla karşılaştığı noktada, bu kesimler daha düne kadar kendilerini bu toplumun ortalarında bir yerde tutan araçsal imkan ve dayanakların hızla geçersizleşmeye başladığını, içinde

hareket etmeye alışıkları kural ve usüllerin hükümsüzleşmekte olduklarını farkettilerinde, bu karmakarışık ve belirsizliklerle dolu ortam karşısında kendi insani kapasitelerinin sınırlılığı hakkındaki örtük veya açık kabulleri, bir onulmaz zaaf halinin ifşası, bir acı gerçeğin tezahürü gibi önlerine serilecektir. Kendi acı gerçeğinin böyle olduğunu teslim noktasında duran insanlara burjuva-kapitalist ideoloji de, özel olarak demokrasi literatürü de o gerçeği umursamayan şeyler olarak gözükürler. Çünkü burjuva kapitalist ideoloji tek tek bireylerin kendi çıkarlarını en iyi bilip gerçekleştirebileceğini varsayar. Bu aynı zamanda sorunlar karşısında kendi sorumluluğunu şahsen üstlenebilme ödevi anlamına gelir. Demokrasinin de benzer bir mesajı vardır.

Bu arada şüphesiz sosyalist akımların herkesin eşit olacağı bir toplumdan sözeden çağrısı da duyulmaktadır. Fakat bu eşitliğin nasıl mümkün olacağına dair söylenenler insani varoluşundaki zaafı, yetmezliği duyumsayan, bu “gerçeği”ni yaşayan kesimlere ikna edici gelemeyeceği gibi tepki ve öfke de yaratabilecektir. İkna edici gelmeyecektir çünkü, sosyalizmin mesajı, o eşitliğin üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması bağlamında sağlanacağı biçimindedir. Oysa bu kesimler kendi hayat deneyleri içinde birileriyle aralarındaki konum ve güç eşitsizliğinin sadece sahip olunan mülkiyetin türevi olmadığını kapasite ve yetenek “dağılımı”nın derece derece oluşuyla da ilgili olduğunu kabullenir hale gelmişlerdir. Mülkiyet rejiminde bir eşitleme o dağılım basamakları var oldukça pek bir anlam ifade etmeyeceği gibi kimi durumlarda kendilerine kalkan ettikleri küçük-orta mülklerinin bu korumasından da yoksun kılacaktır. Kaldı ki çok daha önemlisi, şimdiye dek kısmen sahip oldukları mülk ve konuma, kısmen de kendi hayat deneyleri ve görgülerine dayanarak kendilerinden daha düşük kapasiteli bir insan yığını addettikleri işçi ve öteki yoksul sınıflar, özel

mülkiyetin lağıyla kendileriyle eşit statüye getirilecekler; bir başka ifadeyle kendileri işçilerin düzeyine itileceklerdir.

Tepki ve ölkenin çıkış noktası burasıdır. Faşizm bu tepki ve ölkeyi, kapitalizme kuşkulu, demokrasiye karşıtlık boyutları da taşıyan sosyalizme tam düşman bir düşünüş potasına dölkecek bir ideoloji geliştirecek, bu ideoloji ekseninde popüler bir hareket halinde ortaya çıkar.

Bunun için söz konusu ideoloji, kapitalizmin, demokrasi ve sosyalizmin temel aldıkları insan kavrayışının esasını reddeder. Bilindiğı üzere her üçünde de insan tarihi, sosyal, kültürel bir varlık olarak ne denli farklı tanımlanmış olursa olsun, başlı başına bir varlık, bir bütünlük olarak kabul edilir. Durumu, konumu, kapasitesi ile birbirleri arasında farklılıklar, eşitsizlikler var olsa bile yine de her insan başlıbaşına bir varlık, farklı bir bütünlüktür. Toplum ya da millet, bu insanların insani varoluşları için ne denli gerekli hatta zorunlu olursa olsun insanlar arası ilişkilerden doğan ve dolayısıyla o ilişkilerin değişimiyle kendileri de değişen şeylerdir. Yani insani varoluşun varlık nedeni değil koşullarıdır sadece.

Oysa faşizme göre, taşıdıkları zaafılar, çeşitli derece ve düzeylerdeki güçsüzlükleri nedeniyle ne tek tek bireyler, ne de zümre ve sınıflar başlı başına bir varlık sayılırlar. Başlıbaşına bir varlık, bir bütünlük ve bir kimlik sahibi olma hali ancak ve sadece millet için söz konusudur. İnsanın doğasında ancak millet halinde örgütlenmiş bir topluluk bütünlüklü bir organizma olabilir. Zümre ve sınıflar birer organ, tek tek insanlar organ parçaları olarak bu organizma içinde yer alırlar; başlıbaşına bir kimlikleri yoktur ve yalnızca o organizmanın bütününde, ayrıcalıklı olarak da onun başında temsil edilen kimliği bir aidiyet bağıyla edinmiş addedilirler. Öte yandan milletin başlıbaşına bir varlık olması kendi kimliğini tam ifade edebiliyor, gerçekleştirebiliyor olması için "bünye"sinin tıpkı yüksek organizmalarda olduğu gibi şekillenip işlemesi de

zorunludur. Yani bu organizma içinde yerallacak zümre ve insanlar zayıf, güçsüz yönlerini kullanmak zorunda kalma-
yacak biçimde, bu yönlerinden tamamen arındırılarak bu
yönlerine hitap eden ihtiyaçlarının teminini, buna ilişkin
faaliyet türlerini yerine getirmeyi o yönleri güçlü, ehil olanlara
terk ederek “bünye”deki rollerini yerine getirmeye hasret-
melidirler kendilerini. Bu herkesin, her “organ”ın “en güçlü”
olduğu yerde, o gücünü sonuna kadar kullanabildiği bir
fonksiyonda kalması demektir.

Faşist ideolojilerde milletle organizma arasında kurulan
bu metafor sonuna kadar devam ettirilir. Gerçi böyle bir
metaforu “hakikate uygun” saydırmakta toplumsal işbölümü
gerçekliğinin de ciddi bir payı vardır. Ancak faşist ideoloji
bu gerçekliğin asli bir niteliğini es geçer. Şöyle ki, orada iş-
bölümü sürekli var kalmakla birlikte fonksiyonların içeriği
değişime açıktır ve ayrıca ebedi de değildir. Bazı fonksiyonlar
geçersizleşebilir yenileri ortaya çıkar, dün iki ayrı fonksiyon
olanlar birleşebilir vs. Dolayısıyla kıyaslama yaparsak, top-
lumsal işbölümü mantığı içinde kolun da düşünmesini ge-
rektiren bir sistem olabilir, ama böylesi bir ihtimal faşizmin
mantığında organizmanın bozulması, yokoluşa sürüklen-
mesidir. Ayrıca toplumsal işbölümü kavramı başka fonksi-
yonları da yerine getirebilir insanlardan oluşmuş bir toplumu
varsayar ve bir doğal yasa, zorunluluk olarak değil, seçilmiş
bir verimlilik rasyonelinin gereği olarak algılanır.

Endüstriyel döneme girmiş toplumlarda geniş yığınlar ana
siyasal kararların alındığı, icra araç ve yöntemlerinin belir-
lendiği faaliyet düzeyleriyle olduğu kadar, bu düzeyi dolaylı
olarak yönlendiren bilim-teknoloji üretimi ile ilgili alanlara
aktif biçimde katılma imkanından yoksundurlar. Bu “üst”
faaliyet alanlarının ürünü olup, genellikle bir zorunluluk
formunda kendilerine empoze edilen bir değişim durum ve
konumlarında ciddi bir sarsıntı ve bozulma yarattığında ya

da sistem bir buhranla karşılaştığında, söz konusu yığınların takınacakları tavır temelde işte o “üst, karmaşık faaliyet alanlarına katılma imkanından yoksunluk” olgusunu nasıl değerlendirdikleri ile belirlenir. Uçlarda, iki zıt yaklaşımın olduğu bir tavırlar yelpazesi oluşur ama buhranın ek faktörlerle çapının ve şiddetinin büyük olduğu durumlarda geniş kümelenmeler zıt kutuplar ekseninde teşekkül eder.

Kutuplardan birisi o yoksunluk olgusunu geniş yığınların yaradılıştan gelen sınırlılıklarına bağlayan tavidir ve halihazır sistemi bu zaafı biline biline kendilerini korumasız bırakmakla suçlar. Şimdi buhrana giren veya empoze ettiği değişimle konum ve durumlarını bozup onlara açıkça ya da zımnen başınızın çaresine bakın diyen sistem, bunu herkesin “demokrat haklar” a ve doğruyu bilip yapabilme yetisine sahip olduğu gerekçesine dayandırmaktadır. Oysa söz konusu yaradılıştan zaaf ve sınırlılıkların varlığında bu gerekçe bir oyalamadan aldatmacadan başka bir şey sayılamaz.

Gerçi tam karşıt kutupta yeralanlar da sistemi bu noktadan eleştirirler ama tam tersi karakterde bir eleştiridir bu. Yaradılıştan gelen bir kapasite sınırlılığıyla malul olmadıklarını, aksine sistemin kendilerini kısıtlı bir varoluş tarzına ittiğini ve söz konusu hak ve özgürlükleri tanımakla bu itilme durumunu veri addeden bir platform kurmaya çalıştığını öne sürerler. Buhranla birlikte bu itilmişlik durumundan sıyrılma imkanının ortaya çıktığını varsayarak, kendileri ve toplumun ezici çoğunluğu adına daha fazla hak, hatta hakların tümü anlamında iktidarı talep ederler. İlke olarak toplumun ezici çoğunluğunun yaradılıştan kısıtlı bir kapasiteye sahip olduğu gibi bir duyguyla, yargıyla yüklü olmadıklarından, yaradılıştan üstün veya yüksek kapasitede insanlara layık addedilen toplumun yönetimini bizzat üstlenmeleri anlamına gelecek ya da öyle yorumladıkları siyasal düzen önerilerine eğilimlidirler.

Belirtmeye gerek yoktur ki, söz konusu kutuplardan ilki

etrafında toplanan eğilimleri faşist hareket, ötekini ise sosyalist hareket sistematik bir dünya görüşü, bir ideoloji ve örgütlenme tarzı içinde eyleme geçirmeye çalışır. Ancak objektif bir analiz muhasebe yapıldığında şu sonucu açıklıkla tespit etmek gerekir ki; faşist ve sosyalist hareketlerin iki zıt akım olarak karşı karşıya gelip ortamı belirledikleri tarihsel buhran durumlarında faşist hareketler, gerek sosyalizmle olan uzlaşmaz karşıtlıklarının kaynağını tayinde ve gerekse -buradan da hareketle- dünya görüşlerini, ideolojilerini ve amaçlarını örgütlenme ve eylem planına aktarmakta, dolayısıyla kendi içinde - düşünce (amaç)den davranışa - tutarlı bir yapı oluşturmakta sosyalistlerden çok daha başarılı olmuşlardır. Aynı şey her iki akımın kendilerine yönelmekte olan eğilimlerin kendilerinde neyi aradıklarını, bu yönelimlerinin kaynağında hangi saik, iddia ve amacın yattığını teşhis bahsinde de söylenmelidir.

Hayli sert ve köşeli ifade edilmiş olsalar da yukarıdaki paragrafta söylenenler üzerinde derinliğine düşünmenin olağanüstü önemli olduğunu belirtelim. Faşist hareketlerin iktidarı ele geçirmeleriyle sonuçlanan başlıca tarihi örneklerde, faşizm galibiyetini, öteki faktörlerin tek tek hepsinden de fazla şu işaret edilen noktalara borçludur.

Örneğin faşizm, sosyalizmle uzlaşmaz karşıtlığını insanlar arasında eşitliğin mümkün olup olmadığı sorusu üzerinden tespit eder. Bu yazı boyunca açıklandığı üzere insanların eşit, eşdeğerde olabilmelerinin önünde aşılmaz, yaradılışsal engeller olduğunu söyler. Bunun apaçık bir hakikat olduğunu vurgulayarak sosyalist hareketin buna rağmen eşitlikten söz etmesinin sadece imkansız istemek demek olmadığını, bu görüntü altında, gizli, şeytani bir amaç güdüldüğünü iddia eder. Türkiyeli faşist için bu gizli amaç, ülkeyi "Moskova'nın veya Çin'in kölesi haline getirmektir". Nazizm için örneğin "Şion bilgilerinin gizli protokolü" doğrultusunda Yahudilerin

dünyaya egemen olmaları planının bir parçasıdır.

Kabul edileceği üzere eşitliğin imkansızlığı tezine dayalı bu türden propagandaların etkili olabilmesinin ana dayanağı insanlar arasında yaradılıştan bir eşitsizlik olduğuna dair çok yaygın kanıdır. Bu kanıya rağmen insanlar yine de sosyalizme sempati duyabilirler şüphesiz. Bu, eşitliği "dünya nimetlerinden yararlanma" noktasında arayan bir eğilimde şekillenir. Ancak bu kendini eşitsizlik sorununun yalnızca bir cephesiyle sınırlamak demektir. Her ne kadar üretim araçlarının kolektif mülkiyet altına alınmasıyla bu ilk etap geçildikten sonra hayatın öteki alanlarındaki eşitsizliklerin de giderilme koşullarının doğmuş olacağı öne sürülürse de bunu iyi niyetli bir beklentinin ötesinde ikna edici kılacak bir açıklama tarzı geliştirilmiş değildir. Bu noktada sosyalist hareketler yalnızca eşitsizliğin insan doğasından kaynaklanmadığını çevresel koşullardan, özellikle mülkiyet rejiminden ve sınıflı toplumlar bağlamında yaşanmış binlerce yıllık tarihin gelenek ve alışkanlık olarak biriktirdiği tortulardan beslendiğini savunur. Ne var ki bu açıklamanın hiç değilse açıklayıcının samimiyetine inandırması için, özellikle faşizm, sosyalizm çatışmasının yaşandığı ortamlarda büyük önem taşıyan "subjektif" bir kanıtla destekleniyor olması şarttır. Bu kanıt bizzat sosyalist hareketin kendisi olmak zorundadır. Eşitliği mümkün bir amaç olarak savunan bu hareket, eşitsizliğin nedenleri olarak gösterilen hemen tüm gerekçelerin söz konusu olmadığı kendi iç dünyasında, o gerekçelerin etkilerinden sıyrılmaya kararlı veya hazır bir kitlenin toplandığı, örgütlendiği kendi özel ortamında söz konusu eşitlik amaç ve ilkesinin gerçek kılınabileceğinin döyürücü bir örneğini savunabilir, savunabilmelidir.

"Kitle hareketi olarak faşizm"le çatıştığı iki klasik örnekte (Almanya ve İtalya) de yenilgiye uğrayan sosyalist hareketlerin iç düzenlenişi ise kesinlikle böyle değildir. Sözler bir yana

birakılıp yapılanıŖa, konularla iliŖkilere bakıldığında görünen Ŗey herhangi bir siyasal hareketten farkstzdır ve hatta hiyerarŖi kurallarının çok daha fazla geçerli olduğu bir ortam söz konusudur. EŖitlik iliŖkilerine dayalı bir yapılanma ile etkin bir hareket oluŖturulamayacađına dair k kleŖmiŖ bir inancın varlığında zorunlu sayılan bu yapı, o etkinlik veya mücadele ihtiya ı daima duyulacağı için bu eŖitlik amacıyla  eliŖen durumuyla hep varkalacak demektir.

“Olağan koŖullar”da, sosyalist hareketin bu, asli ama ını yansıtmayan, onunla  eliŖen bir yapılanıŖta olması ağırlıklı bir sorun olarak görülmeyebilir. Ve zaten böyle si olağan koŖullarda meydan sistemin aksaklıklarını y zeyeye yansıyan sorunlarını dile getiren, bunlarla uđraŖan siyasal-toplumsal hareketlerindir. Ama bu tür hareketlerin hızla etkisizleŖip sözlerinin dinlenmez, programlarının uygulanamaz hale d Ŗt đ  buhran koŖullarında durum tamamen farklıdır. Çünkü buhran yalnızca toplumun iktisadi mekanizmasının tıkanması, siyasal düzeninin iŖleyememesi, sosyal yapının sarsılması demek değil, bunun da ötesinde toplumun sınıflar, zümreler ve bireyler olarak sorunlarını varoluŖlarının bütününü, anlam ve ama ını sorgular hale gelmeleri demektir. Hemen her sınıftan insana hayatın bir sorun yumağı gibi gözüktüğü, öyle algılandığı bu olağanüstü karar anlarında, insanlar insani varoluŖlarının anlam ve ama ı üzerinden söylenen sözlere, burada kendilerine sunulan perspektiflere duyarlıdırlar. Bu duyarlılığın kitlesel bir yönelime d n Ŗmesi için ise hayatın anlam ve ama ı üzerine söylenen s z n, gösterilen perspektifin  nerilen Ŗahsi ve kitlesel eylemli varoluŖ haliyle tutarlı olması, orada vücut bulması elzemdir.

1920’lerin genel buhranında İtalya’da faŖist hareket 1929 buhranı Almanya’sında Nazizm tamıtamına bunu yaptı. Bu ortamda insanların her Ŗeyden önce kendi varoluŖ durumlarını, ne olduklarını sorguladıklarını bilerek onlara bu yazıda dönüp

dönüp değinilen hayat ve insan felsefesini sundu ilkin. Dönemin sosyalist hareketlerinin akıl almaz bir aymazlıkla bahsetmek gereğini bile duymadıkları bu felsefi mesajın örneğini Mussolini'nin nutuklarında, Hitler'in ünlü *Kavgam* kitabında ne denli geniş yer tuttuğuna bakılmalıdır. Toplumun büyük çoğunluğuna sizler yaradılıştan kısıtlı, düşük kapasiteli bir yığinsınız diye açık açık haykıran bu mesajın, o kitlenin hayli önemli bir kesiminde coşkuyla benimsenmesinin "mantığı" üzerine sosyalist hareket hemen hiç düşünmedi. Dolayısıyla da cevap vermek gereğini duymadı. Ona göre asıl sorun, asıl üzerinde konuşulacak olan mülkiyet ilişkileri rejimi idi. O nedenle de faşizmin doğa yasalarının hikmetinden, hayat kavgasının kanunlarından, zayıfın güçlüye, az yeteneklinin "üstün"e itaatini toplumsal hayatın tümüne yayan mülkiyetçi problematiğin diline tercüme etmekle yetindi. Böylece faşizmin "aslında", "özünde" tekelci sermayenin en emperyalist en şöven, en... kesimlerinin diktatörlüğünü amaçlayan bir hareket olduğu hükmüne vardı. Ve bunu ısrarla yinelemekten başka bir şey demedi. Bu ise o tür buhranların öne çıkarabildiği asli varoluş sorunu karşısında faşizmin nasıl bir "çözüm" anlamına geldiğini katiyyen anlamamış olmaktan başka bir şey değildir. Ya da sezebilmiş olsa da o soruna onun gerektirdiği çözümü eşitlik perspektifinden veremeyecek durumda olmaktır.

O nedenledir ki, buhran ilerleyip sosyalist hareketten o içerikte bir çözüm mesajı gelmeyince faşist hareket ideolojik inisiyatifi ele geçirdi ve bunun ardından da çok daha güven kazanmış olarak sosyalist hareket etrafındaki kitleleri etkilemeye yöneldi. Bunda başarısızlığa uğradığı da söylenemez. Örneğin 1930'da 1928'de aldığı oyu dört misline yakın arttırmış olmakla birlikte hemüz işçi sınıfı içinde sözü edilir bir güç toparlayamamış olan Nazi hareketi, 1932'de Alman işçi ve sosyalist hareketinin en sağlam kalelerinin başında gelen Berlin'de yüzde 40'a yakın bir oy oranına erişebilmiş, önemli

bir işçi kitlesini saflarına katabilmişti.

Bunlar da olabilmıştır. Çünkü o insanlar da tıpkı faşist harekete önceden yönelmiş kesimler gibi, içinde yaşadıkları buhran ortamını kendi insani durum ve konumlarını sorgulatan, asli sorun olarak öne çıkaran özelliği ile duyumsamaktaydılar. Ama ötekinin aksine bu sorunun insani varoluşun ayırt edici boyutlarından vazgeçerek bu boyutunu seçkin azınlıklara tamamen terk ederek "çözümü"ne değil, tam tersine mevcut toplumdaki konumunda kendisine ancak şeklen tanınmış o boyutu fiilen edinerek insani varoluşunu niteliksel olarak zenginleştirme imkanını arayan bir "çözümü"ne yönelmişti. Sosyalizmin eşit insanlar toplumu ideali bu arayışı çağrıştırmakta, aranan çözümün burada bulunabileceği kanısını uyandırmaktadır. Oysa içine girildiğinde bu kanı, bu umut giderek sönecektir. Çünkü burada mülkiyetin kollektifleştirilmesiyle sağlanabilecek tüketim düzeyindeki eşitlik vaadi dışındaki hemen her şey ona mevcut toplumda bir ast, bir ezilen ve hükmedilen kısıtlı varlık konumunda yaşadığı ilişkileri, yapıları hatırlatmaktadır. Eylemli varoluşunun karakterinde hiçbir değişiklik olmaksızın, böyle bir değişim öngörülmezsiniz, yani eşitlikçi çözümü asıl aradığı alana asla dokunulmaksızın, yani zımnen, bu alanda köklü bir dönüşüm olamaz denilerek kendisine tüketim düzeyinde başkalarıyla eşit olmakla yetinmesi gerektiği bildirilmektedir.

Eğer varolan sosyalist alternatif bizzat vurgulayarak geniş yığınların kendiliklerinden olumlu bir amacı gerçekleştiremeyeceklerini söylüyorsa bunun faşist ideologlarca ilan edilen "yığınların düşük kapasiteli insanlar olduğu" yolundaki tespitten esasta ne farkı vardır? Eğer o sosyalizm de seçkin öncülerin ve aydınların beyin ve sinir sistemi işlevini gördüğü organizma modeli bir hareket örgütlenmesi ve bir toplum düzeni öngörüyorsa, bunun tüm milleti benzer bir organizma şemasına göre düzenlemekten söz eden faşist alternatifle model

ve ilke düzeyinde esaslı bir farkını görmek kolay mıdır?

Esasta birisi eşitlik idealinden söz eden, ötekisi ise aksine eşitsizliğin doğal-ilahi bir yasa olduğunu vurgulayan iki akım da, insanın ayırt edici vasıflarının yani zihinsel etkinliklerde bulunmanın, her alanda bilgi üretebilme, iyiyi, güzeli ortaya çıkarabilme, taşıyabilme ve sorun çözebilme kapasitesinin bir örgüt yapısında ve bir toplum örgütlenmesinde işlerliğe konulmasında aynı örgütlenme yasalarına uyuyor, benzer kademelendirme kurallarını uyguluyorlarsa; dolayısıyla her iki düzenlemede de insanlar arasında eylemlilik halleri bakımından niteliksel ayrımlar, sınırlar emir ve nüfuz ilişkileri kuruluyorsa... O halde insanların toplum içindeki eylemli varoluş ilişkileriyle ilgili bu ortak kural ve yasalar eşitsizliğin değişmez bir veri olduğunu bizzat söylüyor, o ilişki düzeyinde herkesin eş değerde olmasını zaten konu dışı sayıyor demektir. Bu durumda ise tüketim düzeyinde eşitliği meşru, yasal gösterebilmesinin bile imkanı zorlaşır. Dolayısıyla nasıl mevcut kapitalist toplum sözü edilen eylemli varoluş durumlarıyla aralarında katı, hiyerarşik ilişkiler kurulan insanlar arasındaki bu asli eşitsizlik olgusunu kenara koyup insanlara hukuk önünde eşitlik sunuyorsa ve bu eşitlik en iyi işlediği zamanda bile o temeldeki eşitsizlikten etkilenip bozuluyorsa; şimdi bu sosyalizmin de mülkiyet bahsinde, tüketim düzeyinde sunduğu eşitlikte o üzerine yürüyemediği temeldeki eşitsizliğin baskısına dayanamayıp bozulabilecektir. Mevcut kapitalizmin hukuk önündeki eşitliği ile o sosyalizmin mülkiyet ve tüketim düzeyindeki eşitliği arasında olsa olsa birkaç parmak fark vardır.

Bu durumda faşizmin sunduğu alternatif "acı gerçeğin" olduğu gibi kabullenilmesi bu "gerçekten" hareket eden mantığın tüm sonuçlarına kadar uygulanmasıdır. Bu anlamda açık seçik ve tutarlıdır. Dolayısıyla yaradılıştan kısıtlı, düşük kapasiteye sahip olmakla malul olduklarını tamamen kabullenerek bu "gerçek"lerine teslim olarak yığınlar kendilerini

"üstün"lerle ya da kimi ideolojilerin yaptığı insan tanımıyla kıyaslamaktan vazgeçerler. Böylece o kıyası yaptıklarında duydukları zaaf ve güçsüzlük duygusundan da "kurtulmuş" olurlar. Bununla aynı zamanda üstün insanlara has, karmaşık sorunlarla üst faaliyet türleriyle uğraşmaktan da, özgür, başlıbaşına bir varlık olan insana düşen sorumluluk ve yükümlülüklerden de azat etmiş olurlar kendilerini. Bütün bunları "millet organizması"nın beyin ve sinir sistemi olan seçkin azınlığa "milletin değerli evlatlarına (A.Türkeş) terkedip rahatlayarak, "titreyip kendilerine dönerek" (Bay Türkeş'e ait formül) organizma içinde bir organ parçası olarak "görev"lerine sınımsız yapışırlar.

Ayrıca faşizm bu düzeni daha iktidara gelmeden, özerk bir hareket olarak ortaya çıkışı anından başlayarak inşaya girişir. O nedenle örgütlenmesi salt bir siyasal hareket örgütlenmesi olmaktan çok daha fazla müstakbel faşist-toplum devlet düzeninin adım adım gerçekleştirildiği bir oluşum karakterindedir. Buhran halindeki kapitalist veya kapitalize toplumun bağrından faşizmin "doğa yasaları"na uygun toplum-devlet düzeni hareketin "dışa dönük" mücadelesinde iktidar için verdiği kavga sürerken zaten oluşturulmaktadır. İktidar elde edildiğinde tüm toplumun içine sokulacağı model çoktandır ete kemiğe bürünmüş işlemektedir.*

O nedenledir ki; soy faşist rejimlerin kurulabildiği ülkelerde katılımlarıyla faşizmi bu noktaya getiren kitleler rejim tamamen kurulup işlemeye başladığında hiç de neye uğradıklarını şaşırarak kalmadılar. Kandırılmış değillerdi çünkü.

(*) İktidarı ele geçirdikten sonra Hitler şöyle diyordu: "1933'te devletin bir şiddet hareketiyle devrilmesi artık söz konusu değildi. Bu arada yeni devlet kurulmuştu. Bundan sonra yapılacak iş eski devletin son kalıntılarını yoketmekti ki bu iş, sadece birkaç santimizi aldı." Faşist hareketi düzen içi siyasal hareketlerden örgütlenme açısından çok farklı kılan bu özellik, Türkiye'deki faşist hareketin 1980 öncesi örgütlenmesinde de aynen vardır.

Örneğin bir Hitler 1925'te yazdığı ve milyonlarca kişinin okuduğu *Kavgam* kitabında Almanlara ne vaad etmiş, nasıl bir düzende yaşayacaklarını söylemişse, iktidar sonrasında nasıl bir sürece işaret etmişse bunları aynen uygulamıştır. Faşist millet "organizması" içinde organ parçaları olarak "görev"lerine yapışan insanlar ait oldukları organizmanın önceki "organizmalar"-milletler ile bir "hayat mücadelesi"ne tüm gücüyle girişeceğini önceden biliyorlardı. O nedenle kendi ait oldukları "organizmanın" savaşı kaybettiğinin açık seçik belli olduğu andan itibaren de "organizma"ya sadakatlerini sürdürdüler. Faşist rejimler ancak savaşla, dıştan şiddetli müdahale ile yıkılabildiler. İspanya, Portekiz gibi "yumuşak geçiş"lerin yaşandığı ülkelerde de faşist rejimlerin sona erishi halk ayaklanmalarıyla olmadı. Buralarda da "dış faktör" dolaylı ama birinci derecede belirleyici oldu. Gelineen noktada, mevcut uluslararası ortamda rejimin artık sürdürülemeyeceğine karar veren şefler düzeyin "yumuşak geçiş süreci"ni başlattı (İspanya), Portekiz'de ise o şefler düzeyinin ağırlıklı kesimi (ordu komutanları) askerî darbeyle o yolu aştı.

Soy faşist rejimlerin "içeriden" devrilmemesi olgusu, sırf bu rejimlerin dillere destan bir baskı, terör, ve kontrol mekanizması kurmuş olmasıyla açıklanamaz. Öyle mekanizmalar kurmuş ve topluma kan kusturmuş dikta rejimleri altında bile bir halk ayaklanması hazırlanabilmiş, bu yolla o rejimler devrilebilmiştir.

Altı çizilmesi gereken nokta şudur. Öylesi baskı mekanizmalarının, amaçları dahilinde işleyebilmesinin olmazsa olmaz şartı, toplumun önemli bir çoğunluğunun o mekanizmayı şahsi ve toplumsal bir ihtiyaç, bir zorunluluk olarak algılayıp destekliyor, benimsiyor olmasıdır. Tıpkı faşizmde olduğu gibi, faşist ideolojice mantığı benimsetildiği biçimde. Ancak böylelikle, toplumun önemli bir kesimi kendilerini insan gibi değil bir organ parçası gibi addederek yani ken-

dilerini "beyin ve sinir sistemi"nin güdölendirmesine terk ederek yaşıyorsa, böylece kendi "gerçek benlikleri"ni yaşadıklarını düşünüyorlarsa, söz konusu kontrol-baskı ağıının güçlülüğü onlara yalnızca emniyet duygusu verir, isyan değil. Bu benimseme ve "benliği"ni duyma duygusu iledir ki faşist rejimler altında geniş "sıradan insanlar" yığının büyük kesimi işte, evde, sokakta, şeflerinin, yanılmaz büyük önderlerinin buyruklarını şevkle yerine getirmekten özel bir haz duyarak yaşayabildiler.

Bu hazzın köpeğin sahibiyle ilişkisinde, kölenin hayran olduğu efendisiyle ilişkisinde duyduğu hazzın bir benzeri olduğu haklı olarak söylenebilir. Tatmin edici bir hazzdır bu ama bir köpeğin, kendini efendisi ile aynı insan kategorisinde görmeyi aklına bile getiremeyen bir kölenin arayacağı, duyacağı bir tatmindir bu elbette.

"Sıradan insanlar"ca benimsenen haliyle faşist ideoloji, insanın onu insan kılan vasıf ve etkinlik türlerinden vazgeçip kendini aşağılaması, insanın bir hayvandan pek az farklı olduğu tarihin başlangıç noktasına dönüşü, o noktadayken yaşamış olduğu başka canlılar ve genel olarak dünya-tabiat karşısında duyduğu korkular, acz ve saldırarak korunma duyularının yeniden depreşmesi demektir.

İnsan, o "başlangıç noktası"ndan ayırt edici özelliklerini, yani araştırma, yaratma ve bilgiyi eyleme ve eylemini düşünebilme vasıflarını kullanıp geliştirerek insan denen ayrı, türsel varlık haline ve bunun bilincine vardı. Eğer 20. yüzyılın ortasında insanın o sayılan nitelikleriyle örülmüş kapasitesinin nelere kadir olduğunun ve daha da olabileceğinin gözalıcı biçimde sergilendiği bir noktada, o kapasitenin şimdiye kadarkileri gölgede bırakan en kapsamlı açılımını doğrudan yaşamış Avrupa'nın ortasında, milyonlarca insan şurada geçen insan kavramıyla kendileri arasında bir bağ, bir özdeşlik olmadığını düşünme ve kabullenme noktasına gelebilmişlerse,

ortada müthiş bir çelişki var demektir. Eger bu insanlar söz konusu insan kavramıyla aralarında bir ilişki kuramıyorlarsa, kendi eylemli varoluşlarında insanı ayırt eden özellikleri yaşamıyor olduklarındandır. O nedenledir ki, bu yoksunluklarını sarsılarak duydukları bir buhran anında birileri onlara uzak geçmişteki insan atalarının varoluş durumundan farklı bir yerde değilsiniz dediğinde hak verebildiler.

Bugün aynı ve benzer "gelişmiş" ülkenin on milyonlarca insanı kendi eylemli varoluş durumlarını sorgulamak zorunda kalırlarsa aynı şeyin olmayacağını söylemek kendi kendini kandırmaktır. O toplumları örten refahlık perdesi altında 1970'lerden beri ağır ama istikrarlı bir yükseliş gösteren yeni faşist-nazi hareketlerin taraftarlarını özellikle hangi kesimlerden bulduğuna bakmak bile yeter.

Eger çekirdekte bu sorun varsa; insan(lığ)ın yakın yüzyıllardaki büyük atılımını kendi refahlığına tahvil etmiş Batı'nın -veya Kuzey'in- bu özel damgalarını taşıyan "ötedeki" haliyle kendileri arasında özdeşlikten geçtik bağ kurmakta zorlanan "Güney ülkeleri"nde neler olabilir?

Kendilerini "insan"ın ayırt edici vasıflarıyla örülmemiş bir varoluş durumunda, dolayısıyla uzak insansı atalarının varlık haline benzer bir noktada gören insanlar, o atalarının doğa ve öteki canlılar karşısında duyduğu korku, zaaf, saldırganlık, sığınma ihtiyacı gibi duyguları da yaşamaktadır. Tersinden de söylenebilir bu cümle: O tür duyguları duyarak yaşıyorsa kendisini atalarının eylemlilik halinden farklı bir halde algılamamaya da başlamış demektir. Bu esi, içinde yaşadığı "insanal doğa"nın, yani sadece maddi, araçsal kısmıyla değil, sosyal ilişkileri, kurumları her çeşit kuralları ile hepsi de insanın eseri olan kendi öz doğamızın -amaç tam da bunun aşılması olduğu halde- bize o eski doğa karşısındaki zaafımızı hatırlatmasıdır.

Bu da çelişkinin öteki yüzüdür. Insandan türeyen onun eseri

olan bütün bu “insanal doğa”, onun güçlölük duygusunu takviye etmesi gerekirken aksine milyonlarca insanın o “eserler” karşısında kendilerini edilgen, zayıf ve güvensiz hissetmelerine yol açıyor. Olayın bu kısmı, o insanların eylemli varoluşları ile söz konusu “eserler”in oluşumunu belirleyen yaratıcı, dönüştürücü eylemler arasındaki bağın zayıflığı yokluğu ile ilgilidir. Ama öte yandan o milyonlarca insan birbirleri karşısında da aynı yabancılık ve ondan türeyen zaaf, korku ve yalnızlık duygularını yaşıyorlar. Çağdaş topluma has olup günbegün daha da belirginleşen bu fenomen, bu atomize oluş hali, uzak atalarımızın kendi ufak coğrafyaları dışındaki insanlarla aynı türden olduklarını anlamakta çektikleri zorluğu çağırıyor.

Asırlar, binyıllar boyu bu güçlölüğün aşılması için -maddi dünyanın değiştirilmesi gayretiyle eş, belki de daha önem verilerek- onca çaba harcayıp azımsanamayacak mesafeler katedildikten sonra, insan bilimlerinin, felsefe dallarının onca birikimine sahipken, o aşılacak istenen güçlölüğün günbegün büyümesi, modern toplumun giderek “aslında yalnız” insanlar toplumuna dönüşmesi bir büyük paradokstur.

Dün, bu paradoksun bu denli yaygın ve belirtik gözükmediği bir dönemde faşizm, kendilerini buhran koşullarında yalnız, küçücük atomlar gibi algılayan insanları devlet-toplum organizmasının koynuna girmeye çağırdı ve yığınla insan koşarak bu çağrıya sığındı. Bugün ise yalnızca modern toplumların anılan dünyası içinde değil; girdikleri sancılı değişim süreçlerinin şu dönemde gelip dayandığı noktada, ya yollarının tıkalı olduğunu ya da hedeflerinin doyuruculuğuna olan inançlarının yıpranıp dağıldığını görmenin öfkeli, kırık şaşkınlığını yaşayan Güney ülkeleri dünyasında da aynı nitelikte çağrılara kulak verip koşacak milyonlarca insan her an çıkabilir. Eski insani değer sisteminin ve sosyalleşme kanallarının dağıldığı, yenilerinin yerleşemediği, üstelik giderek ağırlaşan iktisadi

sorunlarla da boğuşan bu ülkelerin hemen tümünde “yaşam kavgası”nın sertlik ve acımasızlık ekleyeceği bir tek başınalık, yalnızlık duygusuna seslenecek bir faşist hareket, onlara saldırgan bir organizma-milletin parçaları olma çağrısını yaptığında koşup gelecek yığınla insan bulunabilecektir.

Türkiye böylesi bir olayın yaşanabileceği ülkelerin başında yer alıyor demek abartıma sayılmamalıdır. 1980 darbesiyle dağılan, dağıtılan MHP'nin devamı olduğunu iftiharla ilan eden MÇP daha ilk girdiği seçimlerde MHP'nin 1980 öncesinde eriştiği bir milyonluk oy desteğini sağlamış olarak çıkması bir ilk alamettir. Şu anda geçmişteki saldırgan görüntüsünden çok farklı bir usuluk halinde yayılmaya çalışan ve bunda da “umut verici” sonuçlar alan MÇP şüphesiz ne “fikriyat”ını değiştirmiş ne de kuzu postuna girmiştir. Faşizmi kendisine saldıran halinde, zor ve şiddet ediminde tanıyan ve sadece burada tanımlayan “sosyalist hareketimiz”in eğer içinde “eski tanıdıklar”ını görmese bu MÇP'nin faşistliğinden de şüphelenecektir.

Oysa bu harekete özerkliğini ve özgünlüğünü veren o fikriyat onun ille de saldırgan, şiddetle varolan bir hareket olmasını gerektirmez. O saldırganlık, karşısında tam karşıtı bir “fikriyat”ın yükseldiğini gördüğünde veya öyle sandığında kabartır. 1920'li, 30'lu yılların Avrupa'sında, 60'lı 70'li yıllar Türkiye'sinde böyle oldu. Faşizm karşısında iman ettiği eşitsizliğin çekirdeği saydığı şeyi sarsalayan, kabuğunu çatlatan ve dağıtacakmış gibi görünen yükselişe karşı doğal içgüdüleriyle uzak geçmişin tortularını kaldırarak saldırdı.

Faşizmin onda içgüdüleriyle sezdiği ihtimali sosyalist hareket kendisine bilinçle yakıştırmış değildi. Altında altın madeni yatan bir buğday tarlasını işlemek isterken gözü dönmüş biçimde kendisine saldıranların bu işi buğdaydan ötürü yaptıklarını sandı ve hâlâ da öyle sanıyor.

Bayrağında eşitlik yazılı olduğu halde o eşitliğin hangi

imkansız denileni mümkün kılma uğraşında gerçekleştireceğini tüm tarih birikimini, bilgi ve hayal gücünü kullanarak kavramakta yetersiz kalışının bedelini faşizm karşısında utanç verici yenilgilerle ve sonunda da tüm prestijini yere indiren haldeki durumuna düşerek ödedi.

Ama bu, eşitlik idealinin değil bir tür "sosyalizmin" kaderidir. İnsanın tarihinde salt insanca olan ne varsa hepsinin kökünde bir saik olarak yatan bu arayış, milyonlarca insanın eylemli varoluş durumu uzak doğa halinin sınırlarına bunca itildiği bir çağda, bu gerilim noktasında ve öyle görünüyor ki, asıl ve en kapsamlı haliyle ancak bu koşullarda zuhur edecektir. İnsan olmak bir yanılgı değilse bu kaçınılmazdır.

Ömer Laçiner

Devlet Ocak Dergâh'ın 3. baskısı, ülkücü hareket içinde kitabın ele aldığı ayrışmanın sonuçlandığı ve "Türk-Islâm Ülkücüleri"nin MÇP'den koparak BBP'yi kurduğu bir zamanda yayımlanmıştı.

3. baskıdan 4.baskıya geçen zamanda ise MÇP yeniden MHP adını aldı ve tarihinin en güçlü evresini yaşadı; en önemlisi 1997'de Türkeş öldü ve 30 yılı aşkın bir devri kapatan ülkücü hareket bir yeni yapılanma krizine girdi. Bu krizin bir boyutu da, devlet-ülkücüler ilişkilerinin 'derinliğini' ayyuka çıkaran Susurluk Skandalı'dır.

'90'lardaki bu mühim gelişmeleri ele alan yeni bir kitap sözümüzü hâlâ yerine getirmiş değiliz. Ancak, bu açığı 'yamayabilecek' birkaç makaleye işaret edebiliriz:

Tanıl Bora: "İki MHP", *Milliyetçiliğin Kara Baharı* içinde (Birikim Yayınları, İstanbul 1995), s. 289-315.

Tanıl Bora: "Türkeş'ten sonra tufan", *Birikim* 97 (Mayıs 1997), s.8-13.

Kemal Can: "Tufandan artakalan", *Birikim* 104 (Aralık 1997), s.9-14.

Kemal Can: "Ülkücü saldırganlığın arka cephesi", *Birikim* 110 (Haziran 1998), s.11-15.

Devlet Ocak Dergâh ülkücü hareketin bir dönemini rapor etme, bu hareketin ve içinde yer aldığı olayların "gizli arka planını" aydınlatma saikiyle yazılmamıştı. Çabası, bu hareketin yapısını, iç dinamiğini, ortamını, zihniyet dünyasını anlamaktı. Bu anlamda kitapta ele alınan dönemin işlevi, bu anlama çabası ve analiz için malzeme kaynağı olmaktan ibarettir. Teşbihte hata olmaz: bir "... iç yüzü!" kitabından çok, bir "...nasıl çalışır?" kitabıdır! Bu özelliğinin, yetersizlikleri bir yana, *Devlet Ocak Dergâh*'ı eskitmeyeceğine güveniyoruz.

Bununla beraber, ülkücü hareketin '90 sonrası ve Türkiye-sonrası dönem(ler)inin incelenmesi de lazımdır. Çünkü siyasî açıdan özel önemde bir dönemdir; buna bağlı olarak da, bu hareketin ortamı ve zihniyet dünyasına daha iyi nüfuz etmeyi sağlayacak çok zengin malzemeyle doludur. Dolayısıyla, çalışmamızı ikmal etmek hâlâ üstümüzde borçtur. Bakalım borcumuz ve mahçubiyetimiz daha ne kadar artacak?!

Tanıl Bora - Kemal Can
Ankara, Eylül 1998

Türkiye solunun ülkesindeki “sağ” siyasal akım ve düşünceler konusundaki bilgisizliğinin, dünyada eşine zor rastlanır ölçüde derin olduğunu düşünüyoruz. En belirgin özelliği sol karşıtlığı olan, hatta kendisini yıllarca sola düşmanlıkla, sola karşı terörle vareden ülkücü hareket hakkındaki bilgi birikimi açısından da, durum farklı değil. Evet, “faşizm sorunu” üzerine bir literatür yığını var. Fakat yazılanlar teorik soyutlamanın doruğundan inmiyor: Ağırlıkla Dimitrov’dan ve diğer “ustalardan” nakille yapılan evrensel faşizm tahlilleri yıllardır yineleniyor... Böylesi tahlillerde, “olayın” 1930’ların Almanya’sında mı, 1960’ların Arjantin’inde mi, 1970’lerin Türkiye’sinde mi geçtiği pek farketmiyor. Bu tahlillerin teorik çerçevesinden türev alarak somutlaşmaya doğru atılan adımlar, genellikle faşizmin “açık”-“gizli”, “gelişmiş”-“azgelişmiş” biçimlerini ayırtetme doğrultusunda oluyor. Bu yaklaşımlar da devletlû olsun, sivil olsun bütün egemen güçleri ve anti-komünist çizgileri “faşist”likle tanımlayıp “bir”leştiriyor, böylece somut durumu inceleme, kavrama ihtiyacını dumura uğrıyorlar. Kaldı ki, temeldeki teorik çerçeve de ciddi za-

aflardan arınmış değil. Faşizmin temel siyasal, toplumsal, ideolojik saiklerini şematizmden uzak biçimde, özsel niteliği ile algılamayı sağlayacak çerçeveyi, Ömer Laçiner'in önsözü ana hatlarıyla çiziyor. Onun için, bu düzeydeki tartışmaya girmiyoruz.

Faşizme dair genel teorik çerçeveden ülkücü harekete yönelik olarak türetilen, çoğu kez çıkarsama niteliğindeki "bilgi"lere somut gerçeklik gözlenerek yapılan ender eklemeler, bir noktada yoğunlaşıyor: Ülkücü hareketin, mevcut düzenin baskı aygıtıyla ve dolayısıyla "dünya statükosu"nun güvenlik aygıtıyla (ABD ile, CIA ile, NATO ile) bağlantısını deşifre etmeye dönük epey enerji sarfediliyor... Resmi anti-komünist iç harp aygıtını oluşturan kontrgerilla vb. kuruluşlarla ilintisinin, bu hareketin biçimlenmesinde önemli pay sahibi olduğu, 1960'lardan beri çeşitli vesilelerle ortaya çıktı. Ancak buradan, MHP'yi ve ülkücü hareketi neredeyse kontrgerillanın şubesi olarak gören bir yaklaşıma savrulmamak gerekiyor.

* * *

Basındaki ve "genel" kamuoyundaki ülkücü hareket "bilgisi" de hallice değil. Genellikle, börklü-sadaklı-kurtlu karikatürizasyonun eşlik ettiği "fanatizm" ve "barbarlık" imgeleri geçerli. Bu imgelerin varlığı elbette nedensiz değil; ülkücü hareketin özellikle 1970'lerdeki "performansının" hakkını teslim etmek gerek! Fakat bu imgelere dayalı bir koşullanma, bu ülkede çok çeşitli suretlerde rastlanabilen "fanatizm" ve "barbarlık" örnekleri ile faşizmi ayırtetmeyi güçleştirdiği gibi; faşizmin gene bu ülkede ziyadesiyle mevcut bulunan daha "ince", "medenî", rafine görünümelerini kavramakta da işlevsiz kalıyor.

* * *

Kısacası, dikkatleri salt doktriner, kitabî faşizm tahlillerinde veya konspiratif provokasyon araştırmalarında yoğunlaştır-

manın, gerçekliğin her düzeyini bu soyutlamalarla açıklamaya kalkmanın; bilinci, bilgileri -gıderek tavırları- eksikli ve sağlıklı kılan bir etkisi olduğu kanısındayız.

“Faşist hareket” terimini değil, “Ülkücü hareket” terimini kullanıyoruz. Nasıl Alman faşizmi “Nasyonal Sosyalizm” adıyla, İspanyol faşizmi “Frankizm” adıyla anılıyorsa, ülkücü hareket de kendi adıyla anılmayı “hak ediyor”. Ülkücü hareket, gerçekten “herhangi” bir faşist hareket değil. Kavramsal-teorik düzeyde de kendi özgüllüğü içinde incelemeyi gerektiren özelliklere, niteliklere sahip. 1970’lerde ulaştığı kitlesel gücüne karşılık, bilinen faşist hareketlerden farklı olarak, bütünlüklü bir toplum modeli tasarımı sun(a)mayan, iktidar perspektifini böyle bir tasarım üzerine bina etmeyen/edemeyen bir hareket. *Reaksiyoner** niteliği, bir iktidar tasarımı ve başka pozitif tasarımlar üretmesine elvermeyecek ölçüde baskın. Bu reaksiyonerlik, ülkücüleri yükselen toplumsal muhalefeti bastırmak için “sokağa salınmış bir güruh” sayan yaklaşımla açıklanamaz. Gericiliğe, nostaljik muhafazakârlığa ve standart anti-komünizme indirgenmekle kavranamayacak kadar “mükellef”, *organik* bir reaksiyonerlikten söz ediyoruz. Kapitalistleşmenin ve mülksüzleşmenin 1970’lerde urmandırdığı standart reaksiyon potansiyeli, Türkiye’nin 1800’lerden beri yaşadığı Doğululuk-Batılılık geriliminden doğan kültürel, dini, ahlaki düzeylerdeki reaksiyoner birikimin üzerine oturuyor. MHP önderliği, ülkenin tam anlamıyla kentlileşmemiş nüfusunun önemli bir kesirinin “öz” siyasal-ideolojik mayasında olan bu reaksiyoner birikimi, anti-komünizmde odaklaştırarak devşirebildi; kısmen resmi güvenlik aygıtının hizmetine sunabildi. Ancak olayın diğer vechesi de var: Ülkücü hareket aynı zamanda, bu reaksiyoner mayayı oluşturan

(*) Reaksiyonerliği “gericiliğin” ifadesi olarak değil, yalın anlamıyla, yani “tepki sel(cil)lik” anlamında kullanıyoruz.

toplumsal karakterin, zihniyet dünyasının kendisini ifade çabası, "kendini gerçekleştirme" arayışıdır.

Aradaki açığı, *özgöl bir faşist hareket olarak ülkücü hareketin* kavranmasında kilit önem taşıyor. Bu açığı, ülkücü hareketin nesnel siyasal işlevinin ve misyonunun, merkezi önderliğinin ve resmi söyleminin faşist niteliği ile; kitle tabanının ve militan potansiyelinin "salt reaksiyoner" yalın hali arasındaki açıdır.

Bir başka cephesinden bakıldığında, bu, hiç de bütünlüklü olmayan ünlü "lider-teşkilat-doktrin" üçlemesinin unsurları arasındaki açığa tekabül eder. "Lider-teşkilat-doktrin" in gerçek ruhu, "devlet", "ocak" ve "dergâh" ın oluşturduğu üçlemede gizlidir; ve bu üçleme kendi içinde gerilimli, ayrışık bir üçlemedir.

İrkçilikleri ve/veya otoriter-totaliter tasavvurları belirgin olan soy faşist unsurlar, MHP ve ülkücü hareketin üst önderliğinde ağırlıklı oldular, gündemi, iklimi ve çoğu zaman rotayı belirlediler; bünyeye damgalarını vurdular. Türkiye'nin siyasal düşünce dünyasında hem "sağ" yelpazede, hem de "sol" sayılan Kemalist gelenekte yerleşik bulunan nice *faşizan* unsur da bu bünyede kendini evinde hissetti. Bu gerçek, bir noktayı gözden kaçırtmamalıdır: Belirgin özellikleri otoriteye tapmak ve oportünizm olan söz konusu unsurların taşıdığı faşizan etmenler, ülkücü harekette başka birçok yerde oldukları kadar, hatta kimi bağlamlarda görece az varoldular; ona özgü değiller. Ülkücü hareketin taban dinamiğinde ise, kapitalist modernleşmenin ve özellikle ona kültürel düzeyde eşlik eden Batılılaşmanın yarattığı yabancılaşmaya karşı, onyılların geleneksel tepki birikiminden damıtılan radikal popülist "isyan" etmenleri belirleyicidir. Sosyalizan veya sol popülist yönelimlere de kayabilecek olan bu etmenler, MHP'nin faşist rotasına sağlam bir ideolojik bağlanışla örgünleşerek değil, büyük ölçüde ham, yalın halleriyle kalarak eklemlendiler.

Önderliğinin, politikasının ve söyleminin olgun faşist içeriği

ile, kitle tabanının ham reaksiyoner radikalizmi arasındaki açığı, ülkücü harekete özgü değil. Bu açığı, faşizmin evrensel karakteristiği. Ancak klasik faşizm, böylesi etmenleri yapısı içinde eklemlenip eritecek siyasal-ideolojik mekanizmalar kurabilmiştir. Ülkücü hareketin farklılığı, gerek taban dinamiğinin niteliği, gerekse MHP önderliğinin yapısı ve yetenekleri elvermediği için; söz edilen ideolojik-siyasal eklemlenme mekanizmalarının kurulamamış olmasıdır. Bu durum, klasik faşizmin (W. Reich'in tabiriyle) "kitle ruhu anlayışı"nda içerilen reaksiyoner radikalizm ve isyankârlık dozunu hayli aşan bir "başiboşluğun" oluşmasını getirmiştir. Özetle, ülkücü hareketin "kitle ruhunu" belirleyen reaksiyoner saiklerin yalın hali ile global politikası arasındaki eklemlenmenin derme-çatmalığı, inorganikliği, faşist bir hareketin zor kaldıracığı ölçüdedir ve onun özgüllüğünü oluşturur. Bu özgül yapı, ülkücü hareketin resmi güvenlik ve baskı aygıtınca kolaylıkla piyonlaştırılmasında pay sahibidir; örgütsel kimliğini ve disiplini yeniden üretmek için anti-komünist saldırganlığı hezeyana dönüştürmesinde pay sahibidir; kısıcılaştırmada, zulmünde pay sahibidir; 12 Eylül'de yaşadığı şokta, dağınlıkla, ayrışmada ve geçirdiği değişimde pay sahibidir.

Bu açıklamalarımızdan çıkacağı üzere, ülkücü hareketi ihmal edilen yöne giderek, yani iç dinamiği, iç süreçleri üzerinde yoğunlaşarak inceledik. Devletle, sermayeyle ve bütün olarak egemen blokla arasındaki ilişkiyi, içsel yapısına etkileri dolayısıyla ele aldık. Aslında ülkücü hareket üzerine çalışma tasarımızın tümü, onun otuz yılı bulan tarihinin ve cumhuriyet arifesine dayanan ön-tarihinin sistematik biçimde incelenmesini kapsıyor. "Maymunun anatomisini insanın anatomisinden yola çıkarak anlamak" misali, sondan başlamayı uygun bulduk; ülkücü hareketin 12 Eylül sonrasındaki halini ele aldık. 1980 öncesi hakkında, 1. Bölüm'de kısa bir özet yapmakla yetindik. Ancak bir "ilk" çalışma olması nedeniyle,

geriye dönük olarak da anlam taşıyan yorumlamalar, kimi temel yapısal kavramlaştırmalar, en azından satıraralarında yeraldılar. Böylelikle hem hacim kabardı, hem de kapsam 12 Eylül sonrasının sınırlarından fiilen taşarak, tanımlayıcı bir nitelik kazandı. 12 Eylül sonrasının, ülkücü hareketin yapısını ve özellikle ideolojik omurgasını kavramak bakımından çok elverişli bir evre olduğunu da belirtmek gerek. Hareketin gerek yakın, gerek uzak tarihindeki en ağır bunalımını yaşadığı bu evre; aynı zamanda onun en kapsamlı ideolojik berraklaşma sancılarına, en bütünlüklü dönüşümüne zemin hazırladı. Denebilir ki, 1980'ler, ülkücüler için "ateşle imtihan" yılları olmuştur. 1960'lardan beri berraklaşmayan, demagoji düzeyi aşırı yüksek bir söylem içinde salınan birtakım ideolojik etmenler, 1980'lerde uçlaşarak belirginlik kazandılar.

Daha önce oldukça araçsal biçimde kavranan, lafzen sahiplenilen İslam, ideolojik bakımdan belirleyici olma mertebesine doğru yol aldı.

12 Eylül deneyimine tepkiyle ve yaşanan ağır kimlik bunalımının etkisiyle, "düzen karşıtı" bir söylem oluştu, yerleşikleşti. 1960'lı ve 70'li yıllara damgasını vuran "devlete sahip çıkma" nosyonu ağır yara aldı; bu misyon, hareketin radikal kesimince kategorik olarak reddedildi.

Bu iki dinamige de bağlı olarak, ülkücü hareket tamamıyla anti-komünizme tabi halde olmaktan uzaklaştı. "Kendi" hedeflerini tanımlayan pozitif bir siyasal tavır arayışına girdi. "Reaksiyoner değil, aksiyoner olma" iddiasına hararetle sarıldı. Bu iddiada, aynı zamanda ülkücü hareketin kitle tabanının rûşdünü kazanma arayışı vardır.

Bu arayış, bir yandan İslam'ın ideolojik ağırlığını hegemonik hale getirebilecek bir yönelime kapı açtı. Diğer yandan, "anti" olunacak yeni bir kutupsallaşma eksenini de olgunlaştı. Komünizmi de (ama artık tali bir unsur olarak) kapsayan "Batı" (veya "ABD ve Batı emperyalizmi") karşıtlığı, onun uzantısı

sayılan “rejim” ve “düzen”e karşı bir söylemle öne çıkmaya başladı.

Böylece, İslamlaşma ve “düzen karşıtı” bir söyleme yönelme saikleri, ülkücü hareketin yirmi yıllık anti-komünist koşullanmasının içselleştirdiği reaksiyoner karakterini yeniden üreten, kendi içinde belki tutarlı da olabilecek, yeni, ama “zor” bir bileşim oluşturdular.

Zorluğun birçok kaynağı var. İdeolojik-siyasal tutarlılığı zaten hâlâ oturtulmaya çalışılan yeni söylem, “düşman”ın artık görece soyut olmasının da etkisiyle, kitlesini seferber edemiyor. Veya denkleme diğer yakasından bakarsak: Eskiden “sol”un temsil ettiği gibi fiziki bir düşmanın varlığıyla motive olmaya yatkın potansiyelin çapı zaten pek büyük değil. Böylece, hareketin hayati önem verdiği “aksiyoner” hasletleri dumura uğruyor. Yeni yönelimi, ülkücü hareketle “milliyetçi-muhafazakâr” kamp arasındaki farklılıkları derinleştiriyor; bu da, egemen blokla ilişki zeminini yıpratıyor. Belki de en önemlisi: Ülkücü hareketin söz konusu ideolojik yenilenme süreci, bünye içi siyasal gerilimi ve ayrışmayı, camianın tarihinde görülmediği ölçüde artırıyor, alenileştiriyor.

* * *

Kaba fırça darbeleriyle taslağını çizdiğimiz bu tabloyu, kitapta teorik-siyasal tahlil düzeyiyle enformatik düzeyi bağdaştırarak boyamaya çabaladık. Yüzyüze görüşmeleri, doğrudan gözlemleri de değerlendirmekle birlikte, esas ve ilke olarak ülkücü basına ve literatüre dayanmaya önem verdik. Yazılı kaynaklarda yoğunlaşmamızda, ülkücü hareketin ideolojik dönüşüm sürecinin incelenmesine ağırlık vermemizin de payı var. Ülkücü literatürün ve basının, gerek sol, gerek genel okuyucuya oldukça uzak olduğunu gözönüne alarak, önemli veya simgesel alıntılara, dipnotlarda ve metin içinde geniş yer verdik. Kitabın bol ham malzeme içermesi, onun

yaklaşım ve yorumlarından bağımsız olarak, “veri kaynağı” işleviyle de yararlı olmasını sağlayacaktır sanırız.

Bölümlemede, ülkücü hareketin 1980 sonrasındaki gelişmesini kavramlaştırmaya dönük bir örgüyü, bu gelişim sürecinin kronolojisi ile örtüştürmeye çalıştık. Kronolojiyi, kabaca üç evreye ayırarak özetleyebiliriz: Etkisi 1980’lerin ortalarına kadar yaşanan şok ve dağınıklık dönemi; 1980’lerin ortalarından 1987’ye kadar süren çok bileşenli, ayrışık toparlanma dönemi; 1980’lerin son yıllarında başlayıp 1990’lar dönümüne uzanan ideolojik netleşme ve hamle için hazırlık dönemi. Ülkücü camiadaki siyasal-olgusal gelişmeleri kronolojik düzende hikaye ederken; tanımladığımız dönemlerin temel dinamiğini belirleyen yapı unsurları, bölüme tematik bir çerçeve çizdiler. Böylece, her bölüm kronolojiden bir kesit verdiği gibi, kavramlaştırıcı-tanımlayıcı anlam ve işlev de taşıyor. Kimi bölümlerin teorik yükü daha belirgin, kimilerinin tasvir edici, hikâye edici yönü ağırlıklı. Ülkücü hareketin geçirdiği dönüşümün ana mantığı açısından, özellikle 6. ve 7. Bölümler kronoloji-ötesi önem taşıyorlar. Dönüşüme esas olan nesneyi ve iklimi anlamak bakımından, 1. ve 2. Bölümler’in özel önemi var.

Son bir şey daha: “Giriş”in başında belirttiğimiz gibi, bu çalışmaya girişmemizde, Türkiye solunun “sağını” ve genelde “başkasını” bilmeyişini sorun etmemiz etkili oldu. Bu soruna dair duyarlılığımızı paylaşmak ve paylaşırken aşmaya çalışmak bakımından, Ruşen Çakır’ın, bu kitabın basıma hazır olmasından kısa süre önce yayımlanan *Ayet ve Slogan* adlı çalışması bizim için büyük moral öneme sahip. Söylemeden edemiyoruz!

Tanıl Bora - Kemal Can
Ankara

12 EYLÜL ÖNCESİNDE ÜLKÜCÜ HAREKET

Bu kitabın, ülkücü hareketi 12 Eylül sonrasındaki yönelimleri bağlamında, ama tarihsel sürekliliği içinde ele aldığını; dolayısıyla, bu hareketin 1980'lerden önceki haline ilişkin değerlendirme unsurlarını da içereceğini Giriş bölümünde kaydettik. Gene de, ülkücü hareketin 1980 öncesindeki yakın geçmişinin kısa bir aktarımını ve değerlendirmesini yapmak, 12 Eylül sonrasındaki süreçlerle ilgili aktaracaklarımızın daha iyi algılanabilmesi açısından yararlı olacaktır. Bu bölümde ülkücü hareket, 1960'lardan 1980'e tarihsel gelişimi, tabanının ve liderliğinin toplumsal karakteri, örgütsel yapısı açılarından değerlendirilecek. 1974-1980 dönemindeki politikası ve stratejisi, 12 Eylül anındaki durumunu birinci derecede belirleyen evre olarak ayrıca özetlenecek. Bu bölümün zorunlu olarak sadece bir "özet" olduğunu ve ancak en kaba hatları ortaya koyabileceğini vurguluyoruz.

MHP ve ülkücü hareketin tarihsel gelişme sürecine bir bakış

Cumhuriyet Türkiye'sinde faşist siyasal unsurlar, ideolojik düzeyde resmi ideolojinin kimi etmenlerinden de destek alarak; entelejensiyanın ağırlıklı olduğu radikal küçük gruplaşmalar çerçevesinde, bir "hareket"ten çok bir "akım" olarak varolagelmişlerdi. Eylemleri çoğu kez devletin yüksek katlarına dönük kampanyalar (kimi zaman komplolar) niteliğini taşıyordu. Kültürel yönü baskın olan örgütlenme biçimlerine yönelmiş, "politikalar üstü" bir imajı ayakta tutmaya önem vermişlerdi. Ideolojik olarak, solidarist (dayanışmacı) korporatist unsurların daima ağır bastığı, kendi içinde de ayrıışan Türkçü-milliyetçi tasarımlar belirleyiciydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, anti-komünist etmenler ağırlık kazanmaya başladı. Anti-komünizm, faşizan eğilimlerin kitleselleşmesine yol açtı. Çeşitli sınıfsal, siyasal, ideolojik saiklerin, değerlerin anti-komünizm potasına akmasını sağlayan bu potansiyel, ırkçı-Turancı gelenekten gelen bazı entelejensiya unsurlarının Alpaslan Türkeş önderliğinde partileştikleri CKMP/MHP'nin çizgisi ile kesişti. Bu özgül bileşim, ülkücü hareketin kişiliğinde, hem evrensel bakımdan, hem Türkiye'de faşist akımın geçmişi bakımından "yeni", özgün olan ve artık kitlesel nitelikli bir faşist hareketi oluşturdu...

CKMP'den MHP'ye

27 Mayıs 1960 darbesinden bir süre sonra tasfiye edilerek bir yurtdışı görevle ülkeden uzaklaştırılan, 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanıklarından Albay Alparslan Türkeş; 1963 başında Türkiye'ye döndükten sonra, hem gene ordu bağlantılı girişimlerle, hem de Adalet Partisi'ne girmeye çalışarak iktidar

fırsatı aradı.¹ 1963-1964 döneminde birtakım anti-komünist dernekler temelinde gücünü geliştirmeye çalışan Türkeş ve 27 Mayıs'ta birlikte tasfiye edildiği arkadaşlarının çabaları; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ne girmeleri ile yeni bir boyut kazandı. CKMP 1948'de, o dönemde radikal milliyetçiliğin simgesi haline getirilen Fevzi Çakmak'ın başkanlığında, bir dizi pro-faşizan küçük parti ve derneğin katılımıyla kurulmuştu. 1950'lerde Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde popülist söyleme sahip, muhafazakâr, milliyetçi bir kırsal orta sınıflar partisi niteliği kazanmıştı. 1960'larda Bölükbaşı'nın ayrılmasıyla güçsüzleşen CKMP'nin, yeni bir soluk getirecekleri inancıyla kapılarını açtığı Türkeş ve arkadaşları, 1965'deki olağanüstü kongrede parti yönetimini ele geçirdiler.

Türkeş, 1963-1966 dönemindeki söyleminde, korporatist, kalkınmacı-modernist bir Kemalist restorasyon tasarımı ağır basmıştı. 1965-1969 evresinde faşizan bir söylemle Türkçü ve fanatik anti-komünist etmenleri öne çıkarmaya başladı. Bu arada 27 Mayıs'tan beri "toprak reformu"ndan söz etmişken, büyük tarım mülklerinin dağıtılmasına kesin olarak karşı çıkıp, çözümün "tarımı geliştirmek ve topraksız köylüleri başka sektörlere kaydırmak"ta olduğunu savunarak; CKMP'ye yakın duran bazı büyük toprak sahiplerinin desteğinin sürmesini sağladı.² Bu arada, 1965'te 25 ilde örgütlü bulunan CKMP

1 AP içinde bir grubun "Türkeş'in partiye orduda taraftarlar kazandıracağını" savunmasına rağmen; onu en nihayet bir 27 Mayıs cuntacıları olarak gören AP yönetimi bu girişimi geri çevirdi. Türkeş, yeni bir askeri darbeye hazırlanan Albay Talat Aydemir'le de temasa geçti. Ancak önderlik konusundaki isteği kabul edilmediği için bu işbirliği bozuldu. 20-21 Mayıs 1963 gecesi gerçekleşen darbe girişimini önceden İnönü'ye iletirerek kolayca bastırılmasını sağlayan Türkeş, darbe girişimi sırasında kısa bir süre tutuklu kaldı.

2 1965 seçimlerinde CKMP'nin Türkiye çapındaki oy ortalaması yüzde 2.2 iken; beş ilde, bir ölçüde Uşak dışında, büyük toprak sahiplerinin denetimindeki blok oylar sayesinde yüzde 10 sınırını geçmişti: Muş 18.0, Uşak 11.7, Ağrı 11.8, Adıyaman yüzde 10.7, Niğde 10.3.

1967'ye kadar 61 ilde örgütlendi. Bu süreç içinde, Türkeş'in sürekli dirsek teması içinde olduğu Türkiye Milliyetçiler Birliği³, 1965 genel seçimlerinde CKMP'den milletvekili seçilen İsmail Hakkı Yılanlıoğlu başkanlığındaki küçük "aydınlar kulübü" Vatansever Türk Teşkilatı, aşağıda değineceğimiz Komünizmle Mücadele Derneklerindeki bazı unsurlarla birlikte CKMP'nin örgütsel ve ideolojik yeniden inşasında işlev gördüler. CKMP'nin Kasım 1967'de yapılan kongresinde, "toplumcu milliyetçi" Dokuz Işık doktrini resmen benimsendi. Türkeş'in "başbuğ"luğu bu kongrede ilan edildi; onun ünlü "davaya katılıp ihanet eden herkesi vurun" sözleri de, ilk kez bu kongrede dağıtılan bir bildiride yer aldı. 1966 ve 1968 kısmi senato seçimleri kampanyasında Türkeş yoğun biçimde "komünizm, bölgecilik ve mezhepçilik tehlikeleri"ni işleyerek saldırgan bir anti-komünizme yöneldi.

CKMP'nin 1965 seçim programında ve Türkeş'in bütün yazılarında, konuşmalarında laiklik kesinlikle savunulmuştu. 1960'ların sonlarına gelirken, bu tutum değişmeye başladı. Türkeş ve CKMP sözcüleri müslümanlığı "Türk tarihinin ayrılmaz bir unsuru" olarak tanımlamaya başladılar. 1969'da Türkeş, ünlü "biz Tanrı dağı kadar Türk Hira dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefe bizim şiarımızdır" formülünü ortaya attı. CKMP'deki bu "değişim", Müslüman kitlelerin anti-komünist tahrik ve sloganlarla seferber olduğu konjonktürün verdiği esinden ve uzun vadeli büyüme hesapları yapılırken bu potansiyelin vaadettiği kitleselleşme imkanının gözetilmesinden kaynaklanmıştı. İslam'ın vurgulanmaya başlanması salt saikleri ile değil, ideolojik içeriği ile de araçsaldı: İslamiyeti Türklüğü güçlendirici, milli kimliği

3 Türkiye Milliyetçiler Birliği, 1963 sonunda Nihai Atsız, İsmet Tümtürk gibi köklü ırkçılar tarafından kurulan Türkçüler Derneği'nin Ağustos 1964'te İstanbul'dan Ankara'ya taşındıktan sonra aldığı addır. Derneğin başkanlığını gene nanıllı ırkçı-Turancılardan, Atsız'ın kardeşi Nejdet Sancar yapıyordu.

pekiştirici bir unsur olarak sayarken; zımnın talileştiriyordu - "asıl" olan gene Türklüktü.

Partinin 8 Şubat 1969'da toplanan Adana Kongresi önemli bir dönüm noktası oldu. CKMP'nin adı bu kongrede Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirildi. Böylelikle, CKMP'nin yaklaşık dört yıllık yeniden yapılanma sürecine son nokta koyuldu. Hazırlanan yeni tüzükle, merkez organlarının ve özellikle Türkeş'in örgüt üzerindeki yetkilerini son derece artıran, hiyerarşik bir işleyiş kurumlaştırıldı. Partinin amblemi "kırmızı zemin üzerine üç hilal", gençlik kollarının amblemi "hilalli bozkurt" olarak saptandı. Adana Kongresi'yle birlikte, Türkeş'in temsil ettiği ortalama çizginin, "merkez" eğilimin dışında kalanlar tasfiye edildiler veya marjinalleştirildiler. Araçsal ve "Türklüğe tabi" bile olsa "ümmeçliğe prim verilmesine" tepki gösteren Atsız çevresinin etkisi altındaki soy Türkçülerin tasfiye süreci, 1970'lerin ortalarına dek yayıldı ve zaman zaman kanlı hesaplaşmalara vardı. Buna karşılık, İslam'ın ele alınışındaki araçsallığa karşı çıkan unsurlar, Türkçüler gibi grup kimliğine sahip değildiler; ciddi bir gerginliğe taraf olmadılar.⁴ 1970'li yıllarda hareketin Orta ve Doğu Anadolu taşrasındaki kitleselleşme süreci, bu unsurların ideolojik ve kültürel yayılımını geliştirecekti. Faşizmin klasik anti-kapitalizm demagojisini daha kararlı ve radikal bir şekilde savunan "toplumcu milliyetçiler" de, Adana Kongresi'nden sonra geriletildiler. Onlarla birlikte, büyük burjuvaziye tedirgin eden "anti-kapitalist", "anti-mason" söylem de geriledi. Bu adım, partiye özellikle anti-komünist misyonu nedeniyle

4 Bu unsurlar arasında sayılabilecek olan Osman Yüksel Serdengeçti'nin Adana kongresinde "içimizdeki hilal düşmanları, din düşmanları var; burada üçbuçuk sergerde bizi ümmetçi olarak göstermeye çalışıyor" diyerek partiden istifaya yeltenmesi, istisnai bir çıkış sayılabilir.

düzen güçleri tarafından açılmaya başlanan kredinin bedeliydi.⁵

Anti-komünizm misyonu

1960'ların sonlarından itibaren CKMP/MHP'nin gelişmesine damgasını vuran temel olgu, edindiği anti-komünist misyondur.

Daha 1960'ların ilk yarısında, Türkiye'de son derece vulger bir anti-komünist söylem, "genel sağ" siyasetin asli unsurlarından biri haline gelmişti. Solcu, hatta burjuva liberal gazetelere ve özellikle TIP'e yönelik baskınlarla, "komünizmi tel'in mitingleri"yle; anti-komünist sokak gücü geliştirilmeye başlanmıştı. "Milliyetçilik" adına meşrulaştırılan anti-komünizm, başlıbaşına bir siyasal kimlik ve meslek haline gelmekteydi. 60'larda anti-komünist faşizan sağının simge isimlerinden olan İlhan Darendelioglu'nun *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri* (Toker Yayınları, İstanbul 1968) kitabında yazdıkları, bu yönelimin itirafı gibidir: "27 Mayıs'a kadar Türkiye'de aksiyoner halde olan milliyetçilik 1960'tan sonra reaksiyoner hale gelmiştir." (age, s. 296) Hem eski Demokrat Parti tabanının 27 Mayıs'a ve onunla özdeşleştirdiği CHP'ye karşı tepkisi; hem de TIP'in kurulması, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmaya başlaması, işçi hareketinin ve özgürlükçü toplumsal muhalefetin yükselmesi karşısında özellikle kırsal-kentsel orta sınıfların gösterdiği mülkiyetçi ve muhafazakâr tepkiler, bu anti-komünist reaksiyon mecrasına akınlıyordu. AP, mülk sahibi sınıflardaki ayrışma sürecini massederek

5 "Toplumcu milliyetçilik" (Batı dillerindeki aulalarıyla: nasyonal sosyalizm 1) söylemini "sağ" faşist bir doğrultuda uçaştıran bazı marjinal unsurlar, partiden ayrıldılar veya uzaklaştırıldılar. Örneğin İzmir'de böyle bir grup, 1969'da Nasyonal Aktivitede Zinde İnkişaf (NAZI) adında bir dernek kurdu. Bu derneğin dışa dönük ilk toplantısı MHP'li komandalara basıldı.

“büyük sağ konfederasyon” konumunu sürdürebilmek açısından, bu sınıfsal-toplumsal reaksiyonu yararlı bulmakta, desteklemekteydi.

Anti-komünist reaksiyonun, AP iktidarı ve diğer hükümetleri aşan bir resmi desteğe sahip bulunduğunu belirtmek gerekir. ABD odaklı emperyalizmin soğuk savaşı özellikle çevre ülkelerde otomatige bağlamaya dönük, her türlü toplumsal muhalefeti “iç ve dış statükoyu bozucu” olması dolayısıyla “komünizm yanlısı” sayan gayrinizami harp doktrini⁶ Türkiye’deki egemen-resmi ideolojiye ve kurumlaşmaya da yansımıştı. 12 Mart dönemi sonrasında “kontr-gerilla” tartışmalarıyla gündeme geldiği gibi, Devlet bünyesinde, hükümetlerüstü denebilecek bir “iç harp aygıtı” oluşmuştu. Bu aygıtın da Türkiye’deki anti-komünist reaksiyon potansiyelinin örgütsel, stratejik ve ideolojik biçimlenmesinde belirli bir rolü oldu. Bu rol, sağlanan destek ve teşviklerin, tekil olayların ve provokasyonların ötesinde; esas olarak, anti-komünist reaksiyon güçlerini devletin denetimi altında tutmaya dönüktü.

1960’ların ortalarına kadar, anti-komünist reaksiyon potansiyelinin en kapsayıcı çatı örgütleri, Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri (TKMD) idiler. Bu dernekler, Ekim 1965’te AP’nin tek başına iktidar olmasından sonra, hem meşruiyet, hem maddi destek bakımından güçlenerek neredeyse yarı-resmi konuma geldiler. Hızla polisin gözyumduğu bir saldırganlaşma rotasına giren KMD’lerin sayısı 1963-1965 arasında onbeş kat arttı; 1965’te 110’a, 1968’de 141’e çıktı.

6 Gayrinizami Harp doktrinini ideolojisiyle ve politikalarıyla ortaya koyan “klasik” eser: M. Emin Deger, *CIA, Kontr-Gerilla ve Türkiye*, Çağ Matbaası, Ankara 1979 (5. Basım). Türkiye’de bu doktrin filili uygulayıcısının Özel Harp Dairesi olduğu iddiaları, son olarak 1990 Kısım’ında gündeme gelmiş; bu bağlamda söz konusu daire ile MHP’nin bağlantısı tartışılmıştır. Özel Harp Dairesi’nin MHP ile hiçbir ilişkisi olmadığını anlatmak üzere bir basın toplantısı düzenleyen Alpaslan Türkeş, kendisinin bu dairede görev yapıp yapmadığını soran gazetecilere “yorum yok” cevabını vermiştir. (18 Kasım 1990 tarihli gazeteler).

Üst yönetimi AP'nin faşizan kanadıyla içiçe olan TKMD'nin genç kadroları, Türkeş'in CKMP'yi ele geçirerek yeniden biçimlendirmesinde ona aktif destek sağladılar. Uzun süre AP denetiminde yönetilen TKMD'de, 1967/68 AP-CKMP rekabeti başgösterdi. CKMP'nin otoriter ve radikal söylemini, AP'nin "renksiz" kitle partisi yapısından daha cazip bulan militan TKMD kadroları, Türkeş'e kaymaya başladılar.

Bu arada kendi gençlik hareketini örgütlemeye başlayan CKMP, anti-komünist söylemi en elverişli kitleselleşme imkanı olarak görüyordu. Türkeş, CKMP'nin 1967 kongresindeki konuşmasında "üniversitelerimiz içerisinde, komünist kışkırtmacılara karşı imanlı bir milliyetçi gençlik cephesinin yükseldiği" mesajını vermişti. Bu mesaj doğrultusunda, 1968'de bütün fakültelerde partinin gençlik örgütüne ek olarak Ülkü Ocakları kurulmaya başlandı. Ülkü Ocakları, üniversitelerde özellikle köy ve taşra kökenli gençliğe yönelerek hatırı sayılır bir taban oluşturdular. Söylemlerinde "anti-kapitalist" etmenlere de yer veriyorlardı; ancak anti-komünist etmeni baskındı. Bu ağırlık, devrimci hareketin yükselmesi ve MHP bünyesinde "toplumcu milliyetçi" çizginin geriletilmesi ile pekişti. 1968 yaz aylarında kurulmaya başlanan "komando kampları" ile parti, anti-komünist "milis kadroları" yetiştirmeye girişti. MHP sözcülerince açıkça ilan edilen -partiyle ilişkisi ancak 1969'da reddedilen- bu örgütlenme, kamuoyunda çok büyük yankı uyandırdı.⁷ Şubat 1969'da Türkeş "boz-

7 12 Mart öncesinde Demirel hükümeti de hazırlattığı "MHP Raporu" ile bu kampları "incelemiştir" (AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1978). 70'li yıllardaki terörün kaynaklarından biri olarak gösterdiği bu kamplar, sanıldığı gibi aksine, kadro yaratma yönünde, sayı ve nitelik bakımından vazgeçilmez bir işlev yerine getir(c)mediler. Gerek 70'li yılların sonlarına yaklaşıldığında oluşmaya başlayan silahlı varlığı, gerek partinin sempaiizan ve seçinen oy potansiyeli, gerekse hareketi sürükleyen merkez ve ara kadrolar için dolaylı moral etkileri olduğu kuşkusuz olan bu kamplar üzerine üretilen yarı efsanevi spekülasyonlar, bilinçli olarak MHP tarafından da körüklenmiştir.

kurtlar" olarak da anılmaya başlanan komandoların, "Türkiye'yi komünizme karşı korumada partiye yardımcı olduklarını" açıkladı. MHP, komandolarıyla, en sıkı örgütlü, en disiplinli anti-komünist sokak gücü rolüne soyunmuş; bu rolle birlikte kendisine ve Ülkü Ocakları'na "devlete sahip çıkan" bir hareket kimliği kazandırmaya yönelmişti. Siyasal ortamın gerginleştiği 1969-1971 kesitinde, gerçekten "bozkurtlar"ın anti-komünist terörü egemen blokun geniş kesiminde, devlet katında ve özellikle yukarıda değindiğimiz "iç harp aygıtında" kabul gördü, desteklendi. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, Ülkü Ocakları'nın terörüne dikkat çeken CHP önderi İnönü'ye "canım onlar komünizme karşı mücadele eden çocuklar" karşılığını verdiği biliniyor.

MHP, 1970'lere "devletin yanında yer alan sivil güç" misyonu ile özdeşleşerek girdi. 12 Mart müdahalesine açık destek verildi. Öyle ki, 1973 seçim bildirgesinde "ülkücü gençliğin 12 Mart Muhtırası ile vazifesini şerefli silahlı kuvvetlere devrettiği" söylenecekti. Bu "devletlû" söylemle, hem devlet ve özellikle ordu içindeki, iç harp aygıtının çerçevesini aşan organik bir desteğe ulaşmak; hem de parlamenter düzeyde anti-komünist reaksiyon potansiyelini azami ölçüde derlemek hedefleniyordu. 12 Mart, eylemini ve söylemini gittikçe anti-komünizme indirgeyen partiye/harekete her iki yararı da sağlamadı. Ordu ve devlet güçleri, Ülkü Ocakları'nı kapatarak, MHP'yle işlerinin "buraya kadar" olduğunu ortaya koydular. Devletin "sokaktaki" mücadeleyi de bizzat ele almasıyla; "devletin yanında anti-komünist mücadele" misyonu da işlerliğini yitirdi, üstelik parti/hareket "işsiz" kalarak pasifleşti. 1971-1973 yılları boyunca askeri yönetimin yeterince otoriter ve kararlı davranmadığı tezini işleyen, "sivil" ve özgün bir siyasal hat çiz(e)meyen MHP; bu kişiliksiz görüntüsüyle doğal olarak toplumsal tabanını genişletemedi. Anti-komünizm misyonundan umduğu meyveleri toplayabilmesi için, sol

muhafeletin yeniden yükselmeye başladığı 1974 sonrasına kadar beklemesi gerekecekti...

1974 sonrası kitleselleşme süreci

MHP'nin 1969-74 arasında, parlamenter siyaset düzeyinde de ciddi bir varlık gösterdiği söylenemez. Yeni kimliğiyle girdiği 1969 genel seçimlerinde yüzde 3.0'lük oy oranında kaldı, 1973 genel seçimlerinde bu oranı ancak yüzde 3.4'e yükseltebildi.⁸

MHP'nin olgunlaşması ve kitleselleşme süreci 1974 yılından sonra, Ecevit hükümeti döneminde başladı. Bu tarihlerde yeniden yükselmeye başlayan toplumsal muhalefet ve devrimci hareket dalgasına karşı, 12 Mart arifesinde keşfedilen "devletin yanında anti-komünist mücadele" misyonunun tekrar ısıtılarak sofraya konulması imkanı doğdu. Siyasal ve toplumsal koşullara, anti-komünist provokasyonlara elverişli bir iklim hakim olmaya başlamıştı. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs hareketi ve onu izleyen ABD ambargosu ile birlikte şovenizm yükselmiş, "Türk'ün Türk'den başka dostu yoktur" şiarı

8 1969 ve 1973 seçimlerinde MHP'nin yüzde beş oy oranını aşarak en başarılı olduğu iller incelenince; (konjonktürel veya klientelist nedenlere dayalı istisnalar bir yana bırakılarak) Bölükbaşı dönemi CKMP'sinin yüzde 50 oy oranına yaklaşılabildiği Orta Anadolu'nun, partinin oy potansiyelinin omurgasını oluşturduğu görülür. Özellikle, CKMP'nin kalelerinden Niğde'nin tepe noktası olduğu Niğde-Adana-İçel üçgeni, 1969 ve 1973 seçimlerinde MHP'ye parlamenter düzeyde kan vermiştir. MHP, Bölükbaşı CKMP'sinin Doğu Karadeniz'deki oy potansiyelinin de izini sürmektedir. "Eski" CKMP'nin Doğu Marmara-İçbau Ege eksenindeki ve Doğu Anadolu'nun Kürt nüfusu yoğun illerindeki oy potansiyeli ise MHP'den uzaklaşmaktadır. 1969 ve 1973 seçim sonuçları, MHP'nin 1977'deki siyasal coğrafyasının ipuçlarını ortaya koyarlar. Bu iki seçimde MHP'nin oy oranının yüzde beşi aştığı iller şöyleydi: 1969 seçimlerinde Niğde yüzde 10.2, Van 9.4, Adana 8.7, Sivas 6.3, İçel 6.2, Çankırı 5.8, Kars 5.8, Giresun 5.6, Elazığ 5.4, Ordu 5.3, Kastamonu 5.2. 1973 seçimlerinde Yozgat yüzde 10.0, Niğde 8.9, Adana 8.1, Giresun 8.0, Çankırı 7.5, Kayseri 7.5, Kırşehir 7.5, Burdur 7.3, İçel 7.1, Kastamonu 6.8, Erzincan 5.6, Kahramanmaraş 5.6, Nevşehir 5.6, Hatay 5.1, Ordu 5.1, Tokat 4.9.

güncelleşmişti. Verim vaadeden bu iklimde, milliyetçi, milli gücü geliştirmeyi odak alan bir siyasal söylemin güçlenme şansı az değildi. 1974'te bu uygun siyasal atmosfer içinde hızla kitleselleşerek yükselmeye başlayan hareket, sokak hakimiyetini ele geçirmeye ağırlık veren bir stratejiyi yürürlüğe koydu. Bu yönelimin kökünde; MHP'nin, kapitalistleşme sürecine uyum sancıları çeken geleneksel orta sınıfların en sabırsız, en saldırgan unsurlarının sözcülüğünü ve siyasal desteğini arkasına alma çabası vardı. AP-MSP tabanını da yükselen siyasal gerilim ve eylemlilik içinde MHP güdümüne sokmayı hedefleyen strateji, kitlesel provokasyonlarla ve anti-komünist terörün gündelik hayata yedirilmesi ile, başarıyla yürütüldü. Hele CHP'nin iktidarı kendi elleriyle, AP önderliğindeki sağ partiler blokunun oluşturduğu Milliyetçi Cephe (MC) hükümetine teslim etmesi, Türkes için büyük bir fırsatın kapılarını açtı. 1975 Nisan'ında MC'ye dahil edilen MHP'nin parlamentodaki üç milletvekilinden ikisi bakanlık koltuğuna oturdu.

1974-77 arasındaki serpilme döneminde, yükselen toplumsal muhalefetin ve giderek hızlanan kapitalistleşme sürecinin paniğe sevk ettiği orta sınıf fraksiyonları hızla MHP'ye doğru itilirken, CHP'nin Kıbrıs hareketi sonrasında gösterdiği performansla iktidara yürüyüşü karşısında, bir sağ cephe birliğine duyduğu ihtiyaç iyice artan AP ve genel sağ çizginin, böylesi dinamik bir potansiyeli -geçici de olsa- yanlarına almak istemeleri son derece anlaşılabilir bir gelişmeydi. 12 Mart döneminde de gündeme getirdiği "komünizme karşı cephe birliği" stratejisinin sonuçlarını resmi parlamenter siyasal düzeyde itibara tahvil etmeye çalışan MHP; bir yandan da, iktisadi-toplumsal bunalımın reaksiyoner dinamığa ivme verdiği Orta-Doğu Anadolu'da siyasal desteğini ciddi biçimde geliştirmekteydi. MHP, MC hükümetine katılırken ayrıca, kadrolarını devlet mekanizması içine yerleştirme, bürokrasiye

donuk kadro üretimini geliştirme hesabını yapmıştı. Böylece hem egemen blokla iletişim ve ilişki imkanlarını geliştirecek, hem de "devlet tecrübesi" kozunu güçlendirecekti. Ne var ki MHP, hakim olduğu bakanlıklarda, devlet kuruluşlarında, kendi "adam"larını yerleştirerek pervasızca partizan bir kadrolaşmayı gerçekleştirebildi; fakat kurulu işleyişi sürdürecektir veya yeni bir işleyişi kuracak yetenekte olmadığını gösterdi. Egemen bloğun resmi ve sivil unsurları, 1. MC deneyiminden sonra, "sokak tecrübesinden" yararlandıkları MHP'ye yeni ve daha geniş "devlet tecrübesi" imkanları yaratmak bakımından çoğunlukla isteksizdiler.

Bu koşullarda MHP, 1977 genel seçimlerinden oy oranını ikiye katlayarak (yüzde 6.4), milletvekili sayısını 16'ya yükselterek çıkmasına rağmen, hem bu ivmenin kendisini parlamenter yoldan iktidara taşımaya yetemeyeceğini, hem de bu oy oranının kalıcılığına ve sürekliliğine güvenemeyeceğini biliyordu. MHP 1977 seçimlerinde İslami motifleri daha fazla işleyerek, Orta ve Doğu Anadolu'da Sünni nüfusun önemli bir bölümünün oylarını MSP'den kendisine kaydırmişti. Ancak mezhep ve milliyet ayrılıklarının derin olmadığı veya görece gelişmiş bölgelerde, Güneydoğu Anadolu, Marmara, Ege ve Akdeniz ile Trakya'da, ilerleme olanağı bulamadı. 1978'e CHP ağırlıklı hükümetin yönetimi altında girilirken, MHP, 1977 seçimleri sonrasında başlamış bulunan bir bunalımla yüz yüzeydi. Egemen bloka "memleketi idare edebilirliğini" kanıtlama yolu tüketilmiş, partinin oy artışı Orta-Doğu Anadolu'yla sınırlı kalmış, bu bölgede de ulaşabileceği sınıra ulaşmıştı. Seçimle ve/veya devlete istikrarlı bir biçimde "sızma" yoluyla iktidara ulaşma yolları kapalı görünüyordu. Yaşanan tıkanıklık, faşist hareketi bocalatıyor ve hem kendi içindeki, hem de egemen sınıfın öteki siyasal eğilimleriyle arasındaki çelişkileri keskinleştiriyordu. Bu nedenlerle MHP, 1978 başlarından itibaren daha bütünlüklü bir eylem programı

benimsemeye, mevcut siyasal birikiminin üzerine inşa ettiği yeni bir iktidar stratejisi tanımlamaya yöneldi. Bu, sağda olabildiğince geniş bir tabanı, tırmanan anti-komünist şiddet ve komünist/anti-komünist kamplaşması içinde kemikleştirerek hegemonya altına almaya dönük, dolayısıyla siyasal-toplumsal gerilimi sürekli tırmandırmayı hedefleyen; bu niteliğiyle de anti-komünist terörün sürekli kendisini yeniden üretmesine dayalı bir stratejiydi. Oluşumunda MHP tabanındaki denetimden çıkmış terör aygıtının güdülerinin de pay sahibi olduğu bu strateji, Orta-Doğu Anadolu'da Alevi-Sünni ayrımı temelinde boyutlandı.

Bu verimli iklimde hızla (iç sorunları ve tıkanıklıklarıyla birlikte) serpilen hareket, umduğundan değilse de beklediğinden süratli kitleselleşti. Buna bağlı olarak önem kazanan siyasal örgütlenmesi, acilleşen askeri örgütlenmesi ve bu örgütlenme içinde istihdam edeceği kadroları yetersizdi. Diğer yandan, kendilerinin de beklemediği kadar önem kazanan hareketin üst önderleri (başta Türkeş), iktidar yolunu başka ilişkilerde aramaktan vazgeçmediği için, sağlam bir kitlesel örgütlenme modeli de oluşturulmamıştı.⁹ Sonuç olarak MHP/ülkücü hareket toplayabildiği kalabalığı kendisi içinden ideal bir hiyerarşi ve disiplin örgüsü ile kuşatamadı. İnsan malzemesinin özellikleri, bu "ideal"i ayrıca imkansızlaştırıyordu. Çoğu yerde salt anti-komünist provokasyonlarla devşirilen, somut-fiziki "düşman"lara karşı seferber edilen, kapsamlı bir doktrinasyonla donatılmayan kadro kalabalık-

9 Yalçın Küçük, anti-faşist muhalefetin, MHP ve ülkücü hareketin sıkı disiplini ve örgütlülüğü üzerine çizdiği tablounun, ona isteyip de bulamadığı propaganda ve güç imkanları yarattığını savunur: "Fıkra yazarı arkadaşlarının MHP'yi sürekli ve artan ölçüde göstermesinin çok olumsuz etkileri olduğunu hep ileri sürdüm; tartıştım ve pek ikna edemedim. Sonradan ortaya çıkan bilgiler, en azından, görüldüğü kadar güçlü olmadığını ortaya çıkarıyor." (Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*/3, s. 502-503).

larının vasıfsızlığı-lümpenliği, bunların rasyonel şekilde örgütlenmesini imkansız kılmaktaydı. 1974-78 arasında beklenenden hızlı kitleselleşerek "önem" kazanan hareket, yaşadığı sürecin sancılarını derinleştiren bu yapı unsurlarını da yeniden üretti.

Ülkücü militanlığın toplumsal karakteri ve insan malzemesi

1970'lerin ikinci yarısında, kapitalistleşme süreci içinde kendilerine hayat alanı açamayacakları korkusuna kapılan, kapitalist modernleşmeye bağlı olarak sürekli iktisadi-toplumsal-kültürel değişime zorlandıkları için kendilerini tehdit altında hisseden geleneksel orta sınıfların, özellikleri mülksüzleşerek aşağıya doğru sınıf atlamanın eşliğindeki kesimleri, MHP'yi tepkilerini ifade edecekleri kanal olarak seçtiler. MHP kitleselleşme ivmesini bu toplumsal-psikolojik yapıya uyumlu, anti-komünizm kılığında mülksüzleşmeye karşı tepkiyi ifade eden bir programla ve söylemle yakalayabildi. MHP'nin mülksüzleşen geleneksel orta sınıflara iletmiş mesaj, iktisadi düzene, onlara eski güvenli statülerine benzer bir statü sağlayacak şekilde "nizam vereceği" idi. Bu vaadi somutlaştıramasa bile, yaşanan değişime duyulan tepkiyi, "eski nizam"ın bütün kültürel-ideolojik mirasına revanşist bir eylemlilikle sahip çıkma "samimiyetini" gösteriyordu. Seçmen ve kitle desteğinin yanında, sağladığı kadro ve militan kalabalığı da esas olarak, sözü edilen toplumsal tabandan kaynaklandı. MHP ve ülkücü hareket, varoluşunu olmasa da yükselişini borçlu olduğu bu tabanın vasıflarını dönüştürmeye, kontrole muktedir olamazdı. Dolayısıyla, militanlar ve kadrolar, onları ülkücü harekete yönelten saiklerin, koşulların egemenliğinde biçimlendiler; bu saiklere ve koşullara bağlı olarak ayrıştılar.

Taşradaki kitle tabanı

Yukarıda kaba hatlarıyla tanımlanan belirli ortak özellikleri içermekle birlikte, ülkücü hareketin toplumsal tabanının homojen bir yapıda olduğunu söylemek oldukça güçtür. Taşra-metropol ayrımı başlıbaşına kapsamlıdır; dinamik gücü temsil eden gençlik de kendi içinde çok değişkenli ve karmaşık bir yapı arzeder.

Ülkücü hareketin taşra ya da Anadolu kitlesinin profilini çizecek olursak: Gençlik tabanı, resmi ideolojinin milliyetçi söyleminden fazlaca etkilenmiştir. Anti-komünistliği, Batıcı-laik Kemalist geleneği ve kentli kozmopolit kültür unsurlarına karşı duyduğu muhafazakâr tepkinin uçlaşmasına dayanır. Geleneksel değerlere bağlıdır; İslami ideolojiyi bütünlüklü biçimde sindirememiş olsa da, İslâm'ı bir manevi-ahlaki kimlik olarak taşımakta kararlıdır. Kapitalizme tam entegre olamamış, büyük sermayeye tepki duyan kasaba eşrafının (çoğu kez aynı zamanda ebeveyninin) sıkıntılarından, siyasal yönelimlerinden etkilenir. Mevcut statüsünü koruduğu, geleneksel ev-mahalle-arkadaş/akraba (kısaca: "memleket") ilişkilerinin havasıyla sarıtlı olduğunu hissettiği sürece kendisine ve çevresine güvenli, yalınlık ve içi-dışı bir olmak anlamında "saf"tır; bu "memleket" ortamının havasını bozduğunu düşündüğü etkilere karşı, içten bir tepki duyar. Onların ülkücü harekete ve anti-komünist eylemliliğe yönelmesinde, bu anlamda bir toplumsal-psikolojik reaksiyonun payı büyüktür.¹⁰

10 70'lerde ülkücü hareket içinde yer alan (ve muhtemelen müstear ad kullanan) "Hüsnü Galib" in, 1985'te *Yeni Gündem* dergisine yazdığı okuyucu mektubunda yazdıkları, aydınlatıcıdır: "Bu siyasî harekete kelimenin tam karşılığı ile 'reaksiyon' demek yerinde olur. Hızlı gelişmesi kadar hızlı dağılması ve yine hızla, üstten aşağı 'toparlandırılmaya çalışılması', reaksiyon olması ile yalıncıdan ilişkili. (Burada önemli bir not düşmek istiyorum: Söylendiği gibi 'komünizme karşı ortaya çıkması

Bu gençlik kesiminin çevresinde, çeşitli şekillerde bunları destekleyen orta köylülerin, küçük zanaatkarların, esnaf topluluklarının varlığını; ayrıca onlara en azından söz geçirme düzeyinde önderlik eden, çoğu eğitim gördükten sonra "memleketlerine" dönerek devlet görevlerinde çalışan (öğretmen, ziraatçı, vb.) "abi"lerin varlığını kaydetmek gerekir. "Abiler" aslında pekala AP'li de olabileceksen, heyecanlarından, ülkücü söylemin çekiciliğinden, ya da AP'yi kendileri için fazla "büyük", ulaşılmaz ve "ciddi" gördüklerinden ülkücü camiaya girmişlerdir. Camiaya dahil olmayan orta sınıf unsurlarının ve "abilerin" de, asgari bir sempati desteğinden söz edilebilir. MHP ve Ülkü Ocakları Orta-Doğu Anadolu taşrasında çoğu kez, gençlerin politikaya adım atacakları merkezler gibi algılanmıştır. Birçok insan, gençliğinde MHP'de çalıştıktan sonra, orta yaş eşiğinde "aktif politikaya" AP'de atılıyorlardı. Kasaba eşrafının ergen çocuklarının MHP'de, kendisinin veya büyük oğlunun AP'de çalışması gibi "aile içi siyasal işbölümü" mekanizmaları da yaygın olmuştur.¹¹ Ülkücü hareketin, küçük kentler ve kasabalarda kurabildiği etkinliği, köylere taşıyamadığını da belirtmek gerekir.

Bu özellikleri ile Anadolu tabanı fazla saldırgan olmayan,

olma' iddialarını basit buluyorum 'Çevrenin' içinde varolan potansiyelin istismar edilmesi idi). Gelişme ve yerleşme süreci hızlanan Batılılaşma hareketine, 'anti-İslami' ve 'anti-millî' siyasi-kültürel zoraki uygulamalara, halkı güdölmesi gereken bir sürü olarak gören politik zihniyet, merkezce dışlanmış 'çevrenin çocuklarını' duygusal reaksiyonuydu. Hareketin reaksiyonu olma özelliği ile duygusal olma özelliği içiçe bir bütündür." (agf, 27 Aralık 1985, s. 2)

- 11 1980'lerde taşrada görev yapan bir ülkücü öğretmenin anlatımı, fikir vericidir: "Haliyle o politik, o aşırı politik dönemde, herkesin partili olduğu dönemde varandas da o ateş cemberini coğu yerde propaganda olarak görür, inançlısı MHP'liyi takdir eder ama oy zamanı kendi partisine giderdi. Taşradaki inançlı kesim (genel tabir ile sağcı kesim) ülkücü gençliği o günün şartlarında komünizme karşı bir set olarak görüyor ve kurtarıcılar olarak addediyordu. Falcat şu noktaya dikkat etmek lazım. Taşra insanı ülkücü'yü kurtarıcı olarak görüyordu ama, savunduğu fikri benimsemiyordu..." *İslami Mücadele-Mesele*, Mayıs 1990.

genel parti politikası ve ideolojik çizgiyle fazlaca ilgilenmeyen, ama sadık bir potansiyel oluştırdı. Anadolu'daki aktif kitle, daha küçük çevresel etkenlerin de desteklediği uygun atmosfer sayesinde daha kapalı, daha küçük ama daha zengin, daha *meşru* ve *organik* bir toplumsal ilişki örgüsünü yaşatabilmekteydi. Başlangıçta bir tür fikir kulübü işlevi yüklenen teşkilatlardaki birlikteliklere, İslami motiflerin hayat bulduğu, yerel ilişki dayanakları sağlam, geleneksel değerlere bağlı bir yaşam pratiğini yaşatma/diri tutma çabası eşlik ediyordu.

Kentlerdeki kitle tabanı

Metropollerdeki ve kentlerdeki kitle ise Anadolu taşrasından hayli farklı bir bileşim içeriyordu. Bu kitle, ikinci-üçüncü kuşak kentlilerin yanı sıra, taşradan okumak ya da iş bulmak için kente (kısmen geçici olarak) yeni gelmiş, hemşerilik ilişkilerine tutunan unsurların meydana getirdiği bir toplumsal tabana dayanıyordu. Ülkücü hareketin kentlerdeki kitlesinin Anadolu'dakinden temel farkı, bunların savunacakları ya da yumuşak bir geçişle kısmen koruyacakları bir statülerinin olmamasıydı. Bu yüzden harekete giriş saikleri aynı olmakla birlikte, hareket içinde yer alış biçimleri ve oluşturdıkları yapı farklıydı. Kentlerdeki tabanın profili şöyle çizilebilir: "Refleksleri" muhafazakâr ve geleneğe bağlı olmakla birlikte, değer sistemleri çevrelerinde ve kendi içlerinde hayli erozyona uğramış; İslami kökleri de oldukça zayıflamış, flulaşmıştır. Kentisel kültürel değişim sürecini oldukça yıpratıcı biçimde yaşamış ve yaşamaktadırlar; statülerini kaybederek proleterleşmiş veya proleterleşmekte olan önceki kuşağın (çoğu kez ebeveynlerinin) tepkilerini kin düzeyinde devralmışlardır. Bu temelde, yoksulluğa, toplumsal eşitsizliklere karşı "sol" tepkilere sahiptirler. Birçok örnekte, solcu değil de ülkücü olmaları, çevresel etkilere veya tesadüfi olaylara bağlıdır. An-

ti-komünizm, önceki ülkücü kuşağından sorgulamadan devraldıkları bir özelliktir; bir ölçüde, kentsel kozmopolit kültürel etkilere karşı tepkiyle beslenir. Genel olarak entelektüel donanımdan, ideolojik, hatta manevi-ahlaki eğitimden yoksundurlar. Güvensiz, doyumsuz bir yapıdadırlar; lümpen yönelimleri çok belirgindir.

Bu taban, tanımlanan toplumsal-psikolojik karakter özellikleri nedeniyle saldırgan ve katı yapısıyla; sağlam, denetlenebilir ve güvenilir olmamakla birlikte, bağımsız hareket edebilen, parti politikası üzerinde etkili olmasa bile, pratiği ve günlük işleyişi oldukça fazla belirleyen bir kitle oluşturdu. Kent “ormanında” bir cemaat halinde varolmanın ilişki örgüsü ve güvencesi içinde kimlik edindiler. Bu kimlik sayesinde kazandıkları güçle, saldıkları “nam” ve korku ile yalnızlıklarını, güvensizliklerini giderdiler. Kapıldıkları macera ruhu, abartıyla bağlandıkları erkek değerleri, şiddetin hakim olduğu gündelik hayatın verdiği tatmin, daha üst aşamada silahşörlük, kendine özgü bir “delikanlı/çete” kültürünü yaşıyor; üstelik bu yaşantıyı, üzerine giydirdiği “dava adamlığı” kisvesiyle daha da gizemlileştiriyordu. Kentli ülkücü militanlık, betimlenen yapısı içinde eğlenceleriyle, birlikte oldukları mekanlarla, giyimleriyle, ilişki ahlâkıyla, giderek kendi başına bir alt-kültüre dönüşmekteydi.

Öğrenci gençlik içindeki kitle de bu genel havanın pek dışında değildi. Öğrenci kitlesinin iki temel bileşeninden biri, ülkücü hareketin Anadolu'daki tabanının, büyük kente okuyup “adam olmak” için gelmiş unsurları idi. Bunlar kısa sürede yozlaşarak kentteki yapıya uyum sağlıyorlar ya da İslami harekete kayıyorlardı. Diğer (ikincil) bileşeni, kentlerdeki alt orta sınıf, işçi veya yarı-proleter/lümpen ailelerden gelen unsurlardan oluşturuyordu. Üniversiteyi sınıf atlama veya hiç değilse “hayatını güvenceye alma” imkanı olarak gören öğrenci kitlesi, özellikle kısa yoldan devlet kapısına bağla-

nılabilecek ve/veya kolay girilebilecek meslek okulları, öğretmen okulları, eğitim enstitüleri gibi okullarda yoğunlaşıyordu. Ayrıca kimi zaman, kadroların "stratejik" önemi olan bazı okullarda toplanmasına da çalışılıyordu. Çalışan kesim ele alınacak olursa, ülkücü hareket işçi gençlikte taban bulamadı; daha çok işsiz ve gizli işsiz gençlik ile marjinal sektör emekçileri arasında serpildi...

Ülkücü hareket genelde, ancak çok sınırlı olarak, belirli merkezlerde ve çoğunlukla birtakım tesadüflere, istisnai koşullara bağlı olarak görece kalifiye elemanlara sahip olabildi. Diğer yandan, hareketin aksiyonerliği ve sokak hakimiyeti, kolayca bir çekim alanı meydana getirerek, vurucu güç (ve silahşör) işlevi görebilecek unsurları kolay temin edebilmesini sağladı. Ayrıca "devletin yanında olma" şian; "devletin de onların yanında olduğu"nu düşündürdüğü ve MC dönemlerinde yalnızca düşündürmeyip hakikat olduğu için, adam devşirmede -en azından ilk aşamalarda- kolaylık sağlamıştı.

Kadroların ve liderliğin toplumsal karakteri

Kadro açısından saptanabilecek en önemli özelliklerden biri, hiyerarşi piramidinin en üstünde yeralan eşkenar üçgenin, aşağıdan oldukça ayrılmış niteliğidir. Partinin genel merkezindeki üst yöneticiler içinde, klasik bir faşist partinin gereklerine uyacak özelliklerde insanlar vardır ve bunların ideolojik donanımları/kaliteleri görece daha yüksektir. Sınıfsal-toplumsal karakterleri de çoğunlukla, tabanı yansıtmayan kısmen "elit", ağırlıkla bürokrat niteliktedir. Burada da temel olarak iki farklı eleman grubundan söz edilebilir: Bir, Türkiye'nin yakın ve sadık çevresini oluşturan ve onun "devletlü" politikasına angaje bulunan kişiler; iki, entellektüel ve ideolojik zenginliği daha fazla vurgulayan unsurlar... İlk grupta, asker kökenlilerin ağırlığı vardır. MHP'nin 12 Eylül'den önceki son

Genel İdare Kurulu'nda ağırlıklı "meslek grubu", eski askerlerdir (7 kişi). Tepe kadrolardaki asker ağırlığı elbette Türkeş'e bağlıdır. "Albay", ordudaki bütün ilişkilerini ve 1944 ırkçılık-Turancılık davasında "patlamayarak" yıllarca devredile devredile gelen faşist ağı CKMP/MP'ye taşımıştır. MHP'nin 60'ların sonundan itibaren resmi iç harp aygıtı ile bağlantıda olması ve iktidar stratejisinin özellikle son evresinde orduyla ilişkilere büyük önem vermesi, eski askerlerin partideki "istihdamının" nedenlerinden biridir. Subay emeklileri, faşist önderliğin sıkı askeri disiplin özlemiyle de en rahat -belki de gerçek anlamda tek!- özdeşleşen unsurlar olmuşlardır... İkinci grubun ağırlığı ve kalitesi ise, 70'li yıllarda faşist hareketin geleneğindeki "entelejensiya hareketi" özelliğini kaybetmesine bağlı olarak, düşüktür. Üst yönetimdeki entelejensiya unsurları içinde de, (nadiren parlak nitelikli) bürokrat-teknokrat unsurlar ağırlıklıdır. Düşünür-yazar-aydın kimlikli portreler pek yoktur; olanların da daha ziyade ajitatif risale yazarlığı ve ateşli hatiplik özellikleri belirgindir. Yukarıda ele aldığımız Anadolu tabanının yapısına bağlı olarak, diğer sağ partilerden "devşirilen" profesyonel politikacı kadroları da üst yönetimde görülebilmiştir. Öteden beri anti-komünist "faaliyetlere" aktif destek veren (ağırlıkta ticaret sermayesi içinden) bazı sermayedarlar ve orta-büyük toprak sahipleri de MHP üst yönetiminde yer almışlardır... Bu merkez kadrolar, "teşkilattan" yetişmiş, örgütü tanıyan ve örgütçe tanınan kişilerden oluşmamışlardır; dolayısıyla tabanda güçlü ve etkili değildirler. Güçlerini Türkeş'in emir ve gözetimi altında yerine getirdikleri "özel" görevlerinden, birtakım "özel" ilişkileri, temasları sağlıyor olmalarından alırlar; kimilerinin ise misyonu salt "vitrinliktir". Gerçekten siyasal güç sahibi olan, hatta Türkeş'in bile hesaba katmak gereği duyduğu (Gün Sazak gibi) portreler de vardır; fakat bunlar kesinlikle istisnaidir. Ülkücü hareket tabanındaki meşruiyetleri, pratik olarak Türkeş'in

himmetine; özünde ise, devlet otoritesiyle belirli bir bağ, iletişimi temsil etmelerine, hatta kimi anlarda varlıklarıyla bizzat devleti simgelemelerine bağlıdır.

Üst yönetimin hemen altında yeralan ve onun çevresini kuşatan ikinci kademe liderler ise alt kadrolara ve tabana daha yakındırlar. Üst önderlikle taban arasındaki iletişimi, hatta işlerliği sağlamak bakımından hayati bir konumları vardır. Bu kademenin en seçkin unsurları, birkaç ilden oluşan so- rumluluk bölgeleriyle Ankara arasında seyyar olan “eğitim- ciler”dir. 1978'den sonra devreye giren bu ekibin, heterojen bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Aralarında tabandan (çoğunlukla Ülkü Ocakları'ndan) çok boyutluluklarıyla yetişip sivrilmiş ve tabanın efsaneleştirdiği unsurlar olduğu gibi; çeşitli konum ve eğilimlerden entelejensiya mensupları da vardır. İlk tanımlananlar taban odaklı bir bakışa, ikinciler ise üst yönetimin ve Türkeş'in tercihlerine yatkın olmakla birlikte; ortalama olarak, hem aşağıyı yukarıya, hem yukarıyı aşağıya karşı temsil etmişlerdir. Dolayısıyla güçlerini ve liderlik ini- siyatiflerini geliştirmek veya gücünü, inisiyatifini “merkez”e tabi kılmak; üst yönetimin vesayetine girerek “kullaşmak” veya özerkleşerek onun tarafından dışlanmak arasında, hassas bir denge üzerinde varolmuşlardır.¹²

12 10. dipnotta söz ettiğimiz eski ölkücü “Hüsnü Galib”, bu kesimin hem ideolojik ve siyasal-psikolojik saiklerini, hem de söz konusu “hassas denge”deki konumlarını şöyle tanımlıyor: “İkinci bir grup vardı ki, önceleri rümden lüzumsuz görülmelerine rağmen, parti onlarsız olamaz hale geldi zamanla. Bunlar, yüzyıllık siyasi-kültürel kargaşadan rahatsız olup toplumda aydın-halk (merkez-çevre de denebilir), çatışmasında arada kalan, neyi islah etmesi gerektiğini (rûm oramalarına rağmen) bulamadan, “islahat” (=revizyon=reform, tam olarak hangisinin karşıladığından emin değilim) fikrini, alternatifsizliğin verdiği ezikliğin (en önemlisi ölkenin) tesadüfen biraraya getirdikleriydi. Ne müslüman olabildiler, ne Baatlı, ne liberal. Toplumcu radikallik onlara, onlar da radikallığe çok uzaktı. Kendi aralarında da hiçbir zaman anlaşamadılar. Birinci gruptakiler gibi kursun asker (değildi- ler-T.B/K.C.. (...) ..ölkücü gençlik üzerinde, mutlaka en etkili olanı, ikinci grupta işaret ettiğimiz yan aydın-elit kadroydu (kadro denebilirse). Kendi yetersizliklerine

Bu iki lider ekibinin dış çevresini ve "otorite boşluklarını" dolduran; hareketin tabanını oluşturan kesimlere yönelik olarak vitrinde duran üçüncü bir grup yönetici ise, genellikle daha vasıfsız, alt kadrolar düzeyinde özerkleşen terör aygıtına yerel-mevzi çaplar içinde yön verebilen unsurlardı. Tabandan gelen daha "statüsüz" yeni kuşak kopyalarıyla kalabalıklaşan bu kategori, sonradan aralarından birçok "itirafçı" çıkartacak olan çürük bir çatıyı oluşturdu.¹³

Orta ve orta-altı kademe kadrolara bakıldığında, ayrışma derinleşiyor, taşra (Anadolu)-kent parti-ocak, eylem-ideoloji ayrımlarının belirlediği farklı kadro tipleri karşımıza çıkıyor. Anadolu'daki kadrolar için söyleyebileceğimiz; Anadolu'daki kitlenin yapısı hakkında tanımladıklarımızla uyumlu, -en azından başlangıçta- daha "durmuş oturmuş", İslami donanımı daha sağlam ve çevresine olumlu imaj verebilecek elemanlardan oluştuğudur. Ancak sonradan bu profil, kentlerin/merkezin etkisi ile ve genel siyasal keskinleşme içinde değişti. Bazı zayıf merkezlerden başlayarak, "kriminal" tipler Anadolu'da da boygösterdiler. Kentlerdeki parti/ocak kadroları ise daha atak, daha saldırgan, daha faşizan, İslam'dan oldukça uzak, ideolojik olarak (en azından ajitasyon düzeyinde) görece donanımlı unsurlardı. Başlangıçta bunlar arasında Anado-

ragmen (gayrisamimileri istisnadır) samimiyetle gençliğin fikri gelişimini üstlendiler, çalıştılar. Gençlik üzerinde 'şeyh'lik otoritesi kurmaya çalışanlar olmakla birlikte, birinci grubun (üst yönetimin-T.B./K.C.) otoriter bakışlarını üzerlerinde hissettiklerinden olacak, başarısızdılar (tutarlı tezler ortaya koyamamış olmaları da etkin)." (agy)

13 "Hüsni Galib", bu grubun profilini de şöyle çiziyor: "Birleri daha vardı bu partide Büyük şehirde ve özellikle taşrada' rontin bölüşümünde paylarının azalmaktan olduğunun farkına vararak paniğe kapılan, çeyrek aydın kafalı "eşraf" ve 'küçüğün hüyükü esnaftılar. Toplumda aşına olduğumuz siyasi oportünist (tam karşılığı ceyranıcı) sınılardı bunlar. Hareketin sülükleri vazifesini başarıyla yerine getirdiler. Kasabadaki, mahallelerdeki rakiplerini, vicdani rahatsızlık duymadan, gençliğe 'komünist hedef' olarak göstermekten çekinmediler." (agy)

lu'daki "abi"lere benzer özellikleri olan, çevrelerinde saygı uyandırıcı kişiler görülmekle birlikte; 1970'lerin sonlarına gelindikçe, vurucu tim şeflerini daha iyi denetleyip yönlendirebilenlerin öne çıktığını, bu nedenle de kentlerden/merkezden başlayarak kadroların aslî kaynağının giderek bozulduğunu izliyoruz.

Parti-Ocak kadroları arasında önemli düzeylere varabilen kopukluklar vardı. Kopukluklar belirli kontak noktalarına yerleştirilmiş becerikli ajanlar veya daha üst düzeyde ikinci kuşak liderler aracılığıyla giderilebiliyordu. Parti ile Ocak arasındaki ilişki en tepede oluşuyordu. Hatta bu işleyiş özellikle taşrada ciddi çekişmelerin yaşanması sonucunu da doğurabiliyordu. Yaşça daha büyük olmaları, hem sınıfsal, hem de siyasal-psikolojik bakımdan "durmuş oturmuşlukları" ve merkezi otoriteye bağ(ım)lılıkları parti kadrolarının hareket yeteneklerini sınırliyordu. Daha genç ve dinamik unsurlardan oluşan Ocak kadrolarının hareketlilikleri ve hareket özgürlükleri daha fazlaydı. Ocaklı kadrolar taban etkisine de daha çok açıktılar. Ülkü Ocaklılar'da, radikallikleri, fedakarlıkları, hareket özgürlükleri, en önemlisi güçleri ve etkililikleri nedeniyle, "hareket" in aslı dayanağını kendilerinin oluşturduğu bilinci vardı. Parti'yi, oportünist unsurlardan oluşan ve/veya legal zorunluluklar gereği kurulmuş tali bir yapı olarak küçümseme eğilimi yaygındı.¹⁴ 1970'lerin ortalarından itibaren, "milliyetçi hareket" veya "Türk milliyetçileri" kimliklerinin yerini "ölkücü" kimliğinin almasında, Ocak tabanının bu eğiliminin payı belirleyicidir.

14 Ülkücü itirafçı Ali Yurtaslan'ın anlatımına, parti üst yönetiminin ve hizzat Türkeş'in de -en azından taktik amaçlarla- bu eğilime prim verdiğini gösteriyor: "(O) her zaman şöyle derdi: 'Gençler bu parti sizin partinizdir. Bu milletvekillerini daha bir süre kullanabilirsiniz, ama bunların yerine gelecek olanlar sizlersiniz. Bu adamlar sizin gibi Ocak'tan yetişme degillerdir.'" (Ali Yurtaslan'ın İtirafı, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1980, s. 82)

Eylem önderliği ve ideolojik önderlik arasında da farklılaşma varsa da, sonuçları fazla önemli değildir. Eylemci kadrolar - ki bunlar bir noktadan sonra kontrolsüzdü- bireysel çıkışlara, saldırganlığa daha yatkın olmalarıyla yükselmiş ve mevkilerini bu imajın devamını ile koruyabileceklerini bilen daha sığ unsurlardı. Dolayısıyla sürekli kendini yeniden üreten bir şiddetin kaynağı idiler. Ideolojik önderlik genelde Türkeş'in önderliğinde temsil edilen "cisimsiz" bir varlıktı; "ideologluk" işlevine soyunanlara pek rastlanmazdı. Gene de, Ocak'ta ve partide hem merkezi, hem yerel düzeylerde, "siyasal taktisyen" kimliği edinmeye çalışan, ajitasyonda-hitabette yoğunlaşan demagoglar belirli ölçüde etkinlik sağlayabilmişlerdir. 1976'ya kadar Kurt Karaca, A. Tuğcugil çizgisinde ifade edilen ideolojik söylem, bu tarihten sonra İslamlaşma sürecinin en parlak ifadesini S.A. Arvasi'de buldu. 1975 sonrasında daha sol motiflere yer veren söylem ise genç teorisyenlerin ürünü olarak ve "partiye rağmen" ortaya atılabilmıştır. Hızlı kitleselleşme ile birlikte kadro ve kitle düzeyinde insan malzemesine yönelik olarak seçici davranamayan, davranmak istemeyen hareket, bu bakımdan alabildiğine yoksullaştı. Hareketin kitleselleşmesinde etkili olan reaksiyoner yön, ideolojik zenginleşmenin ve kaliteli insan unsurunun önüne duvar çekiyordu.

Ülkücü hareketin örgütsel yapısı

Hızlı kitlesellenen hareketin bu denli süratli bir ivme için hazırlanmış, ince bir örgüt modeli olmadığı gibi, böyle bir modelin oluşturulmasının ve hayata geçirilmesinin bazı güçlükleri de vardı. Ülkücü hareket bu açmazla birlikte yaşamak biçimindeki ara çözüme, faşist örgüt yapısına hiç yakışmayacak özellikler taşıyan, ama kitlesinin ihtiyaçlarına cevap veren, kendiliğinden oluşmuş bir yapı içinde ulaşmıştı. Bu ara çözüm, sanıldığına aksine, katı disipline ve merkezi

otoriteye bağılı değildi; eylem dinamiğinin ayrıışan unsurlarının ve dağınlık otorite ilişkilerinin, "disiplinli merkezi yapı" boyasıyla boyanarak ve Türk toplumunda yaygın "kitle ruhu"na uygun bir havaya büründürölerek eklektik bir biçimde dengelenmesi, birarada tutulabilmesi, hiç değilse sunulabilmesiydi. En alt kadroların örgütten/yapıdan beklentilerinin son derece "basit" olması, bu bakımdan kolaylık sağladı. Taban, ona genel güvenlik ve aidiyet duygusunu veren, yüzyüze ilişki içinde bulunduğı otoriteye (çoğu kez kişiye) bağılılığını, bağımlılığını "örgüt(lülük)" olarak anlamlandırdı. "Hareket" de, pek de tanımlayamayacağı "dava"ya cinayet işleyebilecek ölçüde bağlanan insan yığınına "kadrolar" olarak benimsemek durumunda kaldı. İnsan malzemesi konusunda seçici olmayan hareket, devşirdiğı insanların, yaratılan bu alt-kültür içinde geliştirdikleri "değişik" ilişki ağlarını da kontrol edemedi, etmedi... Bu zemin üzerinde, örgütlenmenin kudretini ve sıklığını simgeleyen ünlü "teşkilat-lider-doktrin" üçlemesi; gerek üçlü bütünlüğü içinde, gerekse üçlemedeki unsurların gerçek içerikleri itibarıyla, söz konusu simgeselliğinin ötesinde bir sistematığı, ilkesel düzeni vs. ifade etmiyordu...

Teşkilat

Teşkilat unsurlarından sadece birini temsil eden parti, (uç kadroları hariç tutulursa) bir tür "denizaşırı karargâh" idi ve "aşağıyla" ilişkileri son derece sınırlı bir gruba ifade ediyordu. "Aşağıdakiler" partiden bahsederken yalnızca genel merkezi kastediyor idiler; taşra teşkilatı bir tür irtibat bürosu olarak algılanıyordu. (Anadolu'daki bazı güçlü merkezler bir ölçüde istisna sayılabilir.) Çoğu zaman ortaya çıkan "parti bizle ilgilenmiyor" şikayetleri, çoğu kez "irtibat bürolarının" iyi işlemediğini kastediyorlardı. Bu şikayetlerin kapsamı, esasen, zorda kalındığında arka çıkılma ihtiyacıyla sınırlı idi. Kitlenin

hiçbir zaman aşağıdan yukarıya ciddi bir katılım isteği yoktu; yukarıda, liderlerinin etrafında, kendileri adına karar alan birilerinin varlığından hoşnuttular.

Diğer taraftan, Ülkü Ocakları ya da Ülkücü Gençlik Dernekleri (ÜGD), daha göz önünde, kitle tarafından daha sahiplenilen ve kitleye daha yakın teşkilat birimleri idiler. Bu yüzden, ülkücü tabanın örgütsel yapısının ipuçları daha çok burada aranmalıdır. Ülkü Ocakları lokal havası içinde toplumsallaşma mecraları olmaktan; gereğinde askeri örgütlenmenin de merkezleri olmaya dek uzanan işlevler taşıdılar. Aktif gençlik kitlesinin devşirildiği ve harekete geçirildiği merkezler esas olarak Ocak'lardı. Ocak'ların fiili liderleri, çoğu zaman bu derneklerin yönetim kademeleri dışında bulunuyor, resmi yönetim kadroları ise onların yardımcıları gibi işlev görüyorlardı. Bunu klasik illegalite gereklerine bağlamak çok doğru olmaz. Çünkü, Ülkü Ocakları "legal" kuruluşlardı. Silahlı mücadelenin yükseldiği 70 ortalarından sonra "illegal" faaliyetlerin bu merkezlerden yürütülmesinde ciddi zorluklar ortaya çıktı. Bu durum aslında ciddi bir illegal yapılanmanın öngörülmediği ya da en azından hazırlığının yapılmadığının da bir göstergesi olarak alınabilir. Bu nedenle Ocak'lardaki örgütlenmenin özelliklerini illegalite gerekleri ile açıklamak zordur. Yönetimde görünenler gerçekten daha "temiz", daha "saygın" kişiler oluyorlardı; ama bu sistemin asıl gerekçesi, gündelik rutin işlerin resmi yöneticilerce üstlenilerek asıl lidere hareket serbestisi ve zaman sağlanmasıydı. Ülkücü alt-kültürün en fazla (hatta belki tek) siyasal nitelik taşıyan boyutunu, bu "dernek-lokal"lerdeki birarada oluşlar meydana getiriyordu. İlişkiler başka ortak mekanlarda da pekala sürebilirdi, sürüyordu; fakat onlara siyasal rengi vuran, Ocak eksenindeki iletişim ve toplumsallaşmaydı. Dernek, bir mekan olarak siyasal bağ hatırlatan ve örgütleyen merkezdi. Buralardaki ilişkiler ise katı hiyerarşiden çok, geleneksel kültürel değerler

üzerinde şekilleniyordu.¹⁵ Ayrıca "Ocak"ların "sosyal yardım hizmeti" veren niteliklerinin, özellikle "kaybedecek bir şeyi olmayan" insanları devşirmeye ve bağımlılaştırmaya yaradığı söylenebilir.¹⁶

Ülkü-Bir, Ülkücü İşçiler Derneği, Ülkü-Tek, MISK vb. diğer "yan kuruluşlar" ise, ancak verdikleri lojistik destekle önemliydiler. Ülkücü teşkilatlarda örgütlenmenin gerçek anlamda illegalite "kültürüne" uygunluğundan da söz etmek zordur. 1970'lerin sonlarında, ilerde de ele alacağımız gibi hareketin bu dönemdeki stratejisinin gereği olarak "terör"le arasındaki bağı gizleme taktiğinin parçası olarak ortaya atılan ETKO, TIT, TÜŞKO, TIMKO, ŞİT vb. illegal "örgütler"; gerçek örgütsel çekirdekler olmaktan çok, özellikle küçük çete reislerinin bir çeşit öykünmeyle "takındıkları" isimlerden ibaretti. Söz konusu illegalite öykünmesi bile öylesine savrukça yayılmıştır ki, bu "örgüt isimleri" enflasyonu, taktik olarak güdülen "perdeleme" ve kadroları koruma işlevini gerçekleştirmekten çok uzak kalmıştır.

Anadolu taşrasında, en azından 70'lerin sonuna kadar, "nezih" bir kulüp havasına benzeyen, -içe ve dışa yönelik- daha su yüzünde, daha yerleşik, daha "düzgün" ilişkilerin;

15 Ülkücü harekete genellikle ezbere yapıştıran "katı hiyerarşi-sıkı disiplin-merkezi yapı" etiketleri, fazlaca somut bilgiye dayanmıyor. Faşist örgütlerin katı disiplin içinde örgütlenmeleri klasik bir veri olduğu için, özellikle sol literatürde ülkücü örgütlenmeyi de bu şablona uydurma çabası görüldü. Bu "veri" artık öylesine genel kabul görmüştü ki; bizzat ülkücü hareketin içinden gelen "itirafçılar"ın, "evet, çok katı disiplin vardı..." diye anlattıkları biraz dikkatlice okunduğunda, aslında gerçek bir boşluğun yaşandığı kavranabilecek olmasına rağmen, hâl böylece itirafılar "müthiş merkezi örgüt" senaryoları eşliğinde sunulabildi. Evet, özellikle Türkes ve çevresindeki ordu geçmişi kadrosunun disiplin takıntıları vardı; ama bırakalım disiplinin gerçekliğini, bu "takıntının" bile bütün örgütle geçerlilik kazandığını öne sürmek hayli zordur.

16 "Özellikle işsiz gezen insanlar için teşkilatlar emin yerlerdi. Çünkü ocakların bir özelliği vardı, ortak tencere kaynıyordu. Üç tane iskenleyi birleştirince al sana yatacak yer.".. (Ülkücü Cengizhan Cengiz Açıklıyor/2. Yeni Gündem, 17 Mart 1986, s. 29)

daha çok saygın "abi", daha az çapulcu içeren, görece durağan ve "pasif" bir yapının varolduğunu kaydetmek gerekir. Ancak 70'lerin sonuna doğru genel politika içinde bu durum değişti; insanlar daha sertleştiler. Anadolu'da da kriminal tim şeflerine, saldırgan kadrolara rastlanmaya başlandı. Bu noktada yatay ilişkiden de söz etmek gerekiyor: Hem aynı şehir/bölge içinde, hem de şehirler arasında adam saklamaya, hassas merkezlerde sığınak yapmaya dönük kuvvet kaydırmalar 70'lerin sonlarında sık görülür oldu.

Özetle, teşkilatlanmada, adem-i merkeziyetçi, denilebilecek bir yapı oluşmuştu; bu da, üretilen genel politikalara göre değil, somut, güncel olaylar karşısındaki tepkileri ile seferber olan, günlük işleyişinde merkezi karar süreçlerine gereksinim duymayan reaksiyoner bir hareket için çok normaldi. Merkeziyetçiliğin, iktidar stratejisine ilişkin temel politikayla doğrudan bağlantılı hedefleri saptama ve kadroları "görevlendirme" noktasında geçerli olduğundan söz edilebilir. Merkezi otoritenin kesinlikli olmadığı böyle bir işleyiş içinde, özellikle terör aygıtının "vurucu tim" tarzı örgütlenmesi çerçevesinde, tim şeflerinin bile kolayca sivrilebildiği ve etkilerini yaygınlaşabildikleri bir yapı ortaya çıktı. Tim şefleri kendi çevrelerinde gerçek anlamda bir hücre teşkil etmek yerine bir etki çemberi kuruyorlar; tim şeflerinin niteliklerinin belirleyici olduğu bu ilişki ağında da, "yeni gelenler" hangi timde yer almak istediklerini seçebiliyorlardı. Timlerin eylem üslupları, eylem çeşitleri grup bileşimleri, grup üyeleri arasındaki ilişkiler, gündelik alışkanlıklar, birlikte olunan insan sayısı ve niteliği değişebildiği gibi, ideolojik yaklaşımlar dahi farklı olabiliyordu. Süreç içinde küçük tim/grup şefleri arasında çıkan sürtüşmeler; bölge çapında etki alanı olan yerel liderlerin, "beğ"lerin müdahalelerini gerektirebiliyordu. Çünkü, onlara da kendi düzeylerindeki etkinlik mücadelesinde "güç" gerekiyordu; güç de ne kadar çok sayıda küçük timi/grubu

kontrol edebildiklerine bağılıydı. Bu yerel "beğ"ler arasında rekabet ve sürtüşme çıkarsa -ki kaçınılmaz olarak çıkıyordu- birinin öbürünü "temizlemesi" kaçınılmaz oluyor ya da biri savaş alanını terk ediyordu. Bu önlenmesi mümkün olmayan kapışmalarda, tüzel kişilik olarak "teşkilat" genellikle taraf olmazdı. Böyle bir yapı içinde teşkilatta yükselmek -daha özel meziyetleri yoksa- kişisel ataklık, cesaret, gözüpeklik gibi faktörlere, özetle, ülkücü jargonunda terör eylemlerinin tanımlanışıyla "icraata" bağılıydı. Ancak bu yükselmenin de bir sınırı vardı ve oradan öteye gidilemezdi.

Lider ve doktrin

Ülkücü hareket ve MHP açısından Türkes ve onun temsil ettiği "liderlik", özel öneme sahiptir. "Başbuğ"un konumu, ülkücü hareketin 12 Eylül öncesinde klasik faşist örgütlenmeye en çok yaklaşan yönü olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Türkes "başka ilişkiler" içinde aradığı iktidarın peşinde, örgütü üzerindeki hamilik ve en önemlisi taktisyenlik ve ideologluk-hatiplik görevlerini aksattıysa da, 12 Eylül arifesinde tartışılmaz liderliğini sürdürmekteydi. Ancak özellikle 70'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan "yerel başbuğ"lar ve biraz fazlaca sivrilmiş örgüt önderleri, liderlik müessesesinde "sapmacı" bir dinamizin oluştuğuna işaret ediyordu.

"Dokuz Işık milli doktrini", MHP'nin kutsal üçlemesinin lider ve doktrin unsurlarını neredeyse özdeşleştirerek birbirine bağlar. Türkes tarafından ilk kez 1965'te yayımlanan *Dokuz Işık doktrini*,¹⁷ ırkçı-şoven Türk milliyetçiliğine dayalı, sınıfsal çelişkileri "zorunlu tahkim"le çözen "güçlü devlet" tasarımının

17 *Dokuz Işık*'ın gerçek müellifinin aslında Türkes olmadığı, ülkücü hareketin seçkin unsurları arasında sık dolaşan bir "söylenti"dir. Gerçek yazarın, milliyetçi sosyolog Mümtaz Türhan olduğu iddiası yaygındır.

belirleyiciliği altında; pozitivist-kalkınmacı Cumhuriyet ideolojisinin pek çok etmeninin de varlığını koruduğu korporatist bir toplum modeli vazediyordu. Hiyerarşik sırayla milliyetçilik, ölkücölük, ahlakçılık, toplumculuk, ilimcilik, köycölük, hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikçilikten oluşan Dokuz Işık ilkeleri; ölkücü hareketin Türkes'le temsil edilen devletli unsurlarının resmi ideolojiyle akrabalığını ortaya koyarlar. "Milli doktrin" olarak sunulup "numaralandırılarak", Kemalizmin "Altı Ok"unu andırmaları, onun alternatifi izlenimini vermeleri gözetilmiştir. Dokuz Işık, içeriği ve söylemiyle, Türk "yönetici sınıfı"nın Türk-İslam-Batı unsurlarından oluşacak sentez-model arayışlarındaki (bkz. 4. Bölüm) otoriter-devletçi temel tutumunun faşizan uğrağıdır. Bu özelliğıyle, 1970'lerde ölkücü hareketin tabanı hattâ örgüt kadroları nezdinde hiçbir içeriksel etkinliğı ve "sıcaklığı" olmamış, ancak lafzen benimsenmiş; "lider"in "devlet tecrübesinin", "devlet nosyonunun", "bilgisinin" ve "Türkiye'yi kurtaracak reçeteleri biliyor olmasının" simgesi olarak algılanmıştır. Bu anlamda Dokuz Işık'ın MHP camiasındaki en belirgin işlevinin, Türkes'in otoritesine sağladığı katkı olduğu söylenebilir.

Resmi doktrinasyon çerçevesinde sunulan diğer kaynaklar da Dokuz Işık gibi, gerçek anlamda kavranmayan, "yukarısının" da bu yönde özel çaba sarfetmediğı daha ziyade lafzen, "formül" öğrenir gibi bellenilen; ideolojik olarak eklektik, ajitatif "eser"lerdi. Zaten hitabet formuna yakın olan bu kaynaklara okunmaktan çok, "seminer"lerde dinlenerek ulaşılyordu. Doktrinasyonun eklektik ve bağlayıcılıktan uzak yapısı, mevcut örgütsel ve toplumsal yapının özellikleriyle birleşince, tabandaki "doktrin" anlayışı da elbette homojen olmuyordu. Özellikle yönetim kademelerinin benimsediğı ve etkin kılmaya çalıştığı ideolojik etmenler ile bunların kitle ile alt kadrolar tarafından kavranışı veya onların yatkın olduğu

ideolojik etmenler arasında önemli farklar vardı. 1960'ların sonunda yerleşen, "devlet gücüne sivil destek" misyonunun uzun süreli hakimiyeti, ideolojik beslenme için resmi ideolojiyi de başvurulabilir bir kaynak haline getirmekteydi; özellikle hareketin merkez unsurları, toplumsal-sınıfsal konumları ve siyasal-ideolojik tercihleriyle bu kaynağa yakın duruyorlardı. Tabanda ise, resmi ideoloji ve onun söylemi, daha araçsal bir bakışla benimsenen, en azından tam anlamıyla ısınılmayan, daha uzak kaynakları ifade ediyordu. Aşağıya doğru inildikçe ideolojik donanım eksikliği hızla artıyor, hattâ neredeyse sınıflanıyordu; birtakım genel kabullerin ötesine geçmek için kafa yoran pek yoktu.¹⁸ Teorik birikimin teşkilat içinde hiçbir kıymet-i harbiyesinin olmaması, ideolojik ayrılıkları ve boşlukları önemsiz kılmaktaydı. Anadolu taşrasında ideolojik donanım en azından "jargon" çerçevesinde İslami renkler taşıırken; metropollerdeki hareket içinde bu renkler -bazı tim şeflerinin özelliklerine ve eğilimlerine bağlı istisnalar dışında- oldukça soluktu. Merkezi düzeyde ve söylemde İslam'ın ele alınışı araçsaldı ve dönemsel bir grafiğe bağlıydı. Gerçek anlamda İslami bir ideolojiye yönelinmesinden çok, İslami bir demagojinin, toplumsal mücadelelerdeki keskinleşme koşullarında etnik-mezhepsel ayrılıkların siyasal olarak kışkırtılmasında kullanılması söz konusuydu.¹⁹ Metropollerde

18 Ülkücü lideri Ömer Tanlak, ideolojik beslenme eksikliğini şu cümlelerle anlatıyor: "Davamı kutsal olduğuna inanıyordum. Bu yüzden okumaya karar verdim. Fakat okunacak kitapların azlığından ve bana bir şey vermediğinden bundan vazgeçip, verilen seminerlere gitmeye, bunları kaçırmamaya başladım. Burada da yandığımı anlayarak, vazgeçtim. Nedeni ise seminerlerde de aydınlatıcı bir şeylerin anlatılmaması ve sadece konuşmaların başında ve sonunda 'Tanrı Türkü korusun ve yüceltsin' ya da 'Ey Türk uyu ve kendine dön' şeklinde yeminler edilmesiydi." (İtiraf, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1980, s. 33)

19 İslami sloganlara yönelmesini, İslami hareket nezdinde itibarlı bazı simaları elde etmesini, Türkçe'nin hacca gitmesini vb. abartarak MHP'nin 70'lerde "İslamcılığını" söylemek, oldukça aceleci kararlardır. İslamlaşma/İslamcılığa meslesini sonraki bölümlerde çok geniş ele alacağız

oluşan altı-kültürün kendiliğinden ideolojisi ve şiddete dayalı icraat "bilgisi", doktrinin yerine ikame oluyordu. Merkezi ideolojik besleme son derece sınırlı iken, 70'lerin ortalarında ideolojik arayışlara ve teorik çalışmalara hamle eden Ülkü Ocakları da zamanla, bazı istisnalar hariç, bu işlevden uzaklaştılar... Sonuçta, "zengin" bir demogojiye dayalı olan doktrin ve güncel reaksiyoner niteliği baskın olan hareket için, ideolojik bakımdan varolan yoksunluk ve heterojen yapının olumsuz etkileri ertelenebiliyor, ciddi bir sakınca olarak algılanmayabiliyordu.

Örgütsel yapının genel karakteri

Kitlelerin, hele büyük kentlerde giderek çapulculuşan vasıfsız ve kontrolsüz kadrolarca yönlendirilmesi, MHP'nin karar odaklarınca bir avantaj olarak algılanabiliyordu. Zira 70'lerin sonuna yaklaşıldıkça, bu kadro-kitle yapısı, -başka "ilişki" örgütleri ile hazırlanan darbe iküdarı için- bir pazarlık imkanı yaratırken; kolayca gözden çıkartılıp silkelenebilecek bir gücü teşkil ediyordu. Etkinliği ile işe yaradıkça ve genel hatlarıyla kontrol edilebildikçe iç bozulmasına göz yumulan bu yapı, bir zaafa, hatta ters tepen bir silaha dönüşecekti.

Bu yapı unsurları çerçevesinde yapı-insan, insan-yapı ilişkisi ve etkileşiminde, şu noktalar belirlenebilir: Genel politika ve formel örgüt (parti) yapısının belirlenişinde katılım kanalları yoktu; günlük işleyişte de dinamik bir tartışma ortamı olmadığı gibi, ne partide ne kitlede bu yönde bir istek bulunmuyordu. Bu yüzden, aşağıdan yukarıya bir etkileme süreci yürürlükte değildi. Sadece genel kabul görmüş birtakım çekinceler ve soyut bir disiplin söz konusuydu. Fakat bu, insan malzemesinin yapıyı hiç etkilemediği anlamına gelmemelidir. İnsan malzemesi ve bunlar arasında gelişen ilişkilerin yarattığı altyapı, üstyapıyı karar ve temel politika süreçlerinde ciddi

biçimde etkiliyordu. Ama bu, dolaylı bir etkiydi; yani kitlenin inisiyatifıyla gerçekleşmeyen, ama politika üretmede altyapıdaki özelliklerin dikkate alınmasının zorunluluğundan doğan bir etki. Diğer yandan, klasik faşist örgütlenmenin öngördüğü yukarıdan aşağıya belirleme de layıkıyla gerçekleşmiyordu; çünkü tabanı kontrol imkanları ve kanatları sınırlı olan merkez, tam bir denetimin peşini kovalamaktan, kitleselleşme uğruna feragat etmişti. Hatta insanlar kendi başlarına harekete o kadar alışmışlardı ki, oldukça alt kadrolardan bile, kendi örgütlerini kurmayı düşünenler (en azından düşleyenler) çıkabiliyor;²⁰ çeşitli düzeylerde açık iktidar mücadeleleri sürdürülüyordu.

Tüm bunlar gözönüne alındığında, ülkücü hareketin örgütsel örgüsü, birbiri içine fazlaca sokul(a)mayan ve dönüştürmeye çalışmayan, ama belirli noktalarda kesişen ortak kabullerde ve genel politikanın dönemeçlerinde örtüşüp uzlaşan farklı yapıların birarada bulunma dinamiğini taşıyordu. Bu dinamik, asgari uyumu "toplam" bünyede varederek dışsallaştırmayı da kotarıyordu. İnsan malzemesine uygun bir yapı kendiliğinden otururken, ihtiyaç duyulan "tip"lerin devşirilmesini de kolaylaştırıyordu. Başka bir deyişle, bu yapının toparladığı insan malzemesi, yöneldiği çekim merkezini yeniden şekillendiriyor, bir bakıma yeniden üretiyordu. Yapı tüm bu özellikleriyle, özünde kısa vadeli hesapların görece uzun bir döneme yayılmak zorunda kalmış olan hedefleri doğrultusunda, bu politika ve yapı sayesinde kitleselleşme ivmesi yüksek tutulabiliyor, bu kitleselleşmenin yarattığı güç ile iktidar imkanları ve kanalları zorlanabiliyordu. Bu noktada sağlam örgüt yapısı için kafa yormaya -yoranlar vardı- pek

20 "Devamlı Etlik Lisesi'ne gittiğim için oradaki bazı kişileri gözaltına alıp, eylem güçleri hakkında bilgi almaya çalışıyordum. Bundan niyetim de yeni bir örgüt kurup çalışmaktı." (Ömer Tanlak, *age.*, s. 84)

gerek yoktu. Çünkü kitlenin ihtiyaçlarına cevap veren yapı hem çekiciliğini sürdürmekte, hem etkinliğini arttırmaktaydı. “Global” politika üretmek ve genel gidişe yön vermek anlamında istenebilir olan merkezi bir disiplin; günlük hayatta ve “sokaktaki (ölkücü) adam” nezdinde geçerliliğini sağlamak, her şeyden önce bu insan malzemesi ve ilişkileri açısından imkansızdı. Diğer yandan, belli ölçüde kontrolsüz olan alt ve orta kademe kadroların/alt liderlerin daha global hedeflerinin olmaması, genel otoriteye asgari ölçüde bağlılıkları için bir tür güvenceydi. Her iki ucu da açık olan bu ilişki, iki taraf açısından mantıklı gerekçelere dayanıyordu. Toplam güçten destek ve güven alan “sokaktaki adamın” aidiyet duygusunu pekiştirip ona rahat davranma imkanı veriyor; teşkilat için ise gücüne güvenilecek, gerektiğinde kolaylıkla gözden çıkartılabilir, fazla soru sormayacak, kontrolsüz ama sadık bir yığının tepesinde olma avantajını getiriyordu. Birbirini tamamlayan bu etmenler karşılıklı etkileşirken aralarında belirli bir mesafenin korunmasıyla sürdürülen bu yapı, teşkilatın tasarlayarak bulduğu bir “formül” değildi; başka türlü mümkün olmayan, kendiliğinden bir sonuçtu.

Bu yapıyı ne organize bir suç örgütü, ne katı disiplinli faşist bir teşkilat, ne radikal ve homojen bir politik hareket, ne taşra ağırlıklı “gelenek” unsurlarının kozmopolitleşmeye ve modernleşmeye tepkisi, ne reaksiyoner sağ platformun bir fraksiyonu, ne de darmadağın bir lümpen kalabalığının yarattığı alt-kültür olarak görmek mümkün. Hiçbiri ve hepsi birden...

1974-1980: İktidar stratejisinin iflası

MHP ve ölkücü hareket yükselişe geçtiği 1974 yılından itibaren, kalabalık kitle ihtiyacına uyumlu bir yaklaşımla, an-

li-komünist bir reaksiyoner hareket olma özelliğini hep önde tuttu. Böylelikle eli altında bulundurabildiği kadroların uyguladığı şiddetle kendisini efsaneleştirmeye çalışırken; etkin bir güç olduğunu kabul ettirerek genelde egemen blok nezdinde önem kazanma, diğer taraftan da MSP'den uzaklaşmaya başlayan orta sınıf oylarını hanesine yazdırarak sıçrama yapma beklentisi içindeydi. Gençlik örgütlenmesi ile anti-komünist potansiyele tamamen hakim olarak, sağın en dinamik gücü olacağını hesaplıyordu. 1977 seçimlerine kadar genel olarak bu strateji uygulandı. 1977 seçimlerinde MHP'nin oy oranındaki gelişme sadece Orta-Doğu Anadolu ile sınırlı kaldı ve üstelik bu bölgelerde ulaşabileceği sınıra dayandı.

MHP açısından Orta-Doğu Anadolu'nun siyasal-sınıfsal dinamiği

MHP'nin Orta ve Doğu Anadolu'da kazandığı etkinliğin dinamiği, hem bu etkinliğin içeriğini ve saiklerini, hem de sınırlarını kavramak bakımından, özetlenmeye değerdir.²¹ Orta ve Doğu Anadolu illerinde bütün geleneksel mülk sahibi sınıflar, 70'lerde ivme kazanan kapitalistleşme süreci içinde ekonomik-toplumsal istikrarlarını yitirmeye başlamışlardı. Gelişen kapitalistleşmeyle birlikte, büyük burjuvazinin bu bölgedeki "yerli" sermayenin soluk alacağı alanı giderek kısıtlaması; buralarda sınıflar arasında mevcut bulunan göreceli

21 Söz konusu dinamik, 1977-1980 kesitinde *Birlikim* dergisinde Ömer Laçiner'in yazılarında ilk kez ve kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Bu yazılarda, Orta-Doğu Anadolu'da MHP'nin stratejisine ve politikasına en uygun koşulların belirttiği "Çorum-Erzurum-Gaziantep üçgeni" üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle bkz.: *Malatya Olayı - Türkiye'deki Faşist Hareketin Yapısı ve Gelişimi*, *Birlikim*, Mayıs 1978, s. 12-24 ve *Maras'tan Sonra...?*, *Birlikim*, Ocak 1979, s. 37-63. MHP'nin sıkıyönetim ve ordu üzerine hesaplarıyla ilgili olarak bkz.: *Bir "Dolmuş Hikayesi"* ve *MHP*, *Birlikim*, Kasım 1978, s. 47-50 ve *Abdi İpekçi'den Sonra Durum*, *Birlikim*, Şubat 1979, s. 33-37.

dengenin ayakta kalmasını güçleştiriyordu. Ülke ölçeğinde kapitalist sistemle bütünleşerek varlığını sürdürme şansına sahip olan sanayi ve ticaret erbabı; konumunu değişen koşullara uyarlı ve istikrar içinde tanımlama şansına da sahipti. Bu kesim, sınıfsal-fraksiyoner çıkarlarını azamileştirmeye dönük talepler öne sürerek, MSP'nin "milli sanayi" programına destek vermektedir. Bu sistemin rasyonelleri içinde, parlamenter demokrasinin siyasal-sınıfsal pazarlık ve mücadele rutinine uygun bir tavır alıştı. Oysa, iktisadi faaliyetleri kapitalistleşme süreci içinde geçersizleşen zanaatkarlar, küçük sanayi ve bir kısım geleneksel ticaret erbabı, aynı "şansa" sahip değildi. Bu kesimler oldukça hızlı bir mülksüzleşme, proleterleşme "tehditini" hissediyorlardı. Ekonomik bakımdan ve toplumsal prestij yönünden gerileyen geleneksel orta sınıfların Sünni kesimi; iktisadi bunalımın "sorumluluğunu", toplumsal-dini-kültürel bakımdan aşağı ve marjinal saydığı Aleviler üzerine yıkmaya yatkındı. Çoğunluğu kentlere ve kasabalara Cumhuriyet dönemiyle birlikte kırlık, dağlık yörelerden gelmiş olan (önemli bir kısmı da 70'lerdeki kapitalistleşme süreciyle buralara göçen) Alevi nüfusu zaten bir anlamda "göçmen/yabancı" sayılıyordu. Dini inanıştaki ve örfteki farklılıklar ve Aleviliğin ulusal "azınlık" konumu, bu yabancılamanın; horlamaya, giderek düşman saymaya dönüşmesi potansiyelini içeriyordu. Sermaye birikimi bakımından geleneksel olarak nisbeten geri konumda bulunan Alevilerin öteden beri yönedikleri bürokratinin ve işçiliğin '70'lerde -en azından geleneksel orta sınıfların gözünde- görece istikrarlı ve yükselen "kariyerler" görünümüne sahip olması; Alevilere karşı belirli bir tepkiyi besliyordu. O kentte, kasabada Aleviler arasında küçük üretim, ticaret vb. solugu daralan işlerle uğraşan "rakipler" bulunması, bu tepkiyi arttırıcı etki yapabiliyordu. Bu ortam, Sünni nüfusta, Aleviliğe ve onun sağ siyasal demagojideki eşdeğerleri olan komünizme, kafirliğe, solculuğa

karşı saldırgan bir söyleme olan duyarlılığı arttırmaktaydı. Tasvir edilen bu toplumsal yapının ve çelişkilerin Orta-Doğu Anadolu ile sınırlı olmadığını; ancak özellikle bu bölgede yoğunlaştıklarını kaydedelim.

1977 seçimlerinde genel olarak Anadolu orta sınıflarına, küçük sanayi ve ticaret erbabına, kısmen orta köylülere ve geleneksel yapının gelişen kapitalizm karşısında paniğe kapılan unsurlarına yönelik programıyla önemli bir oy artışı sağlamasına rağmen MHP bu verimli topraklardaki oy oranını beklediği düzeye ulaştıramadı.²² Bölgenin, mezhepsel-etnik ayrılıkların derinleşmediği merkezlerinde, zaman zaman seferber edebildiği anti-komünist tepkiyi oya çeviremedi. Kapitalist ekonomik gelişmenin yoğun olduğu bölgelerde, Batı'da, özellikle büyük kentlerde ise varlığı marjinal kalmaya devam etti. Öte yandan MHP, parlamenter düzeyde gücünü borçlu olduğu Orta-Doğu Anadolu siyasal coğrafyasında, desteğinin düzenli biçimde artacağına, hatta baki kalacağına güvenemezdi. Kapitalist dönüşümün "oturmasına" bağlı olarak oluşacak göreceli yapısal istikrar, orta vadede tansiyonu düşürecekti. Hele siyasal ve iktisadi sürecin olağan işleyişi içinde, varolan tepki potansiyelinin yeni beliren iktisadi ve sınıfsal yapıya uyarlı biçimlerde ve kanallarda erimesi beklenebilirdi.

22 MHP'nin oy oranının yüzde 10'u geçtiği iller şunlardı (parantez içinde, o ilden çıkan MHP milletvekili sayıları): Yozgat yüzde 22.9 (1), Erzincan 18.8, Elazığ 18.7 (1), Çankırı 17.0, Kahramanmaraş 15.5 (1), Gümüşhane 14.9, Kırşehir 14.2, Kayseri 13.2 (1), Sivas 13.2 (1), Niğde 13.0 (1), Niğde 13.0 (1), Erzurum 12.8 (1), Çorum 12.7 (1), Adana 11.3 (1), Gaziantep 11.1 (1), Nevşehir 11.0, Konya 10.7 (2), Tokat 10.6 (1), MHP'nin yüzde 10 oranında yaklaştığı iller de, Orta-Doğu Anadolu'nun sınır veya çevre illeri konumundaydılar: Ordu yüzde 9.6, Giresun 9.2, Malatya 9.2, Içel 9.1, Hatay 9.0, Afyon 8.7, Ankara 8.6 (2), Kars 8.3, Kastamonu 7.7. Büyük kentlerin bulunduğu gelişmiş illerden yalnızca Ankara'da yüzde 10'a yaklaşabilen MHP, İstanbul'da yüzde 2.7 (1 milletvekili çıkarılı), İzmir'de 1.7 Bursa'da 2.9, Eskişehir'de 5.1, Kocaeli'de 1.8 oy oranında kaldı. Ege'deki oy oranı (İzmir hariç) yüzde 2.9; Trakya'daki oy oranı (İstanbul hariç) yüzde 1.4 idi.

Bu koşullarda MHP, egemen blokla pazarlık gücü edinmek için, gelişen kitle desteğinin orta vadede seçimlerinde yüzde 20 sınırını zorlayan bir düzeye ulaşmasını bekleyemezdi. Mevcut kitle desteğini ve bu desteğı sağlayan dinamiğı, "hızlandırılmış" bir ivmeyle değerlendirebileceğı şekilde iktidar stratejisini yeniden tanımlamaya yöneldi.

Tırmanan faşist terör ve iktidar stratejisi

1978 başında CHP hükümetinin iş başına gelmesiyle birlikte, faşist hareket daha bütünlüklü bir eylem programı benimsemeye, mevcut siyasal birikiminin üzerine inşa ettiğı yeni bir iktidar stratejisi tanımlamaya yöneldi. Bu, sağda olabil-diğince geniş bir tabanı, tırmanan anti-komünist şiddet ve komünist/anti-komünist kamplaşması içinde kemikleştirerek hegemonya altına almaya dönük, dolayısıyla siyasal-toplumsal gerilimi sürekli tırmandırmayı hedefleyen bir stratejiydi. Bu stratejiye besleyen önemli bir kaynak olarak, terörün kitle-selleşmesinde Eğitim Enstitüsü olayları önemli rol oynadı. Eğitim Enstitülerinde "mağdur olmuş" ülkücü gençler terör için zengin bir potansiyel oluşturdular. Oluşumunda MHP tabanındaki denetimden çıkmış terörizm ve radikalizmin büyük pay sahibi olduğı bu stratejinin açış hamlesi İstanbul Üniversitesi (veya İÜ) olayıydı.²³ Bu stratejinin daha sonraki aylarda uygulanmaya başlanan bir başka boyutu ise "yüksek mevkilerdeki" kişilere yönelen cinayetler zinciriydi. Bugün hâlâ çoğı "aydınlatılmamış" sayılan bu kıyım 12 Eylül'e kadar

23 16 Mart 1978 günü İstanbul Üniversitesi'nden çıkan öğrencilerin üzerine atılan bomba sonucu 7 öğrenci öldü, çok sayıda öğrenci yaralandı. Bu olaylar bütün ülke çapında güçlü bir direniş dalgasını doğurdu. DİSK'in "Faşizme İhtar" eylemini bütün sol grupların katılımıyla gerçekleştirildi. Gösterilen büyük tepkiyle tırmanan gerilim, bu "hamle"nin, ülkücü hareketin stratejisi açısından başarılı bir çıkış olduğunu ortaya koydu.

sürdü ve birçok bilimadamı, gazeteci, devlet görevlisi öldürüldü.²⁴

Bu strateji alt kadroların “çeteleşme” ve şiddet eğilimlerinin tırmanmasını getirirken; merkez son “sivil” girişimini yürürlüğe koyarak,²⁵ “büyük yürüyüşü” hazırladı. Türkeş 19 Mart’ta İzmir’de yaptığı konuşmada “büyük yürüyüşün” başladığını açıklarken, hükümetin iktidarsızlığını sergileyeceğini umduğu bu gösteriye, geniş bir sağ tabanı toparlamayı ve egemen blok nezdindeki kredibilitesini artırmayı hedefliyordu.²⁶ “Büyük yürüyüş” hazırlıkları sürerken, amaca uygun provokasyonlarla siyasi gerilimi tırmandırma amacına yönelik senaryolar sahnelenmeye başladı. Büyük kentlerde, kamuoyunu sindirme, genel yalınlık yaratma amacına yönelik “sistemli”²⁷ saldırılarla sürdürülen şiddet, taşrada kitle desteğinin kalıcılaştırılması ve buralarda yükselen sağ MHP güdümüne alma amacına yönelik kitlesel provokasyonlara dönüştürülüyordu. Malatya

24 Bu dizide katledilenler savcı Doğan Öz, bilimadamları Bedri Karafakioğlu, Bedrettin Cömert, Cavit Orhan Tütengil, Orhan Yavuz, Ümit Doğanay, Necdet Bulut, yazarlar Ümit Kaftancıoğlu, Abdi İpekçi, demokratik kitle örgütü yöneticileri Akın Özdemir, Sevinç Özgüner, emniyet müdürü Cevat Yurdakul, sendikacı Kemal Türkler, infillervekili Abdurrahman Köksaloğlu’dur. Bunlardan Öz, Kaftancıoğlu, Türkler, Yavuz, Özdemir, Yurdakul, Tütengil, Doğanay, Karafakioğlu, Cömert cinayetlerinin koğuşturulma sürecinde ülkücülerin “şanslı” konumunu ortaya koyan bir çalışına: Ümit Sezgin, *Aydınlanmamış Cinayetler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987.

25 Mussolini’nin ünlü “Roma’ya yürüyüş”üne de, ismiyle bile benzeyen bu girişimi, son “sivil” girişimdi; çünkü bu girişimden sonra, MHP liderleri bütün enerjilerini, askeri darbe “operasyonlarla” yer tutmak için harcayacaklar ve kitle tabanının siyasal gücüne dayanacak bir iktidar arayışını tamamen terkedeceklerdi.

26 MHP, egemen sınıflar nezdinde bir iktidar alternatifli olarak algılanmadığının, hatta misyonunun tamamlanmasıyla kolaylıkla gözden çıkarılabileceğinin farkındaydı. Bu yüzden, gücünün sadece sokaklara saldırdığı silahlı çetelerden değil, ciddi bir anti-komünist tepki potansiyelini toparlayabilmesinden kaynaklandığı mesajın verebilmek zorundaydı.

27 Aslında saldırıların “sistemliliği”, daha o zamandan, tartışılır hale gelmeye başlamıştı. Kontrolden çıkmak üzere olan terör aygıtı, MHP yöneticilerini bile tedirgin ediyordu.

olayı bu çizginin en önemli adımı idi.²⁸ Gene bu dönemde MHP'nin oy tabanı bulunmayan, fakat genel sağ oy potansiyelinde yükselme görülen ve hareketin zayıf olduğu yerlerde dışarıdan getirilen vurucu güçler aracılığıyla belirli hedeflere saldırıların yapıldığı görülüyordu. MHP merkezindeki hakim kılığın iktidar için denediği bu son "sivil" stratejinin, kapsamlı "askeri" sonuçları da vardı. Zaten güçlü olunan merkezler birer "bölge üssü" durumuna getirilirken, kontrol altına alınan merkez sayısı arttırılmaya çalışılıyordu. Kentlerde de benzeri bir yol izlenerek, kentlerin stratejik merkezlerinde kesin hakimiyet için çabalanıyordu.²⁹

Bu provokasyon zinciriyle, genel olarak siyasi etkinliği yaygınlaştırıp, "büyük yürüyüş"ün başlattığı iktidarı kuşatma operasyonu ile sağ blok içinde önderlik alarak iktidar yolunu açmayı hedefleyen strateji, 1978 yazı boyunca uygulamada kaldı. "Büyük yürüyüş" konjonktürü, ciddi anti-faşist direniş dalgasının yanı sıra, beceriksizlikler ve hesap hataları nedeniyle de başarılı olamamıştı. Ancak bu evrede, ana muhalefet komnumundaki AP lideri Demirel'in başlattığı "bayrak mitingleri" kampanyasıyla anti-komünist hezeyana "oynaması"; bu mitingleri kendi platformu haline çeviren MHP'ye, söz konusu konjonktürü uzatmak için katkıda bulundu. Tırmandırılan anti-komünist hezeyanla birlikte, bu atmosferde alt kadro-

28 Malatya'nın "MHP'ye yakın" sayılan AP'li belediye başkanı Hamit Fendoğlu (Hamido), 17 Nisan 1978 günü Ankara'dan kendisine postalanmış bombalı paketi açarken öldü. Ülkücüler, bu olayın ardından, kentteki sağ Sünni kitleyi Alevilere ve genel olarak sola karşı kitlesel bir saldırıya kışkırttılar. Sonraki aylarda faşist hareket, en büyükleri Sivas ve Elazığ'da olmak üzere, birçok Orta-Dogu Anadolu kent ve kasabasında benzeri provokasyonlar gerçekleştirdi. Elazığ örneğinde provokasyonlar, Kürt nüfusa karşı yönelen saldırılarla etnik boyut da kazandı.

29 Faşist hareketin askeri stratejisini tarihsel siyasal gelişmesine bağlı olarak inceleyen derinlikli bir yazı: İsmail Soytemiz, *Türkiye'de Sivil Faşist Hareketin Askeri Stratejisi, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1988-1990, s.2338-2339.

lar/çeteler düzeyinde gittikçe denetimsizleşen yapı; faşist terörün artık hedeflerini seçerken pek seçici olmaması, hatta rastgele kalabalıkların saldırı hedefi haline gelmesi sonucunu doğuruyordu.³⁰ Bu arada Orta-Doğu Anadolu'da uygulamaya konulan etnik-mezhepsel kışkırtmalar, büyük kentlerde benzer toplumsal mozağin görüldüğü bölgelerinde (özellikle gecekondu mahallelerinde) de uygulanmaya kalkışıldı. Ancak kentlerdeki güçlü anti-faşist direniş, bu girişimi gerilettili.

Sıkıyönetim ve ordu üzerine hesaplar

1978 sonbaharından sonra, Tırkeş bir yandan CHP hükümetine karşı "milli ittifak", "milli direniş" çağrıları yaparken; MHP'nin saldırıları ve açıklamaları, sıkıyönetim ilanını sağlama hedefine yöneldi. Bu yeni yönelim silahlı mücadelede yenik düşüleceği ya da devletin yardımına ihtiyaç duyulduğu tesbitinden çok, iktidar stratejisi çerçevesinde ordu üzerine yapılan hesaplardan kaynaklanıyordu. Tırkeş'in ve çevresindeki sadık bendelerinin iktidar stratejisinde vazgeçilmez bir yer tutan ordu bağlantılarını,³¹ devletin korunma refleksiyle yoğurarak, as-

30 1978'de ülkücülerin, kahvehaneler, otobüsler, sinema çıkışları gibi insanların toplu halde bulunduğu mekanlara yönelik saldırıları neredeyse rutinleşmişti. Bu saldırılar solcuların yoğun olduğu muhitlere yöneliyor, fakat ateş açılıp öldürülenlerin siyasal kimliklerinin niteliği gözetilmiyordu. Hedeflenen, korku salınanının yanında, kitlelerin bu korku ile devrimci-sosyalist hareketlerden uzaklaşmalarını sağlamaktır.

31 Faşist hareketin sıkıyönetim talebi, silahlı mücadelede "pat" durumuna razı olmasından ileri gelmiyor; iç savaş stratejisi içinde orduyu yanına alma hesabına dayanıyordu. MHP 12 Mart müdahalesi döneminde ordunun anti-komünist misyonuyla kendisini ideolojik olarak tanı anılmasıyla özdeşleştirmişti. Ayrıca, Tırkeş'in temsil ettiği genel merkez ekibi, öteden beri ordu içindeki bağlantılara önem vermiş ve iktidar senaryosunu dafına asker-sivil bürokrasinin üst kademelerinden sağlanacak güçlü bir desteğe bağlı olarak tasarlamıştı. 1978'de faşist yazında bu desteği ordu içinde sağlamaya aday isim olarak, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Erşin'ina edilmektedir. Tırkeş'in ordu bağlantıları için ayrıca bkz.: Ugur Mumcu, 12 Eylül Adaleti, Tekin Yayınları, İstanbul 1987,

ker-sivil bürokrasiden destek alma hesabı bu yönelimin asıl dayanağını oluşturunuyordu. Hareketin 12 Mart'tan beri vazettiği "devlet gücünde sivil destek" misyonu doğrultusundaki gelişen icraatının, daha da derinleşecek bir bunalımda ordu eliyle gerçekleştirilecek her türlü müdahaleye dahil olma imkanını yaratacağı umulmaktaydı; sıkıyönetim ilanı, bu bakımdan olumlu bir zemin yaratabilir, bir başlangıç olabilirdi. 1978 Kasım ayında Türkeş, orduyu yanına çekme operasyonunu "yetki ve sorumluluğun askeri yönetime devrinin gerektiğini" söyleyecek ölçüde "abartabildi". MHP devlet gücünün daha sert biçimde kullanılmasının da başlıbaşına kendisini güçlendireceğine inanıyordu. Devrimci-sosyalist ve sol güçlerin karşı çıkacağı sıkıyönetime kesin destek vererek bir bütün olarak ordunun desteğini kazanma; bu desteği ordu içindeki "dost" güçlerin aktif desteğiyle birleştirerek hem "solu ezme", hem de yeni bir iktidar blokunun omurgasını oluşturma tasarısı üzerinde durulmaktaydı. Türkeş vd. "merkez güçler", bu senaryonun, hareket içinde de kendi güçlerini tahkim edeceğini hesaplamaktaydılar. Ordu ile ittifak formülü içinde tabandaki, giderek görece özerk hareket etmeye yönelen radikal "çeteleri" denetim altına alarak iç mücadelede marjinalize edeceklerini umuyorlardı. Bu stratejinin doğal sonucu, sıkıyönetimin gerekçesi olarak sunulan şiddetin giderek tırmandırılmasıydı. Zaten büyük ölçüde otomatiğe bağlanmış olan yaygın şiddetin, daha büyük infial yaratacak sarsıntılar şeklinde toparlanması gerekmekteydi. Bu amaçla daha önce denenmiş ve işlerliği kanıtlanmış olan yöntemlere hız verildi. Sistemli cinayetler daha "tarafsız", "saygın" hedeflere yönelerek, genel bir umutsuzluk havası estirilirken, etnik-mezhepsel gerginliklerin tırmandırıldığı

s.21-24, 116, 122. Kontraçerilla veya resmi "iç harp" örgütlenmeleri ile bağlantılar da bu noktada önem taşır; 1970'lerle, 1960'larda olduğundan daha sistemli ve "karşılıklılık esasına" daha fazla dayanan bir ilişkinin varolduğunu gösteren birçok işaret vardır.

merkezlerde daha büyük boyutlu kitle kıyımı senaryoları sahnelenmeye başlandı. Aralık 1978'deki Kahramanmaraş katliamı, bu tırmanışın doruğu oldu. Bu korkunç olay, insanlık dışı sonuçlarıyla, faşist iktidar stratejisinin içerdiği sınır tanımaz cinayet ve imha potansiyelinin de göstergesi oldu.³²

Aralık 1978'de Kahramanmaraş olayları, stratejinin kısa vadeli hedefi olan sıkıyönetimi getirdi. Ancak, 1978 sonunda 13 ilde ilan edilen sıkıyönetimin, MHP'nin dertlerine çare olamayacağı anlaşıyordu. Çünkü Kahramanmaraş'ta "doz" oldukça fazla kaçmış ve daha önceki saldırılarla karşılaştırılamayacak sonuçlara yol açmıştı. Genel kamuoyu bu kıyımın sorumluluğunun MHP'de olduğuna inanmış, meşruiyeti ciddi ölçüde aşınan MHP'nin elverişli siyasal ortam beklentisi suya düşmüştü. Diğer taraftan, umulan ittifak ve işbirliği yolları bu duruma da bağlı olarak tıkanırken; ordu içindeki "dost"larını bile tedirginliğe düşürecek ölçüde itibar kaybeden hareketin artık iktidar blokunda yer alması zorlaşmıştı. Bu koşullarda acil önlem olarak, hareketin kurmayları "silahları gömmeye" talimatı verdiler. Eylemlerin bir süre durdurulması ile iç disiplinin sağlanabileceği ve böylece iyice gemi azıya alınmış bulunan alt kadrolara bir çeki düzen verilerek, daha "temiz" bir görüntüyle siyasal sahneye yeniden çıkılması hedefleniyordu. 12 Mart dönemindeki gibi, sıkıyönetim yönetimine/orduya hararetli destek veren bir söylemle bir süre "sokaktan" kaybolmanın, devlet ile başbaşa kalan solun fiziken yıpranması bakımından da yararlı olacağı hesaplanmaktaydı. Bu arada eksikliği hissedilen bazı alanlarda sistemli bir

32 Ülkücülerin, anti-komünist bir filmin oynadığı sinemaya bomba koyup, patlamadan sonra bu olayı "komünist saldırısı" diye sunarak başlatukları provokasyon zinciri; eresi gün öldürülen iki Alevi ve solcu öğretmenin cenazesine düzenlenen saldırıyla boyutlandı ve anti-komünist "cihad" çağrılarıyla külesel kıyım dönuştü. Kahramanmaraş katliamında, sapranabildiği kadarıyla 111 insan öldü, yüzlerce insan yaralandı. Alevi toplumunun çoğunluğu Kahramanmaraş'tan göçmek zorunda kaldı.

kadrolaşma imkanı yaratılabilirdi. Bu yeni yönelim çerçevesinde MHP ve ülkücü kuruluşlara yönelen soruşturmalar savuşturulmaya çalışılırken, sol adına provokatif sahte eylemlere bile başvuruldu.³³ Diğer yandan, ordu ilişkileri yeniden canlandırılmaya çalışılıyordu.

Ancak kısa süre sonra, istenen sonucu vermeyeceği anlaşılan bu politikadan umut kesildi. MHP ve ülkücü hareketin genel kamuoyundaki meşruiyeti, ağırlıkla devrimci-sosyalist hareketin önderliğindeki anti-faşist direnişin etkisiyle, ciddi biçimde aşınmış, soluğunu orta vadeli beklentilere yetmeyecek ölçüde kesmişti. MHP'nin etkinliğini geliştirerek pazarlık imkanlarını zenginleştirmek ve hesaba dahil edilmesi zorunlu bir hareket haline gelmek için yeni hamleler yapmak zorundaydı. Bunun için, uzun süredir ihmal edilen parlamenter politika düzeyinde reel politik etkinliklerini artırmak için çaba sarfetmeye yöneldiler. Ancak bu çabalar da umut vaadedici ve kalıcı olmadı; çünkü ellerinde, "otorite boşluğu" üzerinde durup, "güçlü iktidar" motifini işlemekten başka bir "kart" yoktu. Girilen evrede sıkıyönetimin de "iktidarsızlığını" açığa çıkararak ülkedeki otorite bunalımını derinleştirmeyi hedeflemişlerdi. Buna bağlı olarak, bir yandan sıkıyönetimin diğer illere de yaygınlaşması için çalışmalar yürütülürken, diğer yandan orduyu yeterince kararlı olmadığı için eleştirmeye başladılar. Bu tutum, ordunun emir ve kumanda zinciri içerisinde, bir bütün olarak desteğini almak yerine, ordu içindeki otoriter ve faşizan unsurların oluşturacağı bir "dost" grubun aktif ortaklığını sağlama amacına yönelinmesi anlamına ge-

33 12 Eylül'den sonra MHP genel merkezinde bulunan "Eğitim Sekreterliğinin Talepleri" belgesinde, yerel örgütlere, jandarma, polis, valilik vb. bina duvarlarına, devrimci-sosyalist örgüt imzalarıyla "faşist ordudan hesap sorulacak" türünden sloganlar yazılması talimatının iletildiği görülüyor. (MHP İddianamesi, Ankara 1981, teksir, s.621) Böylece sıkıyönetimin "ilgisinin" ülkücülerden uzaklaştırılması ve ordunun sola karşı bilinmesi hedefleniyordu.

liyordu. İzlenen bu politika, "otorite boşluğu" propagandasını besleyecek terör atmosferinin, kitleler nezdinde daha da "kâbuslaşarak" sürmesini de gerektirmekteydi. Bu nedenle, saldırılarına rastgele, kitlesel ve "neden-sonuç" bağlantılarını anlaşılmazlaştıran hedefler seçerek, "amaçsız, kör terör" imajını yaygınlaştırmaya yönelindi. Bir yandan saldırılarını sürdürürken, bunlarla arasındaki bağı her zamankinden daha fazla perdelemeye çabaladılar. "Meşruiyetçilik" demagojisine ağırlık verildi. Dikkatleri dağıtmak için, yukarıda değindiğimiz ETKO, ŞİT vb. illegal örgütler yaratılarak, hedef sapırılmaya çalışıldı. Daha önce tabanda çok yankı bulan bazı militan eğilimler ve bunların ifade edildiği yayınlar reddedilirken, meşruiyetçi görüntüyü bozacak şahıslar ajan ilan ediliyor veya (en azından göz önünden) uzaklaştırılıyordu. Oysa gerçekte, 1979 kışında gömülen silahlar, yerlerinden çıkartılmaya başlanmıştı.³⁴ İktidar stratejisinin girdiği yeni mecra, ordu içinden umulan desteğin sağlanamaması vb. beklenmeyen koşullara veya "hesap hatalarına" bağlı olarak, ağır ve uzun bir iç savaş ihtimalini ciddi olarak içeriyordu. Dolayısıyla, terör aygıtının global strateji çerçevesinde denetlenmesini, sıkılaştırılarak daraltılmasını, gereğinde "kısıtlanmasını" riskli hale getirmekteydi.

12 Eylül arifesinde MHP

Siyasal atmosferde gerginliğin baş aktörü olmanın, MHP için, yalnızlaşma ve egemen blokun hemen bütün unsurlarıyla temas imkanlarının kısıtlanması gibi bir maliyeti vardı. MHP, 1979 yılında kurulan AP azınlık hükûmeti içinde -verdiği

34 Ülkücü isimli Ömer Tanlak'ın da anlattığı gibi, silahların "gömüldükleri yerlerden" çıkartılmasında, birçok önemli MHP'li ve ülkücünün öldürülmesinin tabanda yarattığı etkiye dayanan "kendiliğinden" bir boyutu da vardır. (Ömer Tanlak, *age*, s.79)

desteğe karşılık- yer bulamadığı gibi, genelde bir tecrit sürecinin de başlamış olduğunu hissediyordu. 1980'e girildiğinde, itibar ve meşruiyet yenileme çabalarıyla pek kolay sonuç alamayacağını gören üst yönetim, hütün umudunu bir askeri darbe içinde mevzi kazanmaya bağlamış durumdaydı. Terör aygıtı artık iyice kontrolsüz ve kör bir noktaya varmış, daha önceleri sadece lojistik destek ifa eden birçok yan kuruluşu ve kadrolarını da kapsamış, şiddet gündelik işleyişi her düzeyde belirler hale gelmişti. Merkezi olarak kontrol edilebilen terör eylemlerinin ise tanınmış, saygın sol simalara yöneldiği izlendi. 1980 Mayıs'ında, MHP'nin gençlik nezdindeki itibarlı önderlerinden Gün Sazak'ın öldürülmesi, hareketin ülke çapında büyük bir saldırı kampanyasına yol açtı.³⁵ Etkileri 12 Eylül'e kadar yayılan bu kampanyanın doruğu, Temmuz 1980'de yaşanan ve ikinci bir "Kahramanmaraş" girişimi olması güçlü anti-faşist direnişle önlenen Çorum olaylarıydı. Çorum, MHP ve ülkücü hareketin hamle inisiyatifi tamamlanarak tamamen yitirdiği uğraktı. Faşist saldırıların alabildiğine pervasızlaşması ve cinayetlerin işleyiş biçiminde görülen vahşet, panigin ifadesiydi. Bir yandan da, bu saldırılar karşısında kamuoyunda büyüyen nefret, "barışçı", "anti-terör" söylemle nafile geçirilmeye çalışılmaktaydı.

12 Eylül arifesinde, MHP ve ülkücü hareketin saldırılarıyla, anti-faşist sol direnişin ortaya çıkarttığı iç savaş tablosu, "güçlü iktidar"ın tesis edilmesine zemin oluşturacak "otorite boşluğu" görüntüsünü pekiştiriyordu. Ancak bu tablo, MHP'nin "otorite bunalımı"nın derinleşmesine yönelik inisiyatifi ile "otorite bunalımını aşmak için güçlü devlet" şiarını vazeden resmi politikası arasındaki tutarsızlığı içsel olarak kısır döngüye

35 Gün Sazak'ın, MHP içinde, capulculaşan terör aygıtının gençlenerek, uzun vadeli meşruiyetçi bir çizgi tutturulmasından yana olduğu; ölümünün, bu tavrı benimseyenleri gerilediği de öne sürülmüştür.

dönüştürüyor; dışsal olarak da söz konusu resmi politikanın demagogik niteliğini açığa çıkararak, MHP'nin egemen blokun en faşizan unsurlarının gözünde bile güvenilirliğini yitirmesini getiriyordu. Fakat bu içsel ve dışsal kaos, tepe kadroların ve Türkeş'in ordu içindeki etkinliklerini geliştirmeye dayalı iktidar stratejisi için bir sakınca değildi. MHP liderliğinin hesaplayamadığı, ya da görmek istemediği; gelecek dönemde iktidarın şekillenişini belirleyecek olan egemen sınıfların, MHP'yi başından itibaren ciddi bir iktidar unsuru olarak görmeyip, sadece "acil hallerde" kullanılacak bir araç olarak görmeleri idi. MHP, yaşanan otorite bunalımını ve provokatif atmosferi çok iyi kullanarak iktidar ortaklığına kadar yükselmiş, belli bir toplumsal tabanın oylarının toplandığı ve ülke çapındaki anti-komünist cephenin birleştiği aktif bir merkez haline gelebilmişti; ama tüm bunlara rağmen, bir iktidar modeli önerememiş, böylesi bir modele ilişkin olarak sözle-eylemle sunduğu etmenler kabul edilebilir olamamış, genel sağ içindeki yeri hep sallantıda kalmıştı. Artık denetlenemez haldeki terör aygıtı, kitlesi ve sağlıklı yapısıyla, egemen sınıfların çeşitli fraksiyon ve eğilimlerini temsil eden sağ parülerin olabildiğince uzak durmayı yeğledikleri bir "bela" haline gelmekteydi. Bunun en somut göstergesi, AP genel başkanı Demirel'in, MHP'nin "terör"le ilintisini belirtmekten sürekli kaçınmasına rağmen, 2. MC'nin kuruluşuna Türkeş'i dahil etmeyerek, aradaki sınırı kalınlaştırmaya yönelmesidir. Öte yandan kendi tabanı potansiyeline yönelen bir tehdit olarak algıladığı MHP'ye zaten pek sıcak bakmayan MSP'nin ve İslami hareket içinde İran devriminin etkisiyle radikalleşmeye başlayan unsurların, ülkücü harekete karşı açık tavır almaları (ve bu tavrın "sokağa" da yansıması), hayli yıpratıcı olmaktaydı.

MHP'nin/ülkücü hareketin, toparladığı insan malzemesi ve oluşturduğu yapı ile, ona yüklenen sınırlı siyasal misyonu (anti-komünist reaksiyon ve sokak gücü) dahi sürükleye-

meyecek özelliklere sahip olduğunun egemen blok tarafından anlaşılması ve hatta egemen bloğun kimi unsurlarınca bizzat bu "misyon"un sorgulanmaya başlaması, tecrit sürecinde belirleyici olan bir etkindi. AP'nin faşizan kanadının kimi unsurlarının ve devlet katında etkili "faşist entelejansiya"nın da ülkücü hareketten yüz çevirmesi, tecrit sürecini iyice koyulaştırıyordu. ABD merkezli "hür dünya" sisteminin ve ona bağlı soğuk savaş anti-komünizminin temsilciliğini mesleklaştırmış olan Aydın Yalçın'ın, 12 Eylül'ün hemen arifesinde MHP için yazdıkları bu bakımdan simgeseldir: "MHP'nin ilkel anti-komünizminin etkisini üzerlerinden uzunca bir süre bir türlü silemeyen AP yöneticileri, geç de olsa, artık bu hatalarını anlamışlardır. Bunun zaman zaman istisnaları olmuş, AP'li bazı bakanlar (...), MHP'nin karışık ve karanlık bazı işler içinde olduklarını zaman zaman dile getirmişler, yöneticileri uyarmışlardır. Fakat AP lideri 'canım onlar bizim çocuklar, azıcık ölçüyü kaçırmış olsalar da ziyanı yok; onlar milliyetçi ve anti-komünist çocuklar, onlardan büyük bir zarar gelmez. Üç aşağı beş yukarı MHP de bizim safımızda sayılır; hem zaten bize mesele çıkartmayan tek siyasi kuruluş onlar, şimdi bu safhada onlarla da bir kapişma siyasi oportüniteye uymaz' diye meseleyi geçiştirmiştir. Bütün uyarılara rağmen yakın zamanlara kadar, MHP'nin marifetlerine gözyumulmuş, bu siyasi teşekkülün tıpkı komünistler gibi sızma yöntemleriyle devletin önemli organlarında mevziler edinmesine gözyumulmuştur."³⁶

36 Şiddet Olaylarında Doğru Teshis, *Yeni Forum*, 1 Eylül 1980; *Vatana İhanetin Anatomisi* (Ankara, tarih belirtilmiyor) içinde s.65-66. Aydın Yalçın, 12 Eylül'den sonra kaleme aldığı bir yazısında da, Bolşevik devrini sırasında, anti-komünist Kornilof çetelerinin, "ilkel kafa, kültürsüz ve her şeyi kuvvete başvurarak çözmek isteyen" yapısının aslında komünistlerin işine yaradığını örnek göstererek, 80 öncesinde MHP'ye yüklenen anti-komünizm misyonunu sorguladı: Bolşevik İhtilalinde Asım Sağ, *Yeni Forum*, 1 Kasım 1981; *Vatana İhanetin Anatomisi* içinde, s.94.

Kamuoyunda itibar ve meşruiyet kaybetmesine yol açmasıyla MHP'nin yaşadığı siyasal tecritin nedenlerinden birini oluşturduğu gibi; yol açtığı bünyesel krizlerle bizzat ülkücü hareketin bazı unsurlarının da yaşadıkları tıkanıklığı idrak etmelerini sağlayan bir başka sorun, insan malzemesinin vasıfsızlığı ve bu malzemedeki bozulmanın artık katlanılmaz boyutlara ulaşmasıydı. Daha önce de söz ettiğimiz, lümpen kalabalıklar, şiddet sevdalı silahşörler, canı sıkılıp adam öldürmeye çıkan katiller ve kontrolü imkansız güruhların oluşturduğu çeteler, "kitle"yi kavrayan yapısal dengeleri giderek aşındırıyordu. Sayısı artan "itirafçılar", bu aşınmanın göstergelerinden biriydi.³⁷ Diğer yandan, büyük kentlerde mafya saflarına doğru militan erozyonunun başlaması ve bunların ülkücü kimliklerinden de sıyrılmadan, hatta bu kimliği kullanarak "gayrimeşru alem" içinde yeralmaları, yıllarca varolacak bir kamburu yaratıyordu. (Bu "ülkücü mafya" olgusunu 8. Bölüm'de etraflıca ele alacağız). Hareketin yükselme devrinde askeri gereklere dayandırılarak temelleri atılmış olan karanlık ilişkilerin, kısa bir süre içinde ekonomik saikli ilişkilere dönüşmesi hiç sürpriz değildi. Zira varedilen ölçülerdeki militan kadro kalabalığını, kaynakları ne kadar zengin olursa olsun, teşkilatın beslemesi imkansızdı. Bu koşullarda, etkili ve silahlı bir gücün mensubu

37 12 Eylül öncesinde ve sonrasında bünyesinden çok sayıda irili ufaklı "itirafçı" çıkanan ülkücü hareket, bu firelerin olumsuz etkisini hâlâ söylebilmiş değil. Şu da var ki, itirafçıların çoğunun aslında bildiğinden ve yaşadığından daha fazlasını anlatıklarını ve önemli mevkilerde oldukları imajını verecek abartılara yöneldiklerini söylemek, aşırı "ihtiyatlı" bir yaklaşımı sayılmalıdır. İtirafçıların çoğu alt kadrolar, sıra nelerleri açıklamalarında genellikle, teşkilat içerisinde çeşitli nedenlerle celiştikleri kişileri karalamaya gayreti açıkça öne çıkıyor. "İf-saat"larının hemen öncesinde; teşkilat içindeki çıkar çatışmalarında "açıkta kaldıkları" ya da düşman kazandıkları için (hattı kimi zaman maddi çıkar sağlama saikiyle) bu yolu seçtiklerine ilişkin ipuçlarının görülmesi de, güvenilirliklerini tartışılabilir hale getiriyor. Öte yandan, bu anlatımların polisiye içerikleri açısından değil; ülkücü hareketin alt-kültürel ortamını kavramak açısından, anlatılanlarda ve satır aralarında ciddi anahtarlar bulmak mümkün.

olmanın veya hatta bu küçük kısmını yönetebilmenin nimetlerinden yararlanmalar çıkması doğal olduğu gibi; çete şeflerinin, iktisadi ihtiyaçlarını bizzat karşılayarak (ve sevkedecekleri “askerleri” besleyerek) hareket önderliğiyle ilişkilerini “tımarlı sipahi” benzeri bir tarza oturtmaları, orta ve üst kademe önderlerin de işine gelebiliyordu. Fakat bu çıkar imkanlarının paylaşımıyla ilgili çelişmeler, küçük grup/çete şefleri arasındaki çatışmaları arttırmış, sonuçta yapıyı hızla parçalayan bir süreci başlatmıştı.

1980’in sonuna gelinirken ülkücü hareket için rahatsız edici olmaya başlayan bir sorun kaynağı da hapishanelerdi. Hapishanelerde ciddi bir ülkücü varlığı oluşmuştu. Bu insanların çoğu, ayrı kaldıkları eylem hayatlarını sorgulamaya başlıyor ve fedakarlıklarına, adanmışlıklarına “değecek”, resmi ülkücü söylemin sunduğundan daha elle tutulur nedenler arıyorlardı. Bir yandan sol ve İslam ile (hapishanelerdeki solcu ve Müslüman mahkumlar aracılığıyla) başka mekanlarda gerçekleşmeyecek kadar yakın temas ve gözlem imkanları ile tanışan; öte yandan kendilerinin orada bulunuşu ile “devletin yanında olma” misyonunu bağdaştıramayan bu insanların, sağlam ideolojik donanımlarının da olmamasının etkisiyle kolayca savrulabileceklerini bilen MHP önderliğini, çeşitli önlemler almaya çalışıyordu. Hapishanedekiler, yakın bir af umuduyla yatıştırılmaya çalışılıyordu.³⁸ MHP ve ülkücü hareket önderliğinin otoritesi, bu çabalara rağmen hapishanelerde hızlı bir yıpranma süreci yaşamaktaydı.

38 MHP Genel Sekreteri ve Ankara Milletvekili Necati Gültekin, 7 Temmuz 1979 tarihinde hapishaneden Türkoş’a gönderilmiş olan bir mektuba cevap olarak şunları yazmıştı: “Cezaevlerindeki ülkücü kardeşlerimizle ilgilenilmesi için bütün teşkilatımıza evvelce verilen emrin usanmaz takipçisiyiz. (...) Gecenin sabahı olmak üzeredir. Önümüzdeki seçimde güçlü bir kadro veya tek başına iktidara geldiğimiz takdirde, vatan, millet ve din düşmanları dışındaki kader kurbanı kardeşlerimizle sumümlü bir af çıkartacağız. (Ömer Tanlak, a.g.e., s.147)

12 EYLÜL ŞOKU, DAVA VE SAVUNMA

12 Eylül darbesi ve 1980-1982 askeri yönetim dönemi, ülkücü hareket için büyük bir şok oldu. Kuşkusuz devletin fiziki ve ideolojik baskısına, “düşmanları” sosyalist devrimcilere göre çok daha az muhatap oldular. Fakat bu baskı, ideolojik-moral bakımdan, hem merkezi düzeyde hem de tabanda onlar için çok daha sarsıcı bir darbe oldu. Militan ülkücüler, 70’li yıllarda komünizme karşı “devletin zaafa düştüğü noktada vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma” misyonu ile eğitilmiş, yönlendirilmişlerdi. Devlet ve ordu içinde de bu misyonun mensupları olduğu MHP üst yönetimince bildiriliyor, biliniyordu. Ne var ki 12 Eylül darbesi, ülkücü tabanın tasavvurlarına uygun bir askeri darbe senaryosunun aksine, MHP ve lideri Türkeş’i de diğer partiler ve liderleri gibi “kontrol altına” alarak; böylesi bir misyonu meşru saymadığını başından ortaya koydu. Askeri bürokraside MHP misyonu ile bütünleşmiş unsurlar emir-komuta zinciri içinde erirken; MHP’li ve ülkücülerin polis-hapishane teröründen istisna edilmediği kısa sürede görüldü. Bu durum, militan taban düzeyinde - özellikle hapishanelerde- köklü bir meşruiyet ve kimlik bu-

nalımına yol açtı. Ülkücü hareketin tabanında yaşanan, parti büyüklerinin hamasi savunmalarının yatıştırmaya yetmediği kimlik ve meşruiyet bunalımı; MHP davası içinde gündeme gelen cinayetler, “o gün canı sıkıldığı için adam öldürdüğünü” söyleyen katil portreleri, gene bu dönemde “ülkücü” kimliği bariz olan M. Ali Ağca’nın Papa’yı vurması vb. olaylarla genel kamuoyunda giderek daha fazla itibar kaybetmeleri gerçeği ile birleşerek ağırlaştı.

MHP kurmayları, askeri yönetimin, elbette tabandakiler kadar olmasa bile kısmen kendileri için de şaşırtıcı olan tutumu karşısında; biraz can havliyle, biraz davayı/teşkilatı ayakta tutma kaygısıyla ülkücü misyonu 12 Eylül’ün misyonu ile özdeşleştirerek meşrulaştırmaya çalıştılar. MHP’nin ideolojisi olan Türk milliyetçiliğinin devletin ve bizzat 12 Eylül’ün resmi ideolojisi olduğu savunuldu; faşist terör ve şiddet “komünist istilaya karşı kendiliğinden oluşan milli refleks” olarak açıklandı. MHP Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner’in ünlü “fikri iktidarda, kendi zindanda” sözü bu mantığı iyice uçlaştırarak; devletin resmi ideolojisi ve politikasıyla, gerçek sahiplik iddiasında bulunmaya varan bir özdeşleşmeyi ifade ediyordu. Fakat bu tavır, ne mahkeme, ne -asıl önemlisi- taban nezdinde ikna edici olamadı. “Fikri iktidarda, kendi zindanda” şiarına 80’lerin ortalarından itibaren, 3. ve 4. Bölümler’de ele alacağımız gibi, ağırlıkla ANAP’ta yer tutan faşizan sağ taban ve entelejensiya sahip çıkacak; Türkeş ve ülkücü hareket önderliği, hele hareketin radikal kesimleri ise bu yaklaşımı terkederek 12 Eylül karşıtı bir söyleme yöneleceklerdi.

İlk şok ve darbenin algılanışı

“12 Eylül gecesi olacaklar, önce Türkeş’e ‘komutanlar muhtura verecek’ diye bildirildi. ‘Muhtura’ sözcüğü, MHP’lileri pek ürkütmemişti. Türkeş de fazla tedirgin olmamıştı. (...) MHP’nin

'istihbarat örgütleriyle bağı olan elemanları' kolları sıvadılar. Dostlar tanıdıklar arandı. Amerikalı dostlar da bu arada... Gelen yeni bilgilerle birlikte kaşlar çatılmaya başladı. Çünkü, gümbürtülerle, silah atışlarıyla gelen muhtıra değil, ihtilaldi. MHP açısından, saat 17:00 sıralarında 'hal ve gidiş' aydınlanmış, gece yarısından sonra olacakların adı konmuştu. Türkeş hal ve gidişi kesin bilgiye dayandırdıktan sonra zaman yitirmeden güvendiği yakın arkadaşlarını Oran'daki evine çağırdı. Gerçi Türkeş, komutanların tümünü tanıyordu. İçlerinde sınıf arkadaşı bile vardı. Ama yine de, olacakları önceden kestirmek olanaksızdı. Bir ara Yaşar Okuyan'a dikti gözlerini. Bir süre öylece kaldı. Sonra dudakları kımıldadı: 'Pasaportun var mı?' ".¹ Olaydan altıbuçuk yıl sonra Ahmet Kahraman'ın bu yazdıkları, 11 Eylül'de ülkücü hareketin tepe önderliğinin halet-i ruhiyesini tasvir ediyor. Türkeş yurtdışına çıkış yolu bulamayıp, olayların bütün seyri açıklık kazanana kadar Ankara'da saklanmış olsa da, darbe pratiği hiç eksik olmayan ve son yıllarda darbe "imkanlarını" hiç de gözden uzak tutmadığı bilinen bu eski askeri böylesine endişeye sevkeden, son saatlere kadar gelişmelerden hiç haberdar ol(a)mamasının tedirginliği idi. MHP yöneticilerinin de "irtibatsız" olmadıkları devletli çevrelerin orduya yönelik açık çağrıları cevap bulmuştu. Ancak, son yıllarda izledikleri politikanın doğal sonucu olarak, böylesi bir "devleti kurtarma operasyonunun" tabii müttelikli olmayı beklerlerken, sürecin tamamen dışında tutulmak, hatta "o an"ın kokusunu bile alamamış olmak Türkeş için yeterince tedirgin ediciydi. O halde, kendisinin hesaba katılmadığı açık olan bu senaryoda,

1. Ahmet Kahraman'ın aktarımına göre, Türkeş'in eski bir yakın çalışına arkadaşı "Kaçıp gizlendiği günlerde, Nurettin Ersin'den güvence aldıkları sonra teslim oldu" yolundaki söylentiler için, 'Hayır, Nurettin Ersin'le bir görüşmesi olmadı' demişti. Türkeş daha sonra verdiği ifadede, darbe haberini alınca Oran'da Kader Sokak'taki evine giderek, kaloriler dairesinde üç gün oturup beklediğini açıkladı. (Aksis, 27 Nisan 1987)

kurbanları arasında yeralma ihtimalini gözetmek durumundaydı.²

Türkeş ve yakın çevresi tedirgin bir ruh halini yaşarken, orta ve alt kadrolar ile "sokaktaki" ülkücünün darbeyi karşılayışı bu denli ürkekçe değildi. 1980 öncesi ülkücü gençlik önderlerinden Lütfi Şehsuvaroğlu, 12 Eylül anılarında "artık mutad hale gelen olaylı günler yeni bir döneme gebeydi. Mutlaka bir şeyler değişecekti. Acaba neler olacaktı... Ertesi gün (13 Eylül) sokaktayız. Komşular bizden bir şeyler duymak istiyorlar, soran gözlere, ümitvar bakışlarla karşılık veriyoruz" derken; darbeyi hapishanede karşılayan ülkücülerden Süleyman Kalaycı ilk gün izlenimlerini, "görünürde sağcı bir darbe olmuştu" sözleriyle özetliyor.³ Kıdemli ülkücü mahkumlardan Remzi Çayır ise "içerde" yaşananları şöyle aktarıyor; "İşte böylesi şartların süslediği bir sonbahar sabahında müjde verdiler: İhtilal oldu, gözünüz aydın dediler. Sevindik azıcık. Ne bilelim, sandık ki kötüye giden hale dur denir, haklı haksız ayırdedilir, hak yerini bulur."⁴ "Sokaktaki" ve hapishanedeki ülkücüler için, bu ümitvar şaşkınlığın ardından, büyük bir bunalım gelecektir. Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD) genel teşkilatlandırma sekreteri Mahir Damatlar'ın anlatımı, bu bunalımı özetlemiştir: "Emperyalistlerin kiminin organizesi, kiminin desteği, kiminin tasvibi neticesi karşı karşıya kaldığımız bir istila hareketine karşı,

2 12 Eylül'ün üzerinden on yıl geçtikten sonra, MHP'nin devamı olan Milliyetçi Çalışma Partisi'nin yarı resmi yayın organı *Yeni Düşünce*'nin 24 Şubat 1989 tarihli sayısında bu yolda iddialar ortaya atıldı: "Ankara Sıkıyönetim Komutanı Nihat Özer'in Türkeş'i evinde vurdurtacağı, sonra Konsey'in Nihat Özer'i tasfiye edip ekibini tutuklatacağı ve bu yolla milliyetçilerin desteğini alacağı şeklinde bir plan" gündeme gelmişti. 14 Eylül 1990 tarihli *Yeni Düşünce*'de de emekli binbaşı Selim Kaptanoğlu "Türkeş'in evinde bulunsaydı öldürüleceği" iddiasını ortaya attı.

3 Muhammed Bahadır (Derleyen), *12 Eylül ve Ülkücüler*, Cihad Yayınları, İstanbul 1990, s. 22.

4 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-Alpaslan Türkeş, Mayıs Yayınları, Ankara 1982, s. 53 ve 105-106.

en mukavim direnme noktasını oluşturdıkları için günün sıcak ortamında öldürülen, yaralanan, yurdunda-yuvasında rahat yüzü görmeyen, yerine göre her riski göze alarak savunma hareketlerini gerçekleştiren kimseler olarak, en azından normal hukuk devleti uygulaması beklerken, yetkililerin en acımasız tavırları ve asıl düşman olarak değerlendirerek ezilme gayretleri karşısında çelişkili, dramatik ruh halindedir orada ülkücü.” (Bizim Ocak, Ağustos 1987, s. 10)

Darbenin benimsenişi

12 Eylül’ün hemen ertesinde, ülkücü hareketin üst önderliğinde ve kadrolarında yaşanan belirsizliğe karşılık, tabanda, hele sıradan seçmen ve sempatizan düzeyinde rahatlama, hatta “sevinç” denebilecek bir algılayış hakimdi. 1970’li yılların sonunda partinin durmadan orduyu göreve çağırmasına kulaklar alışmış, akıld politikaya biraz erenler darbe istendiğinin farkına varmışlardı. İşte bir darbe olmuştu ve “görünürde sağcı bir darbe”ydi. Orta Anadolu taşrasındaki, toplumsal-iktisadi işleyişin istikrarsızlığından huzursuz olan MHP seçmeni, devletin “tarafsız” ve otoriter yumruğunu indirmesinden, gerçek bir memnuniyet duyuyordu. Diğer yandan 12 Eylül’e yaklaşan günlerde ülkücü harekette ve tek tek ülkücülerin kendi kafalarında açıkça ifade edilmeyen bozgun psikolojisinin de bu memnuniyette payı vardı. Merkezi olarak teşkilatın bütün inisiyatif önceliklerini kaybetmiş olmasının yanı sıra bazı uç örnekler dışında bizzat anti komünist şiddetin içinde olanların bile bu şiddet histerisini ve terör ortamını meşrulaştıramamış olmaları da 12 Eylül’ün yarattığı “memnuniyet” havasında pay sahibi oldu. 12 Eylül’e karşı örgütsel bir tavır, bir politika, fısıltı gazetesıyla taşınacak bir mesaj üretilip ortaya konmadığı için doğal olarak bu memnuniyet dalgası sempatizan/seçmen camiasına hakim

oldu. MHP davasındaki savunmalarda Türkeş'in MHP'nin 12 Eylül öncesinde sıkıyönetimin kapsamının ve yetkilerinin genişletilmesini istemiş olduğunu vurgulayarak, Kenan Evren'in konuşmalarındaki "devletin güçsüz bırakılarak acze düşürüldüğü" saptamalarından yaptığı alıntılarla, bu teşhisi kendilerinin 12 Eylül öncesinde koyduğunu belirtmesiyle pekişen özdeşleşme de, darbenin kitle tarafından benimsenmesinde önemli rol oynadı. Türkeş bu özdeşleşmecî tutumu, daha 3 Kasım 1980 tarihinde askeri yönetimin önderi Kenan Evren'e yazdığı mektupta "12 Eylül gününden bu yana vaki beyanlarınız, bizim de yıllardır savunmaya çalıştığınız ve bundan sonra da her şart altında savunmaya devam edeceğimiz düşüncelerin değişik bir üslupla teyidi niteliğindedir" diyerek ortaya koymuştu.⁵ 12 Eylül yönetiminin MHP'nin yarı resmî yayın organı olan günlük *Hergün* gazetesini kapatmasından sonra ülkücüler ve ülkücülere yakın aydın takımınca yayımlanmaya başlanan yayın organlarında da (bellibaşlıları: -*Yurda ve Dünyaya- Bakış*, -*Hizmet İçin Yeni-Hamle*, *Yeni Düşünce*) darbe ile özdeşleşme çabası belirgindi. Ülkücü hareketin 12 Eylül öncesindeki önemli isimlerinden, ÜOD genel başkanlarından Muharrem Şemsek'in etkili olduğu *Bakış* dergisi, darbenin birinci yılında şöyle diyordu: "12 Eylül, esasta bir emniyet ve asayiş hareketidir. Öz savunması için devletin, kaide dışına çıkarak da olsa, azami imkanının seferber edilmesidir. (...) Müdahaleden sonraki bir yıl içinde devlet otoritesi, beledi hizmetlerden okullara, vergi dairelerinden, fabrika ve işyerlerine kadar her yerde, her an hissedilir hale gelmiştir. Türk geleneğinde mühim yeri olan devlet heybet ve itibarı avdet etmiştir. Bütününüle şirazesinden çıkmış görünen cemiyet ve düzen olabildiği ölçüde derlenip toparlanmıştır. (agd, 7 Eylül 1981, s. 4-5) Benzeri övgüler 12 Ey-

5 *İkinci Dönüş*, 21 Ağustos 1988, s. 13-14.

lül'den iki yıl sonra da ülkücü basının sayfalarından eksik olmadı: "12 Eylül hareketına bir ihtilal değil, bir istikrar hareketi olarak bakıyoruz. Batının ilmine ve tekniğine yönelik, aynı zamanda Türk-İslam sentezini kurmayı hedef almış bir hamle diye düşünüyoruz." (Yeni Düşünce'nin başyazısı, 12 Şubat 1982, s. 3) 12 Eylül yönetimiyle özdeşleşme çabası içinde darbeye övgüler düzme furyasını örnekleyen önemli bir kaynak, 1981'de Almanya'da bastırılan 12 Eylül'den Sonra Suçlanan MHP, Affedilen CHP kitapçığıdır. MHP avukatları tarafından kaleme alınan bu kitapçıkta, bazı "ağır"⁶ eleştiriler yer almakla birlikte, esasen, darbeyi yücelten ve MHP ile özdeşiren yaklaşım belirgindi: "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kendi hiyerarşisi içinde yapmış olduğu hareketi gönülden tasvip etmemek mümkün değildir. (...) Konsey Başkanı olarak Sayın Devlet Reisimizin 12 Eylül 1980 tarihinde yapmış olduğu hareketin gerekçesi mahiyetinde açıklama, genel hatlarıyla bizlerin ve halen müvekkillerimiz olan MHP yöneticilerinin altını imza etmekten iktihar edecekleri bir metindir. (...) Türk Ordusunun değerli komutanlarını da harekete geçiren milliyetçilik ülküsüdür."

Ülkücü yayın organları, 12 Eylül'de özdeşleşme çabalarının uzantısı olarak, 1970'lerdeki "devletin yanında olma" misyonunu sahiplenmeyi sürdürüp, askeri yönetime her türlü

6 MHP yöneticilerinin ve avukatlarının sorgu ve savunmalarında 12 Eylül'ü yapanları ve 12 Eylül manığını suçlamaktan kaçındıkları, "özünde destekledikleri" bu harekete "nüfuz edebilmiş" bazı "hain" unsurların neden olduğu "menfi yönlere" eleştirmekle kaldıkları izlendi. Bu tür eleştirilere görece fazla dozda yer verdiği için Türkiye'de yayınlanmasından çekinilerek Almanya'da bastırılan Suçlanan MHP, Affedilen CHP kitapçığı bile, o dönemde bazı MHP yöneticileri tarafından "sivri" bulunmuştu. Kitapçıkta eleştiriler öz olarak, 12 Eylülcüler'in "milliyetçi düşümanlarının" oyununa gelmemesini öğütlemek ve ülkücülerin "devlet için ne kadar lüzumlu bir kuvvet olduğunun" farkedilmeyişinden duyulan teccsürü ifade etmekle sınırlı kalıyordu. Özetle, kendilerine dokunulması dışında 12 Eylül'e ciddi bir itirazları yoktu.

“düşmanı” işaret etme, “tanıtma”, hatırlatma vb. ihbar faaliyetlerine hız verdiler. Sonradan reddedilen ya da eleştirilen bu ihbar furyasından çok değişik kesimler payını aldı. İhbarcı performansın başyapıtlarından biri, yine *Suçlanan MHP, Afedilen CHP* kitapçığıdır. Kitapçıkta, komünist teröristlerin CHP’li belediyelerce beslendiğinden, CHP iktidarı döneminde yurda sokulan roketatarlara varana dek geniş bir “bilgi” yığını yerilirken, 12 Eylül yöneticilerinin bu konuları ne zaman ele alacağı sorulur. Ana hedef bellenen CHP’nin ve diğer “çıban başları”nın üzerine gidilmesinin “milli arzu” olduğu savunulur. *Yeni Düşünce*’nin “bütün vatanseverlerin komünist ve bölücü mihraklara yönelerek, tam bir antikomünistler ittifakı tesis etmeleri” gereğine işaret eden 10 Eylül 1982 tarihli başyazısında ifadesini bulduğu gibi; askeri yönetimle/orduyla/devletle MHP’nin 1970’lerde taşıyıcısı olduğu “Türk milliyetçiliği misyonu”nun özdeşliği, geleneksel anti-komünist temel üzerinde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.⁷ Darbeyle en “enerjik” biçimde özdeşleşen MHP’lilerin, bürokrasideki ve özellikle baskı aygıtındaki kadrolar olduğunu bu noktada kaydetmek gerekir. Pol-Bir’li (Ülkücü Polisler Birliği) veya ülkücü harekete sempati duyan polislerin işkencelerde ön planda yer aldıkları biliniyor.⁸ Ülkücü hareket içinde, “ül-

7 “Ancak bu hainane tuzakın aletleri olan vatan habilerini teker teker yakalayıp halk ettikleri cezalara çarptırırken, onları fikren, maddeten silâhla ve propaganda ile destekleyen her türlü kişi, grup, dernek, sözde meslek ve işçi teşekkülü vesair nühıralardan üzerlerine de aynı cesaretle gidilip kökleri kurutulmalıdır. Ancak o zaman bu mücadelede kesin başarı sağlanabilir. (...) Eylül’ü gerçekleştiren kommandanlarımız ve ordumuzun milletimizce musallat olmuş bulunan bu tehlikenin kökünü kazınmak için “asker sözü” vermiş olması Türk Milletinin en sağlam teminatıdır.” (Doç. Dr. Kazım Yaşar Koprıman, *Yeni Düşünce*, 10 Eylül 1982, s. 26)

8 Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi’nde görülen Devrancı Yol ana davasında yargılananlar, kendilerine yapılan işkencelerde MHP taraftarı polislerin sürükleyici rolünü birçok kez dile getirmişlerdir. Örneğin söz konusu davanın bir numaralı sanığı Oğuzhan Müftüoğlu’nun anlatımı: Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler-3* içinde, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986, s. 445-448.

kücülüğe”/“Türk milliyetçiliğine” bağlılığı en kaba anti-komünizmden ibaret olan kesim, bunlardı. Hem kaba anti-komünist hezeyanları, hem mesleki formasyonları icabı, komünizmin başını tamamen ezme hedefine konsantre olmuşlardı. Bu hedefin tam fiziki anlamıyla gerçekleşeceği tarihsel anın, 12 Eylül’le geldiğini düşündüler; bu algılayışlarına pek itirazı olmayan üst mercilerin gözetiminde, onlarca ölüme, “kaybolmaya”, binlerce insanın sakatlığına malolan korkunç bir işkence makinesinin ana dişlileri oldular. Öte yandan, devletin baskı aygıtını yönetenlerin, ülkücü tutuklulara da “solcu” bilinen polis ekipleri tarafından işkence yapılmasını sağladığı biliniyor. Özellikle Mamak askeri hapisanesindeki C-5 karakolu, ülkücülere dönük işkencenin merkezi olarak ünlenmiştir. Bir yanda ülkücü polislerin “komünistlere” yapılan işkencelerdeki yoğun varlığı ile, diğer yanda kendilerinin de -aynı çapta olmasa bile- “komünist” saydıkları polislerce işkenceye tabi tutulması, ülkücü kadroların yaşadığı şaşkınlığı derinleştirmiştir. “12 Eylül ve Ülkücüler” konulu yarışmayı kazanan *Çığlığın Ardı Çığlık* romanında (Yeni Düşünce Yayınları, Ankara 1990) Ömer Lütfi Mete, anti-komünist motivasyonun böylelikle diri tutulmasının, askeri yönetime örtük olarak meşrulaşma imkanı vermiş olduğunu şöyle açıklar: “Henüz hiç kimse, 12 Eylül öncesindeki düşmanları kadar korkunç düşman kestiremiyordu gözüne. Bütün olanlara rağmen, 12 Eylül öncesinin karşı cephelerinde yer alanlar bile aralarındaki nefretten fazlasını ihtilalcilere yöneltemiyorlardı. O kadar ki, işkence gören tutuklular bile tam tarafsızlık ilan eden darbecileri bir ölçüde anlayışla karşılamaktaydı. Çünkü kendisine, işkenceyi karşı görüşten bir maşaya yaptırdıklarına hükmetmekteydi. Sağcı, sol görüşlü işkencecinin elinde olduğunu, solcu da tersini varsayıyordu. Bu da bir bakıma üçüncü şahsı ve kesimi ortadan çıkarıyor, eski savaşın uzantısını düşündürüyordu.” (agk, s. 175)

MHP'li entelejensiyanın ve özellikle bürokrasideki MHP'lilerin, "yeni dönem" için kendilerine biçtikleri yeni ödevleri, yine "devlet ve millete hizmet"ti ve bu hizmet Muharrem Şemsek'in deyişiyle "yeni dönemin icaplarına tabi, meşru yolda" olacaktı.⁹ Anayasa tartışmaları sırasında, 70'lerde Hergün'ün, 80'lerin başında ise Yeni Düşünce'nin köşe yazarlarından olan Necmettin Hacıeminoğlu'nun tavrı, "yeni dönemin icaplarına" uygundu: "Türkler gibi, üç bin yıldan beri, dünyanın dört bucağında, birbirinin devamı veya eşi olan yüzden fazla devlet kurmuş bir milletin idarecileri, kendi Anayasalarını hazırlarken ne başka ülkelerden model aramalı, ne de vatandaşlarından akıl danışmaya ihtiyaç duymalıdır." (agk, 12 Şubat 1982, s. 5) Gerçi, ülkücülerin o dönemde açık destek verdikleri ve sözcüleri olarak gördükleri Mehmet Pamak'ın Danışma Meclisinde Anayasa taslağına red oyu verişİ ülkücü yayın organlarında alkışlanmıştı; ama 12 Eylül yönetiminin Anayasa ile kurumlaştırmaya çalıştığı toplum ve devlet yapısıyla ilgili ciddi itirazları olmadı. 7 Kasım 1982'deki Anayasa halkoylamasında, MHP'nin oy depolarından çıkan "evet" oylarının çokluğu, MHP "kitlesinin" 12 Eylül'le derin uyumunu kanıtlarken; önder kadrolarının da, sonradan kimilerinin sunduğu gibi bir "Anayasa'ya hayır" kampanyasını ciddi olarak yürütmediklerini ortaya koyuyor.

İddianamenin yarattığı şaşkınlık

Ülkücü hareketin bütünü üzerinde 12 Eylül'ün en sarsıcı darbesi, MHP ve ülkücü kuruluşlar hakkındaki soruşturmanın sonrasında 29 Nisan 1981'de 945 sayfalık bir iddianame ile

⁹ Muharrem Şemsek, *Makaleler*, 2. bası, Milli Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 180)

açılan davadır. 389 sanıklı davada¹⁰ Türkeş'le birlikte idamı istenenleri sayısı 49 iken, 212 sanık için 5 ile 15 yıl arasında ağır hapis cezası isteniyordu. 2093 Sayfalık "Esas Hakkında Mütalaa"sı dava açıldıktan beş yıl sonra sunulan MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası altı yıl sürdü. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 nolu Askeri Mahkemesi'nde görülen davada karar 7 Nisan 1987 günü okundu. Türkeş'in Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesine göre mahkum olduğu davada, yargılanan 392 sanıktan 5'i ölüm, 9'u ömür boyu hapis, 219'u çeşitli hapis cezaları alırken, MHP üst düzey yöneticileri ve "eğitimciler" beraat ettiler.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası, her ne kadar Askeri Yargıtay'ın değerlendirmesi "ülkücü kuruluşlar, karşı görüşlülere sindirmek, korku ve panik yaratmak ve böylece siyasal ve sosyal görüşten kaynaklanan bir tutumla ammenin selameti aleyhine cürüm işlemek, adam öldürmek, yağma ve yol kesmek suçlarını işlemek amacıyla kurulmuşlarsa da sol görüşlüler gibi, TCK'nın 141, 142 ve 168. maddeleri kapsamındaki suçları işlemiş sayılmazlar" şeklinde olduysa da, yıllardır "devlet yanında yer alma" misyonu ile kendisini yeniden üretmiş olan ülkücü harekette derin bir meşruiyet bunalımına yol açtı. Muhsin Yazıcıoğlu'nun "Türk'ün Türk düşmanı ile aynı zincire vurulması" olarak tanımladığı bu meşruiyet ve kimlik bunalımı içinde, dokuz ülkücünün asılması¹¹ "Devlet" in onları "ko-

10 İddianame 587 sanık için yazılmıştı ama İstanbul ve Adana MHP davaları ayrılmınca sanık sayısı 389'a düştü.

11 İdam edilen ülkücüler şunlardır: Cengiz Baktemur, Fikri Arkan, Ali Bülent Orkan, Selçuk Duracak, Halil Esendağ, Mustafa Pehlivanoglu, Ahmet Kerse, Cevdet Karakaş, İsmet Şahin. İsmet Şahin'in ülkücü olup olmadığı uzun bir süre tartışma konusu oldu. Kimileri onun bir solcu olduğunu, kimileri ise bir adi suçlu olduğunu iddia ettiler. Ancak sonuçta ülkücüler ona da sahip çıkarak, şehitleri arasında saymaya başladılar. Ölkücülerin cuntanın "denge politikası" gereği idam edildikleri tezi ülkücüler tarafından sürekli öne sürülmüştür. Askeri yönetimin "sağdan da solcan da adam usma" görüntüsünü vermeye önem verdiği doğrudur; ancak

münistlerle aynı kefeye koyan" düşmanca tavrının en sarsıcı boyutunu oluşturdu. 12 Eylül'ün hemen ertesinde "sol eylemci" Necdet Adalı ile birlikte "yönetimin tarafsızlığının" nişanesi olarak ülkücü Cevdet Karakaş'ın da asılması, özellikle gençlik tabanında büyük sarsıntı yarattı. Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) MHP davasına ilişkin tavrı da hiç "dostça" değildi; MHP için ayrıcalıklı bir uygulama öngörmedikleri, MHP soruşturmasını yürüten askeri savcı Nurettin Soyer'in soruşturmanın derinleştirilmesi için sivil savcı temini ve yetki verilmesi konusundaki isteği üzerine bir gün içinde yasa çıkarılmasından da anlaşılıyor. Ancak askeri yönetim kademeleri içinde MHP'nin "sol terör" örgütlerinden ayırılabilmesi gerektiği kanısını taşıyanlar az değildi; MGK'nın da bu kanaatin oluşturduğu "hava"nın dışında kaldığı düşünülemez. Askeri savcı Nurettin Soyer'in Uğur Mumcu'ya aktardıklarından, dönemin Ankara Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun'un Soyer'e "ülkücüler zaten sinmiş, tecrit olmuş, dönmüş. Ama sol boş durmuyor" dediğini öğreniyoruz.¹² Benzeri "yakınlık", "sempati" veya "anlayışlılık", "hoşgörü" hislerinden kaynaklanan bazı kollama çabalarına dair iddialar, binbaşılıktan emekli olduktan sonra, 1980'lerin ikinci yarısında ülkücü hareketin öndegelen yazarları arasında yeralan Ferruh Sezgin'in, *Yeni Düşünce*'de 15 Eylül - 3 Ekim 1989 tarihlerinde tefrika edilen "Türkes'siz Türk Milliyetçiliği Senaryosu" başlıklı yazı dizisinde bulunabilir. Aralık 1990'da *Sistemin İntikamı* adıyla kitap olarak yayımlanan (Yeni Düşünce Yayınları, Ankara) bu yazı dizisinde Ferruh Sezgin, MHP hakkında dava açılıp açılmayacağı Milli Güvenlik Konseyi'nde oylandığında,

idam verilerine bakıldığında, bunun nasıl bir "denge" olduğunun anlaşılması hayli zor görünüyor. 1980-85 döneminde gerçekleştirilen idamların 9'u "sağ kesim" adı altında ülkücülerden, buna karşılık 18'i "sol kesim" adı altında devrimci sol kesimdenidir. (Erbil Tuşalp, *Bin İnsan*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1985, s. 254)

12 Uğur Mumcu, *12 Eylül Adaleti*, 2. baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul 1987, s. 28.

iki generalin (N.Ersin ve T.Şahinkaya) "dava açılmaması", iki generalin ise "açılması" doğrultusunda oy kullanmasıyla bir dengeyin oluştuğunu; Türkeş'le arasında Kara Harp Okulu yıllarından beri karizma rekabeti olan Kenan Evren'in oyuyla MHP hakkında dava açılmasına karar verildiğini anlatır. Genelkurmay'daki "3 numara" diye anılan yüksek kademedeki generallerden birisi de, ülkücülerce "eskiden beri tanınan ve bel bağlanan bir şahsiyet" olmasına rağmen, MHP operasyonlarında kendisinden istenen yardımı yapmamıştır. "Sistem", 12 Eylül darbesine "sol terörden gelecek tepkiyi ölçtükten" sonra, ciddi bir tepki gelmeyeceğinin anlaşılması üzerine bir anlamda yedekte bekletilen ama aslında darbeciler açısından "gerçek düşman" olan Türkeş'i "uzun süreli kontrol altına alma" stratejisine geçmiştir. E.Sezgin'in anlatımına göre, bazı subaylar gruplar halinde Nurettin Ersin'e giderek "Türkeş'in tutuklanma sebeplerini" sormuşlar; ancak 1982-84'te yapılan operasyonlar sonucunda çok sayıda "milliyetçi subay"ın tasfiye edilmesiyle, MHP'lileri devlet teröründen koruyup kollamaya dönük bu baskı zayıflamıştır. Prof. Dr. Tarık Somer'in, devrimci sosyalist öğrenci hareketini geriletmesi için 1975'te ODTÜ'ye rektör atanan, ancak öğrenci mücadelesiyle yenilgiye uğratılan Hasan Tan'a 26 Ocak 1981'de gönderdiği mektupta yazdıkları, faşist entelejensiyada, ülkücülerin "en azından" korunup kollanması doğrultusundaki -özellikle Nurettin Ersin'de yoğunlaşan- beklentiler açısından yaşanan hayal kırıklığının bir başka örneğidir: "Kenan Evren sırf sol ve CHP korkusuyla milliyetçilere yapılan eziyet ve edepsizliğe göz yumuyor. Hapishanelerde işkence sonucu sakat kalan veya ölen ülkücü çocuklar var. (...) Tarafsız görüneceğiz diye MHP'ye çatmaları nefretimi çekiyor. (...) Komünistlere karşı canıyla mücadele veren kişilere, yüzlercesi şehit olan, kahbece öldürülen milliyetçilere yapılan bu muameleyi hazmedemiyorum. Nurettin Paşa'nın buna karşı çıkması

gerekirdi, o bile çıkmıyor.”¹³ Ferruh Sezgin’in aktardığı ve muhtemelen mensubu olduğu “cunta” nüvesi beklentilerinde hayal kırıklığına uğramışsa da, MHP ve ülkücüler, “devletin yanında” olduğunu vaazeden ve “milliyetçiliği” sahiplenen bir siyasal hareket olmanın, askeri yönetim nezdindeki yumuşatıcı etkisinden mutlaka yararlandılar. Ancak bu görece bir esirgeme idi; 12 Eylül’ün şiddetinden ülkücülerin kategorik olarak istisna edildiğini söylemek doğru olmayacaktır. 12 Eylül kendi meşruiyeti açısından sağ terör unsurlarını da ezmek zorundaydı. Ayrıca 12 Eylül’e destek veren “hakim güçler” için de ülkücülerı kayıran bir politikanın hiçbir manası olmazdı.

Ferruh Sezgin’in bir başka iddiası, MIT ve 12 Eylülcüler’in, ülkücü hareketin tabanına yönelik olarak, Türkiye’i dışlayıp, tercihen Nurettin Ersin’in önderliği üstlendiği “düzenle uyumlu” bir milliyetçi hareket yaratmak için girişimlerde bulunduklarıdır. “Ocak” kökenli isimlerden Mehmet Eki-ci’nin Ağustos 1990’da *Bizim Ocak* dergisinde söyledikleri, bu gibi iddialara dayanak oluşturan yaygın kanıyı ortaya koyar: “MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasını açmak isteyen güçlerin bir meselesi de, tutuklayamadıkları binlerce dava adamı ve kadro elemanının kendi kurdukları sisteme başkaldırmalarının nasıl engelleneceği, hattâ o sisteme nasıl entegre edilebilecekleri düşüncesi idi. Vatansever ve çalışkan bir kadro, üstelik yetişmiş ve uzmanlaşmaya giden bir kadro nasıl kendilerine hizmet edebilir hale getirilecekti. İşte MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasının görünmeyen nedenlerinden biri de budur. Öncelikle parti ve mensupları aleyhinde ceza davası açılacak, özellikle lider ve yönetici kadroların kendilerini nasıl bir geleceğe götürdükleri çok çirkin ve planlı suçlamalarla anılan kadrolara anlatılacak, bu insanlara karşı

13 *Bilim ve Sanat*, Temmuz 1988, s. 67.

nefret uyandırılıp, başıboş ve şaşırmış bu insanlara yeni şahsi hedef ve istikametler gösterilerek birlikleri bozulacak ve sisteme entegre olmaları sağlanacaktı." (agđ, s. 25) F.Sezgin'in yazdığı türden komplolar kurulmuş olmasa bile, 12 Eylül yönetimi gerçekten, "vatansever" ve "devletlü" özellikleriyle temayüz eden MHP kadrolarını ehlileştirerek "devşirme" çabası içinde olmuştur. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi, bürokrasideki ve özellikle baskı aygıtında yeralan kadrolar, Ekici'nin söylemindeki özel endoktrinasyon ve "entegrasyon" manevralarına gerek olmaksızın, kendiliğinden yönetimle bütünleşmişlerdi...

Oral Çalışlar'ın *Liderler Hapishanesi* kitabındaki (Milliyet Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1989) anlatımıyla, "MHP davasının sanıklara tebliğ edilmesiyle birlikte (MHP'li yöneticilerin gözaltında tutuldukları) Dil Okulu'na yeni bir hava geldi. Önce çevredeki güvenlik önlemleri arttırıldı. Binanın dört bir yanına farları geceleri sürekli yanan, üzeri makinalı tüfeklerle donatılmış jeepler yerleştirildi." (agđ, s. 24) İddia-namenin açıklanması ile birlikte, 12 Eylül'ün MHP'ye karşı tavrının tereddütleri silecek biçimde ortaya çıkması karşısında ülkücülerin göstereceği reaksiyonun MGK yönetimince de kestirilemediğini düşündürüyor. MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası sanıkları, ilk duruşmanın yapıldığı 19 Ağustos 1981 günü mahkemede etkili bir gövde gösterisi gerçekleştirdiler. Türkeş maiyetiyle birlikte salona en son olarak girdiğinde, diğer sanıklarca ayakta, hazırolda karşılandı. Ardından, hep bir ağızdan, gür bir sesle İstiklal Marşı söylendi. Sanık kalabalığı, Türkeş'in solunda Agah Oktay Güner, sağında Nevzat Kösoğlu olmak üzere yerleşmesini bekleyerek, hep birlikte oturdu. Mahkemenin başlamasından kısa süre önce ağır bir kalp krizi geçiren Türkeş duruşmanın yapılacağı gün kendi isteğiyle hastaneden çıkarak mahkemede hazır bulunmuştu. Askeri yönetim, bu gövde gösterisine karşılık olarak, ilk

duruşmadan sonra mahkum sevkياتındaki koşulları iyice sıkılaştırdı. MHP yöneticileri et arabasıyla mahkemeye götürülmeye, ayrıca duruşma salonuna diğer sanıklardan bir saat önce getirilip bekletilmeye başladılar. "Liderin" herkes yerine oturduktan sonra salona girmesindeki haşmetle, ülkücü kadroların salona alındıklarında sanık sandalyesine çökmüş bekleyen bir "başbuğla" karşılaşmaları elbette aynı şey değildi.

12 Eylül'ün yarattığı şaşkınlık yerini çöküntü ve karamsarlığa bırakırken, MGK önderi Kenan Evren'in 4 Eylül'de Sivas'ta yaptığı konuşmada MHP'yi "devlete, milliyetçiliğe sahip çıkıyorum gerekçesiyle çeteler kurmak"la suçlaması, MHP'lilerin özellikle yönetici kadrolarda ciddi paniğe yol açtı.¹⁴ Öte yandan, Türkiye kamuoyunda 13 Mayıs 1981'de "terörist" tipinin simgesi haline gelmiş olan Mehmet Ali Ağca'nın Papa'yı vurması üzerine gündemde ülkücüler- "terör" bağlantısının büyük yer kaplamaya başlaması, ülkücülerin genel kamuoyu nezdindeki imajlarını olumsuz-

14 Evren, Sivas'taki konuşmasında şunları söylemişti: "Sevgili vatandaşlarım, son zamanlarda sol ile sağ aynı kefeye koyduğumuz görüşü işleniyor. 'Solun sağ aynı kefeye konulur mu?' diye bir kampanya var. (...) ..biz özel bir mahkeme kurmadık. Mevcut mahkemelerimizde mevcut kanunlarımızı işletiyoruz. (...) Kimi adlam öldürmüş, kimler bu halkın huzurunu bozmuş, kimler soygun yapmış kimler örgüt kurmuş, gayri kanuni örgüt kurmuş, onları mahkeme huzuruna çıkarıyoruz. (...) Soruyorum sizlere, sağ ve sol, birbirlerini ve hatta suçsuz vatandaşları öldürmediler mi? Şehirlerimizde kurtarılmış bölgeler ihdas etmediler mi? Vatandaşları Alevidir, Sünnidir diye ikiye bölmедiler mi? Sevgili vatandaşlarım, milliyetçilik, vatanı, ulusa ve devlete sahip çıkma, hiç kimsenin ihtisarsına verilmemiştir ve verilemez. Hiçbir gayri resmî örgüt devlet güvenlik güçlerinin yetkilerini kullanamaz. Bu yüce kavramlara ulus bütünüyle sahip çıkar. Ben sahip çıkıyorum gerekçesiyle çeteler kurulması veya bu düzen değişmelidir diyerek diğer bir cete grubunun kurulması, asla hoş görülemez ve yasal takibattan da kurtulamazlar." (TC Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, s. 376-377) Oral Çalışlar, kitabında Evren'in konuşmasından sonra, MHP Genel Sekreter Yardımcısı Yaşar Okuyan'ın hastalanıp yatalara düştüğünü ve diğer yöneticilerin de her gece dualar etmeye başladıklarını iddia eder. (age, s. 21)

laştıran bir olay olmuştu.¹⁵ "Genel sağ"ın o dönemdeki en büyük gazetesi olan *Tercüman* ve milliyetçi aydınlar, MHP'nin "komünist ve bölücü terör örgütleriyle bir tutulmaması"nı giderek cılızlaşan seslerle savunurlarken; AP'nin yarı-resmi yayın organı *Son Havadis*'in 21 Ağustos 1981'deki başyazısı, MHP'lilerde, eski koalisyon ortakları AP ve Demirel tarafından da terk edilmekte oldukları korkusunu doğurdu: "Madem ki ortada bir devlet vardır, suç nereden gelirse gelsin kendi varlığını ortaya koyarak tedbir almalı, o suçları tekerrür etmeyecek şekilde cezalandırmalıdır. (...) Bu müfrit uçlar iktidarlara yaklaştıkça, iktidarı tam olarak ele geçirmenin çarelerini de aramışlardır. İdareye militanlar yerleştirmişler, kendi mensuplarını kadrolar ihdas ederek beslemişler ve böylece idarenin bünyesini de parçalamışlardır. MHP'nin adalet karşısına çıkarılması yalnız bir partinin suçlarının hesabının görülmesi değildir. Devlet hizmetinde kullanılan yıkıcı metodların da aynı zamanda teşhis ve tahlilidir." Hareketin Ülkü Ocakları'ndan gelen ve devlet terörünü daha yoğun biçimde yaşayan genç militan kuşağı ise, iddianamenin yarattığı şoku, 12 Eylül'le özdeşleşmeye dönük mantuktan koparak aşmaya yöneldi. Ülkü Ocakları Derneği (ÜOD) genel başkanlarından, Mamak'taki ülkücülerin önderi sayılan Muhsin Yazıcıoğlu'nun "karşılıksız sevenlerin isyanlı sükutu" diye tanımladığı teslimiyetçi sessizlik, en azından hapishanelerdeki ülkücülerin kafalarında kırılmaya başladı. "Zalim yönetime" yönelik serzenişlerle başlayan bu kopuş, yiğitlik ve kahramanca direniş

15 Ülkücü hareketin sözcüleri Papa suikastine ilişkin tartışmalarda, suikasti örgütleyen Orat Çelik ile Mehmet Ali Ağca'nın, Polonya'da rejime karşı mücadele eden Dayanışma hareketini desteklemesi nedeniyle Papa'yı ortadan kaldırmak isteyen SSCB gizli servisi KGB'nin ve "beynelmilel komünizmin" ajanı oldukları doğrultusundaki ABD-CIA merkezli tezleri aynen benimseyerek kullandılar. Bu tezler, Türkiye'nin kızı Sevenbiye Sarıçın kaleminden, *Yeni Düşünce*'nin 16 Eylül - 14 Ekim 1983 sayılarında tefrika edildi.

öyküleri ile beslenen ağıtlarla gelişti. Özellikle Mamak'taki ülkücülerin, MHP davasının başlangıcına kadar hapishane yönetimine itaatli bir çizgi izlemişken; davanın başlamasından sonra uyumsuz, hatta tekil olarak direngen tavırlar sergiledikleri biliniyor. "Kimileri karısının fistanının altından çıkmaya korkarken onlar kötülüklerle, pis yüreklerle göğüs göğüse savaş verdiler"¹⁶ diye kutsanan ülkücü şehitler ve hapishanelerde zulüm altında olan "dava" mazlumları karşısında sessiz kalan sağ entelejensiyanın tavrı da yadırganmaya başladı. 1980'lerin sonlarında yazarlık ürünlerini vermeye başlayan, eski ülkücü Nihat Genç'in 10 Temmuz 1988'de *Nokta*'da söylediği gibi, "dün devletin ne olduğunu tahlil edemedikleri için, bunca ağır sonuçlardan sonra devlete bir çocuk edasıyla küstüler".

12 Eylül şokunun ertesinde, tabanın "yukarıdan" beklediği "teorik analiz ve stratejik kararlar"ın ortaya konulamaması, "başbuğ"un açık mesajlar verememesi, hem alt kademe kadroların siyasal tavır geliştirmekte kendilerini güvensiz hissetmelerine, hem de "Türkeş'in ve yöneticilerin kendi derterine düştükleri" izleniminin yayılmasına yol açtı. Lider-teşkilat-doktrin disiplinine alışmış olan MHP kadroları, zaten kendi başlarına karar üretme inisiyatifine sahip değildiler. Örgütsüz, hiyerarşisiz, emirsiz kalmak "taban" için kolay sindirilir bir akibet değildi. Bütün lider kadroların ve "başbuğ"un "hapiste olması, başlıbaşına büyük sorundu. Ülkü Yolu Derneği (ÜYD) eski genel başkanlarından Yaşar Yıldırım, 10 Temmuz 1988'de *Nokta*'da "Türkeş'in içerde yatması bizim için büyük bir problem teşkil etti" demiştir. Hatta Türkeş'in yurtdışına kaçmış olmayışına hayıflanılanlar vardı. Öte yandan 12 Eylül öncesinde, kendilerini anti-komünist saldırganlık

16 Remzi Çayır, *Onlar Diridirler*, s. 79.

temelindeki görece bağımsız bir eylemlilikle vareden küçük grupların/çetelerin hayat alanı tamamen ortadan kalkmıştı. Resmi baskı aygıtı, anti-komünist terörü bizzat sistematik- leştirmişti; ülkücülerin sola karşı yürüttükleri "başibozuk" savaş artık hoş görülüyordu. Anti-komünizm "devletleş- tirilmiş", ülkücülere yönelik "ehlileştirme" süreci başlatılmıştı. Bir bütün olarak ülkücü hareketin hayatiyetini tehdit eden, soluğunu kesen bu durumu, ülkücü hareketin radikal un- surlarınca 80'lerin ikinci yarısında yayımlanmaya başlayan *Bizim Ocak* dergisi, Kasım 1989'da şöyle tasvir eder: "Belki de her şey 12 Eylül'de devlere teslim olmamızla başladı. Bu teslimiyet stratejisinin yanlışlığı çoğu insanımız tarafından artık kabul ediliyor. Dün merkezi kontrole alışmış aksiyon halindeki bir hareket, aniden statik bir hale dönüşerek, emir komuta zinciri darmadağın oluyor. Büyük çoğunluğu 70-80 arası gibi on yıllık geçmişe sahip olan bu hareket, bütün gücünü bu aksiyonundan alıyor. Maddi kaynaklar vs. hep bu aksiyonun sonucu oluşuyor. (...) 12 Eylül'le bu hareket ak- siyonunu yitirince, gücü de gittikçe tükenmeye başlıyor. Mali kaynaklar bir iki ay bile idare edemiyor. Maddi sıkıntının yanında, merkezi otoriteye alışmış kitlede çözümler başlıyor. (...) 80 öncesinin 16-25 yaş kuşağı, 80'li yıllarda alışık ol- madıkları bir kavgayla karşılaşılıyorlar. Bu kavga hayat ve aile kurma kavgasıydı." (agd, s. 6)

"İlk şok"un yarattığı bunalım iddianame ile boyutlanırken, ülkücü hareketin iç kamuoyunda yaklaşım farklılıkları da belirginleşmekteydi. 12 Eylül'e ilişkin tavır oluşturma ko- nusunda da tam bir keşmekeş içinde olan hareket, ciddi bir otorite boşluğu yaşıyordu. Yurtdışındaki ülkücülerce ya- yımlanan *Hedef* dergisinde darbe hakkında daha radikal eleştiriler yerilirken, başta *Yeni Düşünce* olmak üzere, Tür- kiye'deki dergiler 12 Eylül'e övgü düzmeyi sürdürüyorlardı. Bu çelişki, çoğu gelecek kaygısına düşmüş olan MHP yön-

ticilerini de oldukça rahatsız etmekteydi. Özellikle *Hedef*'in tavrı ve zaman zaman MHP avukatlarının mahkemelerdeki sert çıkışları, yönetimle köprüleri atmaktan çekinen yöneticilerde tedirginlik yaratıyor; "dışarıya" müdahale edemeyişlerinden sıkıntı duyuyorlardı. Ülkü Ocakları'ndan gelen ("Ocaklı") kadrolar ise mağdur psikolojisinden, yönetime karşı daha sert, eleştirel, giderek MHP'nin "devletin yanında yer alma" şiarını sorgulayıcı bir tavra, dışavur(a)masalar bile, için için yönelmekteydiler.

Savunmanın genel karakteri

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasında yargılanan MHP yöneticilerinin yaptığı savunma üç ana eksen üzerine kuruldu. Temel eksen, 12 Eylül'ün yarattığı şokun ve meşruiyet bunalımının beslediği, bir ölçüde cuntanın tepkisini yumuşatmaya yönelik, "ciddi bir hukuksal hata yapıldığını", ülkücülerin ne kadar "devlete bağlı" olduklarını tekrarlayan, suçlamaları kişiselleştirerek göğüslemeye çalışan ve teknik mülahazalarla dolu "legalist" (yasalcı) savunma etmenlerinin oluşturduğu eksendir. Başta Türkeş olmak üzere, İhsan Kabadayı ve Sadi Somuncuoğlu gibi "devletlû" üst yöneticiler esasen bu eksen izlediler. Buna bağlı olarak, faşist entelejensiyanın darbeyi onaylayıcı tavrı ile beslenen, genel kamuoyu ve "taban" nezdinde 12 Eylül yönetimiyle özdeşlik "bilincini" pekiştirmeye, hatta cunta ile bir tür uzlaşma önermeye yönelik; MHP misyonu ile darbenin saiklerinin ayrılığına işaret ederek darbe ile özdeşleşme çabasını "fikri iktidarda kendi zindanda" şiarı ile uçlaştıran eksen vardır. Bu eksenindeki etmenler, "fikri iktidarda kendi zindanda" sözünün müellifi olan Agah Oktay Güner'in yanısıra Taha Akyol ve Yaşar Okuyan gibi, 80'lerin ortasında harekettten kopacak olanlar tarafından savunuldu. 1970'lerdeki anti-komünist hezevanın ideolojik motiflerinin özellikle "kuzeydeki düşman"

paranoyası ile ona eşlik eden "iç düşman" tanımlamasının izini sürerek, ülkücü hareketin tarihsel haklılığını 12 Eylül öncesinin kendince "sosyolojik" bir tahliline dayandırarak; "devlet yanında olma misyonunu", anti-komünist "meşru müdafaa" süreciyle örtüştüren ve daha atak bir söylemle vaazedilen "milli refleks" tezi etrafında oluştu. MHP üst yöneticilerinden Nevzat Kösoğlu ve esasen "Ocaklı" kadrolar, savunmalarının yükünü bu eksene yıktılar.

Savunmanın üç ekseni de, 1987 yılından sonra (gönüllü ya da gönülsüz) bütün kademelerinde 12 Eylül karşıtı bir söyleme kayan ülkücü hareket için, bugün sahip çıkılması hayli zor nitelikte. Üçüncü eksenin, görece tutarlı bir tavra zemin oluşturabileceği söylenebilir. Ancak üç ekseninde de darbe ile özdeşleşme, uzlaşma çabasının etkileri belirleyici. 12 Eylül ile başlayan dağınıklık ve yılgınlık sürecinin savunmalar boyunca hız kazanmasının nedenini biraz da burada aramak gerekiyor. MHP'nin "basiretini" vurgulayan, kimi noktalarda savunmaları kişiselleştiren ve darbecilere "aslında biz de sizdeniz" mesajı ileten lider kadronun tutumu, tabanın moral çöküntüsünü artırmıştır.

Legalist mantık

MHP davasında ağırlıklı olan legalist savunmanın temel özelliklerinden birisi, suçlamalar kişiselleştirilerek çoğu zaman "dava adamlığına" yakışmayacak ölçüde bireysel bir savunmanın geliştirilmesi idi. Türkeş, savunmasının çeşitli aşamalarında "suçların şahsiliğini" vurgulayarak, ülkücü olduğu iddia edilen kişilerin işledikleri suçlardan kendisinin sorumlu tutulamayacağını belirtti.¹⁷ Savunmalardaki kişiselleştirme-ciliğe, "onurlu geçmiş" hatırlatmaları ve "devlet adamlığı"

17 Alpaslan Türkeş, *Savunma*, Mayaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 81-88.

kariyerini kalkan olarak öne çıkaran özgeçmiş öyküleri eklendi. MHP üst yöneticilerinin asker kökenli olanları (Türkeş, Tahsin Ünal, Necati Gültekin, İhsan Kabadayı), "yıllarca Türk ordusuna şerefle hizmet etmiş olduklarının" altını ısrarla ve hamasi ifadelerle çizdiler. Legalist savunmanın bir başka özelliği, MHP'nin belgelerine ve resmi politikalarına atıfta bulunularak suçlamaların bertaraf edilmeye ve ülkücü hareketin "12 Eylül'ün mantığına, gerekçelerine" yabancı olmadığıının vurgulanmaya çalışılmasıydı.¹⁸ Türkeş 12 Eylül'den önce yaptığı beyanlar, konuşmalar ile parti programı, tüzüğü

18 MHP avukatlarına kaleme alınan *Suçlanan MHP, Affedilen CHP* kitapçığı, bu referansları derli toplu sunar: "MHP Türkiye'nin her yerinde Sıkıyönetim ilanı edilmesini ilk defa teklif etmiş, TBMM'de sıkıyönetim müzakerelerinde daima müsbet oy kullanmıştır. Halkı ikiye bölerek, silahlandırıp karşılıklı mukateleye sevkettiği iddia edilen bir siyasi heyetin bütün yurtta sıkıyönetimi idaresinin kurulmasını istemesi mümkün müdür? (...) Kendisi silahlı çete kuruluğu iddia edilen bir heyetin, ısrarla genel silah aranması istemesi ve hükümetleri bu yolu sevketmeye çalışması mümkün mü? (...) Devleti ele geçirip, kendi diktatörlüğünü kuracağı iddia edilen heyet, ele geçireceği söylenen devleti güçlendirici ciddi tedbirlerin alınmasını ister mi? (...) Silahlı çete kurarak anarşiyi artırmak istediği iddia edilen bir heyet, anarşiye karışan parti mensuplarının ihracı için rakip partilere açık bono verir mi? (...) Kendisi, anarşinin bir tarafı olduğu iddia edilen bir partinin, yurt içinde olduğu gibi, yurt dışında da milletler arası kuruluşları ciddi şekilde mücadeleye sokarak, terörizmin ve silah kaçakçılığının kökünü kazınmasını isteyebilir mi? Türkiye Halkları ve Türkiyelilik gibi deyinlerle Türk Milletini bölmeye ve millet varlığını inkara kalkışanlara ilk defa karşı çıkan ve o gün bugün, bu ihanete karşı millî birliği savunan MHP'dir. İlk defa MHP 'Allah bir, hayat bir, kitap bir, millet bir' diyerek, misak-ı millî hudutları içinde yaşayan 45 milyonun mukaddes bütünlüğünü savunmuştur. Bu görüşleri iman haline getirmiş bir siyasi heyetin milleti ikiye bölmesi iddiasının akıl ve izanla izahı mümkün müdür? (...) 'Doğusu kuzusuyla, kuzeyi güneyiyle, Alevisi Sünnisiyle Türkiye bir bütündür' dediği için de MHP bölücülerin hedefi olmuştur. Vatan bölücülerinin bir numaralı hasmı sayıldıkları heyet, Türkiye ahalisini ikiye ayırmak için çalışır mı? (...) MHP hükümetin ortak olduğu kısa dönemde gümrük kapılarında silahlı kaçakçılığı ve türlü yolsuzluğu Cumhuriyet tarihinde görülmemiş ölçüde önlenmişti. Bu gerçek Millet Meclisinde ve Bütçe Komisyonunda CHP'nin en aşırı militanları tarafından yapılan konuşmalarda; Ecevit hükümetinin Gümrük ve Tefel Bakanı Tuncay Matracı ile ilgili tahkikatı yürüten komisyona ifade veren Malia habalarının ifadelerinde de açıkça belli olmuştur. Silahlı kaçakçılığı dur diyen bir heyetin halkı silahlandığı iddiası gülünç olmaz mı? (age, s. 21-23)

ve bildirilerinden çok sayıda örnek göstererek, "bunları söylemiş olan biri, yüklenen suçları nasıl işler?" mantığını benimsetmeye çalıştı. MHP Genel İdare Kurulu üyesi İhsan Kabadayı, darbeye yakınlık iddiasında oldukça ileri giderek, 12 Eylül'den önce askeri müdahale çağrıları yapmış olmasını savunmasına dayanak yaptı: "...bu devlet gidiyor, batıyor, bizim ümidimiz sizsiniz, fertler dara geldiği zaman Allahlarını hatırlarlar, milletler de sıkıntılı günlerinde ordularını ararlar, ordu nerede, niçin vazife görmüyor diye yankılarla yazmışımı, göndermişim; bana Nihat Özer paşanın gönderdiği, Kabadayı seni tanıyorum, bu mektubu yazdın ama niye kendinizi göstermiyorsunuz, Meclis olarak vazife yapmıyorsunuz, istediklerimizi vermiyorsunuz..."¹⁹

Darbe ile özdeşlik kurmak, en azından "yabancılığı" ortadan kaldırmak için, MHP önderleri ideolojik olarak "Atatürkçülük" ve "Atatürk Milliyetçiliği"ne de sığındılar. MHP'li akademisyenlerin önemli isimlerinden Prof.Dr. Orhan Türkoğlu'nun savunmasındaki "Ziya Gökalp'ten beri, Atatürk'ten beri yürütülen görüş MHP'de devam etmektedir. Bu nedenle Atatürk'ün görüşlerini en iyi sadık kalan parti de MHP'dir"²⁰ sözleri, MHP'nin resmi ideolojiye bağlantısının altını çizme çabalarının mantığını yansıtır. MHP misyonu, savunduğu "Türk Milliyetçiliğinin "devletin resmi ideolojisi" olmasından yararlanılarak meşrulaştırılmaya çalışıldı. MHP Genel Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu, Atatürk'ün ve hal-i hazırdaki Devlet Başkanı Evren'in de Türk milliyetçiliğini savunduğu, Türk milliyetçiliğinin T.C. devletinin resmi ideolojisi olduğunu vurguladıktan sonra, "MHP'nin, devletin resmi felsefesini öbür partilerden ayrı olarak yani

19 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Surgun-Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları ve Genel İdare Kurulu Üyeleri, Mayaş Yayınları, İstanbul 1982, s. 247.

20 Yeni Düşünce, 5 Mart 1982.

bir hisle, bir alışkanlıkla, bir taktik icabı, bir mecburiyet icabı değil, şuurla, idrak ederek, her zerresinde duyarak savunan bir siyasi parti" olduğunu anlattı.²¹ Savunmasında "laiklik" konusunda da geniş yer ayıran Türkeş, "gerçek" Atatürkçülüğe sahip çıkan tavrın çerçevesini tamamladı. (agk, s. 25) Türkeş, 27 Mayıs/12 Eylül hakkındaki, 1990'da *Yeni Düşünce*'de tefrika edilen değerlendirmesinde ise, "Atatürk milliyetçiliği tabirinin, ülkücüleri lekeli ve suçlu göstererek onların düşüncelerinin benimsenmemesini sağlamak amacıyla icad edilerek Anayasaya geçirildiğini" yazacaktır.

Legalist savunma ekseninde, teknik ayrıntılara oldukça fazla girildi, suçlamalar "teknik" mülahazalarla savuşturulmaya çalışıldı. Gerek savunma avukatları, gerek Türkeş, gerekse ülkücü yayın organları özellikle MHP genel merkezindeki aramanın usulüne uygun yapılmadığını defalarca gündeme getirdiler.²² Teknik ayrıntı ve mülahazalara Türkeş de savunmasında geniş yer ayırdı, suçlamalarda yeralan tarih, mekan ve kişiler hakkındaki "mantıksızlıkları" sayfalarca süren

21 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-Agâh Oktay Güner, Sadi Somuncuoğlu, Ahmet Er, Mayıs Yayınları, Ankara 1982, s. 87.

22 MHP avukatlarından Şerafettin Yılmaz, Alparslan Türkeş ve arkadaşlarını tahliyesi için mahkemeye sunduğu dilekçede bu konuyu geniş biçimde işledi: "12 Eylül 1980 tarihinde MHP ve ülkücü kuruluşlar, hareketli birlikte baskın tarzında arama yapılan yegane kurumlardır. Usulüne uygun olmayarak yapılan arama ve zaptın eleştirisinde, bu sebeple zaruret görülmektedir. (...) Bütün siyasi partiler harekattan bir veya iki gün sonra gündüz arandığı halde, hareketin başlangıç saati ile birlikte aranmaya başlanan yegane parti, yine Milliyetçi Hareket Partisi'dir. (...) ...arama yapan tümün partiye girmesi ile birlikte Bahçelievler semtindeki bütün elektrikli kesilmiş ve sabaha kadar bu kesinti sürmüştür. Yani tüm elemanları bu suç unsurlarını, ülkücü kuruluşlara ait -iddia ile bahsolunan- belgeleri, mühürleri, yazılı dokümanları, el feneri ile yapılan arama sonunda temin etmişlerdir. (...) Şayet bu belgeler birtakım ideolojik husumet duyguları içinde olan ve her nasılsa emniyet içerisine sızmış, şeklen görevli görünen kimselerin başka yerlerden buraya getirip bırakması ile bulunmuş ise, bütün suçluların keemilemyekun addedilmesi gerekir. Bu ise, yukarıdan beri izah ettiğimiz açıklamalar çerçevesinde mümkün olan bir ihtimaldir." (*Yeni Düşünce*, 12 Şubat 1982, s. 14)

açıklamalarla ortaya çıkartmaya çalıştı. Oysa tabanda "baş-buğ"dan beklenen, hareketi "kükreyerek", topyekûn savunması idi. Türkeş'in ve diğer yöneticilerin MHP ile diğer ülkücü kuruluşların hiçbir organik ilişkisinin olmadığını da her fırsatta vurgulayışlarındaki üslup da, tabanda hukuksal gerekçelerle massedilemeyecek bir moral bozucu etki yaptı. Savunmalardaki eleştirel çıkışların dozu, yalnızca askeri savcı hedef alındığında biraz yükseltilebiliyor, "12 Eylülcüler"le doğrudan asla zıdlaşılmıyordu.

MHP savunmasındaki legalist eksen, özü itibarıyla, geçmişte dört elle sarılan "devlet yanında olma" misyonu hatırlatılarak, "vatana, bayrağa, istiklal marşına sahip çıkanların" haksız yere mağdur edildikleri motifi etrafında şekillendi. 12 Eylülcüler ve "devlet baba", bu yanlışlı farkederek, insafli olmaya, "kurunun yanında yaşın da yanmasını" engellenmeye çağrılıyordu.²³ MHP'ye yakın yayın organlarında boy gösteren faşist entelejensiya unsurları, bu söylemi, ülkücü militan kadroları "iyi niyetli vatansever çocuklar" kisvesinde sunmak adına, onların siyasal-ideolojik iddialarını hiçleştiren "babayani"-vesayetçi bir noktaya vardırıdılar. 14 Eylül 1981'de *Bakış* dergisinde Esat Güçhan'ın yazdıkları, MHP'ye devletlû-faşizan entelejensiya ve ordu içinden yöneltilen "devlet otoritesinin yerini almaya kalkma" suçlamasını reddederken; "devlet baba"ya ram olma adına, her türlü siyasal kaygıyı ve iktidar iddiasını fena eden bir yaklaşımı sergiliyor: "Milliyetçilik meşru devlet otoritesine daima saygı göstermek, her zaman için kanun ve nizam çizgilerine riayetkar olmaktır. İşte bu yüzdendir ki milliyetçiler devlet otoritesinin en fazla zaafa uğradığı ve bu zaaflarından

23 "Cezalandırmada ölçü, millîti yapan değerlere ters düşenler veya ihanet edenler için caridir. Yani devlet baba, milletin yanındadır. Bu bakımdan devlet baba hiddetlenip, suçlu olan evladıyla birlikte suçsuz evladını dayaktan geçiren hiddetli baba misali olamaz. O zaman devlet baba öz baba gibi değil de üvey baba gibi hareket etmiş olur." (Mustafa Kafalı, *Yeni Düşünce*, 15 Eylül 1981)

en çok kendilerinin zarar gördüğü dönemlerde bile me otoritenin yerine kaim olabilme çabasına asla girişmemiş tain tersine bütün davranışları ile devlet gücünün üstüne remişler, onu zedeleyici en ufak bir tavırdan bile kaçınmışlar (...) Buna rağmen, zaman içinde Türk milliyetçiliği deva feragat, çile ve sedakarlıkla eş anlam taşır hale gelmiş bul duğundandır ki, ancak bu hale gönüllü talip bulunanla inhisarında imiş gibi gözükmüş olabilir. (agd, s. 19-22)

“Fikri iktidarda kendi zindanda” şiarı ve “milli refleks” tezi

Agah Oktay Güner’in savunması sırasında ortaya attığı ü “fikri iktidarda, kendi zindanda” sözü, kısa vadede tabı moral verme ve 12 Eylül yönetiminin himmetine mazhar ol hedefine dönüktü. Devletin resmi ideolojisi ve politikası gerçek sahiplik iddiasında bulunmaya varan, oldukça laştırılmış bir özdeşleşmeyi ifade ediyordu. Agah Oktay Gü mahkemede bu sözü şöyle açıklamıştı: “...eğer MHP’nin Mec kürsüsünde ifade ettiği, yurdun anarşiden kurtarılabilme için çıkarılması gereken kanunlar parlamentodan çıksay 12 Eylül müdahalesine ihtiyaç kalmayacaktı. (...) 12 Eylül’c sonra kurulan hükümet döneminde bizim siyasi fikirlerimizi büyük bir bölümü de uygulama şansına kavuşmuştur. (...)

Şimdi, ekonomide savunduğu bütün fikirler 12 Eylül’c bu yana teker teker kurumlaşan, memleketin kurtarılması i siyasi tercihi güçlü devlet ilkesine bugünkü iktidarın uydu dolayısıyla fikirleri iktidar, kendileri tutuklu siyasi kadro dün siyaset tarihinde maalesef yalnızca bizden ibarettir.”²⁴ Ülke basın ve ülkücü hareketin “dışardaki” bazı hizip önderi

24 MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-A.Oktay Güner, S.Somuncuoğlu, / Mayıs Yayınları, Ankara 1982, s. 21.

bu "özdeyişin" üzerine atladılar. "Fikri iktidarda kendi zindanda" şiarı, savunmanın üzerine oturduğu "12 Eylül'le özdeşleşme" gayretine, sağlam bir omuz vermiş oldu. Ancak, bu söz sempatican kitlelerine ve tabanın belirli bir bölümüne cazip gelmekle birlikte, dokuz ülkücüyü asan iktidarın "kendi fikirleri" olduğuna kadroları inandırmak pek kolay değildi. Bu yüzden, uzun süre çok popüler olan, pek çok ülkücü ve MHP yöneticisinin "zekice" bularak ve kendi savunmasında kullandığı "fikri iktidarda kendi zindanda" şiarı, 1987'den itibaren ülkücü camia içinde unutuldu, unutturulmaya çalışıldı. Sadece savunmalar içinde bir pasaj olarak kaldı. Bu cümlelerin asıl önemi ve anlamı, savunmalardaki darbe ile özdeşleşme çabasının hangi noktalara kadar vardırılabildiğini ortaya koymasidir.

Ülkücülerin mahkeme döneminden sonra da sahiplenebilecekleri veçheleri olan "milli refleks" tezi, MHP misyonunun reaksiyoner yönünü bizzat vurgulamakla birlikte, genel kamuoyu nezdinde de inandırıcılık ve ikna "şansı" görece fazlaydı. "Milli refleks" söylemi, milliyetçi entelejensiyaya, MHP'yi daha enerjik savunmaya yarayacak motifler sunarken; tehlikeli teslimiyetçi "özdeşleşme" rotasına girmeden cuntayı yumuşatabilecek niteliğe de sahipti. Bu söylemin en atak savunucusu MHP Genel Sekreter Yardımcısı Nevzat Kösoğlu oldu. Kösoğlu'nun "milli refleks"i tanımlayışı şöyledir: "Cemiyet bir canlı organizmadır ve can, mal, ırz gibi kavramlar doğrudan doğruya onun zayıf noktaları ise din, bayrak, vatan, millet gibi sayabileceğimiz kavramlar da bir cemiyetin, kültürün en sert noktalarıdır. Yani taarruza uğradığı zaman en sert tepkiyle karşılaşan noktalarıdır. Sosyoloji ilmi bunu böyle tespit ediyor. Ve bu tepkileri savunma refleksleri olarak, reaksiyon bile değil dikkat buyurun, savunma refleksleri olarak tespit ediyor. Gayri şuuri olarak tepki yapıyor. Türkiye'de olan budur. (...) Üniversitede sınıfta kapı açılır, iki kişi kapıyı tutar,

bir kişi kürsüye fırlar, hocayı indirir, boykot var diye bağıır. (...) Salondaki genç onlara bahçede toplanın forum var der, demokratik haklarımızı tartışacağız. Bunun bir ideolojik saldırı olduğunu, savaş olduğunu herkes bilir. (...) Bahçeye giderler forum yaparlar, bildiriler dağıtılır, tamam bitti denir ve bu böyle devam eder ve anarşiyi sağla solun çatışması gibi zannedenler, bilerek veya bilmeyerek böyle takdim edenlere göre, anarşi başlamamıştır. Çünkü bir kavga yok. Birisi çıkın diyor, hepsi itaat ediyor, bahçeye çıkıyor, girin diyor çıkıyor. Eğer maazallah böyle devam etseydi Türkiye sessizce bütün müesseseleriyle işgal edilirdi. Ordu yetişebilir miydi bilmiyorum. Ses yok, bir şey yok. (...) şimdi, bir yandan Atatürk'ten bugünkü büyüklerinize kadar herkes vatana, bayrağa, dine imana saldırıldığı zaman icabında canını vereceksin diye nutuk çekecek bana, sonra bunlar saldırıya uğradığı zaman karşı koyacağım ve niçin karşı koydun diye beni anarşiden muhakeme edeceksin. Yanlıştır. Olay şudur. Çıkın dışarı dediği zaman o genç, bir kısmı itaat etmiş ve çıkmıştır. (...) Bunların yüzde 90'ı da tatlı canlarına çok düşkün oldukları ve iktisadi gelişmenin kaymağını yedikleri için karışmamışlardır, yoksa zihin olarak, ruh olarak onlar da katılmışlardır, onlar da gitmişlerdir. (...) Bu Türk cemiyetinin yaşama iradesini gösterir, yaşama cehdini gösterir, ölü bir cemiyet olmadığını gösterir. (...) Çık dışarı, çıkmamıştır, dayak yemiştir, sosyal refleks işte budur. Ama eğer devletimiz devlet olabilseydi, müesseseleri de canlı ve cemiyetin savunmasını hukuk yönlerden üstlenebilecek kuvvetler olsaydı ve reflekslerin doğduğu anda müdahale edebilseydi meseleyi alevlenmeden söndürecekti, bitirecekti ama edemedi."²⁵ Bu tavır, ölkücü kuruluşları ve ölkücü militan gençliği, diğer savunma söylemlerine göre daha

25 MHP ve Ölkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu/Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları ve Genel İdare Kurulu Üyeleri, Mayıs Yayınları, İstanbul 1982, s. 83-84.

dolaysızca ve kişiliklerini sayarak sahiplenmesi ile de çok önemliydi; bu nedenle “Ocaklılar” tarafından hararetle benimsendi. Bu tez etrafında, 80 öncesinin otorite boşluğunda “devlete, bayrağa yapılan saldırılara direnen”, bu yüzden mağdur edilen ülkücü gençlere yapılan haksız muamelenin düzeltilmesi istekleri daha yüksek sesle ifade edilmeye başlandı.²⁶

Genel karakteriyle “siyasal savunma” niteliği taşımaktan uzak olan savunmaların hapishanelerdeki ülkücüler arasında ve ülkücü tabanda yarattığı hayal kırıklığının yanısıra; MHP yöneticileri arasında hapishanenin gündelik hayatı içinde görülen huzursuzluk ve tartışmalar, kapsamlı bir ayrışma sürecinin verileriydi. Bu bulanık ortam, “dışardakilerin” 12 Eylülcü teslimiyetçiliğinin iyice kabarmasına katkıda bulundu. 1970’lerde Türkeş’in en yakın danışmanlarından olan Galip Erdem’in hapishanelerdeki ülkücülere verdiği nasihatler, 12 Eylül’le özdeşleşmecî teslimiyetin doruğudur: “Devlet suçu ve suçluyu elbette takip edecek, cezalandıracaktır. Bu, devlet olmanın ilk gereğidir. Sizler de böyle istemiyor muydunuz? Bir bakıma bunun için mücadele etmediniz mi? Devlet organlarının yıllardır beceremediği ve ağır ihmallerle biriktirdiği dev gibi suç ve meselelerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu meselelerin üzerine cesaretle yürüyene yardım etmek, hepimizin ve özellikle Türk gençlerinin, sizlerin, ilk vazifesidir. Endişe ve hüznü suç işleyenlerin olsun. Siz suç işlemediniz. Bir kısım mevzi uygu-

26 “...devlet varlığınıza yönelen bölücü ve komünist saldırılara karşı koyan 12 Eylül öncesindeki bu milliyetçi güç, milletin meşru savunma içgüdüsü, devlet yokken devlet varlığını savunma azını, ‘sivil direniş’, 12 Eylül sonrası yapılan büyük ve tehlikeli yanlışlıklarla kırılmak istenmektedir. Oysa bu gücün kırılması Allah korusun devletimizin sonu demektir. Türk devleti komünistlerin bu oyununu bozmalı ve istikbalimiz kararlımalıdır.” (Muharremi Şemsek, *Dalış*, 11 Eylül 1981, s. 16)

lamalar ve kulaktan kulağa yayılmak istenen yıkıcı dedikodular sizi üzmesin. Fikrinizi, yolunuzu, davanızı suçlamak isteyenlerin bulunabileceğine inanmak ise mümkün değildir.” (Galip Erdem, *Mektuplar*, Milli Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 8) En iyi niyetli yaklaşımla fazlasıyla “naif” olduğu söylenebilecek olan bu tavır, “Ocaklı” genç kadroların MHP’ye yakın bilinen milliyetçi entelejensiyaya ve dolayısıyla öteden beri bu kesimi “hoş tutan” parti üst yönetimine karşı tepkisini beslemekteydi.

Bir parantez: Hicabi Koçyiğit

MHP davası sırasındaki ilginç gelişmelerden biri, kuşkusuz Hicabi Koçyiğit olayıydı. MSP’li olduğunu söyleyen Hicabi Koçyiğit, askerliğini yaptığı sırada MSP yöneticilerinden, eski bakan Süleyman Arif Emre’nin aracılığıyla MIT’te çalışmaya başladığını; askerliğinden sonra, MHP’yi yıpratmak için provokatör ajan görevi yaptığını açıkladı. Açıklamaları üzerine hakkında dava açılan Hicabi Koçyiğit’in sorgu ve savunmasına ülkücü yayın organları geniş yer ayırdılar. Hicabi Koçyiğit sorgusunda “MIT’te ve Emniyet’te çalıştığı süre içerisinde sağcı masada çalıştığı için sadece sağcıların aleyhindeki delilleri topladığını, dosyalar düzenlediğini ve sahte belgeler yaptığını; bunların bir kısmının *Aydınlık* gazetesine, bir kısmının askeri savcılığa, bir kısmının CHP Genel Merkezine verildiğini ve bu sahte belgelerle MHP ve ülkücülerin suçlandığını” iddia etmişti. (*Yeni Düşünce*, 26 Şubat 1982, s. 19) Hicabi Koçyiğit sürmekte olan bir davanın seyrini etkilemeye çalışmaktan suçlu bulundu; anlattıklarının doğruluğu ya da en azından ihtimal dahilinde olup olmadığı anlaşılamadan, dosyası kapandı. 12 Eylül öncesindeki “terör ve anarşi”de resmi güvenlik aygıtının provokasyonlarının payını arama fikri, ülkücü camiaya ilk olarak Hicabi Koçyiğit ile girdi.

İnsan hakları savunuculuğu ve 12 Eylül karşıtlığı

“Saçlarımız ve sakallarımız devamlı yolunuyor. Tırnaklarım bir şeyle çekiliyor. Sorulan soruları bilmediğimi söylediğim zaman şiddetini artırıyorlar işkencenin, bayılıyorsunuz, ayıltılıp tekrar işkenceye tabi tutuluyorum. Kaçınıcı kez bayıldığımı hatırlamıyorum. Dayaktan altına pislemek zorunda kalınca pisliğinizi elindeki sopayla yemeye zorlanıyorsunuz, kısaca yiyorsunuz. İstediklerini cevaplamıyorsanız anüsünüze cop sokma işlemi başlıyor. Sonra da ıssız bir yere götürülüp elindeki silahın ağzına mermileri sürüyorlar, ölümle tehdit ediyorlar. Ananıza, ailenize, bacınıza, tüm kutsal saydığınız değerlere galiz küfürler ediyorlardı...” MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası sanıklarından Avukat Orhan Çakıroğlu maruz kaldığı işkenceyi *Suçlanan MHP, Affedilen CHP* kitapçığında bu cümlelerle anlatmıştı. (age, s. 9) 12 Eylül'den önce sistematik ve yaygın biçimde yüzyüze gelmedikleri, en azından sözünü pek etmedikleri hapisane, işkence zulmüyle bu kadar yoğun ve kitlesel biçimde karşılaşmak ülkücüleri çok sarstı: 12 Eylül'den önce insan haklarına ilişkin söylemlerinin, politikalarının olmaması, hatta bu alandaki talepleri “solcuların oyunu” sayarak karşı tavrı almış olmaları nedeniyle, çekilen fizik acıların ötesinde, siyasal-psikolojik bir sıkıntıyla da karşı karşıya geldiler. Savunmalarda sürüp giden 12 Eylül ile özdeşleşme çabaları, eski siyasal söylemleri, “dışarıdakilerin” işkence ve hapisane zulmünün boyutlarını kavrayamayışları ve hareket içinde hâlâ etkinliği olan “devletlü” yaklaşım, insan haklarını savunmaya dönük bir tavrın geliştirilmesinin önünü uzun süre tıkadı. Ancak 1987 yılından sonra, İslamlaşan yeni “Ocaklı” önder kuşağının “düzen karşıtı” bir söylem inşa ederek oluşturdıkları radikal çizgi ve bu çizgi doğrultusundaki *Bizim Ocak* ve *Bizim Dergâh* dergilerinin yayına başlaması; insan hakları konusunda daha radikal bir tavrın temellerini

oluşturacak atmosferi yarattı. 1980'lerin sonuna gelindiğinde, insan hakları savunucusu bir tematik, "çektiklerine" gösterdikleri reaksiyon olarak ortaya çıkmış olsa bile, ülkücü hareketin söyleminde yerleşikleşmiş durumdaydı. Keza, 12 Eylül'ün algılanış ve yorumlanışında, devletle/darbeyle özdeşleşmeci yaklaşım, 1982/83'te hapishanelerdeki ülkücüler nezdinde fiilen inanılabilirliğini yitirmeye başlamasına rağmen uzun süre açıkça reddedil(e)medi; ancak 1980'lerin ikinci yarısında, gene "Ocaklı" radikal kadroların baş çekmesiyle, kesinlikli bir 12 Eylül karşıtı tavır ortaya çıktı.

İşkence, hapishaneler ve ülkücüler

Ülkücülerin işkence ve hapishane deneyimi, asıl olarak 1979 yılı başında ilan edilen sıkıyönetimle başladı. 1979 başında Kahramanmaraş olayları nedeniyle sıkıyönetim ilan eden Ecevit hükümeti, oluşturduğu özel sorgulama ekipleriyle ülkücülerin üzerine gitmeye çalıştı. Ülkücüler hapishanelerle, işkenceyle bu tarihten sonra karşı karşıya gelmeye başladılar. Ülkücü hareketi insan hakları savunucusu bir söyleme yönelten baskıların yoğunlaştığı "Mamak cehennemi" de bu tarihten sonra keşfedildi. 12 Eylül öncesinden 1980'lerin ortalarına kadar Mamak askeri hapishanesinde yatan ülkücü Remzi Çayır, *Onlar Diridirler* kitabında burayı "iç iklimi açısından" dört döneme ayırır: "Birinci dönem: 1978 yılının son ayında ilan edilen sıkıyönetimle başlatılan küt ve katı disiplin ! İkinci dönem: 1979 yılının sonlarında başlar, Mustafa ve İsa'nın kaçışlarına kadar devam eder. Bu devrede mahkum koğuş içinde azıcık da olsa serbesttir. Üçüncü dönem: Kaçış hadisesi ile başlayan dayak ve eğitim tufanı. Bu hal 1985 yılına kadar devam etmiştir. Dördüncü dönem: 1985 yılından sonra bir nebze de olsa küt disiplinin gevşetilmesini kapsar." (age, s. 33) İdama mahkum olan İsa Armağan ve Mustafa Pehli-

inoğlu'nun 12 Eylül 1980'den az önceki kaçışları, Mamak'ta kücülerin kaldığı bölümlerdeki önlemlerin ve baskının tırılması sonucunu doğurmuştu. Ülkücü Erhan İşler, Bizim ergâh'ın Kasım 1990 sayısında şöyle yazar: "Mamak ceza-
rinde yıllardır uygulanan işkence ve zulümler zannedildiği
bi 12 Eylül'le değil, Aralık 1978 tarihinde ilan edilen sıkı-
netimle başlamıştır. (...) 12 Eylül 1980 tarihine kadar geçen
ıman içerisindeki uygulamaların sonucunda anladık ki; 12
ylül, Mamak Cezaevi'nde çok daha önceden ihtilali ger-
kleştirmişti ve 12 Eylül zulmü resmi tarihten çok önce
ürürlüğe konmuştu." (agđ, s. 28-30)

12 Eylül yönetimi, hapishanelerde genel olarak baskıyı
tırırken, ülkücülerle devrimci sosyalistlerin aynı koğuşlara
erleştirerek "karıştır-barıştır" uygulamasını yürürlüğe koydu.
ı uygulama, ülkücülere anti-komünist saldırganlıklarını
çerde" de devam ettirebilme "imkanını" verdi.²⁷ Ancak daha
ıma ülkücü yayın organlarında bu uygulama oldukça sert
r dille eleştirilmeye başlandı. Sebahattin Civelek, ülkücülerin
"karıştır-barıştır"ı yorumlamakta yaşadıkları değişimi şöyle
tarıyor: "Karıştır-barıştır"ı uygulamasına ilk defa 12 Eylül
arbesinin bir gün sonrasında Trabzon cezaevinde tabi tu-
ldum. Henüz ihtilalin üzerinden 24 saat geçmemişti ki,
ıdece biz ülkücülerin kaldığı 6. koğuştan yüze yakın asker
rafından çıkartılarak müşahede kısmına getirilip hücrelerin
ı bulunduğu bölüme alındık. İki farklı zihniyet mensuplarının
ırbirlerine karşı gösterecekleri tepkiyi ölçmek gayesiyle
omünistleri bulduğumuz yere getirmişlerdi. Darbenin
enüz rengi belli olmamıştı ve her iki tarafta da bazı tereddütler

"Sayının çok önemi var koğuş dünyasında. Dışarıdan gelen insanın üzüntüleri,
kederi, yeisi fazla önem taşınmaz. Varsa da yoksa da devam eden savaşta yeni bir
askere kavuşmak... Koğuş, değişik cephelerin hayatlıyet bulduğu bir savaş
meydanı... Harp var!" (Remzi Çayır, Onlar Diridirler, s. 10)

mevcuttu. Fakat şu bir gerçek ki, karşı taralin endişeleri daha fazlaydı ve hatta darbenin bizler tarafından yapıldığını düşünüyörler ve bu sebeple canlarının emniyette olmadığı endişesine kapılmışlardı. Bizler onların ürkek tavırlarından ne tür ruh haleti içinde olduklarını anlamaktan dolayı, psikolojik moral üstünlüğünü en güzel şekilde kullanıp yakında başınıza gelecekleri göreceksiniz derken, aynı yakın zamanda başımıza neler geldiğini biziatihi yaşayarak öğrenmiş olduk. Çünkü hakim güçlerin gözünde dinsiz, imansız, vatan haini komünistle Allah'ı, Kitab'ı tanıyan vatansever ülkücünün arasında bir fark yoktu. Hatta ABD'nin emriyle fikrimiz ve bedenimiz mahkum edilmek isteniyor"du.²⁸

Ülkücülerin 12 Eylül ile birlikte düştükleri meşruiyet ve kimlik bunalımını aşma çabalarının yoğunlaştığı yerler de hapishaneler oldu. Hapishaneler, 6. Bölüm'de ele alacağımız gibi, ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecinin hızlandığı merkezler haline gelirken, mahpus ülkücüler o zamana kadar uzak oldukları yoğun bir okuma pratiğiyle kendilerini ideolojik olarak donattılar. Hapishane hayatını çektikleri çileyi yücelterek katlanılır kılmaya çalışan bir söylem gelişti: "Bütün bunları Allah'a olan imanımız sayesinde yok edeceğiz. Önce pasları, sonra nemlerin izlerini sileceğiz ve içimizdeki gül bahçelerini zindan, hapishane denilen yerlerin üzerine oturtacağız. Buralar ev olacak, okul olacak, ibadethane olacak."²⁹ Ancak yıllar süren hapislik, kötü muamele, işkenceler ve Türkiye'nin gündemine yerleşen insan hakları

²⁸ 12 Eylül ve Ülkücüler, s. 84. S. Civelek'in şu sözleri, koğuş çatışmalarına dair ülkücü menkıbe yazımına örnektir: "Komünistler bizden sadece bulunduğumuz yerde değil, Türkiye'nin bütün cezaevlerinde ve her zaman sayıca fazla olmalarına rağmen, Allah'ın izni ve kalplerimizdeki imanla sürekli olarak stratejik üstünlüğü elimizde bulundurmushuzdur."

²⁹ Yunus Meral, *Bir Mahkûmiyetin Anatomisi*, Taş Medrese Yayınları, Ankara 1989, s. 70.

tartışmaları, ülkücüleri hapishane hayatının olumsuz cephesini de gözardı edemeyecekleri biçimde etkiliyordu. Sosyalist tutuklu ve mahkumların hapishanelerdeki hak mücadelesinin de ülkücüler üzerinde belirli bir etkisi olduğu söylenmelidir. 8 Eylül 1989 tarihli *Yeni Düşünce*'de Hüseyin İslam Yıldırım, solcuların açlık grevlerine imrendiğini, kendilerinde bu işi yapanlara destek olunmadığını ve cezaevlerindeki kaderlerine bırakıldığını yazarken, bu etkiyi yansıtır. Yine de, yaşanan insan hakları ihlallerinin sorunsallaşması, ancak 80'lerin sonlarına doğru mümkün olabildi. Muhsin Yazıcıoğlu bu gecikmeyi şöyle açıklıyor: " 'İnnallahe meassabirin' ayet-i celilesine olan teslimiyet dolayısıyla, çektiklerinin 'edebiyatını' yapmaktan hicabeden kardeşlarımızın bu duygu ve düşünceleri, çığlıklarımızın dışa yansımaya genellikle mani olmuştur. Halbuki bir devrin tüm çirkinlikleriyle mutlaka ortaya konulması da icabediyordu."³⁰ İnsan hakları ihlallerinin mesele edilmesindeki gecikmenin özeleştirisini daha sert biçimde yapanlar da çıktı: "...ülkücülere işkence revadır. Neden mi? 12 Eylül'den önce, analarımıza kardeşlerimize hatta bacılarımıza işkenceler yapıyordu. O zaman bizler ne yaptık ki? Sustuk, hem de hesap sorabilecek güçteyken... Ve daha sonraki işkencelere, işkencecilere kapı açtık. Bugün işkence yapanların rahat olarak dolaşabildikleri tek ülke Türkiye'dir."³¹ Yaşar Yıldırım, Eylül 1990'da *Bizim Ocak*'ta "12 Eylül'de neler çektiğimizi halka anlatamadık" demiştir. (agd, s. 10) Ülkücü hareketin insan hakları söylemindeki bu gecikmiş radikalleşme, geçmişte sadece iktidarların siyasal tercihlerine ya da "komünist polislere" bağlanan işkence ve zulmün devlet poli-

³⁰ Yazıcıoğlu'nun *Dir Mahkumiyetin Anatomisi* kitabına yazdığı önsözden, agc, s. 17.

³¹ Rahmi Ezik, *12 Eylül ve Ülkücüler*, s. 216.

tikası olduğunun savunulmasına kadar vardı.³²

Hapishanelerde somut koşulların ve inşa edilen ideolojik söylemin sonucu olarak "samimi" bir insan hakları tartışması başlamışken; "dışarda", milliyetçi entelejensiya ve ülkücü hareketin devletli unsurları, hâlâ devlete karşı temkinli olmaya özen gösteriyor, insan hakları "yaygarasının" bir solcu oyunu olduğu saplantısından uzaklaşmıyorlardı. Hatta hapishane-dekiler referans gösterilerek, Türkiye'deki insan hakları ihlalleriyle ilgili iddiaları çürütmeye çabalıyorlardı. Muharrem Şemsek, kendisine hapishaneden gelen bir mektupta "bizde en az Mamak cezaevinde olanlar kadar hatta onlardan çok daha iyi rahat ve huzur, sükun içindeyiz" diye yazıldığını aktardıktan sonra, "ülkücülerin asla devlete küskün olmadıklarını" vurgulamıştır. (Makaleler, s. 16 ve 151) Yeni Düşünce'de de 1980'lerin ilk yarısında "işkencenin, cezaevine ait olağan bir uygulama mı olduğu, yoksa birtakım kişilerin sadist eğilimlerinden mi kaynaklandığı"nın bilinemezliğine işaret edilerek sorun geçirtilmeye çalışılmıştı.

1987: İnsan hakları savunuculuğuna yöneliş

Hapishanelerdeki ülkücülerin yaşadıkları insan hakları ihlallerine tepkilerini eylemli biçimde ortaya koymalarının önünde ciddi engeller vardı. Her şeyden önce "devlet"e karşı tepki gösterme pratiklerinin olmaması, eylemlilik yeteneklerini kısıtlıyordu. Muhsin Yazıcıoğlu insan hakları ihlallerine duyulan tepkinin uzun süre söze ve eyleme dönüş(e)memiş

32 "...bizler işkencenin devlet politikası olduğunu, bizzat devletçe yaptırıldığını çok iyi biliyoruz. Buna yakinen şahidiz, hatta biz bunun canlı birer şahidi mesabecisindeyiz. Hiç kimse şubelerde, karakollarda ve hapishanelerde uygulanan zulüm ve işkencenin devletin haberi olmadan yapıldığını iddia edemez. (...) 12 Eylül'den sonra yüzbinden fazla insan işkence görmüştür." (Hüseyin Yurdakul, 12 Eylül ve Ülkücüler, s. 104)

olmasını, 1987 Ekim'inde kendisiyle yapılan bir söyleşide özetle şöyle açıklamıştır: "1983'ten sonra işkence vb. muameleler duyulmaya başlayınca Mamak'a gelen Avrupa Parlamentosu heyetiyle konuşan arkadaşlarımız şunu söylediler: 'Türkiye'de devlet işkenceci değildir. Devlet işkence yapmaz. Fakat devletin haberi olmadan, birtakım kişiler işkence yapabilirler. Biz böyle şikayetlerimizi devlet içinde ilgili makamlara iletiyoruz. Türk devletini dış ülkelere şikayet etmeyi doğru bulmayız'. Yani kol kırılır yen içinde manığiyla konuşmuştuk. Bence işkence yapmak çok utanç vericidir ama, dış memleketlere şikayet etmeyi kendime yediremem. Yakın zamana kadar avukatlarımız da 'şikayetleri el altından ilgili yerlere iletiyoruz, ayrıca açıklama yapmaya, ortalığı ayağa kaldırmaya gerek yok' diyorlardı. Fakat el altından iletmekle bir şey olmadığı ortaya çıktı; bunu onlara da söyledik. Zaten Mamak'ta görülen muamelelere çok büyük tepki vardı. Bunun dışında, esasen bizim sesimizi çıkarmamamızın iki sebebi vardı. Birincisi, içeride sesini duyurmanın, tepki göstermenin tek yolu, açlık grevi. Başka yapacak bir şey yok. Bu da, bize İslami inanç yönünden ters geliyordu. İkinci neden, bu yolda önerilerin solculardan gelmiş olması. Bize, 'siz de aynı şeyleri yaşıyorsunuz, aynı muameleyi görüyorsunuz, siz de eylem yapın' diye geldiler. Fakat bizim solla birlikte eylem yapma meselesini dışardaki insanlarımıza izah etmemiz zordu."

1987 yılı ülkücü hareket açısından birçok bakımdan olduğu gibi insan hakları meselesinde de hamle yılı oldu. 8 Mayıs 1987'de *Yeni Düşünce*'de Ülkü Ocakları genel teşkilatlanma sekreteri Mahir Damatlar ile, Mamak'taki işkence ve baskılar üzerine kapsamlı bir söyleşi yayımlandı. Haziran 1987'de "12 Eylül öncesi ve sonrası şartlarda vatan ve millet uğrunda Allah'ın kelamını tebliğ yolunda verilen mücadelede mağdur olan bütün insanlarımıza ve onların yakınlarına" yardımcı olmak amacıyla, Muhsin Yazıcıoğlu'nun başkanlığında Sosyal

Güvenlik ve Eğitim Vakfı kuruldu. 11 Eylül 1987 tarihli *Yeni Düşünce*'de, bir süre önce basına gezdirilen Mamak'ın "gerçek yüzü"nü anlatan yazılar yayımlandı. Ekim'de ülkücü mahkumların aileleri, Mamak'ta inanç ve ibadet özgürlüğünün engellenmesini protesto için, Ankara'da Abdi İpekçi Parkı'nda bir ölüm orucu başlattılar. 1987'den sonra insan hakları ihlalleri sorunu MÇP ve ülkücü hareketin temel konularından biri oldu. Bu atılımı başlatan "Ocaklı" radikal kesimin kendi içerisinde de radikal konumda olan unsurlar, işkencecilere ve insan hakkı ihlallerinde "profesyonelleşen" resmi baskı aygıtına karşı militan, revanşist (intikamcı) bir söyleme yöneldiler. *Bizim Dergâh* dergisinin Kasım 1990 sayısında, "ihtilal döneminde yaşanan devlet terörü içinde bazı MIT ve Emniyet görevlilerinin insanlıkdışı uygulamalarla hukuk kaidelerini geçersiz kılması sonucu orman kanunlarının devreye girmesinin yadırganmaması", "bu ortamda MIT ve Emniyet personeline karşı düzenlenen intikam amaçlı eylemlerin, Marksist terörden ayrı tutulması gerektiğinin belirtilmesi; ülkücülerin gündemdeki siyasal cinayetlerle ilgili olmadığı savunulurken "ülkücüler 'hedef terör'e yönelmiş olsalar, öncelikle seçmek zorunda oldukları hedeflere yönelirler ki bunların başını işkenceci mahluklar çeker" mesajının verilmesi, çarpıcı örneklerdir. (agd, s. 25 ve 3)

Ülkücü hareket 1987'den sonra idam cezası ve af konularında da insan haklarından yana bir söyleme yöneldi. *Yeni Düşünce*'de affın "devletin lütfu değil borcu" olduğu işlendi. ANAP hükümetinin 1990 Ekim'inde, "terör olaylarının artması" gerekçesiyle, parlamentoda onay bekleyen idamların infazını gündeme getirmesine, ülkücü hareketin bütün unsurları sert bir şekilde karşı çıktılar. *Bizim Dergâh*, Kasım 1990 sayısındaki başyazısında şunları söyledi: "İşkence, zulüm ve baskı altında alınan ifadelerle 12 Eylül mahkemelerinde idam cezası alan yüzlerce insanı (...) elinde tutan ve biraz muhalefet

şiddetlendiğinde 'asarım ha!..' tehdidi ile ortaya çıkan 'liberalist' hükümetin bu tavrını şiddetle protesto ediyoruz; ayrıca, idamlara karşı camiamızın çok duyarlı olmasını istiyoruz. Darağaçlarında 'dokuz can' bırakmış hareket olarak idam olayının nasıl bir acı olduğunu yakinen biliyor ve haykırıyoruz: İnsanları, hele 10-12 yıl cezaevlerinde yatırılan, her türlü işkenceye maruz bırakılan, şaibeli kararlarla ceza alan insanları asmak, onları rehin olarak kullanmak insanlık suçudur, cinayettir!" (age, s. 2) Türkeş de, 26 Ekim'de *Yeni Düşünce*'ye "ileri ülkelerde kalkan ve sarıldığı gibi caydırıcı olmayan ölüm cezasının kaldırılması gerektiğini" açıkladı.

313. Madde

Tepkilerinin kendilerini mağdur kılan olaylarla sınırlı kalması ve zaten 12 Eylül'ün "yegane mağdur ve mazlumunun" kendileri olduğunu vaazetmeleri, ülkücü hareketin insan hakları savunucusu söylemine demagojik, çift standartlı bir karakter veriyor. Gerçi bu "karakter"den Türkiye'de hiçbir siyasal akımın ve hareketin tam anlamıyla sıyrılamamış olduğu söylenebilir... Ama ülkücü hareketin bu yönü, özellikle bünyesindeki devletlû unsurların "performansıya", alabildiğine öne çıkabiliyor. Örneğin, ülkücü basında işkence karşıtı söylemin yerleştiği 1990 sonlarında, MHP davası avukatlarından askeri yargıç Kaya Alp Kartal'ın, öğretmen Sıddık Bilgin'e işkence yaptıktan sonra "kaçarken vurulduğu" süsü vererek öldürtüğü iddiasıyla yargılanan yüzbaşı Ali Şahin'in savunmasını üstlenmesi, çarpıcı bir çelişkidir. Gerçi, daha önce de yayıncı İlhan Erdost'u öldürmekten hüküm giyen astsubay Şükrü Bağ'ı savunan Kartal'ın tutumuna yansıyan devletlû mantıkla ülkücü hareketin radikal gençlik tabanının çizgisi bu dönemde oldukça ayrılmıştır; ama gene de "devleti yıpratıp güvenlik güçlerini yıldırma isteyenlere" karşı

mücadele ettiğini söyleyen bu avukatın tutumu, en azından sessizlikle geçiştirilebilmektedir. Ülkücü hareketin insan hakları savunuculuğundaki çift standartlılığının bilinen bir örneği de, Türk Ceza Kanunu'ndaki (TCK) 313., 314. ve 315. maddelere ilişkin tutumudur.

Ülkücüler, 1989 yılında, TCK'nın 313., 314. ve 315. maddelerinin ıslah edilmesi için bir kampanya başlatılar. "Suç işlemek için çete kurma"ya ilişkin suçlamaları düzenleyen 313., 314. ve 315. maddelerin ceza hükümleri, ülkücü sanıkların pek çoğunun aldıkları mahkumiyet sürelerinin "aslan payını" oluşturmıştu. 1989'da kamuoyunda ve parlamentoda komünistlerin, sosyalistlerin yargılandığı, TCK'nın ünlü 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması veya yumuşatılması üzerine tartışmalar yoğunlaşınca, ülkücüler de "kendi 141-142'leri" olan bu maddeleri gündeme getirdiler. Ülkücü hareketin "Ocaklı" yeni kuşak önderlerinden Yaşar Yıldırım, 313-314-315'teki değişiklik talebini, 17 Şubat 1989'da *Yeni Dünya*'de, 12 Eylül'ün idamlarda izlediğini savunduğu sağ-sol dengesi mantığına dayandırdı: "Ülkücülerin genelde ceza aldıkları TCK 313., 314. ve 315. maddelerle ilgili bir değişme yok. Bu işten yine en kârlı komünistler çıkacak. TCK'nın 141. ve 142. maddelerine yarı yarıya af geldi. Bir zamanlar sağ sol dengesi hesap edilirdi. Bazı insanlarımız da bu dengeye karşı çıkarlardı. Biz bu dengeyi istiyoruz. Denge ülkücüler aleyhine dün bozuldu, bugün de bozuluyor. Sayın milliyetçi milletvekilleri bu tasarı önünüze gelince ne diyeceğinizi şimdiden merak ediyorum. Hiç değilse "dengeyi" gündeme getirin de 313., 314. ve 315. maddelerde indirim olmasa da suçlardan hüküm giyenlerin cezalarını bir kereye mahsus olmak üzere yarı yarıya indirin." MHP'nin misyonunu sürdürmek üzere kurulan MÇP'nin yönetiminde ağırlıklı olan kesim ise, MHP savunmasında ve 12 Eylül döneminde kullandıkları tezleri yeniden dile getirdiler; "devleti yıkmak isteyen komünistlerle

devleti kurtarmak için savaşılan milliyetçilerin" bir tutulamayacağı üzerinde durdular.³³ ANAP'taki MHP kökenli unsurlar bu taleplere sahip çıkırlar. ANAP milletvekilleri Mustafa Nazikoğlu ve Ziya Ercan, 313, 314 ve 315'in ıslahı için yasal girişimde bulundular. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu da, 313 gereğince yargılananların hem "teşekkül üyesi olmak"tan, hem de işledikleri suçlardan ayrı ayrı ceza almalarının adaletsizlik doğurduğunu söyledi. Hapishanelerdeki ülkücü mahkumlar, bu adaletsizliğin düzeltilmesi için açlık grevine kadar gidebileceklerini duyurdular.³⁴

ANAP, Ekim 1990 sonunda parlamentoya sunduğu bir yasa tasarısıyla, TCK'nun 313., 314. ve 315. maddelerinden yargılananların, işledikleri (diğer) suçun cezası daha ağırsa, salt "suç örgütü"ne üye olmayı cezalandıran bu maddelerden ayrıca hüküm giymemeleri esasını getirdi. (Cumhuriyet, 3 Kasım 1990) Ülkücülerin, genel adalet ilkeleri açısından haklı sayılabilecek olan "aynı suçtan iki kez cezalandırılma" doğrultusundaki taleplerini elde etme yönünde mesafe katetmeleri; "sol eylemci"lerin aldığı cezaları defalarca katlayan benzeri yasal düzenlemelerin varlığını sürmesi nedeniyle, hem sol, hem genel kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Ülkücü kamuoyunun "313 meselesi"ndeki hakkını ilkesel hukuksal gerekçelerden çok, "milliyetçilerin komünistlerle bir tutulmaması" ekseninde savunması, hükümetten kaynaklanan nesnel çift standart durumunu öznel çift standartçılıkla pekiştirerek tepkileri yoğunlaştırdı.

33 "MHP ve ülkücü kuruluşlar davası sanıklarına 313., 314. ve 315. maddelerin tatbikiyle benzer suç işleyen komünist sanıklara verilen cezaların 3-4 katı cezalar ülkücü sanıklara verildi. (...) Bu uygulamayla devlete karşı suç işleyen komünistlere prim verilmektedir. (Şevket Bülent Yahniçi, Yeni Düşünce, 7 Temmuz 1989)

34 Nergis Bozkurt, Tempo, 21 Ocak 1990, s. 25.

Yukarıda etraflıca aktardığımız gibi, ülkücü hareketin kurmayları, 1980-1983 döneminde 12 Eylül rejimiyle tamamen özdeşleşen bir çizgi tutturdular. Türkeş'in 1970'lerdeki bel-libaşlı danışmanlarından Galip Erdem'in ülkücü kadrolara dönük şu nasihatleri, onların "davasını" paylaşan birisinin değil, 12 Eylülcüler'in bakış açısını paylaşan birisinin mantığını yansıtır: "Son durumunuzu şimdiye kadar geçirdiğiniz im-tihanların en çetini sayabilirsiniz. Beyinlerinizi kemiren tezati, işkencelerin her türlüşünden daha acı veren bazı zanların cevabını şimdilik hiç aramayın. İnanın ki, aynı değerlerin muhafazası için mücadele edenler, bir gün gelecek, mutlaka buluşacaklardır. (...) Şimdilik ilk vazifeniz bu menfur oyuna gelmemek, düşmanın iğvasına uyup gerçek dosta küsmemek, hatta ona sitem bile etmemektedir. (...) Milletin selameti ve vatanın kurtulması için çalışanları iki bölümde toplayabiliriz: Bir, 'vatan kurtulsun ama, kurtarıcılardan biri mutlaka ben olayım' diyenler; iki, 'kurtulsun da, kim kurtarırsa kurtarsın' diyenler. Sizlerin de, şahıs ve zümre menfaatlerini hiçe say-dığınıza ve yalnız 'kurtarmayı' hedef aldığınıza göre, 'kim kurtarırsa kurtarsın, yeter ki gerçekten kurtarsın' cevabını vereceğinizden kimse şüphe edemez. Endişelerinizin kaynağı başkadır. Millelin düşmanları iyice bilsin istiyorsunuz. Dostları düşman zannetme ve düşmanları dost yerine koyma gafletine düşölmesin diyorsunuz. Elbette ve inşallah öyledir, öyle olacaktır. Sevdiklerinizi sevenler, kendilerini başka türlü görseler bile, sizin dostunuzdur; sevdiklerinizin ortak düş-manlarına karşı dostlarınızın yanında olmaya mecbursunuz. (Mektuplar, s. 9-10)

Galip Erdem gibi, 12 Eylül'le özdeşleşmeyi, ülkücü kimliğini talileştirecek -hattâ reddedecek- ölçüde uçlaştırmayanlar ise, askeri yönetimce çatısı çatılan rejimin, gelecek dönemdeki

sahibinin ülkücüler ("Türk milliyetçileri") olacağı tezini işleyerek moral ve meşruiyet üretmeye çalıştılar. *Yeni Düşünce*'nin 15 Ocak 1982'deki başyazısı, 12 Eylül'ün nesnelliğini benimseyen, salt öznesinde tashih talep eden bu yaklaşımın özetidir: "Türkiyemiz, köhne, gevşetici, kendisini müdafaadan aciz bir demokrasiyi terk etmiştir. Hürriyetin de yanısıra makul bir disiplinin vicdanlara hakim olacağı bir demokrasiyi seçme safhasındadır. O noktaya geldiğinde rejimin bekçiliğini, yukarıdaki temel fikirler kafalarında ve vicdanlarında kök tutmuş gençlerimiz yapacaktır." (agh, s. 3) *Yeni Düşünce*, 1982 başından itibaren, MGK tarafından oluşturulan Danışma Meclisi'ne, hazırlanan Anayasa taslağı için, sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasa'dan çok daha kapsamlı anti-demokratik kısıtlamalar içeren telkinlerde bulundu. 1983'te MHP misyonunu sürdürmek üzere kurulan Muhafazakâr Parti (MP) sözcüleri, özdeşleşmeci açıklamalara pek yanaşmasalar da, 12 Eylül'ü açıkça onaylayan bir tutum benimsediler. MP genel başkanı Ali Koç, 12 Eylül müdahalesinin "meşru olmasa yapılmayacağını; Cumhuriyet'i koru, kolla diye görev verdiğimiz bir kişinin, bir kuruluşun elbette o görevi yerine getireceğini" söyleyerek darbeyi meşrulaştırmış; İstanbul il başkanı Kazım Ayaydın, 12 Eylül'ü bir "nimet" olarak tanımlamıştır: "Biz şahsen 12 Eylül'ü Türkiye'nin geleceği bakımından bir nimet olarak değerlendiriyoruz. (...) 12 Eylül'den sonra herkes hesap verir duruma girmiştir ve şu anda bir hesap verme günü yaşıyoruz. (...) Evet, devletin kestiği parmak acımaz. Milliyetçiler devamlı bu düşüncede olmuşlardır."³⁵

Ancak, ülkücü hareketin kurmaylarının kendi içlerinde ve aralarında yapukları muhakemelerde, siyasal-ideolojik varlıklarını kriminalize eden 12 Eylül rejimine ve Türkiye'deki

askeri müdahale geleneğine eleştirel yaklaşmaya başladıkları biliniyor. Türkiye'nin, Oral Çalışlar'ın *Liderler Hapishanesi*'nde aktardığı konuşmaları, bu yönelimi yansıtır: "Bizde ve diğer geri kalmış ülkelerde bir bahane uydurup yönetime el koyuyorlar. Bir ülkeyi ilerletebilmek için, önce orduyu iktidardan uzaklaştırmak gerekiyor. (...) 1961 Anayasası'nın dibacesindeki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin vatani koruma ve kollama amacıyla müdahale ettiği ibaresi çıkarılmalıdır. Bu yüzden her on yılda bir, asker müdahale ediyor. Eğer 12 Eylül olmasaydı bir parti tek başına iktidara gelecekti ve anarşi duracaktı. Eğer ordu müdahale etmeseydi işler yoluna girecekti. Generaller bunu bildikleri için müdahale ettiler. (agk, s. 156 ve 32) Mamak'taki "Ocaklı" kadrolar arasında ise, çok daha radikal ve "sert" 12 Eylül karşıtlığına zemin oluşturacak bir tepki potansiyeli mevcuttu. Bu kadrolar, 1987 yılından itibaren, darbeyi ve 12 Eylül rejimini açıkça ve topyekün reddeden bir söylemle ortaya çıkmaya başladılar. Eski ÜYD genel başkanı Yaşar Yıldırım'ın 10 Temmuz 1988'de *Nokta*'da yayımlanan sözleri, bu söylemin, ülkücü hareketin 1970'lerdeki jargonu gözönüne alındığında, son derece sansasyonel olan bir örneğidir: "Ben artık devlet-i ebed-müddet fikrine inanmıyorum. Böyle bir fikir yapısı içinde mücadele vermek için tek bir adım atmam. Ben artık bu devletin ebediyete kadar yaşatılması gibi bir zihniyete sahip değilim. Böyle bir mücadeleye de girmem. Biz bunun böyle olması gerektiğini, ne yazık ki 12 Eylül'den sonra gördük." (agd, s. 62) Akın Sağlık adıyla 1989'da *Bizim Ocak'ta* yayımlanan yazılar, Yalçın Küçük'ten nakille "Eylülizm" olarak anılan 12 Eylül'ün yanı sıra, 12 Mart'ı ve ordunun yönetime müdahale geleneğini reddeden bakış açısının ifadesidir: "Eylülizme kapı aralayan zihniyet, sebepler yığını hazırlama yoluna 1971 müdahalesiyle 'kurtarıcı' (!) olduklarını ilan edenlerin açtığı gedikle hazırlama safhasına girmişlerdi. (...) Bu tertibin içerisine giren çokuluslu şirketlerin yerli şubeleri 'ülkücü köktenci harekete' karşı değişik

renkteki saldırıları düzenlettirmiştir.” (agđ, Mayıs 1988, s. 24-25) “Eylülizm, hak arayanlara, davranışlarını anti-empyrist çizgilerle oluşturanlara ve bağımsız yaşama arzularını dile getirenlere karşı oluşturulmuş kalkandır.” (agđ, Eylül 1989, s. 12-13)³⁶ *Yeni Düşünce*’nin 14 Eylül 1990 sayısında “bugün çokuluslu şirketlerin yönetim kurullarında ‘görev yapan’ generallerin halkın çocuklarını ‘vatan haini’ diye işkencehanelerde inletirken, vatani kimlere peşkeş çektiklerinin görüldüğünü” yazması, orduya ve egemen bloka yönelik sert eleştirel etmenlerin ülkücü hareketin “ortalama” söyleminde yerleştiğinin kanıtıdır. Bu tavrın bir başka sonucu da, 12 Eylül’ün ülkücülere yaptığı zulmün artık adaletsizlik, haksızlık olarak algılanmaması, doğal sayılması oldu: “Bilindiği gibi 12 Eylül hareketi süregelen batıl bir zihniyetin, sistemin devamını sağlayabilmek için gerçekleştirilmiştir. Bizim anlayışımız dışında gerçekleşen 12 Eylül adaletinden (...) ülkücüler olarak sızlanmamız manasızdır. (...) Bu sebeple yapmamız gereken, karşılaştığımız muamelelerden şikayetçi olmak değil, sorulacak hesabın en iyi şekilde hesabını yapmaktır.”³⁷

36 Tabandaki radikal kesimin, ordunun “kurancı”, hatta “milli” misyonunu reddeden tavrını, 12 Eylül ve Ülkücüler derlemesinden iki aktarımla daha örneklemekte yarar var: “Türkiye’de hügüne kadar ihtilalleri daima askeri cunta yapmıştır. Her seferinde ister müslüman olsun, ister komünist olsun ayrımı gözetmeksizin darbeyi vurmuştur. İhtilali yapılar Atatürk milliyetçiliği çerçevesinde hareket etmişlerdir. 12 Eylül ihtilali de bunlardan biridir. Böyle bir ihtilal de adalet, hukuk beklemek abesle iştigalden başka bir şey olmaz.” (Mehmet Öztepe, *agđ*, s. 234) “12 Eylül oligarsik cuntanın adaletsizlik anlayışının temel sebepleri hakkındaki görüşlerini belirlemek gerekirse derim ki, bu milletin teşkilatlanmış yapısı atalarımızın İstiklal Harbi’nde Çanakkale’ye gömdüğü ve İzmir’de denize döktüğü zihniyetin eline geçmiş, imanlı gönüllerden Bizans entrikalarıyla gasp edilmiştir. İstanbul’u fetheden manaya sahip kumandan ve erlerden müteşekkil, aynı zamanda sevgili peygamberimizin dahi sevgisine mazhar olmuş ordular yok artık. Maalesef ki, mevcut yapılanma, milletimizin yalınlarla empoze edilen ne idüğü belirsiz sabre kalıplarının izdüşümündeki usaklarının Yahudi ve Amerikan kölelerinin ve devşirme zihniyetinin hegemonyasıdır.” (Sebahattin Civelek, *agđ*, s. 88)

37 Zihni Açıba, 12 Eylül ve Ülkücüler, s. 34-35)

1987'den sonra Türkes'de, elbette radikallerin orduya ve "düzen"e karşı radikal çıkışlarına iltifat etmemekle birlikte; 12 Eylül ve darbe karşıtı bir söylemi benimsedi. 24 Şubat 1990'da *Yeni Düşünce*'de, "12 Eylül'ün doğrudan doğruya Türk milliyetçiliğine karşı yapıldığını" açıkladı. Yine *Yeni Düşünce*'de 16 Mart 1990'da "askeri müdahale en kötüsüdür. Türkiye'de böyle bir şeyin tekrar olmaması için Allah'a dua ediyorum" dedi. Türkes, 1990'da 21 Eylül-9 Kasım tarihleri arasında *Yeni Düşünce*'de tefrika edilen 27 Mayıs ve 12 Eylül değerlendirmelerinde "12 Eylül öncesinde terörün devlet teşkilatında yer almış bazı kurumlarca desteklenmiş ve hattâ teşvik edilmiş olduğunu" savundu. 1989 sonlarında MHP avukatlarından Sırrı Erkuş, 12 Eylül sonrası dönemde yargılama yapılmadan ülkücü sanıkları ve mensubu bulundukları kuruluşları konuşmalarında suçlu ilan etmiş olan Kenan Evren, dönemin başbakanı Bülent Ulusu ve MGK genel sekreteri Haydar Salık hakkında suç duyurusunda bulundu.³⁸ 1990 Sonbaharında Kenan Evren'in anılarının *Milliyet* gazetesinde yayımlanmasından sonra, ülkücü camianın bütün kesimleri, Evren'e karşı bir kampanya başlattılar. *Yeni Düşünce* 9 Kasım'da, beş sütuna "Evren Hesap Vermelidir" manşeti attı. Gösterilen büyük tepkilerin ana saiki, Evren'in anılarında "MHP militanlarının devlette kadrolaşması" ve Kahramanmaraş olayları bahislerinde, ülkücüleri kriminalize edici sözler sarfetmesi idi.

³⁸ *Yeni Düşünce*, 8 Aralık 1989.

12 EYLÜL'ÜN RESMÎ İDEOLOJİSİ, FAŞİST ENTELEJENSIYA VE "TÜRK-İSLAM SENTEZİ"

12 Eylül döneminde, resmî ideoloji olarak Atatürkçülüğün toplumsal, siyasal ve kültürel hayattaki tahakkümü, daha önceki askerî darbelerle kıyas edilemeyecek bir şiddet ve totaliterlik düzeyine ulaştı. 12 Eylül'ün ilk günlerinden itibaren, bütün kamusal pratikleri, giderek gündelik hayatın her alanını "Atatürkçü" bir şekilde düzenlemeyi vazeden bir söylem devreye girdi. Atatürkçülük veya Kemalizmin eklektik yapısı, yönetimi bütünlüklü ve ayrıntılı bir doktriner donanımdan yoksun bırakmaktaydı. Ancak bu eklektisizm, kendi aralarında tutarlılıktan yoksun olsalar bile, Atatürk'ün çeşitli güncel siyasal bağlamlarda, çeşitli konularda ettiği sözlerin özdeyiştirilip düsturlaştırılarak kullanılmasını -öteden beri olduğu gibi- mümkün kıldı. Atatürkçülüğün sunulmasında özgül bir operasyonel eklemleme-kurgulama çabası yalnızca mümkün değil, gerekliydi de... Atatürkçülüğün "alıntı", "düstur" ve "tefsir" hazinesinin, rejimin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir biçimde kullanılması gerekiyordu. Bu gereklilik doğrultusunda, Kemalizmin otoriter-faşizan bir ideolojik yorumu belirginleşti.

Ancak yüksek dereceli eklektisizminin yanında, devlet otoritesiyle özdeşleşmiş "soğuk" bir resmî ideoloji olması, Kemalizmin bir sivil-toplumsal mutabakatın ideolojik zeminini oluşturma yeteneğini kısıtlıyordu. Türkiye'de 1960-1980 dönemindeki hızlı politizasyonun ve yorgun ideolojik mücadelenin, ideolojik hegemonya sağlamayı güçleştiren bir birikim yarattığı da düşünülmelidir. Gerçi bu hegemonya bunalımı, 12 Eylül arifesindeki depolitizasyon ve toplumsal bezginlikle birlikte, negatif bir etken olarak askeri yönetimin lehineydi. Ancak 12 Eylül yönetimi, popüler bir ideolojik etkinliği ve iletişim imkanını sağlayacak pozitif etkenden, sivil bir kurumsal veya toplumsal gücün organik desteğinden yoksundu. Murat Belge'nin saptadığı gibi, Türkiye'deki askeri diktatörlük dönemlerinin, karşılaştırılabilecekleri faşizan Akdeniz rejimlerine (Yunanistan, Portekiz, İspanya) kıyasla temel eksikleri, geleneksel dinsel otoritenin desteğinden yoksunlukları idi.¹ Bu zaaf, ideolojik hegemonya inşa edememenin ötesinde, kitlesel ve popüler bir ideolojik rızadan yoksunluk anlamına geliyordu. 12 Eylül rejimi, blokun orta ve uzun vadeli talepleri doğrultusundaki siyasal-yasal-kurumsal düzenlemelere giriştiği evrede varlığını daha fazla hissettireceği açık olan bu yoksunluğu; dinî resmî ideolojik donanımına dahil ederek gidermeye yöneldi. 12 Eylül'ün "ideoloji teorisini" yapma bakımından onunla genel olarak en büyük uyumu sağlayan Aydınlar Ocağı çevresinin gündeme getirdiği "Türk-İslam Sentezi" doktrini, bu ihtiyaca cevap verdi. İslam'ın resmî otoriter-faşizan ideolojiye eklemlenmesine yönelik bu adaptasyon (veya adaptasyon!), 12 Eylül'ün siyasal ve iktisadi düzeydeki uluslararası anlamıyla da örtüştü.

"Türk-İslam Sentezi" ile onun içinde yer aldığı söylem şe-

1 Din ve Siyaset (Açık Oturum), Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Şubat 1987, s. 25.

killenir ve yerleşikleşirken, MHP/ölkücü hareket kendisini bu doktrinin asli müellifi olarak algılıyor ve "fikri iktidarda kendi zindanda" şiarını giderek daha etkili biçimde savuna-bileceğini; bu mesajı vererek kendisini hızla kitleselleştire-bileceğini umabiliyordu. Fakat gerek bizzat Türk-İslam Sentezi doktrini, gerekse bu doktrine dayandırılan söylemin siyasal yayılması, sonuçta, ölkücü hareketteki merkezkaç eğilimleri besleyecekti. .

1980-1983 döneminde faşist entelejensiya ve Aydınlar Ocağı

12 Eylül ortamında, siyasal yelpazenin -devrimci sosyalistler ve radikal Müslümanlar dışındaki- hemen her kesimi, kendisini Kemalist ideolojiyle bağdaştıracak noktaları öne çıkarmaya; hatta olabildiğince Atatürkçülüğün resmî yorumunun belirlenmesinde egemen olma çabasına yöneldi. MHP çevresindeki entelejensiya, böylesi bir "Atatürkçülük tefsiri" rekabetinde hamle üstünlüğüne sahipti. Askerî yönetimin ve genelde egemen blokun kullandığı ideolojik etmenler, faşist entelejensiyanın siyasal tasarımlarıyla örtüşmeye çok elverişliydi. Faşist entelejensiya, Atatürk'ün sıkı bir Türk milliyetçisi, şiddetli bir anti-komünist ve gerçekçi bir Turancı olduğu² tezini işleyerek, bu uygunluğu geliştirmeye çalıştı.

12 Eylül'le kurdukları sıkı bağı ve ideolojik ilişkiyi anlamak için, Türkiye'deki faşist entelejensiyanın niteliğini, siyasal

2 Hikmet Tanıu'nun *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği* (Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1981) adlı kitabı, bu yaklaşımın en bütünlüklü ve iddialı ifadesidir. 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanıklarından H. Tanıu gibi "tescilli" Türkçü olmayan; "genel sağ" nezdinde saygınlığı bulunan Ahmet Kabaklı da aynı dönemde, Atatürk'ün "Türk büyüklerine ve tarihine düşkün, Türk büyüklerinin ırklarını tespit etmeye çalışan, hokurt ambleminin birçok yerde kullanılması sağlayan", "asırı bir Türk milliyetçisi (abc)" olduğunu açıklamıştır. (*Yeni Düşünce*, 15.6.1981)

tasavvurlarını biraz açmakta yarar var. "Hareket"le tam anlamıyla bütünleşmiş az sayıdaki militan ideolog bir yana bırakılırsa; 12 Eylül öncesinde MHP'ye destek veren entelejensiya ile ülkücü hareketin kendisi arasında, siyasal-sınıfsal konumlar, ideolojik-siyasal tasavvurlar bakımından önemli farklılıklar olduğunu öncelikle saptamak gerekir. MHP'ye destek veren aydın-akademisyen-yazar takımı için, kabataslak şöyle bir profil çizilebilir: Çoğunlukla, yüksek bürokrat veya burjuva ortamlardan gelen, kentli, "seçkin zümre" mensuplarıdır. Büyük burjuvaziyle ve/veya onun değişik fraksiyonlarıyla organik ilişki -hiç yoksa gönül birliği- içindedirler. Buna bağlı olarak, "iktisadi düzen" tasarımları statükocudur. Özel teşebbüsçülükleri ve mülkiyetçilikleri oldukça kesinliktir, MHP ve ülkücü hareketin korporatist ve faşizan solidarist söyleminden uzak dururlar. Yalnızca ülkücü hareketle değil, bütün "sağ"la ilişki içinde bulunur; AP-MHP-MSP merkezlerinin kesişme alanını terketmez, hatta bizzat bu kesişme alanını genişletmeye çalışırlar. Türkçü aydınların 1940'lardan beri savunageldikleri, "Türk milliyetçiliğinin herhangi bir partinin davası olmadığı; Türk milliyetçilerinin bütün partilerde görüşlerini hakim kılmaya çalışmaları gerektiği" düşüncesi, bu entelejensiya için daima geçerlidir. Ülkücü jargonda "Türk milliyetçiliği fikriyatının partileşmesi" anlamına gelen MHP, bu kesimin gözünde daha ziyade "eşitler arasında birinci"dir. Kayıtsız-şartsız "devletten yana"dırlar, Türk tarihiyle ve mitolojisiyle bağdaştırmaya büyük önem verdikleri-"güçlü devlet" idealine tutkundurlar. Denilebilir ki, ideolojik-siyasal yaklaşımlarında faşist rengi koyultan iki temel unsurdan biri şiddetli anti-komünizm ise, diğeri devlet otoritesinin kut-sanmasıdır. Bu özellikleri, onları yüksek asker-sivil bürokrasi ile birbirlerine yakınlaştırır; kimi kişiler ve çevreler açısından, bu yakınlaşma sıkı istişari ilişkilerle somutlanır.

Sayılan özellikler ve bunlarla bütünleşen siyasal-ideolojik

tasarımlar, faşist entelejensiyanın ülkücü harekete tam anlamıyla angaje olmasını engelleyici niteliktedir. Sınıfsal-toplumsal bakımdan, faşist entelejensiyanın kentli, elit ve burjuva damgalı portresinin; "hareketin" tabanındaki taşralı, alt-orta sınıf (kısmen lümpen) vasatla uyuşması zordur. Bu seçkin zümre, ülkücü harekete "milliyetçi Türkiye"nin inşasında pek fazla rol ve inisiyatif biçmez; ondan beklediği, "komünizm tehlikesine" göğüs germesi ve devlet otoritesini sarsabilecek olan radikal muhalefeti engellemesidir. Onların gözünde, hedeflenen "milliyetçi Türkiye"nin ve "milli kültür iktidarı"nın aktörü, elbette kendilerinin kilit konumlarında yeralacakları, devlet aygıtı olacaktır. Bu iktidara erişilmesinin yolu ve biçimi önemli sayılmaz. Dolayısıyla, faşist entelejensiyanın siyasal tasarımları açısından, MHP ve ülkücü hareketin (veya herhangi bir partinin) varlığı, olmazsa olmaz bir koşul değildir. Toplumsal ve siyasal süreçlerin dönüştürülmesine ilişkin yaklaşımlarının tepeden inmece karakteri, faşist entelejensiyanın, Kemalist asker-sivil bürokrasi geleneğiyle ortak noktasıdır. Bu tablo, 12 Eylül'le rahatlıkla özdeşleşmelerini mümkün hatta doğal kılmıştır...

12 Eylül döneminde, kabaca hatları çizilen faşist entelejensiya profilinin yoğun ve örgütlü biçimde cisimleştiği yerler, Tercüman gazetesi, Tercüman yazarlarının ağırlıklı olduğu Sisav (Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Vakfı) ve Aydınlar Ocağı idi. Yapısı ve ideolojisiyle bu profile onun prototipi sayılabilecek ölçüde uyan Aydınlar Ocağı, 1980-1983 döneminde, devletin ideolojik aygıtlarını biçimlendiren merkezlerden birisi haline geldi.

Aydınlar Ocağı

1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı'nın harcında, faşizan entelejensiyanın sağ iktidar bloğunun ve sağ kitle tabanının

bölünmesi karşısında duyduğu kaygı vardı. 1960'ların sonlarında iktidardaki Adalet Partisi (AP), sermaye içi çelişkilerin keskinleşmesine ve "eski" orta sınıfların gerileyerek fraksiyonlaşmasına bağlı olarak, burjuvazinin ve mülk sahibi orta sınıfların genel ortalama çıkarını temsil eden "büyük sağ federasyon" niteliğini yitirmekteydi. MHP, DP ve MSP'nin kurulması bu sınıfsal-toplumsal ayrışmanın siyasal düzeydeki ifadesiydi. Bu partilerin kurulmasıyla birlikte AP'nin radikal toplumsal muhalefete karşı kitleleri seferber etmesini sağlayan anti-komünist, İslami muhafazakâr, milliyetçi "genel" söylem de kendi içinde ayrışarak farklı özel içerikler kazanmaya başladı. DP ve daha önemlisi MSP ile MHP'nin özgül söylemlerini tahkim ederek kemikleşmeleri sonucunda sağın kalıcı bir şekilde bölünmesi "tehlikesi" belirdi. Bu süreci "tehlike" olarak algılayanların ön saflarında, kuşkusuz faşist entelejensiyanın mensupları vardı. Sosyal demokrat çizgiye yönelen CHP'ye ve devrimci harekete bakarak, bölünmeden doğan zaafın doğrudan doğruya komünizm tehlikesine tahvil olacağı kanısındaydılar. Aydınlar Ocağı, ayrışan iktidar söyleminden doğan yeni söylemlerin ortak paydasını kurgulayıp yayarak, bu tehlikeye karşı durma saikiyle kuruldu. Kurucular, Abdurrahman Dilipak'ın tanımlayışıyla "ne AP kadar mason çevrelerin, ne MSP kadar dinî çevrelerin ve ne de MHP kadar milliyetçi çevrelerin etkisinde olan, her kesime yakın ama hiçbirini temsil etmeyen"³ unsurlardı. Ancak ilk başkan İbrahim Kafesoğlu'nun ve derneğin gündelik siyaset alanındaki ideologu sayılan Muharrem Ergin'in Türkçü-milliyetçi geç-

3 Abdurrahman Dilipak, *Türkiye Nereye Gidiyor?* (5. Baskı), Risale Yayınları, İstanbul 1988, s. 50-61. Bu siyasal-ideolojik omurgasızlığın ilginç bir örneğini, bir ara Aydınlar Ocağı'nın başkanlığını da yapmış olan Prof. Salih Tuğ sunar. "Milliyetçi-muhafazakâr" ve meslekten İlahiyatçı olan Tuğ, aynı zamanda, bütün dinleri birleştirme misyonuyla "indigini" vazedenden ve uluslararası düzeyde anti-komünist faaliyetlere destek veren ABD merkezli Moon tarikatının çalışmalarına katılmaktadır.

mişleri, ayrıca kuruluşta anti-komünist etmenin ağırlıklı olması, Aydınlar Ocağı'nın siyasal olarak AP ile MHP arasında köprü kurma işlevinin ağır basmasında etkili oldu. İslam'ın Ocak ideolojisindeki konumu araçsal bir kavrayışa dayanıyordu: DP/AP geleneğinin dini "milleti millet yapan unsurlardan birisi" olarak gören, özünde laik, statükocu-muhafazakâr İslam anlayışını ana hatlarıyla sürdürdükleri söylenebilir. Ocak çevresi, Erbakan'ın Milli Nizam Partisi girişimine de destek vermemiştir. Bu anlayış, doğal olarak MSP'yle ilişkilerinin daha mesafeli olmasını getirdi. MSP'nin 1973/1974'de CHP'yle koalisyon kurması karşısında duyulan tepki, bu eğilimi pekiştirdi.

Aydınlar Ocağı, 1. MC'nin kuruluşunda ilk kez reel politik bir rol üstlendi. Ocak mensuplarının yazdığı *Ortadoğu* gazetesi ve özellikle Muharrem Ergin, milliyetçi partilerin komünizm tehlikesine karşı birleşmesi için kampanya yürüttüler. Ondört Ocak'lı profesör bu doğrultuda bir çağrı yayımladılar. Başlangıçta bu cephenin oluşturacağı hükümette Aydınlar Ocağı'ndan bir profesörün başbakan olması fikri ortaya atıldı; bu önerinin gerçekçi olmadığı görülünce Demirel'in başbakanlığı savunuldu. "Gittikçe ilerleyen 565 bin oyu ile, kudretli gençliği ile, yılmaz kararlılığı ile vazgeçilmez bir kuvvet olan MHP'nin" koalisyona dahil edilmesi üzerinde özellikle ısrar edildi.⁴ Aydınlar Ocağı, 1. MC'nin entelejensiya içindeki inisiyatorü olarak, egemen blok ve MC partileri nezdinde büyük itibar kazandı. "Tavassut ettiği" MHP'nin üst yönetiminde kazandığı itibar ise elbette özel öneme sahipti. Sonraki dönemde MHP'nin İslami motiflere söyleminde ağırlık vermeye başlaması, Aydınlar Ocağı ile uyumunu artırdı. Ancak bu uyumun ve iyi ilişkisinin, daha ziyade, Türkeş ve yakın çev-

4 Muharrem Ergin, *Milliyetçiler Korlanayınız Birlesiniz*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara 1976, s. 204.

resindeki asker-sivil bürokrat kökenli devletli kesimle sınırlı olduğu söylenmelidir. Ülkücü hareketin tabanı, faşist entelejensiyanın elit, “kalantor” görüntüsünün ve reel politikadaki omurgasızlığının uç örneğini sunan Aydınlar Ocağı’na hiçbir zaman ısınmadı. ‘70’lerin sonlarına doğru ülkücü gençlerin, Ocakçılar’ı protesto için gösteriler düzenleyerek *Ortadoğu* gazetelerini yaktıkları biliniyor.

Aydınlar Ocağı’nın 12 Eylül’deki konumuna gelmeden önce, onun geleneksel Kemalist asker-sivil bürokrasi geleneğiyle uyuşmasına elveren ideolojisine, teknokratik imajına ve masonik yapısına değinmek gerekir. Aydınlar Ocağı, bütün siyasal angajmanlarına rağmen, kendisini partilerüstü bir uzmanlar-seçkinler heyeti olarak kavramış, öyle sunmuştur. “Devlete hizmet eden, devleti taşıyan münevver” misyonuna taliptirler. Ocak üyesi olan İstanbul Üniversiteli bazı ünlü ekonomi, mühendislik ve tıp profesörleri, derneğin politikalarında asla toplumbilimci “hocalar” kadar ağırlıklı olmamakla birlikte, bu “seçkin uzman heyeti” imajını tahkim etmişlerdir. Yaratılan mahrem hava ve üye sayısının azlığı, Ocak’ın hem gücünün, hem de “seçkin” niteliğinin olduğundan da büyük sanılmasına katkıda bulunmuştur. (Kuruluşunun 15. yılı olan 1985’te Aydınlar Ocağı’nın üye sayısı 130’dan ibaretti ve son beş yılda yalnızca 20 yeni üye kaydedilmişti).

Aydınlar Ocağı’nın asker-sivil bürokrasi ile, Türkiye’deki sağın genel popülizmiyle ciddi biçimde çelişen özdeşleşme düzeyi, bellibaşlı mensuplarının 27 Mayıs’ı yorumlayış tarzlarında da kendisini gösterir. Muharrem Ergin (aşağıda etraflıca işlenecek olan) *Türkiye’nin Bugünkü Meseleleri* adlı kitabında DP’yi “memleketin yüzde sekseni köylüdür, biz yalnız ona dayanarak 2000 yılına kadar iktidarda kalırız” felsefesine kapılmakla eleştirmekte (age, s. 219); 27 Mayıs’ın temel nedenini de “memur ve münevverin Türk tarihinde görülmemiş şekilde ihmal edilmesi, müşkül duruma düşü-

rülmesi" ile açıklamaktadır (age, s. 235). Ayrıca, 27 Mayıs'a (salt başlangıcı itibarıyla bile olsa) onay verilmesi, başlıbaşına, Türk sağının genel çizgisinden ve popülist demokrasi söyleminden önemli bir "sapma"yı ifade eder. Bu, hiç kuşkusuz Ocak çevresini bürokrasi ve özellikle ordu nezdinde sempatik kılan bir sapmadır.

Aydınlar Ocağı'nın ideolojik söylemindeki bazı kabuller ve "taahhütler" de Kemalist asker-sivil bürokrasi ile iletişimini kolaylaştırmıştır. Ocak söyleminde, "Atatürkçülük"le ve Atatürk'le belirli bir pozitif ilişki belirgindir. Bu pozitif ilişki, sol Kemalist yorumlarda belirtildiği gibi salt "Atatürkçülüğü paravan olarak kullanma" kaygısı ile açıklanamaz. Aydınlar Ocağı'nın temsil ettiği entelejensiya, Cumhuriyet'in Atatürk'ün sağlığındaki ilk dönemini, gerçekten bir "asr-ı saadet" gibi algılar. Atatürk'ün ve "Atatürk devri"nin sahiplenilmesi, önemli ölçüde "en ileri Türk milliyetçisi olarak Atatürk" tasarımına ve Atatürk döneminde devletin "milli kültürü esas aldığı" saptamasına bağlıdır. Toplumsal yapıyı ve süreci biçimlendirmeye, yönlendirmeye dönük yetkinin, meşruiyetini "tarihin motoru" kabul edilen milli kültüre uygunluktan aldığını, dolayısıyla milli kültüre bağlılığın siyasal otoriteyi meşru saymaya yeterli olduğunu savunan bu faşizan otoriteryanizm ile; halk iradesini milletle, millet iradesini ise dil, tarih, kültür birliğinin (veya '30'ların Kemalistlerinin diliyle gene "milli kültür"ün) ezeli-ebedi geçerliliğini cisimleştiren Devlet'le özdeşleştiren Kemalist otoriteryanizm,⁵ rahatlıkla "geçişebilecek" komşu ideolojik etmenler içermektedirler.

Ocak'ın düşünsel ikliminde, ilk başkanı İbrahim Kafesoğlu'nun 1966'da yazdıklarıyla aktarırsak, "vatan müda-

5 Kemalist ideolojinin otoriter yapısını ve etmenlerini ortaya koyan bir eser: Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990; özellikle s. 79-85 ve 115-117.

faasındaki fedakarlığı, eşine az rastlanan kahramanlığı, deha mertebesindeki stratejisi ve yalnız Türk'e has olup bazen vecd derecesine varan savaş azmi ile binlerce yıllık hayatı boyunca Türk'ün yeryüzünde 'Efendi Millet' olarak devamlılığını sağlayan bir milli unsur olarak Türk ordusu"nu⁶ şoven, saldırgan ve anti-komünist etmenlerle yücelten bir yaklaşım zaten eksik değildi. Aydınlar Ocağı, 12 Eylül'den sonra Türklerin "ordu-millet" olma özelliğini iyice vurgulayarak askerî yönetimi kayıtsız şartsız destekledi ve askerlerle sağlam ilişkiler kurmaya büyük önem verdi. Kurumlar adına öneri yapılmasının yasaklandığı 1982'de, hazırladığı Anayasa taslağını bizzat MGK'ya iletme ayrıcalığına sahip oldu. Danışma Meclisi'nde oluşturulan Anayasa Komisyonu'nun üyeleri Şener Akyol ile Yılmaz Altuğ zaten "Ocak'lı" idiler. Aydınlar Ocağı yöneticileri, 1982 Anayasası'nın, hazırladıkları taslakla "yüzde 75-80 aynı" olduğunu açıkça söyleyebildiler.⁷

Aydınlar Ocağı'nın 12 Eylül ve sonrasındaki etkinliği, resmî ideolojinin yeniden yapılandırılmasındaki ağırlıklı rolüne bağlı olmuştur. Ocak'ın sunduğu "*Milli Mutabakatlar*", 1980'lerde resmî ideolojinin, hatta denebilir ki kamu felsefesinin kanavasını oluşturmuştur. Askerî yönetimin ve ANAP iktidarının ideolojik tutumu, "*Milli Mutabakatlar*" manifestosunun etiketi veya zırhı niteliğindeki "Türk-İslam Sentezi" söylemi ile özdeşleşmiş, onunla simgelenmiştir. Aşağıdaki "Opus Dei" parantezinin ardından, "*Milli Mutabakatlar/Türk-İslam Sentezi*" doktrinasyonunu inceleyeceğiz...

6 İbrahim Kafesoglu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s. 201-208.

7 Aydınlar Ocağı'nın kısa tarihini ve 12 Eylül dönemindeki etkinliğini ana hatlarıyla ele alan bir röportaj: Mehmet Umur - Tanıl Bora, *Türk-İslam "Masonları"*, *Yeni Gündem*, 22 Şubat 1987, s. 10-18.

Gencay Şaylan, *İslamiyet ve Siyaset* adlı incelemesinde (Verso Yayınları, Ankara, 1987), Aydınlar Ocağı'nı "Türkiye'nin Opus Dei'si" olarak tanımladı (age, s. 66). *Bilim ve Sanat* dergisinde de Ahmet R. Bilgen, Opus Dei hakkında etraflı bilgiler aktararak, bu örgütün Aydınlar Ocağı ile koşutluğu tezini destekleyen yazılar yazdı.⁸ Kimi verileri ve bilgileri aktararak, söz konusu koşutluğu kısaca tartışmakta yarar var.

Opus Dei (tam adıyla: Sociedad Sacerdotal de la Santa Cruz de Opus Dei), 1928'de İspanya'da Katolik bir rahip tarafından kurulan bir örgüt. Opus Dei, Latince "Tanrının Yapıtı" demek. Dört düzeyli üyelik hiyerarşisinin en alt basamağındakiler hariç, diğer üyelerin bağlılık ve gizlilik andı içmeleri gerekiyor. Üyelige, "seçkin" ve "önderlik niteliğine sahip" kişiler kabul ediliyor; zaten Opus Dei mensupluğunun başlıbaşına bir seçkinlik, üstünlük nedeni olarak algılanması sağlanıyor. 1950'de Papa tarafından resmen onaylanması, Opus Dei'nin saygınlığıyla birlikte seçkin ve masonik yapısını pekiştirdi. Örgüt, kadrolaşmada -elbette yönetici çekirdek dışında- büyük mülk sahipleri ve siyasetçilerden çok; her alanda uzman, teknokrat unsurlara ağırlık vermeye yönelmişti. İspanya iç savaşından sonra üniversitelerin yönetiminde etkin bir konum elde ederek özellikle yurtdışı burs, doktora vs. imkanların kullanımını yönlendirmeleri, bu stratejiye büyük yarar sağladı. Sonraki aşamada örgüt bizzat orta ve yüksek öğrenim kurumları ve yurtları açarak eğitim sektöründeki denetimini kurumlaştırdı. 1950'lerin ortalarından itibaren, artık iletişimden sanayi ve teknolojiye, kamu yönetimine kadar hemen her alanda, iyi

8 "Ahtapotun Tuttuğu Şemsiye" ve "Opus Dei: Dev Ahtapot ve Kolları", *Bilim ve Sanat*, Nisan 1987, s. 6-11. Kara Enternasyonal ve Opus Dei, *Bilim ve Sanat*, Mayıs 1988, s. 19-21.

yetişmiş genç, "parlak" kadroların önemli bir bölümü, Opus Dei üyesiydi. Örgüt böylelikle hem devlet üzerindeki etkinliğini, hem de "partilerüstü" bir görünümle saygınlığını geliştirdi. Bu yapı, Opus Dei'nin kökenindeki Katolik muhafazakârlık temelli otoriter faşizan ideolojinin; siyaseti dışlayan (apolitik), teknokratik, pozitivist bir söylemle ve ahlâkla rötuşlanmasını beraberinde getirdi. Bu söylem, kendisini siyasal tercihlerle, terimlerle değil, "nesnel" bilimsel-mesleki gerekliliklerle ifade ederek otoritenin tartışılmazlığını "sağduyulu" bir şekilde dayatmaya elverişliydi.

Opus Dei'nin gerçekleştirdiği kadrolaşma ve ürettiği ideoloji, Franco faşizminin 1950'lerdeki bunalımından kaynaklanan ihtiyaçlarıyla örtüştü. Frankist rejim, büyük toprak sahiplerinden burjuvazinin değişik fraksiyonlarına, kiliseye ve orduya uzanan geniş yelpazeli anti-komünist ittifaka dayanıyordu. İç savaş sonrasından itibaren, bu ittifakın ortak paydasını oluşturacak bir iktisadi-siyasal program ve ideolojik söylem üretmekte zorlanmış; giderek bir temsiliyet ve hegemonya bunalımına düşmüştü. 1956 yazında, bunalımın dip noktasında, sanayi burjuvazisinin tercihleri ve IMF'in bununla uyarlı önerileri doğrultusunda yeni bir iktisadi program uygulamaya konuldu. Bu program, esas olarak "ihracata yönelik sanayileşme" ve "enflasyonla birlikte büyüme" önceliklerine dayanıyordu. Opus Dei, bu programın saptanmasının, yürütülmesinin ve meşrulaştırılmasının baş aktörü olarak devreye girdi. Programı yürütecek olan hükümetin kilit bakanlıklarında, Opus Dei üyesi teknokratlar yer aldılar. Opus Dei teknokratlarının, demokratikleşmeyi milli gelir hesaplarına indirgeyen, her türlü siyasal-toplumsal talebin karşılanmasını sorumlusunun-uzmanının "nesnel" bilgisine-yetkisine terketmeyi vaazeden yaklaşımları, resmî ideolojiye nüfuz etti. 50'lerin ikinci yarısından itibaren, Frankist rejimin çöküşüne dek temel politikaların belirlen-

mesinde ve bütün hükümetlerde Opus Dei "perde arkası" denemeyecek kadar belirgin rol oynadı. 1974'te İspanya hükümetinin 19 bakanından 10'u Opus Dei mensubuydu. Opus Dei, eğitim sektöründen sonra iletişim sektörüne, ardından sanayi, ticaret ve bankacılığa el attı. Sahip olduğu veya denetlediği büyük holdinglerle, firmalarla büyük bir iktisadi güç haline geldi. 1982'de İspanya'da iktidara gelen (sosyal demokrat nitelikli) Sosyalist Parti, sahiden iktidar olabilmek için, ordu ve kilise ile birlikte Opus Dei ile mücadele vermek zorunda kaldı. İspanya'nın en büyük holdingi olan, Opus Dei denetimindeki Rumasa kamulaştırıldı. Bu dönemde, Opus Dei'nin İspanya'daki ağırlığının azaldığı söylenebilir. Ancak örgüt, Portekiz'de ve Latin Amerika ülkelerinde de örgütlenerek, bütün diktatörlük rejimlerine kadro, danışmanlık, para yardımı ve ideolojik destek sağlayan büyük bir güç odağı olmuştu. CIA ile "akademik" görünümülü sıkı işbirliğini kurmuştu. Papalık, katolik muhafazakârlık için oluşturduğu dayanağın yanında, güçlü anti-komünist misyonu nedeniyle açık destek verdiği Opus Dei'nin statüsünü 1982'de yükselterek, örgüt önderine, tarikat başkanlarına mahsus "piskopos" ünvanını bahsetti...

Aydınlar Ocağı için "Türkiye'nin Opus Dei'si" dedirtebilecek ana neden, egemen blokun ideolojik hegemonya bunalımına bağlı olarak "resmî ideoloji ikamesi"nde üstlendiği roldür; ve bu "ikame ideoloji"nin temel etmenleridir. Opus Dei'nin de Aydınlar Ocağı'nın da söylemi, faşist korporatizmin, siyaseti teknokratikleştiren modernist ve üst düzeyde seçkin bir versiyonuna dayanır. Anti-kapitalist demagojiyi kullanmayan, "yukarıdan aşağıya" faşizm hattı üzerinde yer alırlar. Anti-komünist misyonları belirleyicidir. Ne var ki, Aydınlar Ocağı'nın Opus Dei ölçüsünde güçlü-kudretli olduğu söylenemez. Ocak, Opus Dei'nin sahip olduğu iktisadi güçten yoksundur. Başta eğitim olmak üzere, devletin ideolojik ay-

gıtları içindeki gücü de Opus Dei ölçüsünde değildir. Bu görelî güçsüzlüğün ötesinde, Aydınlar Ocağı'nın egemen blok içindeki çelişkileri masnetme yeteneği bakımından da Opus Dei'den farklı bir konumda olduğu görülebiliyor. Ocak, egemen bloğun bütün fraksiyonlarını uzun vadeli olarak tatmin edecek kavrayıcılıktan yoksundur. Aydınlar Ocağı'nın sınıflarüstü ve partilerüstü görünümlü bir otoriter rejime/diktatörlüğe olan bağımlılığı, Opus Dei'ninkiyle kıyaslanmayacak kadar fazladır. Bunun nedenleri, bu bölümde Aydınlar Ocağı'nın yapısı hakkında ortaya konan yorumlardan da bir ölçüde çıkarsanabilir...

“Milli mutabakatlar” ve Türk-İslam Sentezi doktrini

Aydınlar Ocağı'nın müellifi olduğu Türk-İslam Sentezi doktrini, Ocak'ın ve faşist entelejensiyanın 12 Eylül sonrasındaki etkinliğinin temel aracı ve simgesi oldu. Türkiye entelejensiyasında Türklük ile İslamiyet (ve Batı) arasında sentez kurma çabaları, Cumhuriyet öncesine dek uzanır. Taha Parla'nın saptadığı gibi, “Türk yönetici sınıfı”nın 250 yıllık kültürel kimlik arayışında, “Türklük, İslamiyet ve Batı(cılık)” unsurlarının esas olagelmış; farklılıklar, bu üç unsurun nasıl, hangi vurgularla ve hangi sıraya göre sentezlendiğine göre belirlenmiştir. Resmi ideoloji olan Kemalizm de, İslamiyet unsurunu dışlama ölçüsünde marjinalleştiren (önem sırasına göre) Batı-Türklük-İslam sentezini ifade eder.⁹ “Türk yönetici sınıfı” ve entelejensiya katında yeni sentez arayışlarına dayalı ideolojik mücadelelerin, 60'lardan itibaren “milliyetçi-muhafazakâr” olarak tanımlanan sağ bloğun Türklük ve İslamiyetin vurgularını artırma çabası ile kızıştığı söylenebilir. MHP ve MSP, bu mücadeledeki iki ana akımı temsil ederler.

9 Taha Parla, Dinci Milliyetçilik, *Yeni Gündem*, 19 Mayıs 1986, s. 40-41.

MSP İslam'ın hegemonik olduğu, MHP Türklüğün hegemonik olduğu Türklük-İslamiyet sentezi tasarımlarına yönelmişlerdir. "Batı" unsuru MHP'de salt teknoloji ve anti-komünist ittifak mantığı çerçevesinde üçüncü sırada yerilirken, MSP'de dışlanma ölçüsünde marjinalleştirilmiştir. Bu iki Türklük-İslamiyet sentezi tasarımının hem resmî Kemalist senteze karşı, hem de kendi aralarında mücadele söz konusudur.

Aydınlar Ocacı'nın Türk-İslam Sentezi doktrini, pratik siyasal anlamıyla, MHP-MSP odaklı bu iki tasarım ile resmî ideoloji (resmî sentez) arasında ortak payda oluşturma girişimidir. Bu tasarımı "doktrin" terimiyle anmamızın nedeni, pratik siyasal geçerlilik kazanmış ve bir ideolojik kimlik dayanağı haline gelmiş olmasıdır. Yoksa, kökü 19. yüzyıla kadar giden Türklük-İslamiyet sentezi arayışlarını veya MHP ile MSP'nin ifade ettiğı arayışları gerçekten sindirip ortak paydaya getirecek bir derinliğe ve sentetikliğe sahip değildir. Bütünlüklü bir kuramdan ziyade, eklektik ve vulger bir söylem olduğu söylenebilir. "Başarı", bu söylem temelinde sunduğı otoriter faşizan rejim tasarımının, 12 Eylül yönetiminin ideolojik destek ve meşruiyet ihtiyacına denk düşmesinden ileri gelmiştir. 12 Eylül yönetimine sağladığı en pratik "yararlılık", İslam'ın resmî ideolojiye eklenmesini sağlamak olmuştur. Bunu Türklük ve Batı unsurlarının ağırlıklarını azaltma pahasına yapmaması, resmî ideolojiyle bağdaşmasını kolaylaştırmıştır. Türk-İslam Sentezi doktrininin Aydınlar Ocacı'nca vazedilen resmî adı, "Türk-İslam-Batı Sentezi"dir. Teknoloji ve iktisadi, siyasal ve askeri ittifaklar düzeyinde Batı'yı sentez dışı bırakmaması, Türk-İslam Sentezi doktrini, MSP'den çok MHP'nin tasarımlarına yakın kılan bir vasıftır. Türk-İslam Sentezi, bileşenlerinden ziyade kurgusu bakımından "yeni" bir formüldür; bürokratik-otoriter devlet geleneğinin taşıyıcılarının konumlarını meşrulaştırma ve sağlamlaştırma saikine hizmet etmesi bakımından da, hiç de "yeni" sayılamaz. Bu anlamda, Abdurrahman Dilipak'ın

Türk-Islam Sentezi'ni "Kemalizm-Islam Sentezi" olarak da tanımlaması, nedensiz değildir.¹⁰

Yinelersek: Türk-Islam Sentezi doktrininin özsel ve pratik anlamı, Türklük ile İslamiyet arasında kurguladığı sentezin kavrayıcılığında değil; bu sentez arayışlarını ortalama, vulger bir söylem ekseninde otoriter-faşizan bir rejim tasarımıyla bütünleştirmesindedir. Sentez'in bu içeriği, Aydınlar Ocağı tarafından "Milli Mutabakatlar" adı altında, yazılı olmayan bir Anayasa gibi vazedilmiş; özü itibarıyla yazılı anayasanın da (1982 Anayasası) temel mantığını oluşturmuştur. 12 Eylül rejimiyle gayet bütünlüklü ve "öngörülü" biçimde örtüşen bu öneriler demeti, 1980'lerde Aydınlar Ocağı'nın 2. başkanı olan ve Milliyetçi Cephe hükümetlerinin kuruluşundan beri Ocak'ın gündelik siyasal stratejilerinin belirlenmesinde ağırlıklı rol oynayan Türkoloji profesörü Muharrem Ergin'in, İstanbul "Kubbealtı Akademi Cemiyeti"nde düzenlenen ve ağırlıklı Aydınlar Ocağı çevresinden olmak üzere sağ entelejensiya tarafından izlenen geleneksel sohbetlerde anlattığı, daha sonra genişleterek Türkiye'nin *Bugünkü Meseleleri*¹¹ adıyla kitaplaştırdığı düşüncelere dayanır. Türkiye'nin *Bugünkü Meseleleri* kitabındaki yaklaşım ve dile getirilen öneriler, Aydınlar Ocağı'nın Eylül 1984'te düzenlediği "Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler ve Türkiye Üzerindeki Oyunlar" seminerinde "Milli Mutabakatlar" başlığı altında, 40 maddede özetlenerek toparlanmıştır. Türk-Islam Sentezi (tam adıyla Türk-Islam-Batı Sentezi) siyasal-ideolojik şiar olarak ilk kez bu "Milli Mutabakatlar" manifestosunda ortaya atılmış; "Türk-Islam sentezinin değişmez öz, Batı kolunun ise değişen ve gelişen unsur olduğu" vazedilmiştir.

10 Bu Din Benim Dinim Değil, İsalet/Ferhat Ortak Yayınları, İstanbul 1990, s. 67

11 Aydınlar Ocağı yayınları arasında çıkan ilk baskı 1973, M.Ergin'in kendi adına yaptığı 2. ve 3. baskılar 1974 ve 1975'de gerçekleşmiştir. 1990 itibarıyla piyasada buluhabilen ve 12 Eylül değerlendirmesini de içeren 4. baskı: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988.

“Türkiye’nin Bugünkü Meseleleri” ve “Milli Mutabakatlar”

Muharrem Ergin’in kitabının ağırlıklı konusu ve “*Milli Mutabakatlar*”ın “bir numaralı meselesi”, “Türkiye’nin beka (varolma, varkalma) davası”dır. “Beka davası”nın önemi, klasik anti-komünist soğuk savaş söylemi içinde, uzun uzadıya, 12 Eylül yönetiminin ve genel olarak ordu kurmaylarının da gözde temalarından olan “dört yanı düşmanlarla çevrili Türkiye” tasvirleriyle ortaya konulur. Hatta, Asya-Afrika ülkeleri ve Birleşmiş Milletler örgütü bile Türkiye’ye yönelik “tehdit daireleri” arasında sayılır! (age, s.74-76) Bu “tehdit kültü”, ırkçı-şoven bir “Türklük” anlayışı ve adeta “tarihin motoru” olarak sunulan “milli kültür” kavrayışıyla uyumludur. “İnsan cemiyetlerinin en mütekamili, en sağlamı, en gerçeği ve en büyüğü millettir. Millete bu vasfını veren, onu bu yapıya kavuşturan şey ise kültürdür, kültür unsurlarıdır.” (age, s.19) Türk kültürü ise “yeryüzünde mevcut en büyük birkaç beşer kültüründen biridir, dünya tarihine istikamet veren örnek bir cemiyet şekli ortaya koymuştur.” Muharrem Ergin’e göre Türk milli kültürünün evrensel üstünlüğünü tek başına kanıtlamaya yeterli sayılabilecek en önemli özellik, “insan cemiyetlerinin en yüksek faaliyeti” olan devlet kurma işinde Türklerin gösterdiği büyük başarıdır: Türkler tarihte hem “hiçbir millete görülmedik biçimde” yüzden fazla devlet kurmuş, hem de “ikibin sene kesintisiz olarak devlete sahip olmayı başaran tek millet” olmuşlardır. (age, s.27-28) “İnsanlık tarihi bir (milli) kültürler mücadelesinden ibaret olduğu”na (age, s.32) göre, bütün siyasal-toplumsal gelişmeler “milli kültür”lerin birbirlerini etkileme, birbirlerine direnme savaşı çerçevesinde algılanır. Bu bakımdan “kültür bir milletin her şeyden önce milli güvenlik meselesidir.” (age, s.33)

M. Ergin’e göre “Atatürk devri Türkiye’sinin bariz karakteri

milli kültür" iken, ondan sonra "kozmpolit münevverler" bunun yerine "hümanizm"i ikame etmişler; "en büyük Türk milliyetçisi ve milli kültürçüsü olan Atatürk'ü hümanist, beynelmilelci gibi göstermişlerdir." (age, s.179) 12 Eylül öncesindeki "çöküş"ün sebebi de, milli devlet olmanın şartlarının yerine getirilememesi, yani milli kültür politikasının güdülmemiş olmasıdır. "Bir daha ele geçmeyebilecek olan 12 Eylül fırsat", milli kültürü yeniden egemen kulma ve Atatürk'ünkinden sonraki ikinci "Türk rönesansı"nı gerçekleştirme doğrultusunda değerlendirilecek bir yol ayrımıdır. (age, s.211-213) Ancak, gerek bu "Türk rönesansı"nı gerçekleştirmek, gerek bütün acil sorunların çözüm zeminini oluşturmak için, "beka davası"ndan sonraki en önemli mesele olan "siyasi huzur"un sağlanması şarttır. Türkiye'de ise, siyasi huzurun "tam" olduğu Atatürk devri ve 1938-1945 dönemlerinin ardından gelen demokrasi devresinde, siyasi huzur "alabildiğine" ve "gayritabii" bir biçimde bozulmuştur. Bunun nedeni, "yanlış demokrasi"dir. Demokrasi, Türkiye'de yanlış uygulanmıştır. Bu yanlışlıkta, milli kültürün hegemonik konumunu yitirmesinin ağırlıklı yeri vardır. Muharrem Ergin'in "demokrasi" tasavvuruna göre, "demokrasi milli irade demek... milli irade ise milli kültür demektir". Bir iktidarın, dolayısıyla rejimin demokratik sayılabilmesi için, milli kültürün siyasetin odağına konması kesin zorunluluktur. (age, s.230) Bu bakımdan, 12 Eylül'ün "milli kültüre dönüş hamlesi"ni başlatması isabetlidir. Zaten 12 Eylül, "yanlış demokrasi"ye müdahale edip, "Türkiye'nin çökerek Ortadoğu'daki hassas dengenin bozulması ve hür dünyanın komünist dünya karşısında dayanma stratejisinin altüst olması" gibi, -aslında "milli kültür"den çok Pentagon "kültürü"nü hedef alan- bir felaketi önleyişiyle, "mübarek" bir harekattır.¹²

12 Muharrem Ergin'in 12 Eylül'ün kutsayışı gerçekten "inöbalagahdır": "Türk tarihi açısından son 60 yılın birinci büyük hadisesi Atatürk hareketi, ikinci büyük

Ergin'in Türkiye'yi "hür dünyanın ileri karakolu" misyonu ile ABD'nin siyasal-askeri stratejisine bağımlı kılan bu yaklaşımının "münferit" olmadığını vurgulamak gerekir. Gerek Aydınlar Ocağı mensubu veya çevresindeki entelejensiya, gerekse MHP'ye angajmanı daha belirleyici olan faşist aydınlar ve 12 Eylül döneminde ülkücü hareketin sözcülüğünü yapan Bakış, Yeni Hamle, Yeni Düşünce gibi yayın organları, ABD'nin Ortadoğu stratejisiyle tamamen uyum içerisinde tavır aldılar. Yeni Düşünce'de Mustafa Kafalı ve Necmettin Hacıeminoğlu, Ortadoğu politikasını "Rusya ile Türkiye arasındaki yüzyıllık mücadele" ekseninde ve bu mücadeleyi "hür dünya-komünizm mücadelesi" ekseninde birbir örtüştürerek yorumluyorlardı. Özellikle Hacıeminoğlu'nun, Türkiye-Iran-Afganistan anti-komünist "kader ortaklığı" hattının diğer iki halkasının çözüldüğü, bu nedenle Türkiye'nin Batı ile ittifaklarının hayati önem kazandığı doğrultusundaki yazıları, "milli" çıkarı tamamen Pentagon'un perspektifiyle özdeşleştiriyordu.

Ergin, Türkiye'de 1945'ten sonraki demokrasinin "yanlışlığını", milli kültür ölçütünün geçerli kılınmayışı ile birlikte başka ölçütlerle de açıklar. Saydığı ölçütler ve bu ölçütlere dayanarak sunduğu rejim tasarımı, Kenan Evren'in 12 Eylül dönemindeki açıklamaları ve 12 Eylül'ün kurumlaştırmaya giriştiği siyasal rejim ile, tam anlamıyla yol gösterme/meşrulaştırma ilişkisi içindedir: "Binlerce yıllık devlet nizamı içinde adaleti, hakkı ve fazileti mükemmel bir şekilde yürüten ve kimseyi kimseye ezdirmeyen Türk kültüründe, köleliğin, engizisyonun, zulmün geçerli olduğu Batı'daki gibi bir hürriyet meselesi yoktur. Devlete, otoriteye ve cemiyet nizamına karşı bir kültür ve tehdit hürriyeti halinde kalan özenti niteliğindeki

hadisesi 12 Eylül hareketidir. (...) Birinci hadisede hareketin başında Atatürk'ün bulunması Allah'ın Türk milletine en büyük lütfu idi. İkinci hadisede de Kenan Evren'in başta bulunması Allah'ın bir lütfudur." (age, s. 239)

hürriyet kavgası demokrasiyi zehirlemiştir. Türkiye siyasi hürriyetin yokluğundan değil, asıl bunun istismarından, hürriyet elden gitti yaygarasından ıstırap çekmiştir"; "Türkiye'nin toplumsal sınıf ve ideoloji farkına dayanmayan bünyesi ve şartları ideolojisiz, doktrinsiz, sağ-sol çatışmasına dayanmayan Anglo-Amerikan tipi kütle ve ekip partileri istikametindedir. Buna rağmen Türkiye'de istikrarsızlık unsuru içeren, Latin tipi, en sağ uçtan en sol uca kadar sıralanan fikirler ve partiler yelpazesinin demokrasinin şartı olarak dayatılması yanlıştır. Türkiye, mesela Amerika'da olduğu gibi, birbirine yakın iki büyük partinin yürüteceği bir demokrasiye kavuştuğu gün çok rahat edecektir. Yarının Türkiye'sinde sağcı (yani dinci) ve solcu (yani Marksist) parti olmamalı, sağsız solsuz, bilhassa solsuz sağduyu demokrasisi hakim kılınmalıdır"; "Demokrasi içinde Türkiye'yi yersiz bir buhrana sürükleyen bir husus da demokrasinin bir tavizler rejimi olduğu şeklindeki yanlış fikirdir. İktidar hukuk devleti anlayışı içinde hükümet işlerini istediği gibi yürütmeli, bürokraside kendi ekibini istediği gibi kurabilmeli, lüzumlu gördüğü her kanunu çıkarabilmelidir. Demokraside hukuk devleti çerçevesinde iktidarın memleketi idare hakkı mutlaktır." (age, s.220-230) Muharrem Ergin, 12 Eylül'ün "Türkiye'nin belki de en az yüz yıllık ihtiyacını karşılayan 1982 Anayasası" (age, s.242) ile, "demokrasinin Atatürkçülüğü esas alan restorasyonunu" (age, s.237) ve "uluorta değil, cemiyetin bünyesine göre demokrasi" (age, s.253) biçiminde özetlediği "disiplinli demokrasi"yi gerçekleştireceği inancındadır. "Disiplinli demokrasi" tasarımı, "demokrasinin her yerde aynı olduğunu söyleyen klasik demokrasinin insan tabiatına ve ayrı ayrı cemiyetler gerçeğine aykırı olduğu", "her memlekette demokrasinin o cemiyetin bünyesine uygun bir tatbikat kazandığı" saptamalarına bağlıdır. Ergin'e ve Aydınlar Ocağı ideologlarına göre, iktidarın serbest seçimle değişmesi ve parlamentonun varlığı, demokrasinin

varlığını kanıtlayan yeter şarttır; demokrasinin özü ve ilkeselliği bundan ibarettir.¹³

“İktisadi kalkınmanın sükunetle rayına sokulamayıp lüzumsuz ve kısır çekişmelerin konusu yapılmasına; siyasi huzur, istikrar ve rejim meselesinin arap saçına dönmesine; memleket güvenliğinin tehlikeye düşürülmesine” yol açan temel bir mesele de, “akıl ve ilmin hakimiyetinin sağlanamaması”dır. (age, s.283) Bu pozitivist tespit, her alanda yetkinin ve gücün, siyasal mülahazalardan etkilenmeksizin, “nesnellikle” iş görecektir. Bu uzmanlara, teknokratlara aktarılması gerektiği

-
- 13 İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle soğuk savaş dönemiyle birlikte ABD'li toplum bilimcilerce dikte edilerek yaygınlaştırılan bu biçimsel yaldayı tarzı hakkında: Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 17-22.

Aydınlar Çağı'nın etrafında “Milli Mütahhakatlar” örmeye çalıştığı bu rejim tasarısının fasizizm niteliği açık. Muharrem Ergin'in, “yeryüzündeki üç idare şekli” (komünizm, faşizm, demokrasi) içinden demokrasinin tercih edilmesi gerektiğini açıklarken faşizm hakkında yaptığı yorumlar bu bakımdan ilginçtir. Bu yorumdaki faşizmi eleştirisi, esas olarak, onun meşru anti-komünist misyonu bakımından taşıdığı “işlevsel uygunluğa” indirgenmiştir: “Faşizm de bir diktatörlüktür. (...) Faşizmde siyasi hürriyet yoktur. Fikri ferdi mülkiyet ve sosyo-kültürel hürriyetler İktisadi hürriyet mevcuttur. Bu bakımdan faşizm eski mutlakiyet idarelerinin hancelana dayanmayan ve tahakkümü daha mutlak olan modern bir şekli gibidir. Sınıf mücadelesine asla imkan vermez ve komünizmin en amansız düşmanıdır. Yalnız faşizmdir ki bulunduğu yerde komünizm kesin olarak ortadan kaldırılır. (...) Faşizm birçok yerde sırf komünizm tehlikesine karşı koymak üzere iş başına geçer. Dolayısıyla faşizmi davet eden muhim bir sebep komünizmdir. Komünistler sınıf mücadelesine imkan vermeyen idareye faşizm derler, fakat tabii bu tarif doğru değildir ve faşizmin komünistçe tarifidir. Halbuki faşizm, evvelce de temas ettiğimiz gibi komünizmin diktatörlüğünün ve zulmünün yanında çocuk oynacağı kuttur. (...) Faşizm bir büyük buhrandan, iç savaşın veya komünizm tehlikesinden doğar. Türkiye'de buhran vardır, komünizm tehlikesi ağırdır, fakat iç harp şimdilik önlenmiştir. (...) Türkiye gibi bir memlekette ancak bir kıyamet kopacak, bu kıyametin içinden bir lider ve onun kadrosu gelip ülkeyi çıkaracak da, o zaman faşizm gelip bir müddet yerleşebilecektir. Bir müddet diyoruz, zira faşizmin en büyük zaafı geçici bir idare olmasıdır. Buhranlardan doğduğu için, memleket buhrandan uzaklaştıkça, faşizmin de takati kesilir. Yıpranmadan ve karşı darbeyi davet etmeden devanı eden bir faşizm düşünülemez. Onun içindir ki Türkiye'de faşizm de gayri-mümkün ve düşünülemez bir idare tarzıdır.” (*Türkiye'nin Bugünkü Mesaleleri*, s. 249-252)

düşüncesini yansıtır. "Aklın ve ilmin hakimiyeti" şiarı, önemli toplumsal-siyasal sonuçları olan tercihlerin "politika dışı" sayılmasını vaazeder. Bu pozitivizm kavrayışı ile, "akıl ve ilim ışığında tekniğin ve medeniyetin alınması" olarak tanımlanan Batılılaşma kavrayışı (age, s.325), Aydınlar Ocağı fikriyatının Kemalizme eklenmesinde önemli noktalardır. Hatırlatalım: Aydınlar Ocağı'nın Eylül 1984'te düzenlediği seminer sonrasında ortaya resmen attığı "Milli Mutabakatlar"a esas sayılan Türk-İslam Sentezi'nin tam adı "Türk-İslam-Batı Sentezi"dir. Kemalizmin "müsbet ilimcilik" olarak algılanan Batılılaşma-modernleşme misyonuna, Ziya Gökalp'in hars (kültür)-medeniyet (uygarlık) ayrımı vurgulanarak sahip çıkılmakta; Atatürkçülük bu eksenle yeniden tanımlanmaktadır. Muharrem Ergin'e göre, "yanlış demokrasi" gibi bir de "yanlış Atatürkçülük" sorunu vardır. "Doğru Atatürkçülük", insanlığın temelini ve toplumsal gelişmeyi millet esasına (ve onun özünü oluşturan milli kültüre) göre açıklayan "kültür milliyetçiliği veya ilmi milliyetçilik"tir. "Milliyetçilik, Atatürk ideolojisinin esasını teşkil eden ve bütün diğer prensipleri (cumhuriyetçilik, laiklik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık) etrafında toplayan temel prensiptir." Atatürk'ün "Türk kültür milliyetçiliğinin kurucusu ve babası olan Ziya Gökalp'i aştığı" belirtilirken, Gökalp'in hars-medeniyet ayrımı uçlaştırılarak uygulanır; yani bu ikisi birbirinden tamamen yalıtılır, uygarlık-kültür arasında ve kültürler arasında zenginleştirici/geliştirici etkileşim imkânları yok sayılır. Çağdaş, ileri bilim ve teknolojinin belirlediği uygarlık evrensel; kültür ise millidir. Atatürk'ün "milli devlet"i yaşatıp geliştirmek için önüne koyduğu iki hedeften birisi olan "medeniyete dönüş"; bilim ve teknolojiye ulaşılan düzeyin Batı'dan aktarılmasını gerektirir. Diğer hedef "Türk'e dönüş"tür; toplumsal-kültürel yapının milli olmayan unsurlarının tasfiyesini gerektirir. Ergin, "hars-medeniyet" ve "Türkleşme-muasırlaşma (çağdaşlaşma)" kavram çiftlerini

birbirlerinden tamamen yalıtarak kullanmasına bağlı olarak; Gökalp'de rastlanmayan, ırkçı bir "milli hars" kavramı ve "Türk" kimliği ortaya koyar. (age, s.294-303)¹⁴

Üzerine düştükleri "Türkiye'ye göre demokrasi" arayışında Türk-Islam (-Batı) Sentezi doktrininin savunucularının sık sık "Japon modeli"ne referans verdiklerini; aralarından bazıların ve kimi MHP'li aydınların ise bu modele daha hareketle vurgu koyduklarını belirtmek gerekir. Özellikle 12 Eylül öncesinde Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde MHP adına etkin bir militan performans göstermiş ve MHP davası sanıkları arasında yer almış olan Orhan Türkdöğän, "demokratik rejimin Türkiye'ye aktarımında" Japon modelinin dikkate alınması gerektiği üzerinde çokça durmuştur.¹⁵

Türk-Islam Sentezi doktrini

Türk-Islam Sentezi'nin ana tezi, *Türkiye'nin Bugünkü Mesleleri*'nde bulunabilir. Türklerin İslamiyeti "Türk'ün mizacına çok uygun olması" nedeniyle "aradıkları dini bulmuş gibi" kabul ettikleri; "Türklükle Müslümanlığın bu terkip (sentez) içinde birbirlerinden ayrılmaz hale geldikleri" ortaya konulmuştur. (age, s.200-201) *Türk-Islam Sentezi* doktrininin isim babası ve bu doktrine dayanak oluşturan tarih tezinin

14 Gökalp'ın düşünce dünyası hakkında ve bu kavramları kullanışındaki ırkçılıktan, sovenlikten uzakt, görece çoğulcu ve demokratik yaklaşımı hakkında bilgi edinmek için: Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizim, İletişim Yayınları, İstanbul 1989. Özellikle s. 37-40, 43-46.

15 Orhan Türkdöğän, *Türkiye'de Demokratik Rejimin Yapısı, Yeni Düşünce*, 1 Ekim 1981. Eklektik nakilcilliğine rağmen, birçok ülküdaş "ilim adamı"na göre "ciddi" bir sosyolojik formasyonuna sahip bulunduğu söylenebilecek olan Türkdöğän, 1985'te yayınlanan *Sosyal Sıddet ve Türkiye Gerçeği* kitabında da (Mayas Yayınları, Ankara), Japonya'da özellikle "muhaliflerle" (solu da dahil saydığı) "liberallerin" ülkenin milli çıkarları temelinde birleşmesiyle sağlanan uyum ve kalkınmayı örnek gösterir (s. 146, 178-179). -

müellifi ise, Aydınlar Ocağı'nın ilk başkanı olan Prof. İbrahim Kafesoğlu'dur. İbrahim Kafesoğlu, 1970'lere kadar "has Türkçü" bir çizgide yer almış, sonradan, Aydınlar Ocağı'nın 1980'den sonraki başkanı Süleyman Yalçın'ın deyişiyle "İslam'ın vazgeçilmezliğini" anlayarak "romantik Türkçülük"ten uzaklaşmıştır.¹⁶ Kafesoğlu "Türk-İslam Sentezi"nden ilk olarak 12 Mayıs 1972'deki bir konferansında söz etmiş, bu tanım 1975'ten itibaren Aydınlar Ocağı'nca benimsenerek kullanılmıştır. Kafesoğlu, ölümünden kısa bir süre önce bu "sentez" tezini kitaplaştırmıştır: *Türk-İslam Sentezi* (Aydınlar Ocağı yayını, İstanbul 1985).

Esasında Kafesoğlu'nun Türk-İslam Sentezi'ndeki yaklaşımı, özellikle İslam'ın ele alınışı bakımından, "romantik Türkçülük" dönemindeki yaklaşımdan özde farklı değildir. Düşüncelerinde, Türklük-İslam ilişkisini veya sentezini ırkçı-Türkçü bir tarih tasarımının odağındaki "Türk'ün cihan hakimiyeti ülküsü"nün bir aşaması, bir evresi olarak kavraması bakımından kesin devamlılık vardır. İslam (din), Türk milli kültürünün ve kültür milliyetçiliğinin unsurlarından birisi olmaktan öte bir önceliğe, aşkınlığa, "ulviyete" sahip değildir. Kafesoğlu'nun çalışmalarında 1970'lerde gerçekleşen değişiklik, Türklerin İslamla tarihsel ilişkisinin daha etraflıca ve kapsamlı olarak incelenmesidir; yoksa, İslam'ın "Türk kültür milliyetçiliği" sistemi içinde "terfi ettirildiğinden" söz etmek zordur. *Türk-İslam Sentezi* kitabında, öncelikle, insanlığı ve dünya uygarlığının (en önemlisi değilse) belibaşlıları arasında olduğu belirtilen Türk kültürünün, araştırmacıların çoğunun onu dahil ettiği göçebelik kültüründen farklılığı ısrarla vurgulanır. Türklerin kültürü olan "bozkır kültürü";

16 Mehmet Umur-Tanıl Bora, *Türk-İslam "Masonları"*, *Yeni Gündem*, 22 Şubat 1987, s. 11 ve İbrahim Kafesoğlu'nun *Türk-İslam Sentezi* kitabına (Aydınlar Ocağı yayını, İstanbul 1985) Süleyman Yalçın tarafından yazılan "Takdim", *age*, s. XI.

“sistemli bir besicilik ve ondan türeyen sevk-idare-teşkilatçılık yeteneği, inançta tek tanrıcılık, hukukta evrensellik, ailede adalet, mazide tarihlik, ahlakta şövalyelik (alplik), gezginci fatih ruhu” gibi özelliklerle, “‘asalak’ ekonomi, çok tanrıcılık, aile çerçevesini aşmayan bir hakimiyet anlayışı, tarihsizlik, yerleşiklik tevekkülü” gibi özelliklerle malul göçebe kültürlerden ayrılır (age, s.43-51). Türkler, “kendilerine bağladıkları insanları idare etmek üzere yeryüzünde ilk siyasi kadroları vücuda getirmiş ilk kanun koyucu millet olmuşlardır.” (age, s.53) Bütün dünyayı yönetme (“âleme nizam verme”, “cihan hakimiyeti”) hakkını-hukukunu veren hükümdarlık gücü, eski Türk inancına göre, tanrısal (Gök-tanrı) kaynaklıdır. Türklerin tek tanrıcılığı, Gök-Tanrı inancının özellikleriyle gerekçelendirilir. Türklerin bütün varlıkların yaratıcısı olarak gördükleri göğün ebedi, uçsuz bucaksız, cisimsel olmayan, soyut bir varlık olması, buna uyarlı, soyut bir tanrı kavrayışının doğuşuna kaynaklık etmiştir.¹⁷

Kafesoğlu, İslam’ın Türklerin tek tanrıcılığıyla çok uyumlu bir din olduğu saptamasından geçişle, Türklerle (bir “kavim” olarak anılan) Müslümanların bütünleşmesini “kolayca” açıklar. Eski Türk dini inancının İslamiyetle uyumluluğu,

17 age, s. 67-72, 88-92. İlk olarak tarihçi Osman Turan tarafından ifade edilen, “eski Türklerin tek tanrı inancını sahip oldukları” tezi, 1970’lerden itibaren bazı faşist yazarlar tarafından kesinlikli ve ısrarlı biçimde savunulmuştur. 1980’de Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan Eski Türk Dini adlı kitabıyla salt bu konuyu işleyen Kafesoğlu’nun yanısıra, Bahaeddin Ögel ve Hilanet Tanyu’nun adı anılabilir. Kafesoğlu’nun konuya yaklaşımı tarihsel-belgesel araştırmacı yaklaşımını bir ölçüde içerir. Ögel Türklerin kültürel-düşünsel ileriliğinden hareket ederek, tündengelimci mantıkla eski Türk inancının tek tanrıcılık olması gerektiğini belirtir. Tanyu bu tezin en vulger savunucusudur. Sözü edilen tezi savunan bu yazarların çalışmalarını değerlendiren araştırmacı Dr. Turgut Akpınar, “gök-tanrı” inancının Türklerle has olmadığı gibi, tek bir tanrının dünyanın ve insanlığın tek yaratıcısı ve hakimi olduğu doğrultusunda bütünlüklü bir inanç sistemi olduğu olan tek tanrıcılıktan farklı bir inanç konumu olduğunu açıklıyor. (Turgut Akpınar, Eski Türklerin Dini Tek Tanrı İnancı mıydı?, *Tarifi ve Toplun*, Mart 1986, s. 17-21)

“Türklerin adeta yeni bir dine girdiklerini değil, kendi kadim inançlarının çok daha sağlam, kitabi, inandırıcı bir sisteme kavuştuğunu” düşündüklerini ifade edecek ölçüde abartılı bir biçimde sunulur. Bu nedenle, Türklerin, İslamiyeti tanıdıktan sonra kitleler halinde Müslümanlığı kabul ettikleri anlatılır. Böylece, Türk-İslam kültür terkiibi (sentezi) de gerçekleşme yoluna girmiştir.¹⁸

Türk-İslam Sentezi’nde, Türklerin Müslümanlarla bütünleşmesinin diğer önemli nedeni olarak, İslam dünyasının “Türk gücü”ne olan ihtiyacı belirtilir. Öyle ki, bölünerek zaafa düşmüş olan İslamiyet, Türklerin onu kabulü sayesinde “ölümün kenarından” dönebilmiştir. Kafesoğlu, Selçukluların kendi egemenliklerini koruyup geliştirmek amacıyla birçok kez Müslüman topluluklar arasındaki çelişkileri kışkırttıklarına bizzat değinmesine rağmen, Selçuklu Türklerinin İslam dünyasında siyasal birliği, huzuru sağlayarak mezhep çekişmelerini önlediklerini vaazeder. Selçuklu-Türklerinin Müslümanlığın bütün mezheplerini “Türk düşüncesine en uygun düşen Sünniliğin” ilkeleri etrafında birleştirme çabalarını, İslam adına bütünleştirici, huzur getirici bir eylem olarak sunar. (age, s.101, 167-169, 188) *Türk-İslam Sentezi*’nin tezi, Türklerin İslamiyeti yalnızca siyasal olarak “kurtarmakla” kalmayıp, bir dizi “gerçekçi”, “akılcı”, geliştirici revizyona tabi tuttıkları doğrultusundadır. Bu tez, Kafesoğlu’nun “romantik Türkçülük” döneminin ürünü olan *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri* kitabında (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966)

18 age, s. 159-164. Türklerin İslamiyeti baskı ve zor altında olmaksızın, kendi istekleriyle ve topluca kabul ettikleri iddiası, 1950’li yıllardan itibaren çeşitli Türk tarihçilerince ortaya atılmıştır. Türk-İslam Sentezi doktrini, kendisi açısından büyük önem taşıyan bu iddianın oldukça geniş bir çevrede benimsenmesini sağladı. Türklerin İslamiyeti bu iddiadaki gibi “gönüllü” olarak değil, kalıcı zoruyla ve ekonomik saiklerle kabul ettiklerini ortaya koyan bir inceleme: Turgut Akpınar, *Türkler İslamiyeti Nasıl Kabul Etti?*, *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1990, s. 45-48.

Türklük-Islam ilişkisi üzerine yazdıklarıyla örtüşür. Kafesoğlu, bu eski çalışmasında laiklik prensiplerinin tatbikatının ilk olarak Türk tarihinde görüldüğünü; Türklerin kendi toplum yapılarında varolan bu laikliği İslam'a taşıyarak önemli bir tarihi misyonu yerine getirdiklerini yazmıştır. Bu laiklik operasyonu ile kastedilen, Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşunda hem dinî önder, hem devlet başkanı olan halifenin yetkilerinin din alanıyla sınırlanarak, dünya işlerinin idaresinin Türk sultanlarına bırakılmasıdır. *Türk-Islam Sentezi*'nde bu saptama daha büyük önem atfedilerek yinelenir. Halifeliğin fiilen gücünü ve işlevini yitirdiği bir dönemde (11. yüzyıl) Abbasi halifesinin, Bağdat'ı ele geçirerek buradaki Şii Buveyhi egemenliğini yıkan Selçuklu sultanı Tuğrul'a "dünya hükümdarı" payesini vermekle dünya işlerinden feragat etmesi, İslam kamu hukukunda köklü ve kalıcı bir revizyon olarak aktarılır. Bu revizyon, Türklerin fiili laiklik geleneğinin İslam'a etkisi olarak yorumlanır. Türklerin, "şekilliliğe önem vermeyen" yapılarıyla İslam'ı "hurafelerden" arındırdığı da ima edilir. Eski Yunan filozoflarının eserlerini okuyup çevirerek İslam çerçevesinde değerlendirenler Türklerdir. İslamda kadına toplumsal hayatta yer verilmesini sağlayan da Türklerdir! (age, s. 176-182, 183-187, 193, 198)

Türk-Islam Sentezi ve 12 Eylül'ün İslam politikası

"*Milli Mutabakatlar*"ın çerçevesi ve Türk-Islam Sentezi doktrini, 12 Eylül'ün İslam'a yönelik politikasının anahtarlarını sunmuştur. Muharrem Ergin'in *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri*'nde kullandığı formül, bu politikanın "şık" bir özetidir: "Türkiye dinci olmayacak, fakat daima dindar kalacaktır." Ergin "müfrit dinciliği" milli kültürden sapışa eşlik eden "tehditler" arasında sayar. Ona göre müfrit dincilik, "önce Müslümanım sonra Türküm denmesi, dinin milliyetten önce gelmesi"dir. Fakat "müfrit dinciliğin asıl sebebi olan din

düşmanlığı"nı çok daha önemli bir sorun kaynağı olarak saptamaktadır. "Bir huzur ve sükun müessesesi olarak" dinin "cemiyet hayatındaki yeri büyüktür", İslam "Türklüğü koruyan çok kuvvetli bir manevi silah"tır. M. Ergin, tarikatların kuvvetlenmelerinin ve teşkilatlanmalarının da Türkiye'nin bünyesinde "çağdaş dünyanın icaplarına ayak uydurmak zorunda olan modern bir cemiyet için mühim ayak bağları" getiren bir mesele olduğu kanısındadır. O halde Türkiye'de dinden beklenen işlevlerin, devletin müdahalesi ve inisiyatifiyle gerçekleştirilmesi lazımdır.¹⁹ Bu yaklaşım, Kemalizmin din politikası ve laiklik söylemiyle tamamen uyum içindedir.²⁰ Nitekim, Türk-İslam Sentezi doktrininin 12 Eylül ideolojisi-ndeki rolünün en belirgin biçimde görüldüğü veya 12 Eylül'ün bu doktrinden en somut biçimde yararlandığı alan, din politikasıdır.

Aydınlar Ocağı, bu yaklaşım doğrultusunda 9-10 Mayıs 1981'de (âdet olduğu üzere lüks bir otelde) "Milli Eğitim ve Din Eğitimi" konulu bir seminer düzenleyerek "devletin zorunlu din eğitimi vermesi", "laikliğin zorunlu din eğitimiyle çelişen yönünün bulunmadığı" görüşünü ortaya attı.²¹ Faşist

19 Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri, s. 199-207... Kafesoğlu 1960'lardaki yazılarında, Mustafa Kemal'in laikleştirme hamlesini, Türkdüğün İslam'ı laikleştirme misyonu çerçevesinde ele almıştır. Kesinlikle dindar bir insan olan Atatürk'ün, İslamiyetin laikleştirilmesi gerektiğini kavrayarak onu hurafelerden arındırmaya giriştiğini anlatır. Ezanı Türkçeleştirme denemesini de, İslam'ı millileştirerek "milli din" haline getirme çabası sayarak onaylar. (Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, s. 89-96) 1985 sonbaharında televizyonda yayınlanan bir açıkoturumda, Aydınlar Ocağı sözcüleri Osmanlı'da devletin dinle bütünleşmesini Türk-İslam geleneğinin dini laikleştirme misyonu çerçevesinde yorumlayarak, Osmanlı imparatorluğu'nun teokratik değil laik olduğunu savunmuşlardır.

20 Kemalizmin dinin devlet tarafından denetlenmesine dayalı laiklik anlayışı hakkında: Levent Koker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, s. 85-89.

21 Aydınlar Ocağı'nın önde gelen üyelerinden ve zorunlu din dersi tezinin hamaretti savunucularından olan ilahiyatçı Süleyman Hayri Bolay, "İscilere, askerlere ve hapislere de devanalı din dersi verilmesi gerektiği" kanısındaydı. (Bakış, 7 Eylül 1981, s. 20)

entelejšensiyanın ve MHP'ye yakın olan aydınların büyük çoğunluğu bu görüşe destek verdiler.²² Sonuçta, ortaöğretimde zorunlu din dersi uygulanması, 1982 Anayasası'nda da belirtilerek yürürlüğe kondu. Askeri yönetim, dini toplumun birliğini-bütünlüğünü sağlamaya dönük bir motif olarak değerlendiren yaklaşımı tamamen benimsedi. Bu durum, Milli Güvenlik Konseyi önderi Kenan Evren'in, halk önündeki konuşmalarında Kuran'dan ve hadisten sık sık alıntılar yapmasıyla simgeleşmiştir. 1983 yazında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan "Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu"nda Atatürk'ün "Türk milletinin dindar olması gerektiği" doğrultusundaki "direktif"leri vurgulandı. "Dinci olmayan ama dindar devlet" tasarımının resmîleşmesi, Atatürkçülüęü tahkim etme amacıyla hem orta öğretim, hem yüksek öğrenim programlarına zorunlu ders olarak konulan "İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük" derslerinin içeriğinde de gözlenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun emriyle Aralık 1982'den itibaren ortaöğretim kurumlarında ders kitabı olarak okutulan, Mükerrrem K. Su ile meslekten Kemalist Prof. Ahmet Mumcu'nun kaleme aldıkları *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük* kitabında, Atatürk'ün "kesinlikle dinsiz olmadığı", "hiçbir dönemde Anadolu'da Cumhuriyet dönemindeki kadar cami yapılmadığı" belirtilerek (age, s.264 ve 266), laik ve müslüman bir rejim profili çizilmiştir. Şunu da eklemek gerekir ki, 1982'den itibaren ortaokul ve liselerde okutulmaya başlanan "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*" ders kitaplarının içeriği de, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*'ün söz konusu bö-

22 "Gerçek" Atatürkçülüğün "Türk milliyetçiliği" anlamına geldiği tezini savunarak resmî ideolojiyle özdeşleşmeye çalışanların en gayretkeşi olan Hikmet Tanyu'nun, bu destekle en ileri giden kişi olduğu söylenebilir. Tanyu, 1990 baharında da *Yeni Düşünce*'de, orduda din eğitimi ve öğretim yapılması gerektiğine dair üstüste yazılar yazacaktı.

l mlerinin genişletilmiş hali gibidir. Yani "İslam bilgisi", Atat rk l k ekseninde ve Atatürk'ün bu konudaki çeşitli sözleri esas alınarak ileilmektedir.²³

Türk-İslam (-Batı) Sentezi doktrininin resmî ideolojiye eklenmesi ve bu ideolojinin asli g zeticiisi olan ordu nezdinde kabul görmesi bakımından çarpıcı bir olay, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından resmî kültür politikasının çerçevesini çizmek için önerilmiş olmasıdır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun yerine kurulan Yüksek Kurum, Haziran 1986'da hazırladığı "Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem, Görev ve Sorumluluklar" başlıklı rap rda, Atat rk l ğ  "Türk-İslam sentez kültürünü Batı kültürü ile yeni bir senteze yöneltme hareketi" olarak tanımladı. Dinin, milleti bütünleştirici bir unsur olduğu kaydedildi. Bu raporun yazımında tanınmış faşist akademisyen Prof. Nihat Nirun belirleyici olmuştu. Ancak Yüksek Kurum başkanı emekli orgeneral Suat İlhan'ın daha önce kaleme aldığı bir makalesine yansıyan görüşleri de, Aydınlar Ocağı'nın Sentez tasarımıyla bağdaşır nitelikteydi: "Türk milleti, dört asır önce asrına ismini vermiş bir büyüklükten gelmektedir. Asya bozkır medeniyetinin temsilcisidir; İslam medeniyetinin gelişmesine büyük katkıları bulunmuştur. Türk ve İslam medeniyetlerinin sentezini gerçekleştirmiş ve bu sentez medeniyete dayalı dünyanın en uzun ömürlü ve en büyük imparatorluklarından birisinin kurucusu olmuştur. Bu imparatorluğun devlet düzeninin ve medeni yapısının üstünlüğü, büyüklüğü her yeni incelemede biraz daha gün yüzüne çıkmaktadır. Türk milleti, 200'e yakın

23 Elbette bu dersin aktarımında bu kitaplara ne derece bağlı kalındığı, ayrı bir soru(n)dur. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" derslerinin İslami açıdan eleştirisi; Abdurrahman Dilipak, *Bu Din Benim Dinim Değil*, İşaret-Ferşat ortak yayını, İstanbul 1990, özellikle s. 52-57.

devlet kurmuştur. (...) İstiklal harbi, Türk-İslam sentez medeniyetinin yücelttiği Osmanlı İmparatorluğu'nda, bu sentez medeniyetin kendi kendisini yenileme gücünü yitirip yenik düştüğü noktadaki savaştır. İstiklal harbi ve inkılaplar, Türk-İslam sentez medeniyetinin Batı medeniyeti ile yeni bir senteze ulaşması amacına yöneliktir."²⁴ Bu önerinin, Kemalist sivil ve özellikle asker bürokrasinin tamamının veya çoğunluğunun zihniyetinde kabul gördüğü kesinlikle söylenemez,²⁵ fakat salt "girişim" olarak bile önemlidir.

Resmî ideolojiyi İslam'a tahkim etme stratejisinin "akıl edilmesinde", ABD-NATO siyasal stratejilerinin payına değinmek şarttır. ABD yönetiminin 1981'e kadar resmî, ondan sonra da fiili Güvenlik İşleri Danışmanı Zbigniew Brezezinski, 1977'den itibaren, Ortadoğu'da İslam'ın Sovyetlere karşı kullanılabilir bir güç olduğu görüşünü savunmaktaydı. Bu misyon elbette o yıllarda Batı'da "fundamentalist" olarak tanımlanmaya başlanan radikal/İslami hareketlere değil; ABD odaklı emperyalist sisteme sadık olan Türkiye, Suudi Arabistan, Kuveyt, Pakistan gibi ülkelerdeki İslam'a biçiliyordu. Brezezinski'nin bu tasarısı 1979'da resmîleşti; ABD yönetimi "dostlarda İslam'ı kontrol etmek, düşmanlarda kıskırtmak" stratejisini benimsedi. Müttefik ve sadık ülkelerde İslam'ın rejim-devlet denetiminde, resmî anti-komünist soğuk savaş ideolojisi çerçevesinde kullanılması öngörülürdü. Özellikle İran'ın İslam devrimiyle ABD güdümünden çıkmasının ardından, Türkiye-Suudi Arabistan-Pakistan'ın oluşturduğu "Koruyucu İslam Kuşağı"nın (veya "yeşil kuşak") hem stratejik önemi arttı; hem de bu Kuşak ülkelerinde İslam'ın statükoyu pekiştirici

24 Resmî İstikamet Türk-İslam Sentezi, *İkibine Doğru*, 25 Ocak 1987, s. 6-13.

25 Yıllar sonra, resmî ideolojinin bellibaşlı "kalemlerinden" Coşkun Kırca, silahlı kuvvetlerin laikliğin en büyük güvencesi olduğunu -mutat veçhilel- vurgularken, "su veya bu kültüresüz generalin bir aralık sorumlusu olduğu sapınalar bir yana..." kaydını düşecektir. (Laiklik Tehlikede mi?, *Milliyet*, 9.7.1990)

bir misyon kazanması hayati önem kazandı. "Resmî-yasal İslam" sadece Sovyet tehdidine karşı değil, İran'ın statükoyu ABD aleyhine bozucu "devrimci İslam"ına karşı işlevi olan bir kalkan oluşturmaliydi.²⁶ Türkiye, "hem İslamiyeti resmen destekleyip, hem de ne bir dinî müessesenin ne de Müslüman uçların devlet işlerine karışmalarına izin veren" politikasıyla "İran karşıtı bir model"²⁷ olarak sunuldu.

Türk-İslam sentezi karşısında İslami hareket ile MHP/ülkücü hareket

Aydınlar Ocağı'nın "dinci olmayan ama dindar olan devlet" yaklaşımı, 12 Eylül rejimince kabul gördüğü gibi; ANAP iktidarı döneminde kurumlaştı. Türk-İslam Sentezi çevresinde örülen söylemin resmî söylem üzerindeki etkisi pekişti. Ancak bu gelişmeleri değerlendirirken, "Türk-İslam Sentezi"nin etkinliğini elsaneleştirmek ve Sentez söyleminin kesin ve kalıcı ideolojik hegemonyasından söz etmek isabetli olmayacaktır. Egemen blok içinde ağırlıklı bir konuma sahip bulunan tekelci büyük sermayenin önemli bir kesiminde, ayrıca özellikle orduda, bu doktrine tamamen bel bağlamaktan ziyade, onun bazı motiflerinden yararlanma eğilimi baskındı. Türk-İslam Sentezi, Aydınlar Ocağı'nın varoluşsal hedefi olan, Türk sağının

26 ABD'nin "İslam'a Karşı İslam" olarak da anılan bu stratejisi hakkında: Ufuk Güldemir, *Cevik Kuvvetin Gölgesinde*, Tekin Yayınları, İstanbul 1986. Özellikle s. 23-24, 71-86, 202. "İslam'a Karşı İslam" stratejisinin İslami açıdan bir değerlendirilmesi: İslamizasyon-İslam'a Karşı İslam, *Kıtap*, Ocak 1989, s. 4-9... 1990'lara girilirken, bu temel yaklaşımın rafineleştirilmeye çalışıldığı görülüyor. ABD siyasal stratejistleri, resmî İslam'la örtüşmeyen sivil İslami güçleri de diyaloga yavaşlatarak statükoya radikal bir şekilde muhalefetlerini önleme arayışındadırlar. CIA'yla bağlantılı çalışan Rand Corporation'ın "Türkiye'de İslam" üzerine çalışmaları, bu izlenimi veriyor (*Cumhuriyet*, 6 ve 26 Şubat 1990).

27 ABD'deki American Institute for Islamic Affairs'ın (Amerikan İslam İşleri Enstitüsü) Türkiye uzmanı Nicholas Ludington, *Hürriyet*, 23 Eylül 1984.

iki ucundaki ideolojik açılımları sentezleyerek merkezde/ iktidarda bütünleştirme gayesini gerçekleştirmeye de yaramadı. Gerçi Türk-Islam Sentezi söylemi, ANAP'la beraber sağ kitle politikası söylemi içinde ağırlıklı bir yer kaplamaya başladı. Fakat "sentezleme" iddiasında olduğu siyasal gelenekleri ne ideolojik anlamda gerçekten kapsayabildi, ne de siyasal olarak "bağlayabildi". Ideolojik bakımdan, doktrinin had safhadaki eklektisizmi buna engeldi. Siyasal olarak da, Sentez müelliflerinin omurgasızlığı ve gerek askeri yönetime, gerekse bütün olarak 12 Eylül sonrasının iktidar çizgisine fazlasıyla ram olmaları, tepki uyandırıcıydı.²⁸ Böyle olunca, ANAP'ın eski AP-MSP-MHP tabanlarını toparlama yeteneğiyle birlikte, Sentezciler'in MSP ile MHP çevresindeki ideolojik açılımları merkezde birleştirme yeteneği de geriledi.²⁹ Türk-Islam Sentezi, MSP/RP/İslami hareket ile MHP/MÇP/ülkücü hareket üzerinde ideolojik hegemonya kuracak bir güç haline gelemedi; "eskisi gibi", bir ortak payda arayışı olarak bu iki çizgiye tabi

28 İsmet Özel, Türk-Islam Sentezi doktrininin eklektisizmiyle Aydınlar Ocacı entelejensiyasının omurgasız karakterizmini şöyle bağlantılandırıyor: "Türk-Islam Sentezi olsun, Türk-Islam-Batı Sentezi olsun (...) bu sözleri telaffuz edenlerin bile birer siyasi programı olarak önem verdikleri görüşler değil. Yeter ki, bazı akli emezler sloganların cazibesine kapılsın, bazı fırsatçılar kendilerine siyasi etiketler yakıştırılabilsin, sonrası kolay. Eğer bir suistimol ortaya çıkarsa kabahati senteze bulursunuz. Bir gayri mesru iş çevirecekseniz sentezin boşlukları hizmetinizdedir. Zaten öyle sentezler ki bunlar, boşluktan bol hiçbir şey yok. (...) Ve tabii, kurduğumuz şebekenin çıkarları, size bu şebeke aracılığıyla iktidar ve imkan bahşeden çevrelerin çıkarları, sentezinin en uygun meyvesi olarak garantiye alınır, kasalar dolar." (*Teklit Değil Teklif*, İldim Yayınları, İstanbul 1987, s. 138)

29 Aydınlar Ocacı'nın etkinliği de buna koşut olarak azaldı. Ocak, 6 Kasım 1983 seçimleri öncesinde, ANAP ile MDP arasında, Türk-Islam Sentezi ve "Milli Mutabakatlar" temelinde asgarî iletişimi ve güçbirliğini sağlamaya yönelik bir yaklaşım sergiledi. ANAP'ın İktidara gelip MDP'nin silinmesiyle birlikte, bu kez ANAP-DYP (Özal-Demirel) mutabakatının inisiyâtörü (veya garantörü!) rolüne soyundu. Büyük ölçüde ANAP'a angajman anlamına gelen bu politika sonuçsuz kaldı. DYP'de Ocakçı bir ekibin varlığını sürdürmesine rağmen, Demirel'in Aydınlar Ocacı ile ilişkisi önemli ölçüde bozuldu. Mehmet Umur - Tanel Bora, Türk-Islam "Masonları", *Yeni Gündem*, 22 Şubat 1987, s. 15-18.

kaldı. Ancak şu var ki, MHP çizgisi, Türk-Islam Sentezi'nin siyasal-ideolojik etkileri ile massedilme tehlikesini 1980'lerin ortalarında çok yakıcı biçimde yaşadı.

İslami entelejensiya ve Türk-Islam Sentezi

Türk-Islam Sentezi doktrininin sol muhalif bir açıdan inceleleyenlerin büyük bir bölümü, bu ideolojinin İslami hareket lehine olduğu görüşünü paylaştılar. Gencay Şaylan, "laiklik ilkesini kabul etmiş olmakla birlikte Türk-Islam sentezinin, düşünsel bir akım olarak İslamcılığa doğru evrileceğine hiç kuşku olmadığını" yazdı. Bu öngörüyü, ulus kavramının İslam'la bağdaşmazlığına ve Sentez doktrinde İslam'ın "kültürün özü" olarak tanımlanmış olmasına dayandırdı.³⁰ İlhan Tekeli'ye göre de Türk-Islam Sentezi doktrini, bütünlüklü ve monist bir ideolojik-kültürel yapı sunmadığına göre, mantıken iki ihtimal ortaya çıkıyordu: Ya Türk-Islam Sentezciliği yeni eklemlenmelere açık, sonsuz bir eklektisizme açılacaktır; ya da "bu Sentez içinde monist bir ideoloji olan İslam, Türk öğeleri zamanla ortadan kaldırarak salt İslam'a doğru" gidecektir.³¹

Türk-Islam Sentezi doktrininin devlet katında geçerlileşmesi, gerçekten bazı İslami güçlere meşrulaşma ve siyasal olarak güçlenme yolunu açtı. Birçok İslami cemaat ve bunların oluşturduğu alt-kültür, kamusal düzeyde güçlendi, bürokrasideki konumlarını geliştirme, resmî kültürle eklemlenme imkanı buldu. Ancak bu imkanı bulan ve kullanan İslami grupların, öteden beri iktidarlara ve düzenle sağlam bağlar kurmak için çalışan, konformist yapılar olduğunu kaydetmek

30 Gencay Şaylan, *İslamiyet ve Siyaset*, Verso Yayınları, Ankara 1987. Özellikle s. 61-69.

31 İlhan Tekeli, *Türk-Islam Sentezi Üzerine*, *Bilim ve Sanat*, Mayıs 1987, s. 5-8.

gerekir. Bu yönde öne çıkanlar, anti-komünist soğuk savaş ideolojisi temelinde ABD emperyalizmiyle uyumlu, bir kısmı ayrıca Suudi sermayesiyle bağlantılı gruplardır. “Dinci değil dindar devlet” yönelimi, ABD’nin “yeşil kuşak” stratejisiyle birlikte düşünüldüğünde, bu durum doğaldır.

Ne var ki, İslam’ın düzen içine kabul edilerek resmîleşmeye başlaması, İslami hareket içindeki ayrışma sürecini de hızlandırdı. “Fundamentalist” veya “radikal” olarak tanımlanan İslami aydınlar, yaşanan süreci (A. Dilipak’ın tanımıyla) “İslam devletine değil devlet İslamı”na³² doğru bir gelişme sayarak eleştirmeye yöneldiler. Türkiye’de İslam’ın siyaseten “sağ” cephe içinde yer almasını sorgulamaya başladılar. Bu soru üzerinde en kapsamlı biçimde duran isimlerden Ali Bulaç, Türkiye dışında birçok ülkede siyasal yelpazenin sağında sayılmayan İslami güçlerin Türkiye’de sağcı olmasının istisnai ve “çarpık” bir durum olduğunu savundu. Ona göre bu durumun tarihsel nedenleri, ülkede bağımsızlık savaşını gerçekleştiren güçler tarafından inşasına başlanan kapitalizmin toplumsal ve siyasal bir meşruiyetten yararlanarak kurumlaşması, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra NATO ve ABD’nin İslam’ı anti-komünist bir güç olarak “konuşlandırma” isteği, kendisini “sağ”da tanımlayan DP iktidarının Müslüman kitlelerin taleplerinin açık savunuculuğunu yapması ve ülke solunun İslam karşıtı bir “ün” kazanmış olmasıdır. Oysa Bulaç’a göre Türkiye’de, Kemalizmin de dahil olduğu sağcı düşünce, Alman ve İtalyan faşizminden etkilenmiş, “liberal kapitalizme yatkın, militarist, şoven, çoğunlukla ırkçı-milliyetçi”dir, “otoriter, merkeziyetçi ve anti-özgürlükçü”dür. Sağın İslam’ı benimsemesi ise onu salt “bir motif” olarak kullanmaya dönük,

32 Bu Din Benim Dinim Değil, s. 108. İsmet Özel de Türk-İslam sentezinin anlamına: “Müslümanları demir yumruk altında tutmanın hem zor, hem de masraflı olduğunu görenlerin, onları sentezler yoluyla vesayet altında tutma gayretleri” ile açıklar. (Tehdit Değil Tehlif, İklim Yayınları, İstanbul 1987, s. 139)

pragmatist bir tutumdur. Sağ güçler, böyle davranırken İslam'ı "bi'dat, hurafe ve kokuşmuş unsurlara" indirgeyerek deforme ederler; İslam'ın "gerçek ve tevhidi, dinamik, katılımcı ve canlı" yönünün düşmanıdır. Bulaç, 12 Eylül'ün İslami motifleri kullanışını ve Türk-İslam Sentezi'ni de bu sağ çizginin bu tarihsel karakteristiği çerçevesinde açıklar.³³ Abdurrahman Dilipak da Türk-İslam Sentezciliğinin fiilen, "Müslümanların sağ iktidarların payandası haline getirilmek istendiği" DP dönemi ile başladığı kanısındadır.³⁴ Bu tarihsel-siyasal sorgulamaya, İslami güçlerin kendilerini "sağ"dan ayırarak bağımsız kimlikleriyle ortaya çıkmaları düşüncesi eşlik etmektedir. Türk-İslam Sentezi, bu bağımsızlaşma perspektifinin hem muharriklerinden birisi, hem de rakibi saydığı siyasal tutumun simgesel ifadesi olmuştur. Felsefi ve teorik düzeyde ise, bütün İslami aydınlar, İslam'ın beşeri bir varlıkla, öğretiyle, teoriyle, sistemle vs. sentezlenemeyeceği üzerinde durmaktadır.³⁵

33 Ali Bulaç, *Bir Aydın Sapması*, Beyan Yayınları, İstanbul 1989. Özellikle s. 156-158, 165-167, 173-177. *Girişim* dergisinin "Türkiye'de İslami Hareket" konulu Mart 1990 sayısı da İslami hareketin sağcı tarihine dönük sorgulama çabalarının bir katalogu gibidir.

34 *Türkiye Nereye Gidiyor?*, 5. Baskı, Risale Yayınları, İstanbul 1988, s. 50-51. Dilipak, *Menderes Dönemi* adlı incelemesinde de DP döneminde (hattâ hemcın 1950 arifesinde) inşasına başlanan "TSE damgalı" ve anti-komünizm eksenli "sağcı İslam" profilinin, büyük ölçüde, bölgedeki askeri ve siyasi çıkarları doğrultusunda ABD'nin inisiyatifinde oluşturulduğunu savunur. (Beyan Yayınları, İstanbul 1990 s. 14-15, 268-275) Öte yandan, Ali Taygun, devlet otoritesini sağlamlaştırma işlevselliğini esas alarak, Türk-İslam Sentezi türü formüllerin kökünü İslam tarihi içinde arınmaktadır. Bu bağlamda, İbn Rüşd gibi düşünürlerin İslam'ı felsefi arayışlarla bağdaştırma çabalarına ket vuran doktriner performansı nedeniyle, Gazali'nin Türk-İslam Sentezi'nin öncüsü sayılabileceğini yazar. (*Yeni Düşün*, Temmuz 1987, s. 6)

35 Hüseyin Hatemi, bu temel tutumun en ısrarlı vurgulayıcısıdır. Örneğin: *Din ve Siyaset (Acık Otuzum)*, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Şubat 1987, s. 30.

Türk-Islam Sentezi ve faşist entelejensiya

Türk-Islam Sentezi doktrini, faşist entelejensiya nezdinde, İslami entelejensiyaya göre daha büyük kabul gördü. Bu onay, "Sentezcilik" etrafında örülen siyasal vd. çıkar ilişkilerinden yararlanan İslami gruplarınkinden çok daha belirgin ve belirtik bir onaydı.³⁶ Bu özdeşleşmede hem ideolojik nedenler, hem de siyasal anlamda stratejik ve klientelist hesaplardan ileri gelen nedenler vardı.

İdeolojik bakımdan, Türk-Islam Sentezi doktrininin açık bir biçimde "Türklük" önceliğine dayanması,³⁷ faşist entelejensiyanın onunla özdeşleşmesinde etkili olmuştur. Faşist entelejensiyanın, anti-komünizmle belirlenmiş vulger ve ajitatif "milliyetçilik-muhafazakârlık" söyleminden öte pozitif bir sistematige sahip bulunmayan unsurları, Sentez etrafında örülen söylemde kendilerini bulmuşlardır. Faşist entelejensiyanın daha az yüzer-gezer olan, MHP ve ülkücü hareketle daha sıkı bağları bulunan unsurları açısından, Sentez fikriyatıyla özdeşleşmenin daha "organik" nedenleri vardır. 1982-1983 döneminde, siyasal kimliğini 12 Eylül'le özdeşleştirerek savunma ve yeniden üretme yolunu tutan MHP kurmaylarıyla uyum içinde davranan bu kesim; Türk-Islam Sentezi doktrininin resmî ideolojiye demir atmasını, "fikri iktidarda kendi zindanda" şiarını apaçık doğrulayan bir gelişme olarak selamlamıştır. MHP'nin 1980 öncesinde, çok

36 12 Eylül döneminde faşist entelejensiyanın yayın organı olarak çıkan *Yeni Düşünceler* dergisinin Mayıs 1982 sayısındaki başyazıda, derginin 1. yılını doldurması dolayısıyla söylenen sözler, bu özdeşleşmenin açık ifadesidir: "Yeni bir terkiibe yönelmeye mecbur olduğumuzu müdrik bulunuyoruz. Bu terlep, bu sentez, Türk ve İslam sentezidir."

37 İlber Ortaylı'nın Türk-Islam Sentezi doktrininin Türkçü karakterini vurgulayan bir yazısı: *Türk-Islam Sentezinde Batılı Olan Nedir?*, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Şubat 1988, s. 46-47.

da altını doldurmadan, popüler-ajitatif bir motif olarak kullandığı Türk-Islam Sentezi teriminin etrafında bir "model", "sistem" halesinin belirmesi; MHP kurmaylarına ve özellikle onlara yakın yazar-akademisyen-bürokrat takımına, siyasal telif hakkı isteme güçlerinin artacağını düşündürmüştür. Şunu da belirtmek gerekir ki, bürokrasi, üniversite, basın-yayın alanlarında oluşmuş klikler ve tek tek kişiler, bu "telif hakkı"nı, siyasal bir misyon uğruna olmaktan çok -veya en az onun kadar- kendi öz çıkarları için, kovalamaya yatkın olmuşlardır. Bunda, faşist entelejensiyanın bu bölümün başında saptadığımız karakter yapısının yanında, 12 Eylül sonrasındaki genel siyasal atomizasyon sürecinin etkisi aranabilir.

Ayrıca, faşist entelejensiyanın, Sentez'in esas müellifi olan Aydınlar Ocağı kadroları ile kimi zaman içiçeleşecek ölçüde sıkı ilişkilerini; hem ideolojik uyuşma bağlamında, hem de siyasal-ideolojik klientelizm ilişkileri bağlamında gözönüne almak gerekir.

Faşist entelejensiyanın ve yayın organlarının bu kesin tutumuna bağlı olarak, MHP ve ülkücü hareketin misyonunu sahiplenен kitlede, 80'lerin ortalarına dek Sentez doktrinini "kendilerinin" sayma eğilimi baskın oldu.³⁸ Bu sahiplenmeye, Türk-Islam Sentezi doktrininin mevcut Türkçü vurgusunu daha da uçlaştıran bir kavrayış eşlik ediyordu.³⁹ MHP'nin soy sürdürücüsü olarak kurulan

38 Bu dönemde MHP kitesine hitap eden yayın organlarında yayımlanan okuyucu mektuplarında Türk-Islam Sentezi'nin "ülkü"yü kısaca ifade etmek için kullanışındaki sıklık, "sentez" in en azından lafzi olarak tabanda tuttuğuna işaret sayılabilir.

39 Bu uçlaştırmaların da "uç" bir örneği: "Eğer Türkler millet halinde olmasaydı, aralı arkası kesilmeyen o Haçlı ordusuna Anadolu'yu kim mezar edecekti? İslam devletlerinin bir türlü fethedemediği o İstanbul'u kim fethedip de Hz. Muhammed'in hadisine mazhar olacaktı? Arapların dahi bilmediği Sancak-ı Şerif'i Osmanlı Devleti olmasaydı 600 asır kim şanla, şerefle, kanından daha aziz bilip

Muhafazakâr Parti'nin (MP) resmî söyleminde de, Türk-İslam Sentezi, en azından "laf" olarak yer tuttu. MP'nin adı Milliyetçi Çalışma Partisi'ne (MÇP) dönüşmesinden sonra da bu durum bir süre geçerliliğini korudu.⁴⁰ Sonraki bölümlerde ve özellikle 6. Bölüm'de ele alacağımız gibi, Sentezci söylem, "Türk-İslam ülküsü" söyleminin belirmesine koşut olarak gerileyecekti...

Üniversitelerde faşist kadrolaşma

Faşist entelejensiyanın, Türk-İslam Sentezi doktriniyle özdeşleşerek, hem siyasal etkinliğini artırma, hem de 12 Eylül rejimine eklemlenme arayışına girdiğini belirtmiştik. 1983'te Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) kurulur ve yönetimin "anarşinin kaynaklarından" saydığı üniversitelerde "12 Eylül ruhuna uygun" kadrolaşmaya gidilirken, bu arayış karşılığını buldu. Aydınlar Ocağı, bu kadrolaşmada çok büyük etkinliğe sahipti. Ocak bünyesinde veya Ocak'la iyi ilişki içinde bulunan faşist akademisyenler, akademik kurumlarda yöneticilik

dalgalandıracaktı? Acaba Türk milletine bu ilahi görev verilmeseydi, bugün bir milyar civarında olan İslam aleminin sayısı bu kadar olacak mıydı? Kendi vatanını savunmaktan dahi aciz olup, ayakkabılarını dahi savaş yerinde bırakıp kaçarak, şehit naaşı yerine, nyakkabı pazarı görünümünü veren insanlar mı gidip de Hindistan'ı fethedecek ve orada İslam'ı yayacaktı? (...) Elbette bu tarihi hadiseleri yapan biri bulunacaktı. Ama bunu yapınak bir karakter, seciye, maharet ve yürek işidir. Bu hasletler de ancak ortamında filizlenir ve yeşerir. Kuzey Kutubunda pamuk yetişmeyeceği gibi. İşte bu bahadırılık ortamı, alplık yapısı, coşkun vatan sevgisi Türk milletinde ezelden beri mevcuttur." (Fahri Taş, Din-Millet Anlayışı ve Millet Olmanın Önemi, *Bizim Ocak*, Eylül-Ekim 1985, s. 9).

40 "Partinin amblemi ise; manasını LİDER'in izah ettiği gibi, tarihimizin derinliklerinden almakta, Türk-İslam Sentezini sembolize etmektedir. (ahç)" (Raif Çiçek, *Milliyetçi Hareket Gerçeği*, *Bizim Ocak*, Ocak 1986, s. 23) Partinin o dönemdeki güçlü ismi Muharremi Şemsek de MP'nin adının MÇP'ye dönüştüğü kongrede yaptığı konuşmada Türk-İslam sentezini "milliyetçi görüş ve sistemimizin hareket noktası" olarak tanımlıyordu. (*Bizim Ocak*, Ocak 1986, s. 25-26)

konumlarına geldiler.⁴¹ Birçok MHP yanlısı akademisyen, 1402 sayılı yasayla görevlerinden uzaklaştırılacakken, Aydınlar Ocağı çevresinin müdahalesiyle üniversitede kaldılar.⁴²

Aydınlar Ocağı çevresinden olan ve/veya Türk-Islam Sentezi doktrinini benimseyen faşist akademisyenlerin üslenme ve bir anlamda "yeniden-üretim" merkezi olarak kurumlaşan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne, bir örnek olay olarak değinmek gerekir. Bu Enstitü'nün oluşturulması, "Atatürk ilke ve devrimlerini araştırmak ve bu konuları üniversite öğrencilerine anlatacak öğretim üyesi yetiştirmek" amacıyla, 20 Temmuz 1982'de çıkarılan bir Milli Güvenlik Konseyi yasasıyla kararlaştırılmıştı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki (DTCF) aynı adlı Enstitü, bu yasa uyarınca yeniden yapılandırıldı. Enstitü üzerinde, Ankara Üniversitesi rektörü ve Türkeş'in yakın ahbabı Prof. Tark Somer'le; rektör yardımcısı, 70'lerde "Kurt Karaca" müstear adıyla ülkücü literatürün gözde yazarlarından birisi olan Prof. Fikret Eren'in

41 Aydınlar Ocağı'nın genel başkanlığını da yapmış olan Salih Tuğ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanı; Ocak'ın müteber üyelerinden Ahmet Sonel Ankara Üniversitesi'nde, Ümit Akkoyunlu Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde dekan; Aylhan Songar, Leyla Elbruz ve Zeynep Korkmaz TRT Yönetim Kurulu üyesi oldular. Ocak çevresiyle iyi ilişki içinde olan, ancak MHP misyonuna daha fazla angaje sayılabileceğimiz grupları Tark Somer Ankara Üniversitesi rektörlüğüne, Erol Cansel Ankara Üniversitesi rektör yardımcılığına, Hikmet Tanyu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına atandılar. Kanil Turan, Naci Kinacıoğlu gibi, gene ülkücü camiaya yakın akademisyenler, Ankara Gazi Üniversitesi rektör yardımcılığına getirildiler. 70'lerin sonlarına doğru bağları zayıllamakla birlikte, 1960'lardan itibaren MHP misyonuna destek vermiş olan iki önlü isimden Erol Güngör Konya Selçuk Üniversitesi'nin, Halil Cin ise Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nin rektörü oldular. (Bu isim kalabalığı içinde, Erol Güngör'ün diğerleriyle kıyaslanamayacak bilimsel değerini teslim etmek gerekir.)

42 Sermet Arıdoğan ve Necmettin Hacıeminoğlu en bilinen örneklerdir. 1989'dan itibaren her hafta ülkücü hareketin baltalık gazetesi *Yeni Düşünce*'de yazmaya başlayan Abdurrahman Küçük, 29 Mayıs 1990'daki bir yazısında, 1982'de üniversiteden uzaklaştırılmaktan Hikmet Tanyu'nun aracılığıyla kurtulduğunu belirtmiştir. Bu arada, 1402'lik olmaktan kurtulan veya kurtarılan bazı ülkücü akademisyenler olduğu da belirtilmelidir.

koruyucu kanatları vardı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi bünyesinde kurulan Enstitü'nün ilk genel müdürlüğüne, ülkücü yayın organlarının misafir yazarı Prof. Aydın Taneri atandı. Genç ülkücü kadroların Enstitü'de akademik kariyer sahibi olmasını sağlama yönünde ilk adımları atan Taneri'nin 1985'te istifaen ayrılması üzerine, genel müdürlüğe Mustafa Kafalı getirildi. Kafalı, MHP ile Taneri'den daha organik ilişki içinde bulunmuş bir isimdi. 1944 Türkçülük-Turancılık davası sanıklarından Türkistanlı profesör Zeki Velidi Togan'ın ve Aydınlar Ocağı'nın ilk genel başkanı İbrahim Kafesoğlu'nun asistanı olan Mustafa Kafalı 1977'de Adana'dan MHP milletvekili adayı gösterilmiş; ardından Konya Selçuk Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuş, Ocak 1984'te 2. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı emriyle sakıncalı görülerek Konya'dan sınır dışı edilmişti. Kafalı'nın yanı sıra, eski Türk ve Osmanlı tarihi üzerine çalışan Bahaeddin Ögel, Rafet Yinanç gibi namılı faşist akademisyenler, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yönetim Kurulu'na getirildiler. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü "Ermeni terörü", "tarihte Türk devletleri", "Bulgaristan Türklerinin dünü-bugünü-yarını", "dünyada Türkler" vb. konulu sempozyumlar düzenleyerek; kurmay subaylara doktora yapma imkanı tanıyarak; özellikle Tarık Somer'in gayretleriyle Enstitü yöneticisi akademisyenlerin Milli Güvenlik Kurulu danışmanlığına, uzmanlığına atanması sağlanarak devlet katında etkinliğini geliştirmeye çalıştı.⁴³ 1983'te Hacettepe, İstanbul, Boğaziçi, Atatürk, 9 Eylül Üniversitelerinde de Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüleri kuruldu. Ancak bunlar, faşist kadrolaşma açısından Türk İnkılap Tarihi

43 Nilgün Gürkan - Hatice Aydoğdu, "Atatürkçü" Nakşibendiler, *Yeni Gündem*, 17 Mayıs 1987, s. 16-21. Enstitü'deki gelişmelerin, buradan tasfiye edilen (ve sonra yeniden yönetime gelen) Kemalist kadronun bakış açısıyla yorumu: Prof. Nejat Kaymaz, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, *Cumhuriyet*, 9-12 Ocak 1990.

Enstitüsü'nün çapına ulaşmaktan uzak kaldılar.

Ancak hem Ankara Üniversitesi'nin bütününde Tarık Somer, hem de özellikle İnkılap Tarihi Enstitüsü yönetimi; kadrolaşma ve öğretim politikasında resmî ideoloji içi dengeleri gözetmeksizin fütursuzca ve dar kadrocu davrandığı için, çok fazla yıprandı. "Yüksek devlet organları", üniversitelerde asgari "siyasal tarafsızlık" görüntüsünü ve resmî ideolojinin Atatürkçü "esasını" kollama kaygısıyla duruma müdahale ettiler. YÖK, Temmuz 1987'de beş yıllık görev süresi dolan Tarık Somer'i Ankara Üniversitesi rektörlüğüne yeniden atamadı. Yeni rektörlük döneminde, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'ndeki eski yönetime yakın kadrolar tasfiye edilmeye başlandı.⁴⁴ Ayrıca, verilen doktora, master derecelerinin "sağlıklılığı" incelemeye alındı. Bunun sonucunda, eski enstitü yöneticileri, birçok kişiye usulsüz biçimde akademik derece ve ünvan sağladıkları gerekçesiyle mahkemelik oldular.

İnkılap Tarihi Enstitüsü tipik örneğinde görüldüğü gibi, kimi noktalarda "klasik Kemalist" mülahazalarla dizginlense bile, faşist entelejensiya üniversitelerde çok büyük bir kadrolaşma ve güçlenme imkanı buldu. Bu imkan, faşist entelejensiyanın ANAP iktidarlarının süreklileştirdiği 12 Eylül rejimiyle özdeşleşme ve bütünleşme isteğini, çabasını gerçeğe dönüştürdü. Faşist entelejensiyanın büyüme ve kendisini yeniden üretme zeminini genişleterek onu "devletleştiren" bu sürecin iki veçhesi olduğu söylenmelidir. Veçhelerin biri, faşist entelejensiyanın mensuplarının kendi ideolojik değerlerini resmî ideolojiye ve müfredata yedirmeleri ise; diğer veçhe, kendilerinin resmî ideolojiye ve devlete daha fazla tabi hale gelmeleridir. Faşist entelejensiyanın düşünce dünyasında

44 Hatice Aydoğdu, Rektörlük Yarışı Kızıştı, *Yeni Gündem*, 28 Haziran 1987, s. 18-19 ve Nilgün Gürkan, İnkılap Tarihi'nde Sağcıların Kavgası, *Yeni Gündem*, 27 Aralık 1987, s. 28-29.

zaten ağırlıklı olan eklektik yapı ve devletl  etmenler böylelikle pekişmiş; “sivil”, “muhalif”, “radikal” etmenler iyice t rp lenmiştir. Bu,  lk c  hareketin ana doğrultusu ve tabanı ile faşist entelejensiya arasındaki açıyı büyüten bir gelişme olmuştur. Bu ayrışmanın dinamiki, izleyen bölümlerde bütün boyutlarıyla ele alınacak. Bu bakımdan, bölümü bitirirken, *Yeni Düşünce*’nin 12 Ocak 1990’da Halil Cin’e hitaben yazdıklarını aktarmak, söz konusu ayrışmanın “havasını” yansıtmak bakımından yeterli olacaktır: “Ne enteresandır ki, 12 Eylül’den sonra bir kısım milliyetçiler işkencehanelerde iniminin inletilirken, kı larına jop sokulurken -evet yazılması ve okunması dahi dehşet veren bir cümle- bir kısım ‘milliyetçiler’, bu gençlere zamanla akıl veren, yönlendiren hocalar, hattâ sizler gibi MHP’den aday adayı olanlar her nedense rektör oluyor, dekan oluyor, şu veya bu mevkiye getiriliyorlardı. Tabii bir kısmı bunun farkında olup sizin tabirinizle ‘y ğit e mücadelesini’ sürdürürken, sizin gibi bir kısımları ise düzenin bu oyununu kabul edip ‘şerefli’ ve ‘haysiyetli’ yerlerini alıyorlardı! Düzenin ve sistemin bir parçası haline gelen bu aydınlar, ilim adamlığından çok, maalesef polis devletinin bir parçasını andırır faaliyetlerine devam ediyorlardı.”

1983: YENİ PARTİLER VE ÜLKÜCÜ CAMIADA AYRIŞMA

Ülkücü hareketin yeniden toparlanma süreci, aslında 1983'te yeni partileşmelerle beraber başladı; fakat uzun süre (80'lerin sonlarına dek) çok parçalı, ayrışık bir seyir izledi. Bunda, 2. Bölüm'de ele aldığımız "fikri iktidarda kendi zindanda" söylemi ile, 3. Bölüm'de incelediğimiz Türk-Islam Sentezi doktrininin bu söylemi tahkim edici etkisinin payı önemlidir. Faşist entelejensiyanın MHP misyonunu "devletleştiren" yönelimi, ülkücü taban nezdinde oldukça etkili oldu. Hele kadrolar bir yana bırakılırsa, "MHP kitlesi"nin büyük çoğunluğu, 12 Eylül rejimini kurumsal yapısıyla ve siyasal-ideolojik söylemiyle esasta onaylıyor; yalnızca, aynı amaca "kasteden" MHP kadrolarının cezalandırılmasına haksızlık sayıyordu. "MHP'lilik" kimliğini talileştiren bu "12 Eylülcü" genel kabul çerçevesinde, daha eleştirel yaklaşımlar da yaygındı. 12 Eylül'ün resmi söyleminin etkisiyle, başta Türkes olmak üzere MHP önderliğini de "1980 öncesinde basiretsiz davranmak, sorumluluğunu yerine getirememek" vb. nedenlerle suçlayanlar; ülkücü hareketin 12 Eylül öncesindeki silahlı eylemlerini "gençlik heyecanı" ile açıklayarak ve/veya "anarşi

ve terör"e dahil sayarak dışlayanlar eksik değildi. Genel bir 12 Eylül onayının ve 12 Eylül'le uyumun, ülkücü hareketin çeşitli düzeylerdeki pek çok militanı, "kadrosu" için de geçerli olduğunu kaydetmek gerekir; en azından, "kitle"deki uyumcu ve onaycı eğilimden etkilenmekteydiler. Kadrolar, liderliğe ve "terör"e ilişkin eleştirileri hiç değilse dışavurum düzeyinde daha az paylaşıyor, MHP yöneticilerine yapılan "haksızlığı" daha fazla vurguluyorlardı. Ne var ki, bu genel tablo içinde, söz konusu eleştirileri gerçekten paylaştıklarından ve/veya MHP yöneticilerine tasfiyesi sayesinde, güçlerini ve ilişkilerini daha etkin kullanabilecekleri bir siyasal boşluğun oluşacağını tasarladıklarından, bu "haksızlık"tan için için memnun olan orta hatta alt kademe kadrolar da vardı. En seçkin unsurları hapishanelerde bulunan "çelik çekirdek" kadroların temsil ettiği 12 Eylül karşıtı tutum ise, açıkça savunul(a)mamanın ötesinde, ülkücü camia içinde bile yaygınlaşmış değildi.

"Kitle" ve "kadrolar"ın bu durumu, 1983 seçimleri öncesinde yeni partiler kurulurken, MHP'nin 12 Eylül'den sonra kapaulan "eski" siyasal partiler içinde tabanı en fazla ayrışan ve dağılan parti olmasını getirdi. 12 Eylül öncesindeki bütün bellibaşlı partilerin misyonunu temsil eden partiler kurulur ve seçimlere girmelerine izin verilmemesine rağmen belirli bir varlık gösterirken; MHP'nin soy sürdürücüsü olarak kurulan Muhafazakâr Parti (MP), ülkücü kadro potansiyelinin çok küçük bir kesirini bünyesinde toplayabildi. MHP "kitle"si ve kadrolarının önemli bölümü, yeni kurulan diğer partilere yö-neldiler. Bu yöneliş, MHP tabanının 12 Eylül rejimine verdiği "genel" onayın uzantısı niteliğindeki bir doğallıkla cereyan etti. Resmi ideolojinin toplumu hafızasızlaştırarak 12 Eylül'ü bir dönüm noktası, bir tür "milad" olarak sunmaya yönelik anlayışının, MHP'nin "kitle"sinde kabullenildiği görüldü. MHP misyonunu temsil eden "öz" partiyi saptayarak ona sahip çıkmaya dönük ilkeli-vefalı bir arayış çok istisnai idi. Nitekim,

MP'nin siyasal kimliği ve misyonu belirginleştikten sonra da, ülkücü camianın çoğunluğu bir yana, kayda değer bir kesirinin bile burada toplanması uzun süre sağlanamayacaktı. MP'nin geliş(eme)me süreci, 5. Bölüm'de ele alınacak.

Tabandaki genel eğilimi sezen, belirli ölçülerde paylaştan, hatta siyaseti meslekleştirme yönelimleri ve kariyerist niyetleri ölçüsünde bu eğilimi destekleyen MHP'li "kadrolar", "yeni" parti tercihlerini büyük ölçüde pragmatist saiklerle ve klientelist hesaplarla yaptılar. Gerek siyasal felsefesinin klientelizme-pragmatizme yatkınlığıyla, gerekse iktidar olması nedeniyle klientelist-pragmatist arayışlar için cazibe merkezi haline gelmesiyle; Anavatan Partisi (ANAP) 1984'ten itibaren bu kesimin asıl adresi oldu. Parti içinde kimi zaman oldukça sertleşen güç mücadelesine giren "eski MHP'liler", eklemlendikleri ANAP'ın bünyesi içinde, gerek MHP'den, gerekse MP/MÇP'den farklı, yeni ve özgül bir siyasal hattı oluşturdular...

1983 seçimleri öncesi: "Truva Atları"

1983 seçimleri öncesinde, ülkücü kadrolar, üç sağ siyasal partiye yöneldiler: Seçimlere girmesine izin verilen partilerden ANAP ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP); kurulduktan kısa süre sonra kapatılan Büyük Türkiye Partisi (BTP) ve onun devamı niteliğindeki (seçimlere girmesine izin verilmeyen) Doğru Yol Partisi (DYP). Bu tercihlerde, ideolojik olmaktan ziyade pragmatist saikler belirleyiciydi; yoğunlaşmalar da buna göre oluştu. Yerel çapta veya çeşitli ilişki ağları ekseninde etkinliği olan ve değişik sağ partileri tercih eden ülkücü kadrolar, aynı temel savı işleyerek, çevrelerini ikna edebildiler. Bu sav, neredeyse Türkçü-Turancı akımın tarihi kadar eski olan, "Türk milliyetçiliğinin parti davası olmadığı, Türk milliyetçiliği davasına her partide hizmet edilebileceği" savı idi...

“Türk milliyetçiliğinin parti davası olmadığı” savı, Türkiye’de faşist akımın MHP öncesi şiarı idi. Bu sav, “Türk milliyetçiliği”ni parti politikalarının oportünizminden, geçiciliğinden bağımsız sayarak yüceltme iradesi ile birlikte; onu bütün toplumsal-siyasal güçleri bağlayıcı, partilerüstü devlet politikası haline getirmeyi amaçlayan totaliter-faşizan bir tasarımı ortaya koyardı. Bu tasarıma, “reel” bir siyasal-partisel kimlikle özdeşleşmeden, her türlü siyasal iktidar döneminde her türlü imkanı değerlendirerek güç ve etkinlik kazanan Türk milliyetçilerinin süreç içinde devlet aygıtına hakim olacağını uman bir “beyaz ihtilal” tasarımı eşlik etmiştir. “Beyaz ihtilal” anlayışı, tepeden inmece karakteriyle, faşist entelejensiyanın bürokratik Kemalist kökleriyle ilintisini de yansıtır. Ülkücü jargonda “Türk milliyetçiliği fikriyatının partileşmesi” demek olan MHP, “Türk milliyetçiliği parti davası değildir” şiarının konumunu doğal olarak değiştirdi. Bu kadim sav, MHP’nin bakış açısından, “başka yerlerdeki” milliyetçi sayılan unsurlara yönelik işbirliği çağrısı anlamına büründü. Sav, Türk milliyetçiliği davasının yüceliğini anlatmayı sürdürüyordu; fakat bu dava artık “merkezsiz”, “cisimsiz” bir varlık değildi, MHP’de somutlanmıştı. “Her partide, her konumda Türk milliyetçiliğine hizmet edilebileceği” savı, eskisi gibi “merkezsiz” bir sistematikle, soyut bir kavrayışla vazedilmesi halinde, ülkücü hareket içinde artık ilkeliliği değil; kesin siyasal tavırdan kaçınan niteliğiyle oportünizmi, iktidar iddiasını erteleyip güçsüzleştiren niteliğiyle reformizmi temsil eder hale geldi.

1983 yazında yeni partilerin kuruluşuna izin verilmesiyle siyaset yeniden “açılırken”, MHP entelejensiyası, MHP-öncesi “partilerüstü Türk milliyetçiliği” anlayışını yeniden gündeme getirdi. “Emektar” sav, 1960’lardan itibaren MHP’nin kitleleşmesinin ve meşrulaşmasının ana mecrasını oluşturan

“sağda anti-komünist cephe birliği” şiarıyla bütünleşerek sunuldu. MHP'ye yakın yayın organları, kurulan sağ partiler arasında kayda değer bir farklılık bulunmadığını, bunların anti-komünizm etrafında birleşmesi gerektiğini savundular.¹ Elbette birleşmenin sıvası, anti-komünizm ekseninde “Türk milliyetçiliği” olmalıydı. Bu adım, MHP “kazanımı” yadsınarak Türk milliyetçiliğinin yeniden “merkezsizleşmesini” göze almak anlamında bir geri adımdı; ülkücü hareketin rasyonelleri içinde oportünist ve reformist bir tavrı temsil ediyordu. Onu hararetle öneren faşist entelejensiya unsurlarının (3. Bölüm'de ele alınan) siyasal felsefelerine uygun düşen bu tavır, ülkücü hareketin içinde bulunduğu ideolojik ve siyasal dağınıklık ortamında kolaylıkla meşrulaşıp yayılabildi. 12 Eylül rejimi, “fikrin esas sahiplerini zindanda tutması” dışında, genel hatlarıyla benimseniyordu. Gelecekte çerçevesini kamusal-kurumsal düzeyde 1982 Anayasası'nın, ideolojik düzeyde Türk-İslam Sentezi'nin çiziceği rejim, özünde, ülkücü fikriyat doğrultusunda önemli icraatlar gerçekleştirmeye elverişli bir zemin oluşturunuyordu. “Ehliyetli” ülkücü kadrolar, bu çerçeve içinde güç kazanmaları halinde hem rejimi daha “yetkinleştirebilirler”, hem de 1980-1983 döneminin yaralarını sarma şansını elde edebilirlerdi. Böyle düşünülünce, ufuktaki bu imkanı görmezlikten gelerek varlığını MHP misyonunun sürdürülmesine indirgemek, ülkücülük adına dar görüşlü, dogmatik bir tutum sayılmanın ötesinde; bizzat MHP misyonunun aleyhine bir tutuma dönüşebilirdi. Bu mantık akışı, kâh global siyasal-düşünsel kaygılarla, kâh gerçekten dağılan hareketi toparlayarak yeni mevziler kazanma kaygılarıyla, kâh kariyerist saiklerle ülkücü kadroların geniş bir kesimine hakim oldu.

1 Yeni Düşünce'nin 19 Ağustos 1983 tarihli sayısının başyazısında, “anti-komünistler kitlesini bölmeyi esas alarak aklın ışığında birleşmele” gerektiği belirtiliyordu.

Ülkücü kadrolar, bu mantıkla, kurulan bütün bellibaşlı sağ partilerde yer aldılar. Onları harekete geçiren mantığın pragmatist niteliği, tercihlerine, sadece partilerin “güç” ve “iktidar” şansları hakkındaki tahminlerinin yön vermesini getirdi. Yeni kurulan partilerin en acil hedefinin hızla örgütlenmek olması, işlerine yaradı. Ülkücü hareketten naklolan ilişki ağının yerel düzeyde hükmedebildikleri kısmını, parti-içi güçlerine güvence oluşturacak “özel” tabanları olarak beraberlerinde taşıdılar. Edindikleri “partili” kimliğiyle yeniden toplumsallaştılar. “Teşkilatçılık” ve militanlık deneyimleri ile, özellikle bunu “yeni” siyasal ortama uyarlayabilenler, hızla sivrildiler. Seferber edebildikleri “ülküdaş” tabanına, “yeni” parti kimliklerini uzun süre ikincil ve araçsal bir bağlılık olarak sundular. Kısmen gerçekten öyle düşünüyorlardı; kısmen, tabandaki görece radikal unsurlara karşı ülkücü kimliklerini koruyarak politikalarını meşrulaştırma kaygısını güdüyorlardı. Ancak 1984/85 kesitinden itibaren “yeni” siyasal kimliklerini, ülkücü hareketin soy partisi MP kurulduktan sonra bile, büyük ölçüde kalıcılaştırdılar. MP önder kadroları ise, bu durumu eski ülküdaşlarıyla köprüleri tamamen atmadan açıklayabilmek için, MHP’lilerin dağınlıklığını bilinçli bir yayılma ve “örgünleşme” stratejisinin ürünüymüş gibi sunmayı deneyeceklerdi.² Her yere “sızmış”, iktidar içeren her kurumu içerden fethetmeye yönelmiş müthiş bir örgütlülük gizemi yaratan bu “Truva atı” senaryoları,³

2 MP Başkanı Ali Koc, ANAP’taki Türk milliyetçilerinin MP’ye gelmek istemelerine rağmen, kendilerinin “orada kalın” talimatını verdiğini söylemiştir. (M.Belge-T.Bora-M.Umur, “Ülkücüler” Yol Ayrımında, *Yeni Gündem*, 29 Kasım 1985, s. 9.)

3 Böylesi senaryolar için yararlı olabilecek ilginç bir örnek, Samsat’ın “sosyal demokrat” (SHP’li) belediye başkanı Yusuf Fırat’ın, “MHP’nin hala çok güçlü olduğunu, her yerde en iyi mevkilerde olduklarını” söyleyen eski bir MHP’li olmasıdır! (Osman Balcıgil, “Biz MHP’liler Her Yerdeyiz”, *Yeni Gündem*, 26 Mayıs 1986, s. 36).

1983-1985 döneminde, ülkücü hareketin hem soy, hem harici unsurlarında olduğu gibi, kimi zaman ülkücü olmayan gruplarda da rağbet görmüştür.

BTP/DYP çizgisi

1983 Mayıs'ında, eski MHP'yi temsil ettiği düşünülen irice isimlerin en fazla yoğunlaştıkları görülen parti, AP önderliğince kur(dur)ulan Büyük Türkiye Partisi (BTP) idi. 12 Eylül'ün hemen öncesindeki Ordu valiliği sırasında Türkeş'le bizzat mektuplaştığı belgelenen Reşat Akkaya, 1979'da MHP'den Tokat senatör adayı olan emekli vali Rıza Akdemir, ülkücü yayın organlarının güzide yazarlarından Emin Bilgiç, MC iktidarları döneminde Beden Terbiyesi Genel Müdürü iken sergilediği MHP yanlısı "performans" ile yadedilen Rıfaeddin Şahin, gene MHP'ye yakınlığı ile bilinen 12 Mart savcılarında Baki Tuğ kurucular arasındaydı. MC dönemlerinin ünlü Öğretmen Okulları Genel Müdürü Ayvaz Gökdemir'in ("Komando Ayvaz") adı da kurucu adayı olarak geçmişti.⁴ Bu isimlerin de simgelediği gibi, BTP tercihi, özellikle yüksek bürokrasideki MHP'li (veya MHP'ye yakın, faşizan AP'li) kadrolar arasında yaygındı. "Devlet tecrübesine" verdikleri önem dolayısıyla AP önderi Demirel'e hürmet eden bu kuşak; 1950'lerin soy soğuk savaş anti-komünizmi ve modernist-kalkınmacı "Büyük Türkiye" söylemi bağlamında DP-AP geleneğine de Türk milliyetçiliği adına bağlılık duyuyordu. Yaşanan uyumsuzluklara, hatta çatışmalara rağmen, MC iktidarlarındaki AP-MHP ittifakının mirasına da sahip çıkmaktaydılar. Yaşlı-orta yaş kuşağı MHP'li (veya "MHP-perver") bürokrat ve profesyonel politikacı kadrolar için, BTP'de saf tutma tercihi yalnızca bu tarihsel deneyimin ve bağlılığın refleksi değildi. BTP'nin, 27 Mayıs darbesinden sonra yapılan

4 Truva'ya Kurt Düştü, *Nokta*, 30 Mayıs 1983, s. 6-9.

ilk seçimlerde AP'nin gösterdiği başarıya benzer bir çıkış yapmasını bekliyorlardı. Üstelik 1982 Anayasası, yürütme erki üzerindeki, Demirel'in de 1970'ler boyunca yakındığı kısıtlamaları kaldırıp "güçlü devlet-güçlü hükümet" için uygun koşulları yaratmıştı. Kadroları, deneyimi, bilgi birikimi ve Demirel'in kitleler üzerindeki karizmatik etkinliği ile, bu gücü kullanabilecek tek siyasal odak olduğunu düşündükleri AP misyonunun yanında yer almak, bu güce ortak olmalarını sağlayacaktı. Bu güç, Türk milliyetçiliğinin, AP/BTP'deki kozmopolit, "mason", "aşırı liberal" unsurlara galebe çalması için de önemli bir mevzi demekti.

Ancak 20 Mayıs'ta kurulmuş olan BTP'nin 31 Mayıs'ta Milli Güvenlik Konseyi kararıyla kapatılması, bu yönetime sekte vurdu. Kapatma kararı, AP misyonunu Demirel'in güdümünde sürdürecektir bir partinin seçimlere katılmasına izin verilme-yeceğinin göstergesiydi. Belirli vefa ve bağlılık hisleriyle hareket eden veya orta vadede ibrenin gene Demirel'den yana döneceğini düşünen MHP'li ve faşizan AP'li bürokratlar, politikacılar, AP misyonunu BTP'den sonra üstlenen Doğru Yol Partisi'ne (DYP) katıldılar. Örneğin, yukarıda anılan isimlerden Akdemir, Şahin, Gökdemir ve Tuğ DYP'de de yer aldılar. Ne var ki, kısa vadede iktidar olma umudu görülmeyen DYP, MHP'ye yakın kadroların daha genç kuşak ve daha "sivil" unsurları için cazip olma şansını yitirdi. Bürokrasi ve "devlet" tecrübesinden kaynaklanan bağlılıklar ve değerler taşımayan, siyasal deneyimlerini edindikleri 1970'lerde de AP'yle daha araçsal bir ilişki yaşamış olan genç ve orta yaş kuşağına yeni girmiş ülkücülerin, iktidardan uzak kalacağı anlaşılan Demirel'e özel bir yakınlık duymaları için sebep yoktu. Bu koşullarda, BTP'nin kazanabileceği MHP'li kadro ve taban desteği, DYP'den uzak kaldı. 1984/85 döneminde DYP'nin, özellikle Hüsamettin Cindoruk'un genel başkan olmasından sonra, "sol liberal", 12 Eylül'e karşıtlık

temelinde "radikal (parlamentarist-) demokrat" bir söyleme yönelmesi, bu bağlamda genişletmek istediği destek potansiyelini "ürkütmemek" amacıyla, kadrolaşmada eski MHP'lileri dışlayıcı bir tavır alması, ülkücülerin DYP'ye teveccühünü daha da aşındırdı.⁵

MDP ve "Devlet" tercihi

MHP ile "genel sağ" arasındaki ara alanda duran faşist entelejensiyanın önemli bölümü ise, doğal olarak, "devlet partisi" olarak sunulan Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne (MDP) destek vermektedir. 12 Eylül rejimiyle bütünleşen Aydınlar Ocağı'nın birçok önemli ismi, MDP'yi bu rejimin devamının güvencesi olarak görüyordu. Ocak'ın önde gelen mensuplarından Aydın Bolak'ın televizyonda MDP adına yaptığı propaganda konuşmasında (2 Kasım 1983) savundukları, MDP söylemi ile Aydınlar Ocağı ideolojisi arasındaki pakı simgeliyordu: "Evvela milli kültüre kastederek devleti yıkmak isteyen", bunun için "evrensel, gayrimilli olan medeniyet mefhumu ile milli olan kültür-hars mefhumunu kasten karıştıran" "din, devlet ve millet düşmanlarına" karşı, "Atatürk'te ifadesini bulan Türk milliyetçiliği" ve "Türk-İslam sentezi".

Faşist entelejensiyanın MHP'ye daha yakın veya angaje olan unsurları arasında da MDP tercihi yaygındı. Bu tercihin ideolojik dayanağını, anti-komünist reaksiyoner etmenler oluşturdu. Devletli MHP entelejensiyasının tipik isimlerinden Necmettin Hacıeminoglu'nun, 16 Eylül 1983 tarihinde *Yeni Düşünce*'de yazdıkları, özetleyicidir: "Türkiye'yi 12 Mart 1971 ve 12 Eylül

5 (Taha Akyol'un aktardıkları), *İkibine Doğru*, 27 Eylül 1987, s. 31... BTP'nin kuruluşunda yer alanlardan Reşat Aklaya ülkücü hareketin öz partisi MP'ye geçti; Emin Bilgiç ise gene ülkücü camiaya yakın "partisiz" bir yazar olarak kaldı, adı bir oru M(Ç)P başkanlığı için gündeme geldi (bkz. 5. bölüm).

1980 noktasına komünistlerin getirdiklerini artık bütün dünya kabul etmiştir. O halde ülkemizin birinci meselesi, demokratik düzene geçildikten sonra, bu ifritin tekrar hortlamasına mani olunup olunamayacağıdır. Halkımızın en çok önem verdiği konu budur. Ancak üzülerek görüyoruz ki, mevcut üç partiden yalnız MDP komünizm tehlikesine karşı hassas ve uyanıktır. Diğerlerinde hiçbir işaret yok!" 12 Eylül döneminde ülkücü kesime dönük en etkin yayın organı olan *Yeni Düşünce*'de de, MDP yanlısı tutum ağır basmaktaydı. Ülkücülere dönük basında, bütün sağ partilere yönelik anti-komünist mutabakat çağrılarına hiç ara verilmedi. Bir bakıma, ülkücü kadroların ve tabanın desteğinin, partilerin anti-komünist performansına bağlı olduğu; bu yönde mesafe alan her partinin bu desteğe hak kazanabileceği ima edilmekteydi.

Ne var ki, MHP yanlısı entelejensiya içinde yaygın geçerlilik kazanabilen MDP yanlısı tutum, daha alt kadrolara ve tabana aynı ölçüde yansımadı. Yerel düzeyde MDP'de saf tutan belirli bir MHP kökenli kadro toplamı yok değildi. Fakat "iktidara mecbur" olarak sunulan bu "devlet partisi", ülkücü kadro ve militan potansiyelinden aslan payını kapamadı. Her şeyden önce MDP'nin askeri yönetimle fazlasıyla özdeşleşmiş olması, bütün toplumda olduğu gibi, MHP tabanında da huzursuzluk kaynağı olmuştu. MDP'nin manevi kişiliği ve özellikle üst önderliğinin profili, 12 Eylül rejiminin onaylanan kurumsal-ideolojik çerçevesini, askeri yönetimin tepki duyulan baskıcı, "haksız" uygulamalarından yalıtma imkanını tanııyordu. 12 Eylül'ün "Türkeşi anarşistlerle beraber hapseden" ve "ülkücülere darağacına gönderen" veçhesi, diğer partilerde değil, yalnızca MDP'de görülebiliyordu. Ayrıca Parti üst yönetimince benimsenen merkezi ve disiplinli yapılanma kaygısının, MDP'de yeralmayı deneyen MHP'li kadroların inisiyatifini ciddi biçimde kısıtladığı da görülmüştü. MDP önderliği ve onunla istişare içinde bulunan MGK, "müfrit"

isimlerin özellikle müstakbel iktidar partisinde ön plana çıkmalarını istemiyordu ve MHP'liler de çoğunlukla "müfrit" sayılıyordu. MHP'ye yakın devletlü-faşist entelejensiyanın popüler ismi, Tercüman yazarı Ergun Göze'nin MDP'den milletvekili adaylığının MGK tarafından veto edilmesi, bu yöndeki işaretlerden birisiydi. Sürekli bir "yüksek denetimin" varlığını sezdiren bu disiplinli yapı, ananevi popülist ve klientelist ilişki mekanizmalarının MDP'ye işlemeyeceği kanısının yayılmasını getirdi... Sayılan bütün bu etkenler, MHP kadrolarının ve tabanının, vaadettiği iktidara rağmen, MDP'ye kitlesel biçimde akmasını önlediler.

6 Kasım 1983 seçimlerinde vaad olunmuş iktidara kavuşmayıp, üstelik seçimlerden en küçük parti olarak çıktıktan sonra hızla eriyen MDP, MHP kökenli kadrolar için anlamını yitirdi. Ülkücü kadroların MDP'yle ilgili olarak yaptıkları son hesap, bu partinin eriyen maddi varlığından azami yarar sağlama yönünde oldu. Partinin Temmuz 1985'teki kongresinde, ANAP veya DYP içinde bir fraksiyona dönüşmekten öte bir tasarımları olmayan Ülkü Söylemezoğlu önderliğindeki çoğunluğa karşı; partideki faşizan unsurlar, MDP'yi "Türk milliyetçilerinin temsilcisi yapma" hedefiyle Turgut Sunalp "Paşa"nın başkanlığını desteklediler. Ülkücü hareketin öz partisi olarak kurulmaya çalışan MP üst yönetimi de "Paşacılar"la ittifak yaptı. MP önderliği, MDP içindeki faşizan kanada verilen destek karşılığında, muhtemelen MP-MDP birleşmesi yoluyla parlamentoda grup elde etmeyi, ardından MDP'yi kendi militan ve örgütlü gücü içinde eritmeyi umuyordu. Bu senaryonun, 1965'de CKMP'nin Türkes ve arkadaşlarınca ele geçirildiği hareketin tekerrürü umuduna dayandığı düşünülebilir.⁶ 6 Kasım seçimleri öncesinde MDP'yi desteklemiş olan faşist entelejensiya men-

6 Zamanında bu kurguya dikkat çeken bir yazı: Serpil Bildirici, "Tarih Tekerrürden İbarettir", *Yeni Gündem*, 1 Ağustos 1985, s. 11.

supları da MP-Sunalp ittifakına destek verdiler. Ancak MP'li ("izleyici") militan yığınağının MDP kongresindeki tehditkâr gövde gösterisi istenen sonucu sağlamadı; kongreyi Söylemezoğlu listesi kazandı.

1983 genel seçimleri öncesinde ülkücüler ve ANAP

ANAP, imajına ve mesajlarına yansıyan temel felsefesi itibarıyla, MHP kadrolarının ve tabanının kendilerine ideolojik bakımdan en uzak bulacakları partiydi. Partinin ideolojisinin ve siyasal anlayışının yaratıcısı durumundaki Turgut Özal'ın kayıtsız şartsız liberal yaklaşımı ve teknokratik "işbirlik-işbitiricilik" imajının kökündeki kapitalist "ekonomizmi"; MHP söyleminin devletçi ve solidarist niteliğine aykırı, ayrıca ülkücü jargondaki ifadesiyle fazla "maddiyatçı" bir görünüm sunuyordu. Özellikle faşist entelejensiyanın MHP'ye yakın unsurları, Özal ve ANAP'ın bu yönünü sert bir şekilde eleştirmektedirler. Necmettin Hacıeminoğlu'nun 16 Eylül 1983 tarihli *Yeni Düşünce*'de yazdıkları, bu tutuma örnektir: "Turgut Özal'ın kızıl tehlikeden sık sık bahsetmesi gerekirdi. Anlaşıyor ki, o da bazı eski politikacılar gibi, çeşitli çevrelere 'mavi boncuk' dağıtmaktadır. Yahut da, Türkiye iktisaden kalkındığı takdirde, komünizmin kök salmasına zemin kalmayacağı kanaatindedir. (...) Bunların anlayışına göre mevcut komünistler bol parayla beslenirlerse fikirlerinden vazgeçerler. Onun içindir ki büyük sanayiciler ve bankalar en ünlü Marksistlere kapılarını açmışlardır. (...) Ancak bunların hiçbirisi, zengin edip de fikrinden caydırdığı bir Marksist gösteremez. İşte Turgut Özal da ülkemizin meselelerine bu gözle bakmaktadır. Varsa ekonomi, yoksa ekonomi..."

Kuruluş evresinde ANAP'ın ideolojik söylemindeki "aşırı liberal" "maddiyatçı" etmenlerin ülkücü hareketin düşünce dünyasına çok yabancı olduğu gerçektir. Ancak bu saptama,

Özal/ANAP söyleminin onu ülkücü taban/kadrolar açısından kabul edilebilir kılan etmenlerle, ayrıca 1980-83 kesitinde ülkücü kadroların düşünce dünyasında gerçekleşen değişim(ler)le birlikte ele alınmazsa, anlamını yitirir. ANAP ideolojisi ile ülkücü ideoloji arasında, belirli bir kesişme alanı yok değildi. Ortalama bir "milliyetçilik-muhafazakârlık" söylemi temelinde, manevi değerler ve geleneksel kültürel yapı korunarak gerçekleştirilecek bir kalkınmayla "büyük - hatta 'süper'- devlet" olma perspektifi, kesişen alanın çerçevesini çiziyordu. ANAP'ın, 1983'te sağın milli mutabakatını sağlama iddiası belirgin olan ve devletlû MHP entelejensiyasının müelliflik heyecanımla sahiplendiği Türk-İslam Sentezi doktrinine yakınlığı da önemlidir. Parti kurucularından Veysel Atasoy, Kazım Oksay, Mustafa Taşar, Vehbi Dinçerler, Ercüment Konukman Sentez'in hamisi olan Aydınlar Ocağı'nın mensupları arasındaydılar. Başta Turgut Özal olmak üzere birçok ANAP öndegeleni 1970'lerden itibaren Ocak'la sıcak ilişki içindeydi. 1983'te Balıkesir'den ANAP milletvekili seçilen İsmail Dayı, Aydınlar Ocağı'nın kurucularındandı. Kısacası partinin vitrininde, "milliyetçi-muhafazakâr" çizginin varlığını güvenceleyen etkin bir çekirdek mevcuttu. ANAP söylemindeki milliyetçilik-muhafazakârlığın "ortalama" niteliği, kitabın başından beri genelde ideolojik netlikten uzak olduğunu vurguladığımız ülkücü tabanın asgari demagojik-ajitatif ihtiyaçlarını karşılamaya yeterliydi. Öte yandan, ANAP'ın iktisadi programında "ortadireğin korunması" demagojisine ağırlık vermesi; 1980'den itibaren hızlanan kapitalistleşme sürecinin baskısını hisseden ve MHP'nin geleneksel oy tabanını oluşturan kasaba-küçük kent geleneksel orta sınıflarında "umut" yaratabilmişti. "Kitlelerinin" kapıldığı bu umut, MHP kökenli kadroları da etkilemiş, onları ANAP'a yönelten etkenlerden birisi olmuştur.

Ülkücü hareket kadrolarının düşünce dünyasında meydana

gelen belirli değişmeler de, onlar için ANAP'ta yer almanın mümkünlüğünü artırmıştı. Bu değişim, görelî ve "reaksiyoner" bir "sivilleşme" olarak tanımlanabilir. Devletin 12 Eylül'de ölkücü hareket karşısında aldığı tavrın yarattığı şok, "devlet karşıtı", "milletin devlet karşısındaki üstünlüğünü, önceliğini" vurgulayan "sivil toplumcu" yaklaşımlara duyarlılığı artırmıştı. Bu duyarlılık, radikal demokratik (hatta "sadece" demokratik) bir kökten kaynaklanmaktan ziyade, siyasal-psikolojik reaksiyoner etmenlere dayanan bir tepki frekansıydı. ANAP'ın, keza demokratik kökene değil, toplumda askerî yönetime/ devlete karşı biriken tepki potansiyelini liberal bir demagoji içinde değerlendirme amacına dayanan "sivil" imajının yaydığı dalgalar, bu tepki frekansı ile uyuştular. Ölkücü tabandaki "sivil" reaksiyon, 1983 tarihsel ânında, nesnesini yitirmiş durumdaki anti-komünist reaksiyonun önüne geçmiş durumdaydı. Baskıya muhatap olan alt kadrolarda, onların aile ve ölküdaş çevrelerinde yayılan söz konusu frekans; devletlü MHP entelejensiyasının "katına" pek ulaşmadı, dolayısıyla onun tarafından yeterince kavranamadı. Ölkücü entelejensiyanın bu kavrayışsızlığı, militan taban üzerindeki etkinliğinin zayıflamasında rol oynamıştır.

1983'te ANAP'ta saf tutan "eski ölkücü"lerin omurgasını; çoğunlukla, orta yaş evresine 1980'lerde girmiş kuşağın, 1980 öncesinde yüksek öğrenimi döneminde büyük kentlerde "ölkücölük yaptıktan" sonra meslek sahibi olarak "memleketine" dönmüş (bir kısmı yerel MHP ve Ölkü Ocağı örgütlerinin orta kademelerinde görev almış) mensuplarının oluşturduğu söylenebilir.⁷ Arkalarında, kuşaklarının daha "vasıfsız" unsurlarının ve onları "abi" sayan daha genç ku-

7 Esasen MHP çizgisini benimsemekle birlikte reel politik kaygılarla AP'de yer alanlar ve "gençlikte MHP, yaş kemale erince AP" şiarını izleyen faşizan unsurlar da bu tipolojiye dahildir.

şakların fiili desteği de vardır.⁸ (Elbette, MHP potansiyeli ile ANAP arasında aracılık yapanlar arasında, bu kuşağın dışında, daha “yüksek rütbeli” ve yaşlı portrelere de rastlamak mümkündür). ANAP’a yönelen MHP kökenli kadro potansiyelinin omurgasını meydana getiren bu kuşak mensupları, meslek-kariyer sahibi kimlikleriyle yerel seçkinlere dahil olmuş, militan geçmişlerine göre daha “yerleşik”, dolayısıyla daha yaygın kabul gören bir konum edinmişlerdir. Çevrelerinde, “gençlik heyecanı ile olaylara girip çıkmış”, ancak şimdi “durulmuş”, yetenekli, büyüklere, aileye, “vatana-milllete” saygılı “memleket çocukları” sayılırlar. Öte yandan, militan geçmişlerinden ve gençliklerinden, “yeni”liklerinden gelen bir “dinamizmi”, “idealistliği” temsil ederler (en azından temsil etme iddiasındadırlar). Bu toplumsal-psikolojik karakter özellikleri, ANAP’ın genelde “girişimcilğe” prim veren söylemine ve “yeni” imajına yakınlık duymalarını getirmiştir. MDP’nin daha “denetimli”, resmî, devletlû ve “yaşlı” atmosferine; BTP-DYP çizgisinin “eski”liği, yılanmış hiyerarşileri ve köklü kadrolaşması ile “kapalı” yapısına karşılık, ANAP’ta daha “serbest” bir hava, daha fazla “boş saha” bulmuşlardır. Bu boş saha, girilen partide camia olarak hakimiyet kurma umudunu artırırken, kişisel kariyerist hesaplara da uygun düşmüştür. Anadolu taşrasında pek çok gencin 1970’lerde AP’yi fazla “ciddi” ve “yüksek” bulduğu için po-

8 Vasıfları yerel “yeni seçkin” kesimi içinde olmaya pek elverişmeyen, daha ziyade 12 Eylül öncesinde faşist terör aygıtı içindeki “vasıfları” ile temayüz etmiş unsurlardan da, ANAP’a alan ülkücü potansiyeli içinde yüksek mevkiler edinebilenler olmuştur. Bir örnek: 1980 yazında Fatsa ve Aybastı’da gerçekleşen faşist destekli devlet operasyonlarında mukbirlik ve kulavuzluk yapan Salih Yaman, 26 Mart 1984’de ANAP’tan Aybastı belediye başkanı seçildi. 20 Haziran 1984’de “mensup olduğu sağ çete içindeki toplu katliama teşvik edici faaliyetlerinden” ötürü 20 yıl hapse mahkûm edilmesi üzerine “kayboldu”. Yaman’ın, adamları aracılığıyla belediyeyi fışken ve gıyâhen yönettiği söylenmekteydi. (Ümit Sezgin, İki Yıldır Hem Aranıyor Hem Başkan, *Yeni Gündem*, 17 Mart 1986, s. 24-25)

litikaya MHP'de "atılmayı" yeğlediğine 1. Bölüm'de değinmiştik. Aynı dinamik, 1983'de ANAP lehine işlemiştir.

Camianın devletlû entelejensiyasının pek kavrayamadığı, ünlü isimlerle bayraklaşmayan, ancak yukarıda tanımladığımız "kuşağın" sürükleyiciliğiyle ülkücü camianın tabanında ciddi bir hareketlilik yaratan ANAP yönetimi, ülkücü basının da gözünden kaçmadı. Pek çok yazarının MDP yanlısı tutumuna rağmen Yeni Düşünce, 5 Ağustos 1983'teki imzasız değerlendirme yazısında, "MDP'nin kendisini seçmene kabul ettiremediğini, partinin üst kademesinin vatandaşla diyalog kuramadığını, kendisini sempatik gösteremediğini; bu durumda özellikle BTP'nin kapatılmasından sonra büyük bir seçmen kitlesi şansına kavuşan ANAP'ın sürpriz yapabileceğini" belirtmişti...

ANAP ve "eski ülkücüler" / "hareketçiler"

6 Kasım 1983 seçimlerinde ANAP yüzde 45.1 gibi yüksek bir oy oranı elde ederek iktidara geldi. Bu başarıda "eski ülkücü" kadroların yoğun çalışmasının küçümsenmeyecek payı vardı: MHP'nin etkili olduğu Orta-Doğu Anadolu illerinde de ANAP yüksek oy oranlarına ulaştı.⁹ MHP kökenli veya AP'de yer almakla birlikte MHP'ye yakın olan milletvekilleri, ANAP bünyesinde hatırı sayılır bir ağırlık oluşturdular.¹⁰

9 Erzurum yüzde 58.8, Elazığ 58.6, Çankırı 56.8, Kayseri 56.8, Gümüşhane 55.7, Yozgat 53.4, Nevşehir 49.9, Erzincan 49.1, Kahramanmaraş 48.7, Tokat 48.3, Sivas 46.4, Çorum 44.8, Niğde 44.3, Gaziantep 41.7, Kırşehir 40.3.

10 6 Kasım 1983 seçimleriyle oluşan ANAP parlamento grubundaki MHP kökenli (veya AP'nin faşizan kanadından) isimler şunlardı: Ercüment Konukman, Yaşar Albayrak (İstanbul), Mehmet Budak (Kırşehir), Burtan Kara (Giresun), Münir Güler (Uşak), Arif Agaoglu, Mehmet Deliceoğlu (Adıyaman), Nilhat Türker (Aydın), İsmet Özarslan (Amasya), Alpaslan Pehlivanlı, Halil Sıvgın (Ankara), İsmail Dayı (Balıkesir), Kazım Oksay (Bolu), Saffet Sakarya (Çankırı), Mehmet Özdemir, Naci Taşel, Zeki Yavuztürk (Elazığ), Mustafa Taşar (Gaziantep), Erol

Özellikle 1984 ilkbaharında iktidarını yerel seçimlerdeki üstünlüğüyle pekiştirmesinden sonra, MHP kökenli kadroların önemli bir kesiri ANAP'la yoğunlaştı. Bu noktadan sonra, söz konusu kadrolar "eski ülkücü" kimlikleriyle ANAP'lılıklarını bağdaştırma bunalımına girdiler. Başlangıçtaki görünüm, oldukça açık ülkücü kimlikleriyle, blok olarak iktidar partisine damgalarını vurma mücadelesine girdikleri doğrultusunda idi. Zaman zaman radikal açılımlar kazanan bu yönetim 1984-1986 döneminde başarılı olamayarak tükendi. Ülkücü hareketin soy partisi MÇP ile de siyasal rakipleri olarak mücadele ettikleri 1987 genel seçimleri, MHP kökenlilerin "ANAP'lılıklarını" pekiştiren bir "an"dı. 1986 sonrasında, iktidar deneyiminin siyasal-ideolojik ve pratik toplumsal-psikolojik belirleyiciliği altında siyasal-toplumsal karakterleri yeniden biçimlenen "eski ülkücü" kadroların ANAP'taki varlıklarının organikleştiği bir süreç yaşandı.

1984-1985: MHP kökenlilerin ANAP içi iktidar mücadelesi ve "hareketçi" kimliği

1984/1985 döneminde ANAP'taki ülkücü kökenli unsurların parti içi iktidar mücadeleleri ve bununla ilgili spekülasyonlar, genel siyaset gündeminde de büyük yer kapladı. MHP kökenli unsurlar, partinin kuruluş evresinden başlayarak, örgüt üzerinde örgütlenme işleri sorumluluğunu merkezi düzeyde

Bülent Yalçinkaya (Kastamonu), Mustafa Şahin (Kayseri), Kemal Or (Konya), Mustafa Ugur Ener (Kütahya), Talat Zengin (Malatya), Atilla Sin (Muş), Turan Öztürk (Nevşehir), Mustafa Kılıçarslan, Mümtaz Özkök (Sakarya), Mehmet Aydın, Berati Erdoğan, Süleyman Yağcıoğlu (Samsun), Mehmet Karabulut, Merin Gürlere (Tokat), Ahmet Karaevli (Tekirdağ), Eyüp Aşık (Trabzon), Osman Doğan (Şanlıurfa), Lütfullah Kayalar (Yozgat), Veysel Atasoy (Zonguldak), Şükrü Yürür (Ordu) ve Mahmut Olan Sungurlu (Gümüşhane). (Bu liste, 18 Mayıs 1986 tarihli *Nokta*'da ve 4 Ocak 1988 tarihli *Akış*'te yayımlandı. *Akış*'in listesinde, Şükrü Yürür ve Olan Sungurlu adları eksikti.)

üstlenen Veysel Atasoy bu ekiptendi. Özellikle taşradaki örgütlerde, yukarıda ele aldığımız ülkücü “yeni seçkinler” kuşağının desteğiyle hakimiyetlerini geliştirdiler. Ancak seçimlerden sonra örgütlenmeden sorumlu genel başkan yardımcılığına 12 Eylül öncesinin MSP’li Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler’in getirilmesiyle, denge İstanbul’dan başlayarak MSP kökenliler lehine değişmeye başladı. ANAP örgütlerindeki hakimiyet mücadelesinin odağında, bu evrede esas olarak “MSP kökenliler” - “MHP kökenliler” rekabeti yeraldı. Dört eski ana partinin (CHP, AP, MSP, MHP) tabanlarını toparladığını vazedən ANAP’ta, örgütlü ilişkilerini ve militan potansiyellerini koruyanların çoğunluğunu, yerel istisnalar dışında, eski MHP’liler ve MSP’liler oluşturuyorlardı. Çünkü, zaten azınlıkta olan CHP’li kadrolar bir yana bırakılırsa, kitle partisi klientelizmi ve ideolojik “renksizliği” içinde eriyen AP kökenli kadrolar, çoğunluklarına rağmen partide bir grup kimliği, bir yoğunluk meydana getirmiyorlardı. Dolayısıyla parti içindeki mücadele MHP’li-MSP’li mücadelesi olarak belirlendi; ANAP’taki diğer unsurlar bu mücadelede oluşan “denge”yi yöneten, yönlendiren konumlarda oldular.

“MHP kökenliler-MSP kökenliler” mücadelesi 1984 yazında, MHP kökenli Kırşehir milletvekili Mehmet Budak ile MSP kökenli Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler’in parlamentoda tartışmasıyla,¹¹ ardından ANAP’ın “liberaller” safında sayılan milletvekillerinden Nevzat Bıyıklı’nın “parti içinde MHP-MSP kavgasının sürdüğü” yolundaki sözleriyle aleniyet kazandı. ANAP’taki MHP kökenlilerin bellibaşlı temsilcilerinden sayılan Alpaslan Pehlivanlı, “partideki rahatsızlıkların nedenlerinden birisinin, ANAP’ın kuruluşunda görev almış ve bir kısmı da

11 Haziran başındaki taruşma, Budak’ın “bakanlığın yeniden düzenlenmesinde Ayvaz Gökdemir’den yararlanılması” yönündeki “tavsiye”sine Dinçerler’in uymamasından kaynaklanmıştı. Kimi Nereye Oynuyor, Nokta, 18 Haziran 1984, s. 12-14.

eski MHP'li olanların bugün parti dışına çıkarılmak istenmesinden kaynaklandığını" savundu.¹² Parti içi iktidar mücadelesi, Ekim 1984'te başlayan ANAP örgüt kongreleriyle ırmanmayı sürdürdü. ANAP kongrelerinin, "Türklerin Anadolu'yu İslamlaştırmasında ve yurtlaştırmasında ilk adım olan" Malazgirt'ten başlatılması, partinin Türk-İslâm Sentezi söylemine verdiği ağırlığı simgelediği gibi; MHP'li-MSP'li rekabetinin kazandığı belirleyiciliği de yansıtıyordu.

ANAP içi mücadele ailenileşirken, MHP kökenliler, bazı "özel" ortamlarda ülkücü kimliğini de kullanabilmekle birlikte, kendilerini "Türk milliyetçisi" veya daha çok "milliyetçi" kimliğiyle sunuyorlardı. Büyük basında ise bu kanadı Milliyetçi Hareket Partisi bağlantısıyla tanımlamak amacıyla "hareketçiler" adı kullanılmaya başlandı. "Hareketçi" adı, söz konusu grubun kendisi tarafından benimsenmemesine rağmen kısa zamanda yerleşti ve kamuoyunda tescil edilerek 1980'ler boyunca geçerliliğini korudu. "Hareketçi"lerin kendi iradeleri dışında MHP'yle bağlantılandırılarak adlandırılmalarının kamuoyunda kabul görmesi, bu gruba gösterilen tepkinin de bir belirtisiydi. 1984/85 döneminde "hareketçiler" in eski siyasal kimlikleriyle ve imajlarıyla, örneğin MSP kökenlilerin yapmadıkları biçimde özdeşleşmeleri; 12 Eylül öncesinde MHP'ye karşı birikmiş bulunan çok bileşenli anti-faşist tepki potansiyelinin kabarmasına yol açtı. Bu anti-faşist tepkinin ANAP tabanında etkisi yaygın olan bileşeni, MHP kökeninin ifade ettiği "sertliğe" ve "sokağın siyasallaşmasına" karşı duyulan tepkiye dayanan statükocu-burjuva nitelikli bir bileşendi. Bu bağlamda "hareketçiliğin" çağrışımları, ANAP'ın 12 Eylül rejiminden devraldığı

12 Anavatan'da Kavgı Var, *Nokta*, 25 Haziran 1984, s. 18-19. 1983 öncesinde MHP'ye yakın Türk-Metal sendikasının hukuk müşavirliğini yürütmüş olan Ankara milletvekili A. Pehlivanlı da, örneğin Veysel Atasoy gibi, 12 Eylül öncesinde AP'de yer almakla beraber ülkücü kimliğini benimseyen unsurlara örnektir.

“huzur ve güven ortamı” söylemi çerçevesindeki “kavga karşıtı” demagojisine de aykırıydı. Böylelikle “hareketçiler”, mücadele içinde kemikleşip “eski MHP’yi dolaysızca çağrıştıran bir söyleme ve görünüme yöneldikçe, gerek genel kanuoyunda, gerek parti tabanında güç yitirdiler.

Soy ülkücü odaklar ve “hareketçiler”

ANAP dışında duran veya ANAP’la araçsal, geçici ilişki içinde bulunarak “ülkücü” kimliğini koruyan çevrelerin, odakların; 1984-85 döneminde “hareketçiler”in siyasal-psikolojik yönelimlerinin belirlenmesinde belirli bir ağırlıkları vardı. ANAP’taki “eski MHP’liler”, örgütsel güçlerini büyük ölçüde, içinde bulundukları ve/veya onları destekleyen ülkücü ilişki ağına borçluydular. Güç aldıkları ilişki ağında yeralan ülkücülerin hatırı sayılır bir bölümü, “ülkücü” siyasal kimliğini taşımaya kararlı olan, ANAP’a verilen emek ve kadro desteğini “dava”ya yarar sağlama amacına bağlı gören radikal unsurlardı. Bu radikal unsurlar, ANAP’ta yönetici, yönlendirici konumlara oturmuş olan ülkücüler üzerinde ciddi bir baskı unsuruydular. (ANAP’takiler arasında da “dava”yı öncelikli sayanlar yok değildi). “Hareketçilerin” parti içinde seslerini ülkücülük adına yükseltmelerinde, ülküdaşları nezdinde meşruluklarını sürdürme, böylece güçlerini koruma isteğinin de payı vardı. Kısacası, soy ülkücüler “dava”nın etkinliğini geliştirmek, ANAP’ta saf tutan ülkücüler ise partideki öznel (kişisel ve grupsal) güçlerini ve tabanlarını korumak adına “ülkücü” kimliğini diri tutmaya çalışıyorlardı. Bir bakıma, ülkücülerin bu iki kesimi de birbirlerini kullanma çabasındaydılar.¹³

13 ANAP içinde MSP kökenlilerin tartışmasız onları konumundaki Mehmet Keçeciler’in, isminin açıklanmaması laıyıyla verdiği bir demecde söyledikleri bu bakımdan açıklayıcıdır: “Özenle belirtmek isterim ki, bu eğilimin (“hareketçiler”in- T.B/K.C.) ANAP’lar arırganlarındaki temsilcileri gibi gözükken

ANAP'ın kalıcı olup olmadığı, ülkücü hareketin geleceği ve siyasal ortamın orta vadede getirecekleri belirsiz görüldüğü için; soy-radikal ülkücüler de, "hareketçiler" de birbirlerini "harcama" riskine girecek durumda degildiler.

1984/85 döneminde, soy ülkücü kesimin tavrı, ülkücü basına dolaysızca yansımıştır.¹⁴ Camiaya dönük en etkili yayın organı *Yeni Düşünce* başta olmak üzere, bütün olarak ülkücü basının ANAP'ın "içişlerine" gösterdiği yakın ilgi; soy ülkücü hareket içinde ANAP'ta "hareketçiler" in egemen olmasına dayalı bir "alternatif" e ilişkin umutların varlığını belgelerken, hareketin öz partisi olan M(Ç)P'nin de camiayı kavrayıcılıktan uzak konumunu kanıtlar.

Ülkücü basın, 6 Kasım 1983'ten sonra ANAP'ın başarısı karşısında ihtiyatlı, mesafeli bir tavır sergilemeye çalışırken; bu partinin örgütlenmesinde ve seçim kampanyasında eski ülkücülerin sarfettiği çabadan kaynaklanan "kılıç hakkı" nı talep etmekten de geri kalmadı. 70'lerden beri ülkücü hareketin saygın düşünsel odaklarından birisi olan *Töre* dergisi, ANAP'ın vazettiği gibi dört değil bir eğilimden (elbette "milliyetçilerden") oy aldığını, bunu idrak ederek bürokraside milliyetçi kadrolarla çalışması gerektiğini, bu tercihi yaptığı

Sayın Taşar ve Sayın Sıvgın'ın bilinçli bir biçimde ve ta başından bu yana bu eğilimi ANAP'ta egemen kılmak istediklerini sanmıyorum. Ancak, Taşar ve Sıvgın kendi politik durumlarını güçlendirmek amacıyla bu eğilime sahip çıkmışlar ve sonucu istemeseler de bu eğilimin temsilcisi durumuna gelmişlerdir. Bu eğilim mi onları kullanıyor, yoksa onlar mı bu çizgiyi kullanıyorlar, ileride görülecektir." (*Yeni Gündem*, 1 Nisan 1985, s. 7)

14 Siyasetin resmen "açılmasıyla" birlikte ülkücü yayın hayatında da canlanma yaşandı. Üç yıldır haftalık dergi olarak yayınlanan *Yeni Düşünce* 13 Ocak 1984'den itibaren haftalık gazete olarak yayımlanmaya başladı. Kasım 1983'de, genç bir "askeri ihtilal dönemi" sonrasında (Şubat 1962) 13 sayı sürmüş olan Türkçü-milliyetçi *Orkun* dergisini devamı ettirme misyonunu yüklediği için yayınına "14. sayı" dan başlayan *Olaylara Bakış* dergisi piyasaya çıktı. Kısaca *Bakış* adını kullanan bu dergi Ocak 1984'den itibaren haftalık çıkmaya başladı, ancak Nisan'da kapandı.

takdirde "yapısının da, yetkisinin de, gücünün de başarı için yeterli olacağı" mesajını verdi. (agd, Ocak 1984, s.78-79) *Yeni Düşünce* de seçimlerden hemen sonraki sayısında (11 Kasım 1983), ANAP'ın seçim başarısında "teşkilatın" payını kibarca hatırlattı: "ANAP'ın ve Özal'ın en büyük avantajı, her ne kadar 'biz dört eğilimi de temsil ediyoruz' demelerine rağmen, oy tabanını eski bir siyasal eğilime göre ayarlamalarıdır. Bir kere Özal'ın hitap ettiği kitle belliydi ve bu kitleyi tatmin edecek özellikte başka parti de yoktu. Tabii bu 'yoktu' kelimesiyle seçime giren partiler kastedilmektedir." Ülkücü basında ANAP'ın başarısını en eleştirel ve "soğuk" karşılayan yayın organı "paranın gücünden ve kitlelerin istikrara susamışlığından" söz eden *Bakış* oldu (agd, Aralık 1983 ve 6 Nisan 1984). *Bakış* ve aynı "hiddette" olmasa bile *Yeni Düşünce*, "ANAP'ın iktidarının beş yıl sürmeyebileceği" ve "milletin hakiki tavrını bir dahaki seçimde ortaya koyacağı" üzerinde mutabıktılar.

ANAP'ın 26 Mart 1984'te yapılan yerel seçimlerdeki üstünlüğüyle (ülke çapında yüzde 41.5 oy oranı) iktidarını pekiştirmesinden sonra, ülkücü basın ANAP'a "kerhen" desteğini "açıkça" ifade etmeye başladı: "Bu iktidar giderse Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) gelmesi ihtimalinden endişe ettiğimiz için, Özal'ın başarılı olmasını istiyoruz. Sağda bugünkü halde ANAP'ın alternatifi sayılacak bir parti yoktur" (S. Karağaçlı, *Yeni Düşünce*, 20 Nisan 1984). Buna bağlı olarak, ANAP içindeki MHP kökenliler, açıkça desteklenmeye başlandı. 1984'ün ikinci yarısında bu destek, "rakip" durumundaki MSP kökenlilere karşı bir kampanyayla bütünleşti.¹⁵

15 Bu kampanyanın burundüğü naif görünümüne bir örnek: "Vatandaşların büyük çoğunluğu Sıvgın'a gidip dertlerini açıyorlar. Halbuki aynı kadın Keçeciler'in de odası var. Koca partiyi Sıvgın'la Taşar yüklenmiş diyoruz kendi kendimize... Oysa gazete manşetlerinde 'ben ikinci adamını' diye turlayanlar var. Neremin ve kimin ikinel adamı bu zatlar diye düşünerek partiden ayrılırken, arkamızdan dışarıya

ANAP 1. büyük kongresi öncesindeki dönemde, ülkücü basın ile ANAP'taki "hareketçiler" tam anlamıyla özdeşleşmiş durumdaydılar.¹⁶ "Hareketçilerin" ve özellikle onları destekleyen ülkücü basın ve entelejensiyanın, "AP 1969 kongresi" sendromuna kapıldıkları söylenebilir. Söz konusu kongrede AP içindeki "Türk milliyetçileri" tasfiye edilmişler, böylece sağın büyük partisi içinde hegemonik güç olma umutlarını yitirmişlerdi. ANAP büyük kongresi yaklaştıkça, Yeni Düşünce'nin "ANAP yaşamak istiyorsa Türk milliyetçiliğine ve Türk milliyetçilerine inançla, imanla sarılmaktan başka fırsatı yoktur" (17 Ağustos 1984) düşüncesinin alını daha fazla çizme gereği duyması; bu tarihin tekerrürünü önleme kaygısından kaynaklanıyordu.

ANAP 1. Büyük Kongresi ve hareketçilerin "ehlileşmesi"

13-15 Nisan 1985'te toplanan ANAP 1. büyük kongresi, "hareketçilerin" yenilgisiyle sonuçlandı. Özal'ın "hareketçi" grup adına hegemonya mücadelesi veren isimlerin tasfiyesinden yana tavır alması; bu grubun yarattığı "eski MHP" çağrışımının tabanda yarattığı tepkiyle birlikte, sonuçta etkili oldu. Kongre kulisinde MHP genel sekreter yardımcısı Yaşar Okuyan ve genel idare kurulu üyesi Avni Çarsancaklı'nın "hareketçiler" adına çaba sarfetmeleri de, "eski MHP" gölgesini belirginleştiren görüntülerden birisi idi.¹⁷ "Hareketçiler"in

çıkan gülec yüzlü Çankırılı Mehmet'e soruyoruz: "ANAP'ta ikinci adam kimdir, dersin?" - "Ben ikinci adam, üçüncü adam tanınmam. Şıvgın'ımız varken ne yazar diğerlerinin kıymet-i harbiyesi?" (Yeni Düşünce, 14 Eylül 1984).

16 ANAP genel başkan yardımcısı Halil Şıvgın'ın, ülkücü basının "hareketçilere" verdiği desteği ele alan Yeni Gündem dergisini, "Yeni Düşünce ile uğraşmanın hayırlı olmayacağı" doğrultusunda uyarına gereği duyması, bu özdeşleşmenin ilginç tezahürlerinden birisi idi. (Yeni Gündem, 1 Mayıs 1985, s. 14).

17 Erbil Tuşalp, ANAP'ta Eğilimler ve Özlemler, Yeni Gündem, 1 Mayıs 1985, s. 15.

önderi olarak kalmanın siyasal kariyeri aleyhine olabileceğini sezen Mustafa Taşar, kongre esnasında "bağımsız" bir portre çizmeye yöneldi; böylece Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'na (MKYK) girmeyi başardı. "Hareketçiliğin" temsilcileri olarak bilinmeyi sürdüren Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy ve Halil Şıvgın, ANAP MKYK'sına seçilemediler. Büyük kongreden sonra ANAP'taki hareketçi milletvekillerinin hem parti hem hükümetteki etkinliği azaldı, Keçeciler önderliğindeki kanadın ağırlığı arttı.

Kongreden sonra "hareketçi" grup, etkileri 1986 ortalarına dek yayılan bir bunalım ve belirsizlik yaşadı. Oluşan "tasfiye" görüntüsünün yarattığı tepkiyle, bu grup içinde "ANAP'tan ayrılma" alternatifini gündeme getirenler bile oldu. Uzun bir süre, "muhalif", en azından "küskün" bir profil çizdiler. Örneğin Kasım 1985'te, 22 "hareketçi" milletvekili bir vergi yasa tasarısına "sosyal adaletçi" gerekçelerle karşı çıktılar; muhalefetle birlikte red oyu vererek, tasarının yasalaşmasını engellediler. ANAP'tan sahiden ayrılma alternatifine ise, hem ANAP tabanında "hareketçilere" destek veren eski ülkücüler, hem de "milliyetçi camia" üzerinde otoritesi olan isimler rağbet etmediler.

Bu bağlamda AP'nin ve 1969 kongresinde AP'den tasfiye edilen "milliyetçilerin" oluşturduğu Demokratik Parti'nin (DP) kurucularından, MC dönemlerinde sanayi bakanlığı da yapmış olan Mehmet Turgut'un ANAP 1. büyük kongresinden hemen sonra yaptığı yorum, bir bakıma tekerrür eden bu tarihin başaktörlerinin birisinin "sağduyusunu" yansıtması bakımından önemlidir. Turgut, AP 1969 kongresinde "Türk milliyetçilerinin" tasfiye edilmesinin "AP'nin dinamizmini, heyecanını, ümidini ve AP'lilerin vefa hisleriyle geleceğe olan güvenlerini hemen hemen ortadan kaldırdığını" söylemekte ve şu tavsiyeyi iletmekteydi: "Bugün ANAP büyük kongresinde aşağı yukarı buna benzer hadiseler cereyan etmiştir. ANAP'ın

kuruluşunu yüklenip onu iktidara getirmekte büyük rol oynayan milliyetçi ekip tasfiye edilme durumundadır. Sol basın ve sola mütemayil olan basın aynen 1968'de AP'deki milliyetçilere reva görülen kafatasçılık, eski demokratlık, hısmınlık gibi tabirleri şimdi de ANAP'ta hareketçilik veya Hareket Partililik sloganıyla ortaya atmışlardır. Bu sloganlardan birtakım kimseler ürkebilir, birtakım kimseler milliyetçilere karşı kompleks içinde bulunabilir. Bunların 1968'den sonra AP'nin düştüğü durumu hiçbir şekilde gözden uzak tutmamaları en halisane temennimdir. Ben inanıyorum ki AP'de o günkü lider ve tasfiyeye karar veren kimseler, bugün yaptıklarından çok pişmandırlar. Çünkü, bu partiyi bitirmekle kalmamış, memleketi de bunalıma sürüklemiştir. Hâlâ da içinde bulunduğumuz bunalımlı havada o günün hatalarının tesirleri büyüktür. ANAP'taki milliyetçi arkadaşların da öfkelenmeden, acele etmeden, hele partiden kopma gibi bir durumu hiçbir şekilde düşünmeden her şeyi soğukkanlılıkla ve basiretle düşüneceklerine inanıyorum.”¹⁸ Bizzat Alpaslan Türkcş'in, “milliyetçilerin” iktidar partisi ve hükümetteki konumlarını terketmemeleri tercihini ortaya koyduğu biliniyor. “Başbuğ”, tam ANAP'ın 1. büyük kongresi döneminde, hapishaneden çıktığı için “geçmiş olsun” ziyaretine gelen “hareketçilere”, “yönetimde görev alamasalar bile bunu büyütmemelerini” telkin etmişti.¹⁹

1986 ilkbaharında, Keçeciler kanadının partideki gücünün pekişmesinden huzursuz olan “hareketçi” milletvekillerinin “istifa”, “yeni oluşum” arayışları yoğunlaştı. Muhtemel bir “yeni oluşumu”, MHP kitlesini toparlaması imkânsız bir girişim olarak gördükleri MÇP'ye de alternatif olarak düşünüyorlardı. Ancak Türkeş ve kurmaylarının, “hareketçilere”

18 *Yankı*, 22 Nisan 1985, s. 14.

19 *Nokta*, 28 Nisan 1985, s. 14.

bu yönelimlerini destekleyecek sinyaller vermediği biliniyor.²⁰

Sonuçta, Mehmet Turgut'un umudunun gerçekleştiği söylenebilir. ANAP 1. büyük kongresinden sonraki gelişmeler, AP 1969 kongresinin akabindeki duruma benzemedi. Yönetimden tasfiye edilen "hareketçiler", genelde, kimliklerini ve söylemlerini revize etmeye yöneldiler. Zaten 1985-86 kesitinde zaman zaman güçlerinin budanması karşısında aldıkları sert tavırlar, gerçekten ANAP'la ve Özal'la köprüleri atma amacına dönük değildi. Bunlar daha ziyade, tepkilerini ve parti içindeki güçlerini ve kimi hassasiyetlerini kararlı biçimde sergileyerek pazarlık imkânlarını artırmaya dönük, kimi zaman ise salt tepkisel nitelikli adımlardı. "Eski MHP'li" görüntüsünden uzaklaşmaya başladılar. ANAP söylemine uyum sağladılar. Gruplaşmaları giderek, doktriner ve siyasal-ideolojik saiklerden çok, "düz" güç/çıkar saiklerinin belirlediği bir nitelik kazandı. Birçok durumda güç/çıkar rekabeti nedeniyle kendi içlerinde de ayrışarak bütünlüklü yapılarını yitirdiler. Bu geçişte, -70'lerdeki MC deneyinin bilgisiyle ve bilinciyle davranma şansına sahip bulunan- ANAP önderliğinin, 1969 AP'sinden farklı olarak "Türk milliyetçileri"ni tamamen dışlamayıp "ehlileştirmeyi" seçmesinin payını da kaydetmek gerekir.

1986'dan itibaren, "hareketçilerin" ANAP içindeki mücadelesi "sertliğini" yitirdi. Tek ayağı dışardaki, yarı dışsal bir gücün partiyi "ele geçirme", "hakimiyetine alma" mücadelesi olmaktan çıkıp; parti içi rekabetin olağan mecrasına oturdu. 28 Eylül 1986'da yapılan ara seçimlerde ilk kez gerileme kaydedilmesi, ANAP zirvesinde "hükümet icraatının" ve

20 Hatta Türkeş'in, kendisini ziyaret eden 14 "hareketçi" millervekiline "yerinizde oturun" telkini yaptığı doğrultusunda haberler basında yer aldı; ancak doğrulanmadı. Bkz.: Nezir Tavlas, Türkeş'in Evindeki Gizli Toplantı, *Nokta*, 18 Mayıs 1986, s. 22-24.

popülist seçim ekonomisi uygulamalarının seçim kazanmaya yetmediğini, "teşkilat"ın siyasal etkinliğinin öneminin vazgeçilmez olduğunu gündeme getirdi. Bu tartışma, teşkilatın ağırlığını vurgulayan ve güçlerini de oradan alan "hareketçilerin" itibarını artırdı, seslerini yükseltti. 1987 yazında, kongre mevsiminin yaklaşmasıyla birlikte "MSP'li-MHP'li" çekişmesi yeniden kızıştı. Pragmatist politikasına rağmen gene de "hareketçilerin" simge ismi sayılan Mustafa Taşar, parti genel sekreterliğinden istifa etti; Özal tarafından "genel başkan başyardımcılığı" gibi sembolik bir göreve getirilerek tenzili rütbeye uğradı. Özal, diğer yönetim organlarında da, aslında bu arada güçlerini geliştirmiş olan "hareketçilerin" ağırlıklarını artırmalarına meydan vermedi. Özal, Keçeciler önderliğindeki MSP kökenli çizginin de yönetimdeki ağırlığını kısıtlayarak, "liberal" ve kendisine bağlı "renksiz" unsurları öne çıkardı. Bunun üzerine, "MSP kökenlilerle" "hareketçilerin" önderi sayılan isimler, savunma refleksiyle örgüt kongrelerinde ortak hareket etmeye yöneldiler. Bu "milliyetçi-muhafazakâr" ittifakı sırasında, "dinci", "milliyetçi", "hareketçi" gibi adlandırmalara da karşı çıktılar.²¹

1987: Referandum, genel seçimler ve "hareketçilerin" ANAP'lılaşması

1987 yılının son döneminde yapılan referandum oylaması ve erken genel seçimler, "hareketçilerin" ANAP'lı kimliklerinin kemikleşmesi açısından çok önemli basamaklardı. Bu basamaklar, siyasal-ideolojik olarak ülkücü kimliğini koruyanlarla "hareketçiler" arasındaki hatı iyice kalınlaştırdı. Hatta kimi unsurlar

21 Serpil Bildirici, Özal MKYK'yı Gafil Avladı, *Yeni Gündem*, 21 Haziran 1987, s. 24-25 ve Serpil Bildirici, Keçeciler-Taşar Elele, *Yeni Gündem*, 26 Temmuz 1987, s. 22-23.

açısından, köprülerin atılmaya başlandığı söylenebilir.

6 Eylül 1987'de, siyasal yönetim konumlarına gelme ve aday olma olma hakları 1982 Anayasası'nın ek maddeleriyle on ve beş yıllık süreyle kısıtlanan "eski politikacıların" yasaklarının kaldırılması için referandum yapıldı. Bu referandum öncesinde ANAP, "12 Eylül öncesini" tümünden karalayan söylemi doğrultusunda, eski politikacıların yasaklarının kaldırılmasına "hayır" oyu verilmesi doğrultusunda propaganda yürüttü. "Hareketçiler" de bu kampanyada yer aldılar; böylece, Türkeş ve başka MHP öndegelenlerinin de yasaklarının sürmesini savunmuş oldular. Üstelik "hareketçilerin" pek çoğunun, "hayır" kampanyasını oldukça hararetli bir şekilde yürüttüğü biliniyor. Nitekim referandum sonucunda "yasakların kalkmasına evet" oyları çok küçük (75 bin oy) farkla üstün gelirken; eski MHP siyasal coğrafyasında "yasakların kalkmasına hayır" oyları genellikle çok yüksek çıktı.²² Özellikle (Özal'ın "memleketi" Malatya'nın yüzde 71.3'ünden sonra) en yüksek "hayır" oyunun 12 Eylül'den önce MHP'nin birinci parti olduğu tek il olan Yozgat'tan çıkması (yüzde 66.7), "hareketçiler" için övünme kaynağı oldu. Ülkücü camiaya dönük olarak "Türkeş'in bittiğini", "milliyetçilerinin yerinin ANAP olduğunu" ilan ettiler. ANAP içinde de parti çizgisine ve disiplinine bağlılıklarını kanıtladıklarını ifade ettiler. Referandum sonuçlarının, özellikle de simgesel olarak Yozgat'ın, ANAP'ın gerçek ve kalıcı tabanının "milliyetçi-muhafazakâr" taban olduğunu gösterdiğini savundular. Buna dayanarak ANAP'ın "dört siyasal eğilimi biraraya getirme" şiarını terketmesi; zaten kendisini desteklemeyen "sosyal demokrat" ve "liberal" eğilimleri dışlayarak "milliyetçi-muhafazakâr"

22 "Hayır" oyları: Yozgat yüzde 66.7, Gümüşhane 67.0, Kayseri 63.6, Erzurum 62.4, Sivas 61.1, Çankırı 60.9, Erzincan 59.2, Kırşehir 57.6, Çorum 56.6, Tokat 55.5, Niğde 51.5.

tabana hakkını vermesi gerektiği tezini işlediler. Bu hak talebi, "partiyi sırtında taşıyan" ekip olarak kendilerinin etkinliğine, dengesi mülâhazalarla set çekilmemesi isteğini ifade ediyordu. Böylece, 1985'ten beri yaşadıkları dağınıklığı da aşmaya yöneldiler. "Hareketçilerin" referandum öncesinde ve sonrasında bu tutumlarıyla, "milliyetçi taban" üzerinde Türkes'i dışlayarak hak iddia etmeleri; doğal olarak, soy ülkücü unsurların onlara bakışlarını sertleştirdi, aralarındaki uçurumu birkaç boy daha derinleştirdi.

29 Kasım 1987'de yapılması kararlaştırılan erken genel seçimler, "hareketçilerin" soy ülkücü hareketten uzaklaşarak ANAP'a entegrasyonunu iyice pekiştirdi. "Hareketçiler", ilk kez bu seçimlerde, ülkücü hareketin soy partisi MÇP ile siyasal rakip olarak mücadele ettiler.²³ 1987 seçimlerinde, ANAP'ın eski MHP'li kadroları massedici gücü/etkisi de daha belirgin bir biçimde ortaya çıktı. 12 Eylül öncesinde MHP ve ülkücü hareket içinde ağırlığı olan birçok isim, ANAP'a milletvekili aday adayı olmak için başvurdu: MHP genel sekreter yardımcısı Yaşar Okuyan, MHP genel idare kurulu üyesi Avni Çarsancaklı, ünlü *Ülkü Yolu* kitabının yazarı ve 2. MÇ'nin Gümrük ve Tekel Bakanlığı müsteşarı Namık Kemal Zeybek, MHP'nin 1980'de öldürülen genel başkan yardımcısı Gün Sazak'ın oğlu Süleyman Servet Sazak, MHP Yozgat il başkanı Ruhi Bacanlı, Kırşehir Ülkü Ocağı yöneticilerinden Gökhan Maraş, *Yeni Düşünce* gazetesinin sahibi Akkan Suver... MHP yöneticilerinden Nevzat Kösoğlu, Necati Gültekin ve Cengiz Gökçek gibi isimlerin de ANAP'taki arkadaşlarını destekledikleri söylenmekteydi. Namık Kemal Zeybek dışında eski MHP'nin ünlü isimlerinin

23 Türkes'in MÇP'den milletvekili adayı olduğu Ankara-Keçiören bölgesinde "hareketçilerin" öncü isimlerinden sayılan Mustafa Taşar'ın ANAP adayı olarak yürüttüğü kampanyanın "canlılığı", bu ekibin ANAP'laşmasının önemli "belgelerinden" birisi olmuştur.

29 Kasım 1987 seçimleri için adaylık başvuruları, ANAP üst yönetimince (yani T.Özal tarafından) geri çevrildi. Özal, ANAP'ın "eski MHP'li" imajından uzak durmaya kararlı olduğunu böylece bir kez daha gösterdi. Buna karşılık, bölümün başlarında tanımladığımız ülkücü kökenli yerel "yeni seçkinler" kuşağı bu seçimlerde öne çıktı. Adaylıkları "onanarak" milletvekili seçilen MHP kökenli, kamuoyunca pek tanınmayan elli kadar isim arasında, bu kuşağın seçkin temsilcileri görülebiliyordu.²⁴

26 Mart 1989'da yapılan yerel seçimlerde ANAP'ın ilk kez büyük bir yenilgiye uğrayarak oy oranının ülke çapında yüzde 21.7'ye düşmesi, dinamizm ve "teşkilat" kozlarına sahip olan "hareketçilerin" parti içindeki itibar ve güçlerinde yeni bir artışa neden oldu. Bu arada "hareketçi" kimliğinin kullanırlılığı oldukça azaldığı gibi, "eski ülkücüler" herhangi bir kimlik de edinmemeyi yeglediler. ("Eski ülkücü" tanımını kullanırken de, doğrudan doğruya "hareketçilerin" inisiyatifleriyle 1980 sonrasında siyasallaşan yeni kuşakların devreye girdiği kaydını düşmekte yarar var!). Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasından sonra ANAP'ta başlayan önderlik mücadelesinde, "hareketçi" kadroların ağırlıklı bölümü Özal'ın denetimindeki "merkezde" yeraldı; ancak önemli bir kesiri de önderliğe soyunan Hasan Celal Güzel'in etrafında toplandı. Bu arada, Keçeciler önderliğindeki MSP kökenli çizgi ile aralarındaki çelişkilerin, böylesi ayrılıkları da tatilteştirebilecek bir gerilim potansiyeli olarak varlığını koruduğu söylenebilir.

24 Önemli MHP'li isimlerin ANAP'a entegrasyonu seçimlerden sonra da sürdü. Sanayi ve Ticaret Bakanı olan (kökeni AP'nin faşizan kanadına dayanan) Şükrü Yürür'ün Resat Akkaya'yı, MHP Genel İdare Kurulu üyeleri Emin Üçok'u ve 70'lerde Türkeş'in en yakın danışmanlarından olan Galip Erdem'i, Bakanlığa bağlı kuruluşların yönetim kurulu üyeliklerine getirmesi, örnek olarak gösterilebilir. (Can Karakaş, Sınai Ülkücüler, Nokta, 19 Haziran 1988, s. 31).

Özal suikastı

ANAP'ın 18 Haziran 1988'deki büyük kongresinde Turgut Özal'a yapılan suikast, gerek bütün olarak ülkücü hareketin, gerekse "hareketçilerin" ANAP'la ilişkisi hakkında yoğun spekülasyonları beraberinde getirdi.

Özal, kongre konuşmasını yaparken dinleyicilerin arasından açılan iki el ateşten, mermilerin mikrofona isabet etmesi sayesinde önemsiz sıyrıklarla kurtuldu. Ateş açan kişi olarak, eski ülkücü (Dazkırı Ülkü Ocakları 2. Başkanlığı yapmış olan) Kartal Demirağ yakalandı. Demirağ suikastten altı ay önce Dıkkıman Açık Cezaevi'nden kaçmıştı ve halen firari durumda idi. Hapsedilme nedeni, Dazkırı'da Demokratik Sol Parti (DSP) kurucusu olarak "davadan dönmesine" kızdığı eski bir ülküdaşını bıçakla yaralamasıydı. Yoksul bir aileden gelen, altı aydır kaçak gezen "komando Kartal"ın üstünden çok miktarda yerli ve çeşitli yabancı paralar çıkması, "birtakım güçler", "bir örgüt" tarafından kollandığı düşüncesini doğurmaktaydı. Bu kuşkuyu doğuran başka veriler de vardı. Olay anında salonda bulunan ve ateş edilirken soğukkanlılıklarını yitirmeden Demirağ'a yardım ettikleri izlenimini uyandıran hareketler yapan birtakım kişiler, suikastten sonra kaybolmuşlardı. Bunlardan bir tanesi, "eski polis memuru MHP'li" olarak teşhis edilmişti. Silahı bir torbadan çıkarıp Demirağ'a aktaran bir kadından, Demirağ'ın ateş ettikten sonra elinden fırlattığı "beyaz bir cismi" kapıp uzaklaşan bir adamdan söz ediliyordu. İki orta yaşlı ve çantalı adam, ateş ettikten hemen sonra Kartal Demirağ'a doğru seğirtirken görülmüşlerdi; bunlardan birisi Demirağ'a el sallamış, diğeri ona yaklaşmaya çalışırken üniformalı bir polis tarafından uzaklaştırılmıştı.

Suikastin örgütsel niteliği olduğu yönündeki kuşkuların hedefi ülkücülerdi. Kartal Demirağ'ın ülkücü kimliği, bu kuşkuyu doğurmaya başlıbaşına yeterliydi. Kongre salonuna

“hareketçi” Ankara milletvekili Mehmet Çevik’i destekleyen Kırıkkaleli bir grup ülkücüyle birlikte girdiği; kaldırıldığı hastanede polislikten atılmış bir ülkücünün (“iş bitiremediği” için ve konuşmasını engellemek amacıyla) onu öldürmeye teşebbüs ettiği yönündeki iddialar, “ülkücüler” üzerindeki kuşkuları beslemekteydi. Yabancı basın da, silahlı saldırının Özal’ın Yunanistan’la yumuşama politikasına tepki duyan “ırkçı” ve “fanatik milliyetçi”lerce gerçekleştirilmiş olabileceği üzerinde durdu. Suikastı “ülkücü” bir örgütlülüğe bağlayan senaryolar, “ülkücüler” genellemesiyle kastedilen camianın hangi kesiminin odak alındığıyla ilgili olarak, çeşitleniyordu. ANAP dışındaki soy ülkücü odaklar, ülkücü kadroları massederek “hareketi” aşındırmış olan Özal’ı cezalandırmayı; hatta belki onun ölümlüyle “hareketçilerin” hareketin öz merkezine rücu edecekleri bir sürecin başlayacağını tasarlamış olabilirlerdi. Bir başka ihtimal, ANAP’ın içerisine uzanıyordu: ANAP çevresindeki klientelist örgütlenme ve çıkar ağı içinde yeralmayı istemelerine rağmen “hareketçi” kadrolaşma sürecinden dışlanan; ve/veya “yeraltı ekonomisi” içindeki konumları gerek iktidarın aldığı önlemlerle, gerekse ANAP’ın (ve ANAP’taki eski ülküdaşların) çıkardığı engeller yüzünden sarsılan (ülkücü mafyanın da dahil olduğu) unsurlar, Özal’ı “cezalandırıp” karşılaşmaları engelleri bertaraf etmeye girişmiş olabilirlerdi.²⁵ ANAP’ın içişleriyle daha doğrudan bağlantılı bir senaryo ise, suikastı, “hareketçilerin” Özal’ı bertaraf ederek partiye egemen olma girişimleri çerçevesinde açıklamaktaydı. Kongreye parti yönetim organlarındaki güçlerini artırma çabası içinde giren “hareketçiler”, sloganları ve kadrolarıyla kongre salonunda hakimiyet kurmuşlardı. ANAP’ın parlamentoda sahip bulunduğu büyük çoğunluğa

25 Özal’ın suikasttan hemen sonra “işlerine engel olunan kaçak sigara ithalatçıları tarafından sevilmelerinin mümkün olmadığını” deglamesi, bu senaryoya dayanak gösterilebilirdi.

dayanarak, ülke yönetimine kolaylıkla hakim olabileceklerini tasarayabilirlerdi.²⁶ Veya suikast, örneğin Özal'ın ülkücüleri bölüp parçalamasına veya milli kimliği yok etmesine yönelik vulger ülkücü tepkilerle hareket eden (belki aktarılan senaryolar çerçevesindeki birtakım "tahriklerden" de etkilenen) bir "bireysel eylemcinin" işi olabilirdi. Nitekim Dazkırı'daki bıçaklama davasındaki avukatı da, Demirağ'da "Ağca özentisi" olduğunu belirtmişti. Ancak "bireysel eylem" senaryoları, olayda geniş çaplı bir koruma-kollama ağının varlığını işaret eden veriler karşısında zayıflamaktaydı. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı Nusret Demiral'ın, bu kuşkular gündemdeyken suikastın "örgüt işi olmadığını" açıklaması, Özal'ın çevresine "dolduruşa gelmiş, şaşırmış bir çocuğun işi" yönünde yorumlar iletilmesi; söz konusu koruma-kollama ağının, bizzat devlet aygıtının içinde, Özal'ı da kendilerini hesaba katmaya mecbur kılacak etkinlikteki uzantılarının olduğu yorumlarına zemin hazırladı. Odağında "ülküçülerin" olduğu örgütlü suikast senaryolarının boşlukta kalan yönü, bu senaryoların intikam ötesi boyutunu oluşturan iktidar komplosu tasarımlarının fazlasıyla spekülatif olmalıydı; Özal'ın ortadan kalkmasının ülkede bir "hareketçi" veya MÇP iktidarına yol açacağını kurgulamak, belki "mantıklı" idi ama, çok fazla gerçekçi olduğu söylenemezdi... Bunca belirsizliğin yanı sıra; Özal'a, kurtuluşundaki "mucizenin" doruklaştırdığı karizması sayesinde istediği "dengeli" listeyi yaparak "hareketçilerin" ve "MSP'lilerin" güçlerini kısıtlama imkanı vermesi nedeniyle, suikastın "şikeli" olduğu kuşkusu da tartışıldı.²⁷

26 "Hareketçi" grubun önderi sayılan Mustafa Taşar'ın, suikasttan birkaç dakika sonra derhal olayın "TKP veya PKK'lıların işi" olabileceği yorumunu yapması; bu senaryoya göre, "suikasta uydurulan kılıfın hazır tutulduğu" biçiminde yorumlanabilirdi.

27 Öte yandan bazı polis yetkilileri, Kartal Demirağ'ın elindeki tabancanın sekiz kurşun kapasiteli olmasına rağmen, iki kurşun attıktan sonra tutukluk yapacak

İkibine Doğru dergisinin 21 Temmuz 1988 tarihli sayısında, Demirağ'ın firari olduğu dönemde bir süre kaldığı bilinen Adana'da polis ajanı olarak çalışan 17 yaşındaki ülkücü Murat Ağırtıcı, Özal'ı kendisinin vurduğu iddiasıyla ortaya çıktı. Dergi tarafından polise teslim edilen Ağırtıcı, kısa bir süre sonra Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından düzenlenen basın toplantısında, iddiasının salt "meşhur olma" isteğinden kaynaklandığını açıkladı, "ülkücü ve milliyetçi olmadığını" vurguladı.²⁸

Özal suikastında "ülkücü bağlantısı", 1990 Nisan'ında yeniden gündeme geldi. Dalaman Tarım Açık Cezaevi'nden *Sabah* gazetesi yazarı Ahmet Vardar'a mektup yazan ülkücü Bahadır Tamer, Cezaevi savcısı Necmettin Karabacakoglu'nun kendisine Özal'ı vurmasını önerdiğini iddia etti. Tamer'in anlatımına göre Karabacakoglu makamına çağırdığı Tamer'e "Ben ülkücüyüm (...) bu davaya çok hizmet ettim. Kartal bu işi bitiremedi. Bu hizmet senden bekleniyor. Bu adam davaya çok zarar veriyor. (...) Git ve bitir. Buradan firarını veremeyeceğim. Eğer yakalanmazsan gelir tekrar cezaevine girersin. (...) Eğer yakalanırsan firarını veririm. Eğer Kartal yakalanmasaydı firarını vermeyecektim ve bu iş kapanıp gidecekti. Eğer yakalanırsan merak etme. Ankara'daki arkadaşlar sana gereken yardımı yapacaklar. Silahı ve Turgut Özal'ın katılacağı bir toplantıya giriş işini ben halledeceğim," demişti. *Sabah* gazetesi bu bilgiyi Adalet Bakanlığı'na ilettiler. Bakanlığın uzun

şekilde ayarlanmış olduğu bilgisini basına sızdırdılar. Böylece suikastçı iki el ateş ettikten sonra korunmasız kalacaktı. Bu bilgi, onun bir piyon olarak kullandığı iddiaların güçlendirdi. Bazı polis kaynakları ise, tabancada, kurşunların namludan çıkıp istenen hedefe yönelmesini engelleyecek bir ayarlama yapıldığı bilgisini ilettiler. Bu veri, suikastın Özal'ı kahramanlaştırmaya dönük "şikeli" bir girişim olduğu yolundaki tezleri yakın düşüyordu.

²⁸ Özal suikastıyla ilgili olarak haftalık dergilerde yayımlanan toparlayıcı röportajlar: *Nokta* (Özel Sayı), 28 Haziran 1988 ve *Nokta*, 3 Temmuz 1988, s. 18-20. *İkibine Doğru*, 31 Temmuz 1988, s. 12-17.

sûre bir girişinde bulunmaması üzerine 5 Nisan 1990'da Bahadır Tamer'in ihbar mektubunu yayımlayan gazete, derhal toplatıldı. DGM Savcılığı, Bahadır Tamer'in kendisine izin vermeyen Cezaevi savcısını yıpratmak ve sansasyon yaratmak amacıyla hayal ürünü ihbarda bulunduğuna hükmetti.²⁹

Suikastta ülkücülerin örgütlü varlığıyla ilgili kurgulama, 6 Nisan tarihli Cumhuriyet gazetesinde, bu kez ana MHP davası itirafçı sanıklarından Muhsin Polat'ın açıklamalarıyla tazelendi. Polat'ın anlatımına göre, Çanakkale hapishanesinde yatarken tanıştığı ülküdaşlarından Cemal Kozan, radyoda Özal'a suikastın duyurulduğu anda, başka hiçbir şey açıklanmamışken hapishanedeki koğuş arkadaşlarına "bunu Kartal yaptı" bilgisini vermişti. Kozan, Almanya'dan ziyaretine gelen bazı ülkücülerin, Kartal Demirağ'ı Özal'ı öldürmekle görevlendirdikleri bilgisine sahipti; bu bilgiyi Çanakkale Cezaevi savcılığına da iletmmişti. Muhsin Polat'ın Cemal Kozan'dan naklen anlattığına göre, suikastın Özal'ın salona girişindeki karışıklık esnasında yapılması planlanmış; Demirağ o aşamada ateş etme fırsatı bulamamış, suikastta kendisine yardımcı olması öngörülen ülkücü polislerin kendisini sıkıştırması üzerine Özal kürsüdeyken ateş açmıştı. Muhsin Polat, ülkücüler açısından suikastın saik ve amacını şöyle yorumluyordu: "Bizden kopan büyüklerin tekrar dönme durumları vardı. Eğer Özal ölseydi, kendilerine ilk seçimde 12 Eylül öncesinden daha fazla oy geleceğini düşünüyorlardı. Özal'ın ölümü ile iktidara gelmeyi düşünüyorlardı. Bize örgütün 1983-84 yılında anlattığı ilk plan şöyleydi: Türkeş'in Köylü Millet Partisi'ni ele geçişi gibi bir yol izlenecekti. Türkeş o partiye üye olarak giriyor, daha sonra genel başkan oluyor. Ancak ANAP'a girenlerin çıkarı daha fazla olması gerekir ki

29 İddialar "Hayal Ürünü", Cumhuriyet, 2 Mayıs 1990.

sonra yüz vermediler. Eğer biz bunlardan birini vurursak mümkün değil. Özal vurulursa onların kendiliğinden döneceği kanaatindeydiler.” Polat, Demirağ’ı Dinar hapishanesindeyken ziyaret ederken suikast için yönlendirenler arasında, işadamlı Kemal Horzum’un Osman Atay adlı adamının bulunduğunu bildirdi. Kartal Demirağ da savcılık ifadesinde, Atay’ın kendisini ziyaret ederek, Özal’a karşı bir eylem yapması halinde Horzum’un kendisine yurtdışı kaçış vd. maddi imkanlar sağlayabileceği imasında bulunduğunu açıklamıştı. Demirağ’ın ifadesi ve Horzum’un varlığı, suikastta “ülkücü bağlantısı”nın çıkar saiklerine dayalı boyutunu öne çıkarıyordu. Buna göre Horzum, hayali ihracat, kaçakçılık vb. işler onun döneminde bozulduğu için Özal’a tepki duyuyordu. (Bu açıklama, Özal’ın suikast sonrasında yaptığı imaları destekler nitelikteydi). Bu açıklama dolaylı olarak siyasal saiklerle de birleşmekteydi. Çünkü Horzum ülkücü harekete maddi destek sağlayan ve karşılığında kimi zaman “eleman” desteği gören bir işadamıydı; hapishanede onunla görüşen adamı Osman Atay da Demirağ’ı, Özal’ın af çıkartmayarak ülkücülerin hapiste çürümesine yol açtığından yakınlardan kışkırtmıştı.³⁰

Özal suikasti, üstünden iki yıl geçtikten sonra, hâlâ aydınlanmış değildi; hattâ unutturulmaya çalışıldığı izlenimini almak mümkün, “Ülkücü bağlantısı” da, çok alternatifli zengin bir şaibeler dizisi halinde, bu olaya kafa yoranların zihinlerinin baş köşesindeki yerini koruyor. Bu şaibeler, hepsi boşa çıksalar bile, ülkücü hareketin 70’li yıllarda biçimlendirdiği insan malzemesinin daima sırtına yıkacağı yükler olmaları ile, bir gerçeği eleveriyorlar...

30 Turan Yılmaz - Tuncay Özkan, “Suikast Değerimi Yükseltecekti”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1990.

Ülkücü hareketin ANAP'lılaşan MHP'lilere tepkisi

Eski MHP'nin başka partilerde ve elbette özellikle ANAP'ta yeralan unsurları, soy ülkücü unsurların giderek sertleşen ve tehditkârlaşan tepkilerini çektiler. 1987 öncesinde bu tepkiler, "gidenlerin" dönme umudu baki olduğu için, daha yumuşak ve dolaylı niteliğe sahipti. "Türk milliyetçiliği parti davası değildir" şiarının oportünizme gerekçe olamayacağı vurgulanıyor;³¹ başka partilere gidenlere en sert tepki, "zaten onların ülkücü harekete hiçbir zaman gerçek anlamda dahil olmadığı" söylenip "safra atma" mantığına başvurularak gösteriliyordu.³² Bizzat Türkeş, başka partilere gidenleri açıkça ve topyekün kınamıyor, sadece, ülkücü camia ile ilişkilerini kesmemeleri, ülkücü kimliklerinin icap ettirdiği temel nitelikleri yitirmemeleri, aşırı "demokratikleşmemeleri" gerektiğini ima ediyordu.³³

31 "Milliyetçiliği iktidar edeceğimi!" diye başkalarına sığınmak, değişik çevre ve simalara hos görünmek, Türk milliyetçiliğini bölücü unsur olarak değerlendirmek sadece fitnenin, fesadın ve politika bezirganlarının işidir." (Ayhan Acar, Yeni Ufuklara Doğru, Bizim Ocak, Ocak 1986, s. 9).

32 "MHP olarak nya ihtiyacımız vardı. (...) Bunun için herkese kapılar açılmalı, bazı kişilere bazı vâdlerde bulunulması gerekti. (...) Bugün bazı yayın organlarında bizden farklı gibi gösterilen arkadaşlar, bu bir ükü kişi de o zaman partiye alındı. Bunlara verilen söz tutularak, bazı görevler de verildi. Bu arkadaşlar MHP ile 1977'de tanıştılar." (MCP Olayının İcyüzü, Bizim Ocak, Ocak 1986, s. 19. Cümle bozuklukları özgün metinden - T.B./K.C.)

33 "Evvelce yani 12 Eylül'den önceki dönemde dışardan hazırlanıp yönlendirilen saldırganlara karşı şuurlu bir şekilde mücadele etmiş, memlekete hizmet etmiş bulunan bazı memleket evlatları, 12 Eylül'den sonra karşılaşılan sıkıntılar dolayısıyla, Türkiye'nin düşmanlarını öncülüğünü yapan ideoloji mensuplarının dostluğunu elde etmek, Türkiye'ye yönelik yıkıcı kültür, propaganda ve yayın faaliyetlerinde yeralanlarla da sert bir uğraşıma ve karşı koyma yerine, onlarla medeni münasebetler içinde bulunarak yakınlık kurmak görüşleri ortaya getirilmektedir. Bunlar uğranılmış olan haksızlık ve ızdırapların doğurduğu bunalmalar olarak görülebilir. Fakat memleketimiz için yararlı olacağı kabul edilemez. Böyle görüşlerle eski çevrelerden soyutlanmaya girişmek memleketimiz için üzücü ve ibret verici bir tavır olur." (Alpaslan Türkeş, Gerçekler, Bizim Ocak 1986, s. 4. Aynı açıklama, Tercüman'da demec olarak yayınlanmıştır.)

1987'nin sonbaharında referandum ve genel seçimler sürecinde "hareketçilerin" ANAP'ta yerleşik olduklarının ortaya çıkması, soy ülkücü hareketin onlara karşı tepkilerini sertleştirdi, netleştirdi. 13 Kasım 1987 tarihli *Yeni Düşünce*'de eski Ülkü Yolu Derneği (ÜYD) başkanlarından Yaşar Yıldırım'ın, eski ülkücülerin "ANAP'ta bulunarak harekete daha fazla katkı sağladıkları" doğrultusundaki değerlendirmelere sert bir şekilde karşı çıkarak, "hareketçilerin" klientelist konumunu sorgulayan yazısı, bu yönelimi yansıtır: "(Ülkücülerin) Türkiye'deki oylarını ANAP'ta bulunan bazı ülkücüler sayesinde çantada keklik biliyorlar. Bu mesele ANAP için çalışan üç-beş ülkücünün milletvekili yapılmasıyla halledilmişken, ne diye senin problemlerini çözmeye kalksınlar? Niye cezaevindeki ülkücülere insanca yaşama hakkı versinler? (...) Onlar senin sayına bakarak seninle muhatap olurlar. Seni temsilen ANAP'ta ülkücüler var ya. (...) Belirli şahısların kitle partilerinde ülkücülük adına hareket etmeleri ülkücülerin Türkiye'de ve dünyada güç olarak görünmelerini engellemektedir. Günlük hadiselerde bazı arkadaşlarımız ANAP ya da DYP'den milletvekili çıkararak ufak-tefek işlerini halletme ve kendi kendilerini tatmin etme yolundalar. Fakat şimdiye kadarki mevcut partilerden ülkücü milletvekilleri hareketimizin hangi problemini halletmiştir?" Bu yıllarda MÇP yöneticileri ve Türkeş, ANAP'ı "yetişmelerinde zerre kadar gayret göstermediği halde; Ülkü Ocakları'nın kültürü ile yetişmiş olan, Türk milliyetçilerinin 25 yıldır yetişmesini bekledikleri kadroyu gaspetmek"le suçladılar.³⁴

Tepkiler, ülkücü hareketin öz partisi MÇP'nin güçlenmesine bağlı olarak şiddetlendi ve özgüvenli bir tonda yöneltilmeye başlandı. MÇP'nin oylarını önemli ölçüde artırdığı

34 MÇP Genel Sekreteri Devlet Bahçeli ile söyleşi, *Yeni Düşünce*, 18 Eylül 1987 ve Türkeş ile söyleşi, *Belde*, 28 Mayıs 1988.

26 Mart 1989 yerel seçimlerinin ardından, başta ANAP olmak üzere, diğer partilerdeki ülkücülere yönelik "eve dön" çağrısı güçlendirilirken;³⁵ geri dönmeyenlere, özellikle ANAP'ta kalanlara karşı köprüleri tamamen atan, tahkir edici bir dil kullanılmaya başlandı.³⁶ Yerel seçimlerden sonra yapılan hükümet revizyonunda MHP'ye yakın bilinen veya açıkça MHP kökenli bazı kişilere bakanlık verilmesi, "MÇP'nin güçlenmesine karşı durabilmek için vitrin değişikliği" olarak yorumlandı. MÇP yöneticileri de "ANAP'ın esas korkusunun MÇP olduğu", iktidar partisinin seçimlerde "MÇP kazanmasın da kim kazanırsa kazansın" saikiyle hareket ettiği tezini işlemeye yöneldiler. 1990 ilkbaharından itibaren, *Yeni Düşünce* "ANAP'tan gruplar halinde MÇP'ye geçiş" (dönüş) haberlerini öne çıkararak aktarmaya başladı. Gerçekten ANAP'ın "hareketçi" tabanından MÇP'ye belirli bir geri dönüş eğilimi söz konusuydu; fakat söz konusu tabanın çoğunluğunun, ANAP'lılaştan kadrolarla birlikte yerlerinde kaldığını belirtmek gerekir.

35 *Yeni Düşünce* yayın koordinatörlerinden Ferruh Sezgin şöyle yazdı: "Bir söz de 'liberalize olmuş ülkücüler'e: Sığındıkları ANAP, bütün cazibesini kaybetti. Eğer, ANAP'ın yumuşatılmış modeli olan DYP'nin, Türkiye'nin problemlerini çözebileceğine inanıyorlarsa hiç durmasınlar, bu sefer de yerlerini orada alsınlar. Aksi halde Yozgat, Erzincan, Elazığ ve Kırıkkale'de bizlerle birlikte seviniyor; Kahramanmaraş, Kırşehir, Çankırı ve Erzurum'da (MÇP'nin belediye başkanlığını az farkla kazandığı kentler-T.B./K.C.) bizlerle birlikte üzülüyorsa, kapımız açık. Aruk herkes kendi evinde." (ağk, 7 Nisan 1989)

36 Abdurrahim Karakoç 10 Şubat 1989'da *Yeni Düşünce*'de yazdıklarıyla, ANAP'lılaştırmış ülkücülerle köprüyü atmaya yakın bir perspektif ortaya koyarken, bu kesimin küçümselemeyecek kalabalıklığını da öfkeyle teslim ediyor: "Hangi tarlada bol yiyecek görürse sığırcık oraya konar. Bizim camianın 12 Eylül öncesindeki 'ülkücü sığırcıkları' şimdi ANAP tarlasında sürüler halinde kanat çırpıyorlar. Hangi ilçeye gitseniz teşkilat başkanları, öyeler sığırcık tıflesinden. Bir ilçede, bir kasabada 4 tane ANAP adayı varsa 4'ü de sığırcık. Çevrelerinde oluşan çember yine sığırcıklardan teşekkül eden cazgırlar. ANAP gölgesinde mide ve kasa doldurmak en büyük idealleri. Menfiante bu derece zaafı olan insanları biz eskiden nasıl görmemiştik? Nasıl da kandırılmışız?"

ANAP'laşan MHP'liler içinde en spektaküler isim, kuşkusuz Namık Kemal Zeybek'ti. 12 Eylül öncesinde ideolog kimliği ve hamasi hatipliğiyle ülkücü gençlik tabanında büyük saygınlık kazanan ve MHP davasında en uzun süre tutuklu kalanlardan birisi olan Namık Kemal Zeybek gibi efsanevi bir kişiliğin ANAP'lılaştığının görülmesi, soy ülkücü tabanda şok yarattı. Zeybek'in ANAP hükümetinde Kültür Bakanı olduktan sonra örneğin Aziz Nesin, Nazım Hikmet hakkında olumlu sözler söyleyerek, "kültürün evrenselliğinden" söz ederek kamuoyunda "demokratik" bir portre çizmeye dönük bazı adımlar atınası ile öлкеye dönüşen bu şok; "dönek" edebiyatının 12 Eylül sonrasında ülkücü camiada ilk kez ayan-beyan devreye girmesine vesile oldu. *Yeni Düşünce* Zeybek'ten "Türk siyasi hayatının önemli oportünistlerinden" tanımlamasıyla söz etti. 1989 sonlarında Namık Kemal Zeybek'in Türk Ocakları'nın genel merkezindeki konuşmasından önce "Ülkücü Gençler" imzasıyla dağıtılan bildiride şöyle deniyordu: "Bu yazı; bize bir zamanlar 'ölkümüz aleme nizam verme ölküsüdür' deyip; şimdi aleme nizam verme bir yana kokuşmuş Batı düzenini Türkiye'ye ithale devam eden masonlar, Kürtçüler, eski komünistler ve liberal kapitalistlerden müteşekkil hükümet partisinde görev alanlara tavidir. Bu yazı; 'bir yol ağzına gelinmiştir. Ya olacağız, ya öleceğiz' (*Ülkü Yolu*, s. 10) diyerek ölkücülerini iki yoldan birini tercihe zorlayıp, kendileri üçüncü bir yola sapanlarla hesaplaşmadır. (...) Bu yazı, bundan böyle de ölkücülerini yeni bir maceraya itip, daha sonra çekip gidecek 'dönek' adaylarına ültimatodur."³⁷

37 Namık Kemal Zeybek Değişti mi, Değişmedi mi?, *Bizim Ocak*, Kasım 1989, s. 24-25. 24 Kasım 1989 tarihli *Yeni Düşünce*'de de, "Mamak Askeri Ceza ve Tırukevi'nden Bir ölkücü" imzasıyla yayımlanan "Sayın Namık Kemal Zeybek'e Açık Mektup"ta; "bir zamanlar neredeyse Türkes'ten sonra ikinci adam olan" Zeybek'in, ölkücülerin gözünde, Evren'in Cumhurbaşkanlığının bitmesi nedeniyle düzenlediği veda töreniyle kesin olarak bittiği vurgulanıyor.

“Eski ülkücülerin” ANAP’lılaşma dinamiği

“Eski ülkücülerin”, “hareketçi” kanat çerçevesinde ANAP’lılaşan kesiminin, asgari bir grup kimliğini ve bilincini koruduklarını saptamak gerekiyor. Zaten bütünlüklü bir siyasal-ideolojik çerçeve sunmayan “ANAP’lılık” kimliği içinde tamamen eridiklerini söylemek yanlış olacaktır. ANAP’lılığın tanımlamaya yetmediği, fakat “ülkücülük” (veya “eski ülkücülük”) kimliği ile de tanımlanamayacak, yeni, özgül bir siyasal-ideolojik yönelim söz konusudur. “Eski ülkücülerin” ANAP’lılaşma sürecini işleten dinamiğin belirlediği bu yönelim; henüz kendisine bütünlüklü bir siyasal ve ideolojik hat çizmiş, bir kimlik oluşturmuş değildir. Dolayısıyla “genel sağ” çerçevesindeki siyasal ve ideolojik etkilere olduğu gibi, (daha sınırlı düzeyde) soy ülkücü hareketin etkilerine de tamamen kapalı bulunmamaktadır.

Klientelizm

“Hareketçilerin” ANAP’taki varlığının zaman içinde “ehlileşmesi”, organikleşmesi (kısaca “ANAP’lılaşması”), salt gündelik siyasal taktiklere bağlı bir süreçle açıklanamaz. “Hareketçi” varlığının dayanağını oluşturan “eski ülkücü” camiasının yaşadığı, kapsamlı ve yaygın bir toplumsal dönüşüm süreci söz konusu. Bu süreç, esasen, çeşitli çaplardaki ülkücü ilişki örgülerinin, siyasal içeriğin ve anlamın talileştiği -kimi zaman yok olduğu- rant, çıkar vb. “iktisadi işbirliği” ağına dönüşmesiyle belirlendi. ANAP sunduğu çıkar kapılarıyla, ülkücü camianın siyasal-ideolojik bakımdan fiilen “gevşemiş”, fakat örgütsel ve kitlesel bakımdan küçümsenmeyecek bir kesiminin ihtiyaçlarına karşılık verdi. İlk akla gelenler, 12 Eylül öncesi yaşantısıyla beraber kimliğini, hayat amacını yitirerek boşluğa düşen lümpen, mafyavari çevreler (bkz. ayrıca 8. Bölüm)

ile, 80'ler arifesinde palazlanmaya başlamış olan MHP'li orta boy esnaf ve işadamları çevresidir. Bunlar, yerel yönetimler ve bürokraside etkinlik kazanan ANAP'lı ülküdaşlarının yardımlarıyla, parasal güçlerini ciddi ölçüde geliştirdiler. Sürecin tersine de işlemiş olması önemlidir. Bu unsurların parasal gücü, ANAP'taki "hareketçilerin" siyasal gücünün önemli dayanaklarından birisi haline geldi. Siyasal düzeydeki üstünlük mücadelesi ile iktisadi çıkar rekabeti, örtüşmeye başladılar. Bu mücadele ve rekabet, salt "hareketçilerle" başka gruplar, kişiler arasında cereyan etmedi; kimi durumlarda ülkücü kökenlileri de yatay kesti.³⁸ Bu dinamik, "eski ülkücülerin" ANAP çerçevesindeki ilişkilerinde, tipik klientelizmin³⁹ egemen olmasını getirdi. Çıkar saikinin belirleyiciliğinin görece düşük olduğu ilişkilerde de, siyasal-ideolojik ortaklıklardan ziyade, geçmişe dayanan "kader ortaklığı", arkadaşlık gibi ahlaki geleneksel değerler geçerliydi.⁴⁰

Oluşan klientelist çember, elbette salt palazlanan ülkücü kökenli işadamlarıyla "hareketçi" politikacıları içine almakla

38 Örneğin 1988 yılı başında Ankara ilçe kongrelerinde "hareketçilik" bayrağıyla birbirlerinin karşısına çıkan adayların herbiri, birbirlerine rakip şirketler veya müteahhlik grubu tarafından desteklenmekteydi. (Piyasa Hareketçileri, Nuhia, 21 Şubat 1988, s. 16-17)

39 Klientelizm, çıkara dayalı bir "alış-veriş" ilişkisinin siyasal mücadele ve faaliyetlere oldukça dolaysız ve kayıtsız biçimde yansıdığı, hatta kimi noktalarda belirleyici olduğu bir yapılaşmayı ifade eder; "client" Batı dillerinde "müşteri" (ayrıca kimi kullanımlarıyla "müvekkil") demektir.

40 Ülkücü Gençler Derneği (ÜGD) ve Ülkü Ocakları Derneği (ÜOD) eski İstanbul şube başkanlarından Abdullah Kederoglu'nun söyledikleri buna örnektir: "Ben hiçbir partiyi desteklemiyorum. Ancak yakınlık duyduğuna, sevdiğim bazı arkadaşlar ANAP'talar.. O nedenle de şimdilik ANAP'ı destekliyorum. Örneğin ben Nevşehirliyim. Nevşehir'den ANAP il başkanı Kadir Baş'ı destekliyorum. O da eski MHP'lidir." (Rauf Ateş, "Ülküdaş Ne Oldu Sana?", *Ahis*, 2 Kasım 1987, s. 32) Gene Nevşehir'de, İpeki suikastında Ağca'nın kaçışını ve saklanması örgütleyenlerden Ömer Ay, 26 Mart 1989'da yapılan yerel seçimlerde "arkadaşlık hatırına" ANAP adayını desteklemiştir. (Rafet Ballı, DYP Şanslı, *Milliyet*, 15 Mart 1989)

kalmadı; bu unsurların çevresindeki, rant veya sadece "ekmek" yiyen kalabalık bir topluluğu da kapsadı. Bu çembere dahil olanlar arasında, soy ülkücü mensubiyet bilinçlerini ve bir siyasal kimlik olarak ülkücülüğe bağlılıklarını sürdürenler de bulunabiliyordu. ANAP'lılaştırmış "eski ülkücülerin" bir kısmı, soy ülkücü harekette yeralan unsurlara da maddi "fırsatlar" ve avantajlar sağlamaktan geri kalmadılar. Bu destek, kimi zaman vefa-dayanışma duygularından, kimi zaman "hareketle" köprüleri atmama ve (her ihtimale karşı) siyasal yatırım hesaplarından kaynaklandı. Ancak 1980'lerin sonlarında, MÇP'nin belirli bir güç kazanıp ANAP-MÇP rekabetinin ciddiyet kazanmasıyla, "hareketçiler" böylesi fırsatları kısıtlamaya yöneldiler.⁴¹

"Kadrolaşma" ve siyasal anlamı

ANAP'taki "hareketçi"/"eski ülkücü" klientelizminin, kendisine bürokraside açtığı hayat sahası, ayrıca ele alınmayı gerektiriyor. "Hareketçiler", genelde bürokraside, özellikle de hakim oldukları bakanlıklarda, ülkücü kökenli ilişkilere dayanan geniş çaplı bir kadrolaşmayı gerçekleştirdiler. Türkiye'de bürokrasi kadrolaşmasında, partizanlık ve klientelist ilişkiler hiç yeni değildir; özellikle 1960'lardan itibaren devlet aygıtına egemendir. MHP de 1970'lerin ikinci yarısında elde ettiği bakanlıklar aracılığıyla bu imkanı, koalisyon ortaklarını bile rahatsız edecek bir "ataklıkla" kullanmıştı. Ancak ANAP'taki "hareketçilerin" kadrolaşması, daha uzun süreye yayılarak kalıcılaştığı, kurumlaştığı için çok daha büyük

41 Soy ülkücü hareketin önemli sözcülerinden olan Yaşar Yıldırım, bir yazısında bu köstekten yakınına gereği duydu: "Malumudur ki ticaretin çoğu devletin belirli müesseseleriyle yapılmaktadır. Bazı kademelerde görev alan ülkücü kökenli bürokratlar, muhalefet partisinde yeralan ülkücülerle alışveriş yapmalarını konusunda ikaz edilmişler." (Abilerden İnciler, Yeni Düşünce, 1 Haziran 1990)

boyunlara ulaştı. Uç örneğini Sağlık Bakanlığı'nın oluşturduğu bazı bakanlıklarda,⁴² "hareketçiler" kesin egemenliklerini kurdular. Siyasal kadrolaşma hareketlerinin geleneksel hedef unsurları olan öğretmen, mülki idareci, polis kadrolarına (bunların alınmasına ve tayinine) hakim olmak için büyük çaba harcadılar; belirli bir etkinlik de sağladılar.

Üniversitelerde Türk-Islam Sentezi doktrini ekseninde 1982/83'de başlayan kadrolaşma da, büyük ölçüde "hareketçilerle" bütünleşerek sürdü. MHP'nin, siyasal tasarımlarında "devlet içinde güçlenmeye" azami önem veren entelejensiya unsurları, bu kesim içinde de özellikle bürokrasi-teknokrasi kadroları; doğal olarak, bu kadrolaşma hareketini çok fazla önemsediler. Aynı nedenle, "eski ülkücülerin" enerjilerini, güçlerini ANAP'ta yoğunlaştırmaları tercihini en hararetle benimseyip destekleyenler, bu unsurlar oldu.

"Hareketçilerin" bürokrasideki kadrolaşmasını da, mad-di-çıkarsal bağlantı ağının ardından, klientelist ilişkiler çerçevesinde anarken, bir kayıt düşmekte yarar var. Çünkü bürokrasideki kadrolaşma süreci, klientelizmin "olağan" yapısına göre, ideolojik-siyasal saikleri daha fazla içermektedir. Gerçi kadrolaşmalarda, "hareketçi" bakan veya milletvekillerinin, profesyonel politikacılar olarak konumlarını yeniden üretme amacı doğrultusunda, himaye altında tutacakları bir taban ve destek potansiyeli oluşturma kaygılarının payı hiç az değildir. Bu saik, kadrolaşma sürecine klientelist bir renk

42 Sağlık Bakanlığı'ndaki "hareketçi" kadrolaşması, ANAP'ın -belki Bülent Akorealı dışında- bütün Sağlık Bakanları döneminde gündemdeydi. MHP'li Cengiz Gökçek'in 2. MC'deki Sağlık Bakanlığı döneminde başlayan bu geleneğin yürümesindeki kilit isimlerinden biri, 1987 seçimlerinde ANAP Artvin milletvekili aclaı olan Bakanlık üst düzey yöneticisi Süleyman Hatinoğlu idi. Büyük tepkilere yol açan bu süreç, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinin ardından Halil Sıvgın'ın Sağlık Bakanlığına getirilmesiyle yeniden ivme kazandı. (Soner Yalçın, MHP Referansın Var mı?, *İkibine Doğru*, 1 Ekim 1989, s. 26-27)

verir. Oysa özellikle devlerin baskı aygıtının ve ideolojik aygıtlarının temel unsurlarının biçimlenmesini dolaysızca etkileyen kadrolaşmalar (örneğin öğretmen ve polis kadrolaşması); şayet saikleri ile değilse, en azından sonuçları bakımından “düz” klientelizmin ötesine geçer. Çünkü artık, kişisel-özel yaralardan bağımsız olarak belirli siyasal-ideolojik etmenlerin veya hatta bir sistematığın güçlenmesi devreye girer. Nitekim söz konusu alanlarda, “milliyetçi-muhafazakâr” olarak tanımlanan değerlerin endoktrinasyonu ve bunları koruyup kollamaya dayalı bir devlet politikası kurumlaşmıştır. Dolayısıyla klientelist rengin varlığına rağmen, özünde siyasal-ideolojik saikli bir süreç söz konusudur. Ancak bu sürecin, esasen “ülkücülük” adına ve yararına işlediğini söylemek zordur. Çünkü gerek yürütülen kadrolaşmayla oluşturulan himaye ağı, gerekse ona bağlı endoktrinasyonun içeriği, sonuçta, işlediği malzemeyi ülkücü harekete değil, ANAP çizgisine bağlamaya dönüktür. “Hareketçilerin” “kendi” siyasal-ideolojik çizgilerini güçlendirdiklerini söylemenin ise, ancak görelî ve sınırlı bir anlamı olabilir. Çünkü, aşağıda da tartışacağımız gibi, “hareketçilerin” ANAP çizgisinden özünde farklı, hele onunla çelişecek bir sistematipleri, yönelimleri yoktur. Yani, “hareketçi” kadrolaşması, mevcut iktidardan başka bir güce (ülkücü harekete) maledilemeyecek, “olağan” bir partizanlıktır; bundan siyasal-ideolojik yarar sağlayan güç, ANAP’tır. Soy ülkücü hareket açısından bu kadrolaşma çerçevesinde sağlanabilecek kazanımlar, gerek elde edilme süreçleri, gerek muhtemel gelecekleri bakımından, klientelist bir ilişki örgüsüne tabidir, onunla sınırlıdır. Soy ülkücü hareket, bu sürece aktif müdahale, onu denetleme imkanından yoksundur.

Soy ülkücü hareket açısından, bürokrasideki “hareketçi” kadrolaşmasının ideolojik ve siyasal sonuçlarından umulabilecek yararlar buna rağmen elbette vardır. “Davadan kopmuş”

da olsalar ölkücü geçmişli kişilerin etkin kamusal görevlere gelmesi, soy ölkücü harekete bağlı unsurların da hayat sahasını genişletmekte, devlete "sızma" fırsatları getirmektedir.⁴³ Ancak bu kadroların soy ölkücü bir siyasal kimliğe sahip çıkmayı sürdürseler bile, zaman içinde pratik olarak "hareketçiler" dolayısıyla ANAP'la bütünleşmeleri "riski" fazladır. Soy ölkücü hareketin radikal unsurları olan Türk-İslam ölkücülerince çıkarılan Bizim Ocak dergisinin Kasım 1989 sayısında yayımlanan başyazıda söylenenler, "sahibinin sesinden" bu riskin algılanışını ortaya koyuyor: "Günümüz Türkiye'sinde, milletimize hizmet ederek çok önemli kadrolara gelmiş olan ölkücüler, hareketimizin iktidar olmasa da bazı önemli noktalarda söz sahibi olmasına zemin hazırlamışlardır. Fakat bu avantaja rağmen, bu kadrolar ortak bir 'ölkücü kadro stratejisi' ortaya koyamadıkları ve aralarındaki hırsızların hırsızlıklarını engelleyemedikleri için, hareketimizdeki bu kadrolaşma avantajı dezavantaja dönüşmektedir." (agd, s. 7) İdeolojik düzeyde de bir şans-risk tahterevallisinden söz edilebilir. Kadrolaşma düzeyinin de ötesinde, ANAP'ın genel söylemi çerçevesinde "milliyetçi-muhafazakâr" kavramların, etmenlerin resmiyet kazanması; bir yandan, ideolojik hegemonya mücadelesinde soy ölkücü hareket için elverişli bir zemin yaratmaktadır. Ancak öte yandan bu etmenler, kavramlar, eklemlenerek anlam buldukları ANAP söylemi içinde, soy ölkücü hareketin 6. ve 7. Bölümler'de ele alacağımız söylemi içinde olduğundan farklı, onunla çelişebilen bir içerik

43 "Dünün sokaklarda yarı yazan, bildiri dağıtan çocukları bugün kendi çocuklarına davalarını anlatıyor. Üniversite anfilerinde forum düzenleyenler, bugün aynı yerlerde kürsü sahibi olarak ders veriyorlar. Dünün üniversite öğrencileri bugün Türkiye çapında bürokrat ve teknokrat oldular. Örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Görünen odur ki her halükarda eskiyle kıyaslanmayacak derecede güçlüz ve hareket olarak oldukça ciddi mesafeler katettiniz." (Meselelerimiz, Bizim Ocak, Nisan 1989, s. 3)

kazanırlar. Söz edilen "milliyetçi-muhafazakâr" etmenlerin popüler ve ortalama kullanımı ise, soy ülkücü söylemin vurgularının, ayrımlarının, "soyluğunun" görmezlikten gelinmesine yol açarak, ANAP'ın ideolojik hegemonyasını tahkim eder. Soy ülkücü hareket, söz konusu kadrolaşma ve endoktrinasyonun sonuçlarından yararlanmayı, ancak ortalama "milliyetçi-muhafazakâr" çizginin ANAP'tan ve resmi ideolojiden tasfiye edilmesi halinde umabilir. Ülkücü kökenli bir söylemi ve kadroları yükseltirken soy ülkücü hareketin siyasal-ideolojik hükmünü azaltan bu süreç; ANAP'ın ülkücü hareketin potansiyelini ehlileştiren/"devletleştiren" politikasının ifadesidir, 12 Eylül rejimi ve Türk-İslam Sentezi doktrini ile başlayan ülkücüleri ehlileştirme/devletleştirme politikası; ANAP bünyesinde özellikle "hareketçiler" olgusu ile, organik ve "sivil" ilişkiler zeminine oturarak yerleşikleşmiştir.

ANAP'lılaştan "eski ülkücülerin" ideolojik-siyasal perspektifleri

"Eski ülkücülerin"/"hareketçilerin" ANAP'lılaşmasına eşlik eden ideolojik ve siyasal yönelimler, hem kimliklerinin, söylemlerinin onları parti içinde ayırdeden yönlerini; hem de soy ülkücü hareketle aralarındaki açığı görmek açısından önemlidir.

Öncelikle, 12 Eylül öncesinde MHP'ye belirli bir destek vermiş olmakla birlikte, partilerüstü, "entrist" (sızmacı) bir çizgiyi benimseyen kimi çevreleri anmakta yarar var. Öteden beri, MHP'ye tamamen angaje olmadan, her durumda en elverişli zemini ve imkanları değerlendirerek davalarını geliştirme yolunu benimsemiş olan bu gibi çevrelerin geleneğinden gelenler, ANAP'ta daha sancısız yeralabilmişlerdir. Bu çerçevede özellikle, eski *Hareket* dergisi çevresi ile Milli Mücadele Birliği çizgisi anılabilir. *Hareket* dergisi çevresinden,

yani Nurettin Topçu'nun ekolünden gelerek ANAP'ta yer alan unsurların en önemli örneği, partide ve hükümette yönetici konumlar üstlenen Ercüment Konukman'dır. Konukman, Topçu'nun ırkçı-Turancılığa karşı "Anadoluculuğu" öne çıkaran ve İslam'ın önemini vurgulayan söylemini, son derece vulger bir temelde sürdürür. Topçu ekolünün 70'lerde ürettiği radikal düşünsel açılımların dışında kalmıştır. Düşünsel mirasını 6. bölümde de ele alacağımız Nurettin Topçu'nun belirli bir organik ve sentetik derinlik içeren "Türk İslamı" kavrayışını, Aydınlar Ocağı'nın eklektik, demagojik Türk-İslam Sentezi söylemine indirger. İslam'ı araçsal bir şekilde ("milleti oluşturan unsurlardan birisi" olarak) ele alan yaklaşımıyla ve pan-Türkist açılımlara yatkınlığıyla da Topçu'dan ayrılır; Aydınlar Ocağı ideologlarına yaklaşır. Konukman'ın temsil ettiği çizgi, Türk-İslam Sentezi doktriniyle uyum içindedir.⁴⁴ Konukman'ın soy ülkücü hareketle iletişimi de, zaten eskiden de daha gevşek bir ilişkide bulunduğu MHP'yi terketmiş olmak gibi bir sicile sahip olmadığı için, içinde bulunduğu "hareketçilerin" pek çoğundan daha sıcaktır.⁴⁵

Milli Mücadele Birliği geleneğinden veya bu geleneğin jargonuyla "Mücadelecilikten" gelen unsurların ANAP'ta kolayca yer almaları ise; ideolojik nedenlerin yanında, bu çevrenin 1970'lerde büründüğü klientelist yapıya bağlıdır. "Milli Mücadeleciler", 1960'ların sonunda, ülkede şeriatı kurtarma hedefiyle başlatılmasına rağmen yolundan sapı-

44 Ercüment Konukman'ın görüşleri için: "Topluluktan Millete, Belge Yayınları, İstanbul 1989.

45 Yeni Düşünce 7 Nisan 1989'daki yazısında, hakanlığa yeni getirilen bütün "hareketçileri" karalarken, yalnızca Ercüment Konukman hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır: "Kabinenin milliyetçi üyelerinden Ercüment Konukman ise hiçbir kuruluşun bağlı olmadığı, parlamento-hükümet koordinasyonunu sağlamakla görevli devlet hakanlığına getiriliyordu. Böylece Konukman'ın herhangi bir şekilde kadro oluşturmaya da imkansız hale getiriliyordu."

ricliğini savundukları Kurtuluş Savaşı'nı yeniden gerçek İslami mecrasına oturtma şiarıyla, radikal bir hareket olarak ortaya çıkmışlardı. Anti-Batı ve anti-komünist etmenlerin ağırlıklı olduğu, reaksiyoner, "ortalama" bir İslamcı söyleme sahiptiler. "Sokakta" da varlık iddia etmeleri, ülkücü hareketle de bir ölçüde etkileşime girmelerini sağladı. Belirttiğimiz gibi "ortalama", özgünlükten uzak bir söyleme dayanan, bir İslami cemaatten güç almayan bu hareket, fazla gelişemedi, kitleleşemedi. Gene de oluşturduğu sıkı örgütsel çekirdek sayesinde varlığını korudu. "Mücadeleciler" 1970'lerde AP, MSP ve daha sınırlı olarak MHP bünyesinde yeralarak pazarlık ve genişleme imkanları elde etmeye çalıştılar. 1980'ler arifesinde, "Mücadelecilerin" radikal unsurları, sağ partiler bünyesinde klientelist ve sızmacı bir rotada ilerlemeyi savunan önder Aykut Edibali'yi reformizm ve oportünizmle eleştirerek koptular. Kopan radikal "Mücadelecilerle" ülkücü hareket arasında, rekabet nedeniyle çatışmalı sonuçlar doğurabilse de, belirli bir temas ve iletişim alanı oluştu. Edibali ve çevresindeki ana gövde 1980'den sonra Islahatçı Demokrasi Partisi'ni (IDP) oluşturdu. Bu kez, hareketin radikal unsurları klientelist ve sızmacı bir yönelime girdiler. Eski bir partinin örgüt mirasını devralmayan ANAP'ı, örgütsel çekirdeklerini en etkin biçimde değerlendirebilecekleri zemin olarak değerlendirdiler. 6 Kasım 1983'te iktidar olması, ANAP'ın çekiciliğini daha da artırdı. Radikal "Mücadelecilerin" ilişki örgüsünü temsilen en fazla sivrilenler, 1985 ilkbaharındaki yerel seçimlerde Ankara-Keçiören belediye başkanı olan Melih Gökçek ile Yozgat belediye başkanı olan Cemil Çiçek'tir. Gökçek ve Çiçek, güçlerini geliştirmek için klientelizmin en uç örneklerini verirken,⁴⁶ dayandıkları "eski ülkücü" tabanın ANAP'ılaş-

46 Cemil Çiçek, 1987'de milletvekilli seçilip Devlet Bakanlığına getirildikten sonra, ANAP döneminin "bile" en hızlı ve yoğun kadrolaşına atılımını gerçekleştirdi.

masında önemli rol oynadılar. Bu nedenle ve eski rekabetin de etkisiyle, bu çizginin soy ülkücü hareketle ilişkisi, soğuyan bir seyir izledi.

Geldikleri geleneğin ideolojik veya yapısal niteliğinin el-vermesiyle ANAP'la bütünleşen bu çevreler; zaten oldukça kısıtlı, statik ve vulger olan siyasal-ideolojik ayırdediciliklerini bu bütünleşme içinde yitiren unsurlardır. Grup etkinlikleri gelişse bile, ayrıntı düzeyinde dahi özgün denebilecek, kapsayıcı olabilecek açılımlara uzanacak kapasiteden yoksundurlar. 12 Eylül öncesi ülkücü hareketin ana gövdesinden koparak ANAP'lılaştıran unsurların siyasal-ideolojik biçimlenmeleri ve arayışları ise; daha derinlikli olmasalar bile, ülkücü hareketin ANAP'lılaştırma dinamiğini yansıtmaları bakımından daha fazla temsili (en azından simgeleyici) güce sahiptirler. Geleceğe dönük etkileri de herhalde daha fazla olacaktır.

MHP kökenli camianın ANAP'lılaştırma dinamiğine eşlik eden ideolojik arayışların, MHP'nin sayılı aydın-ideologlarından Taha Akyol ile Agah Oktay Güner'in "çağdaş sağ" tezleriyle başladığı söylenebilir. Namık Kemal Zeybek'in de angaje olduğu "çağdaş sağ" cılığa, ANAP'lılaştıran namılı MHP'lilerin çoğu yakın durmuştur. Agah Oktay Güner'in 1985'te *Yankı* dergisinde ve *Tercüman* gazetesinde yazdığı yazılarda, bu yönelimin ana hatları görülebilir.⁴⁷ Bu hatlar, Aydınlar Ocağı'nın 3. Bölüm'de ele aldığımız, Türk-İslam Sentezi'ne dayanan "Milli Mutabakatlar" tasarımıyla koşutluklar arzeder. Çoğulu

Radikal "Milli Mücadelecilerin" önder isimlerinden Necmeddin Türinay'ı Aile Araştırma Kurumu'nun, 1989'da yeniden belediye başkanı seçileneleyen Melih Gökçek'i de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun başına getirdi. Bu ekolün kadrolaşma hareketiyle ilgili toparlayıcı bilgiler: Celal Kazdağlı, Sağın Dev-Genç'i Devlette Yuva Kurdu, *Tempo*, 27 Mayıs 1990, s. 20-23.

⁴⁷ Agah Oktay Güner'in söz konusu yazıları için bkz.: *Dost Gözleriyle*, Kubbenin Neşriyatı, İstanbul 1988.

etmenlere görece fazla alan açmasıyla, ona göre birkaç doz daha "demokratik"tir. "Kapıkulu bilincinin yerini vatandaş bilincinin alması" motifini fazlaca işleyerek, DP mirasını hararetle sahiplenerek "sivil toplumcu" bir imaj çizer; "fikir suçunu kesinlikle red"dedir. Fakat "Devlet" önceliği, kritik noktalarda daima kendisini gösterir. Güner'in fikriyatı, "Milli Mutabakatlar"dan bir de, "beka" davasını ve "düşman" paranoyasını uçlaştırmayan kalkınmacı-gelişmeci söylemiyle farklılaşır. Bu söylemi ve "serbest piyasa hakimiyetinin layıkıyla gerçekleştirilmesi" reaksiyonerliğini aşarak, büyük sermayenin perspektifleriyle daha rasyonel temelde bağ kuran bir yaklaşımı yansıtır. Komünizmin ceza yasalarıyla vb. baskılarla değil, "sosyal adalet" ve "refah artışı" ile yok edilebileceği vaaz edilir. Sanayiinin dış rekabete dayanıklı bir yapıya kavuşturulması koşuluyla Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarı'na girme girişiminin desteklenmesi, MHP/MÇP çizgisi ile önemli bir ayrım noktasıdır. Güner'in, "çağdaş sağın" oluşumu için sağın kitlesel, büyük bir partide birleşmesini şart koşar. Çünkü, artık bir sanayi toplumu haline gelmiş olan Türkiye'nin meselelerinin çözümü, enerjilerin yoğunlaştırılmasını gerektirmektedir.⁴⁸ "Büyük sağ" anlamına da gelen "çağdaş sağın" temel dayanakları "özel mülkiyet ve milli kültür"dür. Çağdaşlaşmanın Batılılaşmayla özdeşleşmemesi için milli kültürün korunması noktasındaki radikal tavrı, "çağdaş sağ" söylemini MHP söylemine en fazla yakınlaştıran ideolojik etmenlere kaynaklık eder. "Çağdaş sağcıların" hem eski MHP söylemiyle, hem de Türk-İslam Sentezi ile en yakınlaştıkları noktalardan birisi de, "aşırı dinciliğe" ve devlet yönetimini dini otoritenin

48 "Çağdaş sağ"çılar, "büyük sağ" siyasetiyle bir ara ANAP-DYP yakınlaşmasının bayraktarlığını yaptılar. 1987 sonlarında ise, MÇP'nin genel seçimlerde başarısız kalması (yüzde 5'e yaklaşamaması) halinde, bu çevrenin MHP tabanına hitap edecek yeni bir parti arayışına girdiği söylenmişti. (Tamil Bora, MHP Mirası Paylaşıyor, Yeni Gündem, 22 Kasım 1987, s. 28-29)

belirlemesine karşı çıkmaları, İslam'ı "milleti oluşturan unsurlardan birisi" olarak kavramalarıdır.⁴⁹

Güner ve Akyol'un "çağdaş sağ" tezlerinin, ANAP'lılaştan "eski ülkücülerin" ideolojik tutumlarını belirleyen bir rehber işlevi gördüğü söylenemez. Gene de bu tezler "hareketçi" kadrolar üzerinde küçümsenmeyecek bir ideolojik etki yarattılar; en azından ANAP'lılaştırma sürecinin ideolojik düzeydeki ifadesi oldular. 1990'lara girilirken ANAP'ta etkin konumlarda bulunan ülkücü kökenli unsurların, "Türk-İslam Sentezi'ne dayalı milliyetçilik-muhafazakârlık" olarak sundukları söylemleri, özünde, "çağdaş sağ" söylemiyle büyük ölçüde örtüşmekteydi. "Hareketçi" tanımıyla andığımız ülkücü kökenli ANAP'lılar, "kapitalizmin de komünizmin de Türk toplumunun bünyesinde yabancı olduğu" demagojisine zaman zaman başvurmakla birlikte, "çağdaş sağ" söyleminde öne çıkan açık "serbest piyasa ekonomisi" tercihini, temel nitelikli bir tercih olarak benimsediler. Kapitalistleşmeyle, dolayısıyla statükocu bir çizgiyle açıkça, belirttik olarak bütünleşmeleri; toplumdaki maddi-ekonomik talepleri ("insanların daha iyi yaşama taleplerini") temel gerçeklik olarak kabullenmelerini, bunlara hitap eden etmenlerin politikalarında ve söylemlerinde öne çıkmasını getiriyor. Dayandıkları klientelist ilişki ahlakıyla örtüşen bu pragmatist politika ve söylem, siyaset mesleğini "hizmet yarışı" olarak sunan Türk sağ popülist geleneğiyle de bağdaşıyor. ANAP bünyesi içinde kendi özel siyasal-ideolojik kimliklerini tanımlayan "milliyetçiliğin" soy çizgisini, pragmatist, statükocu sağ popülist kitle partisi mülâhazalarıyla sorguluyorlar. Bu kesimin sözcülerinden, 1989/90'da ANAP genel başkan yardımcılığı konumunda bulunan Metin Gürdere

49 Taha Akyol da, 1980'lerin ortalarından itibaren *Tercüman*'da, İran İslam devriminin "enternasyonalizmine" karşı çıkarak, Sünniliğin toplumsal geleneğinin Sünniliğin haşkaldırmaçı tarihsel mirasıyla bağdaşmazlığını savunan yazılar yazdı.

“milliyetçilik kavramına daha geniş tabana oturan, daha toplayıcı ve daha entegre yorumlar getirilmesi gerektiğini”⁵⁰ belirtiyor; 12 Mart öncesi dönemde MİT provokatörü ve muhbiri olarak görev yaptığı günlerden beri Türkeş’in yakınında bulunan, bir süre M(Ç)P’de yer aldıktan sonra ANAP’a geçen, MHP davası avukatlarından Can Özbay da “Türk milliyetçiliğinin artık daha yumuşak, sempatik ve demokratik düşünceli olması gerektiğini”⁵¹ söylüyor.

Özetle: ANAP’taki “hareketçiler”, küçük-orta mülk sahibi sınıfların, tekelci büyük sermayenin tercihlerinin belirleyici olduğu kapitalist sanayileşme ve kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecinin olağan akışı karşısındaki tepkiselliklerinin radikal temsilcileri olmaktan çıkıp, global kapitalistleşme sürecine düştükleri muhalefet şerhlerinden vazgeçmekle; “eski ülkücü” adlandırmasındaki “eski” sözcüğünün altını, “ülkü” sözcüğünün ise üstünü çizmiş durumdalar.

Sağda ideolojik hegemonya mücadelesi ve Türk Ocakları

“Çağdaş sağ” fikriyatındaki gibi, ANAP’taki “hareketçilerin” “milliyetçi-muhafazakâr” söyleminin odağında da, “Japon modeli” bir kalkınma-gelişme (=kapitalistleşme) tasarımı vardır. Sanayileşme ve iktisadi gelişmenin geleneksel kültürel yapı korunarak yürütülmesini isteyen bu yaklaşım; Z.Gökalp’in klasik “medeniyet-hars” ayrımına dayalı mirasıyla bağdaşır. “Gelenek içinde modernleşme” tasarımı, Türkiye’de sağ kamu felsefesinin resmi ideoloji (Kemalizm) hakkındaki yorumunun esasını oluşturur; aynı zamanda, sağ popülist siyasetin de temel mutabakatıdır. 12 Eylül ve ANAP rejimlerinin, söz konusu temel mutabakatı tahkim ettikleri ve onun resmi ideolojiyle

50 *Yeni Düşünce*, 20 Temmuz 1990.

51 “Davadan Dönenler” Anlatıyor, *İkibine Doğru*, 9 Nisan 1989, s. 12.

eklem yerlerini güçlendirdikleri söylenebilir. Elbette bu temel mutabakat zemininde, siyasal çizgiler arasında, yorumlar hatta vurgular etrafında cereyan eden bir ideolojik hegemonya mücadelesi sürer. Temel mutabakatı oluşturduğunu söylediğimiz ideolojik-siyasal çerçeve ile tam anlamıyla uyuşmayabilen; veya yorumları ve vurguları ile bu çerçevenin kapsayıcı, "ortalama" özelliğini fazla zorlayan radikal çizgiler de bu ideolojik mücadeleye katılmak isterler. Bu "genel sağ" iletişim zemininde elde edebilecekleri etkinlik, hatta belki kendi soy sistematiüklerini biraz yumuşatarak edinebilecekleri hegemonik konum, çok büyük güç kaynağıdır. Çünkü, sağ temel mutabakatta gerçekleştirilecek lehte vurgu kaymaları, yüzer-gezer sağ entelejensiya unsurlarını etkileyecek; resmi ideoloji ve egemen blok nezdinde de lehte kaymalara yol açabilecektir.

12 Eylül ve ANAP iktidarları döneminde ortaya atılan Türk-Islam Sentezi formülü, "genel sağ" kapsayan ideolojik hegemonya mücadelesini yatıştırarak temel mutabakatı pekiştirme amacına da dönmüştü. 3. Bölüm'de ele aldığımız gibi, Sentez doktrininin kesin ve kalıcı bir ideolojik hegemonyayı oluşturduğu söylenemez. Ancak, gene anılan bölümde tartıştığımız gibi, Türk-Islam Sentezi eksenindeki bir ideolojik hegemonya alternatifine en sıcak bakan kesim, MHP'li ve genelde faşist entelejensiya idi. Faşist entelejensiya bu eğilimi ile, ülkücü hareketten çok ANAP'taki "hareketçilerle" bütünleşti. Devletli-faşist entelejensiyanın "devlet içinde güçlenme" stratejisine geleneksel yatkınlıkları onları, "devlete sızma" imkanlarını cisimleştiren "hareketçilere" yaklaştırdı. Buna karşılık, "hareketçilerin" "milliyetçi (ve ülkücü) camiadaki" saygınlıklarını güvenceleyecek bir ideolojik kimliğe ve donanımına olan ihtiyaçları, faşist entelejensiyanın desteğine ve "kutsamasına" önem vermelerini getiriyordu. Dolayısıyla, 3. Bölüm'de ele aldığımız faşist entelejensiyanın büyük ço-

gunluğu ile "hareketçiler" yakınlaştılar. Böylelikle, "hareketçiler" sağ içi ideolojik hegemonya mücadelesinde önemli bir destek edindiler. Bu mücadelenin esas olarak Türk-İslam Sentezi söylemiyle yürütölmesi doğaldı. Ancak Sentez'in 12 Eylül rejimiyle fazlasıyla bütünleşmiş niteliği ve müellifi Aydınlar Ocağı'nın son derece elit, masonik göröntüsü, gerek ANAP'lılığın "sivil" imajıyla, gerekse "hareketçilerin" popülist yönelimiyle, en azından göröntü düzeyinde uyumsuzluk oluşturunyordu. Türk-İslam Sentezi'nin faşizan uçlarını törpüleyen "çağdaş sağ" tezlerinin yayılmasında, bu sıkıntının etkisi oldu.

"Çağdaş sağ" söylemini benimseyenlerin, "hareketçilerin" ve faşist entelejansiya unsurlarının kesişme alanı belirginleştikçe, bu alanın "genel sağ" alanı üzerinde kapladığı hacmi artırma iradesi de güçlendi. Söz konusu kesişme alanında biriken potansiyele partilerüstü görünüm kazandırarak, onu ideolojik hegemonya mücadelesinde etkin kılacak biçimde kurumsallaştırma arayışı belirdi. Aydınlar Ocağı, hem masonik yapısı, hem de 12 Eylül sonrasında "deşifre" olarak yıpranması nedeniyle, öteden beri aday olduğu bu misyonu yerine getiremezdi. Bu işlev başka bir derneğe, Türk Ocakları'na yüklendi.

1911'de "Türkçü" bir gençlik-kitle örgütü olarak kurulan Türk Ocağı, 1920'lerin sonlarında Avrupa faşizminden de etkilenererek faşizan bir nitelik kazanmaya başlamışken; 1932'de CHP tek parti iktidarının, toplumsal kültürü resmi ideoloji ve Batılılaşma doğrultusunda biçimlendirme işlevini (tekeline) Halkevleri'ne yüklemesiyle kapatılmışlardı. Türk Ocağı, 1949'da yeniden kuruldu. Gene Türkçü ideolojiye dayanan, ancak anti-komünizmin daha belirleyici olduğu çok sayıdaki dernekten biri olarak 12 Eylül'e dek faaliyetlerini sürdürdü. 1970'lerde, dar bir aydın çevresiyle sınırlı, marjinal bir konumdaydı. 12 Eylül'de faaliyetleri durduruldu. 30 Mayıs 1986'da yeniden faaliyete geçtiğinde, ANAP'ın ve "hareket-

çilerin" bu derneği güdüm altına alma niyetleri açıkça ortaya çıktı. Bir tür devlet töreniyle yapılan açılışta ANAP yöneticileri hazır bulunurken; MÇP ve diğer sağ partilerdeki "milliyetçiler" temsil edilmediler. Türk Ocağı'nın 1977-1980 döneminde de genel başkanlığını yapmış olan, eski Ülkücü Öğretmenler Birliği Derneği (Ülkü-Bir) genel başkanı (genetikçi!) Prof. Orhan Düzgüneş ve çevresindekilerin ANAP'ın vesayetçi girişimiyle uyumlu tavrı, faşist entelejensiyanın "hareketçilere" gösterdiği teveccühün bir örneğidir.⁵²

Türk Ocağı, ANAP'ın desteğinin yanı sıra, "kamu yararına çalışan dernek" statüsünün de katkısıyla önemli ölçüde devlet katkısından yararlanarak; 12 Eylül öncesinde asla sahip olmadıkları ölçüde yaygın örgütlenme ve faaliyetlerde bulunma imkanına kavuştu. Başta TRT, üniversiteler ve Milli Eğitim bürokrasisi olmak üzere, devletin ideolojik aygıtlarında büyük etkinlik kazandı, neredeyse "yarı-resmi" denebilecek bir konum edildi. Özellikle taşradaki Türk Ocağı şubelerinin düzenlediği toplantılara askeri ve mülki erkanın yakın ilgi gösterdiği biliniyor.⁵³ 1989/90'daki Bulgaristan ve Azerbaycan olaylarından sonra, birçok ilde yapılan gösteriler ve toplantılar Türk Ocakları'nın girişimiyle gerçekleştirildi. Türk Ocağı'nın üst yönetimi, oldukça devletlû-statükocu vurgularla ele aldığı Türk-Islam Sentezi söylemini benimsedi. Bu bakış, derneğin yayın organı *Türk Yurdu*'nun 3. sayısında (Nisan 1987) Dr. Cezmi Bayram'ın Türk Ocağı'nın 75. kuruluş yıldönümü dolayısıyla yazdığı başyazıdaki ifadelerde somutlanıyor: "Milliyetçiliğin değişmez özü olan, milletin birlik ve bütünlüğünü muhafaza, devletin bekasını temin, vatanın bö-

52 Tanıl Bora, Türk Ocakları ANAP İçin Tütüyor, *Yeni Gündem*, 9 Haziran 1986, s. 22-23.

53 1988'de, en fazla sayıda DYP ve ANAP milletvekilinin üye olduğu "fikir kulübü" nitelikli dernek (yirmibeş parlamenterle) Türk Ocağı idi. (Nergis Bozkurt, Türkocağı Duruma Hakim, *Tempo*, 3 Ocak 1988, s. 18-19)

lünmezliği ile milletin refah ve mutluluğunu sağlama ve böylece kudretli, kuvvetli ve müreffeh bir millet ve devlet inşa etme gaye ve hedeflerinden bu 75 yıl içinde hiçbir değişme ve inhiraf olmamıştır.” (agđ, s. 1) Türk Ocağı ideologları, İslam’a, Türklüğün bir yapıtaşı olarak sahip çıkıyorlar;⁵⁴ aslolan, Türk milliyetçiliği ve “Türklüğün anavatanı” olduğunu vaazettikleri T.C. devletidir.

Türk Ocağı şubelerinin örgütlenmesinde, ANAP’taki “hareketçiler” ile, onlara yakın durarak MÇP’ye mesafe alan “eski ülkücüler” belirleyici oldular. Bunu en belirgin biçimde İstanbul şubesinin oluşumunda görmek mümkün. Şubeyi kurmak üzere oluşturulan müteşebbis heyette, eski İstanbul Ülkü Ocakları önderlerinden Ali Doğan, Celal Adan, Mustafa Verkaya, Mehmet Gül, MHP davası avukatlarından Şerafettin Yılmaz ile, (henüz ANAP’a girmemiş olan) Namık Kemal Zeybek bulunuyordu. Belki bir ölçüde Şerafettin Yılmaz dışında, MÇP’ye soğuk bakan ve “hareketçilerle” klientelist veya duygudaşça destek ilişkisi içinde bulunan bu isimlerden Ali Doğan ve Celal Adan, 12 Eylül’den önce ülkücü hareketin İstanbul’daki gençlik tabanında büyük etkinliği olan kişilerdi.⁵⁵ Türk Ocağı “hareketçiler” ve genelde “eski ülkücüler” için, yalnızca ideolojik hegemonya mücadelesinde önemli bir alan olmakla kalmıyor; ANAP’la ilişkilerini fikri ve kültürel bir temele dayandırarak, “ikbal peşinde iktidara kapılanma” görüntüsünden sıyrılmasına

54 Şu satırlar, İslam’a verilen bu araçsal konumun, Türk Ocağı’nın Türkçü geleneği için bir yenilik olduğunu gösteriyor: “Şinâî milliyetçiler yeni bir İslam birliğine taraftardır. Ancak milli şahsiyetleri koruyan, yabancıların oyunlarına ve dolaplarına alet olmayacak şekilde tanzim edilmiş, karşılıklı hak ve menfaatlere riayet eden ununsır bir birlik arzu ve hedeftir. (...) Milliyetçiler İslamiyet’in milliyetlerini teşkil eden en önemli unsur olduğunun artık, hem idraki içindedir, hem de bunu kabullenmenin ve milli hayatta da icabına tevessülün milli birlik ve bütünlüğümüz bakımından son derece lüzumlu olduğu kanaatindedir.” (Cezmi Bayram, agın, s. 2)

55 Türk Yurdu, Haziran 1987, . 58.

katkıda bulunuyordu. Her iki işlevin gerçekleşebilmesi için, ANAP'ın/"hareketçilerin" kesin belirleyiciliğine rağmen, Türk Ocağı'nın "partilerüstü" bir görüntü sunmasına büyük önem verildi.⁵⁶ Bu "partilerüstü" görüntü, ANAP'a yakın durmakla birlikte tamamen angaje olmayan veya angaje olmasına rağmen geri dönüş kapılarını kapatmak istemeyen pek çok eski MHP'li açısından da anlamlıdır.

Türk Ocağı'nın edindiği "yarı-resmi" konumla bürokraside gelişen etkinliği ve "genel sağdaki" ideolojik hegemonya mücadelesinde kazandığı önem; soy ülkücü hareketin/MÇP'nin de buraya ilgisini çekti. MÇP'li kadrolar merkezi ve yerel düzeyde Türk Ocağı'nın faaliyetlerinde yeralmaya yöneldiler. Soy ülkücü unsurların katılımı, Türk Ocağı'nın "partilerüstü" görüntüsünü netleştirip kavrayıcılığını artıracak gibi, Ocak'taki "hareketçilerin" ve ANAP'a eğilimli "eski ülkücülerin" siyasal-vicdani sıkıntılarını da azaltacaktı. Gene de MÇP'li unsurların katılımı sınırlı düzeyde tutuldu. Türk Ocağı'nın yönetim organlarında ağırlık, "hareketçilerin", ANAP'a yakın duran "eski ülkücülerin" ve MÇP ile ANAP'a eşit mesafede "genel sağ" ortalamasını tutturmaya çalışan "eski MHP'lilerin" oluşturduğu öbekte kaldı. AP-DYP çizgisinin faşizan kanadının da temsil edildiği yönetimde MÇP'li isimler yerelmadılar.⁵⁷ Türk Ocağı'nın 11 Mart 1990 Pazar günü

56 Türk Ocağı yönetiminin, "partilerüstülük" imajı hakkındaki hassasiyetinin bir örneği, 30 Kasım 1989 tarihli *Tercüman*'da Yavuz Donat'ın, Türk Ocakları'nın ANAP içindeki "milliyetçi-muhafazakâr" kanaatla ilişki içinde olduğunu ima eden yazısına "Umumi Reis" Prof. Orhan Düzgünes'in verdiği son derece sert karşılıktır. (*Türk Yurdu*, Ocak 1990, s. 3-4)

57 1989 başında Türk Ocağı Merkez Heyeti'nde, DYP'li Ayvaz Gökdemir, MHP'nin önemli yöneticilerinden (ANAP'a yakın) Sadı Somuncuoğlu, üniversitelerdeki faşist kadrolaşmanın başını çekenlerden Prof. Mustafa Kafalı yer aldılar. (Ayvaz Gökdemir'in, Türk Ocağı "ortalamasını" yansıtan görüşleri için, *Türk Kimliği* kitabına bakılabilir: Ecdad Yayın, Ankara 1990.) Yirmibeş kişilik hars heyetinde, DYP çevresinden 1.MC döneminin Millî Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem; Aydınlar

yapılan genel kurulunda yönetim organlarının mevcut yapısı korunurken; kongredeki (Devlet Bakanı olarak katılan ANAP'lı Vehbi Dinçerler dışında) tek siyasal parti temsilcisi olan MÇP genel başkan yardımcısı Şevket Bülent Yahniçi'ye konuşma hakkı verilmedi.⁵⁸ Buna karşılık, Türk Ocağı yönetiminin önerisi ve teşvikiyle örgütlenmeye girilen Türk Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı'nın kuruluş çalışmaları sırasında, MÇP çevresine "resmen" yönelindi: MÇP önderi Alpaslan Türkeş Vakıf için yapılacak istişarelere davet edildi. Böylece soy ülkücü hareketin siyasal temsilcileri, Türk Ocağı zirvesindeki bir oluşuma ilk kez dahil edilmiş oldular.⁵⁹ Türk Ocağı'nın, "genel sağ" içi ideolojik hegemonya mücadelesindeki ağırlığı tartışılabilir. Ancak, birincisi, ANAP'lılaştan "eski ülkücülerin" ideolojik yönelimlerinin biçimlenmesi bakımından; ikincisi, bunlarla soy ülkücü hareket arasındaki iletişimi sağlamak bakımından, önemi büyüktür...

71

Ocağı başkanı, MC dönemi TRT genel müdürü Şaban Karataş; eski MHP'lilerden Nevzat Kösoğlu, Agah Oktay Güner, Galip Erdem; MHP davası avukatı Şerafettin Yılmaz; 12 Eylül öncesinde MHP'nin günlük *Bugün* gazetesinin başyazarlarından Prof. Necmettin Hacıeminoglu; Türkiye'de anti-komünizmin mesleğinin duy-yenlerinden, 1944 Türkçülük davası sanığı, eski AP senatörü, halen "Türkçü" bir çizgiyi sürdüren Fethi Tevetoglu; Prof. Tarık Somer vardı. Anılan MHP kökenlilerin çoğu, ANAP'a yakın isimlerdi. Yeni oluşan Hars Heyeti'nde, akademisyenlerin sayısının, politikacılar aleyhine azalmış olması da, Türk Ocağı'nın attan siyasal rolüne işaret sayılabilir.

58 *Yeni Düşünce*, 16.3.1990.

59 *Türk Yurdu*, Aralık 1989, s. 56-57. Türkeş'in MÇP genel sekreteri Devlet Bahçeli tarafından temsil edildiği bu istişare heyetinde, AP-DYP'nin faşizan kanadından Saadetdin Bilgiç de vardı. Buna karşılık, Yaşar Okuyan, Nevzat Kösoğlu, Sadi Somuncuoğlu gibi ANAP'a yakın duran eski MHP'liler bir yana bırakılırsa, doğrudan doğruya ANAP'ı temsil edebilecek isimler yoktu. Bu tabloda, 18 Ağustos 1989'da resmen kurulan Vakıf'a daha uzun vadeli, kültürel ağırlıklı bir işlev yüklenmesi yanında; belki ANAP'ın 26 Mart yerel seçimlerinden sonra yaz boyunca uğradığı itibar ve güç kaybının da payı olduğu düşünülebilir.

MHP MİSYONUNUN ÖZ PARTİSİNE DOĞRU: MP-MÇP

1983'ten sonra MHP tabanı ve kadroları, ağırlıkla ANAP olmak üzere çeşitli partilerde yer aldılar. 1983'te bunların yanısıra, MHP misyonunu sürdürme iddiasını taşıyan bir parti de kuruldu: Muhafazakâr Parti (MP). MP, MHP mirası üzerindeki hakkını dönemin koşullarında ancak örtük olarak, imalarla iddia ettiyse de; partiyi kuran ve taşıyan kadro omurgasının MHP kökenliliği açık idi. "MHP'nin devamı" damgası genel kamuoyunun zihninde tereddütsüzce yerleşti; ancak ülkücü camianın bütünü, hatta belirgin çoğunluğu MP'ye bağlanmadı. Bu yaygın imtinaya yol açan etkenlerin bir bölümü, camianın içinde bulunduğu nesnel durumla ilgiliydi. İdeolojik düzeyde arayış sürüyordu; tartışmalar, sorgulamalar, (öz)eleştiriler, bütünlüklü bir düşünsel çerçeveye kavuşmuş değildi. Pratik siyasal düzeyde ise, diğer partilerin, özellikle ANAP'ın vaa-dettikleri, birçok ülkücünün bu "yeni adres"lere ilgisini canlı tutuyordu, en azından buralarla ilişkiyi saklı tutma eğilimi güçlüydü. MP'nin ülkücü kimliğinde ısrarlı olanları bile kendisine yeterince bağlamayışı, bu "nesnel" nedenlerin yanısıra, öznel nedenlerden de kaynaklandı. Partideki iç

çekişmeler, kurumlaşan hizip egemenliği ve iç iktidar kaygılarının belirleyiciliği sonucu kadrolaşmada ortaya çıkan “kalitesiz” görüntü; camianın geniş kesimlerinin uzak durmasına yol açtı. Öyle ki, adı 1985’te Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirilen Partinin “MHP’yi ve MHP’lileri temsil etmediği”, bizzat Türkeş’in bu partiyi desteklemediği iddiaları yaygınlaştı. Bu temsiliyet bunalımı, ancak 1987’de, Türkeş’in Parti kulisinde açıkça boy göstermesiyle aşılmaya başlayacaktı...

1983-1986: Temsiliyet bunalımı

7 Temmuz 1983’te kurulan Muhafazakâr Parti (MP), 12 Eylül rejiminin “fevkalade müsaadesine mazhar” olmayan siyasal oluşumların gördüğü muameleyle karşılaştı: 30 kurucunun 28’i veto edildi ve 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçimlere sokulmadı. MP yönetimi, “idealistliğini” kanıtlamak için veto edilen kişileri görevde tutmaya devam edince, Parti hakkında kapatma davası açıldı. MP’nin kuruluşunda ve örgütlenmesinde, esas olarak Muharrem Şemsek’in odağında olduğu bir çevre egemendi. Şemsek hizbi, ilk genel başkan Mehmet Pamak’ın ve 1984’te genel başkanlığı yürüten İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’nun dönemlerinde Parti yönetiminde örtülü bir egemenliğe sahipti. Ali Koç’un 1985-1986 evresini kapsayan genel başkanlık döneminde, Muharrem Şemsek doğrultusundaki çizgi Parti yönetiminde “açıkça” egemen oldu. 1983-1986 döneminde MP, “hizipçi” görüntüsüyle ülkücü camianın küçük bir kesirini kavrayabildi. MP’nin marjinal konumu, genel kamuoyunda ve sağ kamuoyundaki “MHP’nin misyonunu devrini tamamlayarak eriyip bittiği” kanaatinin ülkücülerde yarattığı teslimiyetçi, yılgın havanın bir ölçüde yansımasıydı; ama o havanın pekişmesinde de bizzat küçümsenmeyecek etkisi oldu.

Kuruluş ve Mehmet Pamak'ın başkanlığı

MP'nin kurucu genel başkanı, Danışma Meclisi üyesi Mehmet Pamak'tı. Mehmet Pamak, 1960'ların sonlarında üniversite öğrenciliği döneminde ülkücü harekete İslamcı bir kimlik kazandırmaktan yana olan kesim içinde yer almış; 1970'lerin ikinci yarısında bir ara *Ülkücü Kadro* adında bir derginin yayınına katkıda bulunmuştu. Maliye Bakanlığı'nda çalışırken, 12 Eylül'den sonra "milliyetçi bir yapıdaki general M.B.'nin teklifiyle" başvurduğu Danışma Meclisi'ne üye olarak girdi.¹ Burada ilkin, kız öğrencilerin başörtüsü takma hakkını savunan konuşmasıyla isim yaptı; 1982 Anayasa taslağına İslami etmenlerin ağır bastığı milliyetçi-muhafazakâr mülâhazalarla red oyu vererek ünlendi. MP'nin kuruluşunda, Türkeş'in MP'nin kuruluşuna dahilinin, Mamak'tan tedavi için geçici olarak sevk edildiği hastanede kendisini ziyaret ederek parti kurma girişiminden söz eden Mehmet Pamak'a onayını belirtmekle sınırlı olduğu biliniyor. MHP'nin resmi-parlamente politikada deneyimli kadrolarının hapse, başka partilerde veya kanunen kısıtlı bulunması; Türkeş'e veya MHP misyonunu sürdürecektir bir partinin kurulmasından yana olan başka isimlere zaten fazla seçme şansı vermiyor, hatta orta vadede böylesi oluşumlara müdahale imkanlarını sınırlıyordu. İdeolojik belirsizlik ve hiyerarşik düzenin bozulmasının getirdiği inisiyatifsizlik, "siyaset yapabilecek" durumda olanların çoğunu güvensizleştirmişti. Mehmet Pamak gibi ülkücü hareketteki geçmişi ve rütbesi fazla parlak olmayabilen isimler, hatta bunun ötesinde, ortalama bir "milliyetçi-muhafazakâr" kimliğine sahip hevesliler, 1983'te başlayan yeni(den) partileşme

1. *Kitap Dergisi*, Eylül 1989, s. 52-53.

sürecinde bu nedenle etkin olabildiler. Dolayısıyla MP'nin kuruluş evresini, MHP'nin bilinçli ve programatik yeniden inşa süreci olarak kavramak doğru olmaz. "MHP misyonu"nın ilkesel düzeyde sahiplenilişle birlikte, Mehmet Pamak'ın ve başka inisiyatif sahiplerinin tercihleri, yönelimleri MP'nin kuruluş sürecinde pay sahibi olmuştur.

MP'nin kuruluşunda bulunanlar arasında, salt MHP bayrağını yerden kaldırma görevinin bilinciyle hareket eden fedakâr unsurlar olduğu gibi; bu karanlık dönemde ön plana çıkarak geleceğe dönük siyasal yatırım yapmak isteyenlerin varlığı da söz konusuydu. Bu iki tipolojinin kimi paydalarına da yer veren Mehmet Pamak'ın profilindeki özgünlük, siyasal iddialılığı idi. Kendisine ve Partiye "Türk sağına Türk-İslam mefkuresinin azami müştereki altında biraraya getirme" misyonunu atfediyordu. Bu doğrultuda temaslarda ve girişimlerde bulundu. Ancak ülkücü tabanın MP'nin örgütlenmesine katılan ve bu partinin "MHP'nin devamı" olduğu verisini kabullenen kesimi, MHP'nin özgül kimliğini ve varlığını talileştiren bu yönelime tepki duydu. Pamak'ın fazla "iddialı" görünümü başlıbaşına huzursuzluk yaratıcı idi. Taban, yaşanan "yara sarıma" döneminde vitrinde, daha mütevazı, Partinin sağ-salim kuruluşunu gerçekleştirmekten ötesini pek düşünmeyen ve en önemlisi daha "içerden" kadrolar görmek istiyordu. Parti yöneticileri, MP'yle ilişki düzeyi kestirilemeyen, ama bu oluşumu halen yönlendirmiyorsa bile gelecekte mutlaka başına geçeceği umulan "başbuğ"a itaatinden kuşku edilmeyecek, hareketin disipliniyle bağlı bir "ülkeleri" olmalıydı.

Oysa Pamak camia dışı sayılamasa bile, "teşkilat"ın marjında yer almış birisiydi; "başına buyruk" görünümü, bu zaafı katmerleştiriyordu. Hele Danışma Meclisi üyeliği döneminde ülkücülerin idam kararını onayladığını unutmayan "Ocaklı" önderlerin gözünde, Mehmet Pamak, camianın yanına bile

yaklaşmaması gereken bir isimdi.² Hatta 1980'lerin sonlarında, "İsede yakasında bozkurt rozeti taşıyan, SBF'de mehter marşları söyleyen" Mehmet Pamak, "millî/muhafazakâr bir çizgide savrulup durduktan sonra" anti-komünizme tabî bir "muhafazakârlık" anlayışını reddedip³ salt müslümanlıkla tanımlanan bir çizgiye yönelerek; Zaman gazetesinde Türkçülüğü "kavmiyetçilikle" eleştiren yazılar yazınca, MP'nin genel başkanlığına gelmesinde 12 Eylülcüler'in parmağı olduğunu ima eden yorumlar yapılacaktı.⁴

1983'te elbette böylesi suçlamalar gündemde değildi; Pamak'a yönelen tepkiler, kapalı kapılar ardında dile getirilen sınırlı tepkilere bağlanamaz. 5 Ağustos 1983'te açılıp 3 Kasım 1983'e kadar süren Anayasa Mahkemesi'ndeki kapatma davası, MP yönetimi üzerinde baskı oluşturdu; çalışmaları aksattı, yöneticileri yıprattı. 1984'e girerken, Partiye soluk getirebilmek için, "vitrin değişikliği" gerekli hale gelmişti. Partinin yasal varlığının kesinleşmesiyle, ülkücü camia içindeki güç odakları da MP'ye daha fazla ilgi göstermeye başladılar. Bu koşullarda, zaten vetolardan sonra görevi resmen Ahmet Özsoy'a devreden Mehmet Pamak'ın "kuruluş günlerinin yükünü taşımış sedakar başkan" imgesiyle "onore edilerek" genel başkanlıktan fiilen de gitmesi, doğal bir gelişme oldu.

2 "Kimdi bu Mehmet Pamak? 12 Eylül'de 'askerlerin karpuz gibi başlarına vura vura' seçtiği 'seçilmişlerden' biriydi. Sonra hafızalarımızdan hiç silinmeyecek olan şu olayın da başkahramanıydı. Ali Bülent Orkan'ın idamı oylanıyordu. Ve orda bir parınak görünüyordu. Mehmet Pamak, 'Ali Bülent Okan idam edilsin' manasında kaldırıyordu parınasını. Danışma Meclisi'nin bu 'milliyetçi', 'muhafazakâr' üyesi velinimetlerine bağlılığını 'evet' diyerek gösteriyordu. (Bizim Ocak, Ocak 1990, s. 24)

3 Kitap Dergisi, Eylül 1989, s. 48-55.

4 Yeni Düşünce, 31 Mart 1989.

1984 yılı başında, MP başkanlığına rica ile İsmail Hakkı Yılanlıoğlu getirildi. İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, 1960'larda Türkçü dergilerde yazmış, 1961-1969 döneminde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) milletvekilliğinde bulunmuş, CKMP yönetimine Türkeş'in egemen olmasını desteklemiş, Türkeş başkan olduktan sonra Partide genel başkan yardımcısı olarak görev yapmıştı. Türkiye'de milliyetçi hareketin geçmişinde ismi olan, Türkeş'in yanında yer almış olan, dolayısıyla bundan sonra da ona bağlı kalacağı varsayılabilen Yılanlıoğlu, tecrübesiyle, olgunluğuyla tabandaki genç kuşağın ataklığını dengeleyecek bir "ağabey" olarak sunuldu. Ancak 1970'li yıllarda aktif politikanın dışında kalmış olan bu saygın ihtiyar, gerek Partiyeye hâlâ mesafeli duranların, gerekse MP tabanındakilerin gözünde fazla "pasif" bir portreydi. Söylemi akademik-teorik soyutluktan çıkmıyordu, tavrı fazlasıyla bürokratik, yasalıcı ve "ılımlı" idi. Parti çalışmalarını "dernek havasından çıkarmak" adına, ülkücü gençliğin "heyecanını" gemlediğinden şikayet edilmeye başlandı. Yılanlıoğlu'nun genel başkan olduğu 1984 yılı boyunca, MP'nin örgüt kurduğu il sayısı yalnızca 28'e çıkabildi.

Elbette MP'de süren genel başkanlık bunahımı, teknik bir meseleden ibaret değildi. "Uygun" genel başkan bulunamayışının temelinde, Partinin ülkücü hareketin eski kadrolarını ve tabanını kavrayamamış olması vardı. Bu örgütsel tıkanıklık, ülkücü camiadaki ideolojik arayışların hem sonuçlarının berraklaşmamış oluşu, hem de MP'nin bu arayışlara çatı olamayışı ile yeniden üretilmekteydi. MP, yeterince belirgin ve sağlam olmayan bir "MHP'nin devamı" misyonuna eşlik eden ortalama milliyetçi-muhafazakâr söylemiyle, özgün bir ideolojik-siyasal çerçeve sunmuyordu. Ülkücü hareketin 6. ve 7. Bölümler'de ele alacağımız tartışma ortamını ıskalayan bu

ortalamacı milliyetçilik/muhafazakârlık; eski ülkücülerin başka partilere ve özellikle iktidardaki ANAP'a yönelmelerini önlemeyecek, tersine hızlandıracak kadar içeriksizdi. Öyle ki, 12 Eylül dönemi boyunca Türk milliyetçiliğini, MHP'yi, ülkücülerini savunan *Yeni Düşünce* bile, yayınında MP'ye özel önem vermedi. 1985 ilkbaharına kadar, MDP, DYP ve özellikle ANAP'taki "Türk milliyetçileri"ne çok daha fazla ilgi gösterdi.

Bu evrede ülkücü camianın MP'yle ilişkisini tartışırken, Muharrem Şemsek'in odağında yer aldığı çevreyi/hizbi ele almak gerekir. 1974'te kurulan Ülkü Ocakları Derneği'nin (ÜOD) ilk genel başkanı olan Muharrem Şemsek, ülkücülerin devrimci sosyalist harekete yönelik saldırılarının sistematikleştiği bu evredeki sürükleyici gençlik önderlerinden birisiydi. 12 Eylül'den önce iki kez silahlı saldırıya uğramış; ikincisinde vurulup belden aşağısı felç olarak, hayatını tekerlekli sandalyede sürdürmek zorunda kalmıştı. 1970'lerdeki militan kariyeri ve "komünist kurşunuyla vurulmuş olması"nın kazandırdığı "gazilik" konumu, zaten ilk "Ocaklı" önder kuşağından olan Şemsek'i ülkücü taban nezdinde saygın kılan etmenlerdi. 1983/84 döneminde, bellibaşlı "Ocaklı" önderler içinde, hapiste bulunmayan tek isim olması, etkinliğini pekiştirdi. "Türedi" değildi, "hareketin bütün çilesini çekmiş" olduğu açıktı. Böylelikle MP'de çalışmak isteyen yeni ülkücü kuşakların gözünde ister istemez efsanevi bir görünüm edinen Şemsek'in arkadaş çevresi ve onun "sözünü dinleyen" ülkücü kadro ağı genişledi, etrafında geniş bir sempatizan çemberi oluştu. Anadolu'dan heyetlerin gelip gittiği Ankara'daki evi, fiilen MP'nin "gölge genel merkezi" işlevi görmeye başladı.

MP yönetimlerinin Pamak döneminden beri gücünü dikkate alarak sözünü dinleme gereği duydukları Şemsek ve ekibi; 1984 sonlarında, yıl boyunca tabanda "pasifliğinden" şikayet edilen Parti zirvesine o zamana kadarki en kapsamlı müdahalesini yaptı. Bir yönetim kurulu toplantısında, boş bulunan

yönetim kurulu üyeliklerine Muharrem Şemsek ve onun çizgisindeki üç kişinin seçilmesi sağlandı. Hemen ardından, genel başkana “ani” bir güvensizlik önergesi verilince, Yılanlıoğlu yedi arkadaşıyla birlikte toplantıyı terketti. Geride kalan üyelerin sayısı yasal “toplantı ve karar çoğunluğu”nun altında kalmasına rağmen, 18’e karşı 2 oyla Ali Koç genel başkanlığa getirildi.⁵ Yılanlıoğlu ve arkadaşları, Parti karar defterinde tahrifat yapıldığı iddiasıyla Ali Koç’u dava ettilerse de sonuç alamadılar.⁶ Ali Koç’un başkanlığa getirilişiyle birlikte, kağıt üzerinde Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK) üyesi olarak kalan Muharrem Şemsek ekibinin MP yönetimindeki etkinliği kurumlaştı.

MP’nin MÇP (Milliyetçi Çalışma Partisi) oluşu ve Ali Koç’un başkanlık dönemi

Ali Koç’u genel başkanlığa getiren yönetim darbesinden sonra, MP, ülkücü kadrolarca çok eleştirilen “pasif” görüntüyü terketmeye; yerel örgütlenmede “dernek görüntüsü vermeme” kaygıları aşıp militan tabana inisiyatif verilmeye başlandı. MP’nin örgütlü olduğu il sayısı birkaç ayda 28’den 41’e çıktı. 4. Bölüm’de değindiğimiz, Temmuz 1985’teki Milliyetçi Demokrazi Partisi (MDP) kongresi “çıkartmasında”, MP yönetimine hakim olan “dinamizm” anlayışı çeşitli boyutlarıyla sergilendi. MDP’de Turgut Sunalp’in başkanlığını destekleyerek, kendileriyle birleşmeye yatkın bir ekibi yönetime getirmeyi hedefleyen MP, kongre ortamını terörize etti. Gösterişli

5 Nezih Tavlaş, *Nokta*, 9 Şubat 1986, s. 22-23.

6 Parti içi darbenin yarattığı kargaşa, MP’nin “hukuki” yapısını birçok düzeyde altüst etti. Anayasa Mahkemesi 1984 yılı kesin hesabına ilişkin bazı belgeleri yasal süresinde göndermediği için, Partiye 1990 Mayıs’ında ihtar vermek aşamasına gelecek; belgeler ancak o aşamada tamamlanacaktı. (*Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1990)

bir biçimde salona giren Ali Koç babası yaşındaki MDP delegelerine el öptürürken; aralarında Ankara Savcı Başyardımcısı Doğan Öz'ü öldürme suçundan üstüste idama mahkum edilip sonunda Yargıtay'da bir oy farkla beraat eden İbrahim Çiftçi'nin de yer aldığı bir grup ülkücü "konuk izleyici", sürekli tezahüratla, Sunalp'e karşı olan delege çoğunluğunu yıldırmaya çalışılar. Başarıya ulaşmayan MDP "çıkartması", Ali Koç başkanlığındaki yönetimin, sınırsız pragmatist çizgisine ve militan tabanın saldırganlık potansiyelinden güç almaya dönük ajitatif-provokatif karakterine dair ipuçlarını sundu.

1985 Kasım'ındaki kongrede genel sekreterliğe Mehmet Alanyuva'nın getirilmiş olması ile, Reşat Akkaya'nın Partiye (son anda giyabiye dönüşen bir törenle!) bu dönemde katılması, Ali Koç'un genel başkanlığı ve Şemsek'in belirleyiciliğindeki Parti yönetiminin temel bir karakteristiğini simgeleyen verilerdir. 1985 sonundan 1987 başına kadar genel sekreterlik makamında bulunan emekli albay Mehmet Alanyuva, 12 Eylül'den önce Türkeş'e hitaben, anti-komünist mücadeleye ilişkin bir "gerilla harbi ve özel harp" örgütlenme modeli önerisi kaleme almıştı.⁷ Reşat Akkaya, 12 Eylül arifesinde atandığı Ordu valiliği döneminde, ihbar mekanizmasının ve işkencenin sistematikleştiği devlet terörünün militan bir yürütücüsü olmuştu. Bu örnek portreler, resmi güvenlik/baskı aygıtı ile ilişkiye verilen önemi ve anti-komünist "iç harp" mantığına koşullanmış zihniyetin Parti yapısındaki etkinliğini, hiç değilse benimsemişliğini ortaya koyar. Bu yönetim ve zihniyet yapısı yeni değildi, MHP'den devralınmıştı. Ancak bu "MHP geleneği", 2. Bölüm'de ele aldığımız gibi, 12 Eylül'de yaşadıkları baskı üzerine orcluya ve resmi "iç harp" aygıtına eleştirel bakmaya, hatta sorgulamaya

7 Nokta, 12 Ocak 1986, s. 14-16. Bu dönemde, Parti genel başkan yardımcılarından ikisi (Salih Çelik ve Hasan Tokuşlu) ile bir genel sekreter yardımcısı da (İbrahim Kocaoğlu) subay emeklisidir.

yönelen "Ocaklı" ülkücü kadroların gözünde geçersizleşmekteydi. Buna karşılık MP/MÇP'nin orduyla, resmi güvenlik/baskı aygıtıyla işbirliğine-iletişime yatkın bir görüntüyü sürdürmesi, hapishanedeki önderlerin etkilediği ülkücü tabanın Partiden uzak durmasında etkili olmuştur.

MP'nin 29-30 Kasım 1985'te yapılan kongresi, ülkücü hareket adına 12 Eylül sonrasındaki ilk büyük gövde gösterisi oldu. Kongrede, "renksiz" kaçan MP adı, MHP'yi açıkça çağrıştıran "Milliyetçi Çalışma Partisi" (MÇP) adıyla değiştirildi. Çınar ağacı olan parti amblemi de değişti. Yeni amblem, etrafında dokuz ışığı simgeleyen dokuz yıldızın bulunduğu bir hilaldi. MP/MÇP'nin bu ilk kongresinde, Şemsek'in karizmasını da pekiştirecek bir atmosfer yaratıldı. Nisan 1987'ye kadar Şemsek ekibinin denetiminde çıkan *Bizim Ocak* dergisinin Ocak 1986 sayısında kongre hakkında yazılanlar, bu çabanın özeti ve örneğidir: "Ülkü Ocakları eski genel başkanı Muharrem Şemsek'in tekerlekli sandalyesi ile kongreye gelmesi, salona girişinde dakikalarca ayakta alkışlanması, büyük bir sevgi ile 'kanımız aksa da zafer İslam'ın, başbuğ Türkeş, bozkurt Şemsek' sloganlarının uzun süre durmaması da kamuoyuna aktarılan sahnelerdendi. (...) Şemsek'i MÇP kongresinde gören ve duyan her milliyetçi 'bayrak açılmış. Milliyetçilik bayrağı dalgalanıyor. Zaman kaybetmeden yerimizi alalım. Vazifemizi yapalım' diyor ve bu hareket de bazı çevreleri rahatsız ediyordu." (agđ, s. 21) "Çevresi", Şemsek'in Türkeş'e bağlı olduğunun kesinkes kabullenilmesine büyük önem veriyor, onun "Türkeş'in halefi" olduğu izlenimini yaymaya çalışıyordu. *Bizim Ocak*'ın, Türkeş'i Muharrem Şemsek'in elini sıkarken gösteren Eylül-Ekim 1985 kapağı, bu kampanyanın simgesel örneğidir. Öte yandan, *Yeni Düşünce* de 1985'te MP/MÇP'ye geniş yer vermeye başladı ve giderek partinin yarı resmi yayın organı görünümüne büründü. MÇP yönetimi 1986 yılında, belirli bir militan çekirdeği örgütleme

çabasına ağırlık verdi. Mayıs 1986'ya gelindiğinde 55 ilde ve 300 ilçede örgütlenilmişti; ama birçok ilde ilçe örgütlenmeleri, seçime katılmak için gerekli baraja ulaşmış değildi. Kayıtlı üye sayısı 20 bin civarındaydı.⁸

MÇP'nin fiili önderi olan ve kendisine "başbuğun halefi", en azından "başbuğun 'dışardaki' mutemeti" rolü yakıştırılan Muharrem Şemsek'in ciddi zaatları da vardı. Her şeyden önce, 2. Bölüm'de aktardığımız gibi, 1980-1983 döneminde ülkücü hareketi 12 Eylül rejiminin "ruhuyla" özdeşleştirerek meşrulaştırmaya çalışan yaklaşımın en hararetli temsilcilerinden biri olmuştu. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde elbette "taktik" amaçlı olduğunu savunduğu bu tutumu, onu, "Ocaklı" militan tabanın köprüleri atmaya yöneldiği faşizan entelejensiya ile ideolojik bir ortak paydada buluşturdu. 12 Eylül'le "taktik" özdeşleşmeciliği, Şemsek için yalnızca eski bir sicil verisi değil; politikasına damga vuran pragmatist taktisyenliğin ifadesiydi. Şemsek ekibinin parti yönetimine el koyarken izlediği yol, MDP çıkartması, ve partideki egemenliğini sağlamlaştırmak için izlediği hizipçi "reel politika"; yeterince pragmatist ve demagojist olan MHP geleneginden gelen kimi ülkücülere bile fazla "ilkesiz" geliyordu. Başlıbaşına genel başkanlığa getirilen Ali Koç'un kişilik profili, ülkücü camianın geniş kesimlerini huzursuz etti; Şemsek hizbine "hareketin itibarını yok etme" suçlamalarının yöneltilmesine yol açtı. Ali Koç, "Bozkurt", "Delikurt" lakaplarıyla anılmasını haklı kılacak militan söylemine, davudi sesine ve sert görünümüne karşın, ülkücü tabanın tasavvurundaki "lider" tipine uygun bir geçmişten ve karizmadan yoksundu. 12 Eylül'den önce yargıçken, Türkeş'e örgütlenmeyle ilgili sorunları ve "davaya daha yararlı olabilmek amacıyla daha hadiseli bir yere tayin"

islegini yazdigi mektuplarla ilgili olarak MHP Davasi'nda ifade vermesi gerektiğinde; bunlari salt "kendisini MHP'ye yakin gostererek tayinini cikartma amaciyla" yazdigiini soylemistii.⁹ Kuşkusuz bu ifade de "taktik" amacliydi; fakat siyasi kimligini inkar noktasina varan bu taktisyenlik, Koç'un "dava adamı" sıfatı taşımasını zorlaştıracak nitelikteydi. Ali Koç'un "dava adamlığı"ndan uzaklığı meselesi, genel başkanlığı bırakmasından üçbuçuk yıl sonra, 1990 yazında yakıcı bir biçimde gündeme gelmiş ve ülkücü camia içinde "onu bulup getiren" Şemsek ekibine yönelik şiddetli suçlamalara zemin hazırlamıştır. Bu tartışmaların birdenbire patlak vermesini getiren "skandal", Ali Koç'un 1990 Ağustos'unda, üstelik MÇP'nin çok iddialı olduğu Ankara-Etimesgut'ta yapılan belediye seçimleri arifesinde ANAP'a kaydolarak ANAP'ın seçim kampanyasına katılması oldu. Eski ÜYD genel başkanı Yaşar Yıldırım 24 Ağustos'ta *Yeni Düşünce*'de, "Ali Koç ve talfesinin" MÇP genel başkanlığı döneminde "tertemiz ülküdaşlarımızı hainlikle suçladığını" hatırlattı, "Ali Koç ne kadar suçluysa onu o makama getirenler de o kadar suçludurlar" dedi.¹⁰ Yaşar Yıldırım'ın 14 Eylül tarihli *Yeni Düşünce*'de yazdıkları, örtük olarak Şemsek ve ekibine yönelttiği bu ağır suçlamanın, sert tartışmalara neden olduğunun göstergesiydi. Aktardığına göre, "Koç'u MÇP genel başkanlığına getirenler, yazının muhatabının kendileri olmadığını, Alpaslan Türkeş olduğunu ileri sürerek 'zevahiri kurtarmaya çalışmakta'ydılar. Yaşar Yıldırım bu yazısında suçlama hedefini netleştirdi: Ankara'nın Etimesgut

9 *Nokta*, 12 Ocak 1986, s. 12-17.

10 Yıldırım, o zamanlar Denizli Kale ilçesinde savcılık yapan Ali Koç'ı ÜYD genel merkezine gelerek "duclak uçuklatacak teklifler yaptığını", daha sonra ÜYD Denizli şube başkanlığına getirilmeyi istediğini, ancak kuşkulananarak ona yetki vermediklerini aktararak; "Ocaklıların" insanları teşhis ve tahlil etmekteki basiretini vurgular.

ile Sincan beldelerine dönük yayın yapan ve Etimesgut seçiminde ANAP'ı destekleyen *Yeni Ufuk* gazetesi yayın kurulundaki, "Koç'u başkanlığa getiren" MÇP genel başkan yardımcısı ve iki MKYK üyesinin varlığından söz etti. *Yeni Ufuk* yayın kurulundaki MÇP Genel Başkan Yardımcısı Muharrem Şemsek'ti; bu kurulda ayrıca Koç döneminin MÇP genel sekreteri Mehmet Alanyuva o dönemin genel başkan yardımcılarında İbrahim Dönmez bulunuyorlardı. Şemsek'le birlikte hareket edenlerden Halil Selvi, *Yeni Ufuk*'un 21 Eylül sayısında, isim vermeden Yaşar Yıldırım'a cevap verdi: "Fitne ve fesat zenaatkarı et kafalıların, leş kargalarının, 1985 ve 1986'da Bahçelievler'deki küçük evde davaya ve lidere sahip çıkmak için toplanan insanlar bir elin parmak sayısı kadarken, nerede olduklarını" sordu. Aynı sayıda, birinci tekil şahısla yazılmış, ancak *Yeni Ufuk* imzalı "zaruri açıklamada" daha ölçülü bir tavırla, "MÇP'nin eski yöneticileri aleyhine yazılan yazıların milliyetçi olgunluğunun 'kol kırılır yen içinde' anlayışına yakıştırılamadığı" belirtildi.

"ANAP'la işbirliği" gibi iddiaların bile gündeme gelmesine yol açan pragmatizminin yanında, MP/MÇP yönetimindeki Şemsek hizbinin camiada tepki uyandıran önemli bir özelliği, ülkücü harekette gelişen yoğun tartışma ortamını ve teorik zenginleşmeyi kapsayamaması oldu. 6. ve 7. Bölümler'de ele alacağımız İslamlaşmanın ve "düzen karşıtı", "sol" söylem etmenlerinin eksen oluşturduğu ideolojik tartışmalar, ivmesini hapisanelerden alarak ülkücü tabanda yaygınlaşmaktaydı. MP/MÇP yönetiminin MHP söyleminden ve bu söylemi belirleyen ideolojik çerçeveden pek az farklı olan söylemi ve ideolojisi; bu tartışmanın havasına ve sonuçlarına cevap verebilmekten uzaktı. İdeolojik-düşünsel "heyecanlardaki" uyuşmazlık, hapisaneden çıkan etkili "Ocaklı" önderlerle birlikte, genç kuşağın büyük çoğunluğunun, özellikle düşünsel donanımı yüksek unsurların Partiye soğuk bakmalarını getirdi.

MP/MÇP yönetimindeki ekip, bir yandan yeni ideolojik açılımları pek derinine gitmeden demagojik bir biçimde söylemlerine eklemlemeye çalışırken; bir yandan da sekte bir tutumla tartışmaları "sapma", "dönme" ve disiplinsizlik alametleri sayarak dizginlemeye çalıştılar. Düşünsel irtibatsızlık örgütsel kopukluğa vardıkça, böylesi karalamalar yoğunlaştı. Bu sarmal, Şemsek hizbiyle, Şemsek'ten sonra gelen kuşakların "Ocaklı" seçkinleri ve onların çevreleri arasındaki zıdlaşmayı keskinleştirdi. İlk 1980'li yılları Mamak'ta geçiren "Ocaklılardan" Abdullah Türkmen'in 1985 sonlarında yazdıkları, bu zıdlaşmanın boyutlarını ortaya koyar. Türkmen, ülkücü hareketin durumunu kapak konusu yaparak işleyen *Yeni Gündem* dergisine gönderdiği eleştiri mektubunda, Şemsek'i, MP'yi ve ülkücülük adına varolan bütün "resmi" yapıları açıkça reddetmekteydi: "...ülkücüler adına Muhafazakâr Parti'yi, Muharrem Şemsek'i, *Yeni Düşünce*'yi (...) ele alarak, bu kesimin tavrını ve içinde bulunduğu durumu tahlile kalkışıyorsunuz. Bunların hiçbir icraatı ülkücüler bağlamaz. Bunlar kimsenin olmadığı zamanda piyasaya çıkarak kendilerine yer edinmek isteyen 'birtakım kimseler'dir. Bugün bu kesim şunun, bunun direktiflerini ve yazılarını dogmatikçe kabullenecek seviyeyi çoktan aşmıştır. Bunu, kendilerini Başbuğ'un halefi görenler de iyi anlamalıdır. Başbuğ tekdir ve ebedidir. Bu yüzden kimse heveslenmesin. Bu kesimin entelektüelleri ne Muharrem Şemsek'i, ne de MÇP'yi tanımaktadır. Adı geçen parti ve bu kimseler kendi kendilerini tatmin etmektedirler." (agd, 27 Aralık 1985, s. 2)

Kâh "onore edici" çağrılara, kâh tehditkâr uyarılara rağmen, MHP'nin büyük isimlerini MP/MÇP'ye girmemeleri, hatta onu eleştiren veya "ciddiye alınmaması gerektiğini" belirten açıklamalar yapmaları; MÇP'nin özellikle seçmen ve sempatizan düzeyindeki ülkücü tabana yayılamayışında etkili oldu. Hatta bazı eski MHP kurmayları, bizzat Türkeş'in de MÇP'yi

desteklemediğini iddia ettiler.¹¹ Türkiye'nin 1986 ortalarına kadar MP/MÇP'ye pek yaklaşmaması da bu kuşkunun uzun süre ayakta kalmasını sağladı. "Başbuğ"un 1985 ilkbaharında hapisten çıktığında ve 1986 başlarında, ANAP'taki "hareketçilerle" temaslarda bulunduğunu ve onlara "yerinizde kalın" mesajı verdiğini, 4. Bölüm'de aktardık.¹²

1986 ara seçimleri: Bunalımın derinleşmesi

28 Eylül 1986'da milletvekillikleri boşalan on ilde yapılan ara seçimler, MÇP'nin ve "MHP misyonu"nun 12 Eylül'den sonra ilk seçim sınavı olması bakımından önemliydi. Bu seçimlerde alınan sonuçların başarısızlığı yanında, seçim kampanyasında belirginleşen zaafı, Partinin içinde bulunduğu tıkanıklığı ve bunalımı derinleştirdi. MÇP seçim yapılan on ilde toplam yüzde 2.2 oranında oy alabildi. Ankara 2. bölgede (yüzde 4.4), Niğde'de (3.7), Burdur'da (3.3), Gaziantep'te (2.8) ve Samsun 2. bölgede (2.8) bu oranın biraz üstüne çıktı; diğerleri daha da aşağı düştü: Manisa (1. bölge 1.7; 2. bölge 1.4), Bingöl (1.6), İstanbul 6. bölge (1.1), İzmir 2. bölge (1.0), Zonguldak 2. bölge (0.9).

MÇP 1986 ara seçimlerinde, ANAP'taki ve diğer partilerdeki ülküdaşları geri çağırmaya dönük propagandaya ağırlık verdi. Mehmet Yazar'ın başkanlığında MDP mirası üzerinde kurulan Hürriyetçi Demokrasi Partisi'nin (HDP) tabanını eritme; mümkünse, 1985'teki MDP kongresinde yapılamayanı başarıp,

11 Örneğin Agah Oktay Güner: *Nokta*, 12 Ocak 1986, s. 19-20.

12 Türkiye'nin, hapisten çıkıtkıran kısa süre sonra "yaşadığı" Özal'la karşılaşma mizansenini de ilginçtir: ANAP önderi Başbakan Turgut Özal'ın Haziran 1985 sonlarında Antalya'da yaptığı tatildeki gezintisi sırasında, Side'de dinlenen Türkiye, "tasarlanmış" olduğunu düşündürecek bir biçimde Özal'ın karşısına çıkarak "hoş geldiniz" deyip elini uzattı. Özal ise Türkiye'le muhatap olmadı ve elini sıkmadı. (Serpil Bildirici, *Yeni Gündem*, 1 Temmuz 1985, s. 4-5)

HDP'yi ele geçirme hesabı da güdüldü.¹³ MÇP yönetimi için çok önemli bir kazanım, Türkeş'in MÇP mitinglerinde konuşarak, fazla enerjik bir tavırla olmasa da MÇP'ye oy vereceğini açıklaması oldu. Böylece MÇP, "Türkeş MÇP'yi desteklemiyor" şaibesinden, en azından sempatican ve seçmen düzeyinde kurtuldu. Türkeş'in miting konuşmalarında esas önemseydiği, MHP ve ülkücü kuruluşlar davasının kendisi ve ülkücüler için toplumda oluşturduğu "suçlu" imajını dağıtmaktı.

1986 ara seçimleri, MÇP yönetiminin pragmatist ve ideolojik-düşünsel yönden kısır yapısının, örgüte/tabana yansıyan yozlaştırıcı sonuçlarını ortaya çıkardı. Seçim yapılan illerin birçoğunda, ANAP ve DYP'nin "milliyetçi" adaylarını destekleyen MÇP kadroları, hatta yerel yöneticileri görüldü. Bu destekte, MÇP'nin DYP ve ANAP'tan köklü-özel biçimde ayrılan bir ideolojik perspektifi ortaya koyamayışı yanında, maddi çıkar kaygılarının payı vardı. Adını vermeyen bir MÇP İstanbul il yöneticisinin o günlerde haftalık *Yeni Gündem* dergisine söyledikleri açıktır: "MÇP tabanını yitirmiş ve yitirmektedir. Hapisten çıkan militanlar bize değil ANAP'a filan gidiyorlar. Çünkü karınlarını doyuracak yer arıyorlar. Ne zaman ki başbuğ gelir, ama paralı gelir, o zaman bir toparlanmadan söz edilebilir."¹⁴

MÇP'nin ara seçim kampanyası dolayısıyla hem genel kamuoyunda yankı yaratan, hem de ülkücü camiada açıkça tartışılmaya başlanan bir özelliği, "sert", "ürkütücü" ve "12 Eylül öncesinden kalma" görünümü idi. 22 Eylül'de İstanbul'da yaptığı mitinge, Vatan Lisesi öğrencilerinin parti kollukları ve "Vatan Lisesi, bozkurtların kalesi" sloganlarıyla ön saflarda

13 Tanıl Bora, *Yeni Gündem*, 21 Temmuz 1986, s. 23.

14 Nigle, Burdur ve Ayvaz Gökdemir'in aday olduğu Gaziantep'te, MÇP tabanında DYP'ye destek eğilimi gayet belirgindi. ANAP'a destek eğilimi, daha örtük, ama daha yaygındı. (agf, 25 Ağustos 1986, s. 10-18)

katılmaları, bu görünümün simgesi oldu. MÇP'nin "liseli çocukları politize etmesi" ile, sloganlarıyla, kadrolarının edasıyla, "MHP'nin 12 Eylül öncesindeki anarşi yaratıcı işlevini sürdürdüğü" görüntüsünü vermesi, burjuva basında ve depolitizasyona eğilimli kamuoyunda tepki yarattı.¹⁵ MÇP MKYK üyesi Selahattin Akbulut'un İstanbul il başkanı Kazım Ayaydın'a yönelik eleştirisi, bu tepkinin ülkücü camiada da paylaşıldığını gösterir: "... partimiz İstanbul il başkanı MHP gençlik kollarından yetişmedir. Militan ruhlu bir kere... Sert bir tutum içerisinde. Daha Türkçesi milliyetçiliğe yakışmayan bir sertlik içerisinde. Vatandaşa geçmişe mi dönüyoruz gibi imajlar yaratacak tutumların izleri görülüyor kendisinde. Son seçim mücadelesindeki sloganlar da bunun bir ifadesiydi. Vatan Lisesi'ndeki çocukları mitinge götürmesi de dahil." MP döneminin İstanbul il başkanı İsmet Ceylan da, parti yönetimindeki hizbin "sertliğinden" yakınmıştır: "Türkes İstanbul'a geldiğinde birkaç kez görüştük. Kendisi bize, 'Anayasa değişti, kanunlar değişti. Dikkatli olunuz, hata işlemeyiniz' demişti. Eski kadro 'Biz geçmişte mücadele verirken siz neredeydiniz?' diyerek, bizdendir, sizdendir ayrımı yapıyor. Halbuki onlar o tür mücadele vermiştir, biz de başka yönden mücadele vermişizdir. Mücadele vermek, mutlaka silahı alıp adam vurmak değildir. (...) İktidar alternatifi olacaksın bazı şeylerden feragat edeceksin ve sevecen olacaksın. Ürkütmeceksin vatandaşı. Vatandaşın 'yine mi çıktı bunlar?' dememesi lazım."¹⁶ MKYK'da Partinin kuruluş aşamasındaki

15 Bunun üzerine, MÇP il yöneticileri "öğrencilerin oradan geçerken, tesadüfen kalabalığa karıştıkları" yönünde açıklamalar yaptılar. (Nokta, 12 Ekim 1986, s. 37-38)

16 Akbulut, Ayaydın'a ara seçimde el altından ANAP'ı desteklediği suçlamasını da yöneltti. Nokta, 23 Kasım 1986, s. 20-21.

genel başkanlarından Ahmet Özsoy ve eski MHP'li Yozgat belediye başkanı Yaşar Erbaz'ın da dahil olduğu bir grup, 6 Temmuz'daki MKYK toplantısında, İstanbul il yönetiminin görevden alınmasını istediler.

Eski kuşaklar, reel politika deneyimine sahip kadrolar ve orta-küçük müteşebbis, emekli bürokrat vb. "durmuş oturmuş" konumdaki partiler, MÇP yönetiminin "taşkın" ve "fanatik" görünümünden huzursuzdular. "Fanatizm" ve militanlık gösterileri, ivmesini hapishanelerden alan ideolojik tartışma sürecini izleyen radikal gençlik tabanına da hitap etmemekte, içeriksiz ve anlamsız gelmekteydi. Dolayısıyla MÇP yönetimi gençlik alanında da, ajitasyona dayalı bir bilinçle hareket eden lümpen karakterli bir çekirdeğin ötesine geçemedi. Öte yandan eski MHP'li büyükler de, MÇP'yi eleştirir veya kaale alınacak bir yapı olmadığını gerekçelendirirken, Partinin, anti-komünizmin belirleyici olduğu 1980 öncesi "aksiyon"un çağrışımlarıyla ve menkıbeleriyle yüklü söylemiyle ve nostaljik atmosferiyle oluşturduğu imgeye başvuruyorlardı. Eski MHP yöneticilerinden Avni Çarsancaklı MÇP'ye "3-4 lümpenin partisi" diyor; bazı eski MHP'liler MÇP'nin açılımını "Milli Çapulcular Partisi" olarak anıyorlardı¹⁷ Çarsancaklı gibi ANAP'lılaştan kesim bu yargılarını yayarak kendi konumlarını da meşrulaştırmaktaydılar. MHP misyonunun sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi gerektiğine inanan bazı eski MHP seçkinleri ise, 1986 ilkbaharında Türkeş'le de görüşerek, MÇP'nin "çoluk çocuğun lokal olarak kullandığı" bir mekan görünümünde olmasından yakınmışlardı.¹⁸

17 Tanıl Bora, *Yeni Gündem*, 8 Mart 1987, s. 28-29.

18 Hatta MÇP'yi bu görünümünden kurtaracak bir başkan bulma arayışına girmişler; "genel başkanda bulunması gerekli özellikler" hakkında kanaat toplanmaya dönük bir anket formu hazırlayarak, MHP'li entelejansiya dağıtmışlardı. (Nezih Tavlâs, *Nokta*, 18 Mayıs 1986, s. 24)

1987: Türkeş'in doğrudan müdahalesi ve genel başkanlığı

MP lkc hareket içi çelişkileri massedecek ideolojik perspektifi ve örgütsel hiyerarşiyi oluşturamadı. Tersine, yönetimindeki, hizipçi karakteriyle, hareket içi ideolojik-siyasal uyumazlıkları körükledi. 1987 yılına gelindiğinde lkc hareket, tarihinde görülmemiş bir ayrışma sürecini, kaosu ve kendisi için hayati önemdeki bir "otorite boşluğunu" yaşıyordu. Yıllar sonra Suat Başaran'ın *Bizim Ocak'ta* yazdıkları, zetleyicidir: "Otorite boşluğu ve otoriteyi temsil edenlerin bazı yanlışları işin tuzu biberi olurken, birbirleriyle çekişme içerisine giren beyinler, merkezi bir oluşumun meydana getirilmesini engellemiştir. Dolayısıyla bu durum, yetişmiş insanların bilgi birikimini yeni yetişen gençliğe aktarmasını engellemiş, üst kademedeki karşılıklı suçlamalar gençliğe sirayet edince, yeni nesil daha davayı öğrenmeden onun bunun aleyhine konuşmaya, 'adamin adamlığını' yapmaya başlamıştır." (agđ, Eylül 1989, s. 30-34)

Yaşanan bunalım, 1986 ortalarından itibaren MP'yle daha yakından ilgilenmeye başlayan, en azından genel kamuoyunda MP'yle kesin olarak özdeşleştirilen Türkeş'e kuşkusuz terdirginlik veriyordu. şemsek hizbinin, lkc hareketin başka hizipleriyle, g odaklarıyla, eğilimleriyle zıdlaşarak Parti yönetiminde tekel oluşurmaya yönelmesi, MP'nin genişleme kanallarını tıkamakla kalmıyor; bizzat Türkeş'in gücünü, etkinliğini tehdit ediyordu. "Başbuğ", hem "başbuğluğunu" gösterip pekiştirme, hem de "Parti"nin içinde bulunduğu tıkanıklığı aşma kaygısıyla, 1987 yılı başında ilk kez doğrudan devreye girdi. 1987'nin sonunda, yıl başında pek tahmin edilemeyecek biçimde, bizzat MP genel başkanlığına gelecek; ancak bu adım da, Partinin/hareketin yaşadığı bunalımın tam anlamıyla çözülmesine yetmeyecekti.

Türkeş'in MÇP'ye müdahale süreci, Ali Koç'un, "yeni gelen arkadaşlara fırsat vermek amacıyla" genel başkanlıktan istifa et(tiril)mesi ve olağanüstü kongre kararı alınmasıyla başladı. Şemsek ekibi, Partideki hegemonyasının daraltıcı hale geldiğine ikna edilmişti. Yönetimindeki hizbin gerilediğine veya geriletildiğine dair bu işaret üzerine ve kongre ortamının hareketliliği içinde, ülkücü camiada MÇP'ye ilgi arttı; üyelik başvurularında da büyük artış görüldü.

"Başbuğ" Mart ve Nisan aylarında İstanbul, Ankara ve Erzurum'da, yerel MHP, MÇP ve Ülkü Ocağı yöneticilerinin katılımıyla MÇP'nin durumunun görüşüldüğü toplantılara başkanlık etti. Yaptığı konuşmalarda Agah Oktay Güner ile Taha Akyo'un "çağdaş sağ" söylemini ve ANAP'taki MHP'lileri şiddetle yererek, "ülkücüyüm diyenlerin lider nerede ise orada olması gerektiğini" söyledi; MÇP'ye açık angajmanını duyurdu: "Yasalar kalktığı an, yanınızda yer alacağımı biliyorsunuz. Yasalar kalktığı gün, bana tevcih edilecek görevlere hazırım."¹⁹ Bu toplantılar, "eski MHP'lilerin MÇP'yi destekleme kararı aldığı" biçiminde sunuldu. Oysa MÇP'ye yani Türkiye'e destek veren MHP ileri gelenlerinin sayısı sınırlıydı. MHP'nin son genel idare kurulu üyelerinden Türkiye'nin yanında MÇP'de yeralanlar, Mehmet İrmak, Faruk Demirtola, Turhan Koçal ile, 27 Mayıs'tan beri onu izleyen eski subaylar Ahmet Er, Tahsin Ünal ve Necdet Şarman'dan ibaretti. Bu isimlerin, kısmen eski seçmen tabanına mesaj vermenin ötesinde ciddi güçleri, ayrıca MÇP politikasına dönük aktif tasarımları da yoktu. Örneğin, Türkiye'e itaatkâr bir tutum içinde olanlardan eski Yozgat milletvekili Ali Fuat Eyüboğlu MÇP'yi "partiden

¹⁹ Yeniden Diriliş, 1 Nisan 1987.

çok, bizim gençliğe dönük ilk hareketlerimize benzeyen bir ekol hareketi" diye tanımlayarak; DYP'yle birleşme tercihini açığa vuruyordu.²⁰ Eyüboğlu bu açıklamasının üzerinden bir yıl geçmeden, "başbuğ"un uygun görmesiyle, MÇP yönetim organlarında görev almıştır! Kısacası, Türkeş, "başbuğluğun" getirdiği otoriteyi yeniden üretecek, örgünleştirecek kadro gücüne sahip değildi. Bu durumun kendisi de farkındaydı: Şemsek hizbinin nitelikçe olmasa da nicelikçe önemli kadro gücüne alternatif oluşturabilmek ve eski yönetim ekibini geriletirken Partide kadro boşluğu yaratmamak için, başka hiziplerle diyalogunu yoğunlaştırdı.

Türkeş'in işbirliğine yöneldiği ana gruplar, odağında Gazi Üniversitesi iktisat doçenti Devlet Bahçeli'nin yer aldığı "Akademisyenler grubu" ile, 1970'lerin Töre-Devlet Yayınları faaliyetini Mayaş Yayınları adı altında sürdüren Ali Güngör'ün temsil ettiği ekipti. Büyük ölçüde birlikte hareket ettikleri için Bahçeli-Güngör hizbi olarak tanımlayabileceğimiz bu ekip başlarının çevresinde, aydın/akademisyen, bürokrat-teknokrat ve genelde "meslek-kariyer sahibi" kadrolar ağırlıklıydı. Bu profil, camiada yakınılan "çapulcu" görüntüyü değiştirmek bakımından Bahçeli-Güngör ekibinin MÇP'de "konuşlandırılmasını" anlamlı kılıyordu. Böylece, o zamana kadar MÇP'ye uzak duran Devlet Bahçeli ve Ali Güngör, 19 Nisan 1987'de yapılan olağanüstü kongrede Parti yönetiminde belirleyici konuma geldiler. Devlet Bahçeli genel sekreter, Ali Güngör genel başkan yardımcısı oldu. Devlet Bahçeli'yle ilişkileri oldukça gergin olan Muharrem Şemsek ve ekibinden isimlere de yönetimde yer verildi; ancak bunlar formaliter mevkilerdi. Şemsek ve arkadaşları, kendi tanımlarıyla "tam kadro halinde MÇP'nin yönetimine gelen Devlet Bahçeli ekibine", şu eleştiriyi yönelttiler: "Siz eski yönetici ekipten

20 Tanıl Bora, *Yeni Gündem*, 8 Mart 1987, s. 28-29.

hiç kimseyi aranızda almadınız. Partinin evveliyatını da bilmiyorsunuz. Eğer bizden hiç olmazsa birkaç kişiyi aranızda almış olsaydınız, bilmediğiniz yeni durumlarla karşılaştığınızda onlardan durumun ne olduğunu sorup nasıl çözüleceğini öğrenebilirdiniz.”²¹

19 Nisan'daki kongrenin önemli bir meselesi, “genel başkanın kim olacağı” idi. Türkeş'in açıkça devreye girmiş olması nedeniyle, “lider değil, partiye genel başkan arandığı” titizlikle vurgulanmaktaydı. Kongre öncesi toplantılarda ve kulislerde Mehmet Baydur, Reşat Akkaya, Mehmet Pamak, Hüseyin Üzmez, Emin Bilgiç, Devlet Bahçeli, Ali Koç isimleri ortaya atıldı.²² Bu isimlerin kimisi zaten önerileri reddederken; hiçbir isim yaygın bir şekilde benimsenmedi. Genel başkanlık için bir türlü uygun isim bulunamayışı, MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığın göstergelerindendi. Türkeş, bu konuda bir sürpriz yaparak, bizzat öneri götürdüğü Abdülkerim Doğru'nun genel başkanlığa getirilmesini sağladı. Abdülkerim Doğru, Milli Selamet Partisi'nden (MSP) milletvekilliği (1974-80) ve bakanlık (1974 ve 1975-77) yaptıktan sonra, 12 Eylül'ün hemen öncesinde istifa ederek Nizam Partisi'nin (NP) kuruluşunda yer almıştı. NP'nin ana gövdesini, 1977/78'de MSP'den ayrılan Nurcu bir hizip oluşturmuştu. İslamcı bir söylemden çok anti-komünizmin ağırlıklı olduğu “milliyetçi-muhafazakâr” bir söyleme dayanan bu hizip, 1974-77 döneminde CHP ile koalisyon ve genel af çıkartılmasına karşı çıkmıştı.²³ MÇP'nin olağanüstü kongresinde, bu gruptan eski MSP Tokat millet-

21 *Yeni Ufuk*, 21 Eylül 1990. *Yeni Ufuk* imzalı ohnasına rağmen birinci tekil ifade taşıyan bu metin, Semsek'in elinden çıkmış olduğu izlenimi veriyor.

22 Bu isimlerden Bahçeli, Koç, Baydur, Bilgiç ve Akkaya ile ilgili söylentiler “resmen” sahiplenildiler. (Tanıl Bora, 12 Nisan 1987, s. 24-25)

23 “Yirmilkiler Hareketi” olarak bilinen bu çizginin “içerden” tasviri için: Gündüz Sevilgen, *MSP'de Dört Yıl*, Yüksek Matbaası, Ankara 1980.

vekili Hüseyin Abbas da yönetime girdi ve genel başkan yardımcısı oldu. Abdülkerim Doğru, 1974-77'de söz konusu hiziple birlikte hareket etmemiştir; fakat milliyetçi etmenlere ortalama MSP söyleminden daha fazla ağırlık veren bir söylemi, "Türkiye'yi büyük devlet yapma"ya dönük kalkınmacı hül-yalarına bağlı korporatist-faşizan tasarımları vardı.²⁴

Türkeş, A. Doğru ve H. Abbas gibi isimlerin MÇP'de yer-almasının, Partinin Şemsek ekibinin yönetimindeyken zayıf kalan İslami görüntüsünü takviye etmek bakımından yararlı olacağını ummuştur. MÇP için böyle bir takviye, salt İslami kamuoyuna ve seçmen tabanına mesaj vermek açısından değil, hapishanelerde ve ülkücü gençlik tabanında gelişen İslamlaşma eğilimiyle ortak frekans tutturmak açısından da gerekli idi. Ülkücü camia dışındaki İslami kamuoyuna yönelik hamleler, Abdülkerim Doğru'nun politikasının omurgasını oluşturdu. Zaten Doğru, genel başkan olurken Türkeş'le yaptığı anlaş-manın ana amacının, sağ partilerle birliği sağlamak olduğunu açıklamıştır.²⁵ "Sağ partiler"le kastedilen, İslami kimliği belirgin olan partilerdi. Abdülkerim Doğru, 1987 yazında İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ve MSP misyonunu sürdüren Refah Partisi (RP) ile "birleşme" görüşmelerine oturdu. Nisan'daki olağanüstü kongrede Türkeş'in yanına oturttuğu Samsunlu Nakşi Şeyh Mustafa Bağışlayıcı da, Ordu'da bazı IDP ve RP ileri gelenleriyle birleşmeye dönük toplantılar yaptı.²⁶ Bu görüşmeler, Doğru'nun kendisi samimi ve inançlı

24 Abdülkerim Doğru'nun Sanayi ve Teknoloji Bakanı iken yayınladığı *Türk Sanayiinin Tarihi İnkişafı ve 1976 Sanayileşme Hamlesi* (Bakanlık yayını, 1976) broşürünün kapagındaki grafik düzen, simgeleyicidir. "Mesud bir tesadüf eseri olarak aynı zamanda Türklerin kurduğu 16 büyük devleti hatırlatan" ve "Bakanhân bağı 16 yarım müessesesini renizeden 16 dişli çark" (ağk, ön kapak içi) bir ay yıldızı çevreler. Ayla yıldızın arasında, "Yeniden Büyük Türkiye" yazar.

25 *İkibine Doğru*, 27 Eylül 1987.

26 *Yeni Düşünce*, 4 Mayıs 1990.

olsa bile, tamamen sembolikti. MSP/MÇP ile RP/MSP'nin siyasal-ideolojik çizgileri, tarihsel kökleri itibarıyla ayrıştığı gibi, siyasal-örgütsel olarak da kendi içlerinde kemikleşmiş çizgilerdi. RP'de ve İslamcı kamuoyunda, MÇP'nin ve Türkeş'in İslam'la ilişkisinin araçsal olduğu kanısı yerleşikti. İslami camiada marjinal (hatta "eksantrik" sayılan) bir şahsiyet olan, arkasında herhangi bir cemaatin gücü bulunmayan Abdülkerim Doğru'nun varlığının, MHP/MÇP hakkındaki bu kanıyı değiştirmesi mümkün değildi. Doğru'nun MÇP genel başkanlığına oturtulmasının da "araçsal" kaygılara dayandığını, en az soy ülkücü taban kadar İslamcı taban da biliyordu. (Bu gerçeği idrak etmeyen tek "taraf"ın, Abdülkerim Doğru'nun kendisi olduğu söylenebilir!) Siyasal kökenine 6. ve 10. Bölüm'de değineceğimiz IDP, birleşme için pazarlığa açık gibi bir tutum sergiledi; fakat MÇP yönetimi için birleşme kampanyasının esas hedefi kuşkusuz RP idi. RP yönetiminin birleşmeye yanaşmayacağı kısa sürede anlaşıncı, Doğru ve Abbas'la birlikte MÇP'ye gelen MSP kökenli kadrolar, "aslında RP tabanının MÇP'yle birleşmeyi istediğini, engelin Erbakan'dan kaynaklandığı" propagandasına yöneldiler.²⁷ MÇP'nin "esas sahipleri" ise, RP'nin kendileri için baştan beri malum olan tavrını, "müslümanların birliğini MÇP istiyor, RP yönetimi sabote ediyor" motifini işleyerek; "sağın"/"milliyetçi-muhafazakârların" birliğini özleyen "naif müslüman" seçmenleri etkilemeye çalışmakla değerlendirdiler. Kimi MÇP kurmayları, salt MÇP'nin RP'yle birleşebilirliği sinyalinin verilmesini bile, "Müslümanlık" paydasının vurgulanması bakımından önemli buluyorlardı. Ne var ki birleşme

27 Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Abbas'la söyleşi, *Yeni Düşünce*, 28 Ağustos 1987. MÇP genel sekreter yardımcısı Vedat Alagöz, "geçmişte üstada Nizamı" ve MSP'yi kuran kadrolar hep MÇP'de toplandığı" gibi iddialarda bulundu. (Tanıl Bora, *Yeni Gündem*, 5-11 Temmuz 1987, s. 22-24)

kampanyası, somut sonuçsuzluğunun yanında, İslami tabanı üzerindeki "mesajı" da etkisiz kaldı. "Mesaj" ve "imaj"larla geçirilemeyecek, kapsamlı ve derinlikli bir İslamlaşma süreci içindeki "Ocaklı" yeni önder kuşağının MÇP'ye karşı soğukluğunu da kıramadı. İslamlaşan "Ocaklılar" ve onların etki alanındaki gençlik tabanı, MÇP'den uzak kalmayı Abdülkerim Doğru döneminde de sürdürdü.

Abdülkerim Doğru'nun başkanlığı, MÇP'ye bağlanmış bulunan ülkücü camiada da tedirginlik, soğukluk yarattı. MHP'den, ülkücü hareketten gelmeyen "yabancı" birisinin başkan yapılmasına karşı tepkinin büyüklüğü, Nisan kongresinde 240 delegenin 140'ının Doğru'ya oy vermemesiyle belli olmuştu. MÇP'lilerin "lider değil genel başkan" arayışına ve beklentisine uymayan, kendi inisiyatifini MHP/MÇP'nin tarihsel çizgisinin ve "başbuğ"un iradesinin önüne geçiren tavrı, A. Doğru'ya yönelik tepkileri arttırdı. Doğru 22 Nisan 1987'de *Tercüman*'a "kendisinin istikameünün belli olduğunu, MÇP'nin de aynı istikamette olduğu kendisine bildirildiği için bu partide genel başkanlığı kabul ettiğini" açıklamış; Türkeş'in *Dokuz Işık*'ı hakkında şu "fanileştirici" sözleri söylemişti: "Ben O'nu kıymetli bir vatan evladının yazdığı eser olarak kabul ediyorum. Memleketin hayrına olan varsa şüphesiz kullanılır. Olabilir, insandır, zamanla insanın fikirleri de değişiyor çünkü. Yanlışlar varsa kullanılmaz." Faşizan milliyetçi-sağ entelejensiyanın özellikle laik kesimleri, "MÇP'nin MSP'leştiği" tezini işleyerek, MÇP'lileri tahrik ettiler. Söz konusu kesimin bel-başlı yayın organlarından *Yeni Forum*'da "Özlü Savsüren" imzasıyla yayımlanan yazıda, "MÇP'nin MSP'den ya da devamı Refah'tan pek farkının kalmadığından, milliyetçilik faktörünün iyice lafta kaldığından, parti gecelerinde 'Ya Allah Bismillah, Allahüekber, Başörtüsüne Uzanan Eller Kırılır' sloganlarıyla türbanlı kızların arasına sıkışmış birkaç küçük boyutlu bozkurt resmi olmasa insanın nerede olduğunu şaşırabileceğinden"

yakınıl olarak, "MÇP'nin milliyetçilikten ümmetçiliğe giden yolun neresinde" olduğu soruldu. (agd, 15 Haziran 1987, s. 40-42)

Devlet Bahçeli ekibinin çizgisi ve Türkeş'in genel başkanlığı

Abdülkerim Doğru'nun genel başkanlığı döneminde MÇP yönetimi aslında fiilen Devlet Bahçeli hizbinin elindeydi. Ülkücü camiada yarattığı tepkiye rağmen Doğru'nun başkanlığına tahammül edilmesinde bu gerçeğin payı büyüktür. Türkeş'le düzenli istişare halinde, 1984-86 döneminden farklı olarak, etkin ve yetkili bir genel sekreterlik icraatı gerçekleştiren Devlet Bahçeli; MÇP'de hem programatik düzeyde, hem rutin parti faaliyetleri bağlamında yoğun bir reorganizasyon çalışmasına girişti. 9. Bölüm'ün sonunda değineceğimiz program çalışması, MHP programatığının görece demokratik ve "sivil" kayıtlarla tashih edilerek ayrıntılandırılmasından ibaret kaldı. Programa yansıyan temel ideolojik çerçeve, MÇP'yi Ali Güngör'ün ifadesiyle "Ziya Gökalp'ten günümüze kadar gelişerek gelen Türk milliyetçiliği fikrinin siyasi organizasyonu" olarak tanımlamasıyla, "ortodoks"/muhafazakâr MHP zihniyetinin devamıdır.²⁸ Bahçeli ekibinin reorganizasyon işlevi, özellikle Parti söyleminden ve pratiğindeki *modernleştirici* etkisinde belirgindir. "Militalıların" değil çeşitli alanlarda uzman olan kadroların önde görüldüğü, "vasıflı kadrolaşma"ya büyük önem veren, ajitatif söylemin yerini daha soğukkanlı "ilmi" bir söylemin aldığı, politikaların ve çalışma biçiminin her konunun ve alanın özgül koşullarına göre "profesyonelce" belirlendiği bir particilik anlayışını kurumlaştırma çabası gündeme geldi.

28 Ali Güngör'ün görüşleri için: *Yeni Düşünce*, 11 Aralık 1987.

MHP misyonunun “dava ve fikir hareketi” niteliği, belirli bir dozda “kitle partisi” etmenleriyle yoğurulmaya çalışıldı. Depolitizasyonun yayıldığı, siyasetin medya odaklı hale gelerek gösterileştiği 12 Eylül sonrası reel politika ortamına uyum sağlama gayretine bağlı olan “profesyonelleşme” yönelimi; “siyasi parti bilimadamlarına, üniversiteye dayanmalıdır” diyen Devlet Bahçeli’nin “ilimci” -pozitivist düşünce dünyasına uygundur.²⁹ Bahçeli-Güngör ekibinin yönetime gelmesi, ülkücü hareketin orta yaş ve orta yaşına yeni giren kuşaklarının eğitilmiş, meslek sahibi unsurlarının MÇP’ye entegrasyonunu beraberinde getirdi. Parti vitrininde kentli ve “medeni” portreler çoğaldı. Yeni Parti yönetimi, Şemsek ekibinin yönetimi sırasında MÇP hakkında genel kamuoyunda yerleşen “12 Eylül öncesinden kalma fanatikler” imajını değiştirmek için, “medeni”, “güleryüzlü” bir izlenim vermeyi özellikle önemsendi.³⁰ Öte yandan, “medeni”, “kentli” ve “profesyonel” bir görüntüye kavuşmasıyla birlikte MÇP’nin hem ülkücü kökenli işadamlarına, genelde de sermayeye daha fazla güven vermeye başladığı söylenmelidir. Nitekim, 1987’de Partinin parasal kaynaklarında önemli gelişme kaydedildi. Kuruluşundan beri Sıhhiye’de bir binanın dairesine sıkışmış olan Ankara’daki MÇP genel merkezi, ülkücü hareketin 12 Eylül öncesinde etkin olduğu Ahmetler semtinde üç katlı bir binaya taşındı.

Bahçeli-Güngör ekibinin arka planda Partiyi modernleştirip

29 Devlet Bahçeli’nin görüşleri için: *Yeni Düşünce*, 18 Eylül 1987.

30 Nisan 1987 kongresinde genel başkan yardımcılığına getirilen, Türkeş’in oğlu Yıldırım Tuğrul Türkeş’in söyledikleri, MÇP yönetiminin “imaj mühendisliğine” verdiği önemin dolaylı anlatımıdır: “Hacettepe’de müşahade ettim. Soldaki ülkücü imajı şuydu: Tek heceli kelimelerle konuşan, bıyıkları aşağı sarkmış, medeni münasebetleri bakımından sıfır insanlar. Bunu böyle söylüyorlardı. Ama benim durumuma da bir izah getirmeleri gerekiyordu. Arkadaşlarım ne kadar insan canlısı, kendileriyle benzer merakları olan bir kişi olduğumu bilirler. ‘Bu, aslında solcu’ deyip çıkıyorlar.” (*Nokta*, 2 Ağustos 1987, s. 22-23)

profesyonelleştirmesi MÇP tabanına belirli bir moral ivme getirirken, on planda Abdülkerim Doğru'nun bulunmasının getirdiği rahatsızlık büyümekteydi. Genel başkanlık bunalımı, 6 Eylül 1987'de yapılan halkoylaması sonucunda, 1982 Anayasası ile eski politikacılara getirilen siyasal yasakların kalkması ile çözüme yoluna girdi: Türkeş artık yasal olarak siyaset yapabiliirdi. Halkoylamasından kısa süre sonra, MÇP'nin "esas" yöneticilerince Abdülkerim Doğru'ya "emanetçiliği" hatırlatıldı. Eski MSP'li arkadaşlarınca hep "naif" kişiliği vurgulanan Abdülkerim Doğru ise, kendisini "emanetçi" değil, gerçek bir "lider" olarak görüyordu; referandumdan önce de, "MÇP'de genel başkanlık sorunu olmadığını" açıklamıştı. Bu emr-i vakiyi hazmetmeyip bazı arkadaşlarıyla birlikte istifa etti. MÇP yönetiminde Türkeş'in genel başkanlığa getirilmesinin, ancak çoğunluk eğilimiyle ve kimi unsurlar bakımından da kerhen benimsendiğini; topyekûn ve can-ı yürekten, doğallıkla kabullenilmediğini kaydetmek gerekir. MKYK'nda Doğru'nun başkanlıkta kalmasından yana olanlar bulunduğu gibi, başkanlığa ülkücü camiadan, ama Türkeş dışında birisinin gelmesini savunanlar da vardı.³¹ Türkeş'in "eskidiği" düşüncesi, hem genelde MÇP kadroları içinde, hem "modernleşmeyi"/yenileşmeyi önemseyen Bahçeli ekibinin içinde, pek marjinal olmayan bir kanaattir. Ancak gerek "başbuğ"ı bağlılığın ve vefa duygusunun ağır basmasıyla, gerekse onu ve ismini "çiğnemenin" imkansızlığının idraki içinde olan önder kadroların inisiyatifleriyle, tereddütler giderildi. Yine de ikiyeüzü aşkın delegenin, 4 Ekim 1987'deki kongrede, Türkeş'in genel başkan olduğu yönetim listesi için oy atmaması ilginçti. Sonuçta Alpaslan Türkeş, 4 Ekim'deki kongreden MÇP genel başkanı olarak çıktı. MÇP, "başbuğ"un Partinin başına geçmesinden sonra da gerek dışa dönük olarak, gerekse ülkücü

31 Kemal Can, *Yeni GünDEM*, 11 Ekim 1987, s. 30-31

camianın çoğunluğunu ve radikal "Ocaklı" kesimin sürüklediği dinamik potansiyelini bünyesinde toplayarak seferber etmekte tıkanıklık yaşayacak; tıkanıklığın aşılmasında yeni bir adım için, Kasım 1988'deki kongrenin beklenmesi gerekecekti. MÇP'nin 1987 sonbaharından sonraki gelişim sürecini, 9. Bölüm'de ele alacağız...

İSLAMLAŞMA SÜRECİ VE “TÜRK-İSLAM ÜLKÜCÜLÜĞÜ”

12 Eylül sonrasında ülkücü hareketin siyasal yönelimlerinde, ideolojisinde, söyleminde ve alt-kültür yapısındaki değişim sürecinin belirleyici olgusu, yaşanan “İslamlaşma”dır. Ülkücü hareket, 1970’lerin ortalarında tasfiye edilerek marjinalize olan soy Türkçü “şamanist” unsurlar dışında, müslümanlığı lafzen daima benimsemişti. 1970’lerin ikinci yarısında, söyleminde İslami etmenlerin ağırlığını artırmış; özellikle Orta-Doğu Anadolu’da Sünni taassubunu seferber etmeye dönük politikası çerçevesinde İslami bir görünüm sunmaya yönelmişti. Ne var ki bu yönelim, tabanda ve Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığı bulunmakla birlikte, siyasal bakımdan araçsal-taktiksel ve demagojik nitelik taşıyordu. 1. Bölüm’de, MHP’nin İslam politikasının bu niteliğine değinmiştik. 1980 sonrasında ise, aslında 12 Eylül’ün arifesinde başlayarak, siyasal söylem düzeyinde kalmayıp ülkücülerin düşünce dünyasını bütünlüklü olarak etkileyen “sahici” bir İslamlaşma süreci yürürlüğe girdi.

12 Eylül ve ülkücü hareketin tabanında İslamlaşma süreci

Ülkücü hareket tabanında yaşanan İslamlaşma dinamiği, elbette özgül saiklere ve etmenlere dayanmakla birlikte, genel-global İslami yükselişle de ilgilidir. 1980'lerle beraber bütün İslam dünyasında, özellikle de emperyalist sistemde ("dünya sistemi" sorunsalına bağlı terminolojiyle) yarı-çevre (semi-periferi) konumunda olan İslam ülkelerinde yaşanan İslami "dirilişin" İran İslam devrimi ile yarattığı büyük siyasal ve ideolojik etki, Türkiye'yi de kapsadı. İslam'ın yükselişinin (İslami söylemle ifade edilirse "dirilişinin") kökünde, burada ancak kısaca değinilebilecek, kapsamlı ve bütünlüklü bir "insanlık durumu" vardır. Pozitivist sanayileşme-kalkınma mitlerinin pratik olarak boşa çıkması, üstelik bu mitlerle iş gören düzenlerin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmeleri ve yeni ağır sorunlar yaratmaları; bu mitleri üreten bunye olarak kapitalizmin insanları atomize edici, toplumsal öz-gürleşme potansiyelini kısıtlayıcı, hatta hatta tahrip edici işleyişi bütün dünyada kitlesel ve derin bir insani hoşnutsuzluk doğurdu. Bu hoşnutsuzluk, hayata, topluma dair "anlam" arayışını yaygınlaştırdı; bu arayış, saiklerinin doğası gereği, doğrusal insani-toplumsal gelişme kurgularına dayanan (yerleşik sosyalizmin de kendisini ayırtedemediği) mevcut ideolojilerin ötesine, yani pozitivist olmayan, giderek maddi-ötesi, idealist, mistik ve elbette dini sistematiıklere yöneldi. Söz konusu hoşnutsuzluk potansiyelinin maddi refahla massedilemediği, kapitalist sistemin çevre ülkelerinde bu yöneliş elbette daha güçlü oldu. Hoşnutsuzluk nesnesi olan gelişmeci determinist ideolojik etmenlere/mitlere ve az gelişmiş çevre ülke halklarının kollektif bilincinde bunların hâlâ özdeşleştirildiği "Bau"ya karşı muhalefet, red, en azından "uyumsuzluk" geleneğine tarihen sahip bulunan İslam'ın, tepki

potansiyelini derlemekte özel bir üstünlük elde etmesi doğaldı. İslam'ın Batı'ya karşı tarihteki Doğu/İslam üstünlüğünü hatırlatan revanşist (intikamcı), öze dönüşçü, mevcut hoşnutsuzluğu doğuran maddi ve düşünsel sistemiği tümüyle reddeden söylemi; vaadettiklerinin gerçek(çi)liğinden bağımsız olarak, geniş kitleler üzerinde etkinlik kazandı.¹

Kabaca özetlenen bu dinamik, 12 Eylül rejiminin İslam'ın kamusal geçerlilik alanını genişletmesinden daha özsel, daha derinliklidir. ABD emperyalizminin fundamentalist İslam radikalizmine karşı statükocu İslam'ı tahkim etmeye dönük stratejisini ve 12 Eylül'den sonra geçerlilik kazanan Türk-İslam Sentezci "dinci değil ama dindar devlet" tasarımı 3. Bölüm'de aktarmıştık. O bölümde özellikle "İslami Entelejensiya ve Türk-İslam Sentezi" başlığı altında ele aldığımız gibi, 12 Eylül'ün "kanun dairesindeki İslam"ı meşrulaştırıcı din politikası, İslami yükselişin yukarıda tanımladığımız ana dinamiğini içermeyen; tersine, bu dinamiğin önüne set çekmeye yönelik bir politikaydı. 12 Eylül rejiminin İslam'ı "devletleştirme" politikası, Türkiye'de İslami camia(lar)ın muhafazakâr-sağcı, statükocu merkezlerinden destek gördü. Anılan nitelikteki cemaat önderlikleri, siyasal-ideolojik anlayışlarının yanında, radikal İslami dalgaya karşı kendi otoritelerini koruma kaygısıyla da bu politikayı desteklediler. Resmi-devletlü İslam etrafında oluşan ittifak ve mutabakat, sağ siyasal alanda geniş bir kitle ve kadro yelpazesini, bu arada ülkücü hareketi de kapsadı. 4. Bölüm'de incelediğimiz gibi, ANAP'lılaşan ülkücülerin bu yöneliminde, söz konusu mutabakatın/ittifakın ideolojik ve siyasal etkileri önemli pay sahibidir.

Buna karşılık, onunla özsel olarak çelişme veya alternatif

1 Ana hatları belirlenen bu sürecin teorik temellendirilmesi için bkz.: Ömer Leçiner, *Dini Akımları Yükselişi ve Türkiye'de İslami Hareket, Birikim*, Ekim 1989, s. 6-14.

üretmese bile, yerleşik düzene karşıt, muhalif bir söylemle, o düzenin yarattığı insani-toplumsal hoşnutsuzluk potansiyeline tercüman olan radikal İslamcı akım da, statükocu resmi İslam'dan bağımsız ideolojik-siyasal etki kanallarını açabildi. Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami gibi uluslararası radikal İslamcı hareketlerin ve İran İslam devriminin birikimini akıtan literatür, özellikle gençlik üzerinde etkili oldu. 12 Eylül öncesinde de kendisini "sağ"dan kategorik olarak ayırmaya, düzen karşıtı bir kimlik edinmeye yönelik radikal İslami hareket böylece gelişti, müstakbel entelejensiyayı oluşturacak olan kuşak içinde dayanak kazandı, kentlileşti. Radikal İslamcı söylemin, içerikleri farklılaşmış da olsa ortak kavramlardan, yaşantılardan çıkarak veya onları eleştirerek kendisini yayabileceği zemini genişletmekle, resmi İslam da bu sürece dolaylı katkıda bulundu.² Statükocu geleneksel cemaat otoritelerini açıkça ve tamamen reddetmese de, onlardan bağımsız bir alt-kültür iklimi oluşturabilmeyi başaran radikal İslamcı dalga, etrafında, Türkiye'de 1960'lı yılların sonunda devrimci sosyalist akımın yol açtığına benzer bir düşünsel ve kültürel canlılık yarattı.³ Soy ülkücü hareketin radikal militan tabanını kavrayan İslamlaşma, bu yeni İslamcı dalganın etkisi altında gelişti. Sonuçta, 1980'lerin ülkücü hareketten farklı olduğu gibi, MHP'nin yaklaşımından ve bu yaklaşımı sürdüren tepe kadrolarından de oldukça farklı bir niteliğe büründü...

MHP'nin söyleminde İslami motiflerin ağırlığının 1970'ler boyunca arttığına 1. Bölüm'de değinmiştik. Türklük ile İsl-

2 Abdurrahman Dilipak da resmi İslam'ı radikal İslamcı açıdan eleştirdiği kitabında bu dolaylı katkıyı teslim ediyor: *Bu Din Benim Dinim Değil, İşaret/Feraset Ortak Yayınları*, İstanbul 1990, s. 29-30.

3 Türkiye'de radikal İslamcı dalga ve geleneksel İslami toplumsal-siyasal örgütlenmenin yaşadığı değişim süreci başlıbaşına incelenmeye değer. Bu konuda şimdiye kadar yapılmış en derinlikli ve kapsamlı çalışma, elinizdeki kitapta kısa süre önce yayımlandı: Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*, Metis Yayınları, İstanbul 1990. MHP ve İslam

lamiyet, her ikisinden de vazgeçilemeyecek değerler olarak sunulmaktaydı. Türkeş'in ünlü "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslümanız" sözü, bu "eşitliği" simgeleyen bir slogandı.⁴ Ancak Türklük-Islamiyet ilişkisi asla tutarlı ve bütünlüklü bir teorik açıklığa kavuşturulmadı. Gerçekte, gene 70'lerde revaçta olan "Türklük gurur ve şuuru, İslam ahlâk ve fazileti" düsturundan sezilebileceği gibi, "milleti oluşturan unsurlardan birisi" olarak kavranan ve hükmü (özünde tamamen laik bir anlayışla) ahlâki-vicdani düzeye indirgenen İslam, ideolojik bakımdan daima milliyetçiliğe tabi kaldı.

1977 seçimleri arifesi, MHP söyleminde İslami motiflerin artış seyri içinde önemli bir sıçrama noktasıydı. Bu seçim döneminden kısa süre önce hac'ca giden Türkeş, 3 Mayıs 1977'de yayımladığı beyannamede, "dünya görüşlerinin, ruhi muhtevaya bağlı milliyetçilik olarak metbuluğu ruha ve tabiliği milliyete veren bir anlayış içinde *tek kelimeyle İslam*" (abc) olduğunu vaazetti; "hakkın düşmanları düşmanımız, hakkın dostları dostumuzdur" dedi.

İslamcı radikal gençlik tabanında büyük hayran kitlesi olan Necip Fazıl Kısakürek'in bu beyannameye mukabele ederek, "başını dayadığı tek ruhi muhteva tek kelimeyle ve bütün ölçüleriyle İslam", "içi alev alev Müslüman, dışı pırıl pırıl Türk ve içi dışına hakim, dışı içine köle" olduğunu ifade ettiği MHP'ye teveccühünü bildirmesi; MHP'ye, sunmak istediği İslami görüntü açısından çok büyük destek verdi.⁵ MHP, 1979/80'de, hedefini tanımlarken, "nizam-ı alem ve ilay-ı

4 Abdurrahman Dilipak, Çin'deki Tanrı dağı üzerinde birçok Budist mabedi bulunduğunu, bu nedenle Tanrı dağının yöredeki müslüman Türkler tarafından gidilmeyen, sevilmeyen bir yer olduğunu aktararak; "Türklüğün ölçüsü" sayılamasındaki garabeti belirtir! (Türkiye Nereye Gidiyor?, Risale Yayınları, İstanbul 1987, s. 55-56)

5 Salih Mirzabeyoğlu, Necip Fazıl/Kavgam, 2. cilt, İbda Yayınları, İstanbul 1987, s. 21-23. (Türkeş'in "Türk milletine Beyanname"si: s. 19-21)

kelimetullah" (Allah'ın sözünü hakim kılma ve dünyaya nizam verme) ifadesini de kullanmaya başladı. Şeriat yanlısı yorumlara ve İslam adına cihad iddiasına kapı açan⁶ bu şiar yaygınlaştırdı; "kanımız aksa da zafer İslam'ın" sloganı, en çok kullanılan birkaç slogandan birisi haline geldi. MHP önderliği, bir yandan da İslami cemaatlerin desteğini kazanma arayışına girdi. Türkeş'in, bu amaçla Adıyaman-Kahta'lı Nakşibendi şeyhi Mehmet Reşit Erol'la sıkı ilişki kurduğu, birçok ülkücünün bu şeyhe bağlandığı biliniyor. Şeyh Mehmet R. Erol'un, bu yeni müridlerinin emrine "komünistlerin öldürülmesini" caiz kılan fetvalar sunduğu söylendi. Nakşibendilerin aslında oldukça çaplı olan Adıyaman cemaatinin, fazla merkezi ve hiyerarşik bir yapıya sahip olmaması nedeniyle, bu ilişki MHP'ye pek büyük bir kitle desteği sağlamadı ama simgesel olarak önemliydi.⁷ Ülkücü önderlik, daha küçük çaplı başka bazı "mürşidleri" de kendisine angaje etmeyi başardı.⁸

İslami yönde atılan bu adımlar, esas olarak, MHP'nin kitle desteğini geliştirmeye dönük taktik girişimlerdi. İslam'ın ideolojik tutarlılıkla benimsenmesi söz konusu değildi. Hele ülkücü hareketin kentlerdeki kriminal-lümpen alt-kültür yapısı

6 Alpaslan Türkeş, 12 Eylül'den sonra savunmasında "nizam-ı alem teriminde hiçbir şekilde şeriat devleti manası yoktur. Bu manayı veren hiçbir tarihçi de yoktur." demiştir. (Savınma, Mayaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 15)

7 (Fevzi Tuz'un İtirafı) *Nokta*, 21 Aralık 1986, s. 21. Ruşen Çakır, *Tarikatlar, Liderler, Partiler, Nokta*, 1 Mart 1987, s. 23. MHP ve Ülkücüler ile Seyh Erol'un *Menzil* dergisi arasındaki ilişkinin içeriği ve anlamı hakkında sağlıklı bir izlenimi, Ruşen Çakır'ın *Ayet ve Slogan* kitabından sağlanabilir. (age, s. 65-72)

8 Belirgin örneklerden birisi, *Türkeş'in öteden beri sıkı bir ilişkide olduğu Samsunlu Nakşibendi büyüğü Hacı Mustafa Bağışlayıcı'dır. Bağışlayıcı ve diğer bazı örneklere* 10. Bölüm'de değinilecek. MHP, 11 Aralık 1977'de yapılan yerel seçimlerde, altı ay önceki genel seçimlerinde sadece yüzde 2.4 oy alabildiği Bingöl il merkezinde, tarikat şeyhlerinin desteğini elde ederek belediye başkanlığını kazanmıştı. (Mehmet Ali Ağaoğlu'nun, MHP, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2118)

içindeki militan kadrolar arasında, İslami değerleri gerçekten benimseyenler istisnai olduğu gibi; İslam'ı lafzen sahiplenmeye bile gerek duymayan unsurlar mevcuttu. "İslam'ın esasları"nı görece hararetli savunanların da, gündelik hayatlarını bu "esaslar"a göre tanzim ettikleri, İslamcı jargonla "İslam'ı yaşadıkları" söylenemez. Buna karşılık MHP'nin Sünni taassubunu seferber ederek anti-Alevi, anti-komünist kitlesel hezeyanlar yaratabildiği Orta ve Doğu Anadolu taşrasında⁹ durum farklıydı. Zaten MHP'nin İslamlaşma stratejisinin birincil hedefi, geleneksel orta sınıfların tekelci kapitalistleşmenin yıkıcı, daraltıcı, mülksüzleştirici etkilerine, Batıcı kültürel modernleşmeye, bu süreçlerin kozmopolitleştirici sonuçlarına isyan ederken İslami söyleme daha sıkı sarıldığı Orta-Doğu Anadolu siyasi coğrafyasıydı. Ülkücülerin İslamlaşma ekimiyle yüksek verim almayı umdukları toprak burası olduğu gibi, bizzat bu ekim için gerekli tohumun kaynağı da aynı araziydi. Buradaki kadrolar İslam'ı en azından siyasi söylem düzeyinde sindirmişti. Ülkücü hareket, gündelik hayat töresinde müslümanlığın ağırlıklı yer kapladığı bu siyasi coğrafyada, toplumsal olarak organikleşmişti. Birçok yerde, biçimlenmesinde başrolü oynadığı anti-komünist/anti-Alevi saldırganlık potansiyeli ve fiilen gerçekleşen saldırılar, kıyımlar; ülkücü hareket ile Sünni Müslüman kitleyi, ortak deneyimin ürettiği kolektif bir kader ortaklığı ("suçortaklığı"!) bilinciyle kaynaştırmıştı. Kısacası, İslamlaşma yönündeki adımlar, Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığa sahipti.

1979/1980 döneminde MHP söyleminde İslami motiflerin ağırlığı artarken, ülkücü hareketle İslamcı hareket arasındaki ilişkiler de sertleşmeye başladı. 1977 seçimlerinde MHP'nin Orta-Doğu Anadolu'daki MSP tabanı üzerinde etkinlik kur-

9 Bu dinamiği 1. Bölüm'de tasvir etmiştik.

duğunun görülmesi, partiler arasında rekabeti kızıştırdı. MHP'nin MSP'ye yönelik tehdidi, ülkedeki hegemonya bunalımına bağlı, geçici bir durumdu; MSP tarafından geçiştirilebilirdi. MSP'ye koşut gençlik örgütü olan Akıncıların radikalleşmeye başlayarak "sokağa" ağırlık koymaya yönelmeleri ise, ülkücü hareketi tehdit eden bir rekabet adımıydı; ülkücüler, stratejileri açısından hayati önem taşıyan sokak politikasında bu rekabeti hazmedemediler. Akıncılarla ülkücüler arasında silahlı çatışmalar oldu. Ülkücüleri akıncılara karşı sertleştiren bir başka neden, tabandaki İslamlaşmacı nüvenin, bazı ülküdaşların MHP'nin İslam politikasının demagojik karakterine tahammül edemeyerek soy İslami harekete geçmelerine varan etkiler yaratmaya başlamasıydı. Ülkücülerin 23 Şubat 1980'de akıncı gençliğin önder ismi Metin Yüksel'i öldürmeleri, gerilimi doruğa ulaştırdı. Akıncılar Derneği, bu cinayeti kınarken, ülkücüleri "14 asır önceki Yahudi İbn-i Sebe'nin ve günümüzdeki emperyalizmin faşist uzantısı olan ırkçı münafıklar" diye tanımladı.¹⁰ Akıncı-ülkücü çatışmaları, 12 Eylül'den sonra ülkücü hareket ile İslamcı hareket arasındaki, 10. Bölüm'de ele alacağımız gerilimin temelinde harç olmuşlardır. Bu çatışmalarla temeli atılan gerilim, 12 Eylül öncesinde MHP'nin İslam'a yöneliş politikasının sınırlarını ve arızalarını da gösterir.

Ülkücü tabanın İslam'a yönelişinde toplumsal ve siyasal-psikolojik etmenler

MHP'nin İslam'a yönelişinin, Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel toplumsal karşılığı bulunduğunu belirtmiştik. Bu, elbette ülkücü hareketin militan tabanı üzerinde etkili olacak

10 *Sebil*, 30 Şubat 1980, s. 8-9. Daha sınırlı düzeyde olsa da, İslamcı hareketten ülkücü harekete de bu dönemde transferlerin olduğu kaydedilmelidir.

bir gerçeklikti. Ülkücü militanlığın toplumsal karakteristiğinin kökü, kültürel ve gündelik hayat dokusuyla bağını koparmadığı Sünni Türk taşra ortamındaydı. Öte yandan, ülkücü militanlığın kentlerde ürettiği kriminal-lümpen çete yapısı karşısında oluşan tepkiler de İslami değerlere daha fazla sarılınmasını getiriyordu. Söz konusu yapı, "idealist" ülkücü militanlarda siyasal-ideolojik temelde; geniş bir taraftar ve kadro kitlesinde ise orta sınıf ahlakı temelinde huzursuzluk yaratıyordu. Ahlâki-siyasal huzursuzluk, ülkücü çetelerin terör ve cinayet rutini, "komünistlere karşı cihad" gerekçesiyle izah edilemeyecek zalim görünümlere büründükçe büyüdü. Idealist kadrolar en azından tecrit olmaktan çekiniyorlardı; "kitle", her iki dünyada hesabını veremeyeceği bir sorumluluğu paylaşmaktan korkar olmuştu. Bu huzursuz atmosferi paylaşan kadroların ve kitlenin, çekincelerini, tepkilerini hem içsel olarak, hem birbirlerine ve dışı karşı "davadan dönmekten" ifade etmelerinin en elverişli yolu, İslami söyleme başvurmaktı. İslami söyleme ve İslam'ın düşünce dünyasına bağlanış, eleştirel kaygılar için olduğu gibi, salt kör siyasal gidişe katlanabilmek için de dayanak sunuyordu. İslamcı yazar Ömer Lütfi Mete'nin saptadığı gibi, ülkücü hareket tabanında tasavvufa, "tasavvuf heyecanına" ilginin 1970'lerin sonlarında yoğunlaşmasında "ölümle burun buruna olan genç insanın gönül huzuru arayışı, önemli bir faktör olarak rol oyna"mıştır.¹¹

"Gönül huzuru arayışı" içinde İslam'a yöneliş, hapishanelerde yoğunlaştı, kitleleşti. 12 Eylül arifesinde hapishanelerdeki ülkücülerin adına savaştıkları devletten gördükleri muamele karşısında şaşırdıklarına 1. Bölüm'de değinmiş; bu şaşkınlığın nasıl şoka dönüştüğünü 2. Bölüm'de incelemiştik. İdeolojik ve teorik donanımsızlık, bu şokun yarattığı hissizlik, dayanaksızlık, yalnızlık duygularını katmerleştirdi. Ülkücü tabanın geldiği toplumsal ahlak ve gelenek içinde,

11 Tasavvuf ve Aksiyon-1, Yeni Düşünce, 18 Mayıs 1990.

varoluşsal bunalımlara kapı açan bu ruh halini dengeleyebilecek bir maneviyat dünyasının etmenlerini sunabilen yegane kaynak, İslam'dı. Moral dayanak bulma, en azından hapishane hayatına tahammül saikiyle, İslami söyleme ve okumalara rağbet arttı.¹² Elbette İslamlaşmayı tamamen "hapishaneye tahammül", "varoluşsal bunalım" vb. negatif saiklere indirgemek, fazlasıyla kaba bir yaklaşım olur. Bu saikler, 12 Eylül arifesindeki İslamlaşmaya dönük düşünsel-ideolojik nüveler ile birlikte, onların yüzeye çıkmalarını kolaylaştırmaları ölçüsünde anlam kazandılar. İslami literatüre ve namazlı-niyazlı bir gündelik hayata yöneliş, salt kendiliğinden gelişen bir süreç değildi; ülkücü önderliğin genç radikal unsurları tarafından da bilinçli olarak teşvik edildi. MHP üst önderliği, morali yüksek tutmak için, 12 Eylül öncesinde "yakında iktidara gelerek af çıkarılacağı" vaadini; 12 Eylül sonrasında ise, devletin "fikri iktidarda kendi zindanda olan bir fikriyata" yaptığı haksızlığı mutlaka farkederek tamir edeceği mesajını yaymıştı. Tahammül karşılığında gayet reel ve somut ödüller vaadeden bu yaklaşımlar, hiçbir pratik sonuç vermedikçe ikna ediciliklerini de yitirdiler. Bu noktada İslam'ın mistik huzuruna daha sıkı bağlanmak, hayal kırıklıklarından koruyucu ve kalıcı bir çözüm yolu idi. Militan tabanla dolaysız ilişki içinde bulunan ülkücü gençlik önderleri, üst yönetimin vaadlerinin ve moral taktiklerinin, "aşağıdaki" insanlara mesafeli ve "soğuk" bakan, onlara manevi güç vermekten uzak kalan yaklaşımlar olduğunu farkediyorlardı. Kendi benliklerini, morallerini ayakta tutmak için de başvurdıkları İslami gündelik hayat düzenini, tabanın moral dayanaksızlığını

12 12 Eylül sonrasında altı yıl Mamak askeri hapishanesinde kalan eski Ülkü Yolu Derneği (ÜYD) başkanı Yaşar Yıldırım, bu durumu şöyle ifade ediyor: "Gerek cezaevinde, gerek dışarda kendine yetebilmek için Allah'a sıkı sıkı sarılacaksın, Manevi yönünün güçlü olması gerekir, yoksa çökersin." (Tempo, 20 Kasım 1988, s. 33)

gidermek için sistematikleştirmeye yöneldiler. Hapishaneleri, manevi bakımdan olgunlaştırıcı bir hayat alanı olarak sundular. Ülkücü terminolojide hapishaneler, 12 Eylül arifesinden başlayarak “Yusufiye”, “Yusufiye medreseleri” ve “taş medrese” olarak tanımlandı. “Yusufiye” tanımı, ülkücülerin kendilerini, İslam mitolojisinde haksız yere hapsedilip zulüm gördüğü ve bu zulme sabırla, tevekkülle direndiği kaydedilen Yusuf peygamberle özdeşleştirmelerinden çıktı. Ülkücüler, kendileri hakkında “Yusuf yüzlü” deyişini kullandılar; hapishaneleri de “Yusuf’un hapsedildiği yer” anlamında “Yusufiye” diye adlandırdılar. Hapishaneler, buralarda girilen yoğun okuma ve İslam’ı öğrenme faaliyeti nedeniyle, “medrese” (“taş medrese”) olarak da tanımlanır. “Yusufiye medresesi”, 12 Eylül’den sonra, bütün bu “anlam”ları birleştiren gizemli bir tanım olarak yerleşikleşmiştir.

Tasvir edilen sürecin hapishanelerle sınırlı olduğu düşünülmemelidir. “Dışardaki” ülkücü kadroların ve militanların da İslami alt-kültürle temasları yoğunlaştı. Hapishaneden yayılan dalgalar ve tahliye olan kişiler bu temas yoğunluğuna ivme verdiler. Kur’an kursları, mahallelerdeki İslami ilişki çemberleri, giderek şeyhlerin vb. cemaat büyüklerinin çevreleri, cemaat “halkaları”, ülkücü tabanın yaygın biçimde başvurduğu toplumsallaşma kanalları oldular. Manevi-moral arayışın yanında, kimi koşullarda, yitirilen grup kimliği ve önderlik yoksunluğu da bu yönelimde etkindi.

İslami okuma ve tefekkür pratiği, ülkücü tabanda kolektif bir olgunlaşma, bilinçlenme, arınma, halisleşme gibi değerlere dayalı bir moralin yayılmasını sağladı.¹³ Bu moral söylem,

13 Bu ruh halinin, Yılmaz Durak gibi efsanevi bir ülkücü önderin ağzından anlatılır: “Mahrum kaldıklarımızla kazandıklarımızı mukayese edince Allah’a şükrediyorum. Artık ufak tefek meseleler problem olmaktan çıkmıştır. Her şeyi Allah rızası için yapınca teferruatındaki sıkıntılar da yok olup gider. İzzimiz dupduru aydınlık hale gelir. Kendini küçük gören özentili bir hayatın malikumu değil, gıpta edilen, örnek

kaçınılmaz olarak özeleştiriyi de beraberinde getirdi. Önemli ülkücü militanlardan Ahmet Şahin Özarslan'ın yazdıkları, İslami halisleşme moralinin, geçmişi İslam adına sorgulamaya iten yönünü ortaya koyuyor: "Gerçekten de dün savunduklarımızı yaşama noktasında zayıf kalıyorduk. Belki buna birçok sebep bulunabilir, ama bunlar haklı olmamızı gerektirmez. Birçok insanın Hak'kı bulmasına ve Hak yoluna girmesine vesile olurken kendi nefsimizde hakikati yaşayamadık. Eksik ve yanlış bilgilerle amel ettiğimiz gibi, İslam adına İslam'a aykırı fiillerimiz de oldu. 'Müslümanlar kardeştir' buyurmuştu yüce Allah. Biz diğer Müslüman kardeşlerimizle birlikte olamıyor, güçlerimizi birleştiremiyorduk. (...) Çileler çektik. Ancak küçük cihaddan büyük cihada geçtik. Bol bol okuduk, düşündük. (...) Artık her şeyi İslama vuruyor, İslam ne diyorsa öyle yapıyoruz. Bu bence kurtuluşun kapısıdır."¹⁴ Ülkücü hareketin İslamlaşma sürecinin simge isimlerinden Remzi Çayır'ın, hapishanelerdeki ülkücülerin yazılarını yayımlayan Bizim Dergâh dergisinin Eylül 1990 sayısında söyledikleri daha da açıktır: "Sebebi veya illeti ne olursa olsun, dünlerin bu konudaki ifadeleri muğlaktı. İslam'ı istemede net ve açık beyanların varlığı kıt ve eksikti. (...) Daha önceleri de yer yer kimi İslami sloganlar, ifadeler kullanılmışsa da, bu silkinişin ve saf manada yapılanmanın dinamizmini oluşturamamıştır. Müsebbib gibi görünen zindanlara düşüşümüz güzellikler getirmiştir." (agd, s. 28)

alınan insan oluruz. Çünkü hayatımız ulvi bir anlama kavuşmuş, mülâddes bir idealin yolcusu haline gelmiştir artık. Hamdık, çiğdik, piştik elhamdülillah." (Yılma Durak, *Mamak Mektupları*, Ocak Yayınları, Ankara 1987, s. 41)

14 Bizim Ocak, 1988, s. 19. Benzeri bir özeleştiril açılımı örneği: "Asr-ı Saadet'e benzemeye çalışan bir erenler cemaati görülür Mamak'ta ve bütün cezaevlerinde... İdeoloji açık ve net, idealizmi taze ve dipdiridir. (...) Dışarda da böyle cemaat olmanız için hiçbir sebep var mıdır? (...) Mükemmel bir hayat tarzı için illâ cezaevine girmeniz mi gerekir?" (Yaşar Yıldırım, *Mamak'ın Diğer Yönü, Bizim Ocak*, Ağustos 1987, s. 7)

İslam'a yönelişte siyasal-ideolojik etmenler

İslam'ın özellikle radikal İslamcı söylem çerçevesindeki siyasal boyutu da, ülkücü tabanın siyasal ve ideolojik arayışına, açmazlarına karşılık verdi. İdeolojik açmazın odağında, devletle-düzenli ilişki meselesi yer alıyordu. Ülkücü hareket, 2. Bölüm'de tartıştığımız gibi, adına komünistlerle savaştığını düşündüğü ve resmen hâlâ savunduğu "Devlet" tarafından "harcanmasının" şokunun ağırlığı altındaydı. 1944 Türkçülük davası hakkında işitilen menkıbeler dışında, devletin sistematik ve fizik baskısıyla ilk kez somut olarak karşılaşılıyorlardı. "Devlet" hakkındaki klasik-resmi tutum, mevcut durumda bağlayıcılığını yitirmişti. Radikal İslami söylemin "laik devlet" karşıtı söylemi, bu ideolojik boşluğu dolduran son derece yararışlı bir kaynak olarak imdada yetişti. Radikal İslami söylem, ülkücü hareketin 1970'lerde iyice soluklaşmış olan düzen karşıtı demagojisini tahkim etmesine de katkıda bulundu. Düzen karşıtı söylemle ilgili gelişmeleri 7. Bölüm'de ele alacağız.

Ülkücülerin radikal gençlik önderliği, hareketin siyasal geçmişini, devletin ve 12 Eylül'ün kendilerine tepkisini İslami temelde açıklayacak şekilde yoruma tabi tuttu. Ülkücü söylemde, mücadelelerinin "komünizm tehlikesine karşı İslami bir tepki"yi yansıttığı tezi, 12 Eylül öncesinde de motif olarak kullanılmaktaydı. 12 Eylül'den sonra, "İslami tepki" etmeni bir "motif" olmaktan çıktı, mücadelenin esas saiki ve dinamigi olarak sunulmaya ve gerçekten de öyle algılanmaya başlandı. Bu yoruma göre, başlangıçta milli-manevi değerleri koruma saikiyle devletin yanında yeralan ülkücü hareket, İslam'ın bilincine vardıkça, mevcut (laik) devletin/rejimin de değiştirilmesi gerektiğini düşünmeye, en azından sezmeye başlamıştı.¹⁵

15 "(Kanımuza aksa da zafer İslam'ın") Öyleyse benim hayatım pahasına zaferini istediğini İslam nedir diye düşünmeye başladı. Sonra da İslam'ın ilahi vahye

Devletin 12 Eylül'de ülkücü harekete gösterdiği serî tepkinin, bu hareketin sadece komünizme karşı reaksiyon olmayıp, laik düzeni tehdit eden bir İslami potansiyel olduğunu anlamasından kaynaklandığı savunuldu. Hattâ 12 Eylül'ün, bu İslami potansiyeli yok etmek amacıyla "ülkücü harekete karşı yapıldığı" iddia edildi.

12 Eylül'e ve devlete karşı duyulan tepkinin teorileştirilmesi için elverişli bir kaynak olduğu anlaşılan radikal İslamcı eleştiri; İslam'dan 1980 öncesinde algılanmayan siyasal ve ideolojik perspektifler çıkarsanmasını beraberinde getirdi. İslam'ı "ahlak ve fazilet" alanına hapseden ve onu mütevekkil bir konformizmin, pasifizmin kaynağı sayan kabuller sarsıldı. Eskiden reaksiyoner anti-komünizm doğrultusunda "İslam'ı koruma" çerçevesinde kullandıkları "cihad" kavramının, "İslam'ı bütün dünyada egemen kılma" amacına dönük atak, aksiyoner bir öz içerdiği idrak edildi. Uluslararası İslami yükselişin ve özellikle İran İslam devriminin, bu süreçte elbette etkisi büyüktü. Sonuçta ülkücüler, "edindikleri" İslami terminolojiyi ve sorunsal etmenlerini, ideolojilerine ve siyasal söylemlerine sistematik, kalıcı biçimde yedirmeye yöneleceklerdi.

İslamlaşmanın teorik kaynaklarına bir bakış

Ülkücü hareketin İslamlaşma yöneliminde etkisi olan teorik kaynakları, çeşitli düzeylerde saptamak mümkün. İlkın, "Türk

dayanan temel değerlerini anlamaya, almaya ve hayata uygulamaya gayret etti. Ve ülkücü nesil kendisine unutturulan Türk-İslam düşünce tarzını kendi bünyesine yeniden adapte etme imkanı buldu." (Muhammed Cemal, *Ülkücü Hareketin Dünü, Bugünü, Yarını, Bizim Ocak*, Ağustos 1990, s. 8-9) 12 Eylül sonrasında hapishane kaynaklı ülkücü edebiyatın en popüler ve "bestseller" yazarlarından olan Renâzî Çayır, *Zibilde Papatya Açtı* ve *Kelepçemin Türküsü* adlı romanlarını, "ideal toplumun ancak İslam'la kurulabileceğinin" yavaş yavaş birtencine varan "genç idealist" kahramanlar etrafında öreri; 12 Eylül'ün amacının, bu istikrarlı ve sağlıklı gelişmeyi baskılamaya dönük olduğunu işler.

milliyetçiliğinin" düşünsel ve ideolojik geçmişindeki, İslami söyleme ağırlık veren "ekoller" ele alınabilir. Bu bakımdan aslında en bütünlüklü ve zengin ekol, Nurettin Topçu ve onu izleyen *Hareket* dergisinin düşünsel mirasıdır; ancak bu bereketli referans kaynağının, etkisi pek az, olduğu kadarıyla da dolaylıdır. Buna karşılık, sistematiklikten yoksun olan Necip Fazıl Kısakürek ve "Büyük Doğu" ekolü mirasının, İslamlaşmaya moral teşvik etkisi küçümsenmemelidir. Radikal İslamcı literatürün etkisine değinmiştik. Ülkücü harekete tarihen, siyaseten ve "milli" bakımdan daha yakın olan kaynaklardan, Erol Güngör'ün ve özellikle de Seyit Ahmet Arvasi'nin etkisinin altını çizmek gerekir. Arvasi'nin teorik tutumu, ülkücü tabandaki İslamlaşma yöneliminin temel ideolojik öncüllerini sunar.

Ülkücülerin İslamlaşma sürecinin teorik gereklerini en fazla karşılayabilecek olan potansiyel kaynaklardan birisinin Topçu ekolü olduğunu söylemek, gerçekçi bir spekülasyondur; ama bu imkan, salt "potansiyel" düzeyinde kalmıştır. Nurettin Topçu (1909-1975), Türkçü-milliyetçi akımın tarihinde Remzi Oğuz Arık'la birlikte "Anadolucu" kanatta en önemli isimlerinden birisi olarak yer almıştır. Anadolucular, Turancılar'la polemik halinde, Anadolu'daki tarihsel-kültürel Türk varlığına dayalı bir perspektifi savunmaktaydılar. Nurettin Topçu'nun ideolojisinde bu polemik 1950'lerden sonra önemini yitirdi; buna karşılık, gene Anadolu-Türk geleneği çerçevesinde İslam'a verdiği önem belirleyicilik kazandı. 1966-1975 döneminde onu diğer Türkçü-milliyetçi çizgilerden ayırdeden temel etmen budur: İslam'ı, "milleti oluşturan unsurlardan birisi" olarak değil, bütünlüklü ve "mutlak" olarak benimseyip, milliyetçiliğin temel ilkesel varlığına dönüştürmeye yönelmesidir. İslam'ın kapitalizmle bağdaşmazlığını Türkiye'de ilk tartışan düşünürlerdendir. İslam'da yapılması gereken ıslahatın, "dinin ruhu demek olan tasavvufla ona uygun şekiller

arayan şeriatın uzlaştırılması" olduğunu; bu arayışın, gıdasını "Anadolu cemaatçiliğinde" bulabileceğini savunmuştur.¹⁶ Topçu 1975'te öldükten sonra, yönettiği *Hareket* dergisini 1970'lerin sonuna dek yayımlayan izleyicileri, onun tezlerini uçaştırarak siyasallaştırmaya çalıştılar. Üstadlarının anti-Kemalist eleştirisini radikalleştirdiler: "Bürokrasiye" karşı, onun tarafından Cumhuriyet arifesinden beri ezildiğini, sömürüldüğünü savundukları, geleneksel cemaat yapılarında milli-manevi değerlere toplumsallaşan Anadolu halkından yana bir söylem benimsediler. En fazla, Türklük ile İslam'ın Anadolu cemaatçiliği içinde bütünleştiği, dolayısıyla gerçek Türk milliyetçiliğinin İslam'la yüklü olması gerektiği üzerinde durdular. Bu bağlamda, *Hareket*'in sürükleyici yazarlarından D. Mehmed Doğan, "Türk'ün kendi uzviyetinin varmak istediği yeri İslam'da bulduğunu; bu yüzden Türk ile İslam'ın çatışan unsurlar değil, uyuşan 'bir'leşen varlıklar olduğunu" savunarak, o sıralar gündeme gelen "Türk-İslam sentezi" kavramına karşı çıktı. *Hareketçiler* ülkücü hareketteki İslamlaşmayı desteklerken; MHP'yi, İslam'la çelişen yönlerini budamadığı, resmi ideolojiye, devlete ve dolayısıyla Batılılaşmaya tabi kaldığı için eleştirdiler. *Hareket*'in düşünsel birikimi, bunca elverişliliğine rağmen, 70'lerde bu çizgi "Türk milliyetçiliğinin" ana akımı haline gelen MHP ile özdeşleşmeyerek marjda kaldığı için, ülkücü hareket tabanında pek farkedilmedi. Topçu ve *Hareket*'in söyleminin "gereğinden fazla entelektüel" olması yanında; bu çevrenin 1980-1984 döneminde etkili bir yayın faaliyeti yürütmüyor oluşu ve o zamandan benimsedikleri darbe karşıtı tavır nedeniyle

16 Nurettin Topçu'nun öğretisi hakkında bilgi veren bir inceleme: M. Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı*, Mesaj Yayınları, Ankara 1986. Topçu/Hareket çizgisinin 1970'lerde oluşturduğu düşünsel birikimi hakkında fikir verebilecek iki kitap: D. Mehmed Doğan, *Batılılaşma İhaneti* (5. baskı), Birlik Yayınları, İstanbul 1979; Ezel Erverdi-Dutsun Özer-Ahmet Debbagoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma* (2. baskı), Dergah Yayınları, İstanbul 1979.

lkclere yakın yayın organlarına pek "sokulmamış" olmaları da, "keşfedilemeyişlerinde" etkendir.

Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), lkc tabanın İslamlaşma arayışı içinde ilk elde başvurduğu kaynaklardan birisi oldu. "Şairler sultanı" ünvanıyla anılan "stad"ın, bu bölümün başlarında ele aldığımız gibi 1977'de MHP'ye açık destek vermiş bulunması, eserleriyle daha kolayca ve endişesizce buluşmasını sağladı. Türkiye'yi İslami dirilişin merkezi ve mukadder öncüsü olarak gören anlayışı da, ideolojik olarak kendisiyle özdeşleşmesinde pay sahibi oldu. Kısakürek literatürü, düşünsel ve ideolojik etmenlerden çok, İslami söylem adına moral cazibe sunmasıyla önemliydi. Coşkun, polemik eksenli üslubu algılanmasını kolaylaştırdı. "İman ile aksiyon"un bağdaşmasını savunan militan söylemi, lkc tabanın psikolojik ve düşünsel dünyasına çok rahat yerleşmesini sağladı.

Prof. Erol Güngör (1938-1983), lkc tabanda belki daha az popüler, fakat özellikle kadrolar düzeyinde etkili bir kaynaktı. Erol Güngör, 70'lerde tam anlamıyla partizan bir ideolog olmamakla birlikte, MHP'ye yakın olmuşt. "Genel sağ" siyaset ile de bağlantılı bir akademisyendi. 1960'larda AP, 1970'lerde MC iktidarlarıyla iyi ilişki içinde oldu; 12 Eylül döneminde de, 1983 Nisan'ında ölene dek, Konya Selçuk niversitesi rektrlğnde bulundu. Bu profil, 3. Bölüm'de çizdiğimiz "faşist entelejensiya" tipolojisine uymakla birlikte, Erol Güngör, resmi ideolojiye ve bürokrasiye karşı daha eleştirel tutumuyla bu ortalamadan biraz farklılaşır. Rahle-i tedrisinden geçtiği Mümtaz Turhan'ın da etkisiyle, Batılılaşma karşı söyleminde anti-elit etmenler ve muhafazakâr bir "halklık" havası görülür. Ayrıca, sosyoloji alanındaki bilgi birikiminin zenginliğiyle, söz konusu entelejensiya ortamının "stndedir". Erol Güngör'n İslamlaşma sürecindeki lkc taban nezdinde kazandığı saygınlıkta, görece zengin düşünce dünyasının payı oldu. 1970'lerdeki yazılarında, resmi ideo-

lojinin kısmen MHP tarafından da kullanılan düşünce mirasını, bu arada Türkçü-Turancı ulaşımları, Türklük ve İslamiyetin bağdaştırılması gereğini belirten bir yaklaşımla eleştirmiş olması,¹⁷ uyandırdığı ilginin esasını açıklar. Erol Güngör, İslam'ın İslam öncesi Türk kültürüyle nasıl kolay uyuştuğunu ve dinin Türk milli kültürünün oluşumundaki rolünü vurgularken Türk-İslam Sentezi ideologlarına yaklaşıp; "İslamiyetin Türklere cihanşümul bir vazife yüklediğini" saptarken, ülkücü hareketin "nizam-ı alem ülküsü" şiarıyla bağdaşır.¹⁸ 1980'lerin başında çıkan ve çok baskı yapan *İslamın Bugünkü Meseleleri* (Ötüken Neşriyat, 1981) ve *İslam Tasavvufunun Meseleleri* (Ötüken Neşriyat, 1982) kitaplarında daha fazla "İslam'ın içinden" konuşması, ülkücü tabanda güncelliğini pekiştirdi. Erol Güngör, bu kitaplarında İslami yükselişi, arka planı ve potansiyelleri bağlamında tartışır; İslamcı cemaatleri ve çevreleri bu doğrultuda tartışmaya, harekete geçmeye çağırır. İslam dünyası içindeki "pasif direnişçi" tavrı eleştirerek, İslam'ı Batı ve modernizm karşısında güçlendirmeye dönük akımın mirasını benimser. Hilafetin Sünni İslam doktrininde zorunlu bir esas olmadığını, her devlet reisinin "halef" işlevi görebileceğini savunarak, İslam'da milletin (ve milli devletin) tanındığını vurgular. Son iki cümlede belirtilen tutum alışlarıyla, radikal İslamcı akımın fundamentalist ve "enternasyonalist" özüne karşı çıkmış olur. Ana hatları çizilen bu tutum, ülkücü hareketin, milliyetçiliği "Batı kültürü-İslam kültürü".

17 *Dünden Bugünden*, Mayaş Yayınları, Ankara 1982, s. 97-108. Erol Güngör 1970'lerin başında MHP'nin teorik yayın organı *Töre* dergisinde yazdığı yazılarda, Ziya Gökalp'in medeniyetin evrenselliği bağlamındaki Batıcılığını, İslam'ı ihmal ettiği için eleştirmesi nedeniyle, Türkçü eğilimin baskın olduğu ülkücü camiada tepki görmüştü. 70'lerde tepki gören bu eleştirileri, on yıl sonra ülkücü tabanda da benimsendi.

18 *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1980, s. 104-110.

karşıtlığı temelinde, İslami temelde yeniden tanımlama çabasıyla bağdaşmıştır.

Ülkücü tabanda İslam'a yönelik sürecinde en popüler olan kaynak ise, Seyit Ahmet Arvasi literatürüdür. Popülaritesinde her şeyden önce, "aileden" olması etkili olmuştur; S. Ahmet Arvasi (1934-1988), MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasının 21 numaralı sanığı idi. Hüseyin Hilmi Işık cemaatiyle de iyi ilişkisi olan Nakşibendi büyüklerinden Şeyh Abdülhakim Arvasi'nin akrabası olan Seyit Ahmet Arvasi'nin, MHP üst önderliğinin gözünde "aşırı İslamcı" bir açılım tehlikesini temsil ettiği; partinin "İslam'a oynadığı" 1977 seçimleri arifesinde bile, fazla sivrilmesini engellemek amacıyla yayın organlarından ve iç kamuoyundan uzak tutulmaya çalışıldığı biliniyor. Seyit Ahmet Arvasi'nin 1979'da yayımlandıktan sonra birçok baskı yapan *Türk-İslam Ülküsü* kitabı,¹⁹ ülkücü hareketin İslamlaşma sürecinin ürettiği terminolojinin, temel teorik ve ideolojik tutumların, formüllerin kataloğu niteliğindedir. Ayrıca, kitaba adını veren "Türk-İslam ülküsü" kavramlaştırması, İslamlaşan ülkücü hareketin kendisini Türk-İslam sentezinden, bu bağlamda da resmi ideolojiden ve genel faşizan sağdan ayırarak özgül siyasal kimliğini ifade etmesinin aracı haline geldi. Arvasi, "Türk-İslam ülküsü"nü "Türk-İslam sentezi"nden şöyle ayırdetmekteydi: "Din ve milliyet, zıt değerler değildir. Bu sebepten, 'sentez', tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız 'Türk-İslam sentezi' yerine, 'Türk-İslam ülküsü' sözü daha uygun olur düşüncesi ile kitabımızın adını 'Türk-İslam ülküsü' olarak seçtik. Bunu ısrarla kullanacağız." (age, 1. cilt, s. 8)

Arvasi'nin "Türk-İslam ülküsü" doktrini, Türklük ve İslamiyeti organik bir "vahdet" içinde, neredeyse özdeşleştirmeye

19 *Türk-İslam Ülküsü* (üç cilt), Burak Yayınevi, İstanbul 1979.

varabilecek ölçüde bütünleştirme çabasına dayanır. Buna göre, İslam, "medeniyetlere ve kültürlere biçim veren", "milletleri inkar etmeyen, aksine milleti, nitelikleri içinde tutarak geliştiren" bir "üst-sistem"dir: "Ondaki küfrü atar, ancak milli şahsiyeti korur. İslamiyet, kendine aykırı olmamak şartı ile 'örfe' (töreye) uymayı emrettiğinden milletin üslubunu yansıtır." (age, 1. cilt, s. 82). İslam'ın millet varlığını, dolayısıyla milliyetçiliği meşru saydığını kanıtlamak, ülkücü hareketin İslamlaşma sürecindeki temel meselesidir. Arvası bu temel meseleyi, Kur'an'ın Hucurat suresini referans göstererek halleder: "Ey insanlar, biz sizleri bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi, şubelere (ırklara, milletlere) ve kabilelere ayırdık."²⁰ Hucurat suresi, 1980'lerde ülkücü söylemde milliyetçiliğin İslam'a uygunluğunu kanıtlamak için çok sık kullanılacaktır. Arvası, Türklük-İslamiyet bütünleşmesini, Türk-İslam Sentezcileriyle aynı kurgu içinde yorumlar. Türkler, "bazı Şamanist bulaşmalara rağmen inanç itibarıyla adeta İslam'a hazır" halde oldukları için, bu dinle en mükemmel şekilde bütünleşen, ona "peygamberimizden ve yüce 'sahabi kadrosundan' sonra" en iyi hizmet eden millet olmuşlardır. (age, 1. cilt, s. 84-87) "Türk milletinin, 'cihan

20 *Türk-İslam Ülküsü*. 1. cilt, s. 123. İslamcı yrdın Ali Buluç ise, Kur'an çevirisinde (Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Anlamı, Pınar Yayınları, İstanbul 1983) bu surenin ilgili ayetini millet kavramını dayatmadan aktarır: "...birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler olarak kıldık." (age, s. 521) Ülkücü hareketten radikal İslami harekete geçen Mehmed Sünbül, Mayıs 1989'da yayımladığı *Milliyetçi Miyiz? Müslüman Miyiz?* risalesinde bu tezi şöyle eleştirmişti: "Bazı ideologlar, Hucurat suresindeki bu ayeti, milliyetçiliğin mübah olduğunu delil olarak ileri sürmektedirler. Halbuki, bütün tefsircilerin ittifakıyla, bu ayet ile, kavmiyetçiliğin red edildiği, üstünlüğün takvada olduğu sübut bulunmuştur, ayetleri heva ve heveslerine tabi kılanların fitnesinden Allah'a sığınırız. (...) Bu çarpık mantıkla hareket edilecekse, aynı ayetteki 'sizi bir erkekle bir dişiden yarattık' şeklindeki ilahi kelimadan hareketle, madem ki erkek ve dişi sınıflaması Kur'an'da geçiyor, o halde 'erkekçilik' ve 'dişicilik' de yapılmalıdır, sonucuna varılır ki, böyle bir yorumun abesliğini tartışmaya bile gerek yoktur." (age, s. 20)

hakimiyeti melkûresi' olan alemşumûl mesajı İslam'ın ilay-ı kelimetullah ve nizam-ı alem davasıyla" örtüşmüş, "böylelikle Türk milleti 'resul-u ekrem'in vekili' olarak cihana yüzyıllarca hükmetmiştir." (age, 1. cilt, s. 268-269) Arvasi, zaten büyük ölçüde Kafesoğlu'na dayanarak aktardığı bu kurgu üzerinde, Türklerin İslam'ın öncülük misyonuna sahip seçkin millet olduğu tezini, Türk-İslam Sentezcilerde olmayan bir açıklık ve kapsamlılıkla öne çıkarır. Sentezciler, Türklüğün İslam'daki seçkinlik-öncülük misyonunu doğrudan doğruya Türklük adına işlerken; Arvasi sonuçta gene Türklüğün "lehine" olan bu misyonun "İslam'a hizmet" boyutuna vurgu koyar. Türk-İslam Sentezi ideologlarının zımnen geçmişte bıraktığı bu misyonu, kararlılıkla ebedileştirir ve pençesi altında inleyen" İslam alemini, ancak bu tarihi mesajını yeniden edinerek Türklüğün kurtarabileceğini belirtir. (age, 1. cilt, s. 337 ve 3. cilt, s. 140) "İslam dininin bir mümini dıştan kuşatması ile içten fethetmesi" anlamına gelen ve ayrılmaları gaflet değilse ihanet demek olan şariat ile tasavvufun bağdaştırılıp birleştirilmesi işini de "ancak Türk-İslam ülkücüleri gerçekleştirebileceklerdir." (age, 1. cilt, s. 65) Arvasi, böylece İslam içinde de Sünni totalitarizmine dayalı anti-demokratik bir tavır alır. Sünni İslam dünyasındaki radikal, anti-kapitalist ve fundamentalist akımları da reddeder. Ona göre bunlar dirilişin değil, çözümlenin, "ideolojik kamplaşmaların" yansımasıdır; hatta bu hareketlerin en kapsamlı ve radikallerinden Müslüman Kardeşler'i bir mason tezgahı olarak sunar. (age, 3. cilt, s. 132-138) Seyit A. Arvasi, Türk-İslam Sentezcilerin, İslami cemaatlerin çoğul yapısını eleştirerek, dini tek bir otorite altında, devlet denetiminde görmek isteyen yaklaşımını da paylaşır: Tek parti döneminde resmi din eğitimi olmadığı için oluşan gizli dini eğitim ağı, birtakım cemaatlerin, farklı ve hepsi iddialı dini otoritelerin türemesine, "cemiyyetin parçamparça olmasına" yol açmış, "yabancı etkiler ve tehlikeli

din akımları da gündeme gelebil"miştir.²¹

Kısaca, Arvası'nın "öğretisindeki" klasik faşist etmenlere de değinmekte yarar var. Arvası, "faşizmin ırkçılık anlayışı" dediği "biyolojik ırk" kavramından farklı olduğunu savunduğu bir "içtimai ırk" kavramı tanımlar. Bu "içtimai ırk" ile ilgili olarak çizilen stratejinin, "faşizmin ırkçılık anlayışı"ndan farkını görmek zordur: Vazedilen, bir milleti teşkil eden fertlerin, ailelerin, sınıf ve tabakaların 'soy birliği şuuru'na sahip olması, uzak coğrafi alanlardaki Türk çocuklarının birbirleriyle evlenmeye teşvik edilerek, yabancılarla evlenmeye karşı kamuoyu 'uyanık' tutularak, Türk içtimai ırkının geliştirilmesidir. (age, 1. cilt, s. 119-121) Ziya Gökalp'in "hars-medeniyet" ayrımının evrenselci, çoğulcu açılım potansiyeli içeren veçhesine getirdiği eleştiri, Arvası'nın "milli kültür" anlayışının faşist karakterini ortaya koyar. Türk-Islam Sentezcilerinin Gökalp yorumlarında harsı (kültür) medeniyetten tamamen yalıtarak ırkçı-faşizan bir içerik yüklediklerine 3. Bölüm'de değinmiştik. Arvası daha da ileri gider: Hars-medeniyet ayrımını reddederek, "beynelmilel medeniyet" anlayışının gayrı-milli, evrenselci değerlere sağladığı sınırlı meşruiyeti de sıfırlar: "Biz kültürün de, medeniyetin de 'milli' olduğuna inanıyoruz. Yani hem kültürde, hem de medeniyette milliyetçiyiz. 'Türk Medeniyet Tarihi'ni yazan Ziya Gökalp'in medeniyette 'beynelmilelci' oluşunu yadırgıyoruz. (...) Z. Gökalp'in 'hars milli olduğu halde medeniyet beynelmileldir' görüşünü 'hars da medeniyet de millidir' tarzında tashih ederek kabul ediyoruz." (age, 1. cilt, s. 248-252) Seyit A. Arvası, MHP'nin 70'lerdeki otoriter faşizan devlet anlayışını sürdürür: Fakirliğine, geriliğine rağmen "toplum şuuru" ve "içtimai kontrol" bakımlarından olumlu olan tarım toplumundan;

21 Arvası ile Yapılan Yayınlanmamış Son Röportaj, Yeni Düşünce, 29 Aralık 1989.

“sosyal ve moral bağların zayıfladığı, içtimai kontrolün yetersiz kaldığı, huzursuz” sanayi toplumuna geçişte, “güçlü ve milli devlet anlayışı”nın müdahalesi zorunludur. (age, 1. cilt, s. 216-217)

Bir kimlik ve söylem olarak “Türk-İslam ülkücülüğü”

Yukarıda ana hatları belirlenen Türk-İslam Ülküsü “öğretisinin”, Türk-İslam Sentezi “doktrininden” özsel ve teorik olarak farklı olmadığı; ayrımların salt vurgu düzeyinde ortaya çıktığı görülüyor. Arvasi ve “Türk-İslam Ülküsü”nü özgül bir sistematik olarak benimseyen başkaları, İslam’ı Türk-İslam Sentezi söylemindekiinden daha fazla öne çıkardılar, İslami terminolojiye daha fazla dayandılar; “İslam’ın Türklüğü yücelttiği” önermesini tersten okuyarak “Türklüğün İslam’ı yücelttiğinin” altını çizdiler. Bu farklılıklar vurgu farklılıkları olmaktan ileri gitmedi, teorik dayanağa kavuşmadı. Buna karşılık, İslam’a yönelen ülkücüler, Türk-İslam Ülküsü’ne özgül vurgu farklılıklarını, Türk-İslam Sentezi’nden kategorik olarak farklı, özgül bir sistematığın yapıtaşları saydılar. Kendilerini “Türk-İslam ülkücüleri” diye adlandırdılar; aşağıda inceleyeceğimiz gibi, ülkücü hareketin radikal gençlik önderleri, bütün olarak siyasal söylemlerini, “Türk-İslam ülkücüsü” kimliği etrafında yeniden inşa ettiler. Böylece Türk-İslam Ülküsü, teorik temelsizliğinden bağımsız olarak, pratik bir ideolojik ve siyasal gerçeklik kazandı. Söz konusu gerçeklik esas alınarak, kitabın bundan sonraki bölümlerinde “Türk-İslam ülkücüsü” kimliği, özgül bir tanım olarak kullanılacak.

Ancak ülkücü misyonun “Türk-İslam ülküsü” söylemi ve “Türk-İslam ülkücüsü” kimliği ile bürünmeye çalıştığı İslami kisve, İslamlaşmaya yönelen ülkücülerin tamamını tatmin etmedi. Küçümsenmeyecek bir kesim, ülkücü hareketin

ideolojisinin ve yapısının İslam'la bağdaşamayacağı; Türk-İslam ülküsü formülünün de bu gerçeği etkilemeyecek bir demagoji olduğu kanısındaydı. Bu kesimin ülkücülükten kopmaya yönelmesi, ülkücü hareketin radikal gençlik tabanında ciddi bunalıma yol açarken; Türk-İslam ülküsü söylemindeki İslamcı vurgunun, hareket içinde de bizzat bu söylemin ağırlığının artmasını getirecekti...

Ülkücü hareketten İslami harekete kayış

Ülkücü hareket içinde radikal İslamcı harekete kayış, küçük çapta, İran devriminin yaydığı cazibenin de etkisiyle²² 12 Eylül öncesinde başlamış, hatta saf değiştirmeye yönelen bazı ülkücülerin "teşkilat"ça öldürtüldüğü söylenmişti. 12 Eylül sonrasında yoğunlaşan İslam'a yöneliş, hapishanelerde birçok ülkücünün ülkücülükten koparak, siyasal kimlik olarak da "soy" Müslümanlığı benimsemesini beraberinde getirdi. Giderek daha fazla ve kapsamlı biçimde tanışılan İslam'ın bütünlüklü yapısının ve özellikle radikal İslamcı literatürün kavrayıcı söyleminin; ülkücüleri ciddi öz-sorgulamaya iten bir siyasal-ideolojik meydan okuma olması doğaldı. Ülkücü ideolojinin kofluğu, bu meydan okumayı düşünsel düzeyde oldukça yıpratıcı kıldı. Düşünsel öz-sorgulama süreçlerinin önüne, kemikleşmiş siyasal kimliklerini koruma kaygısıyla kayıt koymayanlar, kolaylıkla kopmaya doğru gittiler. Kopuş, 1984'de Mamak askeri hapishanesinde başladı. Müslümanlığı bir kimlik olarak benimseyenler ayrı bir grup/cemaat gibi davranmaya yöneldikçe, ülkücü hareketin önderliği, gündelik

22 İran devriminin ülkücü taban üzerindeki etkisine belki tekil, ama anlamlı bir örnek, namılı ülkücü katillerden İsa Armagan'ın 12 Eylül anifesinde hapishaneden kaçtıktan sonra İran'a giderek devrim muhafızı olmasıdır. (MHP'li Fevzi Tuz'un itirafları, *Nokta*, 21 Aralık 1986, s. 23)

hayatta onlara çeşitli boykotlar uygulamaya başladı. Konuşma yasağı gibi uygulamalarla, bu yönelimin öncüleri kitleden tecrit edilmeye çalışıldı. Ancak ayrışma engellenemediği gibi, başka hapishanelere de yayıldı. 1987 yılı başlarında Malatya E Tipi hapishanesinde "Müslümanlar" imzasını kullanan onbir eski ülkücü, ilk kez ayrı koğuş talebini ortaya attılar. Malatya'yı Gaziantep, Çanakkale, Bursa ve Bartın hapishanelerindeki gruplaşmalar izledi.²³

Bir grup eski ülkücünün 1986/87'de 12 sayı çıkardığı *Yazı* dergisi, soy İslamcılığa kayışın ilk dışa yansıması ve duyurusuydu.²⁴ *Yazı'yı* çıkaranlar, Nisan 1987'deki ilk sayının başyazısında "dergiyi elinde tutan pek çok okuyucunun *Yazı'yı* belki başka bir isimle çoğu kez tasarladığını" belirtiyorlardı. Gerçekten *Yazı*, ülkenin her yerinde, Müslümanlaşma süreciyle ülkücü kimliğini bağdaştırmaya çabalayan büyük bir kitlenin arayışına denk düştü ve ortalama 2 binlik satışının çok ötesinde etki yarattı. *Yazı'nın* bu arayıştaki tavrı, milliyetçiliğin, ülkücülüğün de dahil sayıldığı "dünyevi, beşeri" ideolojilerden tamamen arınmış bir İslam'ın benimsenmesi doğrultusunda idi. Dar anlamda siyasal-doktriner bir çabanın ötesinde, dergi yazarlarından Ahmet Erkan'ın söyleyişiyle "işe iktidarımızın bulunduğu en küçük alandan başlayıp önce nefslerin fethe edilmesi" öngörülüyordu. Ülkücü hareketin geçmişte İslam'la ilişkisinin ise, "komünistlere karşı devlet için canını feda etmeye hazır bir gücü oluşturma amacıyla", İslami motifleri

23 Bu süreç hakkında toparlayıcı bir röportaj: Ülkücülüktən Ümmetçiliğe, *Nokta*, 29 Kasım 1987, s. 38-39. İslamcı açıdan bir değerlendirme: Abdullab Muradoğlu, *Objektif*, Temmuz 1989, s. 14-17.

24 Bu küçük ama etkili girişim hakkında, *Yazı* dergilerinin yanı sıra, derginin sahibi ve sorumlu yazışları müdürü Mehmet Kahraman'ın, genç bir radikal Müslüman grubun çıkardığı *Girişim*'in Eylül 1987 sayısındaki bakılabilir (agd, s. 52-55). Burhan Kavuncu, 1990 Aralık'ında *Yeryüzü* adında radikal İslamcı bir onbeş günlük haber dergisi yayımlamaya başladı.

salt slogan düzeyinde kullanmaktan ibaret olduğunu savunuyorlardı. Zaten, ülkücü hareketin “amir ilkesi” konumundaki lider-teşkilat-doktrin üçlemesinin, İslam’la ancak böylesine araçsal bir ilişkiyi kaldırabileceği kanısındaydılar. Bu tavır, beklenebileceği gibi, ülkücü önderler tarafından birçok bölgede Yazı için okuma yasağı konulmasına yol açtı. Bu yasağa koşul olarak, ilk zamanlarda siyasal kimliklerini olabildiğince perdelemeye çalışan Yazı kadrosunun ülkücü harekete karşı tavrı da netleşmeye başladı. Derginin Mart 1987’de çıkan son (11/12) sayısı, bu bakımdan doruktu. Bu son sayıda; Malatya E Tipi hapisanesinde “Müslüman” kimliğini kullanan onbir eski ülkücünün bağımsız koğuş mücadeleleri duyuruldu; gençlik içinde büyük saygınlığı bulunan, eski Ülkü Ocakları Genel Başkan Yardımcısı ve MHP davasında beş yıla hükümlü Burhan Kavuncu, kendisiyle yapılan uzun söyleşide Yazı’nın ideolojik hattını siyasal sonuçlarıyla birlikte açıkça ortaya koydu: “Soldaki, sağdaki siyasal yapılanmalarda hatta MSP benzeri geleneksel İslami yapılanmalarda ulusçu kabullerin etkili olduğunu rahatlıkla görebilirsiniz. İşte ülkücülük, resmi ideolojinin (milliyetçiliğin) heyecan unsuruyla aktivite kazandığı bir oluşumdur. (...) Milletimizi meydana getiren unsurlardan birisi de ‘din’ olduğu için, ulusalcı düşünce içinde din de yer alır. (...) Din motif olmaktan çıkarak dünya görüşünün belirleyicisi olduğunda ise, artık ulusalcı düşünce ve ülkücülük yerini, evrensel ve ideolojik Müslüman kavramına bırakacaktır. (...) Meşru görmediğimiz bir yapı içinde kalarak, doğruları savunamayız.” Kavuncu, “Türk-İslam ülküsü” öğretisini de İslam adına meşru saymıyordu: “Yeni Düşünce gazetesinde bir arkadaş Türk-İslam Sentezi’nin resmi ideoloji tarafından İslami uyanışa karşı bir alternatif olarak getirildiğini yazıyor. Bu tespiti katılmamak mümkün değil. Aslında aynı şeyin Türk-İslam Ülküsü veya ülkücülük için de düşünülmesi gerektiği açıkça

ortada." Bu söylenenlerle savunulan, milliyetçilik-ölkücölük kimliğinin, "soy" Müslöman kimliği karşısında tamamen tasfiyesi idi.

Ölköcü hareketin kadro tabanındaki Müslömanlaşma sürecinin yol açtığı ideolojik ve siyasi kopuşlar, ilk kez Yazı sayfalarında medyaya yansımış oldu. Ancak bu yansıyış, sonuğa ölköcü ve Müslöman kamuoyu içinde de marjinal sayılabilecek bir sınırlılıktaydı. 1987 yazında Mamak'ta Müslömanlık yolunda ölköcü hareketten kopuş akımının önderlerinden (hattâ kimi değerlendirmelere göre önderi) olan Hüseyin Kurumahmutöğü'nün ölümlünü izleyen gelişmeler, bu bakımdan dönüm noktası sayılabilir. MHP davasında 104 yıl hüküm giymiş olan Hüseyin Kurumahmutöğü, askerlerin emirlerine rağmen başında namaz takkesi ve elindeki tespih taşımaya devam ettiği için yediği dipçikler sonucunda, 15 Temmuz günü öldü. Mamak'taki ölköcüler, Kurumahmutöğü'nün İslamı yaşama yönündeki kararlılığı ile İslami hareket içinde efsaneleştireceği açık olan ölümlünü, "ölköcü şehit" ibareleri ile duyurdular. Burhan Kavuncu gibi ağırlıklı isimlerin de aralarında olduğu bir grup eski ölköcü, radikal Müslöman Girişim dergisine mektup yazarak bu haksız sahiplenmeyi protesto ettiler. Kurumahmutöğü'nün Mamak'taki Müslömanlaşma sürecinde ölköcölükten kopuş hareketine öncölük ettiğini; "şirk'e bulaşmış itikadi durumunu terk edip Allah'a kulluk etmeye karar veren bir İslam mücahidi" olduğunu belirttiler. Kurumahmutöğü'nün ölümlü üzerine başlayan polemik, ölköcü camia içinde kırılan kolun, yeni yırtarak ortaya çıkmasına yol açtı. Hapishanelerden ölköcü ve Müslöman dergilere "Müslömanlar" ve "ölköcüler" imzalı bildiriler akmaya başladı. Ölköcüler bir yandan kendilerinin de İslami niteliklerini vurgulamaya çalışırken, esasen ayrılıkları yalanlamaya çabaladılar. Ölköcü hareketten koparak "Müslöman" kimliğini benimseyenler ise, "eski beşeri çizgileriyle"

aralarındaki ideolojik bağdaşmazlığın altını çizdiler. Sonuçta, 1987 sonbaharına girilirken, belirli bir kesimin ülkücü hareketten İslamcı harekete kayışı, kamuoyu önünde tescil edilmiş oldu.

Ülkücülükten kopuş/İslamcılığa kayış sarmalı, elbette hapisanelerle sınırlı değildi. Bu süreç "dışarda" da uç verdi. Taşrada İslamcılığa kayış seçmen-taban, sempatizan ve alt kadro düzeyinde yoğunlaştı. Büyük kentlerde ise ülkücü hareketin genç kadrolarının özellikle aydın, yarı-aydın ve entelejensiyaya intisap etme eşiğinde olan unsurları arasında İslamcı harekete yönelik eğilimi, ciddi kan kaybına yol açtı. Ülkücü hareket, potansiyel aydın kuşağının küçümsenmeyecek bir kesirini yitirdi. Öte yandan, 1983/84'de metropol ve yerel Refah Partisi (RP) örgütlerini oluşturan kadrolar arasında da eski MHP'li unsurlara rastlanabiliyordu.

"Türk-İslam ülkücülüğü" kimliği ve söylemi

Elbette ülkücü tabanın büyük bölümü İslamcılığa geçmedi. Kesin çoğunluk, ülkücü hareketin saflarında kaldı. 1980 arifesinde gençlik örgütlenmesinin yönetim kademelerini oluşturan, geleceğin önderliğini oluşturmaya aday konumundaki kadro kuşağının çoğunluğu, İslamcılığa kayışa karşı açık tavır aldı. Ülkücü hareketin en dinamik potansiyelini oluşturan bu genç önderler kuşağı, İslamlaşmanın "ülkücülükten sapmadan" yaşanmasını gözetken siyasal-ideolojik yapının da mimarı oldu. MHP üst yönetiminden farklı olarak, tabandaki İslam'a yönelik sürecini dolaysızca paylaşmaları, bu misyonu üstlenecek düşünsel-duygusal iletişim ortamını onlara sağlamaktaydı. Ülkücü söylemi ve düşünce geleneğini, İslami temelde yeniden tanımlamaya yöneldiler. Bu yönelimi, kategorik bir çıkışla ilan edilmese de, çoğunlukla "Türk-İslam ülküsü söylemi ve kimliği, ülkücü tabana İslamcılaştırmadan

İslamlaşılabilircek "meşru" bir zemin sundu. Ülkücü gençlik hareketinin yaklaşık onbeş yıllık mirasından çıkan yeni önderler kuşağına ise, hareket-içi konumlarını ve güçlerini sağlamlaştıran bir ideolojik mecra açtı...

Ülkücü tabana sunulan "ülkücü kimliğini yitirmeden İslamlaşma" imkânının çerçevesi, belirttiğimiz gibi, "Türk-İslam ülküsü" adlandırmasıyla özetlenebilecek bir söylem ekseninde çizildi. Türk-İslam ülküsü söyleminin ideolojik esası, yukarıda S. Ahmet Arvasi'nin görüşleri incelenirken ele alınmıştı. Başta Mamak'takiler olmak üzere ülkücü gençlik önderleri, çoğunlukla zaten bizzat Arvasi'nin yazılarından beslenerek, onun düşünce çizgisini yeniden ürettiler. Kimileri, tabandaki İslam'a kayış eğiliminin önünü kesme kaygısının da etkisiyle, İslam'ı Arvasi'nin yaptığından çok daha belirleyici, öncelikli bir konuma yerleştirdiler. Türk-İslam ülküsü söylemi/kimliği doğrultusundaki yönelişin öncü ve simge ismi olan Muhsin Yazıcıoğlu, "milliyetçi iktidar" hedefini bile araçsal düzeye indirgeyen sözler sarfetti: "Dilinin ve milliyetinin seçiminde kendi tercihi olmayan ve Allah'ın kendisini o şekilde yaratmış olmasının hikmetine inanarak, Türk gibi yaşamının esasına kavuşmak ülkücü hareketin elbette özünden bir cüzünü teşkil edecektir. Uzun vadede, uzun soluklu bir mücadeleye girmiş olan ülkücü hareketin nihai hedefine ulaşabilmesi için, nihai hedefin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Buna da ilay-ı kelimetullah dediğimize göre iktidar olmak da bir araç, devlet olmak da bir araç, dünya milletler ailesi içinde en üst noktaya varmak da o nihai hedefe ulaşmak için bir araç olmalıdır."²⁵ Milliyetçiliği İslam lehine araçsallaştıran tavra bir başka örnek, Yazıcıoğlu ile birlikte davranan ekibin çıkardığı *Bizim Ocak* dergisinde, Türk-İslam ülküsünün İslami tarafının ağır bas-

25 Muhsin Yazıcıoğlu, Dava Adamı Olmak Üzerine, *Bizim Ocak*, Ocak 1990, s. 11.

masını kınayan bir okuyucu mektubuna verilen cevaptır. "(...) demirin çelikleşmesi örneğini vererek Türk-Islam sentezini ona benzetiyor ve ikisinin de lazım olan seviyede alınmasını istiyorsunuz. Bizim merak ettiğimiz taraf, 'lazım olan seviye' ibaresi. İslamın ne kadar lazım, ne kadar değil? (...) Türkler olsa da olmasa da İslam bir bütündür. Bizi Türk olarak gururlandıran, İslamı bünyemize en iyi şekilde intibak ettirmemiz, onu yaşamak ve yaşatmak yolunda sahabe ve tabiinden sonra en muhteşem seviyeye ulaştırmış olmamızdır. Bizim tarihimizde İslam'dan önce de büyük ahlâksızlar, utanmalar, yüz kızartıcı sayfalar yoktur. (...) Eğer Türk milliyetçiliği diye bir kavram kullanıyorsak, bu çağın şartlarında ve dünya dengeler sisteminde fitne ve fesat çıkmadan sağlıklı bir yapılaşmayı daha kolay sağlayacağımıza inanmamızdandır. İslam'ın çizdiği sınıra kadar milliyetçiyiz." (agf, Ocak 1988, s. 43-44) "Türk-Islam ülküsü" ideolojik formülünü benimseyenler, milliyetçiliği İslam'a tâbi olarak sunan bu yaklaşıma koştur olarak, radikal İslamcı hareketin sorunsalını ve terminolojisini de geniş biçimde kullanmaya başladılar. "Resmî İslam"a karşı çıkarak "gerçek" şeriatı savundular.²⁶ Ülkücü hareketin 1970'lerde de kendiliğinden gelişmesi içinde İslam'ı esas alan bir oluşuma yöneldiği savı, iyice üstüne basılarak ileri sürülür oldu. Öyle ki, 1940'lardaki has ırkçı Türkçü-

26 "Devlet mutlaka gereklidir. Ancak beşerin yozboz tahsinin kurbanı olan devletler insana mutluluk değil, umutsuzluk bahşeder. Düzen ayrı devlet ayrı değildir. (...) Biz İslami bir devletin gerekliliğine inanırız. (...) Demokrasi ve onun karnavalı olan seçim yozluğuna kendimizi kaptırmadan, inançlarımızın emri doğrultusunda düşünelim." (Renzi Çayır, *Bizim Ocak*, Ocak 1988, s. 20, 27) "Sınıf farkı, üstünlük, özel statü gibi bazı beşeri farklılıkları pesinen kaldıran ve köleliği ynsaldıyarak hakiki hürriyeti esas alan İslam, demokrasinin ta kendisidir. (...) İslamın bahşettiği demokrasi ile tamamen maddi kuvvet ölçüsünde bak kazanımayı esas alan beşeri demokrasiyi, İslamın demokrasi anlayışını yok sayacak şekilde, mukayese etmek akıl işi midir? Hele, bütün bunlara rağmen, demokrasiyi tamamen beşeri bir sistem olarak telakki etmek hangi mantıkla bağdaşır?" (Doğan Sert, *İslam ve Demokrasi*, *Bizim Ocak*, Eylül 1988, s. 30)

l k-Turancılık hareketi bile, esas  itibarıyla "aydın, politikacı ve bürokratların beşere ram olduğu", "M sl man Türk kimliğinin yokedilmesine dönük çabaların yoğunlaştığı" siyasal gidiş e karşı bir mücadelede olarak, İslami bir nitelik atfedilerek sunulabildi.²⁷

Tanımın mucidi S. Ahmet Arvasi'nin görüşlerini incelerken, "Türk-İslam  lk s " ile "Türk-İslam sentezi" arasındaki ayrımın, teorik olarak salt vurgu farkına dayandığını saptamıştık. 1980'lerin ortalarından itibaren "Türk-İslam  lk c s " kimliğini benimseyen  lk c  hareketin gençlik  nderliği, Türklük ile İslamiyetin bileşim biçimi hakkındaki kavramsal bulanıklığı gidermeye çalışırken, "Türk-İslam  lk s "ne geniş kapsamlı, siyasal bir içerik yükledi; Arvasi'nin "sentez"i kavramı olarak reddeden tutumunu revize ederek, "Türk-İslam sentezi"ni de daha sınırlı, kültürel bir içerikle ikincil bir kavram olarak kabullendi: "Dünya görüşünü, hayata bakış açısını izah ederken en kısa şekilde 'Türk-İslam  lk s ' ya da 'Türk' n İslam  lk s ' kelimelerini kullanmamız elbette ki doğru olacaktır. Fakat Selimiye Camii'ni anlatırken kullanacağımız kelimeler 'Türk-İslam sentezi' olmalıdır. Çünkü sentez illa tez ile antitezin ürünü demek değildir. Kültürel hadiselerde sentezin bir terkiibi ifade ettiği de olur. (...) Hattâ Türk-Bizans sentezi ve Türk-Hint sentezlerinin varlığı da inkâr edilemez. (...) İslam'da varolan Allah'ın (CC) kelamını cihana yayma ve nizam-ı alem fikrini cahiliye dönemindeki Arap toplumunda göremiyoruz. T rkl rde ise, İslam öncesinde de 'Türk cihan hakimiyeti mefkuresi' diye anılagelen bir  lk  yaşınmaktaydı. İlay-ı kelimetullah için nizam-ı alem fikrinin Türk'ün bünyesiyle bu derece uyuşmasının sebebi, daha önce de böyle bir karakteri taşıyor olmalarıdır. Araplar ise böyle bir geleneğe sahip olmadıklarından, ilk altın

27 Met n Tokdemir, 3 Mayıs'tan 12 Eylül'e, *Bizim Ocak*, Mayıs 1989, s. 6.

nesil gittikten sonra devamını getirememişlerdir. Daha sonra bayrağı Türkler almışlardır. İşte 'Türk-Islam ülküsü' bu şuurun sonucudur. (...) Demek ki 'Türk-Islam ülküsü' nihai siyasi hedef için, 'Türk-Islam sentezi' de kültürel ürünlerimiz için kullanılmalıdır. (...) Şimdi 'Türk-Islam sentezi'nden 'Türk-Islam ülküsü' lehinde vazgeçmek, milli kültürümüzü anlayamamıza, öz kimliğimizden uzaklaşmamıza sebebiyet verecektir. Geçmişte Türk kültürünü ihmal etmemiz, milyonlarca Türk'ün Araplaşmasına ve sonuçta Türk düşmanları safında bize karşı savaşmalarına yol açmıştır. Tarih, İslam olmayan Türklerin Türklüklerini kaybettiğini ispatladığı gibi, Osmanlı'nın yanlış siyaseti sonucu milyonlarca Türk'ün Suriye ve Irak'ta Araplaştığını, Doğu Anadolu'da Kürt diye ayrı bir millet zannının ortaya çıktığını da göstermiştir." (Hangi Türk'ün Türkçülüğü?, *Bizim Ocak*, Haziran 1989, s. 14-16)

Bu tanımlamalar yapılarak ülkücü kimliği İslamlaştırılırken, bu kimliğin tarihsel sürekliliğini, misyonunu ve bağlayıcılığını yitirmemesine de elbette dikkat edildi. İslam'ın egemenliğinin "nihai siyasal hedef" olarak benimsenmesinin, ülkücü hareketin örgütsel varlığını gereksizleştirdiği ve iktidar misyonunu ortadan kaldırdığı düşünülmemeliydi. 1980'lerin ikinci yarısında ülkücü önderlerce gittikçe artırılan İslami vurgusuna rağmen, Türklüğe mutlak bir seçkin, öncü misyon yükleyen özülle Türk-Islam ülküsü söylemi, Türklüğün "ruhunu" temsil eden ülkücü misyonunun bekası için teorik dayanak sağlıyordu. Tabanda İslam'a kayış tehdidinin canlı kalması, en azından daha radikal bir İslamlaşmayı talep eden eğilimlerin var olması, Türklüğün ve ülkücülüğün İslam çerçevesindeki misyonunu öne çıkaran daha güçlü vurgulamaları gerekli kıldı.²⁸

28 "Hala milliyetçilik" savunusu yapılmasını İslami açıdan eleştiren bir okuyucu mektubuna *Bizim Ocak*'ın Mayıs 1988 sayısında verilen cevap, hem söz konusu eğilimlerin, hem de bunlar karşısında önlem alma çabasının yansımasıdır:

Milliyetçiliği İslam'ca meşrulaştırılan savunmacı bir söylemin yerine, milliyetçiliği İslam adına şart koşan atak bir söylemi oturtmak gibi, yorum cambazlıklarına dayalı çabalardı bunlar.²⁹ 1978'de 7 Türkiye İşçi Partili öğrencinin öldürüldüğü Bahçelievler katliamını gerçekleştirenlerden Ercüment Gedikli'nin 1990'da yayımlanan *İslam, Asabiyye, Milliyetçilik* (Taş Medrese Yayınları, Ankara) kitabındaki "bilinç akışı", bu yaklaşıma tipik bir örnektir. Ercüment Gedikli, öncelikle "milliyetçiliğin insanın fıtratında tabii olarak mevcut olduğu"nu "kanıtlamaktadır". Dolayısıyla milletlerin varlığı kaçınılmaz, doğal ve sosyal bir vakiydir. Devlet, organizmacı faşizan teorilerin klasik anlayışı uyarınca, "milletin hukuki şahsiyet kazanması" diye sunulur. Din, devletlerin oluşturuca unsurlarından birisidir. Ancak "kendi kurumlarını kendisi oluşturabilecek mükemmel bir sistem olan" İslam için durum farklıdır; o, "herhangi bir kültür unsuru" olamaz. Bu nedenle "İslam, Türk milletinin birinci belirleyici özelliğidir". Millet gerçeğini veri kabul eden İslam, bütün İslam dünyasının bir millet halinde birleşmesini vazetmez. Ancak İslam milletlerinin

"Arkadaşımız (...) Türk milliyetçiliğiyle, cahiliye Arap kavmiyetçiliğini birbirine karıştırıyor zannındayız." (...) Tarihin hak ve batılın mücadelesi olduğuna katılıyoruz. Fakat unutmayalım ki bu savaşı milletler yapar. (...) Yine unutmayın ki bin yıldır bu hak ve batıl mücadelesinde hakkın savunuculuğu hep Türk'ün önderliğinde olmuştur. (...) Bir hak devleti olarak bütün Müslümanların katıldığı güçlü bir devlet her Müslümanın özlehtidir. Fakat bu samimi özelemler dünyanın katı gerçeği karşısında kornik hallere düşerler. (...) Böyle bir fikir ancak güçlü bir devlet tarafından organize edilirse başarıya ulaşabilir. Bu güçlü devleti kurabilecek yegane millet de tarihte kendini ispatlamış Türk milletidir." (agf, s. 33)

29 "Osmanlı Pakı'nı oluşturan Müslüman milletlerin şu veya bu sebeple 'milliyetçilik' derdine düşerek ayrıldıkları İslam ümmeti birliğinin ve ıtopyekün insanlığının fert fert ve millet millet, hüriyet ve şahsiyetlerine, birer canlı olarak temel ihtiyaçlarına, birbirlerinin kardeşi olduklarının şuuruına, hilesiz ve hasbı olarak yardımlaşacakları çağa ulaşmanın birinci basamağında yine 'milliyetçilik' olduğuna inanan bir ülkücü hareket ve ülkücü insan tipi." (Hulusi Tekin, Hem Tahammül Hem Sefer, *Bizim Ocak*, Ocak 1989, s. 5-6)

dayanışması elbette bir gerekliliktir. Türk milliyetçiliğinin/ülkücülüğün "azami hedefi", nizam-ı alem ve ilay-ı kelime-tullah doğrultusunda, Türkiye'nin böyle uluslararası bir İslam birliğinin merkezi, öncüsü olmasıdır. Azami hedefi düşünecek noktaya gelmenin şartı ise, "Türk milletinin (dolayısıyla Türk milliyetçilerinin/ülkücülerinin) ilk aşamada TC hudutları içinde, sonra bütün Türk alemi çerçevesinde güçlü olması"dır... Yeni Düşünce'de de Ömer Gölgeci, Müslüman Kardeşler'in Ürdün'deki programında "Arap Birliği"nin İslam kalkını altında güçlendirilmesi"nin vazedilmesine atıl yaparak, "İslam çatısı altında Türk birliği" için uğraşmanın meşruluğunu savundu. (agh) 1990 Ağustos'u başında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan Körfez bunalımının Arap dünyasındaki bölünmeleri derinleştirmesi üzerine de, Türk-İslam ülkücülerinin aktarılan "azami hedef" doğrultusunda mesajlar verdiklerini ekleyelim: "İslam alemine liderlik yapacak güçlü bir İslam ülkesine şiddetle ihtiyaç var. Dün lider ecdadımızdı. Bugün neden onların torunları olmasın?"³⁰

"Türk-İslam ülkücülüğü" bir siyasal kimlik olarak otur-tulmaya çalışılırken, bu kimliğin tanımlanmasında inandığı-nı-düşündüğünü (İslam'ı) yaşayan bir bilge, "örnek insan" tipinin altı çizilmekteydi. "Aksiyonerlikle" bilgeliliğin kay-naşmasını vazedен bu ideal-tipleme, ülkücü militanın bir "alp-eren" olması gerektiği doğrultusundaki öğütlerde ifadesini bulmuştur. Ülkücü hareketin kendisini Türk-İslam ülküsü söylemiyle ifade eden yeni önder kuşağı, düşünce-eylem birliğine vurgu koyan bu militan karakterizasyonunu, 12 Eylül öncesindeki örgütsel yapının vasıfsız, lümpen niteliğini aşmak bakımından çok önemsemi. "İslam'ı nefsinde mükemmelen

30 Yaşar Yıldırım, Yeni Düşünce, 17 Ağustos 1990. Y. Yıldırım 31 Ağustos'ta da "Arapların sadece peygamber efendimizin zamanında kendli kendilerini idare edebilmiş olduğundan" söz etmiştir.

yaşama" ekserinde sürekli yapılan "okuyun, düşünün, öğrenin" çağrıları; 1980'den sonra eksikliği çok hissedilen, "bilinçli taban" yaratma kaygısının yansımasıydılar. İslamlaşmanın "daha bilinçli taban" arayışıyla ilgili veçhesine 12. Bölüm'de ayrıntısıyla değinilecek...

"Türk-İslam ülküsü" söylemi/kimliği ve hareket içi çelişkiler

Türk-İslam ülküsü söyleminin yeni bir doktrin gibi vazedilmediğini, Türk-İslam ülkücüsü kimliğinin de kategorik olarak özgün bir siyasal kimlik diye sunulmadığını birkaç kez belirttik. Tersine, 12 Eylül öncesinde de söylemlerinde İslam'a ağırlık vermiş olan (Muhsin Yazıcıoğlu gibi) gençlik önderleri, ülkücü harekette İslami niteliğin bir yenilik değil süreklilik olduğu savını ısrarla işlediler. Ne var ki bunu yaparken MHP'yle tam tamına özdeşleşmeden, "bizim gibi düşünenler" türünden ifadelerle kendi konumlarını ayrıştıran imalarda da bulundular. Bu gibi imalarda bulunulmasa bile, "Türk-İslam ülkücüsü" kimliğiyle davranmaya yönelen kesim ile ülkücü hareketin başka unsurları arasında uyuşmazlıkların, çelişkilerin varlığı veridir. İslam ve İslamlaşma karşısındaki tavır farklılığı, söz konusu çelişkileri o zamana kadar görülmeyen bir kapsam ve yoğunlukla belirgin kıldı. Türk-İslam ülkücülüğü söyleminin/kimliğinin belirmesi, bu çelişkilere dayalı ayrımın İslam temelinde formüle edilerek netleşmesini sağladı.

Ülkücü hareketin 1970'lerden 1980'lere taşıdığı temel ayrılık, devletlû entelejensiya unsurları (ve bunların belirlediği parti merkezi) ile taşra kökenli alt-orta sınıf ağırlıklı gençlik tabanı arasındaki uyuşmazlıktı. 1. Bölüm'den başlayarak kitapta çeşitli bağlamlarda tasvir ettiğimiz bu ayrılık, nesnel toplumsal-sınıfsal temellere dayanıyordu; tanımlı siyasal-ideolojik tercihlerle, hele böylesi tercihlere dayalı programatik

çıkışlarla ifade edilmemişti. 12 Eylül sonrasında, devlete/ düzene destek olmaya, sahip çıkmaya dayalı mevcut siyasal pratiğin ve söylemin iflasıyla birlikte, gençlik tabanı ile merkez önderliği ve ona bağlı güçler arasındaki çukur derinleşmeye başladı. Ayrışmanın özü, 7. Bölüm'de ele alacağımız gibi, kapitalizm ve "düzen" karşıtı saiklerin yükselmesi ile dışavurdu. Ancak gene 7. Bölüm'de inceleyeceğimiz gibi, bütün faşist hareketlerin önemli bir bileşenini oluşturan anti-kapitalist, düzen karşıtı "sol" demagojinin ülkücü hareketin birikiminde çok zayıf bir geleneğe sahip bulunması; söz konusu saiklerin içinde anlaşılanacağı söyleme ilişkin bir boşluğu ortaya çıkardı. Radikal İslam, bu bölümde daha yukarıda açıkladığımız gibi, bu boşluğu doldurmaktaki elverişliliğiyle, MHP merkezi ve politikası ile arasına ayırım koyanlar için en bütünlüklü donanımı sundu. İslam'a ilişkin yaklaşım farklılıkları, İslami söylemin düzen karşıtı saiklere dayalı ayrışma dinamiğine ifade kazandırmasından bağımsız olarak da ayrıştıncı etki yaptılar. Mamak'taki gençlik önderleri ve kadrolar, girdikleri İslami öz-sorgulama sürecinde, MHP önderliğinin ve Türkeş'in İslam'ı araçsal bir biçimde algılayan bakışlarını sorun ettiler. Başbuğ'un "başı açık, modern yaşayıp gezen" eşi ve kızları bile rahatsızlık nedeni oldu. Sonuçta, "İslam'ı samimiyetle benimsemek", Türk-İslam ülkücüleri ve onların etkilediği yeni gençlik kuşaklarınca, ülkücü siyasetin temel meşruiyet şartı olarak dayatılır hale geldi. Bu meşruiyet şartı kimi zaman Türkeş'i ve MHP/MÇP önderliğinin otoritesini görelileştiren, hattâ sorgulayan imalarla öne sürülür oldu.³¹

31 Türk-İslam ülkücülerinin öndegelen sözcülerinden Yaşar Yıldırım'ın 10 Ağustos 1990'da *Yeni Düşünce*'de yazdıkları bu bakımdan anlamlıdır: "Ülkücü hareket, mensuplarından daima fedakarlık istemiştir. Bu fedakarlığın da bir ölçüsü yoktur. İnsanın en kıymetli varlığı olan hayatı istenmiştir. Bu hareket uğruna nice canlar verilmiş ocaklar yıkılmıştır. (...) Dün istendiği gibi bugün de hareketin mensuplarından fedakarlıklar isteniyor. Kendinden, ailesinden, Allah'a karşı so-

Türkeş ve ülkücü hareketin resmi-merkezi yönetiminde yeralan güçler, bir yandan tabanın dinamik potansiyeline hakim olan Türk-İslam ülkücüleriyle açıkça ters düşmemek için "daha İslami" bir görüntü vermeye dikkat ederken; bir yandan da İslamlaşmanın ülkücü hareketin özgünlüğünü ve asli karakterini bozmaması gerektiği düşüncesini işlediler. 1988'de Türkeş "İslamiyeti öne sürerek Türk milliyetçiliğini yıkmak isteyenlere itibar edilmemesi gerektiğini" bildiren sert bir açıklama yaptı.³² Açık zıdlaşmalar yaşanmasa da, İslam'ı kavrayış biçimi ve verilen ağırlık bakımından ayrışma birçok düzeye ve konuya yayılarak sürdü. Küçük bir örnek: *Bizim Ocak*, Türkeş'in İslamcılığa karşı uyarısının yeraldığı Mayıs 1988 sayısında ülkücülerin hiçbir zaman "İslamda haram olup kültürümüzde, töremizde varolduğu söylenen unsurları savunmadığını"; örneğin Müslüman toplumları kılıçtan geçiren Türk hükümdarları "Cengiz'i, Hülagü'yü savunan bir görüşün ülkücü ideolojide olmadığını" yazdı. (agd, s. 33) Oysa Türkeş, 12. baskısı aynı yıl yapılmış olan *Yeni Ufuklara Doğru* adlı kitabında, gururla anılacak tarihi Türk şahsiyetleri arasında Cengiz'i de saymıştı! (age, Devlet Yayın Dağıtım, İstanbul, s. 54) Bu örnekte olduğu gibi, camianın bütünlüğünü siyasal düzeyde zedeleyebilecek ideolojik çelişkiler yen içinde ka-

runluluklarından fedakarlık. Ne için? Dava için. Peki dava ne? Hareket altmışlı yıllardan bu yana belirli değişikliklere uğrayarak bugüne kadar gelmiştir. Gelirken de fikri platformda ciddi değişiklikler olmuştur. Yetmişli yılların sonlarına doğru da Osmanlı'nın misyonu olan ilay-ı kelimetullah için nizam-ı alem davası beraklaşmış, netleşmiş ve kabullenmiştir. İnsanlarımız 'kanımız aksa da zafer İslam'ın' sloganları ile can vermişlerdir. (...) Ölçüler sağlanmalı. Neden ne anlıyorsak kanunların elverdiği çizgilerde ortaya koyalım. Fedakarlık yapılır ama sadece Allah rızası için. Bunun dışında şahsen ben kılıcı kıpırdatmam. Dünyadan ancak ve ahiret için fedakarlık ederim. Allah'ın rızasına ters düşecek ve O'nun gücüne gidecek bir fiil içinde bulunmayı istemem. Davamı da Müslüman Türk milleti ile Allah kelimasını yükseltme davasıdır. (...) Bunun için fedakarlığın her türlüüne varım. Bunun dışındaki herhangi bir fikir için asla ve asla..."

32 *Bizim Ocak*, Mayıs 1988, s. 5.

lirken; reel politikaya etkisi daha sınırlı, dolaylı olan durumlarda, çelişkiler yenden dışarı taşabildi. Örneğin Bizim Ocak'ta "Türk milliyetçiliği" hareketinin kadim isimlerinden olan Hikmet Tanyu'nun *İslam Dininin Düşmanları ve Allah'a İnananlar* kitabı (Burak Yayınevi, İstanbul 1989) tanıtılırken, "Anayasa'nın dine geniş imkanlar tanıdığını ve laikliğin din düşmanlığı demek olmadığını" ifade eden satırları "fazla iyimserlik"le eleştirildi; "artık böyle incelemeler yapılırken Türklük ile İslamiyetin aynı anlama geldiği gibi düşüncelerin herkesi bağlamadığının görülmesi lazım" kaydı düşüldü. (agd, Aralık 1989, s. 40-41) Türk-İslam ülkücülerinin temel yayın organı Bizim Ocak dergisi ile MÇP genel başkan yardımcısı Ferruh Sezgin arasında 1990 yazında gerçekleşen "gıyabi polemik", hem o zamana kadar görülen en açık siyasal zıdlaşmadır, hem de Türk-İslam ülkücülüğü söylemini/kimliğini benimseyenler ile Türkeş ve MÇP'nin "merkez güçleri" arasında varolan çelişkinin derinliğini ortaya koyan çarpıcı bir örnektir. Siyasal profilini 7. Bölüm'de çizeceğimiz Ferruh Sezgin, 29 Temmuz'da *Tempo* dergisinde yayımlanan söyleşisinde "İslami hareketten etkilenen ülkücüler"le ilgili bir soruya verdiği karşılıkta şunları söyledi: "Dış güçlerin Türkiye için çizdikleri tablo, ABD yanlısı bir İslam cumhuriyetidir. (...) 'Ben milliyetim ne olursa olsun sadece İslamiyet çizgisine itibar ederim' diyenlerle yolumuz ayrıdır. Partimiz içinde Türk olduğunu inkar edecek insanlar yoktur. Bundan sonra görülürse bunlar partimiz içine çeşitli amaçlarla sızdırılmış insanlardır. Bugün Türkiye'de hakim çevreler irticanın olduğu, tehlikeli boyutlara vardığı tezini işliyor. Bununla çok daha büyük gerçekler gözden kaçıyor. (...) Gazetelerde karikatürleri çizilen mürteci tipinin dışında kılık kıyafeti düzgün, her gün traş olan, üniversitelerde öğretim görevlisi olan, bürokrasinin üst kademelerinde yeralan, Türkiye'nin bütün meselelerinin çözümü için İslami çözüm yollarını arayan ve bundan başka

çözümleri kesin olarak kabul etmeyen çok enteresan bir grup var. (...) Esas tehlike burada. (...) Devletin yetkilileri de ya bu oyuna geliyorlar, ya da deşifre edemiyorlar. Bunlar Türkiye'yi bir İslam cumhuriyetine götüren kilometre taşları." (agd, s. 29) Bizim Ocak, Ağustos 1990 sayısındaki "Davamıza Sahip Çıkalım" başlıklı "zaruri açıklama"da, Ferruh Sezgin'e ismini anmadan şu sert cevabı verdi: "İslam'a bakışımız sadece 'milletimizin dini' çerçevesinde değildir. (...) Ülkücüler içinde Türklüğünü inkar eden hiç kimse yoktur. Olamaz da... Çünkü İslamiyeti benimsememiş bir Türk sadece cesetten ibarettir. Eğer sadece Türklüğü kabul edip, İslamı reddeden, ülkücülüğün mana köküne darbe indiren, hareketimize hasbelkader 'girmiş', 'sızdırılmış', 'görevlendirilmiş' ve kokuşmuş düşüncesini Türk milliyetçiliğine ait herhangi bir kuruluş adına kamuoyuna açıklayanlar çıkarsa, ya bu hareketten kendileri giderler ya da ülkücü gençliği karşılarında bulurlar. Ülkücü hareketi 'milliyet' itibarıyla hedef alan, hareketimizi kıyısından köşesinden darbelemeye çalışan ve kendilerini 'radikal' diye tanıtan grupların ellerine daha da fırsat verecek, ekmeklerine yağ sürecektir 'hayali irtica senaristlerine' hareketimiz içinde barınma şansı tanımamak için davamıza sahip çıkmak mecburiyetindeyiz. Sadece 'İslamı benimseyip Türk düşmanlığı yapanlar' kadar, sadece Türklüğü benimseyip, İslamı 'Türkiye'nin geleceğine yönelik tehlike' olarak görenler de kendilerine, inançlarına, dünya görüşlerine ve kabullerine uygun başka yerler arasınlar!" (agd, s. 1) Bizim Dergâh da Eylül 1990 sayısında bu "zaruri açıklama"yı iktibas ederek şu mesajı verdi: "Davayı anlamayan ve maksatlı olarak konuşan bu şahıslar, hangi mevkii ve makama sahip olurlarsa olsunlar, ülkücü hareket içinde yer bulmamalı, tabiri caiz ise temizlenmelidir." (agd, s. 3) Bu polemikten sonra Ferruh Sezgin bir süre Yeni Düşünce'de yaz(a)madı; partideki yöneticiliğinin de bir müddet için "askıya alındığı" söylentisi yayıldı...

Öte yandan, Türk-Islam ülkücülüğünün, "eski" ülkücülükten farklı olduğu kuşkusunu doğurabilecek ölçüde kapsamlı, özgün bir siyasal-ideolojik kimlik gibi algılanmaya başlaması da hareket içinde huzursuzluk kaynağı oldu. Bu bağlamda camia içinde "İslami yaşayıştaki samimiyet" ölçütüne dayalı "80 öncesi ülkücü"- "80 sonrası ülkücü" ayırımının söz konusu edilebilmesi ciddi rahatsızlık yarattı. Bizzat "80 sonrası" ülkücüler nezdinde etkili olan Türk-Islam ülkücüsü "abiler", bu gibi ayrımların yapay olduğunu duyurma ihtiyacı hissettiler. Mamak'ta olgunlaşan ve gücü pekişen yeni önderlik kuşağı içinden de, ülkücü hareketin disiplinine ve sürekliliğine hanel getirebilecek ayrışma tehlikesine karşı sesler yükseldi. Örneğin eski Ülkü Ocakları Derneği genel başkanlarından Şekkat Çetin, "Türk-Islam ülkücüsü" terimini ima ederek, " 'ülkü' ve 'ülkücülük' kavramlarının Türkiye'de Alpaslan Türkeş'in liderliğinde belirli bir metod ve hiyerarşik bir sistem içinde yürüyen hareket içinde özel bir anlam ve hüviyet kazandığını", bu bakımdan " 'ülkü' ve 'ülkücülük' kavramlarının özel manalarının belirlenmesinin mevcut lider ve hiyerarşik yapının tekelinde olduğunu" yazdı.³³ Aktardığımız ideolojik-siyasal ayrışma etmenleri ile, ülkücü hareketin tarihsel mirasını ve sürekliliğini gözetmeye dönük kaygılar arasında oluşan gerilimin değişik veçheleri, başta 9. Bölüm olmak üzere, ilerdeki bölümlerde etraflıca işlenecek...

Türkçü tepkiler

Bu bölümde son olarak, 1970'lerin ortalarından beri oldukça dağınık, ideolojik-siyasal etkililikten yoksun bulunan soy Türkçü eğilimin, ülkücü hareketteki İslamlaşma süreci kar-

³³ Bizim Ocak, Ağustos 1990, s. 11.

şısındaki tepkisine değineceğiz. 1980'den sonra ülkücü hareketin öz örgütsel bünyesinde, tam anlamıyla "soy" Türkçü tepkilere rastlanmadı. Türk-Islam sentezi/ülküsü çerçevesindeki "dozaj" ve vurgu tartışmalarında Türklüğün göreceli ağırlığını, asliliğini savunan unsurlardan söz etmek daha doğrudur. Resmi ideolojinin milliyetçi-şoven açılımlarını geliştirmeye çalışan faşist entelejensiya unsurlarının ağırlıkla dahil olduğu bu kesim, daima Türkeş'in tabanında, mutlaka kategorik anlamda Türkçülüğe dayanmayan, daha ziyade Türk-Islam ülkücülüğü söyleminin "revizyonist", "geçmişî inkar eden" bir savrulmaya dönüşmesi endişesini yansıtan ortodoks bir tepki potansiyeli mevcuttu. Bu potansiyel, İslamcı hareketle ülkücü hareket arasındaki gerginliğin tırmandığı, Türk-Islam ülkücülerinin İslamcı gruplarla iletişimi geliştirmeye dönük stratejisinin yara aldığı 1989 yılında (bkz. 10. Bölüm) açığa çıktı.

Bizim Ocak'ın Ekim 1989 sayısında, muhtemelen müstear olan Bozkurt Turan simge ismiyle yayımlanan okuyucu mektubu, bu tepkisel ortodoks ruh halinin yansımasıdır: "Belki çok ağır gelecek fakat (İslami gruplarla yakınlaşmak, birleşmek hayali ile) temel doğrularımızdan çok taviz ver-diniz. Çoğundan hiç bahsetmediniz. (...) Ülkücü hareket dokuz temel esas üzerine kurulmuştur (9 Işık). Siz yalnızca ahlakçılığı ele alıp diğerlerini bir köşeye attınız. Daha dün e kadar derginiz bir vaaz kitabından farksız hale gelmişti. Halen de düzeldiğini, dergi özelliğini kazandığını söyleyemem. Allah'a şükür ülkücü bir anne babanın evladı olarak dünyaya geldiğim için kendimi bildim bileli Başbuğumun ifadesiyle 'Türk milletinin geleceğinin teminatı gençlerden, BOZ-KURLARDAN biriyim. Bozkurtu özellikle büyük harfle yazdım. Çünkü bu kelimeye derginizde artık rastlamak imkansızlaştı. Neden kaçtınız? Toplanın, artık titreyip kendinize dönün." (agd, s. 46)

1970'lerin ortalarından beri  lk c  hareket içinde marjinal, hatta çoğunlukla onun dışında bulunan, "genel sa " alanında kendilerine yer a maya çalışan soy Türkülerin tepkilerini, yukarıda aktarılanlardan ayrı değerlendirmek gerekir. Soy Türküler kendilerini, Mart 1988'de yayımlamaya ba ladıkları *Yeni Orkun* dergisinde ifade ettiler. "Aylık T rk  Dergi" lejantıyla çıkan ve künyesinde kurucusunun "Atsız" olduğu belirtilen dergi; Cumhuriyet döneminde T rk  hareketin simge ismi Nihal Atsız'ın 1930'larda çıkarmaya ba ladığı *Orhun* dergisi ile, 1960'larda bir grup Türkünün  ıkardığı *Orkun* dergilerinin³⁴ mirasını sahipleniyordu. Derginin yazı ları müdürü 1944 Turancılık davası sanıklarından İsmet Tümtürk, idare müdürü aynı davanın sanıklarından Muzaffer Eri  idi.  ıkaranların  o u, Tümtürk gibi yıllanmış Türküler ile 1970'lerin ortalarına doğru MHP'den tasfiye edilen ırk  ı- amanist kanadın mensuplarıydı. Tekin Erer, Fethi Teveto lu gibi, daha çok anti-komünist misyonları belirgin olan ünlü isimler dergiye katkıda bulundular. Ayrıca Abdülkadir Donuk, Ahmet Bican Ercilasun gibi  lk c  yayın organlarında da imzaları görülen faşist akademisyenlerin, Rıza Akdemir gibi DYP'de saf tutan faşizan unsurların yazıları da *Yeni Orkun*'da yer aldı. *Yeni Orkun*'un çizgisi "soy T rk " sıfatını tamamen hakeder nitelikteydi. Kimi yazılarda "Allah izin verirse" yerine "Göktan'ın izin verirse" ifadesine rastlanabiliyordu. 1960'larda " mmet ili e" karşı ateşli T rk  polemikler kaleme alan ve İzmir'de soy faşist "Nazi" ("Nasyonal Aktivitede Zinde İnkı af")  rg t n n oluşturulmasında yeralan Hayrani İlgar'ın imzası da yıllar sonra *Yeni Orkun*'da görüldü. *Yeni Orkuncular*, T rk  söylemin klasik çizgisini izleyerek "aslında Türk milliyet ili inden

34 Bu dergiler hakkında: İlhan Darendeli o lu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker Yayınları, 1968, s. 75 ve 372-373.

başka bir şey olmadığını" savundukları Kemalist milliyetçiliği sahiplendiler.³⁵

Yeni Orkun, ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecine olan tepkisini, ilk olarak Haziran 1988 sayısında dışavurdu. Nihal Atsız'ın harekette 1970'lerden beri çok ihmal edilmiş olmasından yakınıldı; "milliyet fikrini zararlı gören ve kavmiyetçilik sayan birtakım hareketlerin de özellikle milliyetçi çevrelerde etkisini gösterdiği" kaydedildi. (agd, s. 12) İsmet Tümtürk Temmuz 1988 sayısında "ortalama bir Türkçü'nün, bizleri din açısından tenkit eyleyen bazı Türkçülük düşmanlarından en az on kere, belki bin kere daha ihlas sahibi Müslüman olduğunu" yazdı. (agd, s. 6) Derginin Mart 1989 sayısında Dursun Yelken imzasıyla yayımlanan "Kurt Ulumaları Arasında Çakal Sesleri" adlı yazı, başlığından da anlaşabileceği gibi, Türkçülerin ülkücü hareketteki İslamlaşmaya karşı tepkilerinin o zamana kadarki en sert ve açık ifadesi oldu: "Fikir ayrılıkları tabiidir. Kutlu davamız saflarında yeralanlardan bazıları Türkçülükten hiç bahsetmeyerek, pek beynelmilel bir hal almış olan 'milliyetçilik' kelimesini kullanarak geçiştirmektedirler. (...) Bazıları ise sureti haktan görünerek 'ülkücüyüm derim, ama Türkçüyüm diyemem' diyerek arzı endam etmektedirler. Böylelerini dikkate almıyorum. (...) Kimileri de, Türkçüler arasında gayrı İslami milliyetçilik iddiasında olanlar varmış gibi; ellerini oğuştura oğuştura ortaya çıkıp 'efendim! Bizim milliyetçiliğimiz, kişi kavmini sevmekle kınanamaz (hadis), derecesine kadardır' tarzında, tamamen ehliyetlessiz olduğu hassas konularda kendine göre birtakım yorumlar yapmakta; uğrunda bunca şehit verilen TÜRK

35 Örneğin Muzaffer Ertiş, derginin Kasım 1989 sayısında "Gök Türklerden 1200 yıl sonra kurmuş olduğu devletimize milletimizin ismiyle Türkiye cumhuriyeti adını koyan" Atatürk'ü halis Türk milliyetçisi olarak sahipleniyor. (agd, s. 8-9)

MİLLİYETÇİLİĞİ davasına felsefi(!) düşüncelerle başka isimler yakıştırmaktadırlar. Bunlara göre, davamız 70'li yıllarda inandığımız dava değilmiş. Yani o yıllarda İslam dışı imiş. Bu kadarını tam diyemiyorlarsa da, netice buraya varır. (...) ruhları şad mekanları cennet olsun, o yıllarda şehit olan ismi celal ülküdaşlarımız İmamoglu, Önkuzu, Özmen ve daha binlercesi... O yıllarda inandığımız ve halen de taviz vermediğimiz (çakallar hariç) dava uğruna öldüler. (...) Elbette ki hiç kimsenin şahsi düşüncesine karışmaya hakkımız yoktur. Ancak bu tür beyanlar camia adına yapılırsa iş değişir." (agd, s. 22) Yeni Orkuncular Türk-İslam ülkücülerine sert bir şekilde karşı çıkarken, Türk-İslam Sentezcilerini de eleştiriyorlar. Aslında Sentezcilerin, İbrahim Kafesoğlu tarafından ortaya konan, "Türklerin İslam'ı laikleştirdiği, modernleştirdiği", "İslam'ın Türklere cihan hakimiyeti hedeflerini gerçekleştirmekte kolaylık sağladığı" gibi temel savlarını benimsiyorlar. Ancak Türk-İslam Sentezi doktrininin Türklüğün/Türkçülüğün yerini tutamayacağını; İslamiyetin Türk kültürünün bir unsuru haline geldiğini, bu anlamda bir "Türk Müslümanlığı"nın oluştuğunu; "millet gerçeğini kabul etmeyen İslam"la Türk milliyetçiliğinin sentezlenmesinin ise mümkün olmadığını savunuyorlar. "Türkçülüğü gölgeleyici" bu tür "pragmatist ideolojik sentezleri" ortaya atanları "Türk milliyetçiliğini şahıs ve zümre çıkarlarına alet etmek"le suçluyorlar.³⁶

Türk-İslam ülkücüleri ve genel olarak ülkücü hareket, doğrudan doğruya camia içinden "aşırı İslamlaşmaya" karşı gelen uyarıları massetmeye çalıştılar; ancak zaten marjinal kalan, zor ayakta duran Yeni Orkun'da odaklaşan soy Türkçü akımdan gelen eleştirileri önemsemediler. Bizim Ocak'ın Haziran 1989 sayısında "Hangi Türk'ün Türkçülüğü?" baş-

36 Altan Deliorman, Yeni Orkun, Aralık 1988, s. 5-7.

lığıyla yayımlanan yazıda söylenenler, İslam'a verilen önemi sorgulayan soy Türkçü eleştiriler karşısındaki reddiyeci, dışlayıcı tavırlarının özetidir: " 'Eğer bir Türk kültüründen bahsedebiliyorsak, İslam dini de bu kültür içinde bir unsurdur. Kendimizi ifade için Türk-İslam sentezi gibi parlak lafları aramaktan vazgeçelim' şeklinde herzeler yumurtlayan hızlı Türkçülerimiz de ahkâm kesmeye devam etmektedirler. (...) İlk Türkçülerin, hatta Ziya Gökalp gibi, bu düşüncüyü sistem haline getirmeye çalışan birinin bile, Türk'ü tam anlamıyla tanımadan Türkçülük yaptıkları (görülüyor). (...) Türk, Müslüman olduğu müddetçe Türk'tür. (...) İlk Müslümanlar dışında İslam'ı topluluk olarak en iyi yaşayan millet Türklerdir. İyi bir Türk, aynı zamanda iyi bir Müslümandır. (...) Gördüğümüz kadarıyla, genç arkadaşlarımız, Türk'ü bilmeyen bu tür Türkçülerden dolayı, Türkçülükten ve milliyetçilikten ürkmekte, bu kelimeleri kullanmaktan kaçınmaktadırlar." (agđ, s. 14-16)

ÜLKÜCÜ HAREKETTE “SOL” SÖYLEM

Ülkücü hareketin 12 Eylül 1980'den sonra geçirdiği ideolojik değişimin en önemli mecralarından birisi, kapitalizme, emperyalizme ve genel olarak statükoya, “düzen”e karşı bir söylemin tırmanmasıdır. Faşist hareketlerin karakteristik niteliklerinden olan demagojik anti-kapitalizm ve düzen karşıtlığı etmenleri, ülkücü hareketin geleneğinde son derece zayıf kalmışlardır. Bu etmenlerin 1980 sonrasında küçümsemeyecek ağırlık kazanmaları, bir ölçüde İslamlaşma süreciyle bağlantılıydı; ama başka ve özgün saiklerden de kaynaklandı. Anti-kapitalist ve devlet/rejim karşıtı etmenlerin gelişmesi, ülkücü hareketi tarihinin en canlı ve hem güçlenme, hem zaaf nüveleri içeren tartışma sarmalına soktu. Özellikle Türk-İslam ülkücüsü kimliğini benimseyen kesimin radikal bir düzen karşıtı söyleme yönelmesi, ülkücü hareketin/MHP'nin geleneğinde görülmediği ölçüde kapsamlı denebilecek bir ideolojik netleşme, “arınlaşma” eğilimi yarattı. 1. Bölüm'de değindiğimiz ideolojik donanımsızlığın ve “kendiligidenciliğin” aşılması yönünde önemli katkısı olan bu radikal netleşme, gene ülkücü hareketin/MHP'nin geçmişinde görülmediği kadar belirgin ideolojik ayrışma potansiyelinin

(veya "tehlikesinin") de doğmasına yol açtı.

Ülkücü hareketin 1980 sonrası yönelimlerinin kavranabilmesi açısından kilit önemdeki bu gelişmeyi etraflıca tasvir etmeye girişmeden önce, "klasik" faşizmin temel bileşenlerinden birisi olan "düzen karşıtlığı" etmeninin içeriğini ve anlamını ele alacağız... Bu "anlam"a ilişkin olarak, bir hususun daha altını çizmeliyiz: Ömer Laçiner'in bu kitaba yazdığı önsözde, faşizmi "herhangi" bir totaliter/diktatoryel akımdan, rejimden ayırdeden temel özelliğin, kitlesel bir desteği seferber edebilme potansiyeli olduğu vurgulanıyor. Bu kitle desteğine can veren insani-toplumsal saikler, özlemler, tepkiler; "hayat ve insan felsefesi" düzeyinde tanımlanıyor. Faşizmin düzen karşıtı ideolojik etmenlerini incelemek, ona kitleselleşme mecrası yaratan bu hayat ve insan felsefesinin somut tezahür koşullarını, siyasal-ideolojik olarak vücuda geliş biçimini kavramak bakımından da gerekli.

"Sol" faşizm

Anti-kapitalist ve mevcut rejim karşıtı "sol" etmenler, Almanya ve İtalya'daki klasik gelişme seyri içinde, faşist hareketin ideolojik söyleminde küçümsenmeyecek yere sahipti. Bu etmenler birçok durumda, önceden sosyalist harekette yer almış kimi faşist önderlerin de aracılığıyla, sosyalist akımdan devşirilmişti. Faşist söylem içinde "sol" ideolojik etmenlerin devrimci, sosyalist içerikleri boşalıyor; proleterleşmiş veya proleterleşmekte olan kitlelerin öfkesini, sosyalist hareketin öncelikle dahil olduğu "düşman"lara karşı yöneltmeye yarıyorlardı. Ernesto Laclau'nun *İdeoloji ve Politika* adlı eserinde (Belge Yayınları, İstanbul 1985, s. 132) "faşist solculuk" dediği bu tutumun demagojik niteliği açıktı; bu demagojik nitelik, faşizmin iktidarında iyice ortaya çıktı. Avrupa'da faşizmin yükseliş döneminde sosyalistler ve Komünist (3.) Enter-

nasyonal (Komintern), kendileri açısından demagojik özü çok açık olan bu “solculuğu” salt kafa bulandırmaya, kitleleri kandırmaya dönük bir taktik olarak yorumladılar; emekçi halk üzerindeki etkisini küçümsediler. Faşizmi “tekelci sermayenin açık diktatörlüğü” sayan yaklaşım, faşist söylemdeki kapitalizm ve düzen karşıtı etmenlerin tamamıyla göz boyamaya dönük hileler olduğu kanısını besledi.¹ Faşist hareketin üst önderliği bakımından, “sol” etmenlerin kullanımında, emekçi halk kesimlerini cezbetmeye dönük bilinçli araçsal-taktiksel kaygıların önde olduğu kesindi. Hitler’in *Kavgam*’ı, bu kesinliği belgelemekte birebirdir. Faşist ideolojinin zaten özsel olarak pragmatist, eklektik ve demagojik oluşu da, “sol” etmenlerin anlamını “taktik”le açıklayanları doğrular.

Ancak bu sıralanan veriler ve yaklaşımlar, iki düzeyde arayışsızlığa ve dolayısıyla ihmale yol açtılar. Birincisi: Faşist “solculuğun” demagojik karakterinin, onun halk nezdindeki etkinlik ve inanılrlık potansiyelini ortadan kaldırmayacağı düşünül(e)medi; sosyalistler için açık olan demagojik niteliğin, halkın gözünde de veri olduğu varsayıldı. İkincisi: Nesnel bakımdan demagojik karakterli olan faşist “solculuğun”, “demagoji olsun” diye ortaya atılmadığı, bizzat faşist hareketin “sol” unsurları nezdinde de inanılrlığa sahip olduğu göröl(e)medi. Faşist “solcuların” veya “sol” faşistlerin öznel bir samimiyete, sahici saiklere dayanan söylemlerinin ve eylemliliklerinin etkisi gözden kaçırıldı. Demagojik nitelikli faşist “solculuk” etmenleri, gerek genel olarak faşist söylemdeki işlevleriyle; gerekse faşist hareket içinde onu “samimiyetle” savunan sol kanatların kitleler üzerindeki ve “sokaktaki” etkinliğiyle, faşizme iktidar yolunun açılmasında belirleyici öneme sahiptiler. Şimdi, esasen Poulantzas ve onu eleştiren

1 Gert Schaefer, *Die Kommunistische Internationale und der Faschismus*, 3. baskı, Verlag 2000, Offenbach 1977.

Lacław'ya dayanarak "sol" faşizmin anlamını teorik düzeyde ele aldıktan sonra, kısaca, İtalyan ve Alman faşizmlerinde "sol" faşist kanatların öyküsünü aktaracağız.

Faşizmin "solcu" veçhesi

1960'lar sonrasının önemli Marksist kuramcılarından Nicos Poulantzas'ın *Faşizm ve Diktatörlük* (Birikim Yayınları, İstanbul 1980) adlı eseri, 1960'ların sonlarıyla birlikte güncellenen tartışmaların zenginleştirdiği faşizm-literatürü içindeki en sistematik çalışmadır. Poulantzas bu kitabında, faşizmin söyleminde mevcut rejim karşıtı ve özellikle anti-kapitalist etmenlerin anlamını ve işlevini kapsamlı bir biçimde, örneklerle ele alır. Bunu yaparken, söz konusu etmenlere, özsel olarak küçük burjuva sınıf karakteri atfeder. Faşizm, bunalmışlardaki küçük burjuva ideolojisinde nüve olarak daima varolan "anti-kapitalist" görünümünü sahiplenmiş; bu görünümün belirginleşerek işçi sınıfına yayılmasını yönlendirmiş ve bu ideolojik nüfuzdan yararlanmıştı. Küçük burjuva ideolojisi içindeki anti-kapitalist etmenler, kapitalizmin özüne karşı değildirler. "Aşırı zenginliğe", sistemin istikrarsız (özellikle enflasyonist) evrelerindeki, toplumda herkesin liyakatiyle "yükselme" şansını garantileyen merdiven düzeninin bozulmasına yol açan "anarşik" işleyişine karşı olan, statükocu bir anti-kapitalizm anlayışına dayanırlar. Küçük burjuvazinin statükocu anti-kapitalizme dayalı bu sınıfsal saikleri uçlaştıkça, küçük burjuva radikalizminin siyasal geleneğinde yer alan unsurlar da canlanır: Anarşizm, kendiliğindencilik, darbeci ihtilalcilik, şiddetçilik... Bu geleneksel jakoben unsurlardan başka, devlete ve onun düzenleyici kudretine olan inanç öne çıkar. Devletin, tekelleşen kapitalizmin dev aygıtı karşısında çaresizleşen yurttaşı kollamak için ağırlığını koyması talep edilir. İktisadi işleyişin liberal kapitalizmin "kôr", "vahşi"

kuvvetine terk edilmeyip, ücretlerin, istihdamın, fiyatların devletin müdahalesiyle belirlenmesi isteği; sınıfsal çelişkileri istikrar içinde, statüko çerçevesinde, daha "yüksek" ve "tarafsız" görünümlü bir milli ve mesleki özne adına çözmeyi vaadeden korporatist anlayışla kurumlaşır. (age, s. 149-150, 171, 249-250)

Bir başka Marksist kuramcı, Ernesto Laclau, *İdeoloji ve Politika*'da faşizmin "anti-kapitalist", "solcu" görünümünün tasvirinde Poulantzas'ı onaylarken, faşizmin anti-kapitalizm etmenlerini derleyiş biçimine dolaysız bir sınıf karakteri (küçük burjuva) atfedilmesine itiraz eder. Eski (zanaatkarlar, küçük üreticiler, vb.) ve yeni (memurlar, teknik adamlar, vb.) orta sınıfların istikrarlarını yitirerek proleterleşme "riski" ile yüzyüze olmaları, faşizmin olduğu 2. Dünya Savaşı öncesi toplumsal bunalım döneminin temel özelliklerinden birisi idi. Bu nedenle, faşizme ilişkin Marksist literatürde, küçük burjuvazinin sınıfsal ve ideolojik bunalımlarına, hezeyanlarına ilişkin tahlillerin geniş yer kaplaması doğaldır. Ancak Laclau'ya göre, kapitalizmde üretim tarzı düzeyinde mülk sahibi sınıflarla emekçi sınıflar arasındaki iktisadi sınıf çelişkileri belirleyicidir; oysa toplumsal formasyon düzeyinde belirleyici olan, egemen blokla en geniş anlamıyla "ezilen, eşitsiz" konumdakilerin oluşturduğu halk arasındaki çelişkidir. Birbirlerine indirgenemeyecek gerçeklikleri/nesnellikleri ifade eden bu iki düzeyin farklılığı ve özgüllükleri, ideolojik söylemlerin tahlilinde de mutlaka gözetilmelidir. (age, s. 99-121) Egemen blok-halk çelişkisi etrafında şekillenen reel toplumsal-siyasal mücadelede, ideolojik bakımdan, doğrudan sınıfsal yüklü olmayan, popüler-demokratik içerikli adlandırmalar, kavramlar belirleyici olurlar. Yaşanan somut çelişkileri yansıtan popüler-demokratik adlandırmalar, farklı ideolojik söylemler halinde eklemlenebilirler; siyasal-ideolojik mücadele, halkın çoğunluğunu kavrayacak eklemleme sistematığını kotarma,

söz konusu popüler-demokratik terimlere kendi yüklediği anlamları yaygınlaştırma mücadelesidir. Faşizm de, özgül ve mümkün bir eklemleme biçimidir. Laclau, bu bakımdan, faşizmin söyleminde yeralan anti-kapitalist ve “sol” etmenlere mutlak (küçük burjuva) sınıfsal kökenler atfedilmemesinden, o söylemin kendi bütünsel anlamı ile kavranmasından yanadır. Böylece, “son kertede” tekelci sermayenin egemenliğini sürdürmesine hizmet eden faşist ideolojinin, ona tabi olmayan, hatta kimi noktalarda çelişebilen görece özerk niteliğini vurgulayan Poulantzas’ı onaylar; eleştirisi, bu vurgulamayı sağlamlaştırmaya dönüktür.

Faşizm, sanayileşme ve kitlesel proleterleşme sürecinin ortaya çıkardığı iktisadi-toplumsal bunalımla birlikte yaygınlaşan anti-kapitalist ve jakoben etmenleri teşvik edip yüceltmış; Laclau’nun deyimiyle “eklemsel bütünlüğü dağılan popüler-demokratik adlandırmaların herhangi bir sınıf söyleminin dışında, kendi başına radikalleşmeleri”ne (age, s. 129) zemin hazırlamıştır. Popüler-demokratik terimler haline gelerek kitleselleşen eşitlikçi, uvriyerist (işçici), anti-plütokratik (zenginlik karşıtı) etmenlerce “düşman”laştırılan kapitalizmi, “gayrimilli” unsurlar ve “aşırı kâr eden, sömürücü Yahudiler”le özdeşleştiren faşist algılayış kabul görmüştür; tanımlanan anti-kapitalizm, tepkiselci, “kendiliğinden” yalnlığıyla, bu sunuşa elverişlidir. Faşizmin “tekelci sermayenin en ‘beter’ unsurları” ile kesiştiği, kesişebildiği nokta, anti-kapitalizm anlayışının bu “sınırlı” niteliğidir. Tekelci sermaye, ordu ve egemen blokun diğer ağırlıklı unsurları, faşizmin iktidarını; halka aralarındaki ideolojik çelişkinin keskinleştiği koşullarda, bu ideolojik çelişkiye aracılık eden radikal popüler-demokratik etmenlere faşizmin verdiği içeriğin kendilerine görece uygunluğundan ötürü benimserler. Bu bakımdan, faşizmin iktidarı, popüler-demokratik söylemler ekseninde cereyan eden egemen blok-halk mücadelesinde, egemen blok

için ideolojik inisiyatifin yitirildiği bir ana denk gelir; dolaşısıyla "optimum çözüm" değil, ehven-i şerdir. Faşist hareketle/partiyle egemen blokun ittifakı, bu nedenle, asla gerilimden yoksun olmayan bir ittifaktır. Anti-kapitalist, "sol" etmenlerin, sınırlı ve demagojik karakterlerine, hele iktidara yerleştikten sonra yumuşamalarına rağmen faşist söylemde daima varlıklarını korumaları, tekelci sermaye ve egemen blok için ana tedirginlik nedenidir. Faşizmin büyük sermayeyle sınıfsal bütünleşmişliğini vurgulayan önemli faşizm kuramcılarından Daniel Guérin - "bizzat" -, *Faşizm ve Büyük Sermaye*'de (Suda Yayınları, İstanbul) bu gerilimi belirtir.

Anti-kapitalist ve "sol" etmenleri yordamlama meselesi, faşist hareketin kendisi için de esaslı bir gerilim kaynağıdır. Faşist önderlik, tekelci sermayenin egemenliğini sorgular hale gelip açıkça çelişirse, egemen blokun devleti yönetmesi için kendisine gösterdiği rızayı da yitirecektir. Öte yandan, halk içindeki kitlesel desteğini ayakta tutabilmek için, anti-kapitalist, "sol" etmenleri vazetmeyi sürdürmelidir. Hatta "gerçek hayatta da bu ideolojik etmenlere tekabül eden bir görüntü yaratmalıdır: Çünkü halk kitleleri, Alman şair-yazar Bertolt Brecht'in yazdığı gibi, kitleler "kanlanmış, ama hâlâ boş olan ellerini kaldırarak"² faşizmin anti-kapitalist, halkçı, eşitlikçi vaadlerinin gerçekleşmesini dilerler, beklerler. Öte yandan, egemen blokun onayını alabilecek başka iktidar alternatiflerinin ve "soy" etmenlerin sağladığı kitle desteği, faşizm için vazgeçilmez bir güvencedir. (Guérin, age, s. 228,229) Bu bağlamda, faşist söylemdeki "sol" etmenler yanında, bir toplumsal-siyasal ve örgütsel güç olarak faşist hareketin "sol" kanadı önem kazanır.

2 Aktaran Reinhard Köhnl, *Der Faschismus*, 2. baskı, Distel Verlag, Heilbronn 1988, s. 69.

Faşizmin klasik gelişme seyri içinde, Almanya'da da İtalya'da da parti/hareket içindeki "sol" kanat, faşist toplumsal eylemin ve söylemin oluşumunda, özellikle de kitleselleşmesinde büyük rol oynamıştır. "Sol" faşist kanat, faşizmin iktidara gelmesinden sonra, tekelci sermayeye karşı "ikinci devrim" in yapılmasını talep etmeye başlaması üzerine tasfiye edilmiştir.

İtalya'da faşizme adını veren "fascio" adlı para-militer örgütlenmenin önderliğinde ve ideolojisinde, "sol" faşist etmenler belirleyiciydi. Fasciolar, hükûmete/rejime, muhafazakârlara ve zenginlere karşı, "ihtilalci"-şiddetçi, "halk adamı/halk çocuğu" kimliğini sahiplenen bir söyleme sahiptiler. Özellikle mülksüzleşen eski orta sınıfların ve proleterleşen yeni orta sınıfların, ufuktaki proleterleşme "tehlikesi"ni ortadan kaldırmak yerine yücelten sosyalizme karşı terörist tepkilerini örgütlerken, onların "çalışmadan kazanan, asalak" büyük sermayeye karşı öfkelerini de diri tutmuşlardır. Faşistler komünistlerin öncülük ettiği önemli siyasal grevleri terörle kırarken, kimi yörelerde bazı fascioların "sömürücü patronlara karşı" bizzat grevler ve toprak işgalleri örgütlediği görülebilmektedir. Pek çok yerel faşist önder, Mussolini'nin iktidara yönelirken liberal, muhafazakâr vd. burjuva gruplarla ve kilise ile ittifaklara girmesine karşı çıkmış; bu unsurların "komünizm tehlikesine karşı arkalarına sığınan ve faşizmin ihtilalci yönünden korkan tuzu kuru zenginler" olduğunu savunmuşlardır.³ Faşizmin iktidara gelmesinden sonra da, D. Guerin'in "faşizmin avam takımı" diye tanımladığı "sol" kanat, Rus-

3 Faşizmin iktidara geliş sürecini "içerden" bir dille betimleyen Marsel Ussan'ın *Faşizm* adlı kitabında bu halkçı-"solcu" etmenler açıkça görülebilir. Bu kitap, 1970'lerde belitbaşlı ülkücü yayınevlerinden Töre-Devlet Yayınevi tarafından yayınlanmıştı (2. Baskı, İstanbul, 1978).

ya'daki 1917 Ekim Devrimi'nin ünlü "bütün iktidar Sovyetlere" şiarını tahrif ederek "bütün iktidar faşistlere" talebini ortaya attı. Liberal, demokrat, mason, cumhuriyetçi önderler fasciolar'ca dövüldü, öldürüldü. Faşist Parti önderliği, "avam takımı"nın "sol" saldırganlığını, egemen bloka mutlak iktidarını kabul ettirmek için kullandıktan sonra; egemen blokun gücünü kullanarak "sol" unsurları tasfiye etmeye başladı. Tasfiye, iktidar dengelerinin etkili olduğu çeşitli evreler ve aşamalarda, 1923'ten 1935'e kadar sürdü. Mussolini, zaten ideolojik içeriği oldukça kof olan "sol" demagojiyi, "haksızlığa, gadre uğramış yoksul İtalyan halkı" ve "sıradan insanın yozlaşmamış yalınlığı, cesurluğu" motiflerini özellikle savaş vesileleriyle seferber ederek ehlileştirdi.⁴

Almanya'da nasyonal sosyalist hareket içindeki "sol" kanat, doktriner ve ideolojik yönden daha sağlam bir yapıya sahipti. Fasciolar tabanında yaygın olan "sol" etmenler, kendiliğinden denebilecek anti-plütokratik ve halkçı tepkilerle sınırlıydı. Almanya'da ise, para-militer SA (Sturmabteilung-Hücum Birimi) mensuplarının hararetle paylaştığı bu tepkisel potansiyele, Otto ve Gregor Strasser kardeşlerin oldukça kapsamlı "anti-kapitalist", "devrimci" ideolojik söylemi ve programı eşlik ediyordu. Gregor Strasser, kapitalizmi ortalama nasyonal sosyalist söylemdeki gibi "gayrimilli ve Yahudi mali sermayesi"ne indirgemiyor, mutlak olarak "sermaye"yi reddediyordu. Ona göre üretim araçları tüm milletin mülkiyetinde olmalı, ancak zilyediği (kullanım hakkı) kişilere devredilebilmeliydi. Strasserler, orta sınıf emekçiliğine ve liyakat/çalışma esaslarına dayalı mutlak bir korporatist toplum tasarımı işlemişlerdir. Gregor Strasser, 1930'lara kadar nasyonal sosyalizmin Hitler'den sonra ikinci adamı idi; örgütlenmede belirleyici rol

4 Daniel Guérin, *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Suda Yayınları, İstanbul, s. 199-217, 229-232.

oyladı. Onun "burjuva yozlaşmaya ve proleterleşmeye karşı", "çalışanın emeğinin hakkını verecek" "Alman sosyalizmi" tasarımı, orta sınıfların yanında, küçümsenmeyecek sayıda işçinin ve işsizlerin SA'lara katılmasını sağladı. Kimi bölgelerde SA üyelerinin yarısından çoğu işçi ve işsizlerden oluştu. Strasser ve "sol" nasyonal sosyalistler, sendikal alanda da örgütlendiler. Nasyonal sosyalizmin "sol" kanadının tasfiyesi İtalya'dakinden çok daha sert oldu. Daha iktidara gelmeden önce, 1930'da, Hitler'in büyük sermaye ve soy burjuva partilerle girdiği diyaloga karşı çıkan Strasserler partiyi terkettiler. Ancak "sol" kanat, anti-komünist terör aygıtının ve sokak gücünün ana gövdesini oluşturan SA'lar aracılığıyla hareketteki varlığını korudu. Nasyonal sosyalizm iktidara geldikten sonra, SA'lar ve "sol" kanat, Marksizmin yıkılışının devrimin ilk aşaması olduğunu, ardından sermayeye karşı "ikinci devrimin" yapılması gerektiğini savundular. Hattâ kimi işletmelerde sermayedarları kovarak yönetime el koydular. Hitler, egemen blok nezdindeki "kredibilitesini" tehdit eden "ikinci devrim" taleplerinin önünü almak için, 1934'teki ünlü darbeyi düzenleyerek "sol" kanadın bütün bellibaşlı isimlerini öldürttü, SA'ları da lağvetti.⁵ Sonraki süreçte Almanya'da anti-kapitalist etmenlerin ehlileştirilmesi, nasyonal sosyalizmin kapitalizmi "asalak Yahudi sermayesi"ne indirgeyen anti-semitist ırkçı söyleminden ötürü kolay oldu.

"Sol" kanat faşizmin görünümelerini ele alırken, klasik Almanya ve İtalya deneyimlerinin yanısıra, İspanya, Portekiz

5 Alman faşizminin "sol" kanadı hakkında bkz.: "Sol" Nasyonal Sosyalizm, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 794-795. Ayrıca Thomas Balistier'in *Gewalt und Ordnung* (Verlag Westfaelisches Dampfboot, Münster 1989) kitabı SA hakkında mükemmel bir kaynak; Otto Strasser'in *Die Deutsche Bartholomäusnacht*'ı (Verlag "Die Dritte Front", 7. baskı, Prag/Zürich/Brüssel, 1938) da, "sol" nasyonal sosyalizm hakkında "içerden" bir bakışla derli toplu malzeme sunuyor.

ve özellikle Latin Amerika örneklerine de değinmek gerekir. İspanya'da Franco, Portekiz'de Salazar, Brezilya'da Vargas ve Arjantin'de Peron önderliğindeki diktatörlük rejimleri, klasik faşizmin bütünlüklü yapısıyla bağdaşmayan, ancak faşizan etmenin özellikle kimi evrelerinde belirleyici olduğu rejimlerdir.

Bu Latin toplumlarında, güçlü paternalist devlet geleneği ve *caudillo* ("baba-başkan") kültürü, söz konusu rejimlerde Bonapartist etmeni tahkim eder; "tek şef" in, faşizmdekiyle kıyaslanmayacak kadar ağırlıklı bir esirgeyici-himayeci imgeyle kuşatılmasına yol açar. "Başkan-baba" lar için, kırdan ve kentte proleterleşen, lümpenleşen, marjinal sektör oluşumlarına yol açan örgütsüz alt sınıf fraksiyonlarına hitap eden bir imaj, bir söylem, onları esirgeyici görüntü veren kimi politikalar oluşturmak, büyük önem taşır.

Böylesi popülist açılımlar, Brezilya ve özellikle Arjantin örneklerinde çok belirgindir. Gerek kendisinden önceki militan faşizan entegralist hareketin mirasını değerlendiren Vargas (1930-1945) diktatörlüğü, gerekse daha "sol" vurgulu ve bütünlüklü bir popülist sistematik geliştirerek Arjantin'de 1945-55 dönemi ve 1960'ların ikinci yarısında etkili olan Peronizm; tek partili totaliter yönetimlerini yoğun devlet terörüyle kurumlaştırırken, faşizan korporatist yapılar dolayısıyla bağlanı kurduktan kent ve kır yoksullarının desteğini yeniden üretecek popülist politikalara daima ağırlık vermişlerdir. Şoven söylemlerinde, anti-komünizme yakın keskinlikte bir anti-liberalizm (hatta kısmen anti-kapitalizm) görülür. Hattâ bu rejimlerin yıkılışında, güttükleri popülist kaygıların, büyük mülk sahipleri ve ordunun oluşturduğu oligarşik odaklar açısından tahammül edilmez hale gelmesi, belirleyici rol oynamıştır. Denebilir ki, "sol" faşist söylem İtalya ve Almanya'daki klasik örneklerde bir "kanat oluşumu" karakterlerinde ortaya çıkarken; Latin Amerika'daki faşizan

nitelikli popülist diktatörlüklerde, daha merkezi ve yapısal bir konumdadır.⁶

Ülkücü harekette “sol” söylemin temel unsurları

Türkiye’de, ülkücü hareketin söyleminde “sol” etmenler yok değildi; fakat ideolojik düzeyde marjinal kaldılar, sistemleş(e)mediler. 60’lı yıllarda varolan anti-kapitalist etmenler, hareketin anti-komünizm ekseninde kitleselleştiği 1970’lerde büründüğü son derece demagojik, pragmatist ve eklektik yapı içinde eridiler. Kapitalizm karşıtlığı eridiği gibi, ülkücü hareketi devleti koruma misyonuyla bütünleştiren söylem ve MHP önderliği, düzen/rejim karşıtı radikal eğilimlerin belirmesini önledi. 12 Eylül, bu durumu değiştiren bir dönemdir. Değişimi zorlayan travma, ülkücü hareket mensuplarının hapsedilmesi, işkence görmesi, yargılanması, idam edilmesi, böylelikle misyonlarını devletle özdeşleştiren algılayışlarının yıkılması oldu. Ülkücü hareketin radikal unsurları -yani esas olarak Türk-Islam ülkücüleri-, “devlet”le veya onunla eşanlamlı kullanılan “rejim”le, “düzen”le, “sistem”le aralarındaki mesafeyi ideolojik olarak büyötmeye yöneldiler. Tepkisel çıkışlı bu yönelim, esasen İslamcı ideoloji temelinde sistematikleştirilmeye çalışıldı. Ülkücü hareketin tarihindeki en hamarat teorik çabaya yol açan bu uğraş, oldukça eklektik ve soyut bir düzen karşıtı söylem yarattı. Ülkücü hareketin geçmişinde “sol” etmenlerin kısırlığına kısaca değindikten sonra, bu söylemi ele alacağız.

6 Latin Amerika’nın faşizan popülist diktatörlükleri hakkında: Alistair Hennessy, *Fascism and Populism in Latin America*, *Fascism* (Der. Walter Laqueur, Pelican, Middlesex, 1979) içinde s. 248-299; Alain Rouquié, *Latin Amerika’da Askeri Devlet*, Alan Yayınları, İstanbul 1986, s. 284-310; Henri Michel, *Faşizmler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 109-111.

1960'lı yıllarda kuruluş dönemindeki Ülkücü Ocakları içinde, komünizmin yanısıra kapitalizmi de "düşman" sayan bir söylemin izlerine rastlanabiliyordu. "Ülkücü anti-kapitalizm", milli duygulardan yoksun, sadece kârını düşünen "ruhsuz" kapitalistleri ("masonları"), özellikle de gayrimilli azınlık (Yahudi, Rum, Ermeni) sermayesini hedef alıyordu. Anti-plütokratik ölkenin ve şovenizmin öne çıktığı bu tepkiler, sınırlı olmakla birlikte, daha kapsamlı ve "ilkesel" anti-kapitalist çıkışlara varabiliyordu. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin 30 Haziran 1968'deki kongresinde ülkücülerin "toplumcu milliyetçiler" adına sundukları protestocu bildiri, bu tür çıkışların önemli bir örneğidir: "Komünizmle Mücadele Derneği, para babalarının kasalarını bekleme derneği durumuna düştü.

(...) Biz, komünizmle mücadele edelim derken, imansız kapitalistlere rahat sağladık. Bizim iyi niyetimizi sömüren para babası, toprak ağası, fabrika patronu kapitalist, bir eliyle beslediği komünistin üzerine, yanında çalıştırdığı işçiyi, köylüyü saldırttı. Komünistleri ezelim derken, sizi kendileri ezdiler.

(...) Artık şunu görmeliyiz ki, komünizm kahrolsun demekle kahrolmuyor. Türkiye'deki sosyal dengesizliği görmek istemeyen ruhsuz kapitalistin düşüncesine ortak olmakla bu işler halledilmiyor.

(...) Artık bu yoldan dönmeliyiz. Millete, kapitalistlerin, toprak ağalarının, sömürücü tüccarın, para babası millet ve milliyet düşmanlarının bekçisi olmadığımızı göstermeliyiz. Komünizmin olduğu kadar, maddeci kapitalizmin de düşmanı olduğumuzu ilan etmeliyiz." (*Milli Hareket*, Temmuz 1968, s. 10-11.) Ülkücüler bu "ilkelliği" pek sürdürmediler; ama örneğin, sermayenin kendilerinin iktidar olmasına asla

gözyumınayacağını vazederek,⁷ kapitalizme yar olmadıklarını kanıtlaya gereğini duyular.

70'li yılların ülkücü söyleminde ise anti-kapitalizm eksenindeki "sol" etmenler gerilediler, sistematiklikten uzaklaştılar. Anti-komünist terörün çapının ve belirleyiciliğinin artması; ülkücü hareketin anti-komünist performansını, onu devletle özdeşleştiren bir misyon olarak sunan söylem; buna bağlı olarak, MHP önderliğinin iktidara gelmeyi tamamen egemen blok içinden alacağı desteğe bağlayan siyasal stratejisi, anti-kapitalizme demagoji düzeyinde bile yer bırakmadı.⁸ Resmi ve üst düzey MHP söyleminde silinen "sol" etmenlerin, ülkücü hareketin gençlik tabanında popüler olan "yıkılsın düzen, yaşasın devlet", "savaşımız vurguncu düzenedir" gibi sloganlarla, küçümsenmeyecek bir hayatiyet bulduğu söylenebilir. Ülkücü tabanda karşılık bulan "anti-kapitalist" ve "sol" etmenlerde, kültürel nitelik belirleyiciydi. Kapitalizmi, "Türk milletini yabancılaştırarak, kozmopolitleştirerek kültürel olarak esirleştiren" yönüyle reddediliyordu; zaten o anlamda komünizmle ortak paydaya sahipti. Bu ortak payda, Batı idi. "Sol" etmenler, Batılılaşmanın kentlileşme, modernleşme,

7 Döneminin ülkücü yayın organlarından *Milli Hareket*'in şu satırları tipik bir örnektir: "Komünistlerin hücumlarından uykuları kaçan mason-kapitalist işbirlikçiler (KMP'nin komando yetiştirdiğini öğrenince iki duygunun etkisi altında kaldılar. Bir yandan komünistlerin sokak hareketlerinin son bulacağını hesap ederek memnun oluyorlar, diğer yandan milliyetçilerin böyle güçlenmekte devam ederlerse iktidara gelebileceklerini düşünerek korkuyorlardı." (agf, Ekim 1968, s. 13)

8 Yalçın Küçük bu olguyu, *Türkiye Üzerine Tezler* in 3. cildinde (İkkan Yayınevi, İstanbul 1986, s. 507) "bırız" indirgemeci elao şu sözlerle sapıyor: "...klasik faşizmin, büyük sermayeye kursu, ari ırkın yanında, nasyonel sozeüğü eklenerek sosyalizan edebiyatının, kendi çapında, bir radikal görünüşü var. Radikalizm, kadroları tutucuda, her zaman önemli bir öğedir, ihmalı pek zor oluyor. MHP ise ideolojik düzende her türlü radikalizmi reddediyor, büyük sermayeden ve dünyada Amerika Birleşik Devletleri'nden yansı bir edebiyat ile faşist olmak bile çok zor görünüyor. MHP, bu eksikliğini, açık şiddet politikasını dala dala on plana çıkartarak gidermeye çalışıyor."

“z ppreleşme” gibi kültürel sonuçlarına karşı, “Anadolu’dan gelen halk çocuklarının sağlığını, yalınlığını” yücelten bir “halkçılık” edebiyatına dayanmaktaydılar. Ancak bu “halkçılık” genelde radikalleşmedi, kültürel düzeyden siyasal-ideolojik düzeyle sı ramadı. Bu sınırlamanın en açık nedeni ve ifadesi, Batılılaşma sürecinin motoru ve kollayıcısı rolünü oynamış bulunan “devlet”e karşı sorgulayıcı bir tutumun benimsenmemiş olmasıdır. MHP  nderliğince  lk c  harekete yüklenen (1 Bölüm de ele aldığımız) komünizm tehlikesine karşı “devletin yanında tavır alma, devlete sahip çıkma” misyonu, zaten devleti, onunla beraber rejim /“düzen”i sorgulayıcı bir söylemi engelliyordu.

12 Eylül ve oluşan “sol” söylemin temel mantığı

1980’lerde  lk c  s yleimde “sol” etmenleri davet eden en “maddi” nedenin, 12 Eylül döneminde ilk kez yoğun biçimde “tattıkları” devlet terörü olduğu söylenebilir. “Devletin  lk c  harekete karşı yaptığı zulüm” 2. Bölüm’ n sonunda işlediğimiz gibi, 12 Eylül karşıtı bir söylemin oluşmasına yol açtı. Türkes ve MHP/M P’nin merkez güclerinin dilinde daha soyut bir tavrıdan ve darbe aleyhtarı motiflerden ibaret kalan 12 Eylül karşıtlığı, radikal  lk cu unsurların söyleminde daha kapsamlı bir içerik kazandı. “ lk c  hareketin komünizme karşı devletin yanında mücadele ettiği” varsayımı yoluyla devletle/rejimle kurulan  zdeleşmenin aşınması, bu bakımdan temel  nemdeydi.⁹ Hareketi devletle  zdeleştirici söylem terkedildi;

9 Bu m takaen i temsilciliğın yalın bir ifadesi: “İyi değerlendirmeliyiz ki, uğrunda mücadele ettiğimizi söylediğimiz devlet bizi mal kum etti (...) Hala mı biz: düşman göreni canımızı, istikbalimize kasteden devlete ram olacağız? (...) Devlet inancılarımıza uyduğu m kuleter sevgimize ve saygımıza layıktır. Aksi takdirde Arif olan anlar” (Yüksel Sarı, *Bizim D r * 1988, s. 44-45) *Bizim D r h* dergisi, onun en yakınımmu dolayısıyla 12 Eylül’u ele aldığımız Eylül 1990 sayısında, daha

devletin ülkücüleri sosyalist harekete karşı sokak kuvveti olarak kullandığı düşüncesi açıkça yazılmaya, söylenmeye başlandı. Elbette bir yandan da, "kullanıldık" psikozunun ve pişmanlığının yayılmasını önlemeye dikkat edildi. Ülkücülerin 12 Eylül'den önce de, asla "kullanılmalarına" izin vermeyecek kadar sağlam bir bilinçlilikle, devletle/düzenle aralarına mesafe koymuş oldukları vurgulandı. "Devletin yanında komünizme karşı mücadele" misyonu ekseninde belirlenen geçmişin ülkücü hareketin radikal unsurlarına çıkarttığı komplikasyonlara, 12. Bölüm'de ayrıntılı olarak değinilecek.

Ülkücüler "devlet", "rejim", "düzen" veya "sistem" terimleriyle tanımladıkları statüko ile çelişkilerini, uzlaşmazlıklarını vurgulamalarına koşut olarak; pozitif bir söylemi varetmeye çalıştılar. Ülkücü hareketin varoluş gerekçesinin "anti-komünizm" olmadığı, kendine has siyasal tasarımları ve iktidar hedefi bulunduğu vurgulandı.¹⁰ Hatta 12 Eylül darbesinin, "komünistlerle mücadele ettikleri sürece desteklenen ülkücülerin iktidara talip olmaları ve bazı hesapları alt-üst ederek bazı dengeleri bozmaları" nedeniyle, onları "siyasal yelpazeden uzaklaştırmak için" yapıldığı tezi ileri sürüldü. Türk-İslam ülkücüleri, düzenin "esas" karşısının ve "esas" korkusunun, kendileri olduğu tezini işlediler.¹¹ Bizim

az tepkisel bir mesaj verdi: "Ülkücü hareketin, sistemle uyusabileceği hiçbir ornak nokta yoktur; 12 Eylül'ün camianıza sağladığı en büyük fayda, bu gerçeğin su götürmez bir şekilde ortaya çıkması olmuştur." (agf., s. 14)

10 "Düzen sahipleri kendi kontrollerinde olmayınca ülkücülerin herhangi bir meseleye sahip çıkışlarından hoşlanmıyorlar. Mesela ülkücüler komünizmle mücadele mi edecek, bu devletin kontrolünde olmalıdır. (...) Ülkücüler devlet kontrolü dışında fiil gerçekleştirdiği için suçludurlar. (...) Ülkücü hareket komünizmle mücadeleden ibaret değildir, devlete taliptir. Devlete talip olması ise menfaat sebeplerinde, düzenin sahiplerinde, barınlaşma taraftarlarında tedirginliğe yol açmaktadır." (Bizim Ocak, 1989, s. 4-5)

11 Bizim Ocak'ın Nisan 1990 sayısında, Mehmet Zarif, "Eve Dönemediler" başlıklı öyküsünde bir polisin ağzından şu mesajı iletiyor: "Ben ülkücüleri oldum olası

Ocak'ın Haziran 1989 sayısında "Düzenin Arzuladığı Ülkücü Hareket" başlığı altında yazılanlar, ülkücü hareketin radikal unsurlarının "düzen"le ilişkilerini nasıl algıladıklarını özetliyor: "Şu üç ihtimali ele alalım: Birinci ihtimal, ülkücülerin hiç olamaması yani Türkiye'de ülkücü hareket diye bir hareketin kalmaması. İkinci ihtimal, ülkücü hareketin varolması, fakat düzenden kopuk olmaması, hatta kontrolünde olması. Üçüncü ihtimal de ülkücü hareketin kontrol dışında, bağımsız bir hareket olması... Düzen sahipleri arasında bir anket yapılsa ve 'bu üç ihtimalden hangisini tercih edersiniz' sorusu sorulsa şüphesiz ikinci ihtimalde, yani düzenin kontrolündeki bir ülkücü harekette birlik sağlanır. (...) Düzen, ülkücülere bazı sınırlı fonksiyonlar yüklemeyi ve o sınırın dışında kalan işlere bulaşmamasını istiyor." (agd, s. 6-7)

Ülkücü hareketin radikal unsurlarının bu "sol" söyleminin, somut bir "düzen" tanımına, hele bütünlüklü bir alternatif siyasal tasarıma dayandırıl(a)madığı söylenmelidir. Zaman zaman, *Bizim Ocak*'ın Temmuz 1990 sayısındaki başyazısındaki gibi, İslamcı literatürden ödünç alınan tasvirlerle rastlanabilir: "...bir kısım insanların menfaatlerini diğer insanların yaşama ve varlıklarını geliştirme haklarını gölgelediği bir düzenin değiştirilmesi, yeryüzünde yaşayan her insanın Allah'ın yarattığı varlıkların en kutsalı, en değerlisi olarak görüldüğü, insanların birbirlerini sevdikleri, yardımlaştukları, sefaletin ve hürriyetsizliğin silindiği bir insanlık nizamının tahakkuku..." (age, s. 5) Fakat zaten ender görülen böylesi tasvirler,

sevinem. (...) Bizim açımızdan, bunların, komünistlerden daha tehlikeli olduklarına inanırım. Çünkü komünistler ne kadar azıtsalar da savundukları fikirleri, inançları ve yaşayışları halka terstir. Ama ülkücüler böyle değil. Bunlar halin sahip olduğu (ne yazık ki, sistemi olarak bizim söküp atmak istediğimiz, fakat bir türlü başaramadığımız) köklü değerleri savunuyorlar. Yani halk gibi inanıyorlar, halk gibi düşünüyor ve bu halleriyle halka öncülük yapmaya çalışıyorlar." (agd, s. 56)

pozitif bir tasarım oluşturmaktan uzaktır. Ülkücü hareketin “sol” söyleminde pozitif bir içerik değil, “anti”ci saik belirleyicidir. İdeolojik söylemin “anti”lik temelinde belirlenmesi, ülkücü hareketin siyasal-psikolojik ikliminde anti-komünizme tabi geleneginden gelen “hava” koşullarının değişmemesini sağlar. Bu anlamda, 60’lı ve 70’li yıllarda oluştuğunu söylediğimiz kültürel nitelikli “halkçı” etmenler de, 80’lerin düzen karşıtı söylemi içinde radikalleşerek varolurken, “devamlılık” unsuru olmuşlardır.

Ülkücü hareketin düzen karşıtı söyleminin “anti”lik esasına dayalı unsurlarını tek tek ele almadan önce, bu söylemde pozitif etmeni oluşturan İslamcı veçheden kısaca söz edelim.

İslami veçhe

Ülkücü hareket, önceki 6. bölümde değindiğimiz gibi, “düzen”e karşı geliştirdiği tepkiyi ifade etmesini sağlayacak teorik kaynaklara sahip değildi. 60’ların sonlarındaki radikal “milliyetçi toplumcu” söylemin izleri oldukça flulaşmıştı. Ülkücü hareket içinde en güçlü radikal oluşumu yaratan Türk-İslam ülkücüleri, düzen karşıtı söylemin omurgasını ve sözlüğünü İslamcı literatürden aldılar.

Türk-İslam ülkücüleri, mevcut “sistem”e karşıtlıklarını esas olarak, bu “sistem”in veya “düzen”in İslam’a/şeriata uygun olmayışıyla, “küfrün” egemenliğinde oluşuyla gerekçelendirdiler. MHP/ülkücü hareket geleneginde lafzen daima sahip çıkılan “demokrasi” de İslam’la bağdaşmazlığı nedeniyle reddedildi.¹² Cumhuriyet dönemindeki resmi politika ve resmi

12. “Küfların bize alın oynayın dercesine verdiği bu oyuncagı oynamakla İslam çok şey kaybetmiştir. Müslümanlar gerilmiş, bölük pörçük durumlara düşmüştür. Bizleri birbirimize düşman eden bu oyunu ne zaman oynamaktan vazgececeğiz? (...) Demokrasi ve onun karnavalı olan seçin yozluğunu kendimizi kaptırmadan, inançlarımızın emri doğrultusunda düşünelim.” (Remzi Çayır, *Bizim Ocak*, Ocak 1988, s. 27)

ideoloji, İslam'ı Batıcı-Batılılaşmacı çizgisi gereği baskı altında tutması nedeniyle sorgulandı. 12 Eylül döneminde ve genelde, İslam'ın, halkın devlete itaatini pekiştirme amacıyla kullanışı eleştirildi.¹³ Bizim Ocak'ın Eylül 1989 sayısında ifadelerle yansıdığı gibi, rejimi etkilemeye değil, onun gayrı-İslami karakterini teşhir ederek köprüleri atmaya dönük radikal bir söylem geçerlilik kazandı: "Biz devleti yönetenlerden, devleti 'şariat devleti' yapmalarını beklemiyoruz. İstedığımız şey, kimliğini net olarak ortaya koyup, tavırlarını o kimliğe göre dürüstçe ifa etmesidir. Evet devlet, laik, demokratik, Batı medeniyetçisi, AT üyeliğine talip bir devlet. O halde insanları askere alırken bu ölçüler çerçevesinde davranmalı, kapitalist bir devlet olarak, milli devletin kullanma hakkı olduğu kavramları kullanmamalı, insanlara 'ölürsen şehit olacaksın, milletinin yücelmesi için savaşacaksın' diye hamasi nutuklar çekmemeli." (agđ, s. 3)

Askeri darbe karşıtı tavır

Askeri darbe karşıtlığı, 1980'lerde 12 Eylül karşıtlığının uzantısı olarak ülkücü hareketin bütün unsurlarınca paylaşılan bir etmendi. 1990 yılı başlarında Muammer Aksoy ve Çetin Ermeç'in "meçhul" biçimde öldürülmelerinden sonra basında

13 "Evren'in konuşmalarında ayet ve hadis kullanması, onları çok sevdiğinden değil, ihtiyattan kaynaklanmıştı. Böylece bir taşla iki kuş birden vurulmuştu. Hem halka biz Müslümanız mesajı verilmiş, hem de beşeri kanunların gücünün yetmediği durumlarda ilahi kanunlarla takviye sağlanmıştı. Demek ki, bir iş yaptırılırken, halka herhangi bir şey benimsetirken, (CIA 'emeklisi') Fuller'in tabiriyle yaralar sarılırken İslam'a evet! Fakat yaralar sarıldıktan sonra İslam'a hayır! (...) PKK ile mücadele ederken, Erzurum'da, Şırnak'ta, Semdinli'de yerli halkı teröristlere karşı motive etmesi için İslam'a evet! Fakat Ankara'da, İstanbul'da İslam'a hayır! (...) Camilerde, seccadelerde, vicdanlarda İslam'a evet! Fakat okulda, sokakta, işte İslam'a hayır! (...) "Düzenin kontrolünde ve ona hizmet etmeye talip İslam'a evet! Fakat düzeni düzeltmeye talip İslam'a hayır!" (Servet Avcı, *Bizim Ocak*, Mayıs 1989, s. 25)

ve kamuoyunda "anarşi hortluyor" sendromunun işlenmeye başlaması, darbe karşıtı etmenleri iyice güçlendirdi. Türkeş ve ülkücü hareketin merkez güçleri "demokrasi" savunuculuğu temelinde; Türk-İslam ülkücüleri ise parlamenter rejimin askeri yönetime kıyasla ehven-i şer olduğu mantığıyla,¹⁴ darbe karşıtı açıklamalara yöneldiler. *Yeni Düşünce* gazetesi 16 Şubat'ta "demokrasiyi hazmedebilen ve insan hak ve hürriyetlerini savunan bütün gruplara" yönelik, "Demokrasi İçin Milli Mutabakat" çağrısı yaptı. Bu mutabakat, "egemen güçlere, silah tüccarlarına, demokrasi düşmanlarına, darbe ortamı hazırlayanlara ve darbecilere bu defa işlerinin pek kolay olmayacağını" mesajı verilecekti. Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın 1990 Aralık'ı başındaki istifası da, *Yeni Düşünce* tarafından, "darbe körükleyiciliği ile bunalımı tırmandırmaya yönelmediği" gerekçesiyle, övgüyle karşılandı. (ağk, 7 Aralık 1990)

Öte yandan ülkücü basın, spektaküler şiddet olaylarında ve "anarşi-terör" hezeyanının yükselmesinde resmi mercilerin parmağını ima eden yazılara yer verdi. Türk-İslam ülkücüleri, "terör"de resmi yapının parmağını ararken, daha radikal çıkışlar da yaptılar. 20 Nisan 1990 tarihli *Yeni Düşünce*'de, Malatya belediye başkanı Hamit Fendoğlu'nun ölümüne yol açan suikasta "o yıllarda Malatya'da görev yapan bir kısım -yanlış elbise giymiş- güvenlik ve istihbarat birimlerinin payının araştırılması gerektiğinin" gündeme getirilmesi, bu bakımdan anlamlı bir örnektir. Çünkü, Orta-Doğu Anadolu'daki kitlesel kalkışmaların ilkinde vesile olan bu suikast, ülkücü hareketi "mağdur" konumuna getirerek anti-komünist provokasyon senaryolarına hizmet eden, "lehte" bir suikasttı!

14 Örneğin Yaşar Yıldırım, 23 Kasım 1990'da *Yeni Düşünce*'de şöyle yazdı: "Ben şahsen demokrasi hayranı veya savunucusu değilim. Anıa her zaman demokrasiyi; totaliter ve askeri baskı rejimlerine tercih ederim,"

Anti-kapitalizm

Ülkücü hareketin ideolojik geleneginde anti-kapitalist etmenler, zaten kısır olan “sol” söylem içinde iyiden iyiye marjinal konumdaydılar. 70’li yıllarda MHP lafzen “komünizme de kapitalizme de karşı” idi; fakat gerek MHP’nin, gerek Ülkü Ocakları’nın söyleminde kapitalizm karşıtı açıklamalar fazla yer tutmazdı. Gerçi ülkücü hareketin militan tabanında, anti-plütokratik denebilecek tepkisel etmenlerin varlığından söz edilebilir; fakat bunlar ülkücü hareketin “resmi” söylemi/eylemliliği içinde dile gelmiyorlardı. 1980’lerde düzen karşıtı söylemin yükselişiyle birlikte, anti-kapitalist etmen de yerleşikleşti. Anti-kapitalist etmenin ülkücü söylemdeki ağırlığının artışı, 12 Eylül’ün hem “manevi”, hem de somut iktisadi-sınıfsal etkilerinin payı var. “Manevi” etki, 12 Eylül’le birlikte ülkücü hareketin kendisini genel olarak “düzen/sistem” karşıtı bir algılayışta ifade etmeye başlamasıdır. “Düzen”le, “sistem”le blok olarak karşıtlaşan bir söyleme yönelirlerken, onun tanımlayıcı vasıflarından birisi sayılan kapitalizme de “anti” olmaları doğaldır. 12 Eylül’ün “maddi” etkisi ise, Türkiye’nin emperyalist dünya sistemine daha sıkı eklemlenme ve “soy” kapitalist yeniden yapılanma sürecinin bu dönemde sistematikleşmiş olmasıyla özetlenebilir. 1980’lerde gelişen kapitalistleşme ve tekelleşme, eski orta sınıfların mülksüzleşme sürecini hızlandırdı. Özellikle kapitalistleşmede görece geri kalan Orta ve Doğu Anadolu taşrasında, mülksüzleşmeyle gelen iktisadi-toplumsal güvensizleşmenin orta sınıflar üzerindeki tahrip ve tahrik edici etkisi; 1970’lerde ülkücü harekete büyük bir kitlesel destek potansiyeli sağlamıştı. 1980’lerde, ülkücü hareketin, orta sınıflarda kapitalistleşmenin mülksüzleştirici, proleterleştirici sonuçlarına karşı oluşan tepkiyi seferber edebildiği söylenemez. Hem toplumdaki, 12 Eylül’e zemin hazırlayan “istikrar” ve “huzur, güven” arayışının

yansıttığı tasarımsızlık/inisiyatifsizlik hali; ilaveten ANAP'ın her boydan girişimciye "fırsat" vaadeden klientelist "orta direkçi" söylemi, (emekçi sınıfların yanı sıra) orta sınıfların, kapitalistleşme sürecinin kazandığı ivmeden duydukları rahatsızlıkları massetti. Ancak genellikle emekçi, köylü ve alt-orta sınıf ailelerden gelen ülkücü kadrolar, kapitalist modernleşme dalgasının toplumsal, siyasal, kültürel ve ahlaki etkilerinden fazlasıyla tedirgin oldular. Kapitalizmin "soy" mantığının, ilkeselliğinin ve metalaştırıcı işleyişinin yayılması, ülkücü militanlığın bünyesinde toplumsallaştığı, nefes aldığı geleneksel hayat tarzını, toplumsal ilişki iklimini bozmaktaydı. Bu "yozlaşma"ya karşı, siyasal-ideolojik kimliklerinden (ANAP'taki "hareketçiler" gibi) vazgeçmedikçe massedilebilir olmayan tepkilerini, söylemlerinde anti-kapitalist etmenleri belirginleştirerek dışavurdular.

Bu bağlamda, ülkücü 12 Eylül literatüründe, darbenin "kapitalist sömürüyü artırmak" için yapıldığı savunuldu: "Batılı ekonomik çevreler, borçlarının kolayca ödenebilmesi için Türk milletinin aşırı fedakarlık yapması gerektiğini biliyorlardı. Grevsiz, boykotsuz bir sistem içinde ekonominin yürümesini ancak dikta rejimi yapabiliirdi. Bu aynı zamanda iç kapitalist çevrelerin de işine geliyordu."¹⁵ Hattâ darbenin, "kurulan liberal-kapitalist küfür düzeninin çarklarının bozulmaya başlaması ve o çarkların arasına canları pahasına giren ülkücülerin yüzünden teklemesi sebebiyle yapıldığı"¹⁶ söyle-

15 Muhsin Yazıcıoğlu, *Bizim Ocak*, Eylül 1988, s. 7.

16 Şöyle devam ediyor: "12 Eylül baskısından sonra sistem ne güzel yerli yerine oturmuştu. Liberal kapitalist sistem bütün yönleriyle ülkeye yerleşmiş ve bunu da 12 Eylül'le ülkeye hukukî olan dikta rejimi sayesinde yapmıştı. (...) Türk halkı ise işçisi, memuru, esnafı ve köylüsüyle tam olarak susturulmuş, sindirilmişti. Grevler yasaklanmış, ortada işçinin, memurun, esnafın ve köylünün hakkını arayacak hiçbir müessese bırakılmamış hepsinin canına ot ukturmuştu. (...) Halkın cebindeki para azgın milletlerarası çevrelere, onların yerli işbirlikçileri vasıtasıyla oluk oluk akıtılıyordu." (Hakan Sönmez, *Bizim Ocak*, Mayıs 1989, s. 12-13)

nerek; 12 Eylül öncesi ülkücü harekete de anti-kapitalist misyon biçildi. Özellikle Türk-İslam ülkücülerinin yayın organlarında, anti-kapitalist tahliller ve tepkiler geniş yer tuttu. *Bizim Ocak*'ın Mayıs 1990 sayısının kapak konusu, "Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Kapitalizmindir!" başlığını taşıyordu. Derginin Kasım 1990 sayısının kapağında da, "sömürü düzeni ve ülkücü tavır"ın ele alındığı "Sömürülüyoruz" başlığı yereldi. Bu kapak yazısı, ülkücü hareketin radikal unsurlarının "kapitalizm reddiyesi" mantığını özetliyor: "Temel kural, büyük balığın küçük balığı yiyerek büyümek zorunda oluşudur. Küçük balık Türkiye'dir. Türkiye'nin asırlık sefaleti omzuna yüklemiş halkıdır. Büyük balık ise türedi zenginlerimiz ve batı kaynaklı yabancı sermayedir. Açık açık, defalarca ben büyük balığımı diyen kapitalizme, biz küçük balıkların hâlâ sessiz kalması şaşırtıcıdır. Suçlu kapitalizmdir. Hem de demokrasi kılığına bürünmüş kapitalizmdir. (...) (80 öncesi) yıllarda komünizmin taşıdığı tehditler, bugün liberalizmin taşıdığı tehditlerden hiç fazla değildir. Hatta kat kat eksiktir. (...) Liberal kapitalizmin insan yiyen gövdesi devrilmedikçe bozkurtların savaşı duyamayacaktır." (agđ, s. 3) Aynı sayıda, "Mustafa Kemal'in ekonomik politikamız diye başlattığı devletçilik akımının, devlet eliyle 'türedi zenginler' ve yeni burjuvalar" yaratılmasına yol açtığı; "çok partili hayata geçişten sonra liberalizmi savunarak ortaya çıkarılardan da halkın içinde bulunduğu sefalet ve acıları değiştirmedigi" savunularak, Cumhuriyet döneminin resmi politikası, toptan, anti-kapitalizm adına sorgulandı. (agđ, s. 3, 10-13)

Türk-İslam ülkücülerinin söyleminde ağırlıklı yer tuttuğu gibi, ülkücü hareketin devletlû unsurlarının da kimilerinde rastlanan anti-kapitalizmin demagojik niteliği, genel olarak faşist anti-kapitalizmlerde olduğu gibi, aslında salt "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler liberalizmine" karşı olmalarından kaynaklanır. Ülkücüler, kapitalizme "aşırı bireyci" olduğu,

küçük sermayeyi tasfiye ettiği, sermayenin tekelleşmesi ve uluslararasılaşma sonucu gayri-milli bir nitelik kazandığı için, daha doğrusu bu boyutları ölçüsünde karşıdırlar. Bizim Ocak'ın Kasım 1990 sayısında yazılanlar, bu küçük mülkiyetçi tepkisel mantığı ortaya koyar: "Sermayenin batıda olduğu gibi, Türkiye'de de küçük özel mülkiyetleri, dıştan tırnaktan artırılarak birikmiş mal varlıklarını, sahiplerinden gerek ekonomik, gerekse siyasi zorla ("ülkenin sanayileşmesiyle, hayat standartlarının yükseltilmesiyle özdeşleştirip" meşrulaştırarak) gaspettiği" savunularak, şu anlamlı soru sorulur: "Ülke yönetimini ele geçiren siyasi partilerin hangisini orta tabakada insanlar kurdu?" (agd, s. 15) Kapitalizm bir de, devletin "tarafsız" solidarist-korporatist işlevini ortadan kaldırmakla suçlanır: "Sadece kârını düşünen sermaye sınıfının, devletin yaptığı babalığı yapmasının düşünölmeyeceği"; kapitalizmin, "tarihin başlangıcından itibaren milletle aynı şey olan devletin bu özelliğini yitirip milletin her şeyiyle ilgilenmeyi, korumayı, onu yetiştirmeyi" yani "baba" işlevini yitirmesine yol açtığı saptanır. (agd, s. 3, 6-7)

Bağlarken, 1980'lerin sonlarında, ülkücü söylemdeki anti-kapitalist demagojinin, MÇP'deki merkez güçlerin dilindeki "ılımlı" yapısıyla da olsa, ülkücü hareketin siyasal coğrafyasında belirli bir kitlesel karşılık bulmaya başladığını eklemek gerekir.

Anti-emperyalizm

Ülkücü söylemde anti-emperyalist etmen, özellikle milliyetçiliğin negatif yönden tanımlanmasında, 1980 öncesiyle kıyaslanmayacak ölçüde belirleyici ağırlık kazandı. 12 Eylül bağlantısı bu noktada da söz konusudur. Ülkücü hareketin devletle/rejimle özdeşleşmesini yıkan bir travma etkisi yaratan 12 Eylül darbesi, ABD'nin ve onun odağında olduğu em-

peryalist sistemin açık desteğiyle gerçekleşmişti. Bu bakımdan, 12 Eylül'e karşıt olan söylem, ABD'ye ve emperyalizme karşıt etmenleri de içerdi. Türk-Islam ülkücülerinin önemli yazarlarından Yaşar Yıldırım'ın, emperyalizmin Türkiye'yi kullanmasıyla, Türkiye'de düzenin ülkücüleri kullanması arasında kurduğu koşutluk anlamlıdır: "... (Doğu blokundaki-T.B./K.C.) değişikliklerden evvel Türkiye jeopolitik ve stratejik güç bakımından Batı'nın güvencesi, adeta onun emniyetini sağlayan bir jandarma idi. (...) Jandarmalık birince Türkiye zor durumda kaldı. (...) Böyle bir şoku ülkücü hareket de yaşamıştı. Rejim bizlere çeşitli oyunlarla jandarmalık yaptırdı. (...) İhtilalle birlikte jandarmalık da bitti. Bazılarımız ipten, bazılarımız cezaevlerinde asıl yerimizi bulduk. Ne yaparsın, kader. Türkiye ile ülkücülerin kaderi ne kadar birbirine benziyor değil mi?" (Yeni Düşünce, 27 Temmuz 1990).

12 Eylül'den önce ülkücü söylemde "Rusya'nın Türkiye üzerindeki tarihi emelleri"ne dayalı "kızıl emperyalizm" veya "Moskof emperyalizmi" öne çıkarılırken; kapitalist emperyalist sistem, "kızıl ve kara emperyalizm" genellemesi altında geçirildi. Türkiye'nin bu "kara emperyalizm"le ilişkisi ise yok sayılır veya fazla işlenmezdi. 12 Eylül'den sonra, "emperyalizm" terimiyle, öncelikle ABD ve kapitalist emperyalist sistem kastedilmeye başlandı. ABD'nin 12 Eylül dönemindeki Ankara büyükelçisi Spain'in, 1989 yılı başlarında gazeteci Ufuk Güldemir'le söyleşisinde "12 Eylül müdahalesi olmasaydı iktidara Türkeş'in gelme tehdidinin bulunduğu" doğrultusunda bir açıklama yapması, ülkücülerin ABD karşıtı tutumunun daha belirginleşmesine yol açtığı gibi; "gerçek" bağımsızlıkçı çizgilerinden dolayı ABD'nin kendilerine karşı olduğu yönündeki iddialarını daha özgüvenle ileri sürebilmelerini sağladı. Türkeş, 7 Nisan 1989'da Yeni Düşünce'de "bir dost ve müttefik ülke'nin Türk siyasi hayatı üzerindeki tasarrufların başında yer almasına tepki gösterilmesi gerek-

tiğini" savunarak "emperyalizme karşı herkesi bir olmaya" çağırırdı. *Yeni Düşünce*'nin köşe yazarlarından Semahat Müftüoğlu, 14 Nisan'da "12 Eylül öncesinde komünizm ve Rusya denince ilk akla gelen Sayın Türkeş'in, bu defa isim ve ideoloji belirtmeden emperyalizm demesinin" altını çizdi. Eski Ülkü Ocakları başkanlarından Mustafa Mit, 26 Mayıs 1989'da *Yeni Düşünce*'de "Rus tehdidinden korkarak Ortadoğu'da güçlü bir Türk-Islam devletinin olmasını hiçbir zaman arzu etmeyecek olan Amerika'nın kucağına gitmenin, netice olarak aynı kapıya çıktığını" anlattı. Türk-Islam ülkücüleri, Mustafa Mit'in yaklaşımını geliştirerek, esas düşmanı ABD olarak belirleyen bir tavır aldılar. *Bizim Ocak*'ın Mayıs 1989 sayısında yazılanlar, bu tavrı özetler: "Biz altıyüz yıldan beri Moskoflarla savaşarak ya da barışarak yaşadık. Aramızda pek çok ilişki oldu. Biz asırlardır birbirimize bu kadar yakın olarak ve yanyana yaşadığımız halde Rus ideolojisi olan komünizm ve Rus kültürü Türk kültürünü ve Türk bağımsızlığını, ABD kadar bozmadı. ABD kadar boyunduruk altına alamadı. Alamayacaktır da... Üstelik, son yıllarda Rusya ile altıyüz yılın en iyi geçen barış ve ilişkiler dönemini yaşıyoruz. Hiç değilse Moskof'un ne olduğunu açıkça ve yarılgıya düşmeden biliyoruz... (...) Türkiye'nin askeri güvenliğini, bağımsızlığını ve iç siyasi dengelerini Rusya değil ABD etkilemekte ve tehdit etmektedir. Türk kültürünü ABD kültürü boğmaktadır. Türk ekonomisini ABD, IMF aracı ile boyunduruk altına almıştır. (...) Günümüzde Türk milliyetçiliği, imtihanını Amerika'ya tavrı koyarak ve Amerikan kültürel, askeri ve siyasi egemenliklerine başkaldırarak, mücadele ederek vermek durumundadır. Türk milliyetçiliğinin baş reaksiyonu Amerika'ya tavrı koymaktır. Dünyada primer emperyalist ülke Amerika'dır." (Yalvaç Yağcılarlı, *agd*, s. 16-23) Ülkücü hareketin radikal unsurlarının, ANAP yönetimi ve özellikle Özal'a yönelik "anti-emperyalist" eleştirileri de 1989'dan sonra yoğunlaştı; Özal, "Amerikan

mandacı" gibi imalar da yapılarak, ABD emperyalizminin güdümünde olmakla suçlandı. 1990 yaz sonunda Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle patlak veren Körfez bunalımı sırasında ülkücü hareketin bütün unsurları, Özal'ın ABD dış politikasına tabi oluşunu sert bir şekilde eleştirmekte birleştiler. ABD dış politikasına koşulsuz eklemelenilmesini görece ılımlı bir dille eleştiren ve "ABD'nin bu vesileyle Türkiye aleyhine yürüttüğü politikaları değiştirmeye zorlanmasını" isteyen Türkeş de, MÇP'nin Yozgat il kongresinde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ABD ve NATO denetiminden bağımsız bir gelişme yörüngesine oturtulması gerektiğini savunan bir çıkış yaptı. (Yeni Düşünce, 14 Eylül 1990)

Anti-emperyalist etmenlerin güçlenmesinde, Batı odaklı kapitalist kitlesel tüketim ve iletişim kültürünün 1980'lerde Türkiye'de kazandığı etkinliğe karşı doğan tepkinin de payı büyüktür. "Kültür emperyalizmi"nin geleneksel-millî kültürü dönüştürmesine karşı muhafazakâr tutum; ülkücülerin, Türk-İslam Sentezcileriyle ve Batı'dan salt yeni teknolojik-iktisadi dinamizi alıp mevcut toplumsal-kültürel yapının korunmasını savunan "Japon modeli modernleşme" yanlılarıyla ortak noktasıdır. Ülkücü söylemde 60'lardan beri varolan bu "anti-kültür emperyalizmi" anlayışı, 80'lerde pekişti. Ülkücü hareket, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na (AT) girmesine anti-emperyalist bir söylemle karşı çıkarken de, iktisadi ve siyasal gerekçelerin¹⁷ yanısıra, kültürel kaygılara da dayandı: Batı/Haçlı emperyalizminin Türkiye'yi, kültürel olarak kuşatarak esirleştireceği vaazedildi.

Ülkücü söylemde, 1960'lardan beri olduğu gibi, emperyalizm sömürgecilikle eşanlamlı kullanılıyor. Oysa emperyalizm,

17 Türkeş 17 Temmuz 1990'da Yeni Düşünce'de, AT'ye girmekle Türkiye'de "egemenliğin kayıtsız şartsız millet'in olmaktan çıkarak Avrupa yönetim organlarına geçeceğini" ifade etti.

Lenin'in klasikleşmiş tanımıyla "kapitalizmin en üst aşaması" ("en üst" ifadesi sorgulanmaya açık olsa bile, en azından "kapitalizmin üst bir aşaması") olması itibarıyla, sömürgeciliğin gelişerek "içe işlemesinden" öte bir dinamiği; kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararası hale gelerek bütün dünyada örgünleşmesini ifade eder. Ülkücü (ve genelde faşist) anti-emperyalizm, emperyalizmi daha güçlü, muktedir bir sömürgecilik biçiminde kavrayarak ve kapitalist modernleşme/örgünleşme unsurlarını sömürgeciliğin iktisadi/kültürel işgal araçları biçiminde açıklayarak, emperyalizmin sözü edilen niteliğini ihmal etmiş olur. Emperyalizmin ana damarı olan kapitalistleşme dinamiğini ihmal ederek onu sömürgeciliğe indirgemekle, esasen milliyetçi damarı diri tutan bir anti-emperyalizm; emperyalizmin maddi-manevi yıkıcılıklarına karşı savunmacı, "yurtsever" ve özgürlükçü karakterinin, şoven bir kılığa bürünmesi ihtimalini dışlamaz. Faşist hareketlerin anti-emperyalizmleri söz konusu olduğunda ise, bu kılık değiştirme olayı olağan bir durumdur; faşist anti-emperyalizm kumaşının kesimi, zaten "kontr-emperyalist" zevklere göredir. Ülkücü söylemde de, anti-emperyalist tavır esasen başka millerlerin emperyalist egemenliğine karşıdır. Öte yandan, Türk-İslam uygarlığının geçmiş kıta ve dünya egemenliği "kariyeri"ne yapılan atıflar, "aleme nizam verme ülküsü", dış Türkler sorunsalı, yayılmacı özelemler ve "süper güç" olma hülyası, ülkücü dünya görüşü içinde "anti-emperyalizm"ın yanısıra varolmayı sürdürürler. Bazı Türk-İslam ülkücülerinin kapitalizmle emperyalizmi örtüştüren söylemi de, ülkücülerin anti-emperyalizmini demagogik kılan bu paradoksu ortadan kaldırmaz.

"Sağ"a karşı mesafeli tavır

"Sol" söylem etmenlerinden örneğin anti-emperyalizmi ülkücü hareketin bütün unsurları kullanıyor; örneğin anti-

kapitalizm gibi kimi etmenleri ise Türk-Islam ülkücüleri hararetle benimserken, ülkücü hareketin devletlû unsurları çok ender olarak, o zaman da fazlasıyla demagojik biçimde dile getiriyorlar. Yalnızca Türk-Islam ülkücülerinin söylemlerine özgü olan bir etmen ise, "sağ" siyasal-ideolojik kampla araya mesafe konulması, hatta "sağcı" kimliğinin kategorik olarak reddedilmesi... Türk-Islam ülkücüleri, ortak paydasını anti-komünizm ile ortalama bir "milliyetçi-muhafazakâr" söylemin oluşturduğu ve MHP önderliğinin öteden beri kendisini dahil saydığı "genel sağ" ile aralarındaki hattı, "sağ"a karşı eleştirel bir söylemle kalınlaştırmaya yöneldiler. Türk-Islam ülkücülerinin, tabanlarını ideolojik olarak eğitme, donanımlı kılma arayışları, ideolojik netleşme ve "arınma" ihtiyacını acilleştiriyordu. Ortalama, genelgeçer "sağ" ideolojiden ve söylemden ayrılmaya dönük çıkışlarda, bu netleşme/arınma arayışının da payı vardı. "Anti-sağ" tavrın teorik açıklaması, *Bizim Ocak*'ın Eylül 1988 sayısından aktarılabilir: "Toplumun yararına kullanılan özel mülkiyete karşı olmadığımızdan sol sayılamayız. Bu bilinen bir gerçek. Peki yine özel mülkiyete hoşgörülle bakışımız bizi sağcı yapar mı? Hayır yapmaz. Çünkü biz özel mülkiyete liberal kapitalistlerden farklı bakarız. (...) Kapitalistleri sağ yapan komünizme ve Marksist ekonomiye karşı oluş olabilir. Halbuki Türk-Islam ülküsünden kaynağını alan Türk milliyetçiliği düşüncesi sadece Marksizme karşı olmaktan ibaret değildir. Zaten kendi kültür ve tarihimizden doğmamış olan ve dinimizdeki 'sağ ve sol' anlayışlarıyla uzaktan yakından bir ilgisi olmayan bu köhnemiş etiketler bizi ilgilendirmez. Biz, milletimizin inanç ve idealleriyle çelişmeyen sosyal, siyasal, ekonomik tezlere sahip, sömürünün her türlüşüne karşı milli bağımsızlıkçılarız!" (agd, s. 43)

Türk-Islam ülkücülerinin "sağ"la aralarındaki mesafe, yukarıda ele aldığımız "sol" söylemin yerleşmesine bağlı olarak

belirginleşti. "Düzen" karşıtı, anti-kapitalist, anti-emperyalist söylem etmenleri; milliyetçi-faşizan entelejensiya ve onların içinde Türk-Islam Sentezcilerinden, ANAP'a, DYP'ye ve liberal burjuva gruplara dek uzanan "sağ" ideolojik-siyasal yelpazeyi birarada tutan ortak paydayla bağdaşması zordu. Türk-Islam ölkücöleri sağ basın ekseninde "sağ"ı ele aldıkları bir tartışmada bu bağdaşmazlığı tanımladılar: Türk sağ "azıcık milliyetçilik, azıcık müslümanlık, çokça devletçilik (daha ziyade hükümetçilik), haddinden fazla liberallik ve antikomünistlik" demekti; ölkücü hareketin bu çizgiyle antikomünist olmaktan başka hiçbir ortak yanı olamazdı (bu ortak payda ise ölkücölerle Marx arasında da saptanabilecek bir paydaydı!).¹⁸ "Sol" ölkücü söylemde söz konusu bağdaşmazlığın sıkça gündeme getirildiğı temel mesele, askeri darbelere karşı tavır meselesiydi. *Bizim Ocak*, Eylül 1988 sayısında "bugün bile ihualcilere toz kondurmayan gazeteler 'sağcı' diye bilinen gazeteler" olmasına dikkat çekti. (agđ, s. 14) Yaşar Yıldırım, 14 Eylül 1990'da *Yeni Düşünce*'de, "27 Mayıs'ın sol aydınların, 12 Eylül'ün de sağ aydınların ayıbı" olduğunu vurguladı. "Sağ aydınlar"ın "kaypaklığı" ve resmi ideolojiye, iktidara tabi, devletlü karakterleri, Türk-Islam ölkücölerinin "sağ"la ideolojik çatışmalarının başlıbaşına önemli bir cephesiydi. Bu çerçevede, Aydınlar Ocağı camiasına da tavır alındı. Metin Tokdemir, *Bizim Ocak*'ın Kasım 1990 sayısında, Muharrem

18 *Bizim Ocak*, Ocak 1990, s. 16-26. *Bizim Ocak*'ın tek tek gazeteler hakkındaki yorumları ise şöyleydi: "Tercüman'ın endişesi belliydi. AP iktidarının bir darbeyle alaşağı edilmesi, Demirel'e siyasetten zorla el çektilirilmesi, kolayca içlerine sınımiyordu. Ne Mamak diye bir derdi vardı, ne cezaevleri, ne de anti-demokratik sistem onu ilgilendiniyordu. Türkiye: Yayın politikası itibarıyla tamamen gelenekçi, fazlasıyla muhafazakâr ve tek amacı da bu düzenin devam etmesi. Hiçbir fikri endişesi yok gibi görünse de, liberal kapitalizmin çelik kolları arasında erimekten hiç de rahatsız değil. Zaman: Ortaya çıkardığı 'İslami aydınlar grubu'na düzen tahammöl edemedi. Milli Gazete: Hangi 'deha'nın ürünü olduğı pek belli olmasa da Abdülkerim Doğru'nun MÇP'ye girişini 'Haçlı Senaryosu' olarak işleyen bir yayın organının Müslömanlar nezdinde nasıl algılanacağı malumdur."

Ergin'in (3. Bölüm'de etraflıca ele aldığımız) *Türkiye'nin Milli Meseleleri* kitabını, "statükoyu korumak endişesi ve resmi güçlere ram olma, ona meşruluk kazandırmanın milliyetçi aydınının alışkanlığı hale gelmesinin" ibretlik örneği olarak gösterdi. (agd, s. 29) *Yeni Düşünce*, 12 Ocak 1990'da "aydın kimdir?" sorusu etrafında milliyetçi entelejensiyayı şöyle sorguladı: "Türkiye'de bazı prof'lar var. Hem üniversitede ders veriyor, hem de çok sayıda kuruluştaki danışman, yönetim kurulu, denetim kurulu üyesi, uzman vs. olarak çalışıyor, para alıyor. Bu kişi aydın mıdır? Yoksa sıradan bir teknisyen midir? Maalesef genelde 'sağ aydınlar' böyle bir yapılanmanın içine girerek, kendilerinden beklenen 'aydın fonksiyonu'nu icra edememişler, 12 Eylül olağanüstü döneminde demokrasiye ve halka karşı yapılan bir darbeyi meşrulaştırmak için MGK'ya akıl dahi verebilmişlerdir. Aydın sistemle uzlaşmaya giren değildir. Aydın, darbeci generallerin huzurunda önünü düğmeleyen değildir." *Yeni Düşünce*'nin Mart 1989'da imzaya açtığı "TRT Yönetimini Kınama Bildirisi"ne milliyetçi entelejensiyanın iltifat etmeyişi de, "sağ aydınının tavır alma ve tepki gösterme gibi özelliklerden ne derece uzak olduğunun" kanıtı olarak sorgulandı. (*Yeni Düşünce*, 20 Ekim 1989)

Milliyetçi-faşizan entelejensiyanın özellikle devletlû unsurları, hem genel olarak ülkücü hareketin radikal kesimlerinin söyleminde "sol" etmenlerin zuhuruna, hem de bu kesimin kendisini "sağ"dan ayırıştırma yönelişine tepki gösterdiler. Bu kesimin tipik temsilcilerinden Altemur Kılıç'ın *Türkiye* gazetesinde 13 Aralık 1989'da yazdıkları, bu tepkinin simgesel örneğidir: "Bir de kavram kargaşası başlamış, ülkücü yani sağcı gençler de bildirilerinde adeta solcularla ağız birliği yapıyorlar; 'düzene karşı'! Milliyetçi gençlerimiz, yetmişli yıllarda ağabeylerinin, devletin olmadığı yerde, devleti koruma gayretlerinin, maalesef yanlış anlaşılıp solcuların devlete karşı hareketleri ile birlikte cezalandırılmasına karşı gıcunmakta

haklıdır! da, bana öyle geliyor ki, makul sağın devlete bağlılık, muhafazakârlık ve milliyetçilik zemininden, şimdi hiç de çağdaş olmayan bazı yanlış sloganlara kaymaktadırlar! Ben burada, iki ucun da, müşterek bazı mihraklardan tahrik edilmekte olduğunun kokusunu duyar gibi oluyorum.” *Bizim Ocak*’ın Ocak 1990 sayısında yayımlanan “Altınur Kılıç’a Açık Mektup” ise, Türk-İslam ülkücülerinin “düzen karşıtı” söylemlerindeki kararlılıklarının örneğidir: “...‘vefa’ duygumuzu ve sürekli iftihar ettiğimiz mazimizi sizden öğrenmeye hiç niyetimiz yok. Ancak ‘devleti koruma’ gayretlerimizin karşılığını biz fazlasıyla aldık. Dolayısıyla dün başkalarını bulan ‘kel kalemler’ bugün de bizim o ağabeylerimizi bulmadı mı? (...) Ülkücü hareketin sizin bildiğiniz ‘makul sağcılıktan’ farklı olduğunu anlamamak için, insanın Altınur Kılıç olması gerektiğini düşünüyoruz. (...) Altınur bey, unutmayınız ki, biz ülkücü hareket olarak ‘kaleminden kan damlayanları’ hiçbir zaman unutmadık. ‘Düzen’in gerçek yüzünü ve onun ‘kapı-kullarını’ da çok iyi biliyoruz. Bu ‘düzen’ sizin düzeniniz... Bu devir sizin devriniz. Sizi ‘düzeniniz’le başbaşa bırakırken, en kısa zamanda ‘kırılması gereken kalemler’ olduğunu düşünüyoruz.” (agđ, s. 27)

Düzen karşıtı söylemin kültürel yansımaları

Ülkücülerin sanatsal faaliyetlerinde ve ürünlerinde de “sol” söylemin etkisi görülüyor. Genelde sol alt-kültürlere veya sol popüler kültüre ait sayılan motifler, unsurlar ülkücü alt-kültüründe de boy gösteriyor. 1988 sonlarında Fatih Kaya Kuzucu’nun *Bir Gün Geri Döneceğiz* kasetiyle açılan ülkücü “özgün müzik” çıkışı, ilk anılabilecek örnek.

F.Kaya Kuzucu’yu, 1990 başındaki *Yusuf Yüzlüler* kasetiyle Hasan Sağındık izledi. Bu çalışmalar, ülkücü literatürde “özgün müzik” veya “Türk protest müziği” tanımları çerçevesinde

ele alındı. Hasan Sağındık, *Bizim Ocak*'ın Mart 1990 sayısında "özgün-protest müziği" seçmesini şöyle açıkladı: "Müzik özgün denilen türe gelinceye kadar, çok zaman içki masalarına meze olmuş. Uyuşturmuş ve piyasa müziği durumuna gelmiş. Oysa özgün müzik insanları düşünmeye sevk etmesi bakımından ayrı bir konuma sahip. Belki varolan türlerin üzerine çıkamıyor ama düşüncede seviyenin yükselmesi söz konusu." (agf, s. 60) Kayseri hapishanesinde yatan Alişan Satılmış'ın, ülküdaşlarının özgün müzik alanındaki çalışmalarına dair değerlendirmesi de, tabandaki bakışı özetliyor: "(özgün) müziğin konusu olan zindan, sehpa, hücre, yarım kalan sevdalar, şafaklara, güneşe, yıldıza özlemleri ben de yaşıyorum ve yaşıyoruz. İşkenceyi, baskıyı, zulmü, mahpusu, gündönümünün şafağında can verenleri de hiçbir zaman unutmuyorum.

(...) 'Nevzat Çelikler' şairse biz de o zaman dört kare mekanların betonarme dehlizlerinde şiirin alasını yazarız.

(...) Onların hayalleri bile bizim ağıtlarımıza yetişemez. Çocukluğumuzu, gençliğimizi, sevdamızı ne salon sosyetesinin, ne meyhane züppesinin devrimci esprisinde akvaryum hülyalarında mezeleştirmeyiz. Neden çilelerimizi, ızdıraplarımızı, yaşadığımız olayları destanlaştırıp haykırmıyoruz.

(...) Kitle ruhunu iyi bilen, aktivitesini iyi kullanan hareketler başarıya ulaşır.

(...) Bizim eksikimiz bu sahada da görüldü. Kendimizi yeterince tanılamıyoruz." (*Yeni Düşünce*, 23 Haziran 1989)

Ülkücü edebiyat ürünleri, "sol" söylem etmenlerinin yoğun olarak gözlemlenebildiği bir başka kaynak. 1970'lerin az sayıdaki "ülkücü romana" oranla, 1980'lerde bir furya yaşandığı söylenebilir. Çoğunluğu hapishanelerde olan ülkücülerce 1980'lerde yazılan romanlarda, 1970'lerin ilk ülkücü romanlarındaki "yeni geldiği kentte hayal kırıklığına uğrayan, aldatılan Anadolu delikanlısı" tipi, ana izleği oluşturmaya

devam etti.¹⁹ Bu tip ve izlek etrafında, köyden kente göçen yoksul, saf insanların kentteki maddiyatçı, kimliksizleştirici hayat karşısındaki çaresizlikleri, “halkçı” bir söylemle işlendi. Yoksul halkın yalın ve “bir lokmaya şerefini trampa etmeyen” yaşantısı yüceltilirken, anti-plütokratik (zenginlere karşı) motiflerin kullanımı arttı. Ülkücü camianın profesyonel yazarlarından, Dündar Taşer roman ödülü sahibi Alper Aksoy’un iki baskı yapan *Ümraniye İçinde Vurdular Bizi*’nin (Ocak Yayınları, İstanbul, 1990) ilkel (hatta “vahşi”) anti-komünist örgüsü içinde bile, gazetelere komünistleri desteklemeleri için para yardımı yapan, sonra da onları bastırmak için ülkücülerden yardım isteyen muktedir işadamları tabloları çizilir. Hapishanelerde yazılan romanlarda, “halkçı”/“sol” ve anti-plütokratik motifler daha belirgindir. 1990’ın sonlarında dört romanı yayımlanmış olan, sekiz romanı ise basılmayı bekleyen, Türk-İslam ülkücülerinin saygın isimlerinden Remzi Çayır’ın *Zibilde Papatya Açtı* (Kismet Matbaası, Ankara 1990) adlı romanında, zenginlik-fakirlik (veya üsttekiler-alttakiler) ekseninde “sınıf gerçeği”nin altı çizilir: “Adına millet denilen şu topluluk üçe bölünmüş. Evet tam üç parçaya. Lüks ve ihtişamlı hayatın içinde zevk-ü sefa alanlar; diğer yanda en altta bodrum katlarda, şehrin dışını ağ gibi saran gecekondu-larda yosun tutmuş parmaklarıyla inim inim inleyenler... İkisinin ortasında da halim selim, suya sabuna dokunmadan güne kurşun sıkanlar... Adına ister sınıf, ister tabaka, ister dilim densin, bu üç grubun zaruretleri de ihtiyaçları da zevkleri de birbirinden çok uzak. Birbirleriyle adeta savaşıyor...” (age, s. 78) Çayır’ın roman kahramanları, sömürücü, yabancılaştırıcı ve güçsüze zulmedici “düzen”den yılmışken; İslam’ın eşitlikçi, adaletçi, kimseyi ezdirmeyen özünü keşfederek içsel huzura

19 Söz konusu izlek ve 1980 sonrasında “ülkücü roman” hakkında “içerden” bir eleştirel değerlendirme: Mehmet Doğan, *Yeni Düşünce*, 14 Eylül 1990.

erer, "düzen"e karşı bilinçlenip bilenirler. "Bilinçlendirici" rolünü, daima "İslam'ı gerçekten yaşayan" bir ülkücü aydın (avukat, öğretmen, vs.) oynar...

"Sol" söylem ve Türk-İslam ülkücüleri ile devletlû-muhafazakâr çizgi arasındaki çelişki

Ülkücü hareketin radikal unsurları -esasen Türk-İslam ülkücüleri-, "düzen karşıtı", "sol" söylem etmenlerini siyasal pratiğe oturtmada, tabanın ve tavanın yapısından kaynaklanan güçlüklerle karşı karşıyalar. Tabanla ilgili güçlüklerin başında, 1. Bölüm'de de ele aldığımız, kadro malzemesinin vasıfsızlığı meselesi geliyor. Ülkücü tabanın siyasallaşma sürecinin pozitif olmayan, tepkisel nitelikli, ajitatif etmenlere çokça dayanan yapısı, bir yandan bir "sol" söylemin yayılmasına elverişli bir zemin yaratıyor. Ama öte yandan, düzen karşıtı bir söylemin gerektirdiği "ilkeselci" radikal muhalif tavır, tabanın ideolojik donanımsızlığından dayanak alan oportünist, pragmatist eğilimlerle çelişiyor. Bu durum, "sol" söylemin yerleş(tiri)mesine çalışılan bir evrede, sancı nedeni olmakta.

"Sol" söylemin yeniden üretilmesinde ülkücü hareketin tavan yapısının doğurduğu güçlükler ise, hem tabanın yapısına bağlı güçlükleri de besliyorlar, hem de ülkücü camia içinde kapsamlı bir gerilime yol açıyorlar. "Tavan yapısı"na bağlı çelişkilerin öznesini, ülkücü hareketin muhafazakâr, devletlû, merkez unsurları oluşturuyorlar. Öncelikle, kitapta bûraya kadar satır aralarında fiilen tanımladığımız, sonraki bölümlerde de sık sık anacağımız bu terimlere yüklediğimiz anlamı açıklığa kavuşturalım. Bu terimler, ülkücü harekette öteden beri "parti" (MHP-MP/MÇP) yönetiminde ve Alpaslan Türkeş'in "yakın çevresi"nde yeralan kadroların siyasal çizgisini, bu çizginin temel veçhelerini tanımlar. Devletlû olma özelliği, bu çizginin hem ideolojik-siyasal, hem de reel

politik yönelimlerine damgasını vurur. Devlet'in "her şey" olduğu Osmanlı geleneğini sahiplenerek devlet otoritesinin düzenleyici ve mutlak kudretine bağlılık, sarsılmaz temel değerdir. Bu bakımdan, ülkücü hareketin devletlû eliti, siyasal-ideolojik arayışlarını "devleti kurtarma" saikiyle yürüten ve Türk siyasal felsefesinde "İttihat ve Terakki geleneği" ile tanımlanan soykütüğüne bağlanır. Ülkücü hareketteki devletlû blok, asker-sivil bürokrasiyi, devlete yüklediği totaliter ve otoriter nitelikli misyonun taşıyıcısı sayar; zaten bu bloktakilerin çoğunluğu, köken olarak bürokrasiye dayanır veya bizzat mensubudur. Buna bağlı olarak, iktidar tasarımlarında, devlet aygıtı ve asker-sivil bürokrasi içinden alacakları destek, belirleyici önemdedir. Bu yönelimin sivil açılımı (4. Bölüm'de de ele aldığımız) "devlette kadrolaşma" stratejisi, darbeci açılımı ise (1. Bölüm'de ele aldığımız) ordunun desteğini sağlama arayışlarıdır... Muhafazakârlık terimini, Türk reel politika jargonundaki "milliyetçi-muhafazakâr" kimliğini tanımlamak anlamında kullanmıyoruz. Kuşkusuz, muhafazakârlığın, gerek söz konusu kimlik etrafında, gerekse evrensel bir dünya görüşü olarak belirlenen özgül içeriği de vardır. Ancak biz bu bağlamda muhafazakârlığı, her ideolojik-siyasal sistem içinde görülebilir olan tutucu ve statükocu tutumun, ülkücü hareketteki görünümünü tanımlamak için kullanıyoruz.²⁰ "Ülkücü hareketin muhafazakâr unsurları" demekle, hem ülkücü hareketin kendi tarihi, söylemi ve programatigi bakımından, hem de Türkiye'nin mevcut siyasal yapısı bakımından, statükoyu sürdürmeye eğilimli olanları kast ediyoruz. Hareket içindeki yeni ideolojik yönelimlere, başta İslamlaşmaya tepki gös-

20 Muhafazakârlığın her iki anlamdaki kullanımlarına açıklık getiren bir tartışma: Levent Köker, *Liberalizm-Muhafazakârlık İlişkisi Üzerine*, *Türkiye Günüğü*, Aralık 1989, s. 41-48.

termeleri, resmi ideoloji etmenlerine bağılılıkları -en azından köprüleri atmamaları-, ülkücü hareketin muhafazakâr unsurlarını tanımlayan tavır alışlar... "Ülkücü hareketin merkez güçleri" terimi ile ise, radikal bir ideolojik-siyasal netleşmeden kaçınarak, "genel sağ" hattının ortak paydasını (merkezini) ıskalamamaya önem veren dengeci, pragmatist, reel politikacı çizgi kastediliyor. Tekrarlayalım: "Devletlû", "muhafazakâr" ve "merkez unsur" tanımları, genellikle, Türkiye'nin nümunesi olduğu, "etrafındakilerin" ve "parti" yönetiminde ağırlıkla yeralanların cisimleştirdiği belirli bir siyasal çizginin değişik veçhelerini tanımlıyor. Kuşkusuz, ülkücü harekette, özellikle muhafazakârlığı veya devletlû niteliği baskın olan kişiler, gruplar da tespit edilebilir; fakat bu terimler ekseninde sabit ve dört başı mamur hiziplerden söz etmek doğru olmaz.

Türkeş ile MHP merkezinin devletlû, muhafazakâr ve merkezci politikası, ülkücü hareketin radikal kesiminde 1970'lerde de huzursuzluk nedeni olmuştu. (Bkz. 1. Bölüm) O dönemde daha ziyade toplumsal-kültürel farklılıklardan ileri gelen ve 12 Eylül sonrasında hapishanede derinleşen bu huzursuzluk; Türk-İslam ülkücülerinin İslami bir söylemi ve ona bağlı olarak "sol" söylem etmenlerini ortaya koymalarıyla siyasal-ideolojik nitelik kazandı. İslami söylem ekseninde belirginleşen çelişkileri, önceki (6.) bölümde kısaca ele aldık. şimdi, sonuçta gene İslam(cı)laşmaya dayanan "sol" söylem etmenlerinden kaynaklanan çelişkilere değineceğiz. Ülkücü hareketin devletlû, muhafazakâr ve merkez unsurları ile Türk-İslam ülkücülerini arasında "sol" söylem bağlamında oluşan gerilim, salt "sol" söylemin önündeki engellerin anlaşılması bakımından değil, ülkücü hareket içi çelişkilerinin anlaşılması bakımından da çok önemli.

Önce, ülkücü tabanda "düzen karşıtı", "sol" söylemin yükselmesinde de etken olan ve devletlû-muhafazakâr tavan ile taban arasındaki gerilimi yeniden üreten toplumsal-ahlaki bir olguyu ele alalım. Militan tabanda, 12 Eylül'den (veya 1983'ten) sonra nedamet getirerek, tavrını-dilini "rektifiye" ederek "yeni" düzene eklemlenen MHP yöneticilerine karşı şiddetli bir öfke gelişti. Ülkücü camianın sevilen yazar-şairi Abdurrahim Karakoç'un şu tasviri, bu öfkenin "halkçı" damarını ortaya koyar: "Dönüp geriye bakmaktan utanıyorum. Hafızamda kaldığı kadarıyla, kimisi dört dörtlük 'ideolog', kimisi 'teorisyen', kimisi 'alp-eren', kimisi 'taktisyen', kimisi de 'ağabey, üstad, vs...'...

(...) Okumayı, ilim öğrenmeyi, hatta tefekkürü bile pasiflik veya ihanet kabul eden 'ağabeyler' sürü sürü. Hepsinin de az veya çok işleri tıkırında. Köyünden, evinden kopup gelmiş, Allah rızasına karasevdalı, mert ve dürüst çocuklar ise emre amadeler.

(...) Tek dilekleri adil bir nizamın tesisidir. Köleliğin kalkması için bir süre köle hayatı yaşayan garibanlar. Hepsinin de cebi boş, ceketi yamalı, ayakkabısı yırtık. Sadece imanları mazbut. 12 Eylül fırtınasından sonra kolu kırılanlar, başı yarılanlar, zindanları boylayanlar, sehpalarda sallananlar hep gariban takımı. Adaletsiz bir devrin hesabını gencecik insanlar verdiler. Sanki Türkiye'nin kaderinde söz sahibi olan onlarmış gibi. Ağabeyler, üstadlar, ideologlar ve cart-curtlar yeni bir yapılanmanın içinde yerlerini aldılar. Menfaat ve makam histerisine kapılan dünün 'dört dörtlükleri' 12 Eylül'den sonra 12'den vurma hastalığına müptela oldular.

(...) Bu yeni nesil Eylül Çocukları'dır. Eylül Çocukları'nın en keskinleri, en ukalaları bizim içimizden çıktılar. Bunu kimse inkar edemez." (Yeni Düşünce, 27 Ocak 1989) Birçok ülkü-

cünün "davadan dönmesinde" bu öfkenin payı oldu.²¹

Sağ-sol ayrımı olmaksızın daima "tepede" kaldığı düşünülen bu seçkin yüksek tabakaya ("kompradorlar"a) ve onun çıkarıcılık, konformizim gibi "değerlerine" karşı öfke, "düzen"e karşı öfkenin bir saiki ve bileşeni oldu. Buna karşılık, 12 Eylül öncesinde sıcak siyasal mücadeleyi yürütenlerin "harbiliği", fedakârlığı, yalınlığı yüceltildi. Hattâ bu "harbiliği" sağ-sol ayrımı yapmaksızın, yani "komünistleri" de kapsayacak şekilde saygıdeğer bulanlar vardı.²² "Tepedekilerin" riyakârlığını ve tuzu kuruluşunu, "hareket" uğruna canını hiçe sayan "gariban takımı" adına sorgulayan söylemin, ülkücü hareketin devletlû-muhafazakâr merkez güçleri ile tabandaki radikal unsurlar arasında kalıcı bir gerilim potansiyeli ürettiği söylenebilir.²³

21 MHP itiraflılarından Fevzi Tuz'un söyledikleri, "dönemlerin" "tepedekiler"e öfkesini ortaya koyar: "Bugün bir Yaşar Okuyan film satarak köseyi döndü. Halen bu işi yapıyor. O yönettiydi. Bakıyorum biz ne için yaptık bunca işi diyorum kendi kendime. (...) Mesele, birtakım insanların siyasi görüşleri, emellerine alet ederek köseyi dönme meselesi. Başka bir şey değil." (Nokta, 21 Aralık 1986, s. 24)

22 Özellikle -sonuçta camiadan kopsa da kopmasa da- ülkücü hareketin 70'lerdeki haline eleştirel yaklaşarlarda, 12 Eylül öncesinde siyasal mücadelenin/çauşmanın içindeki insanların "samimiyetini" bir bütün olarak, bir kuşak olarak sahip çıkma eğilimi belirgin. Nihat Genç'in *Kadınca*'daki söyleşisinde söyledikleri, bu eğilimin içten bir dışavurumu. (agd, Haziran 1990, s. 27-29)

23 Şubat 1990'da *Bizim Ocak* dergisinde "Ali Uzunırmak olayı" (bkz. 9. Bölüm) gündeme getirilirken söylenenler, tabanda, "üst düzey yöneticilerin" konformizmine karşı hareketin "pleb"lerine sahip çıkmaya dönük tavrın güçlendiğine dair bir işarettir: "Ülkücü genç, dolgu maddesi gibi belli yerlere kadar kullanıldıktan sonra atılan insan değildir. Yanış atları gibi ayakları hafif sakatlandıysa için harakara satılan, mezbahalara, gönderilen kişi değildir. Bunu herkes iyi ezberlemelidir. (...) Dün riskin kucağında arkaları sıvazlanan bu insanların sahipsiz kalacağı sanılmamalıdır! Çünkü onların yetiştirdiği ülkücü gençlik ne pahasına olursa olsun Uzunırmak'lara sahip çıkacaktır." (agd, s. 28)

Ülkücü hareket içinde "sol" bir söyleme yönelenlerle devletlû-muhafazakâr merkez unsurlar arasındaki ideolojik çelişkilerin tezahürlerini ele alırken, öncelikle, ahlâki ve psikolojik boyut içeren iki noktaya değinelim. Ülkücü kimliğini zedelememeye gayret etmekle birlikte ciddi bir özeleştirel süreç yaşayan Türk-İslam ülkücülerinin "tepedekiler"le aralarını açan bir husus, ikincilerin, hem hareketin bütününe yönelik, hem de önderlik olarak kendi konumları ile ilgili hiçbir özeleştirel değerlendirme yapmayışlarıdır.²⁴ Türk-İslam ülkücülerinin Türkes ve muhafazakâr unsurlar ile ilişkilerini gerginleştiren bir eğilim de, benimsedikleri söylemin, genel olarak liderlik otoritesini sorgulayıcı niteliğidir. Genellikle "hiçbir insan yanılmaz değildir" yollu ifadeler²⁵ ardında gizlenen bu sorgulamanın kökeninde şu İslami gerekçe yatar: İslam'ın ve Allah'ın kelamının açık emirleri ve eş koşulmaz

24 Remzi Çayır'ın, *İlizin Dergâh'ın* Eylül 1990 sayısında yazdıkları, bu gerilimi yansıtır: "Geçmişin muhasebesini yapmayan biriyle geleceğe dönük bir mücadelemin içinde yer almak istemem doğrudur. 12 Eylül öncesini sadece kahramanlık, fedakarlık, doğruluk olarak ifade eden, hamasi yaklaşımlarla eksikleri, hataları görmezlikten gelenler, yarınların yanlışlarına, hatalarına, başarısızlığına zemin hazırlayanlardır." (agd, s. 27)

25 "...davamızın düşünen, sorgulayan, muhakeme ve murakebe edebilen ıhlâslı insanlara iltiyacı, her zamankinden daha fazladır. (...) Benim de bulunduğum bir sohbette bir kardeşiniz cezaevlerinde bulunan bazı insanları sordu. Tanıdığımı söyleyince o kardeşimiz aynen şöyle dedi: 'Ağabeylerimin her dedikleri doğrudur ve hatta kanundur benim için.' Ashında çok samimi ve o derecede de hatalı bir söz. Kendisine izah etmeye çalıştım ve dedim ki: 'Cezaevlerinde bulunan o ağabeylerin iyi insanlardır ve bizler de kendilerini severiz. Lakin, her dedikleri doğru değildir. Hele hele kanun hiç değildir. Bu sadece onlar için geçerli olmayıp hepimiz için de geçerlidir. Çünkü mutlak doğrular ve bizi bağlayan kanunlar bellidir. Yani insanlar ne kadar iyi ve ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar, her dediklerinin kanun masabesinde olması mümkün değildir.' (...) Davranışlarımızı değerlendirerek bize mükafat veya ceza vermek kulların yetkisinde değildir." (Mesele, Mayıs 1990, s. 7)

üstünlüğü karşısında, her insanın, her beşeri otoritenin yetkisi, söz hakkı sınırlı olmalıdır.

İdeolojik içerikler temelinde ise, Türk-İslam ülkücüleri ile devletlû-muhafazakâr unsurlar arasındaki ayrılığı belirginleştiren bir husus, "sol" ülkücü söylemin -İslamlaşmaya bağlı olarak- resmi ideolojiyi reddeden bir rotaya girmesidir. Türkeş ve resmi MHP çizgisi, "Türk milliyetçiliğini" ve anti-komünizmi Atatürk'e/Atatürkçülüğe dayandırarak savunagelmiştir. Atatürkçülükle özdeşleşme, ülkücü hareketin devletlû unsurları açısından bir "hile" de değildir. Aralarında bu bağlantıyı "taktik" amaçlı sayanlar varsa da; küçümsenmeyecek bir bölümü, asli kimliğinin Türk milliyetçiliği olduğunu düşünerek Atatürk'ü gerçekten, samimiyetle sahiplenirler. Türk-İslam ülkücüleri ise Kemalizmin "dünyanın en skolastik dini" haline gelmiş olduğunu²⁶ savunuyorlar; Atatürkçülüğün "manasını ve fonksiyonunu", "düzeni kollayıcı ve korumacı güçlerin yaptırım gücü zayıfladığı zaman -fikirsizliklerinden dolayı- zorbalığa başvurma gerekçelerinin adı"²⁷ diye tanımlıyorlar. Kimi taktiksel kaygılarla, kimi samimiyetle "gerçek" Atatürkçülüğün özünün Türkçülük olduğunu vazeden, ayrıca Kemalist geleneğe bağlı asker-sivil bürokrasi ile bağlantılarını önemseyen devletlû unsurların, bu açık anti-Kemalist söylemi kabullenmeleri elbette mümkün değil.²⁸ Keza, "milliyetçi aydın"ların "düzene bağımlı olup olmadıklarını" yargılayan ilkeselci "sol" söylemle; ülkücü

26 Servet Avcı, *Bizim Ocak*, Temmuz 1989, s. 6-10.

27 Zihni Açıba; Muhammed Bahadır (der.), *12 Eylül ve Ülkücüler*, Cihad Yayınları, İstanbul 1990, s. 64.

28 MÇP'nin Kasım 1989 başında yapılan Genişletilmiş İstisare Toplantısı'nda, bir ilçe başkanının, ülkücü önderliğin önce darbe karşıtı açıklamasına rağmen, 12 Eylül yönetiminin önderi Kenan Evren'in ziyaret edibnesini önerebilmesi; devletlû zihniyetin özellikle "parti"li kadrolar arasındaki sağlamlığına dair küçük bir işarettir.

hareketin muhafazakâr ve merkezci unsurlarının "genel sağ" entelejensiya ile asgari bir hukuku her koşulda koruma çabasının bağdaşması zor.²⁹ 29 Haziran 1990'dan itibaren *Yeni Düşünce*'de yazmaya başlayan ve radikal ülkücü gençlik tabanının hâlâ saydığı ender eski MHP "büyüklerinden" olan Nevzat Köseoğlu'nun, "ara yollarda ayrılışlar da bütün milliyetçilerin ana caddede birlikte yürüdüklerini" yazma gereği duyması, bağdaşmazlığın yarattığı sıkıntının ifadesi. Bu bağdaşmazlıklardan kaynaklanan açmazlar, ülkücü hareketin yayın organlarına yansıyor. Türk-İslam ülkücülerinin denetimindeki *Bizim Ocak* ve *Bizim Dergâh* dergilerinin çizgisi ile, esasen merkez unsurların "geniş sağ cephe" politikasının damgasını taşıyan haftalık *Yeni Düşünce* gazetesinin çizgisi arasında, açık ideolojik çelişkiler görülebiliyor. Üniversiteli Türk-İslam ülkücülerinin çıkardığı *Mesele* dergisindeki bir söyleşide, genç ülkücü öğretmen N.A.'nın söyledikleri, durumu özetliyor: "Dergilerimizi açıyoruz, yazılanlardan çıkan bütün sonuçlar hareketin İslami bir hareket olduğunu ispat ediyor. Gazeteyi açıyoruz, yanlışlık yazarlarıyla başlıyor. Çok iyi tanıdığımız, kimliğinden emin olduğumuz bazı ağabeylerimiz hariç, prof. etiketlilerin Kemalistliklerini gayet iyi biliyoruz. Tabii ister istemez de soruyoruz, 'bunların vitrinimizde ne işi var' diye! Dergilerimiz 'ülkücüler iyi birer mümindir' diyor. Gazetemiz ülkücüler 'iyi birer demokratır' diyor." (agd, s. 17) "Dergiler" in soy ilkeselciliği ile "gazete"nin "genel sağ"ı kavramaya dönük politikası, 1990 sonlarında, camiada küçük

29 Bir örnek: *Bizim Ocak*'ın "sağ basının kendileri gibi fikirleri de moruklamış 'kabak' gibi yazarları" inasıyla andığı (agd, Haziran 1989, s. 6-7) Ahmet Kabaklı'dan; *Yeni Düşünce*'nin sahibi Rıza Müftüoğlu "yıllardır Türklüğün ve İslamiyetin kavgasını veren, şahsiyetlerini ve kalemlerini, basın dünyasında çokça rastladığımız 'tipler' gibi küçük hesaplar uğruna satmayan fikir adamı" övgüleriyle söz ediyor. (agk, 20 Ocak 1989)

çaplı bir çekişmeye neden oldu. 19 Ekim 1990'da *Bizim Ocak* dergisi ile Gençlik, Kültür ve Sanat Ocakları (GKSO) temsilcileri toplanusunda, *Bizim Ocak*'ın eski koordinatörü ve eski GKSO genel başkanı Metin Tokdemir, *Bizim Ocak* ile *Yeni Düşünce* temsilciliklerinin ayrılması gerektiğini önerdi. Bu öneriyi, "*Yeni Düşünce*'nin Ocak organizasyonu, hiyerarşisi dışında, ticari bir yayın organı olduğu" kanısıyla gerekçelendirdi. (*Bizim Ocak*, Kasım 1990, s. 7) Bunun üzerine, aslında Türk-Islam ülkücülerinin yaklaşımına görece yakın duran *Yeni Düşünce* yazarlarından Abdurrahim Karakoç, "sanki ticari olmayan bir gazete varmış gibi '*Yeni Düşünce* ticari bir gazete' " dendiğini, " 'aman okumayalım, okutmayalım' havasını gizliden gizliye yaymaya azami gayret gösterildiğini" yazdı. (*Yeni Düşünce*, 2 Kasım 1990)

"Anti-kapitalist" etmene yüklenen içerikteki farklılıkların da, çelişkileri derinleştirebileceğini ekleyelim. Ülkücü hareketin merkez güçleri "anti-kapitalizm"i ender olarak ve salt lafzen, belirsiz bir içerikle kullanırken; Türk-Islam ülkücüleri anti-kapitalizmin içeriğini doldurarak, somut bir "düşman" olarak tanımlamaya yöneliyorlar.

Bu yönelim, sermaye ile bağlantısını tekil "ülkücü" orta boy işadamları ile sınırlı olmaktan çıkararak, sağlam ve meşrulaştırıcı bir zemine oturtmayı hedefleyen merkez güçleri tedirgin ediyor. Türk-Islam ülkücülerinin kimi sözcülerinin "sınıf gerçeği"ni vurgulayarak " 'Türkiye'de sınıflar değil meslek grupları vardır' diyenlerin maksadının, yine sermayedarları yükseltmek, onları tıptışlamak, gönüllerini kazanmak"³⁰ olduğunu savunan çıkışları ise, açıkça ideolojik meydan okuma anlamı taşıyor. Çünkü tam da "sınıfları" reddederek meslek esasına dayalı "sosyal dilim"lerden söz eden standart MHP tezi, ülkücü hareketin

30 Reinzi Çayır, *Bizim Dergisi*, Kasım 1990, s. 42.

muhafazakâr unsurlarının söyleminde varlığını koruduğu gibi, MÇP programında da yeralıyor. Şu da var ki, "sınıf" terminolojisine reddiye, "sol" söylemin kullanımı bağlamında MÇP'deki merkez güçlerin tabanla en sağlam ortak paydalarından birisi niteliğinde...

Son olarak, Türk-Islam ülkücülerinin "sol" söylemi ile devletlû ideolojik yaklaşım arasındaki, ülkücü kamuoyunda yankı uyandıran bir polemigi aktaralım.

Yeni Düşünce'nin devletlû-muhafazakâr çizgideki yazarlarından Ziyad Ebuzziya, 4 Mayıs 1990'daki yazısında, Nisan kararnamesiyle teröre karşı alınan önlemleri onayladığını, ancak yetersiz bulduğunu açıklarken; hapishaneler için ek önlemler önerdi: Hapishanelerin etrafı derin hendeklerle çevrilmeli, koğuş düzeni kaldırılmalı, açık görüşler "kokuşma, kucaklaşma" olmaktan çıkarılarak "cam bölme ardında telefonla veya demir kafes teli ile bölünmüş mahallerde yapılmalı" idi. Böylece, "anarşi ve terör hiç değilse 12 Eylül askeri idare devrinde işlenen suç miktarına inebilirdi".

Bizim Dergah, Haziran 1990 sayısında, Ziyad Ebuzziya'ya son derece sert bir "açık mektup"la cevap verdi: "Ülkücü camiaı zan altında bırakacak, yıllarca süren çetin mücadeleler sonucu insanca yaşam hakkına kavuştuğumuz cezaevlerini tekrar birer 'Mamak' zindanı haline getirme amacına yönelik görüş ve düşüncelerin, ülkücülerin sesi olma iddiasına sahip Yeni Düşünce gazetesinde yayınlanması umarız ki, bir gafletin ürünü olsun! Edebimizden dolayı sadece 'talihsizlik' olarak nitelendirdiğimiz bu yazının sahibi olan Ziyad Ebuzziya, Yeni Düşünce gazetesı köşe yazarlığından bir an önce ayrılmalıdır. Mamak cezaevini demir ve betondan bir tabut haline getiren, bunda büyük payı olan Raci Tetik'leri hatırlatan Ziyad Ebuzziya'yı, binlerce şehidimiz, gazimiz ve halen bu kutsal davanın mücahidi bulunan ülküdaşlarımızın gayret ve çabalarıyla oluşturdıkları Yeni Düşünce

gazetesinden başka yerlerde, fitratına ve inancına uygun mekanlarda görmek dileğimizdir.”³¹

“Sol” söylemin hareket içi çelişkileri keskinleştirme tehlikesine karşı frenleyici “rötuşlar” ve yeni ideolojik eklemlenmeler

“Sol” söylemin yerleşikleşmesine bağlı olarak, ülkücü hareket içinde radikallerin (Türk-İslam ülkücüleri) devletli-muhafazakâr çizgiye karşı benimsedikleri eleştirel tutum, camia içinde huzursuzluk kaynağı oldu. Temel kaygı, bu eleştirilerle belirginleşen ideolojik çelişkilerin, ülkücü hareketin “birlik-beraberlik” görüntüsünü zaafa uğratması idi. Türk-İslam ülkücülerinin önder isimleri de söz konusu kaygıyı paylaşıyorlardı. Hareketin merkez unsurları ile birlikte onlar da, camia içi özeleştirel-eleştirel çıkışları dizginlemeye gayret gösterdiler.³² Özellikle Türk-İslam ülkücülerinin MÇP’ye eklemlenmesinden sonra, “başbuğ’un” zihniyetini ve “lidere itaat” ilkesini imalı olarak sorgulayan ifadeler yumuşadı; liderlik kültü rehabilite edildi.

Camianın iç otoritesinin ve bütünlüğünün sarsılması tehlikesinin yanı sıra, “sol” söylem etmenleri, ülkücü hareketin kaldıramayacağı ideolojik uçlaşmalara kapı açma riskini

31 *agf*, s. 6-7. Ebuzziya 18 Mayıs’ta sözlerinin “carptırıldığını”, kendisinin “ülkücüleri hiçbir zaman terör ve benzeri olaylarla ilgili mütalaa etmediğini, onların milli mağdurlar olduğunu” yazarak, “özellikle cezaevlerindeki okuyucularının dik-katline” sundu.

32 *Yeni Düşünce*’de 25 Mayıs 1990’da yer alan bir iğneleme, “aşırı özeleştirî”nin rahatsızlık verici hale geldiğinin göstergesi. Bu mizahi metinde, “evrimleşen ülkücü”nın densizlikleri şöyle sıralanıyor: “12 Eylül öncesindeki küçük görür. -Devrimcilere şirin görünebilmek için gerekli bütün aksesuarları takıştırır, yakıştırır. Laf arasına cemaati ile ilgili yergileri sıkıştırır. - Demokrat olduğuna inanabilir ve geçmişini inkâr edebilir için, daha ‘de’ hecesini duyar duymaz secdeye kapanıp sınav çeker. - Bulunduğu koltuğu koruyabilmek için verdiği tavizlere ‘neo-ülkücü/idealist’ yorumlar getirir.”

getiriyorlar. Özellikle "devlet" ve "düzen" karşıtı etmenlerin, klasik ülkücü söylemde merkezi yer tutan "güçlü devlet" idealini karalayacak noktalara varması mümkündür. Böylesi "anarşizan" açılımları önlemek için, bizzat "sol" söylem etmenlerini gündeme getirenler büyük çaba harcıyorlar. "Mücerret" (soyut) bir kavram olarak devlete sahip çıkılarak, "onu müşahassaslaştıran müesseseler ve bunların başındaki insanlar"la özdeşleştirilmemesi gerektiği vurgulanıyor. (*Bizim Ocak*, Eylül 1988, s. 4-5) Hegelci terminolojiyi kullanırsak, "kendinde devlet"i (mevcut devlet rejimi ve) reddederken, "kendi için devlet"i (ülkücülerin iktidar olduğu İslami milli devlet) yücelten bu mantığı, *Bizim Ocak*'ın Haziran 1989 sayısında yazılanlar özetliyor: "12 Eylül'de yediğimiz tokat öpmeye kalktığımız elden mi çıkmıştı? Şüphesiz hayır! Fakat nedense ülkücü edebiyat ürünlerinde bu düşünceye benzer konular sıkça işlenerek ve bu tema neredeyse haklılığımızı ortaya koymak için yegâne yol olarak görülmekte ve bu yönde propaganda yapılmaktadır. Bizce bu psikolojiyi canlı tutmaya çalışmak hareketimizde 'kullanılmış olma kompleksini' geliştirmekten başka bir işe yaramamakta, 'devlet' kavramı üzerinde sonuçsuz tartışmaların uzayıp gitmesine sebebiyet vermektedir. (...) Bizler kimsenin hatırı için mücadele etmedik. Bizim mücadelemiz Türk milletinin tarihi misyonunu Türk devletine yükleme mücadelesiydi." (*agd*, s. 3)

"Sol" söylemin, Türk-İslam ülkücülerini ile devletlû-muhafazakâr blok arasındaki ideolojik çelişkileri keskinleştirici etkisini yumuşatacak bir etken, iki çizginin kimi unsurlarını bağdaştırmaya dönük yeni söylemlerin üretilmesi olabilir. Ülkücü hareketin dinamik gençlik tabanında Türk-İslam ülkücülerinin ve "sol" söylemin yaygınlığı düşünülürse, bu tür girişimlerin daha ziyade devletlû-muhafazakâr güçlerden gelmesi; onların "sol" söylemlerine eklemleyerek kullanışlı kılmaya çalışmaları doğaldır. Ayrıca, 12 Eylül'ün sarsıcı etkisiyle

Ülkücü camiada yükselen "düzen kartı" ideolojik etmenlerin, hareketin kimi devletl-muhafazakâr unsurlarını zaten kendiliğinden etkilediğİ de hesaba katılmalıdır. Böylelikle, MP'deki devletl-muhafazakâr blok içinde, bu blokun siyasal çizgisini sürdürmekle birlikte, taktiksel olarak veya samimiyetle kimi "sol" söylem etmenlerini de kullananlar ortaya çıkar. Bu "tp"ın belirgin bir rneğİ olarak, bu kitapta çeşitli bağlamlarda yaklaşımlarını aktardığımız Ferruh Sezgin'i ele alacağız.

Türkeş'in MP'deki yakın çevresinde olduğunu söyleyebileceğimiz, 1989/90'da bir süre *Yeni Düşünce* genel yayın koordinatörlüğünde bulunan, MP genel başkan yardımcısı emekli binbaşı Ferruh Sezgin'in yazıları; yüksek bürokrasi, ordu ve resmi "yeraltı" güvenlik aygıtına "oynayan" klasik devletl iktidar perspektifini yansıtır. Yazarlıktaki uzmanlığİ jeopolitik ve uluslararası politika olan Ferruh Sezgin, "parasız ve silahsız Türkiye'nin lkeyi savunmada kullanacağı tek yol" olan "gayrınizami harp teşkilatlanması"nın gerçekleştirilmesi gerektiğİni savunarak mevcut "cılız zel Harp Teşkilatı'nın 'kontrgerilla' diye karalanarak kertilmesine gzyumulmasını" yerer,³³ ANAP'ın devlet yönetimini adem-i merkezileştirme tasarılarını "Türk devletlerinin merkezi otorite geleneğİne" aykırı olmakla eleştirir;³⁴ askeri bürokraside tayin

33 *Yeni Düşünce*, 10 Mart 1989. Gerek doktrini ve "felsefesi", gerek Türkiye'deki somut rgdenmesi bakımından ABD güdümlü niteliğİ açık olan zel Harp Teşkilatı'nın bağımsızlıkılık adına sahiplenilmesi de çok "hoş"tur! Bu örgütlenmenin gene ayan beyan ortada olan faşizan, i savaşçı özü başka bir tartışmayı ilgilendiriyor. Öte yandan, Sezgin daha önceki bir yazısında, zel Harp Dairesi'nin "12 Eylül öncesinde kullanılmadığını, 12 Eylül'den sonra - 1984'ten itibaren - kullanıldığını ama önce yanlış görevde kullanılmakla, sonra da yanlış taktikler içinde kullanılmakla iki hata yapıldığını" belirtmişti. (*Yeni Düşünce*, 25 Ağıstos 1989) 1980'den sonra hiçbir basın-yayın organında zel Harp Dairesi'nde herhangi bir faaliyeti hakkında bilgi yer alınmışken, F. Sezgin'in bu değİrlendirmelerine esas olacak bilgilere vakıf olması ve bu kadar "içerden" konuşması çok ilginir.

34 *Yeni Düşünce*, 15 Aralık 1989.

mekanizmasıyla ilgili yorumlar yaparak, "menfaatçi olmayan çoğunluk kesim"ın mağdur edilmesine tepki gösterir.³⁵ Sezgin'in değindiği konular ve vurguladığı "hassasiyetler", ideolojik motifler kimi noktalarda örtüşmese bile, devlet aygıtında siyasal süreçleri "milli güvenlik" temelinde kavrayarak düzenlemekten yana olan kesimlerin ve "iç harp"i meslek edinmiş mercilerin mülahazarıyla kesişir, bu kesimlerle iletişim arayışına, hatta belki mevcut bir iletişime işaret eder.

Ferruh Sezgin'in devletlû ve jeopolitik öncelikli bir zihniyeti yansıtan söyleminde, düzen karşıtı, "sol" söylem etmenlerine de yer var; "anti-kapitalizm" özellikle belirgin, 1990 yılı başlarında Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları'ndaki bir konferansında "kapitalizmin 12 Eylül'den önce ülkede bir sistem olarak değil, sadece ekonomik alanda etkili olabildiğini, eğer Türkiye bir ihtilal atmosferine sokulmasaydı kapitalizmin resmi devlet düzeni haline getirilemeyeceğini" anlatırken; MHP'yi de "anti-kapitalist" bir misyona oturtur: "MHP 12 Eylül'den önce sisteme karşı affedilmez bir suç işledi. 1975, 1. MC hükümetinin kuruluş pazarlıklarının yapıldığı yıldır. Aynı yıl MHP kongresi de vardı. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, burada 1. MC hükümetinde yer alış sebeplerini şöyle izah ediyordu: 'Solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında sağ ile olan kavgamızı erteledik.' Burada sağdan kasıt sistemdi. Kapitalizm bu mesajı hemen algıladı ve derhal tedbir almaya başladı." (Yeni Düşünce, 5 Ocak 1990) Sezgin, "anti-kapitalizmi", Romanya'nın "sosyalist" diktatörü Çavuşesku'yu savunmaya dek vardırıır: Çavuşesku'nun "vatana ihanet" anlamında bir suçu yoktur, tek suçu, "ülkesinin ekonomik ve siyasal liberalleşmesine, yani kapitalistleşmesine karşı çıkmak (böylelikle de aslında ülke menfaatlerine sahip

35 Yeni Düşünce, 7 Temmuz 1989.

çıkma)“tır. (Yeni Düşünce, 12 Ocak 1990)

Ferruh Sezgin'in İslamcılık karşıtı açıklamasına Türk-İslam ülkücülerinin gösterdiği sert tepkiyi 6. Bölüm'de ele almıştık. Ülkücü hareketin devletlû unsurları arasında “sol” söylem cimenlerini en kapsamlı biçimde söylemine eklemleyenlerden birisi olan Sezgin, İslam konusunda, mensup olduğu devletlû blokun laik çizgisinin dışına çıkmıyor. Öyle olunca da, “sol” söylemi kullanmaktaki radikallığı, onu Türk-İslam ülkücüleri nezdinde kabul edilebilir kılmıyor; tersine, “genel sağ” söylemin çerçevesi içinde kalanlardan daha büyük bir tepkiye hedef oluyor. Bu durum, “sol” etmenleri, İslamcılık temelindeki kendince/görece bütünlüklü kurgunun dışına taşımaya dönük ideolojik eklemleme çabalarının zorluğunu, Türk-İslam ülkücüleri ile devletlû-muhafazakâr kesimin ideolojik bağdaşmasının bu yoldan sağlanmasının pek kolay olmadığını düşündürüyor...

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÜLKÜCÜ MAFYA

1987/88 döneminde ülkücü hareket, genel kamuoyu ve “büyük basın”ın gündemine “ülkücü mafya” dolayısıyla girdi. Sansasyonelleşen ülkücü mafya olayı, ülkücü hareketi “dışa” karşı zor durumda bırakmakla kalmadı; hareketin kendi içindeki güç dengeleri ve çekişmelerde de önemli değişikliklere yol açtı. Dolayısıyla, ülkücü hareketin 12 Eylül sonrasındaki dönüşüm sürecinde belirli ölçülerde etkisi oldu.¹

12 Eylül’ün ülkücü hareket üzerindeki şok etkisinin nasıl bir dağınıklığa ve parçalanmaya yol açtığını 2. Bölüm’de açıklamaya çalışmıştık. Bu genel dağınıklık havasının yarattığı

1 Bu kitabın genel sistematığı içinde, konu itibarıyla bir bölüm olmayı hak etmeyen “ülkücü mafya” olgusunu bağımsız bir bölüm olarak ele almamızın birkaç gerekçesi var. Öncelikle 12 Eylül’le başlayan ve köklerini 80 öncesinde bulan değişim süreci içerisinde mafyalaşma olgusu, diğer dönüşüm noktalarından daha farklı, daha bağımsız dinamiklerden besleniyor. Hareketin bütünü itibarıyla oldukça marjinal bir dönüşüm biçimini ifade etse de, ülkücü hareketin yapısal unsurlarında gerekçelerini bulabileceğimiz ve hareketin toplumsal karakteri hakkında ipuçları sunan bir özellik taşıyor. Diğer yandan ülkücü hareketin kamuoyu ve basının

atmosferde hızlı bir değişim süreci başlamıştı. Ülkücü hareket, hızlı dağılıma süreci içinde özellikle İslamcı saflara doğru başlayan insan erozyonuna kapılan, "dava adamlığı"ndan koparak günlük hayat içinde kaybolan, hızla davadan dönmeye başlayan ve yeni oluşan siyasi yapılar içinde hayat alanı bularak uzaklaşan kadrolara ek olarak bir de mafyalaşma süreci ile karşılaştı.

Mafyalaşma süreci, ülkücü hareket açısından birçok noktada önemli dönüşümlerin yaşandığı 1987-88 yıllarında bir patlama halinde ortaya çıktı. 2. Bölüm'de de belirttiğimiz gibi 1987 yılı ülkücü hareket açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Hem toparlanma çalışmalarının büyük bir ivme kazandığı ve sonuçlarının alınmaya başlandığı, hem de kitabın çeşitli bölümlerinde belirttiğimiz tavır ve söylem değişikliklerinin daha bir açık şekilde ortaya çıktığı bir dönemeci ifade eden bu yılda; patlayan "ülkücü mafya" skandalı, ülkücü hareket açısından, çözülmesi hayli enerji gerektiren bir sorun oldu.

gündemine girmesinde şu ya da bu biçimde yarattığı etki ile araştırılmaya ve bir ölçüde tartışılmaya muhtaç görünüyor. Son olarak da, üzerinde pek fazla düşünülmeksizin ya da yakından bakımsızın ülkücü hareket hakkında çoğu zaman ezbere, kalıp tesbitler yapılması alışkanlığının, ülkücü mafya tanımlanmasıyla kazandığı boyutu eleştirmek gerekiyor. Bu ana gerekçeler ile bazı tali gerekçeler bizi "ülkücü mafya" başlıklı bir bölüm oluşturmaya yöneltti. Ancak, bu olgunun son derece marjinal olduğunu, diğer dönüşüm dinamiklerine nazaran bir süreklilik göstermediğini altını çizerek yinelenmek istiyoruz. Bu bölümde hemen hemen hiçbir enformatif kaygı taşımaksızın, "ülkücü mafya" olgusu ve mafyalaşma sürecini, ülkücü hareket içinden yeşeren ve bu olguyu besleyen dinamiği, 12 Eylül sonrasında yaşanan değişim süreci içinde mafyalaşmanın payını dilekate alan bir kronolojiyi, ülkücü hareket üzerinde yarattığı etkiyi ve yok oluş nedenlerini gözönünde tutarak, ülkücü hareketin dönüşüm süreci içindeki bir parantez olarak tartışmaya/incelemeğe çalışacağız.

Ülkücü harekette mafyalaşma dinamiği ve 12 Eylül

1. Bölüm'de de kısaca bahsettiğimiz gibi, aslında ülkücü harekette "mafyalaşma" ya da daha doğru bir deyişle mafya ile teşrik-i mesai, 12 Eylül'den çok önceleri başlamıştı. Büyük kentlerdeki ve özellikle İstanbul'daki "uç beylerinin" çoğunun mafya ile yakın ilişkileri hep olmuştu. Askeri örgütlenmeyi öngören bütün yapılarda çoğu zaman görüldüğü gibi, sadece "ihtiyaç" temini amacıyla sınırlı gibi görünen (öyle başlayan) ama genellikle bu sınırın hayli ötesine geçen, teşkilat içindeki göreceli bağımsız grupların kolayca entegre olabildikleri temaslardı bunlar. Bu ilişkilerin yanında zaten ülkücü hareketin örgütsel yapısı/işleyişi ve küçük grup bünyeleri, kendi içinde kimi mafyavari nüveleri barındırıyordu. Bir yanda para, kadro ve silah güçlerini giriştikleri birtakım ticari-mali işlerde kullanmayı beceren ülkücüler, diğer yanda ticari-mali işlerinde gereksindikleri vurucu gücü çeşitli ilişkileri ile ülkücü camiadan sağlayabilen uyanık "işadamları" tabloyu tamamlıyorlardı.

12 Eylül öncesi mafyatik ilişkiler

Gerçekten de özellikle büyük kentlerde teşkilatın hattâ bizzat "başbuğun" otoritesinin ve inisiyatifinin azaldığı son dönemlerde² giderek bağımsızlaşan "beğler", küçük çete şefleri kendi etkinlik alanlarında mafyatik işlere soyunmuşlar, mafya ile ortak işlere kalkışmışlar ya da mafyanın siparişlerini çeşitli

2. Adı çeşitli şekillerde "ülkücü mafya" ile ilişkilendirilen ve bir zamanlar ülkücü hareketin Almanya sorumluluğunu yürütmüş olan Lokman Kondakçı'nın 1979 yılında *Aydınlık* gazetesine, dönemin İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'e ve 3.3.1981 tarihinde MHP iddianamesini hazırlayan askeri savcı Nurettin Soyer'e yaptığı itiraflarda, Türkeş'in İstanbul'daki inisiyatifini kaybettiği için Yılma Duraklı buradaki teşkilatı toparlaması için görevlendirdiği iddiası yer alır. (Nokta, 21 Nisan 1985, s. 33)

siyasi kılıflarla yerine getirmeye çalışmışlardı. "Ülkücü Mafya"nın çok sayıdaki itirafçısından biri olan Hakan Çeşnigil, Ağustos 1988'de *Nokta* dergisinde yaptığı açıklamaların yayımlanmayan bölümlerinde, bu konuda bazı örnekler verirken, "bize komünist diye dükkanını bombalattıkları ya da dövdürdükleri adamların bazılarının hiç siyasetle alakalarının olmadığını, sadece bazılarının işine engel oldukları için düşman bellendiğini gördük" demiştir. 12 Eylül öncesinin ülkücü itirafçılarının da bu paralelde, hattâ bizzat kendilerinin de para alarak yaptıklarını söyledikleri işlere rastlamak mümkün. Bu nedenle, "ülkücü mafya"yı yaratan dinamigi ve çıkış noktasını çok basit tanımlamalarla ve adet olduğu üzere, bir "80 sonrası" süreç olarak açıklamak biraz eksik olacaktır. Yani olay 10 Temmuz 1988 tarihli *Nokta* dergisinde "Ocak Artık Tütmüyor" başlıklı haberdeki nitelemeyle; bir "prematüre doğum" değildir. "Ülkücü mafya"nın aslında 12 Eylül öncesinin İstanbul'unda doğduğunu ve biraz geç gelişerek ancak 80 ortalarında yürümeye başladığını söylemek daha doğru olacaktır.³

12 Eylül öncesinde yapının ve mevcut insan malzemesinin de zorladığı bu süreç, başlangıçta askeri gerekçelerle, silahlı örgütlenmeye kalkışan her grubun zorunlu olarak başvurması gereken "spot" mafyatik ilişkilerle başladı. Ancak 1. Bölüm'de anlatmaya çalıştığımız özelliklerinin doğal sonucu olarak,

3 "Ülkücü mafya"nın 12 Eylül öncesinde başlayan yurtdışı faaliyetleri konusundaki çeşitli iddiaları da sıralamak mümkün. Fakat bölümün girişinde de işaret ettiğimiz gibi burada enformatif kaygılar taşımadığımız ve "ülkücü mafya"yı sadece 12 Eylül sonrası dönüşüm içindeki payı ölçüsünde ele almakla yetineceğimiz için bu ayrıntılara girmemeyi tercih ediyoruz. Burada söylenebilecek olan, yurtdışındaki ülkücülerin somut siyasi düşmanlara yönelik saldırganlıklarını tatmin imkanlarının sınırlılığının, mafyatik ilişkilerin buralarda kolay serpilip gelişmesine katkısı olduğunu düşünmenin çok yanlış olmayacağıdır. 80 öncesindeki mafya ilişkileri üzerinde de, yine aynı gerekçelerle, sürecin başlangıcının burada aranması gerektiğini ve süreci harekete geçiren dinamigi kısaca belirtmekle yetiniyoruz.

Ülkücü hareket açısından süreç farklı bir açılım kazandı. Her Şeyden önce hızlı kitleselleşme ve bu kitleselleşmenin vasıfsızlığı, ayrıca vasıfsızlığı besleyen ideolojik boŐluk; mafya ile yakın temasa gelindiğinde, hızlı bir "kayma" potansiyelini içinde barındırıyordu. Buna özellikle son dönemde daha artan örgütsel dağınıklık, orta ve alt kademe kadrolarının neredeyse "umarlı sipahi" benzeri grupuk hakimiyetleri tesis etmesi eklenince; sürecin nasıl hız kazanacağı kestirilebilir. Yerel "beğler" ve çete reislerinin kendilerini ve elemanlarını besleyecek kaynakları bizzat bulma zorunlulukları, üretilen yapı ve yaşama biçimini çerçeveleyen alt-kültür değerlerinin icabı idi. Çoğu zaman kendi içinde de, hemşehrilik bağları, adamlarını kolla- ma/gözetme/besleme "racon"ları temelinde mafyatik değerleri ve mafyatik ilişki örgülerini üreten bu küçük grup yapıları; hayat tarzı, yeniden retkleri ihtiyaçlar ve eylem pratikleri açısından, mafyalaşma dinamizmini içinde taşıyordu.

Bütün bunların bir sonucu olarak, 12 Eylül öncesinde "lkc hareket" içinde yeralanların salt siyasal mlahazalarla açıklanamayacak -en azından siyasallığı çok dolaylı- işler "icra ettikleri" bilinen bir gerçek. Birçok ete reisi, siyasal icraatlarının yanısıra mafyatik işler yapmakta sakınca görmediği gibi, çoğu zaman zorunlu olarak böyle işlerin peşini kovalamak durumunda kalıyordu.⁴ İlişkide bulunan ya da ideolojik yakınlıkları olduğu varsayılan/sanılan insanların "işlerine"

4 Silahlı bir güce sahip olmanın avantajlarının ve bu ölçüde de ihtiyaçlarının, hylesi bir yapı içinde salt siyasal amaçlarla/araçlarla elde tutulması hem rasyonel değildi, hem de imkansızdı. nne açık bir pozitif hedef koyamamıs, reaksiyoner nitelikli bir hareketin, böyle bir askeri gücü beslemesinin ciddi zorlukları ortadaydı. İdeolojik donanımı oldukça zayıf olan kitlenin, bu önemli gücün parçası olmanın nimetlerinden yararlanma tealepleri de vardı. Merkez kadrolarının iktidar senaryoları içinde bu kitlesel gücün rolü zaten sınırlı olduğu için, teşkilat da ciddi siyasal riskler yaratmadığı sürece bu suvruluŐun önünü kesineye yeltennemiyordu. Hatta hareket içindeki bazı hiziplerin etkinliklerini arttırmak için bu süreci destekledikleri bile varsayılabilir. Ülkücü hareketin kimi yan kuruluşlarının mafyatik bağlantılardaki aracılıklarına ilişkin birçok iddia mevcut.

yardımcı olmakla başlayan bu "icraatlar", mevzi kazanmak, kadrolaşma imkanları ve daha dolaylı siyasal çıkar sağlama gibi gerekçelerle donatılarak kurumsallaştırıldı. Bu deformasyon, mafyaya götürü iş yapmaktan, bizzat mafyalaşmaya giden yolun taşlarını döşedi.

Mafyanın iş potansiyeline ve "istihdam" olanaklarına talip olan ülkücüler cevapsız da kalmıyorlardı. Çoğu zaman "götürü" iş gördürmenin daha risksiz ve daha rasyonel olduğunu gören mafya "babaları" için, el altında böyle bir silahlı gücün bulunması çok yararlı idi. Hemşehrilik ilişkileri kullanılarak mafyaya devşirilen "ülkücü mangaları",⁵ mafyanın ülkücü lejyonerleri hizmet verirken,⁶ ülkücü reislerle ihale edilen işler de başarıyla sonuçlandırılıyordu. Karşılığında "babaların" ülkücü teşkilatlara açık yardımlar yaptıkları, bazılarının bizzat örgütte yer aldıkları duyulmadık şeyler değildi. Ayrıca, "iş piyasasında" sivrilmiş ülküdaşların iktisadi çıkarlarını da gözetmek zorunda kalan teşkilatın, kendisinden olanlara veya kendisine destek verenlere bazı küçük yardımlarda bulunması elbette "normaldi".

Mafyalaşma ideolojisi

Mafyalaşmanın ve mafyalaşmaya giden deformasyon sürecinin ideolojisi de elbette geliş(ecek)ti. Mafyatik ilişkiler, hızlı kitlesellenen hareketin alt kademelerinde oluşan alt-

5 Bu deyiş 26 Haziran 1988 tarihli *İkibine Doğru* dergisinde başlık olarak kullanılmıştı.

6 Mehmet Ali Ağca'nın Papa suikastında uluslararası mafyadan, İpekçi cinayetinde ise Abuzer Uğurlu'dan emir aldığı; yine "İpekçi cinayeti"nde önemli rolü olduğu sanılan Yavuz Çaylar'ın "baba" Fevzi Öz'ün adamlarından birisi olduğu iddia edilmiştir. (*İkibine Doğru*, 26 Haziran 1988, s. 11) Hasan Uysal'ın *Kurulu Kokteyl* adlı kitabında da (Boyut Yayınları, İstanbul 1990) böylesi iddialara destek veren malzeme bulunabilir.

kültürün kendisini rahat ifade etmesini sağlıyor, kolay uyum imkanı yaratıyor ve birçok bakımdan işlevli olabiliyordu. Anti-kapitalist demagoji ve lümpen "servet düşmanı" tepkisellik, bu kanallardan dışarıya vurulabiliyor, saldırganlığa dönüş (rürül)ebiliyordu. Mafyanın kendi alt-kültürü, tepki duyulan "maddiyatçı alem"e karşı, geleneksel üretim ve insan ilişkilerine daha yakın algılandığı için de, taşralı alt-orla sınıf kökenli taban unsurlarına çekici geliyordu.⁷ Aradıkları, "takındıkları" kimlikte, çocukluk ve gençlik yıllarındaki "kabadayı" filmlerinden, hikayelerinden kalan "yerli Robin Hood" düşlerinin payı da bulunabilir.⁸ Çevrelerinde gördükleri "olumlu" mafya motifleri, pek çoğunun aradığı "baba" imgesi ile kolayca özdeşleşebilmelerini sağlıyordu. Kaba bir anti-plütokratizm (zengin düşmanlığı), bazen azınlık düşmanlığı, "kötü"leri cezalandırma ahlâkı gibi motiflerden beslenen mafyalaşma ideolojisi, bu insanların "gerçek" siyasi bağlanmaları ile pek çelişmeyebildi. 1980 sonrasının "ölkücü babaları" da benzeri motifleri işlemekten geri kalmadılar. Ölkücü olduğunu açıkça ifade etmekten çekinmeyen Nihat Akgün 29 Nisan

7 "Eskiden mafya ve baba dediğimiz insanlar garibanın yanında yer alarlardı. Şimdi zenginin yanında, vurguncunun, hayali ihracatçının yanında yer alıyor. Biz de buna karşıyız. (...) Adamlar gazetelerde dil kabadayılığı yapıyor. Biz diyoruz ki, yürek kabadayılığı olsun." Bu sözler Ankara'daki ölkücü mafyanın bellibaşı liderlerinden Ümit Ölmez'e ait. (Befde gazetesi, 7 Mayıs 1988)

8 Kendisine "Gazap Baba" adını takan ve "kör Aydın" olarak bilinen ölkücü talimatçı Aydın Balta, 17 Temmuz 1988'de *İkibine Doğru*'da İrfan Taştumur'la yaptığı söyleşide; "Ben bu memleketi (İstanbul) 1975 yılında geldim. (...) Bu memleketin de kültürünü, medeniyetini çok sevdim. Yalnız yalanı, dolanı (...) sevmedim, benimseyemedim. (...) Zalime karşı direnip, fakir fukaranın hakkını savunuyorum." derken; söylediklerine ne kadar inanıyor ya da ne kadar samimindir bilinmez ama bir gerçek var ki, mafyatık ilişkiler içindeki veya mafyalaşmış ölkücülerin çoğunun ağızından buna benzer şeyler duymak mümkün. 3 Temmuz 1988 tarihli *İkibine Doğru* dergisinde yine İrfan Taştumur ile konuşan "ölkücü manga" lideri Kürşat Atamer de "her delikanlının gönlünde babalık yattığını" söyledikten sonra, "benim baba olarak örnek aldığım kişi Dündar Kılıç. (...) Dündar Kılıç kazanan ve dağıtan bir insan. Ben de öyle olacağım" diyor.

1990'da *Hürriyet* gazetesinde Emin Çölaşan'la yaptığı söyleşide "...ben baba denilen olayı babacanlık, sevecenlik olarak kabul ediyorum. Bizim toplumumuzdaki inisiyatif budur. Örneğin Türk milletinin hepsinde kabadayılık olayı hakimdir. (...) Ben memnun değilim. Bu vatan benim. Ben bu düzenin değişmesini istiyorum" diyerek, idealleştirilen motifleri öne çıkarıyor. Ülkücü mafya ya da mafyalaşan ülkücülerin bu dönüşüm sürecini besleyen -hiç olmazsa başlangıçta- ideolojik motiflerden birisi de, ahlâki çöküntüye ve bazı "milli değerlere" sahip çıkma, bunları aşındıranları cezalandırma misyonu oldu. Kimi zaman gittikleri gazinolarda repertuvara müdahale eden ülkücüler, kimi zaman da ahlâken düşük gördükleri ya da cinsel tercihlerini benimsemedikleri sanatçıları sahneden uzaklaştırmayı görev saydılar.⁹

12 Eylül'ün hızlandıran etkisi

12 Eylül şoku ile birlikte, ülkücü hareketin bütün kademelerinde hiyerarşi, disiplin, otorite tamamen ortadan kalktığı gibi, merkezi karar mercileri, kısaca örgüt, oyun kağıtlarından yapılmış bir kule gibi çöktü; üçlü sacayağının lider-doktrin-teşkilat unsurları hem kendi içlerinde, hem de birbirlerinden çözüldüler. Bu sürece eşlik eden şaşkınlık, koyu karamsarlık ve çöküntü, ülkücülerini çaresizleştirdi. 10 Temmuz 1988'de *Nokta*'da ÜYD (Ülkü Yolu Derneği) eski genel başkanı Yaşar Yıldırım'ın "bir ülkücü kültürün yokluğu"ndan bahsetmekle işaret ettiği bu "tutunamama" hali, ideolojik donanımsızlığın yanı sıra, yaratılan/üretilen yaşam biçiminin

9 "Ülkücü baba" Alaaddin Çakıcı ve adanılarının bazı gazinolarda sahnedeki sanatçılara ya da diskolarda diskjokeylere "Çırpırdı Karadeniz" veya "Komançero" parçalarını defalarca söyledikleri, çaldırdıkları; eşcinsel sanatçıların bazı gazinolarda şarkı söylemesini engelledikleri iddiaları biliniyor. (*Nokta*, 4 Ocak 1987, s. 12-16)

ikamesi zor özelliklerinden de kaynaklanıyordu. Bu şartlar, hiç beklemedikleri biçimde hapisanelere düşen, zulüm gören ülkücülerin yanında, bu fırtınadan bir şekilde hapse düşmeden kurtulmuş olanların da ufkunu karartıyordu. Taşradaki ülkücüler geleneksel organik ilişki ağları içinde rehabilite olabildi. Büyük kentlerdeki ülkücü militanların önemli bir bölümü ise, alışlagelmiş ve vazgeçilemeyecek ilişki örgülerini/hayat tarzını yaşatacak bir çatı aralarken, eski ülkücü yeni işadamlı Lokman Kondakçı'nın deyişiyle, çoğu "aç geziyordu". (İkibine Doğru, 26 Haziran 1988)

Asli ilişki örgülerini mafya ile kaynaştırarak kendi işlerini kurup "kartvizit sahibi" olanlar; yeni iş alanlarında "full time"a (tam güne) geçerek intibak sürecini kolay atlattılar.¹⁰ 12 Eylül öncesinde mafyatik işlere veya genel olarak "iş alemine" girmiş ve tutunmuş olanlar "dünyalıklarını" yaptıkları gibi, tüm enerjilerini bu alana aktarmaya başlamalarıyla birlikte hızla yükselmiş, kendilerini güvende hissedebilecekleri bir kozayı yaratabilmişlerdi. Bir grup, mafyaya tamamen angaje olarak "babaların" yakın çevresini oluşturmuş veya kendini daha güçlü hissedenlerin yaptığı gibi bizzat "babalığa" soyunmuş; diğer bir grup, geçmiş siyasi etkinliğini kullanarak mafyatik bağları da yedekleyen "işadamlığı" yolunu tutmuştu. İkinci grup, yolunu ülkücü camiadan kalıcı ya da geçici olarak ayırmıştı. "Babalık" yoluna koyulanların ise, onları bekleyen sert mücadeledeki en temel güvenceleri, "kapılarındaki", eski pratiğin içinden gelen ülküdaş silahşörlerdi. 12 Eylül'le bir ölçüde urpan yiyen geleneksel mafya babalarının, bir süre çok

10 12 Eylül'den önce ÜGD (Ülkücü Gençlik Derneği) başkanlığı yapmış olan, 1980 sonrasında ise adı çeşitli biçimlerde "ülkücü mafya" ile birlikte anılan (26 Haziran 1988 tarihli *İkibine Doğru*'da "ülkücü manga" lideri olarak tanıtılan) avukat Fethi Yıldız bu "intibak"ı şöyle açıklıyor: "Bir zamanlar şehir sorumlusu, semt sorumlusu olarak itibar görmüş insanların simit satarak, dilenerek hayatlarını kazanmaları beklenemezdi elbette..." (*Tempo*, 26 Haziran 1988, s. 15)

keskin çıkışlar yapmaktan kaçınacaklarının anlaşılması, ek bir avantajdı.¹¹ Mafya babaları bir süre "belalı" işlerden uzak durmak üzere işadamlığı pelerinini kuşanırken, ülkücü kabadayılara, "vurucu güç" gerektiren ve 12 Eylül ortamında risk payı yükselen işlere hamle ederek etkinlik sağlama fırsatı doğdu. Özellikle krize giren "haraç müessesesinin" yeni hamileri ülkücü babalar oldular.¹²

12 Eylül'den sonra mafyalaşma sürecine hız veren dışsal faktörlerden biri, hiç kuşkusuz bankerler olayı oldu. 1982 yaz başında patlayan bankerler faciasından sonra piyasa altüst olmuş, tahsil edilemeyen milyarlarca liralık çekler-senetler insanların ellerinde kalmıştı. Yasal yollarla tahsilatı mümkün olmayan ya da çok geciken bu alacakları, alacaklılar adına zorla tahsil edecek bir "hizmet sektörü" kendiliğinden doğdu. Piyasa koşulları "geleneksel babaların" pek girmeyi istemeyeceği kaclar küçük meblağlara dönük bir talep potansiyeli doğurmuştu; oldukça küçük çaplı esnaf ve tüccarlar bile "acil" tahsilata/ tahsilatçılara ihtiyaç duyuyorlardı.¹³ Etkileri 80'lerin sonuna kadar sürecek olan bu sorun ve genel ekonomik istikrarsızlığın ürettiği benzer sorunlar, ülkücülerin mafyalaşma sürecinde "pozitif" rol oynadılar. Milyarlarca liralık çek ve senet tahsilatı talebinin oluşturduğu potansiyel, çok sayıda ülkücü eskisinin

11 Adını açıklamaktan kaçınan bir "baba" ülkücü mafyanın yükselişi ile ilgili şu tespiti yapıyor: "12 Eylül'den sonra bizlerden kimse kalmadı ortada. Çoğunuzun elini kolunu bağladılar. Kabuğumuza çekildik. Ortalık boş kalınca bu çocuk (Alaaddin Çakıcı) sınılmasını bildi." (Nokta, 4 Ocak 1987, s. 15)

12 Nokta'nın 4 Ocak 1987 tarihli sayısında, Alaaddin Çakıcı'nın haraca bağladığı "işletmecilerin" ifadeleri okunabilir. (s. 14)

13 Türk-Metal Sendikası genel başkan yardımcısı ve MHP Genel İdare Kurulu üyesi olan Avni Çarşancıklı, şöyle anlatıyor: "Eskiden babalar vardı. 12 Eylül'den sonra bunların çoğu içeri girince, İstanbul esnafı da çeklerini senetlerini tahsil edecek birilerine ihtiyaç duydu. Geçmişte bizimle birlikte olmuş, bizim içimizde gözükmiş adamları kullanmaya başladılar. İstanbul esnafının işi bu." (Zempe, 26 Haziran 1988, s. 15)

mafya alemine ilk adımlarını atmasına vesile oldu.

Birinci elden mafyatik bağlantıları olmayan, mafya "alemi"ni tanımayan sıradan ülkücüler açısından durum değerlendirilecek olursa; onlar için karnını doyurmanın tek yolu, eski arkadaşlarını, abilerini, reislerini bularak onların kanatları altına girmek ya da onların tavassutu ile bir yerlere kapılanmaktır. Kendi iş düzenini kurmuş olan ülkücü abilerin istihdam olanakları sınırlı olduğu için, bu konuda yaygın bir seçeneği oluşturamadılar. Devlette kadrolaşma imkanları da bir süreliğine kısıtlandığı için, her zaman "gözüpek" adama ihtiyaç duyan mafyanın ve mafya içerisinde yerini almış olan abilerin sunduğu istihdam seçeneği ağırlık kazandı. Üstelik buralarda en iyi bildikleri "iş" yaparak, alışageldikleri yaşam tarzına benzer bir standardı tutturma imkanları vardı.¹⁴ Geçmiştekine benzeyen bu yaşam ilişkilerini sürdürebilmenin bazı maliyetleri yok değildi; fakat daha çok riskin karşılığı, daha çok nimet idi ve mafya alanında isim yapanların kazandığı itibar ve "nam" çok cezbediciydi. Bu "elemanlar"ın en yakınlarındaki abilerin etraflarında kümelenmeye başlaması ile, örgütsel bir zincir yeniden kurulmaya, ilişkiler yeni bir tabana oturmaya başladı. Yeni düzende "pleb" ülkücüler "baba"laşan abilere, "reisler"e eskisinden de fazla bağımlıydılar.

"Klasik" mafya da bu sürece kayıtsız kalmadı. "Babalar" hemen ülkücü silahşörlerin oluşturduğu bu asker pazarına dalarak adam devşirmeye giriştiler. Geçmişteki, "tumar sistemi"ni andıran ülkücü çete örgütlenmelerinin geleneği sayesinde, hamilerinin hayatının/düzeninin uzağında durarak "iş" görmeye yatkınlıkları olan bu "eleman"lardan birkaçını

14 "12 Eylül'den sonra hepimiz aç kaldık. En uygunu yeraltında çalışmaktı, girdik mafyanın içine. Bir de gördük ki, herkes mafya kardeşim. Eskiden babalar vardı, şimdi bizim eski ülkücü şefler, reisler". Ülkücü mafyaya uzun süre hizmet ettikten sonra itiraflar kervanına katılan Ayhan Köksal, böyle anlatıyordu. (Nokta, 23 Ekim 1988, s. 29)

yanına almak, her babanın muradı oldu. Eylem pratikleri açısından oldukça "vasıflı" olan bu adamların içinden, iyi bir terbiye ile bazı kurmaylar bile yetiştirebilirdi. Babalar, bu süreçte önemli bir rol üstlenen ülkücü çete reisleri kanalıyla camianın ne kadarını etrafına toplayabildiklerine bağlı olarak kendi etkinliklerinin de artacağını farkettileri için devşirme işini hızlandırdılar. Ne var ki, "klasik" mafyanın çıkarlarına ters olan bir başka süreç de yürürlükteydi. 12 Eylül tırpanından bir ölçüde nasibini alan babaların boşalttığı alana talip olan ülkücü baba adayları hamle üstünlüğüne sahiptiler. Onlar da devşirme ilişkisinin ötesinde, bizzat "sahibi" olduklarını düşündükleri bu asker pazarını toptan kendilerine bağlamaya yöneldiler.

"Ülkücü mafya" furyası

12 Eylül dönemecini hayli yaralı bereli geçen ülkücülerin, eski mevkilerine bağlı olarak alabildikleri rütbelerle veya "düz asker" olarak mafya saflarına katılmaları 80'lerin ortalarına kadar hızı kesilmeden devam etti. Mafyalaşma sürecine dahil oluş biçimleri kabaca birkaç başlıkta toplanabilir. Büyük bir çoğunluğu, daha önceden tanıdıkları, bildikleri ve güvendikleri "abilere" kendilerini emanet ederken; bazıları doğrudan müracaatla "klasik" mafya babalarının yanında kapıldılar.¹⁵ 80'lerin ortasına doğru mantar gibi çoğalacak bağımsız çeteler ise başlarda yok denecek kadar azdı.

Ülkücü hareketteki mafyalaşma dinamizmini incelerken

¹⁵ Ülkücü mafya itirafçısı Hakan Çeşnigil'in anlatımıyla: "12 Eylül'den önce teşkilat toparlanma çalışmaları başlamadan önce bir dağınıklık yaşandı. Fakat hemen sonra, zaten geçmişte de varolan birtakım bağlantılar sayesinde ülkücüler mafya babalarının çevresinde toplanmaya başladılar. (...) Bakınız ki bütün eski sesler babaların yanında, onların yanında yer tutmuşlar. Bu bir iş öğrenme politikasıydı. (Mehmet Yalçın-Kemal Can, *Nokta*, 11 Eylül 1988, s. 12-21)

değindigimiz gibi, çıkar umdukları için ülkücülerin bu "aleme" akışını destekleyen mafya babaları; geçmişte önemli siyasal etkinliği olan "reisleri" yanlarına alarak, onların kontrolünde "ülkücü mafya mangaları" oluşturmakla sürece hız verdiler. Çoğunlukla eski eylem günlerinden tanışan insanların oluşturduğu "ekip"lerin "toplulu intikal"i, birçok bakımdan avantajlıydı. Kendi düzenlerinin nispeten uzağında duran, uyumlu ekipler oluşması babalar için elverişliydi; tanışıklığa ve eski bir hukuka dayalı küçük gruplar içinde varolmak da ülkücü "asker"leri rahatlatıyordu. Babalar ya da daha genişletirsek ülkücü mafya mangaları ile iş yapma niyetindeki "işadamları", bu görece özerk yapıları desteklediler. Bu noktada, mafya babalarının yanında nisbeten yüksek rütbelerle yer alan ve bağlı oldukları babalardan koparak "ülkücü mafya"yı yükseltecek olan "reis"lerin ise başlangıçtaki bu süreç dışında ele alınmaları daha doğru olur.

Mafyanın ülkücü mangalarına dahil olan ülkücüler, eski eylem arkadaşlığının hukukunu bir "kişisel-tarihsel süreklilik" etmeni olarak önemsemekle beraber, yapıları işe "ülkücülük" adını ver(e)miyorlardı. Daha önce kendilerini aynı gördükleri "gayrimeşru alem çocukları" ile aynı konumda hattâ yanyana olmalarına "dava"nın adını karıştırmak pek kolay değildi. Bu nedenle başlangıç evresinde, mafyalaşan ülkücülerin "ülkücülüğü", "doktriner" olmaktan çok; mafya çevresi içinde süren eski ilişkilerin ortak paydasının ülkücülük olmasından, mevcut hayat tarzının ve pratiklerin de eski "siyasal" hayat tarzıyla, pratiklerle ("düşman"ların soyut ve değişken olması dışında!) örtüşmesinden kaynaklanan, alt-kültürel bir kimliği ifade eder.

Ülkücü mangalar, mafya ile ilişkilerini günlük hayatlarında yüzyüze olmadıkları, çevresi geniş, "racon" bilen, "iş" ilişkilerine vakıf, ideolojik olarak yakınlık ve saygı duyulan "abiler" aracılığıyla yürütüyorlardı. "Abiler" iş getiriyor, işin

becerilmesinden sonra da karşılığını ödüyorlardı. Ender olarak, eğer manga lideri yukarıda sayılan özelliklerden birkaçına sahipse, ilişkileri bizzat üstlenebiliyordu. Manga mensupları çoğu zaman işin gerçek sahibini, kimin adına çalıştıklarını, hattâ yaptıkları işin bile ne olduğunu bilmiyorlardı. Manga ya da çetelerin toplanma ve toplumsallaşma mekanları, “abilerin” kurduğu paravan şirketlerin “yazıhaneleri” veya daha düzensiz çalışan mangalar için kahvehanelerdi.

Ülkücü babalar

Süreç içinde hem vurucu güç olarak, hem ilişki ağı açısından, hem de mali durumları itibariyle giderek güçlenerek daha bağımsızlaşan çeteler, giderek ortak ideolojik-siyasal geçmişe daha sıkı sarılmaya başladılar. Çünkü herkesin birbirinin kurdu olduğu bu “alemden”, kimi zaman boylarından büyük işlere kalkışırken, hesaba katılacak önemli bir gücün parçası (veya “türevleri”) olarak görülmenin güvencesine ihtiyaç duyuyorlardı. Zira 12 Eylül ertesinde bir ara durulan mafya içi çatışmalar yeniden su yüzüne çıkmış ve ülkücü mangalar da bu çatışmalarda ister istemez yer almak zorunda kalmışlardı. Bir mafya babasıyla çalışmanın, başka bazı babalara düşman olmak anlamı taşıdığı çok açıktı. Ülkücü mangalar bu noktada ülkücülüklerine sığındılar. 1980 dönemecini “babalık” hedefi ile dönen ülkücü şefler bu evrede devreye girerek ülküdaşlarına kucaklarını açtılar. Ülkücü hareketin mafyalaşma sürecinin hızlanmasıyla birlikte, kimi “işadamları” kisvesine, kimi ise doğrudan doğruya kabadayılığa soyunarak kendi çaplarında çeteler toparlamış olan ülkücü şefler, “geçmişteki dava arkadaşlarını” yuvaya çağırdılar. Bu, fiilen “ülkücü” bir mafyanın ismini koyma çağrısı idi. Ülkücü itirafçı Hakan Çeşnigil, bu aşamadan sonra ülkücü hareketin ve “teşkilatın” piyasaya dahil oluşunu şöyle anlatıyor: “Bugün ülkücüler -bakın eski

lkcler demiyorum-, daha önce mafyanın yaptığı her türlü gayri-meşru işi yapmaktadır. Bu işleri de örgütsel gücünü kullanarak yapmaktadır. Bir kere düşünsenize, bu lkc mafyası denilen olay nedir? lkcler kendi başlarına ne ifade eder ki? (...) Değil babalardan tahsilat yapmak, dilenciden bile para alamazlar. (...) Neden bunlar bu kadar pervasız, cesur? Çünkü arkalarında "teşkilatın", eski MHP'nin bütün bağ-lantıları, maddi ve manevi gücü var." (agk)

Babalığa soyunan lkclerin arasından sivrilerek yükselen Alaaddin akıcı'nın ismiyle, kamuoyu bu sıralarda tanıştı. akıcı, 12 Eylül öncesinde ülkücülüğü ve eylemciliğİ bilin-mekle -hattâ polis kayıtlarına geçmiş olmakla- birlikte önemli bir lider değildi. Ülkücü hareketin İstanbul'daki kilit mer-kezlerinden birisi olan Gltepe gecekondu mahallesinde yetişmiş, kısa sürede mafyatik ilişkiler içinde bir yer edinmiş, birçok köklü babanın arasından sıyrılarak hayli yükselmişti. "Gayrimeşru aleme" girdikten sonra etrafında, lkclerin ağırlıkta olduğı bir gc meydana getirmişti. Ülkücü kimliğini açıkça deklare etmekten çekinmiyor, hatta bunu bilinçli olarak kullanıyordu. akıcı'nın bir baba olarak ortaya çıkışında lkclğn beyan etmesi de "lkc mafya" isminin tescili oldu.¹⁶ Basının lkclerin mafyalaşma olgusunu keşfi ve "lkc mafya" haberlerinin gazete sayfalarını süslemesi de akıcı'nın parladığı zamana rastladı ve başlarda "lkc

16 Alaaddin akıcı "lkc mafya" isminin ortaya çıkışındaki önemli katkılarına rağmen çok sayıda lkc mangayı kontrol edebilen bir lider haline gel(e)medi. "lkc mafya" vitrinini oluşturan en önemli şahsiyet olma zellikliğini bir süre sürdürmesine rağmen, sonuçta "babalığı" "lkclğ"nden daha üstün geldi. Bir süre sonra "lkclğn" tamamen geri plana alarak camiadan uzaklaştı. Yrtıdışına kaçışıyla birlikte, adamlarından, bazıları sürdürmeye gayret etseler de "lkc mafya" zerindeki etkisi neredeyse yok oldu. Ülkücü mafyanın "en büyük lideri" sayılmaya daha uygun bir ismi olarak Mustafa z' görüyoruz. 1988'e kadar adı pek duyulmayan, reklamdan hoşlanmayan Mustafa z, özellikle lkc hareket ile ilişkileri tam olarak kopar(a)namış lkc mangalar üzerindeki etkisiyle, "godfather" hğa (büyük baba) ok daha yakındı.

mafya" ismi Alaaddin Çakıcı ile eşanlamlı kullanıldı. Özellikle Emniyet örgütündeki ilişkilerinin güçlü oluşu¹⁷ ve pervasızlığı Çakıcı'yı olağanüstü popülerleştirdi.

"Ülkücü mafya"nın bir efsane gibi meydana çıkması, artık iyice mafyalaşmış olan "ülkücü mangaların" giderek daha bağımsızlaşmalarına/kontrolden çıkmalarına neden olurken, mafya ilişkileri içindeki ülkücülerin eski ideolojik kimliklerine daha sıkı sarılmaları sonucunu yarattı. "Babalar alemi"nin eski düzeni hayli bozuldu, çok sayıda yeni yetme "ülkücü baba" piyasaya dahil oldu. Yeni babalar, "alemin" kurallarını hiçe sayıyor, piyasanın eskilerine olmadık terbiyesizlikler yapılabiliyorlardı. Mafya içi kuralları ve düzeni/dengeleri altüst eden bu yeni güç kısa zamanda öyle bir yaygınlığa ulaştı ki, kimin gerçekten "ülkücü mafya" olduğunu, kimin salt bu "nam"ı kullandığını kavramak hemen hemen imkansız hale geldi. Mafyanın ülkücü mangaları tam bağımsızlıklarını ilan ederek, "ülkücü mafyanın" bir parçası oldukları iddiası ile birer birer piyasaya girmekteydiler. "Normal" babaların ya-nındaki ülkücü eskileri de birden "geçmişlerini" hatırlayıp tekrar "ülkücülüğe", ama mafyalaşmış olan ülkücülüğe dö-nerek, bu yeni oluşumun içinde sağlam yerler kapmak için birer birer "babalarından" koptular; kendi çetelerini kurma, kendi "yazıhanelerini" açma uğraşına girdiler.

Bu hengâme içinde, birleşik, büyük bir "ülkücü mafya" hiçbir zaman oluşma(z)dı. "Babalığa" hızlı sıçrayış, kimsenin

17 Ülkücü mafyanın Emniyet örgütü içinde sağlam ilişkileri olduğu, hatta kimi Emniyetçiler'in ülkücülerini bu alana girmeleri konusunda teşvik ettiklerine ilişkin iddialar, başta "geleneksel" babalar ve basın olmak üzere pek çok çevre tarafından ortaya atıldı. 24 Aralık 1989 tarihli *İkibine Doğru* dergisinde, İstanbul Emniyeti eski müdürü Hanırdı Ardalı'nın oğlu Atila Ardalı'nın Alaaddin Çakıcı ile dostluğu olduğu ve Emniyet'teki üst kademelerdeki bazı kişilerin ülkücülere "yol verdiği" iddiaları geniş biçimde yer aldı. 30 Mayıs 1988 tarihli *Hürriyet'te* Uğur Dündar ile söyleşisi yayınlanan Çakıcı, "yüksek düzeydeki bir kamu görevlisinin" kendisine "yol verdiğini" bizzat açıkladı.

çok fazla hesaplamadığı, çok hazırlıklı olmadığı ve belli merkezi olmayan bir süreç içinde gerçekleşmişti. Mevcut ülkücü babalar, alanın bütün güçlerini bir arada toplayacak ve işleri ona göre organize edecek yetkinliğe, yeteneğe sahip değillerdi. Bu gerçek, ülkücü mafyanın ciddi bir örgütsel güç ve tehlike olduğu kanısının yaygınlaşmasının engellemedi. 1. Bölüm'de ülkücü hareketin hızlı kitleselleşme dinamiğini ele alırken işaret ettiğimize paralel olarak, ülkücü mafya furyasının bir nedeni de, bu olgunun basın ve bazı çevrelerce oldukça abartılması ve belki farkında olunmadan reklamının yapılmasıydı.

Ülkücü mafya enflasyonu

Ülkücü mafya çeteleri mantar gibi biterken, bu alanda istihdam edilmeyi talep eden ülkücü eskilerinin sayısında da büyük patlama oldu. Ülkücü mafya itirafçısı Hakan Çeşnigil *Nokta* dergisine yaptığı açıklamaların yayımlanmamış bölümünde, "taşradan çantasını kapam İstanbul'a ülkücü mafyaya katılmaya geliyordu" derken, camiada nasıl bir "altına hücum" halet-i ruhiyesi yaşandığını ortaya koyuyor. İşgücü arzındaki artış ve "yazıhane" enflasyonu, piyasadaki emek fiyatını düşürürken, "icraatların" çapı ve seviye de düştü. Bir yandan da, "ülkücü mafya" sınırlarını hızla genişleterek Anadolu'ya yayılıyor, bir çok kentte çeteler ortaya çıkıyordu. Üç-beş ticaret erbabı ile ilişkisi bulunan, biraz gözüpek ve çevresine birkaç kişiyi toplayabilen herkes piyasaya dalıyordu. Babaların yanında yetişmiş manga liderleri ile mafyaya götürü iş yaptıkları dönemlerde biraz gözüaçıklık edip özel ilişkiler kurabilmiş olan çete reisleri bu furiya içinde nispeten "iyi işleri" kaparak kendilerine sağlamca yerler sağlarken, birçok yazıhane çok küçük boyutlu alacakların peşinden koşmak zorunda kalabiliyordu. Genellikle çek ve senet tahsilatı işleri ile iştigal eden

“lkc mangalar”, bu hizmet sektöründeki iş imknlarının daralmaya başlaması karşısında, mafyacılığın başka iş alanlarına yöneldiler. Geleneksel mafya işlerinden olan “ihalecilik”, “arsacılık”, zorbaca bir dolandırıcılık yolu olan “imzacılık”, silahlı mangalar için biçilmiş kaftan olan “korumacılık”, daha büyük oynayanların yapabildikleri “işletmecilik” yeni iş alanlarından birkaçıydı.¹⁸

Ülkücü mafyanın czlme süreci

Sanıldığı ya da bazı kaynaklarca aktarılmaya clışıldığı gibi, sağlam ittifaklara dayanan, birleşik, bütünlüklü, organize bir “lkc mafya” aslında hiçbir zaman varolmadı. “lkc mafya” terimi, birbirinden oldukça farklı cēeřitli yapıları, gc merkezlerini ve ilişki örgülerini besleyen bir soyut varlık olarak etkinlik ve anlam ifade eder. Etrafında örülen yarı efsanevi öykülerin, abartılı vehimlerin ve ihtiyaşsızca yapılan “reklamların” beslediğı bir balon olan “lkc mafya”, gündeme yerleşerek sözü cōok edilir olmaya başladığında, czlme sürecine de girmiş durumdaydı. Zaten başlangıçtan itibaren kendini, onu yok edecek olan bir dinamikle varetmişti.

“lkc mafya”nın bir yandan basında fâş olarak efsaneleşmesinde, diğer yandan czlmesinde önemli pay sahibi olanların başında; “lkc mafya”nın yükselmesine, su yüzüne cıkmasına bizzat büyük katkıda bulunmuş olan mafya babaları yeralır. 12 Eylül sonrasında büyük bir iştahla ülkücülere kucak açan “babalar”, bir bakıma “lkc mafya”nın doktor Frankenstein’i oldular. Ülkücü mafya cēetelerinin sonsuz ol-

18 Özellikle İstanbul’da, cōogu henüz açığa cıkartılmamış olan arsa mafyaları içinde pek cōok lkc eskisinin istihdam edildiğini, hattâ bazı bölgelerde kontrolün tamamen “lkc mangalarda” olduğunu belirtmek gerek. Diğer “iş alanları”nın istisnaysızlığına karşılık, “arsacılık” hla geçerli bir imkn.

mayan piyasa imkanlarından gruplara/babalara düşen payları azaltması, daha önemlisi “racon”u ve mafya hukukunu altüst etmeleri, “geleneksel” babaları, bu sürece müdahale etmeye itmekteydi. 1988 yılının Haziran ayı başında İstanbul’da Çiftkurt otomobil galerisinde yapılan babalar toplantısında, “ölkücü mafya” belasından kurtulmak gereğinde mutabık kalındı.¹⁹ Ölkücülerin mafyalaşma sürecinin olumsuzluklarını aslında çok daha önce fark etmişler; ancak gereksiz çatışmalardan kaçınmak, dikkatleri üzerlerine çekmemek kaygılarıyla ve kendi aralarında gerekli mutabakau sağlayamadıklarından müdahale etmemişlerdi. 1987 yılının başında eski kabadayılardan Enis Karaduman ile Alaattin Çakıcı arasındaki çatışma üründen bazı küçük kavgılar olmakla birlikte,²⁰ topyekün bir karşı tavır benimsenmiş değildi. Ne var ki süreç kimsenin hesaplayamadığı bir hızda seyretniş ve “Çiftkurt toplantısı”na gelindiğinde “pislik” kolay temizlenemeyecek kadar yayılmıştı. Diğer yandan babalar, karşılarına bir siyasal kimlik imajıyla çıkan “yenilere” karşı tutulacak yol konusunda mütereddit idi. Ölkücü mafya konusunda konuşan bir “eski baba”, “bizim siyasetle ilgimiz yoktu. Şimdi öyle mi? Adam siyasetin içinden buralara gelmiş” diyerek tereddütünü ifade etmekteydi.²¹ “Yeni yetme üç-beş çocukla” uğraşmanın şanlarına yakışmayacağı kaygısı tereddütü pekiştirirken, riskli olabilecek ve çok “gürültü” çıkartarak devletin hışmını davet edebilecek bildik yöntemlerini uygulamaktan da çekiniyorlardı. Basını iyi kullanarak “ölkücü mafyayı” deşifre etmek, ölkücü mafyalar

19 Cafer Özillan-Ümit Sezgin, *Tempo*, 26 Haziran 1988, s. 13.

20 Benzeri bir kavgısına Ankara’daki ölkücü mafyanın lideri Ümit Ölmez ile “geleneksel” babaların reklamı en sevenlerinden Mehmet Nabi Inciler (İnci Baba) arasında gerçekleşti.

21 *Nolita*, 4 Ocak 1987, s. 15. Ölkücü manga lideri Kürşat Atamer de “gayrimesru aleme siyaset karıştırılmasından” rahatsız olduğunu söylemişti. (*İkibine Doğru*, 3 Temmuz 1988, s. 20)

içindeki çelişkileri derinleştirerek bunları birbirlerine kırdırmak ve en güçlülerini safdışı bırakmak; "ölkücü mafya"nın çözümlmesini sağlayacak en "temiz" yol olarak saptandı. "Ölkücü mafya"nın gayrı-meşru alemdede yaratığı sıkıntının çok kanlı bir mücadele ile son bulacağına inananlar yanıldılar.²²

Ölkücü mafyanın çözümlmesinde başka bir önemli etken, basın oldu. Basının haber kısırlığı çektiğı bir dönemde, toplumun haber alışkanlıklarına uygun böylesi sansasyonel bir malzemeyi kaçırmaması beklenemezdi. Başlangıçta bizzat ölkücü mafya şeflerinin de pompaladığı "ölkücü mafya" haberleri gazete sayfalarında sıkça boy göstermeye başladı. Fakat bu keşif, ölkücü hareketin başbelası olan itirafçılarca beslenmeye başlayıp, ölkücü mafya reislerinin biraz abartılı güç gösterileriyle boyutlanınca kamuoyunda fazlaca dikkat çekmeye başladı. Ölkücü mafyanın bu reklam kampanyası ve deşifre olmaya başlaması, aynı tarihlerde ardarda gelen Adıgözel cinayeti, Özal suikastı²³ gibi sansasyonel olaylarla kesişince, ters tepti. Özellikle ölkücü mafyayı Emniyet örgütünün üst kademelerindeki bazı kişilerle ilişkilendiren haberlerin basında yeralmaya başlaması ve "nizami" iş çevrelerinin tepkisi, önemli ölkücü mafya reislerinin solugunu daralttı. Bu deşifre etme

22 Niyazi Adıgözel'in cenazesinde ve daha sonra yaptığı bazı söyleşilerinde "daha çok kan alacak" kehanetinde bulunan "İnci Baba" yanılanlardandı.

23 Özal suikastı etrafındaki söylentileri, 4. Bölüm'de ele almıştık. Adıgözel cinayeti, 1988 Mayıs sonunda gerçekleşti. 1970'lerin başlarında hareketten tasfiye edilmiş olan eski kuşak ölkücülerden avukat Kürşat Özkan, gene "68'lerin" ölkücü kuşağından, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Niyazi Adıgözel'i Büyük Ankara Oteli'nin lobisinde tabancayla vurarak öldürdü. Özkan, Adıgözel'in yanındaki, işadamlı Davut Işık ve ölkücülere yakınlığıyla bilinen gazeteci Mevlut Işık'ı da vurarak öldürdükten sonra tabancasını şaleğine dayayıp intihar etti. Bu cinayetin sırrı çözülemezken; Adıgözel'in çek-senet mafyasına karşı mücadeleye giriştiğı iddiaları ortaya atılmış, buna bağlı olarak, ölkücü mafya tarafından ortadan kaldırıldığı tezini ileri sürenler olmuştu. (Bu iddialar hakkında: Nokta, 5 Haziran 1988, s. 14-16 ve *İkibine Doğru*, 5 Haziran 1988, s. 32)

operasyonu, elbette "geleneksel" mafya babalarının desteklenmekteydi. Çözölme sürecinin önemli nedenlerinden birini de "ölkücü mafya"nın küçümsenemeyecek iç çelişkileri oluşturdu. Mafyalaşma olgusu o kadar yaygınlaşmıştı ki, mevcut "iş" potansiyelinin bu kadar çok insanı beslemesi imkansız hale gelmişti. Çıkar söz konusu olduğunda ölküdaşlık bitiyor, kıyasıya çatışma başlıyordu.²⁴ Önce "yazıhanelerin" iş alanları rekabetinde karşı karşıya gelmeleri ile başlayan çatışma, ölkücü kimliğini kullanma hakkına ilişkin zıdlaşmalarda da kendisini gösterdi.²⁵ Kimileri asıl "ölkücü mafya"nın kendileri olduğunu iddia ederken diğerlerini sahte ölkücülükle suçluyor, kimileri "dürüst ve şerefli" mafya olduklarını savunarak, diğerlerini "pis" iş yapmakla suçluyordu. Böylelikle iyice bulanık "ölkücü mafya" havuzu giderek karıştı, çeteler birbirlerini kırmaya başladılar.

Ölkücü harekette ve MÇP'de

"ölkücü mafya"yı "değerlendirme" arayışları

Yaygınlaştığı ölçüde çetrefilleşen "ölkücü mafya"nın ciddi bir güç olarak ortaya çık(arıl)ması, elbette ölkücü hareketi

24 "Babaların yanından kopma aşaması geçildikten sonra, bu sefer başka bir kopma başladı. Aslında bu kopmanın da gerisinde daha ihtilal öncesinden başlayan şeriatçı-turancı çekişmesinin etkileri var. Bir grup insan biraz palazlanınca, biraz isim yapınca 'teşkilat bana ne verdi ki?' diyerek yan çizmeye başladılar. (...) Ancak başlangıçta teşkilattan kopan bu kişiler çok fazla sıkıntı çektiler. Çünkü artık arkalarında bir güç kalmamıştı. Bunun üzerine daha önce babaların yanına takılmış olanlar, tekrar geriye dönmeye, onlara takılmaya başladılar. Çek-senet işi yapan ölkücüler ikiye bölünmüş durumda. Bir kısmı teşkilata bağlı olarak çalışanlar, diğerleri ise arkalarına babaları almış olanlar. Şimdi bu gruplar arasında sürekli bir çekişme var. Şimdilik teşkilat tarafı daha güçlü. Çünkü babalar gereksiz bir çatışmaya girmekten kaçınıyorlar. Ama çok yakın bir zamanda büyük bir hesaplaşma olacaktır. Zaten bizimkilerin arkasından teşkilat çekilse, babalar onları iki saat içinde yok eder." (Hakan Çeşnigil'in itirafları, oğk)

25 Ölkücü babalardan Nihat Akgön, Emin Çölaşan'la söyleşisinde "babalarla dubaları, ölkücülerle tilkicileri iyi ayırmak lazım" demişti. (Hürriyet, 29 Nisan 1990)

de etkiledi. "Ülkücü mafya" olayının basında patlaması, ülkücü hareketin ciddi toparlanma çabalarına hız verdiği ve epey yol kattığı yıllara rastlıyordu. 2. Bölüm'de belirttiğimiz ve 9. Bölüm'de ele alacağımız gibi, ülkücü harekette özellikle 1987 yılında başlayan hareketlenme, ülkücü mafyanın deşifre olması ile aynı zamana denk geldi. Ülkücü hareket içi etkinlik mücadelesinin sürdüğü bir zamanda ortaya çıkan bu gelişmeler, bazı hizipleri ve güç merkezlerini konuyla ilgilenmeye sevketti. Zaten mafyalaşma sürecinde yer almış bazı ülkücüler hareketle bağlarını kesmemişler, hatta bazıları aktif olarak teşkilatta da çalışmayı sürdürmüştü.²⁶ Şimdi böylesine yaygınlık kazanan ve en azından lafı çok edilerek efsanevi bir güç imgesi haline gelen "ülkücü mafya", hem mali açıdan, hem de yarattığı etkinliğin sağladığı güç imkanları bakımından gözardı edilebilecek gibi değildi. "Ülkücülük" üzerindeki "isim hakkı", birçok ülkücü hizip ve grup önderi için, "müdahale" hakkı veya "kâr payı hakkı" anlamına geliyordu. Ancak parti/hareket içinde güç merkezlerinin bu olaya müdahalesi işleri iyice arap saçına döndürdü ve ülkücü mafyanın çözülmesinde önemli bir etken oldu.

"Teşkilat"ı "her ne olursa olsun" büyütmeye, ayakta tutmaya çalışan deneyimli teşkilatçılar; palazlanan ülkücü mafyayla, aslında alt-kültürel bir anlam kazanmış olan "ülkücü" kimliğinin gerçek sahipleri kisvesiyle ilişkiye geçtiler. Geçmişten kalan tanışıklıklar ve "teşkilat" ile başbuğun "bugün olmasa da belki yarın" sahip olabileceği güç karşısında duyulan ihtiyatlı hürmet; zaten dünkü abileri, liderleri, "beğ"leri tara-

²⁶ Örneğin, "biz hırsızlık, dolandırıcılık yapmayız. Yaparsak şerefimizle tahsilatçılık yaparız" diyerek tahsilatçılığı şerefli bir meslek olarak sunan Nihat Vural şunları söylüyordu: "Den Nihâî Vural. Ülkücüyüm, uzun bir süre teşkilatta görev aldım. Şimdi MÇP üyesi değilim ama çalışmalarına katılıyorum. Baktık herkes ülkücüyüm diye ortalığa çıkınış, biz de çıkalım dedik. Ama biz gerçek dolandırıcılardan tahsilat yaptık. Artık bıraktık bu işleri" (Nokta, 23 Ekim 1988, s. 32)

ndan arınmakla onöre olan mafyacıların bu ilişkiye ölümlü aklaşmasını kolaylaştırdı. Teşkilatçılar mafya ilişkilerinin etirebileceği denetimsizlikleri ve kamuoyunda partinin ıeşruiyetini tehlikeye sokabilecek sorunları kuşkusuz bili- orlardı. Fakat eski kitleyi derleyip-toparlayarak hızla ör- ütlenme acelesi, mafyacı ülküdaşların getireceği küçüm- enmeyecek para ve “vurucu güç” potansiyeli; ayrıca genel amuoyundan farklı olarak ülkücü kamuoyunun özellikle entli kesimlerinde ülkücü mafyacıların sahip olduğu itibar, ski göze aldırarak kadar ağır basıyordu. Parti içindeki yoğun izip çekişmesi de, bütün teşkilat profesyonellerini partiden te, parti içinde kendi grubunu güçlendirme telaşına sev- etmekteydi. Ülkücü mafya-parti teması ağırlıkla böyle bir dimin ortaya çıkarttığı ilişkilerle sağlandı. Bu ilişkiler, tahmin dilebileceği gibi, metropoliten kentlerde ve büyük oranda ıstanbul’da söz konusuydu. “Teşkilat” çevresini oluşturanlar, lkücü mafya ilişkilerinin yayılmasının getirebileceği dene- msizlikleri, mafya liderlerinin aşırı güçlenmesini, özellikle ıbandaki yeni kuşakların kafasının karışmasını ve doğabilecek kandalları önleme kaygısıyla; bu bağlantıları çok gizlilikle ve üzyüze yürüttüler, mafyacıları teşkilattan uzak tutmaya önem erdiler.²⁷ Bu ilişkiler uzun vadede bir silahlı örgütlenmeye önelebilmek için de güç ve ilham verirken, aynı zamanda hiç zımsanmayacak bir maddi kaynak sağlıyordu.

Ülkücü kamuoyunda yükselen tepkiler

Ülkücü hareket ile ülkücü mafya arasında çeşitli saiklerle urulmuş ilişkilerin taşıdığı riskler kısa sürede ortaya çıkmaya

²⁷ “Çek-senet işlerinde deşifre olmuş kişiler teşkilata fazlaca gelip çalışmazlar. Mesela iki senedir çok ciddi bir teşkilatlanma çabası yürütülüyor gençlik kesimi içerisinde. Ama bu yeni gelenlerle biz kesinlikle muhatap olmayız. Zaten büyüklerimiz, bizi onlardan özellikle uzak tutarlar.” (Hakan Çeşnigil’in itirafı, ağıt)

ve sorun yaratmaya başladılar. Ülkücü mafya olayının basına yansiyarak skandallaşması, ardından mafya-parti ilişkilerinin gündeme gelmesi, ülkücüleri "dışarıya" karşı zor durumda bıraktı. 12 Eylül öncesinden gelen kötü şöhretlerinin gölgesinden ve "eski ülkücüler"in ardarda gelen itiraflarından kurtulamayarak, genel kamuoyunun gündemine hep istemedikleri biçimde "inen" ülkücü hareket için "ülkücü mafya" belası kolay altedilebilir değildi.²⁸ Genel kamuoyunda hiç de olamaması gereken bir zamanda ve olmaması gereken biçimde gündeme gelmek ülkücü hareket kurmaylarını ziyadesiyle tedirgin etti. Bu tedirginlik bazen panik boyutlarına varan tepkilere ve temize çıkma gayretlerine yol açtı. "Ülkücü mafya" genellikle ülkücü hareketin güçlenmesini istemeyenlerin bir komplosu olarak sunuldu "Ülkücü mafya"nın mensuplarıyla köprüleri tamamen atmayan, görece "anlayışlı" açıklamalar yapanlar da, ender olmakla birlikte çıktı.²⁹

Yalnızca genel kamuoyunda değil, ülkücü hareket içi kamuoyunda da sorunlar doğdu. Hareketin, İslamlaşma sürecini derinlikli bir biçimde yaşayan, radikal yönelimli ve partiye

28 Orhan Alptekin'in 14 Eylül 1990'da *Yeni Düşünce*'de yazdıkları, üstüste gelen bu saibelere isyan eden bir halet-i ruhiyeyi yansıtıyor: "Türkiye'de insanların siyasi geçmişleri sadece ülkücüler söz konusu olduğu zaman mı hatırlanıyor? Bugün ANAP'ta Dev-Genç yöneticiliğinden, MHP teorisyenliğine kadar varan bir geçmişe sahip olanların mazileri neden hatırlanmıyor? Siz bu ülkede 'eski CHP'li', 'eski AP'li' gibi kavranılara hiç rastladınız mı? Yoktur. Sadece 'eski MHP'li' vardır. Ahlaksızlığın, saldırganlığın ve namussuzluğun ideolojisi yoktur. Asıl, bu davranışları siyasi bir kılıfa soktuğumuzda bu davranışların sahiplerini ödüllendirmiş oluruz. (...) Bu grup ve kişileri kim meydana getirdi? 'Ülkücü mafya' diye çarşaf çarşaf aulan başlıkların bu kişilerin büyümelerinde hiç mi rolü yoktur? (...) Bu kişi ve grupları meydana getirenler şimdi onların saldırılarını önleyememektelerdir".

29 MÇP İstanbul eski il başkanı Kazım Ayaydın, şu yorumu yapmıştı: "Üniversiteyi tam bitirmek üzereyken hapse giren ülkücüler çıkınca iş bulamıyorlar, yeraltı dünyasına kanallize oluyorlar. Orada ülkücüler var, ama başkaları da var. Şu anda ülkücülerin orada olması tamamen ferdi meselelerdir." (*Tempo*, 26 Haziran 1988, s. 15)

karşı mesafeli olan kanadı (Türk-İslam ülkücüleri), “düzenle” kirli ilişkileri beraberinde getiren bu “yoz” bağlantıları çok sert şekilde eleştirdiler. Bu tepki, Türk-İslam ülkücülerinin ortama ve kadrolara hakim olduğu hapishanelerde özellikle şiddetli oldu. Bu çizginin denetimindeki *Bizim Ocak* dergisinin Kasım 1989 sayısında yazılanlar, ülkücü mafyaya karşı, parti mercilerinininkinden daha sert ve kararlı bir tutuma olan talebi yansıtır: “Ülkücülerin yapacağı en büyük iş, kendileri gibi düşünmeyen, kendileri gibi yaşamayan, ülkücülüğün sadece adından faydalanan asalakların ‘ülkücülük’ sıfatını kullanmalarını gerekirse en sert bir şekilde önlemektir. Yok eğer sahip olduğumuz ‘ülkücülük’ sıfatını koruyamayacaksa, bize düşen bu sıfatı terketmektir. Bu önemli bir yol ayrımıdır. Ülkücü hareket ya üç-beş kişiden ibaret yeralı hareketine dönüşmeye mahkum olur, ya da bütün asalakları bünyesinden atarak milletle kucaklaşmaya yelken açar.” 7. Bölüm’de incelediğimiz düzen karşıtı, “sol” söylem, ülkücü mafya konusunda da kendini gösterdi. *Bizim Ocak* dergisi, “ülkücü mafya” olayının ortaya çıkışı ve kullanımına dair yorumlarında “devlet komplosu” tezini işledi.³⁰ MÇP’nin ve onun yarı resmi yayın organı sayılabilecek *YeniDüşünce* gazetesinin çoğu zaman devleti yardıma/müdahaleye çağıran, mağduriyetine ortak etmeye çalışan ve sorunu çok “teknik” ele alan tavrından oldukça farklı bir çizgi idi bu. Bu çizgi farklılığı ve Türkeş’in bir türlü

30 *Bizim Ocak*, Ağustos 1988’de ülkücü kökenli Kartal Demirağ’ın Başbakanı Özal’a düzenlediği suikast ve ülkücü çek-senet mafyası üzerine şöyle yazdı: “Aynı senaryoyu 12 Mart’ta sol üzerinde deneyen basın, Deniz Gezmiş’i anyığı postallı, parkalı olarak lanse etmiş; türlü olayları, onu milyon, eğitilmiş bir gerilla şeklinde devrimci yığınlar örnek olarak lanse etmiş, bunu yutan o zamanın akli-evvel solcuları da devlet tarafından yutulmuştu. (...) 12 Mart’ta Deniz Gezmiş’in şahsında canlandırılan inilicariize olmuş devrimci tip gibi, bugün daha değişik bir metodu kullanan fakat fonksiyonu aynı olan ülkücü hareket için de mafya babası tipi ortaya çıkmıştır. Gaye ilk örnektekiyle aynıydı. Fikir hareketini gayrimişru bir potaya çekilip devlet güçleriyle karşı karşıya getirmek ve eritmek.” (agd, s. 9)

“bunların işini bitirin” talimatını vermemesi, camiada tartışılır oldu.³¹ Bütün bu eleştirilerin karşısında ülkücü mafyacılar, kendilerine “idealist” motiflerle yapılan eleştirileri, “davaya ve hapisanelere yardım amacıyla bu yola girdikleri” savunusuyla karşılamaktaydılar. Ancak ülkücü mahkumlar, kendilerine gönderilen “mafya paralarını” reddettiler; kimi hapisanelerden, bu gibi yardımların vaki olmadığını bildiren açıklamalar yapıldı.³² Sonuçta, ülkücü mafyayla ittifak yapan teşkilatçı ve hizipler, içte ve dışta meşruiyetlerini yitirerek gerilediler. Mafyacı unsurların “hareket”le ve partiyle bağları zayıfladı.

MÇP’nin ise konuya yaklaşımı kendi içinde de hayli tartışmaya yol açacak ölçüde zayıf ve beceriksizceydi. Türkeş konu hakkında uzunca bir süre hiç konuşmadı.³³ “Olayı

31 “Bu işi yapan ülkücüler (...) ülkücülüğün çelik zırhını çıkarmış, bir kenara atmış dejenere kişilerdir. Bu insanlar ülkücü değildir. Türkeş bu olayları biliyor ve çok üzülüyor. Bu olayların durdurulmasını isterse bir günde bitiririz işi. Ama böyle bir emir vermek istemiyor, çünkü hareketimiz içinde üç-dört ayrı değerlendirme var bu konuda... Ama olayı büyütmemek gerekir, çünkü bunlar bir avuç insan. (MÇP İstanbul eski il başkanı yardımcısı Ahmet Çakar, *Tempo*, 26 Haziran 1988, s. 15)

32 “12 Eylül öncesindeki varoluş mücadelesinde, ülkücü hareketin davasını anlamadan, yalnızca şahsi çıkarları, ikballeri için hareketin içine sızan ve 12 Eylül’den sonra ülkücü hareketle ve ülkücülükle en küçük bir ilgisi kalmayan, ser güçlerin senaryolarının salınmamasında aktif rol alan ve ‘mafyacılık’ oynamaya meraklı bu çirkin insanlar sayesinde oynanan oyun, ülkücü hareketin geneline maledihueye çalışmaktadır. (...) On yılı geçen cezaevi hayatında, ‘ülkücü’ ismini kullanmaktan haya ettiğim bu mafyacıların ‘gönderiyoruz’ dediği para olayını ne gördüm, ne duydum. (...) Allah (cc)’ın nizamının sevdalısı ülkücü hareketi, kapitalizmin piyonluğuna, para babalarının kapı kulluğuna soyunarak lekeletenler, binlerce şehidimizin şerefli mücadelesine çamur atılmasına sebep olanlar, hareketimizin, milletimizce yanlış anlaşılmasına sebep olacak faaliyetlerle bulunan, ‘ülkücü’ ismini kullananlar vallahi ve billahi, değil ülke sınırları dışına çıkmak, yedi kat yerin altına girseler dahi, hesap vermekten kaçınmayacaklardır.” (Yunus Meral, *Dizim Ocak* 1988, s. 29)

33 Türkeş, uzun süre sessizliğini her şey olup bittikten sonra 1990’ın Ekim ayında Parti İçi Eğitim Okulu’nun açılış toplantısında bozduğunda ise, söyledikleri şunlardı: “Ülkücü mafya tanımlaması bir hezeyandır. Ülkücü, İslam inancının,

büyütmemek" ve "ciddiye almamak" gerekçelerine dayan-
dırılan bu tavır bazılar için "cesaret verici" olarak anlaşılabildi,
yorumlanabildi. Hakan Çeşnigil'in *Nokta* dergisine yaptığı
itiraflardan son derece rahatsız olan MÇP yöneticileri, bu
konuda yaptıkları açıklamalarda, "mağduriyetlerine", devlete
çağrıda bulunarak çözüm aradılar. Bu tavır genelde "zaaf
göstermek" sayılarak tepki görmesine rağmen, camia içinde
bazı insanlara inandırıcı gelebildi.³⁴ Ülkücü mafya hakkında
hep ortaya atılan, "Emniyet'ten destekleniyorlar" ya da "polis
göz yumuyor" türünden iddiaları referans gösteren MÇP
yöneticileri, bu açıklamalarda "devlet itibarının zedelendiği"
varsayımından hareketle kendilerini hedef olmaktan çıkarmaya
çalıştılar.³⁵ Çoğunlukla itiraflardaki iddiaları biçimsel çı-

ahlak ve faziletinin saltıbidir. Ülkücüye mafya demek, bülhandır. Adam, ül-
kücüymüş de mafyaymış, mafyaymış da ülkücüymüş. (...) Bu saçmalaktır
densizliktir. Türk milliyetçilerinin, Milliyetçi Hareketçilerin, ülkücülerin bu
saçmalıklarla uğraşmaya vakitleri yoktur. Eğer bu güzel sıfatı kirletenler varsa,
eğer kanun dışı iseler, devlet ve asayişle görevli makamlar üzerlerine düşeni
yapmak, kanun dışı her iş ve kişi için ne yapıyorsa bu kişiler için de uygulamak
zorundadır. Milliyetçilik davasına gönül verenderin, ülkücü sıfatını hak ederek
taşıyanların 'mafya' sıfatına ve hezeyanlarına tahammülleri yoktur". (Yeni
Düşünce, 12 Ekim 1990)

34 Hakan Çeşnigil'in itiraflarından sonra *Nokta*'ya gelen, müstear olduğu kuvvetle
muhtemel Alperen Uluğtürk adıyla imzalanmış olan -yayınlanmayan- "Ülkücülerin
'Malum' Basına Tektizbidir" başlıklı mektupta söylenenler, örnek gösterilebilir:
"12 Eylül öncesi dönemlerde Türkiye düşmanı basın ve demokratik(!) kuruluşların
sık sık tekrarladıkları bir klişe laf varmış. '...ın arkasında CIA var, ı MIT yaptı' gibi.
Eylül sonrasında her ne hikmetse CIA ve yan kuruluşu olduğu iddia edilen MIT
unutuldu. Onun yerine 'eski MHP'liler ve yan kuruluşları' ikame edildi. Akıl ve
mantık sınırları zorlanarak her taşın altında 'eski MHP'liler' aranmaya başlandı.
(...) Sormak lazım bu Türk düşmanı basın ve kuruluşlara... CIA mı Türkiye'den
elini çekti? MIT mi yan kuruluşu olmaktan kurtarıldı, yoksa bu Türk düşman-
larının kendileri mi CIA'laştı veya MIT'leştirdi? (...) Sözün kısası; savaştırmak için
bile 'eski MHP'li' arayan devlet idarecileri, milliyetçi hareketin şamar oğlanı
olmasına neden seyirci kalmaktadırlar? Yoksa Türk düşmanı, siyon uşakları kadar
da mı değeri yok 'eski MHP'lilerin'."

35 "Devletin polisleri zan altındadır. (...) Adli merciler zan altındadır. (...) Devletin
savcısı, Devletin polisi, Anayasanın koruması altında olan bir siyasi parti ve iftiranın

karsamalarla bertaraf etmeye çabalayan MÇP'liler, sürekli olarak karşı kanıtlar bulmaya çalışırken, bir savcı müşkül-pesentliği ile davrandılar. Olaylar, isimler, yerler hakkındaki bilgileri, anlatımları son derece teknik birtakım akıl yürüt-melerle tek tek çürütmeye çalıştılar. MÇP yetkililerinin ba-sındaki ülkücü mafya haberleri karşısında, panik havasındaki yalanlamaları da bazen kendilerini ele vermelerine neden olabilmekteydi. Örneğin Hakan Çeşnigil'in *Nokta*'da ya-yımlanan itiraflarından birkaç gün sonra yanına itiraflarda adı geçen ülkücü mafyacıardan bazılarını da alarak, Çeşnigil'in anlattıklarının asılsızlığını açıklamak üzere basın toplantısı yapan MÇP genel başkan yardımcısı Şevket Bülent Yahnici'nin, itiraflarda adı geçen ve kendileri ile hiçbir ilgisi olmadığını belirttiği bunca kişiyi iki gün içinde nasıl toparlayıp, kendisiyle birlikte basın toplantısı yapmaya ikna ettiği; itiraflarda adresi yalnızca "Taksim'de bir büro" olarak belirtilen tahsilat yazı-hanesinin duvarlarındaki lekelerin kan değil de salça olduğunu nasıl bilebildiği, açıklamakta herhalde kendisinin de zorluk çekeceği "meçhuller"di - veya açıkçası, büyük gaflardı.³⁶

Çözülmenin sonuçları

Ülkücü mafya, yükselişi ölçüsünde hızlı bir ivmeyle eridi ve yok oldu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, kendisini yok edecek olan dinamikleri bünyesinde taşıyan/üreten bu sürecin uzun ömürlü olması beklenemezdi. Geleneksel babaların tavır

mubatabı olan vatandaşlar vardır" (MÇP genel başkan yardımcısı Şevket Bülent Yahnici'nin basın toplantısından, *Yeni Düşünce*, 14 Eylül 1988)

36 Bir başka örnek: MÇP yöneticileri *Nokta*'nın 12 Eylül 1988 tarihli sayısında yayımlanan telefon görüşmesinde Hakan Çeşnigil'in MÇP üyesi olduğunu doğrulayan Ulvi Pınarbaşı'nın İzmir il başkanı olmadığını söylediler. Oysa Ulvi Pınarbaşı bu açıklama yapıldığında gerçekten il başkanı değildi ama, Hakan Çeşnigil partiye kayıt olduğunda il başkanı sıfatını taşımaktaydı.

alması, basının ilgisini kesmesi, iş imkanlarının daralması, alana kaldıramayacağı kadar çok işgücü akını, Emniyet kuvvetlerinin müdahale mecburiyetinde kalması ve iç çekişmeler yok oluş sürecini hızlandırırken, ülkücü hareket içinde ortaya çıkarttığı bunalımın da eklenmesiyle "ülkücü mafya" ömrünü tamamladı. 18 Kasım 1990 tarihli *Nokta*'da ismini açıklamayan bir tahsilatçı, "çek-senet olayının tadı kaçtı artık. Bu işi yapanların çoğu başka yol seçti. En azından büyükler yapmıyor bu işi" diyor. Gerçekten de "ülkücü mafya"nın asıl nam yaptığı çek-senet tahsilatı işinin daralması ile birlikte, çoğunluğu bu işle uğraşan ülkücü mafyacıların ekmek kapısı da kapandı. Ülkücü eskileri, ülkücü mafyacılar benzeri "iş" alanlarında elbette yine var olacaklardır. Ancak bu durum, "ülkücü mafya" teriminin kullanılmasını anlamlı kılmıyor. Ancak ismiyle ve bu isme tam anlamıyla tekabül etmeyen cismiyle "ülkücü mafya"nın yarattığı etkiler ve simgeledikleri, uzun bir süre varlığını koruyacak. "Ülkücü mafya" olgusunun simgeledikleri deyince, söz etmemiz gereken bir olay, ülkücülerin ya da ülkücü eskilerinin Türkiye sınırlarını da aşan her türden "karanlık iş"te bir biçimde boy göstermeleridir. Papa suikastından, Adıgüzel cinayetine, Bülent Ersoy'un sahnede kurşunlanmasına, uluslararası silah ve uyuşturucu kaçakçılığından gazete kurşunlama olaylarına, Turgut Özal'a suikast girişiminden çek-senet mafyasına kadar birçok karanlık olayın arkasından, fail, azmettiren, planlayan, en sık olarak da "kullanılan" rollerinden birinde veya bir kısmında ülkücü portreleri belirdi, beliriyor, belki daha sonraları da belirecek. Çoğu hâlâ "aydınlatıl(a)mamış" olmasına, amaçlar, örgütsel bağlar açığa çıkartıl(a)mamış bulunmasına rağmen, bu olaylar için kesin olarak söylenebilecek bir şey var: Ülkücü hareket, 1970'lerdeki örgütlenme yapısı içinde şekillendirdiği insan malzemesiyle ve giderek bu malzemeye hammadde oluşturabilecek insanlar için kazandığı

çekim merkezi özelliğiyle; daha yıllarca her türlü karanlık iş erbabına (başta "resmi karanlık güçler"e)³⁷ yetecek kadar büyük bir paralı asker potansiyeli yaratmıştır. Failleriyle hal-i hazırda örgütsel ilgileri olsun olmasın, bütün bu "karanlık" olaylarda, sorumluluklarının gölgesiyle yüzyüze kalmaya mahkumlar. Bu gölgeden kurtulmak için güvenebilecekleri, umut bağlayabilecekleri tek şey, toplumsal hafızasızlık olabilir...

37 Bu bölüm kaleme alınırken, 28 Ekim tarihli Yüzyıl dergisinde, Avrupa'daki ülkücülerin MIT tarafından çeşitli işlerde kullanıldığı iddialarının yer alması, en taze örnekti.

MÇP'İN "KALKINMASI"

Ülkücü hareket ve partisi MÇP, 1987 yılına girerken son derece hıncalı bir durumdaydı. MHP söylemindeki "lider-teşkilat-doktrin" unsurlarının her biri açısından tıkanıklıklar ve sorunlar yaşanıyordu. Lider, yani "başbuğ" efsanevi kudretini önemli ölçüde yitirmiş; MÇP'nin başına geçmesi, partiye beklenen ivmeyi sağlayamamıştı. "Teşkilat"ın nicel gücü, "potansiyel"in çok altındaydı. Zaten birtakım sloganlara ve sloganımsı şiarlara dayanan "doktrin", 12 Eylül'ün ve İslamlaşmanın etkisiyle iyiden iyiye içeriksizleşmiş, belirsizleşmişti. Özellikle Türk-İslam ülkücülerinin sürdürdüğü kuramsal açılımlı tartışmalar, hareketin geçmişinde görülmemiş bir "kafa karışıklığı" yaratmıştı. Genel kamuoyu nezdinde MÇP "anlamını" yitirmişti. ANAP'ta ve bürokraside Türk-İslam Sentezi söylemi çerçevesinde politika yürüten kesimden farkı: olsa olsa kariyerizm hesaplarıyla veya "Türkeşçiler'in daha katı olduğu" mülahazaları ile açıklanabiliyordu.

Asıl ağır hıncalı kaynağı, ülkücü hareketin ayrılmış, dağınık yapısıydı. Türk-İslam ülkücüler, MÇP'deki hizipler,

Türkeş ve çevresindeki muhafazakâr çizgi, ülkücü mafya, davayı bırakıp bırakmadığı bir türlü belli olmayan eski "büyüklerin" etrafındaki öbeklerin oluşturduğu bir karmaşa görüntüsü vardı. Ülkücülük kimliğini siyasal ve ideolojik olarak sahiplenen yapılar arasında da bütünlük yoktu. MÇP'nin, hizipsel çelişkiler ve Türkeş'in otoritesinin aşınmışlığı bir yana bırakılarak, en azından biçimsel olarak bir "bütün" olduğu söylenebilir. Ancak gerek siyasal-ideolojik birikimleri, gerek örgütsel deneyimleri ve potansiyelleri bakımından MÇP çevresindeki bütün hiziplerden daha güçlü olan, hareketin motoru olabilecek durumdaki Türk-Islam ülkücüleri, MÇP'den kopuk, bağımsız bir mecrada hareket halindeydiler. Bu kopukluk salt "teşkilat" düzeyinde değil, aynı zamanda "doktrin" düzeyindeydi. 6. ve 7. Bölümler'de ele alındığı gibi, Türk-Islam ülkücüleri ile Türkeş ve çevresindeki hizipler arasında önemli ideolojik farklılıklar oluşmaktaydı. Farklılığın ister istemez doğurduğu iç ve dışa dönük rekabette, Türk-Islam ülkücülerinin ideolojik-kuramsal zenginlik ve derinlik bakımından da ciddi üstünlükleri söz konusuydu.

"Lider", "teşkilat" ve "doktrin" unsurlarının böylesine ayrılmış olması, özellikle MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığı derinleştirdi. 1987/1988 yılları, MÇP'nin dışta başarısızlıklarına, içte de ülkücü camia üzerindeki bağlayıcılığının alabildiğine azalmasına sahne oldu. Derinleşen hunalım, hem özellikle Türkeş'in ve MÇP üst yönetiminin hareket içindeki ayrışma karşısındaki görece kayıtsızlığını; hem de bizzat ayrışmayı fazlasıyla lüks hale getirdi. Türkeş ve MÇP'deki hiziplerle Türk-Islam ülkücüleri, gerek ülkücü hareketin bütününe ve geleceğine ilişkin sorumluluk duygusunun, gerek kendi siyasal güçlerini ("içte" ve "dışta") geliştirme hesaplarının etkisiyle "birleştiler". Bu birleşmenin ülkücü harekete genelde siyasal ve moral bir ivme kazandırdığı, 1989'dan itibaren görüldü.

MÇP, programatik-stratejik içeriği daha belirgin olan bir yapı kazanmaya, "modernleşmeye" yöneldi. Sözü edilen "birleşme", MÇP'ye ülkücü hareketin bütünüünü temsil yeteneğini kazandırdı. Ancak bu yeteneği, fiilen "federatif" denebilecek bir yapı temelinde kullanabiliyor; hareketteki ayrışma varlığını koruyor...

MÇP'de bunalım ve tıkanma

1987'de, ülkücü mafya meselesinin kamuoyunda sansasyonel bir şekilde "patlaması", Avrupa'daki ülkücülerin bölünmesi, Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (MISK) çöküşe gitmesi, 26 Kasım genel seçimlerinde karşılaşılan hayal kırıklığı; ülkücü hareketin ve özellikle MÇP çevresindeki güçlerin yaşadığı bunalımın hem göstergeleriydiler, hem de bu bunalımı derinleştiren etkenler oldular. Ülkücü mafya olayını, 8. Bölüm'de ele aldık. Aşağıda ele alacağımız diğer olaylardan, Avrupa'daki ülkücülerin bölünme süreci, hem Türkiye'nin ciddi itibar ve güç kaybına uğradığının somut bir göstergesi olması bakımından, hem de camia içindeki etkileri bakımından önemliydi. MISK'in çöküş sürecinin camia üzerinde ciddi bir etkisinden söz edilemez. Bu süreç, MHP kalıntısı yapının köhnemişliğini ve işlevsizleşmesini belgelenmesi açısından ilginç bir göstergeydi. 26 Kasım genel seçimlerinde alınan sonuç ise, fazlasıyla başarısız olmamakla birlikte, bütün bu gelişmelerin yarattığı sıkıntıyı kalıcı kıldı. 26 Kasım, Türkiye'nin resmen partinin başına geçmesiyle MÇP'yi büyüteceğini, eski tabanın toparlanmasını sağlayacağını umanların beklentilerini boşa çıkardı; Türkiye'nin böyle bir gelişmeyi sağlayacak güce ve yeteneğe sahip bulunmadığını gösterdi...

Öncelikle şunu belirtelim: Avrupa'daki ölkücü hareketin yapısı ve 1980 sonrasındaki gelişimi, başlıbaşına kapsamlı bir araştırma konusu olabilir. Biz bu konuyu, yalnızca bu bölümün ana mantığı çerçevesinde, kısaca ele alacağız.

MHP, 1970'lerin başından itibaren Avrupa'daki Türkler arasında örgütlenmeye büyük önem vermişti. Avrupa'da -çoğu Almanya'da olmak üzere- kurulan ölkücü dernekleri, Türkiye'deki ölkücü harekete siyasal, maddi ve "stratejik" bakımlardan katkılar sağlıyorlardı. Siyasal bakımdan, Avrupa'da büyük bir nüfus oluşturan ve ölkeleriyle de canlı iletişim içerisinde bulunan Türkler, ihmal edilemeyecek bir potansiyeldiler. 1980'lere gelindiğinde, bu büyük potansiyel üzerinde ölkücü hareketin etkinliğini geliştirmek için çalışan Avrupa Demokratik Ölkücü Türk Dernekleri Federasyonu (kısaca anılışıyla: Ölkücü-Türk Federasyonu), yüzün üstünde yerel derneği bünyesinde bulundurmaktaydı. Bu örgütlenme kanalıyla veya onlara koşut olarak, F.Alman istihbarat kuruluşlarıyla ve faşizan örgütleriyle de "karşılıklı işbirliği" yürütülüyordu. Avrupa'daki dev Türk işçi potansiyeli, aynı zamanda büyük bir döviz potansiyeliydi. Dernekler çerçevesinde toplanan bağış, yardım vb. gelirler, Türkiye'deki ölkücü harekete küçümsenemeyecek ve düzenli kaynak aktarımı sağlıyordu. Siyasal boyutun yanı sıra maddi ve stratejik boyutların ağırlığı nedeniyle, Türkeş Avrupa'daki örgütlenmeyle "mutemet" adamları aracılığıyla bizzat ilgilenmişti.¹

1 Avrupa'daki ölkücü örgütlenmenin 70'lerdeki oluşum süreci hakkında ilk kapsamlı yazı dizisi: Örsan Öyinen, Anayasa Mahkemesi Diyor Ki: "Dış Örgütlerinizi Kapatın"-MHP Diyor ki: "Dışarıda Örgütümüz Yok"-Hangisi Doğru?, Milliyet, 1-5 Temmuz 1976; Yağmur Aısız, MHP'nin Almanya Dosyası, Cumhuriyet, 1-7 Nisan 1976. Bu örgütlenmenin ilk ve en önemli girişimcilerinden Enver Altaylı ile bir söyleşi: MİT'e ve MHP'ye Dair, Nokta, 7 Ağustos 1987, s. 24-26.

Avrupa'daki örgütlenme, ülkücü hareketin 12 Eylül'den sonra da fazlasıyla işine yaradı. Çok sayıda ülkücü önderin ve militanın Avrupa'ya kaçması, mülteci olması, yerleşmesi sağlandı.² Türkiye'ye para akışı, hapistekinin ve dağılan "teşkilat"ın sıkıntılarını gidermeye dönük kampanyalarla, daha büyük miktarlarla sürdü. 1983'e kadar özellikle hapishanelerdeki ülkücülere ve yakınlarına iletilmek, 1983'den sonra ilaveten MP/MÇP'nin örgütlenmesinde kullanılmak üzere Avrupa'dan Türkiye'ye önemli düzeyde para gönderildi. Bu "12 Eylül paraları", 1980'lerin ortalarından başlayarak, ülkücü camiyayı özellikle Avrupa'da karıştıran bir meselenin kaynağı oldu. O yıllarda hapishaneden tahliye olan ülkücülerin, Avrupa'dan kendilerine para ulaşmadığı yönündeki anlatımları; "paralara el konulduğu" söylentilerini beraberinde getirdi. Gerek Avrupa'daki "özel" ve "mutemet" ilişkileri, gerekse paraların önemli bir bölümünün, ihtiyaç sahiplerine iletilmek üzere kendisine (veya oğlu Yıldırım Tuğrul Türkeş'e) gönderilmiş olması nedeniyle, Türkeş hakkında kuşkular belirdi. Bir süre sonra, Türkeş'in Avrupa'dan iletilen paraları kendi çıkarı için kullandığı yönündeki söylentiler, iç kamuoyunda açıkça dile getirilmeye başlandı. Türkeş'in yanısıra, MP'nin ilk dönemindeki güçlü konumundan yararlanan Muharrem Şemsek hakkında da benzeri iddialar ortaya atıldı. Hatta MP/MÇP çevresinde oluşan suistimal ağının, bizzat Türkeş'in "yoksullaşmasına" yol açtığı iddiaları da gündeme geldi!³ Bu söylentiler, paraların toplanıp gönderilmesi için büyük çaba harcayan Avrupa'daki ülkücülerde, hem Türkeş, hem yeni parti (MP/MÇP) hakkında ciddi bir güvensizliğin

2 Bu "servis"i belgeleyen ilginç bir haber: Yağmur Atsız-Nuray Sirin, Eski Emniyetçi, Yeni Mülteci, *Nokta*, 1 Mart 1987, s. 28-29.

3 Bu söylentiler hakkında: Tanıl Bora, Kurtun Başı Ağrıyor, *Yeni Gündem*, 16 Ağustos 1987, s. 22-23.

oluşmasını getirdi. Gurbet ve mültecilik koşullarında davaya bağlılık, adanmışlık, fedakarlık, dayanışma vb. değerlere -en azından lafzen- daha büyük değer biçen Avrupa ülkücülerinin; çıkarıcılık, "davaya ait paraların suistimali" gibi iddialar karşısında özellikle hassas olmaları doğaldı. 1987 ilkbaharından itibaren, Avrupa'dan gönderilen paralar, hapishanelerde bulunan veya 12 Eylül sürecinde mağdur olan ülkücülere yardım amacıyla, yeni hapisten çıkan Muhsin Yazıcıoğlu'nun başkanlığında kurulan Sosyal Güvenlik ve Eğitim Vakfı'nda toplanmaya başlandı. Bu kurumlaşma ve profesyonelleşme, söylentilerin yarattığı -bir ölçüde bu kurumlaşmanın gündeme gelmesinde de etkisi olan- güvensizliğin giderilmesini sağladı.

Avrupa'daki huzursuzluğun maddi boyutunun yanında, "manevi" boyutu da vardı. 1987 yazında, bu boyut açığa çıktı. Manevi sorunların, gene davaya bağlılık, dayanışma vb. değerlerle bağlantılı olan öznel cephesi; 12 Eylül sonrasındaki dönemde Ülkücü-Türk Federasyonu'nun yöneticiliğinde bulunan Ali Batman ve Musa Serdar Çelebi'ye gösterilen vefasızlıkta simgeleşiyordu. Türkeş, Musa Serdar Çelebi'nin adının, Ağca'nın Papa'ya düzenlediği suikasta karışmasından sonra, onu ve ekibini "harcayan" bir tutum almıştı. "Başbuğ", 1987 yazında Almanya'da düzenlediği toplantılarda, kitleler ve basın önünde, Çelebi ve Batman'a "onlara köşenizde durun dedim" talimatını vermiş olduğunu açıklayarak, bu tutumunu alenileştirdi. Batman ve Çelebi'nin harcanmalarının "resmi" nedeni, Papa suikastına adlarının karışmasıyla, özellikle Almanya'da ülkücü dernekleriyle Hristiyan-demokratlar arasındaki iyi ilişkilerin bozulmasına yol açmaları idi.⁴ Gerçekte, onu "bir ara ülkücülere takılmış bir psikopat" olarak sunan ülkücü kurmaylar dışında bütün dünya kamuoyunun "Bozkurtçu Türk faşisti" olarak bildiği Ağca'nın kimliği; ül-

4 Kurtun Başı Ağrıyor, Yeni Gündem, 16 Ağustos 1987, s. 22-23.

küçülerin Avrupa'daki Hristiyan-demokrat nezdindeki kredilerinin aşınması için yeterliydi. Türkeş, Batman ve Çelebi'yi harcarken, önderi olduğu hareketle Ağca'nın simgelediği imaj arasındaki mesafeyi büyötmeyi, Papa suikastının dolaylı sorumluluğundan uzaklaşmayı, Hristiyan-demokrat partilerle ilişkisini rehabilite etmeyi amaçlıyordu. Başbuğ'un Çelebi ve Batman'ı harcaması, Avrupa'daki ölkücüler açısından tekil bir olay değildi. Özellikle mülteciler ve kaçaklar arasında, MHP "kodamanlarının" hareketin "çilesini çekmiş" ölkücü kadrolara karşı takındıkları vefasız ve suistimalci tutumu belgeleyen pek çok yaşam öyküsü biliniyordu. Papa suikastı ile bağlantılı görülerek yakalandıktan sonra Türkiye'ye iade edilen ve hapisanede "intihar ettiği" açıklanan Samet Aslan'ın sahiplenilmeyerek iadesinin engellenmeye çalışılmaması da; Avrupa'da MHP kodamanlarına karşı büyük bir tepkinin doğmasına yol açmıştı.⁵ Batman ve Çelebi'nin harcanmaları, bu tutumun şahikasıydı ve elbette siyasal bakımdan özellikle önemliydi.

Batman-Çelebi ekibinin Türkeş'çe harcanmasının siyasal önemi, salt bu isimlerin ve rütbelerinin büyüklüğünden ileri gelmiyordu. Musa Serdar Çelebi, 1980'lerde Avrupa'daki ölkücülerini de derinden etkileyen İslamlaşma sürecini yaşamış; bu süreç içinde siyasal söylem ve kimliklerini İslami temelde revize eden kesimin öncülerinden birisi olmuştu. Türkeş'in Haziran 1987 sonundaki Avrupa gezisinde, Çelebi'ye karşı

5 *Bizim Ocak*, Mart 1990, s. 40. Ölkücü hasına yansıyan bir başka örnek: MHP Ankara Gençlik Kolları başkanı Ali Uzunırnak 1984'te Almanya'da yakalanmış; "idamı edilmeyeceği" garantisi verilmediği için Türkiye'ye iade edilmeyerek serbest kalmış; ancak kendisiyle "ilgilendirilmediği", "sahiplenilmediği" için oturma izni süresinin uzatılmasından az önce, yeniden yakalanarak Türkiye'ye gönderilmekten tesadüf eseri kurtulamamıştır (hatta, camia içinden yapılan bir ihbardan kuşkulandırılmaktadır). *Bizim Ocak*, 1990'da bu olayı duyururken, Avrupa'daki eski MHP'li ve ölkücü üst d412412/Å yöneticilerden hesap sorulması gerektiğini ifade etmiştir (agd, Şubat 1990, s. 28).

açık tavır alması, bu siyasal yönelime de tavır alması anlamına geliyordu. Nitekim gezisini, klasik-muhafazakâr ülkücü kimliğe sahip çıkan unsurlar nezaretinde sürdürdü. Türkiye'deki bütün siyasal hareketler gibi, ülkücü hareketin Avrupa'daki varlığı içinde de, siyasal-ideolojik kimlikleri/söylenleri "anavatan"dakilerden daha "sıkı", değişmeye kapalı bir biçimde muhafaza etme eğilimi mevcuttu. Dolayısıyla, Türkçü-şoven unsurlar da, Türkiye'de 80'lerde oldukça marjinalleşmiş bir yalınlıkla Avrupa'da görülebiliyorlardı. Bu "katı" yapı, muhafazakâr ve Türkçü-şoven unsurlarla İslamlaşan unsurlar arasındaki cepheleşmenin Türkiye'dekinden çok daha sert olmasına zemin hazırladı. Türkeş'in tavrı, bu sertleşme üzerinde katalizör etkisi yaptı.

Avrupa gezisinin sonunda Türkeş'e karşı bir bildiri yayımlayan Musa Serdar Çelebi ve Ali Batman, köprüleri atmaya yöneldiler. Ülkücü Türk Federasyonu, tavanda ve tabanda hızla bölünmeye başladı. Özellikle Almanya'daki örgütün tabanında çok büyük etkinlikleri olan Çelebi ve Batman, derneklerin çoğunun kendilerinden yana tavır almasını sağladılar. Ekim 1987'de, Almanya'da Federasyon'dan ayrılan 70 derneğin katılımıyla, "Türk-İslam Kültür Dernekleri Birliği"ni kurdular. Musa Serdar Çelebi, Birlik'in "her türlü siyasi taassuptan uzak" çalışacağını açıkladı.⁶ Türk-İslam Birliği'nin 1988 ilkbaharında yapılan ilk kongresinde, üye derneklerin sayısı 97'ye çıkmıştı ve yeni örgütlenme Hollanda, Belçika, Fransa ve İngiltere'ye yayılmıştı. Söz konusu kongreye ANAP'tan ve DYP'den isimler bile davet edilirken, Türkeş çağrılmamıştı. Salonda "başbuğ Türkeş" sloganı atmaya yeltenenler susturulup dışarı çıkarıldılar. Bu kongreyi yedi ANAP'lı parlamenter izledi.⁷ Türk-İslam Birliği, ANAP çev-

6 Tanıl Bora, MHP Mirası Paylaşıyor, *Yeni Gündem*, 22 Kasım 1987, s. 28-29.

7 Ümit Sezgin, Almanya'da Neo-Ülkücüler, *Tempo*, 29 Mayıs 1988, s. 18-19.

resindeki MHI kökenli unsurlara, angaje olmayan, ama iyi ilişkiler kurmaya yöneldi.

Türk-Islam Birliği'nin kuruluşu, kendisine yakın bazı ideologlarca, "düzen" in Türkesi yıpratarak milliyetçi hareketi denetim altına alma operasyonu olarak yorumlandı. Bu senaryoya göre, devletin istihbarat birimleri, özellikle Ermeni terörünü ajitasyon malzemesi olarak kullanarak, Burdur'da bedelli askerliğini yapmaya gelen gurbetçileri yoğun bir ideolojik bombardımana tabi tutmuşlar; seçtikleri bazı kişileri ajan olarak kullanarak Avrupa'daki ülkücü hareketi "düzen" e eklemlenmeyi başarmışlardı. Türk-Islam Kültür Dernekleri Birliği bu eklemlenmenin meyvesiydi.⁸ Bu yorumlarla, Türk-Islam Birliği ile ANAP arasındaki iletişimi de kanıt göstererek; Çelebi ve çevresinin "ağır baskılara muhatap kalmış, sahipsiz, mağdur" görünümünün sarsılması da amaçlanıyordu.

Bu kopma, Türkes ve MÇP yönetimi için maddi ve manevi bakımdan büyük bir darbe oldu. Avrupa'daki bu yarayı kapatmak, daha doğrusu saklamak için çok büyük bir seferberliğe giriştiler. Türkmen Onur'un yerine Ülkücü-Türk Federasyonu'nun başına getirilen Kadir Baran, ayrılanları "harcamayan" bir üslup kullanarak; bölünmeyi "ülküçülerin içine fitne ve tezviratla sızarak çeşitli provokasyonlarla iç mücadeleye mahkum etmek isteyen çıkar grupları"nın faaliyetleriyle açıkladı.⁹ Bir yılı aşkın süre, aşınan örgütlülüğün yeniden inşasına çalışıldı. Bütün Avrupa'da 50'nin altına düşmüş olan dernek sayısı, iki yılda Almanya'da 120'ye, Avrupa'da 200 civarına yükseltildi. Bazı ülkücülerin Türk-Islam Birliği'nden

8 Ferruh Sezgin, Türkes'siz Türk Milliyetçiliği Senaryosu, *Yeni Düşünce*, 6 Ekim 1989. Ayrıca, Musa Serdar Çelebi'nin, ülkücü harekete verdiği büyük parasal destek karşılığında işadamları Kemal Horzum'un "karanlık işleri" için emrine "ndanı" verdiği iddiaları gündeme gelmiştir. (*Cumhuriyet*, 6 Nisan 1990)

9 *Yeni Düşünce*, 3 Mart 1989.

geri dönmesi, "yuvaya dönme" motiliyle abartılarak sunuldu. Milli Görüş örgütünden bazı kişilerin katılması da, Federasyon'un İslami kimliğini "kanıtlayan" bir gösterge olarak değerlendirildi.¹⁰ Bu seferberliğin ardından, Ülkücü-Türk Federasyonu'nun 20 Mayıs 1989'da Belçika'da toplanan 12. Kurultay'ı, tam bir "yeniden doğuş" havasında yapıldı. Bu Kurultay'a Türkeş de katıldı; zaten Kurultay, bir bakıma onun Avrupa'daki "yeniden doğuşu" anlamına geliyordu. Türkeş'in Avrupa'daki hükümranlılığı, Kurultay'da kendisine "milliyetçi ve Müslüman Türkiye'nin, Türk vatan ve devletinin gerçek alemdarı, sancaktarı ve başbuğu" olarak bir "şükran ve bağlılık kararı" alınmasıyla tescillendi!¹¹ Türkeş, Federasyon'un 2 Haziran'da yapılan 1990 kongresine de katıldı.

1990'lara girilirken, Türk-İslam Birliği'nin etkinliği kırlamasa bile, Avrupa'da Türkeş'e ve ülkücü hareketin "merkez" güçlerine bağlı bir örgütlenmenin ayakta tutulması başarmıştı. Ancak Türk-İslam Birliği olayının söz konusu "merkez güçler" üzerindeki tahribatı, basit bir örgütsel anıza değildi. Çelebi-Batman ekibinin kitlesel bir şekilde kopuşu, ülkücü camia içerisindeki ayrışmayı ve Türkeş'in otoritesinin çözülüşünü ilk kez açıkça ortaya çıkardı. Üstelik, bu kopuş örgütsel biçim kazanarak kalıcılaştı, kurumlaştı. Bu olayın ülkücü camia üzerindeki psikolojik etkileri çok büyük oldu. Türkiye'de de hareket içindeki tarafları, yaşanan ayrışma sürecinin sonuçları üzerine düşünmeye itti. Bir yandan, Türkeş ve "bağlılarını" sertleştirebilecek, Türk-İslam ülkücülerine ise köprüleri atmak için moral verebilecek etmenler ağırlık kazanırken; bir yandan da bölünmenin yaratabileceği zaafılar çok somut bir biçimde gündeme geldi...

10 Yeni Düşünce, 26 Nisan, 26 Mayıs ve 8 Haziran 1990.

11 Yeni Düşünce, 26 Mayıs 1989.

MISK'in çöküşü

12 Eylül öncesinde MHP'nin "lojistik desteklerinden" birisini oluşturan ve 1980'den sonra tüzel kişiliğini koruyabilmiş tek ülkücü örgüt olan MISK'in hayatta kalamaması, ülkücü hareketi pratik olarak pek etkilemedi. Fakat en azından genel kamuoyunda "ülkücü hareket iflas ediyor" imajını desteklediği için, moral yönden olumsuz etkileri olan bir oluşumdur. Bu sürecin doğrudan iç kamuoyuna dönük bir moral bozucu etkisi de elbette olmuştur.

1970'de kurulan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu, MC iktidarlarının ve işverenlerin desteğiyle bazı işyerlerinde "DISK tehlikesine" karşı uyumlu, işbirlikçi bir alternatif olarak "konuşlandırılması" sayesinde belirli bir gelişme kaydetmişti. Ancak sendikal mücadeleyi "milli çıkarlar ve kalkınmanın gereklerine" tabi sayan, "zorunlu ve tek tip milli sendika" modeliyle¹² klasik faşist korporatist sendikacılık tarzını benimseyen MISK; bu model ekseninde bile olsa sendikal bir örgütlenme çalışmasından çok, anti-komünist paramiliter faaliyetlerde ve ülkücü harekete maddi destek sağlama işlevinde yoğunlaşmıştı.

12 Eylül'de MISK'in faaliyetleri durduruldu. Askeri mahkeme MISK'in asli işlevinin, parasal, örgütsel ve siyasal bakımından MHP'ye destek sağlamak olduğunu saptayarak, bu davanın MHP davasıyla birleştirilmesi yönünde karar aldıysa da, bu talep Askeri Yargıtay'da reddedildi. Saptanan yolsuzluklar nedeniyle MISK yöneticilerinin sendikalar yasasına göre yargılanması yönündeki karar da, zaman aşımı nedeniyle hükümsüz kaldı. Böylece, 23 Mayıs 1984 tarihinde yeniden faaliyete geçmesine izin verilmiş olan MISK, 1985 Mayıs'ından itibaren, yöneticileri de aklanmış sayılan bir örgüt olarak

12 MISK-Temel Görüşleri, Bayraklar Yayınevi, İstanbul 1976.

hareket etme şansını elde etti. MISK, aslında böyle bir şans kullanamayacak ölçüde kof bir yapıdaydı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Ocak 1985'de yayımladığı istatistiklere göre, üye sayısı yalnızca 4.750 idi. Yasanın saptadığı yüzde on barajının çok altında kalan bu üye sayısı, Konfederasyon'a toplu sözleşme yapma hakkı vermiyordu. Sendikanın, üyeliklerini yeni yasaya göre (noter kanalıyla) yenilememiş olan eski üyeleri hakkındaki bildirimlerini geçerli sayan yasal düzenleme salt 7 Mayıs 1983'te faaliyette bulunan sendikaları kapsadığı için, MISK bu imkandan yararlanacak konumda da değildi. Ancak Ankara İş Mahkemesi'nin, Danıştay'ın aksi görünüşüne rağmen, MISK'in de bu haktan yararlanabileceği yönünde bir karar vermesiyle Konfederasyon'a yeniden şans doğdu. 1980 sonrasında kayyımlarca saptanan üye sayılarını kat kat aşan; kimi örneklerde, örgütlü olduğunu iddia ettiği işyerlerinin istihdam kapasitesini bile aşan işçi sayıları bildiren MISK sendikalarının müracaatları Bakanlıkça kabul edildi. Temmuz 1985'de yayımlanan istatistiklerde, sekiz MISK sendikasının beşi, tam 158.619 üyeli bir konfederasyonun mensupları olarak yetki barajını geçti. (Kayyımlar, 1980 itibarıyla MISK'in 22.106 üyesi olduğunu saptamışlardı!) MHP kökenli unsurların etkili olduğu Çalışma Bakanlığı'nın MISK'e gösterdiği kolaylık, sendikal kamuoyunda, bu Konfederasyon'un 1970'lerdekine benzer bir biçimde palazlandırılmaya çalışıldığı kanısının uyanmasına yol açtı. MISK'in sendikal hayatta "huzura ve istikrara katkıda bulunan", radikal sendikalara karşı alternatif imkanı sunan bir güç olarak palazlanması, iktidarı ve işverenleri rahatlatacağı gibi; ülkücü camiaya da en azından toplu sözleşmeler dolayısıyla maddi yarar sağlayabilirdi.

MISK, 1984/1985 döneminde bir yandan da, İslamcı unsurların denetimindeki Hak-İş Konfederasyonu ile birleşme arayışları içerisinde oldu. Bu arayışın pratik nedeni, özellikle

Temmuz 1985 istatistiklerinin yayımlanması öncesinde, yetki barajını aşmak için gerekli işçi sayısına ulaşabilme hesabıydı. Bu pratik amaç, ideolojik olarak, ülkücü hareketin 1980'lerden sonra İslamcı siyasal yapılara yönelik olarak benimsediği birlikçi söylemle (bkz. 10. Bölüm) de bağdaşıyordu. Kendisinde MHP-MSP çizgilerini birleştirme misyonunu gören MP genel başkanı Mehmet Pamak bu birleşme için çaba harcadı. Hak-İş yönetimi, hem MİSK'i ciddi bir varlık olarak görmediği için, hem de siyasal-ideolojik gerekçelerle böyle bir yakınlaşmaya yanaşmadı. 1985 ilkbaharından itibaren iki Konfederasyon arasındaki ilişkiler, özellikle taşrada gerginleşmeye başladı.¹³

MİSK'in gelişebilmesi, "biraz" da olsa sendikacılık yapmasını gerektiriyordu. İşverenler açısından sendikal ortam, bir noktadan sonra kendileri açısından da riskli olabilecek bir paramiliter yapıyı işletmelerinde "konuşlandırmaya" zorlayacak ölçüde tehdit arz etmiyordu. 12 Eylül öncesinde Konfederasyon bünyesinde yer almış olan işçilerin büyük bölümü, MİSK'in sarı sendikacılık kavramıyla bile bağdaşması zor olan yapısı içinde artık barınmak istememelerini getiren deneyimler edinmişlerdi. MİSK ise, bu koşullarda sendikal bir varlık olarak hayatta kalmasını sağlayabilecek özgül bir programdan, deneyimden, böyle bir programı varedip uygulayacak kadrolardan, en önemlisi temel bir "sendikacılık koşullanmasından" yoksundu. Konfederasyon'a bağlı sendikalar büyüyemediler, işyerlerinde varolamadılar; yöneticiler arasında ağırlıkla çıkar ve kariyer hesaplarına dayalı çatışmalar çıktı. 19-20 Aralık 1987'de yapılan genel kurulda, MİSK adının hem kendi geçmişinin getirdiği kötü şöhreti, hem de MHP'yle özdeşleştirilmesinin işçilerde

13 MİSK'in örnekleri yeniden görülmeye başlanan sendikacılık pratiği, yetki barajını aşarken aldığı resmî destek ve Hak-İş ile ilişkilerini 1985 koşullarında ortaya koyan bir röportaj: Tanıl Bora, MİSK'in Payı Ne Olacak?, *Yeni Gün*, 16 Nisan 1985, s. 10-11.

yarattığı olumsuz imajı silmek amacıyla, Konfederasyon'un adı Yurt-İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Yurt-İş) olarak değiştirildi. Bu adım, örgütün içinde bulunduğu açmazın açık bir dışavurumu oldu. 1988'de, son olarak Türk-Cevher-Sen'in ayrılmasıyla Konfederasyon'a mensup sendika sayısının beşin altına düşmesi üzerine, Eylül ayında Çalışma Bakanlığı Yurt-İş'in feshedilmesi için yasal prosedürü başlattı...¹⁴

Aynı döneminde ülkücü hareket sendikal alandaki önemli bir yenilgisini de, bağımsız Çelik-İş sendikasında yaşadı. 12 Eylül öncesinde büyük ölçüde denetimi altında tuttuğu bu sendikanın 1986 Arahk'ındaki genel kurulunda yönetime yalnızca bir üye sokabilen ülkücü ekip; izleyen yıllarda Çelik-İş yönetimindeki etkinliğini tamamen yitirdi.¹⁵

1987 genel seçimleri

29 Kasım 1987'de yapılan genel seçimler, MÇP'nin 12 Eylül sonrasındaki ilk ciddi seçim sınavı idi. MÇP yönetimi, Türkeş'in partinin başına geçmesinin "ülkücü camiada tereddütlerin silinmesini" sağlayacağı kanısındaydı ve Türkeş etkenini çok önemsiyordu. Nitekim kampanyada ağırlıklı olarak, başka partilerdeki ülküçülere yönelik "kutsal baba ocağı, ana kucaklı olan MÇP'ye" dönmeleri çağrısı işlendi. ANAP'a giden eski MHP oylarının önemli ölçüde geri döneceği; böylece yüzde 10 barajı aşılamasa bile, en kötü ihtimalle MHP'nin 1977'deki oy oranına (yüzde 6.4) yakın bir sonuç

14 MİSK'in tarihi hakkında 12 Eylül öncesinden çöküşüne kadar derli toplu bilgi (ve sendikal düzeyde veri) edinmek için bkz. : Yıldırım Koç, MİSK'in Önlenebilen Yükselişi, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Mayıs 1989, s. 6-12.

15 Iskenderun ve Karabük demir-çelik fabrikalarında örgütlü olan Çelik-İşte ülkücü hareketi genişleten, sol ekiple AP/DYP ve kısmen MSP/RP çizgisinin ittifakı olmuştur. MÇP Genel sekreter yardımcılarından Mehmet Ekici, "Çelik-İş dramunun hikayesi"ni, *Yeni Düşünce*'de 16 Kasım-14 Aralık 1990 tarihlerinde tefrika etti.

alınacağı umuluyordu. Kuşkusuz daha karamsar olan ve gelişmenin uzun vadede sağlanabileceğini düşünenler de vardı; ancak parti çevresindeki genel ve "resmi" beklenti, yüzde 5'in altına düşüleceğini "ummak istemiyordu". Bu beklentinin boşa çıkması, partiye ilişkin tartışmalara ve (öz)eleştirilere ivme verdi; "Türkeş etkeni"ne atfedilen önemin ve gücün sorgulanmasını beraberinde getirdi.

29 Kasım 1987 genel seçimlerinde MÇP'nin oy oranı, yüzde 2.91'de kaldı. Bu yıkıcı olmamakla birlikte, moral bozan bir sonuçtu. 1980'den önce MHP'nin güçlü olduğu coğrafyada tutturulan oy oranı da beklenenin çok alındaydı. Gene de, elbette, partinin biraz soluk almasını sağlayan rakamlara yalnızca Orta-Doğu Anadolu'da ulaşılmıştı. MÇP, yüzde on barajına yalnızca Kahramanmaraş'ta ve Yozgat'ta erişti: Yozgat yüzde 10.8 (1977 genel seçimlerinde yüzde 22.9), Kahramanmaraş yüzde 10.0 (1977'de: 15.5). Eskiden yüzde onun üzerinde oy aldığı dokuz ilde, yüzde beşi aşabildi: Erzincan yüzde 8.6 (1977'de: 18.8), Erzurum 8.6 (12.8), Sivas 7.1 (13.2), Çorum 6.8 (12.7), Kayseri 6.8 (13.2), Nevşehir 6.4 (11.0), Kırşehir, 6.0 (14.2), Tokat 5.9 (10.6), Çankırı 5.6 (17.0). Eskiden yüzde onu aştığı, çoğundan milletvekili çıkardığı 6 ilde, yüzde beşin de altına düştü: Adana yüzde 3.8 (1977 genel seçimleri: yüzde 11.3), Elazığ 3.7 (18.7), Gaziantep 3.2 (11.1), Gümüşhane 3.7 (14.9), Konya 4.7 (10.7), Niğde 4.4 (13.0). Eskiden yüzde beş ile yüzde on arasında oy aldığı onyediden yalnızca Ankara, Kastamonu, Amasya ve Trabzon'da yüzde beşe yaklaşabildi: Ankara yüzde 5.0 (1977'de: 8.6), Kastamonu yüzde 4.5 (1977'de: 7.7), Amasya 4.2 (6.3), Trabzon 4.2 (6.3).¹⁶

16 Bu kategorideki diğer iller (oy oranı sırasıyla): Afyon yüzde 3.9 (1977'de: 8.7), Giresun 3.7 (9.2), Icel 3.5 (9.1), Hatay 3.1 (9.0), Burdur 2.8 (6.7), Rize 2.6 (6.0), Adıyaman 2.2 (5.1), Malatya 2.0 (9.2), Kars 1.9 (8.3), Ordu 1.9 (9.6), Eskişehir 1.6 (5.1), Ağrı 1.1 (6.5), Sanlıurfa 1.0 (6.0). MÇP'nin, 1977 seçimlerinde MHP'nin

MÇP yönetimi, seçim sonuçlarını mazur gösteren bir dizi yorum ortaya koydu. ANAP iktidarının partizan uygulamaları, parlamentoda grubu bulunmayan partilerin TV ve radyodan yararlandırılmamış olması, yüzde 10 barajının seçmenleri "küçük partilerden" caydırıcı etkileri olduğunu ileri sürülerek; bu koşullarda MÇP'ye oy veren 701.538 insanın, partinin geleceğe umutla bakmasına güvence sağlayan ilkeli, kararlı bir çekirdek oluşturduğu savunuldu. Ancak bu söylenenler camiyayı tatmin etmekten uzaktı. "Partinin parlamentoda grubu bulunmaması" ile ilgili gerekçeler; aynı durumdaki Refah Partisi'nin (RP) MSP'nin 1977'deki yüzde 8.6'lık oy oranından oldukça az (yüzde 7.2'ye) gerilemiş olması nedeniyle hafifliyordu. Yeni Düşünce'de, parti politikalarını tartışma ve sorgulamanın gerekli olduğunu ifade eden çok sayıda yazı yayımlandı. Bu tartışmalar, oldukça kapalı dille yürütülüyor; rahatsızlık, "sonuçları iyi tahlil etmek gerekiyor" türünden soyut saptamalarla ifade ediliyordu. Doğrudan Türkes'e yönelik eleştiriler elbette gündeme gelmedi. Ancak politikaların yetersizliğini ve "eskide kalmışlığını" vurgulayan eleştirilerle, başta Şemsek grubu olmak üzere, MÇP yönetiminde yeralan hizipler dolaylı olarak hedef alındı. Abdullah Türkmen'in 11 Aralık 1987'de Yeni Düşünce'de yazdıkları, bu bakımdan ilginç bir örnektir: "MÇP'ye ait propaganda araçlarında devamlı olarak marş çalması, mitinglerde bazı vurucu-kıncı sloganların atılması, özellikle, gençlerin militarist bir tavır sergilemesi,

yüzde 5'in altında oy aldığı illerle aldığı sonuçlar (alfabetik sırayla): Antalya yüzde 2.1 (1977'de: 4.2), Artvin 1.3 (2.3), Aydın 1.6 (2.9), Bahçeşehir 1.8 (2.8), Bilecik 1.4 (2.9), Bingöl 1.1 (1.1), Bitlis 1.6 (0.3), Bolu 1.7 (3.5), Bursa 1.7 (2.9), Çanakkale 1.2 (2.2), Denizli 2.0 (3.7), Diyarbakır 0.7 (1.1), Edirne 0.9 (1.4), Hakkâri 0.4 (-), Isparta 2.8 (3.1), İstanbul 1.2 (2.7), İzmir 1.0 (1.7), Kırklareli 0.9 (1.0), Kocaeli 1.8 (1.8), Kütahya 3.5 (4.9), Manisa 1.5 (3.7), Mardin 0.4 (0.1), Muğla 1.2 (1.7), Muş 0.9 (0.2), Sakarya 2.9 (4.2), Samsun 2.6 (3.7), Siirt 0.7 (0.6), Sinop 1.8 (4.1), Tekirdağ 0.8 (1.3), Tunceli 1.0 (4.7), Uşak 2.1 (3.1), Van 4.1 (2.8), Zonguldak 1.4 (2.4).

29 Kasım'da alınan sonuca etki eden faktörler arasındadır. Bunlar iyi tahlil edilmelidir. Yoksa gelecek seçimlerde alınacak sonuçlar farklı olmayacaktır."

Bu arada, özellikle ANAP'ta yeralan veya ANAP'a yakın duran eski MHP'liler, "Türkeş bitti" mesajını 26 Kasım 1987 seçimlerinden sonra daha açıkça vermeye başladılar. MÇP'nin, Türkiye'nin ve "Türk milliyetçiliği" düşüncesinin yaşadığı değişim sürecini kavrayamayarak geçmişe gömüldüğünü dile getirdiler. Bu mesajlar ülkücü hareketin önderliğince karalansalar ve tabanda belirli bir kesimi kemikleştirseler de, camiada belirli bir yankı uyandırabiliyorlardı. Hariçten okunan gazellere karşı gösterilen tepkisel özgüven gösterisinin ardından, partinin ve Türkeş'in zaafıları ülkücü hareket içinde ciddi olarak tartışılmaya başlandı.

Türk-İslam ülkücüleri ile "parti" arasındaki mesafe ve bu mesafenin kapanmasını zorlayan etkenler

Türk-İslam ülkücüleri ise genel seçim sonuçlarını hayati veya birincil gündem konuları arasından saymadılar; bazıları, böyle bir olay olmamış gibi davrandılar. Benimsedikleri tutum, partiyle ilişkilerinin düzeyine ve biçimine uyarlıydı: partiye karşı bir tavır almamakla, hattâ bir kısmı seçim kampanyasına katkı vermekle birlikte, MÇP'yi, kafalarındaki ülkücü misyonun odağına yerleştirmiyorlardı. Türkeş ve MÇP yönetimi de, siyasal-ideolojik ve kariyerist kaygılarla, Türk-İslam ülkücülerini partiye belirli bir mesafede tutmayı yeğlemekteydi. Seçim sonuçlarının ve genelde yaşanan tıkanıklığın daha soğukkanlı bir biçimde değerlendirilmeye başlandığı sonraki aylarda, MÇP zirvelerinde, bu mesafeyi kapatma ihtiyacı ortaya konuldu. Türk-İslam ülkücülerinin de kendi yönlerinden bu ihtiyacı benimsemeleriyle, 1988 yılı sonlarına gelinirken, iki çizginin "birleşmesi" gerçekleşecekti...

Türkeş ve MÇP yönetimi açısından Türk-Islam ölkücülerini kapsama zorunluluğu

1988'e kadar, Türkiye ve MÇP'nin "yerleşik" güçleri, Türk-Islam ölkücülerinin partiye belirli bir mesalede durmalarından iki nedenle fazla rahatsız değildiler. Nedenlerin biri, hareket içi güç ve denge hesaplarıydı. MP/MÇP'nin kuruluşundan itibaren süren parti içi mücadeleler (bkz. 5. Bölüm), Türkiye'i bile, gücünü koruyabilmek için hizipler arasındaki dengeleri titizlikle kollamaya zorluyordu. Türk-Islam ölkücülerinin nicel ve nitel dinamik potansiyeli, hem bu hassas dengeler, hem de Türkiye'in egemenliği için riskli bir "büyüklüktü". İkinci neden, MÇP'de yeralan muhafazakâr unsurların, Türk-Islam ölkücülerinin siyasal-ideolojik yönelimlerinden tedirginlik duymalarıydı. Onların "fazla" İslamcılaştıkları, benimsedikleri düzen karşıtı söylemin "aşırı" noktalara vardığı; bunlara da bağlı olarak, ölkücü hareketin ve ölkücü kimliğinin tarihsel mirasını tasfiye edebilecek kapsamda bir arayış içine girdikleri kanısındaydılar. Türk-Islam ölkücülerinin partide resmen ağırlıklı bir şekilde varolmaları, bu "kafa karışıklığı"nın tabana yayılması riskini artıracaktı.

1987 seçimleri sonrasında derinleşen tartışmaların, MÇP'nin merkez güçlerini niçin bu riski göze alma noktasına getirdiğini kavramak bakımından, Yılma Durak'ın 1988 yazında verdiği mesaj önemlidir. Durak, 10 Temmuz 1988 tarihli *Nokta* dergisinde yayımlanan açıklamasında, "artık Türkiye'le daha büyük işler yapılamadığını; onun hareketi yetiştirdiği kadrolara emanet edeceğini zannettiğini; böylece harekette çok büyük gelişmeler olacağı kanaatinde olduğunu" ifade etmekteydi. Yılma Durak gibi, ANAP'a "özellikle yakın" sayılamayacak olan, "parti"den/"paralı"den çok "teşkilatı" ve "Ocaklı'yı" bilen efsanevi bir kişinin Türkiye'nin liderliğini sorguluyor

olması, herhangi bir "eski MHP'li"nin eleştirisinden farklı anlama sahipti. Bu anlam, Y.Durak'ın sözlerinin tabanda somut bir etki yaratacak olmasında değil; söylediklerinin, ülkücü hareketi tabanındaki hissiyatın ve arayışların oldukça sağlıklı bir tercümesi/göstergesi olmasında aranmalıdır. Ülkücü camiada, "hareketin gelişmesi için, Türkeş'in onu 'yeni' kadrolara emanet etmesi gerektiği" düşüncesi gerçekten kafaları kurcalıyordu. 12 Eylül öncesinde Ülkü Ocakları derneklerinin yönetiminde yer almış olan kuşağın en seçkin unsurlarının öncülük ettiği Türk-Islam ülkücüleri; siyasal deneyimleriyle, ideolojik birikimleriyle, tabandaki güçleri ve saygınlıklarıyla, "emanet"in devredilebileceği en, hatta tek ciddi alternatifi oluşturuyorlardı. Bu durumu en iyi bilenler, -Yılma Durak gibi- hal-i hazırda ülkücü harekete "dışardan" bakmakla birlikte "içini" çok iyi bilen unsurlardı. Bizzat MÇP yönetiminde yeralan bazı kişiler ve çevreler de, elbette dile getiremeyecekleri bu gerçeğin farkındaydılar. Kendilerini Türk-Islam ülkücülerine yakın bulanların, camianın özellikle gençlik tabanındaki belirgin ağırlığını farketmemek zaten mümkün değildi. Bu ağırlık, gerek Türk-Islam ülkücülerinin kurmaylarının partiye mesafeli durmaları veya tam katkı vermemeleriyle negatif olarak; gerekse bu kesimin partiyle görece barışık unsurlarının performansıya pozitif olarak kendisini gösteriyordu.

1987 genel seçimleri sonrasında partinin yaşadığı tıkanıklık üzerine yoğunlaşan tartışmalar, MÇP'deki hiziplere, muhafazakâr unsurlara, hatta bizzat Türkeş'e, Türk-Islam ülkücülerinin dinamik potansiyelinin etkin ve inisiyatifli bir biçimde devreye girmesinin, MÇP'nin geleceği açısından şart olduğunu gösterdi. Örgütlenmede yapabileceğinin sınırlarına ulaşan hizipler ve bütün olarak parti camiası, bu kanadın siyasal açılım potansiyeline ve düşünsel zenginliğine ihtiyaç duyar hale gelmişti. Kuşkusuz, onların "yetkilendirilmesin-

den", "resmileştirilmesinden" kaygı duyan unsurlar da vardı; fakat genel eğitimi ve en önemlisi Türkeş'in kararı, Türk-Islam ülkücülerini kapsamak doğrultusundaydı.

Bu blok ve Türkeş açısından yapılacak şey, elbette "emaneti devretmek" olamazdı. İstenen, Türk-Islam ülkücülerinin MÇP'ye "sınırlı sorumlu" bir şekilde eklemelenmeleriydi. Yönetim ağırlığı, gene Türkeş ve çevresinde olacaktı. Zaten MÇP'ye angaje olmuş güçler (ve ülkücü camianın tamamı) açısından, Türkeş'in liderliği belki iç iktidar mücadelesi çerçevesinde taktik amaçlarla tartışılabilir, ama somut, sahici bir ihtimal olarak asla tasarlanmayacak bir şeydi. Türk-Islam ülkücülerine verilmesi düşünülebilen "paye", partide somut görevler ve makamlar üstlenerek, MÇP'nin siyasal sorumluluğuna ortak olmalarıydı. Türk-Islam ülkücülerıyla partinin siyasal kaderlerinin birleştirilmesi, MÇP'de yerleşik olan güçler açısından başlıbaşına önemli bir hedefti. Çünkü Türk-Islam ülkücülerinin "bir ayağı içerde, bir ayağı dışarda" bir konumu benimseyerek MÇP konusunda yeterince açık bir tavır almamaları; camiada ve kamuoyunda "bölünme" sendromunu canlı tutmaktaydı. Bu durumda bölünme, camia ve kamuoyu nezdinde bir sendrom olmanın ötesinde, kategorik olarak dışlanamayan, somut bir ihtimal olarak varoluyordu. Türk-Islam ülkücülerinin partiye eklemelenmesi, bölünme ihtimalini hiç değilse azaltacak; bölünme görüntüsünü de ortadan kaldıracaktı. Avrupa'daki ülkücü örgütlenmede yaşanan bölünmenin yarattığı sıkıntı da, Türkeş'in ve MÇP üst yönetiminin hassasiyetini artırarak böylesi "ittifaklara" yönelmesinde etken olmuştu. MÇP'deki güçler, partiye eklemelenmelerinin, Türk-Islam ülkücülerinin siyasal-ideolojik manevra alanlarını ve yeteneklerini kısıtlayacağını da hesap etmekteydiler. Bu hem hareket içi rekabet açısından yapılan bir "iç iktidar" hesabı; hem de "kafaları karışık" olduğu düşünülen Türk-Islam ülkücülerinin is-

lamcılık cephesine kaymalarını engellemek açısından yapılan bir ideolojik-siyasal hesaptı...

Türk-Islam ülkücülerinin “parti”ye karşı mesafeli tavrı

Türk-Islam ülkücülerinin, MÇP ile aralarında belirli bir mesafe bırakmayı seçişlerinin daha açık ideolojik-siyasal nedenleri vardı. Radikal İslami literatürdeki “siyasal parti olarak örgütlenmenin İslam'a uygun olup olmadığı” tartışmalarından da bir ölçüde etkilenmiş olan Türk-Islam ülkücülerinin arasında; ilke olarak, partileşmenin, “küfrün egemen olduğu sisteme” tabi olmayı kabullenmek anlamına geldiği düşüncesi yaygınlaştı. Düzen karşıtı İslami söylemleriyle (bkz. 7. Bölüm) bağdaşan bu düşünce; 70'li yılların “has” ülkücü gençlik tabanındaki “(Ülkü) Ocaklılık” bilincinin de izini sürüyordu. O yıllarda “Ocaklı” bilinci ve kimliği, “partililik”ten (MHP’lilik) daha saygın, daha “esash”, daha temel bir anlama sahipti. “Parti”, politika ve kadro oluşumunda fazlaca ilkel davranılmayan, Ülkü Ocakları’na göre daha araçsal bir yapı olarak algılanıyordu. MHP kurmaylarının 12 Eylül döneminde ve yargılamalarda yarattığı hayal kırıklığı, bu algılamayı iyice derinleştirdi. Bu nedenle, pragmatist, oportünist “partililik”/“particilik” kimliğinden uzak kalıp “Ocaklılık” geleneğine sahip çıkarak, salt “ülkücülük” kimliğiyle politika yapma eğilimi tabanda güçlüydü.

Muhsin Yazıcıoğlu'nun 1987'de *Zaman* gazetesine verdiği demeç, Türk-Islam ülkücülerinin ilke olarak “parti”lere eleştirel bakan söylemini yansıtıyordu. Yazıcıoğlu, “partileşme imkanı bulmuş siyasetlerin güdümlü olduğunu ve sisteme hizmet ettiğini... (kendi) idealini parti dışı bir hareket olarak düşündüğünü” açıkladı.¹⁷ Eski Ülkü Yolu Derneği başkanı

17 Aktaran: Abdullah Muradoğlu, *Dünden Bugüne Ülkücü Misyon, Objektif*, Haziran-Temmuz 1989, s. 17.

Yaşar Yıldırım da, *Yeni Düşünce*'de 18 Aralık 1987'de yayımlanan bir yazısında "tartışmayı dar kalıplar içerisinde bir parti meselesinden ziyade ülkücü camianın eski gücüne kavuşturulması yönünde yapmak gerektiğini" savundu. 2 Kasım 1987'de haftalık *Akis* dergisinde, Muhsin Yazıcıoğlu'nun soyutta "parti"yi değil, somut olarak MÇP'yi hedef olan bir açıklaması yayımlandı. Yazıcıoğlu şöyle diyordu: "MÇP'den uzak duruyorum. Çünkü mevcut kadroyla bir yere varılabileceğini sanmıyorum. Açık söyleyeyim, MÇP'nin programını merak edip açıp bakmadım bile. Eski MHP hareketini toplamaya yetmez." (agd, s. 32) Sineye çekilemeyecek ölçüde yıpratıcı olan bu açıklamaya tepki gösterilmesi kaçınılmazdı. 6 Kasım 1987 tarihli *Yeni Düşünce*'de, *Akis*'in Muhsin Yazıcıoğlu'nun söylediklerini çarpıtmış olduğu duyuruldu. Ancak bu duyuru Yazıcıoğlu'nun kaleme kagıda sarılıp yaptığı bir açıklamaya değil, *Yeni Düşünce*'nin sorusu üzerine verdiği kısa cevaplara dayanıyordu. Bu "tepki" biçiminin, Türk-İslam ülkücülerinin MÇP'yle ilişkilerinin derecesini ortaya koyduğu söylenebilir: "Parti"yi asla can-ı gönülden sahiplenmiyorlar, ancak köprüleri tamamen atmayı da göze almıyorlardı. Her şeyden önce, ülkücü kitle tabanı üzerinde Türkes ile önderliğindeki bir MÇP'nin ifade ettiği otorite, temsili güç ve tarihsel süreklilik, gözardı edilemeyecek ağırlığa sahipti. Bu gerçeği hiç değilse tabanı "bilinçlendirene" kadar gözetmemeleri halinde, bir aforoz kampanyası, bütün güçlerine ve dinamiklerine rağmen marjinalleşmelerine veya büyük zaman kaybetmelerine yol açabilirdi. Ortaya koydukları ideolojik reformasyon ve bu çizginin partide temsil edilen çizgiyle arasındaki ayrım, ara kadroların büyük çoğunluğunca sindirilmiş olmakla beraber, tabanda henüz "nûans" düzeyinde algılanabiliyordu. "Parti"nin ve özellikle "başbuğ"un ara kadroları atlayıp doğrudan tabana yönelen bir hitabetle kullanabileceği temsili güç, bu "nûansları" kolaylıkla flu-

laştıracabilecek ağırlığa sahipti. Öte yandan, böylesi taktik kaygıların ötesinde, ortak siyasal geçmişle, yapılan kader birliğiyle kemikleşen siyasal kimliğin etkisini küçümsememek gerekir. Ülkücü hareketin bütün unsurları, çok uç ayrışmalar dışında, birbirlerini asgari ölçüde gözeterek, “sayarak” hareket etme refleksine sahiptiler.

Türk-Islam ülkücülerinin gücü

Türk-Islam ülkücüleri, partiyle mesafeli dururken, “kendi” siyasal-örgütsel ağlarını örmekteydiler. Bir kere, ülkücü kamuoyunun izlediği medya üzerinde egemenliğe sahiptiler. 1983'te yayımlanmaya başlanan, düşük tirajlı aylık *Bizim Ocak* dergisini, 1987'den itibaren denetimlerine aldılar. Türk-Islam ülkücülerinin temel yayın organı haline gelen *Bizim Ocak*, ülkücü gençlik tabanında hızla etkinleşen bir konum edindi. Derginin 1987'de 3.000 olan tirajı hızla yükselerek, 1990'da bir ara 30 bin sınırına yaklaşacaktı. 1988 yılı başlarında hapishanelerdeki ülkücüler tarafından yayımlanmaya başlayan aylık *Bizim Dergah* dergisi, bu ekibin ikinci yayın organı oldu. *Bizim Ocak* kadar yaygın olmamakla birlikte, gençlik tabanının radikal kesiminde çok tutulan *Bizim Dergah*; Türk-Islam ülküsü söylemiyle MÇP'deki merkez güçlerin ve ülkücü hareketin muhafazakâr unsurlarının söylemiyle arasındaki uçurumu alabildiğine derinleştiren daha keskin bir tavır geliştirdi. İslam'a ilişkin teorik yazılar *Bizim Dergah*'ta ağırlıklı yer kaplarken; *Bizim Ocak*'ın bu tür yazılardan reel politik tartışmalara uzanan geniş yelpazesi içinde, benimsenen ideolojik çizgiyi güncel siyasal süreçlere uyarlamaya yönelik tahliller gittikçe ağır bastı. 1990 ilkbaharında Türk-Islam ülkücülerinin yayın portföyüne, oldukça radikal ve MÇP'de temsil edilen merkezi güçlere muhalif çizgisiyle, üniversite öğrencisi ülkücülerce yayımlanmaya başlayan *İslami Mücade-*

le/Mesele dergisi katıldı... Entelektüel-ideolojik donanımı ve yayın çalışmalarını geliştirmek gerektiği üzerinde, 12 Eylül'den sonra ülkücü hareketin bütün unsurlarının mutabık olduğu söylenebilir.¹⁸ Gerekliliğinde anlaşılan bu çalışmalar üzerinde en fazla duranların Türk-İslam ülkücüleri olması doğaldı. Çünkü, özellikle İslamlaşma çerçevesinde kapsamlı bir ideolojik-teorik arayışa girmişlerdi; ayrıca, "fikirde derinleşmeyi, kemiyette keyfiyeti artır"arak, "12 Eylül öncesindeki sağlıklı büyüme" yerine bilinçli, "sağlıklı bir yapı içinde büyüme"¹⁹ sürecine yönelme kaygısını taşıyorlardı.

Ülkücü hareketin haftalık yayın organı olan *Yeni Düşünce* gazetesinde de, Türk-İslam ülkücüleri, gazete yönetiminin değiştiği 1987 başından itibaren belirli bir etkinliğe sahip oldular. *Yeni Düşünce*'nin birçok yazarı, yöneticisi ve çalışanı onlara yakın isimlerdi. O tarihe kadar, kimi konjonktürlerde başka partilerdeki faşizan unsurlara ve faşist entelejensiyaya da göz kırpmayı ihmal etmeden, MP/MÇP'nin merkez güçleri doğrultusunda yayın yapan *Yeni Düşünce*'deki bu değişiklik; Türk-İslam ülkücülerinin camiada sahip olduğu ağırlığın "resmi" göstergesiydi. Gazetenin 1987 sonrasındaki yayını, -kimisi dönemsel "kaymalara" rağmen- daima ülkücü hareketin merkez güçlerini odaklayan bir "ortalamayı" hesaplayarak sürdürdüğünü belirtmek gerekir. *Yeni Düşünce* 1987'den iti-

18 Bu düşüncenin açık bir dile getirilişi: "Aradan geçen sekiz yıl boyunca '(12 Eylül öncesinde-T.B/K.C.) nerede hata yapıldı' sorusuna sadece bir boyuttan yola çıkarak cevap verirsek, bu da 'okumadık' olacaktır. Meselenin diğer boyutları belki zaman gelince (ki geçiyor) tartışılacaktır, ama 'okunak' boyutu biraz daha gözardı edilirse, başta belirttiğimiz ceza, bu sefer katmerli bir şekilde tepemize binecektir. (...) Buna karşılık, sağda 'okunak' bir külfetmiş gibi algılanıyor. Okuma tembelliği bir hayat tarzı oldu neredeyse. Okumuyor, düşünmüyor, tartışmıyoruz. Sırf bir 'siyasi görüş'e sahip olmakla her şeyin hallolacağını sanıyoruz. Başka deyişle, okumayı, yazmayı, düşünmeyi, tartışmayı 'okumus' kesime bırakıyoruz." (Ahmet Selçuk, Okumak Ya Da Okumamak, *Yeni Düşünce*, 3 Mart 1989)

19 *Mesele*, Mayıs 1990, s. 4.

baren 12 Eylül'e ve iktidara karşı daha açık ve sert tavır almaya başladı, daha "ciddi" yayıncılık yapmaya yöneldi. Böylece tirajı 3 bin civarından, 10 bin sınırının üzerine çıktı. 1988'den sonra "günlük gazete" kampanyası açan Yeni Düşünce'nin bu amaca ulaşacak maddi desteği toplayamayışı; ülkücü hareket "zirve"sinin bu dönemdeki güçsüzlüğünün göstergelerinden sayılabilir.

Yayın faaliyeti, Türk-Islam ülkücülerine küçümsenmeyecek bir örgütlenme imkanı sağladı. 1988 sonuna gelindiğinde *Bizim Ocak*'ın 24 il merkezi ve 24 ilçede temsilciliği bulunuyordu. Hüseyin Hilmi Işık'ın çizgisini izleyen bir İslami cemaatin çıkardığı, ANAP'ı destekleyen bir yayın yapan *Türkiye* gazetesinin yerel dağıtım ve temsilcilik ilişkilerini de örgütlenmek için kullandıkları biliniyor. Türk-Islam ülkücülerinin örgütlenme çalışmaları, elbette yayın faaliyeti ekseniiyle sınırlı kalmadı. 1987'de hapishanelerdeki ülkücülere ve yakınlarına yardım amacıyla kurulan, Muhsin Yazıcıoğlu'nun başkanı bulunduğu Sosyal Güvenlik ve Eğitim Vakfı, denetimlerindeki örgütsel çatılardan biriydi. Örgütsel bakımdan en önemli girişimleri ise, Ülku Ocakları mirasını üstlenen Gençlik Kültür ve Sanat Ocak'larının (GKSO) kuruluşunu gerçekleştirmeleri oldu. Yerel düzeyde sessiz sedasız örgütlenen GKSO'lar, MÇP'nin Kasım 1987'deki kongresinden birkaç ay önce federasyonlaştılar. Federasyon'un ilk genel başkanı Metin Tokdemir'in deyişiiyle "insanımızı tartışan, düşünen bir camia haline getirmeyi" amaçlayan GKSO'lar,²⁰ özellikle üniversite kentlerinde hızla örgütlendiler. GKSO'larna atfedilen "Ülku Ocakları misyonunu yaşatma" hedefi, Türk-Islam ülkücülerii açısından, "parti"den bağımsız bir ülkücü kimliğini yaşatmak anlamına da geliyordu. Türk-Islam ülkücülerinin önder

20 *Yeni Düşünce*, 3 Kasım 1989.

kadrolarının, ülkücü kimliği ile örgütsel yapılardan bağımsız olarak özdeşleşmede büyük şansa ve "hak"ka sahip olduklarını kaydetmek gerekir. 1970'lerde Ülkü Ocakları yönetimlerinde bulunmuş olan kuşağın çoğunluğunun bu ekip içinde yer alması, onlara büyük bir ilişki ağı, deneyim ve saygınlık getiriyordu...

Türk-İslam ülkücüleri açısından "birleşme"nin saikleri

Türk-İslam ülkücülerinin siyasal tasarıları, ilke olarak, üzerinde titizlikle durdukları ideolojik netleşmeyi ve o temelde, yavaş ama sağlam bir biçimde geliştirmeyi düşündükleri örgütlenmeyi; olabildiğince "sakin" bir iç süreç yaşayarak tamamlamak doğrultusunda idi. Salt bu kaygı bile, ideolojik uyuşmazlıklarla, reel politik pragmatizmle ve hizip çekişmeleriyle karşılaşacakları MÇP'ye mesafeli durmaları için yeterliydi. Diğer İslami cemaatlerle ilişkilerini geliştirmeyi de oldukça önemsiyorlardı ve MÇP'yle aralarında mesafe bulunması, bu bakımdan da yararlarına idi. (bkz. 10. Bölüm) Öte yandan, yukarıda da değindiğimiz gibi, MÇP ile aralarına kesin ve kategorik bir çizgi çekmemişlerdi. *Bizim Ocak* ve *Bizim Dergah*'ın bazı radikal kalemlerinin zaman zaman "sürçmeleri" bir yana bırakılırsa, uyumsuzluklar dolaylı biçimlerde dışavurulmaktaydı. Zaten Türk-İslam ülkücüleri, siyasal-ideolojik olarak MÇP'nin merkez güçlerinden ne kadar ayrıştırlarsa ayrışsınlar, bunu bir kopuş noktasına vardırmaya yönelmiyorlardı. Bu çizgiyi benimseyenlerin çoğunluğu, siyasal tasarımlarını sonuçta ülkücü camianın *bütünlüğü* içinde, ülkücü *camia* ile birlikte gerçekleştirmekte kararlıydılar. Ülkücü hareketten koparak İslami gruplara yönelenlere veya hareketin 12 Eylül öncesindeki mirasına fazla (öz)eleştirel yaklaşanlara karşı aldıkları kesin tavırla; ülkücü camianın bütünlüğüne, sürekliliğe taassupla sahip çıktıklarını ve bu bütünlüğü temel

bir değer saydıklarını ortaya koymuşlardı.

Buna rağmen kopuşu tasarlayabilenler de yok değildi. Merkezinde MÇP ile Türkeş'in yer aldığı yapının, Türk-İslam ülkücülerinin istediği siyasal-ideolojik oluşumun önünde engel oluşturduğunu ortaya çıkaran her durum, kopuş düşüncesini nesnel olarak canlandırıyordu. Ancak kopuş sürecine giden adımı atmaları, camianın bütünlüğünü yitirmesine yol açacak; Türk-İslam ülkücüleri, muhafazakâr unsurlarla ve çeşitli hiziplerle birlikte, onların etkisi altında bulunan hatırı sayılır bir kitleyi de "bırakmış" olacaklardı. Oysa bu kitle, onlar açısından bilinçlendirilerek kazanılması gereken, vazgeçilmez bir potansiyeldi. Kopuş, ülkücü camianın bütünlüğünü elbette salt nicel değil, nitel olarak da bozacaktı. Hal-i hazırda "bir bütün olarak camia"nın siyasal olarak en tartışmasız ve tek temsili ortak paydası, sonuçta gene Türkeş ve "parti" idi. Ülkücü hareket, 1960'ların sonundan itibaren bir "kitle hareketi" karakteri edindiği için, söz konusu temsil yeteneği salt camia nezdinde değil, genel kamuoyuna karşı da önem taşıyordu. Nitel açıdan gerçekleşecek böyle bir kaybı giderebilmek için, Türkeş ve "parti"nin karşısına, mutlaka, camianın bütünlüğünü temsil yeteneğine sahip bir yapı ve/veya bir figür ile çıkmaları gerekirdi. Türk-İslam ülkücüleri bütün güçlerine, etkinliklerine ve saygınlıklarına rağmen bu performansı gösterebilecek durumda olmadıkları gibi; ülkücü camianın yapısı ve daha önemlisi töresi, böyle bir operasyonu kaldıracabilecek nitelikte değildi. Hele Türkeş'in liderliği, bütün tartışmalara rağmen, ancak güç dengeleri çerçevesinde azaltılabilecek, ama iç ve dış kamuoyuna karşı daima ayakta tutulacak, ancak ölümle ortadan kalkabilecek bir "veri" idi. Türk-İslam ülkücüleri de, çok açık düşünsel ve siyasal çelişkilerin var olduğu bağlamlarda bile Türkeş'e kesinlikle dil uzatmamışlardı.

Türk-İslam ülkücüleri, 1986-1988 döneminde yapılan derin

tartışmaların, yaşanan dalgalanmaların ardından, ülkücü camianın bütünlüğüne, tarihsel sürekliliğine, siyasal kimliğine kesin bağlılıkta karar kıldılar; bu değerleri temsil gücüne sahip bulunan Türkeş ile MÇP'nin meşruluğunu da zorunlu olarak benimsediler. Bu hal, siyasal-ideolojik "pozisyonlarını" ve güçlerini geliştirdikçe ve bu gelişmenin teorik sınırları gündeme geldikçe, daha açıkça idrak edilen alternatifsiz bir durum olarak ortaya çıktı. Daha eleştirel, kopmaya açık unsurlar yok değildi; fakat ana eğilim böyle belirmişti. Beliren ana eğilim çerçevesinde Türkeş ve MÇP ile ilişkilerini daha "düzenli" bir hale getirmeleri; bunun da ötesinde, kendi hedeflerine azami yarar sağlayacak ilişki biçimini zorlamaları mantıken gerekirdi. "Parti" ile aralarındaki mesafe, ideolojik çizgilerini berraklaştırmayı önemsedikleri ve hareket içi ayrışmanın nereye varacağını kestirilemediği 1986-1988 dönemine uygundu. Söylemlerini ve tavırlarını yaygınlaştırıp siyasal örgütlenmeye akıtma aşamasına geldikleri 1988/89 dönümünde; MÇP ile aralarındaki mesafe hem -kopuşa yönelinmediği takdirde- meşrulaştırılması daha zor, hem de taktik olarak uygunsuz hale geldi. Partide etkin görev almaları gündeme geldiğinde bundan kaçınmaları, iç kamuoyunda, hem siyasal-ideolojik konumlarını "sonuna kadar" ayrıştırmaya yöneldikleri kuşkusunu ciddileştirecek; hem de güçlerini genelde "pratikte", özelde camia içi mücadelede değerlendirmekten kaçındıkları doğrultusunda meydan okumalara yol açabilecekti. Öte yandan "parti", Türk-İslam ülkücüleri için camianın tamamına erişme imkanına ve meşruiyetine kavuşmak demektir. Bu imkanı kullanarak, partideki "kısır çekişmelerin" ve üzerlerine yapışacak olan resmi söylemin vereceği zarar telafi edebilirlerdi; kendilerine bu bakımdan güvenebilecek noktadaydılar. 1987/88 döneminde MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığın camianın bütünü üzerinde, bunun da ötesinde "ülkücülük" siyasal kimliğine ilişkin yıpratıcı etkileri

de; partiye ilişkin sorumluluk duygularını harekete geçirmiş olmalıdır...

Türk-İslam ülkücülerinin partiye "birleşmesi" ve MÇP'nin toparlanma süreci

MÇP'nin 27 Kasım 1988'de yapılan 2. olağan büyük kongresi, partide yerleşik bulunan güçler ile Türk-İslam ülkücülerinin "birleşme kongresi" oldu. Birleşmeden kısa süre sonra yapılan yerel seçimlerde sağlanan gelişme, "birleşmeye" önemli moral destek sağladı. Bu koşullarda MÇP, 1989'un ikinci yarısından itibaren örgütsel ve siyasal varlığını "oturtma" hamlesine girişti. Doğal olarak bu hamlenin arka planında, Türk-İslam ülkücüleri ile partinin merkez güçleri arasındaki hukukun belirlenmesine ilişkin çalışmalar ve mücadeleler de yer almaktaydı...

1988 Kongresi

27 Kasım 1988 kongresi, "birleşmenin" anlamına uygun bir atmosferde yapıldı. Kur'an okunarak açılan kongrede Türkeş salona bütün bellibaşlı hizip önderleriyle beraber girdi. Kimi kulis çekişmelerine ve liste oyunlarına rağmen, sonuçta birlik-beraberlik görüntüsü içinde çıkarılan tek liste ile, Türk-İslam ülkücülerinin öncü isimleri parti üst yönetimine seçildiler. Muhsin Yazıcıoğlu'nun yanı sıra, eski MHP gençlik kolları başkanlarından Mustafa Mit ve Mehmet Ekici, ÜGD başkanlarından Şefkat Çetin, Hasan Çağlayan, ÜYD başkanı Yaşar Yıldırım, ÜGD teşkilatlanma sekreterlerinden Mahir Damatlar Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'nda (MKYK) yer aldılar.

Kongreden sonra Türkeş'in bu ekibe karşı benimsediği tutum, "birleşmeyi" bir yandan da onları "ehlileştirme" imkanı

olarak gördüğünün göstergesiydi. "Başbuğ", Türk-İslam ülkücülerini karar ve icra organları dışında bıraktı ve 28 Kasım 1988 günkü MYK açılış toplantısında onlara şu uyarı mesajını verdi: "Milliyetçilik her çağın ve döneminin önemini kaybetmeyen görüşüdür. Bazıları 'milliyetçilik küfürdür' diyor. Bunların bir kısmı bizim yayın organlarımıza kadar sızıyorlar. Bu oyuna gelmeyelim. Bu bozgunculuktur. Bazıları 'ben Türkeş'i tanımıyorum' diyor. Bunu söyleyen bu hareketin içinde yer almaz, kendi görüşüne uygun yere gider. (...) MÇP bir din görevlileri federasyonu gibi çalışamaz."²¹ Ancak Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının yönetimden uzak tutuldukları yönünde bir görüntünün oluşması, camiada da huzursuzluk yaratıcı olurdu. Nitekim kısa bir süre sonra Muhsin Yazıcıoğlu genel sekreter yardımcılığına getirildi. Mustafa Mit de genel başkan yardımcısı oldu. Gene de sonuçta Türk-İslam ülkücüler, MÇP'nin kalabalık genel sekreter ve genel başkan yardımcıları kadrosu içinde hem sayıca az, hem de fiilen ağırlıksız kaldılar.²² Bu durum, partinin merkez güçleriyle ve resmi söylemiyle aralarında belirli bir mesafeyi koruma kaygıları bakımından kendilerine de uygun gelmiştir.

Bu arada, Muhsin Yazıcıoğlu'nun kongre öncesinde *Tempo* dergisinde "Türkeş'in halefi" olarak sunulması ve bu "haleflik" üzerine ülkücü camiada da ciddi spekülasyonların yapıyor olması; Türkeş ve MÇP'deki hizip başları kadar, Türk-İslam ülkücülerini de rahatsız etmişti. Muhsin Yazıcıoğlu'nun adı,

21 Öncesi ve sonrasıyla MÇP'nin Kasım 1988 kongresi hakkında bkz.: Ruşen Çakır, MÇP'ye Ocak Çıkarılması, *Tempo*, 20 Kasım 1988, s. 28-33 ve Ümit Sezgin, Türkeş'ten Yeni Ufuklara 'Hayır!' ve Ruşen Çakır, Kavgaya Yeni Başladı, *Tempo*, 4 Aralık 1988, s. 28-29.

22 Esasen söz konusu "mevkilerin" ve MÇP'nin ağırlığını, "başbuğ"un otoritesi karşısında fiilen marjinal olduğu açıktır. Bu mevkiler, partideki güç dengelerini yansıtmak ve Türkeş tarafından gruplara, hiziplere tanınan "parti adına söz söyleme" yetkisinin/payesinin "baremlerini" göstermek bakımından anlamlıdır.

1980'lerin ortalarından beri, çeşitli türden "eski MHP"lilerin basında yeralan konuşmalarında "ölkücü hareket tabanında en güçlü adam" olarak anılmaktaydı. Tahliye olduğu 1987'ye kadar Mamak'taki ölkücülerin lideri olduğu, herkesçe biliniyordu. Türk-Islam ölkücülerinin simge ismi haline gelen Yazıcıoğlu, "Mamak çilesi"nin pekiştirdiği "sınanmış dava adamı" geçmişiyile, İslamlaşma sürecini -üstelik 70'lerin sonlarından itibaren- en derinlikli bir biçimde yaşayan isimlerden birisi olmasıyla, İslami hareket(ler)in gözündeki görece olumlu imajıyla, hitabet gücüyle; gerçekten 70'lerin "Ocaklı" kuşağı içinden çıkan en ağırlıklı lider portresiydi. Hareketin gelecekteki lideri olacağına ilişkin tasarımlar, kuşkusuz ekibi ve çevresindekilerce yapılmaktaydı. Ancak bunlar uzun vadeli tasarımlardı. İsmi bu aşamada, üstelik "Türkeş'in halefligi" gibi spekülasyonlara elverişli bir tanımlamayla ortaya atılmasının, Yazıcıoğlu'nu yıpratacağı açıktı. Türk-Islam ölkücüler, Muhsin Yazıcıoğlu'nun parti protokolünde fazla ön plana çıkmamasını, söz konusu spekülasyonları önlemek bakımından yararlı bulmuş olmalıdırlar.²³

1989 yerel seçimlerinin getirdiği moral ve MÇP'nin "muasırlaşma" çabası

MÇP 26 Mart 1989'da yapılan yerel seçimler öncesinde, oldukça etkin ve ustalıkli bir kampanya yürüttü. Örgüte iletilen seçim genelgesinde, "hiçbir surette taşkınlığa, lüzumsuz gösterilere, örkütücü davranışlara müsaade edilmeyeceği" belirtildi; resmi sloganlar dışındaki sloganların kullanılması yasaklandı. "Örkütücü" sayılan sloganlara resmi listede yer

23 Nitekim kendisi de bu söylentileri, "ihbar ve erken yıpratma (abç)" olarak tanımlıyor. (Muhsin Yazıcıoğlu ile Röportaj, Karar, Mart 1989, s. 6)

verilmedi. Türk-İslam ülkücülerinin en fazla bağlılık duyduğu slogan olan "kanımız aksa da zafer İslam'ın" sloganı da listede yoktu.²⁴ MÇP'nin ANAP, SHP, DSP ve RP'nin yararlandırıldığı TV ve hazine yardımıyla yararlan(a)maması işlenerek, büyük bir bağış kampanyası açıldı. (Özellikle RP'ye, devletten yardım gördüğü için "ince" eleştiriler yöneltildi). Yeni Düşünce, daha önceki seçimlerde olmadığı kadar açık ve coşkulu bir dille bütün ülkücüleri MÇP'ye oy vermeye çağırdı. Başta ANAP olmak üzere diğer partilerdeki eski ülkücüleri "yuvaya" çağırma motifi daha özgüvenli bir biçimde kullanıldı. Seçim çalışmalarında geniş potansiyellerini dinamik bir biçimde seferber eden Türk-İslam ülkücüleri; kampanyada resmen işlenen konuların ve kullanılan söylemin belirlenmesinde fazla etkili olmamaları ile birlikte, kendi sorunsallarına uygun konulara ağırlık vererek damgalarını belirginleştirmeye çalışılar. Özellikle gündemdeki Avrupa Topluluğu'na girme meselesinden yola çıkarak "Batılılaşmaya karşı milli ve manevi kimliğe sahip çıkma", "kapitalistleşmeyi önleme", "mazlum hakkının yenmediği bir düzen kurma" hedeflerini işlediler.²⁵

MÇP, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde önemli bir hamle yaptı. 1987 genel seçimlerinde yüzde 2.9 olan Türkiye çapındaki oy oranını yüzde 4.1'e çıkarırken; üç il merkezinde (Elazığ, Erzincan ve Yozgat) belediye başkanlığını kazandı. Seçimlerden bir süre sonra, belediye başkanlığını kazandıkları Kırıkkale'nin de il olmasıyla bu rakam dörde çıktı. MHP'nin güçlü olduğu hemen bütün illerde, adaydan çok parti tercihinin belirginleştiği il genel meclisi oyları itibarıyla en azından yüzde on barajını zorlayacak noktaya geldi: Kahramanmaraş yüzde 18.0, Yozgat 17.5, Erzincan 15.5, Kırşehir 14.9, Elazığ 12.5, Erzurum 12.1, Kayseri 10.8, Çankırı 10, Çorum 9.1, Kasta-

24 Yeni Düşünce, 17 Mart 1989.

25 Yeni Düşünce, 24 Mart ve 7 Nisan 1989.

monu 8.8, Tokat 8.5, Niğde 8.3, Gümüşhane 7.8, Sivas 7.0. Bu illerden Kahramanmaraş, Erzincan, Kırşehir ve Kastamonu'da MÇP, MHP'nin 1977'deki oy oranını da geride bırakmış oldu: Kahramanmaraş yüzde 18.0 (1977 seçimlerinde: yüzde 15.5), Erzincan 15.5 (12.8), Kırşehir 14.9 (14.2), Kastamonu 8.8 (7.7)... MÇP, 70'lerde MHP'nin yüzde onu aşarak çoğundan milletvekili çıkardığı illerden yalnızca dördünde görece başarısız olarak yüzde beş civarında kaldı: Adana yüzde 6.1, Nevşehir 6.0, Konya 6.0, Gaziantep 5.2. Eskiden yüzde beş ile yüzde on arasında oy aldığı illerin çoğunda, yeniden yüzde beş civarına yerleşti: Trabzon yüzde 6.8, Ankara 6.5, Giresun 6.2, Malatya 5.7, Amasya 5.5, Afyon 5.3, Burdur 4.8, İçel 4.7, Hatay 4.3, Rize 3.5. Trabzon'da sağlanan oy oranı (yüzde 6.8), 1977 düzeyinin (yüzde 6.3) üstündeydi. Bu kategorideki illerden Rize, Adıyaman, Kars, Ordu, Eskişehir, Ağrı ve Ş.Urfa'da ise MÇP'nin silindiği görüldü; Adıyaman 2.3, Kars 2.4, Ordu 2.4, Eskişehir 1.4, Ağrı 1.0, Şanlıurfa (katılmadı). Buna karşılık MÇP, 1977'de yüzde beşin altında oy aldığı Samsun ve Isparta'da, 1977'deki oylarını aşarak yüzde beş sınırına yaklaştı: Samsun yüzde 4.9 (1977'de yüzde 3.7), Isparta 4.4 (1977: 3.1).²⁶

Yerel seçimlerin kendine özgü niteliği, ANAP'ın gerilemesi gibi etkenlerle de ilişkili olsa bile; 26 Mart 1989 seçimlerde MÇP'nin gösterdiği gelişme, ülkücü harekete önemli bir moral destek sağladı. Başta Yozgat olmak üzere, MHP'nin eski siyasal

26 Tüm illerde oy oranlarının karşılaştırılması için, bu bölümde daha yukarıda yer alan, 1987 genel seçimleriyle ilgili bilgilere bakılabilir. MÇP'nin, 1977 seçimlerinde MHP'nin yüzde beşin altında oy aldığı diğer illerdeki oy oranları ise şöyledir (alfabetik sırayla): Antalya yüzde 2.8, Artvin 2.0, Aydın 2.0, Balıkesir 2.0, Bilecik 1.4, Bingöl 2.7, Bitlis 0.8, Bolu 1.6, Bursa 1.8, Çanakkale 1.5, Denizli 1.5, Diyarbakır (katılmadı), Edirne 0.3, Hakkari 0.2, İstanbul 1.1, İzmir 1.2, Kırklareli 1.4, Kocaeli 2.3, Kütahya 3.3, Manisa 1.5, Mardin (katılmadı), Muğla 1.9, Muş (katılmadı), Sakarya 3.2, Siirt 0.4, Sinop 3.1, Tekirdağ 0.3, Tunceli 0.5, Uşak 3.6, Van 1.6, Zonguldak 2.2

coğrafyasında “yeniden doğuşu” ülkücülere olağanüstü bir özgüven kazandırdı. Kazanılan belediye başkanlıkları, geniş kesimlerde hâlâ “illegal” bir imajı olan partinin meşrulaşması bakımından da değerliydi. MÇP, bütün muhalefet partilerinin öne sürdüğü erken seçim talebini kararlılıkla sahiplendi. “İktidara yürüme” motifi kullanılmaya başlandı. Bu arada örgütlenme büyük bir hızla gelişti. 1990 yaz sonunda MÇP 68 il ve 798 ilçede örgütlenmiş durumdaydı. 1990 yılında yapılan çeşitli küçük çaplı yerel seçimlerde MÇP, kayda değer bir hamle yapmasa da, Orta-Doğu Anadolu’da 26 Mart 1989’da ortaya koyduğu “seçim kazanabilirlik” özelliğini sürdürdü. 18 Şubat 1990’da Kırşehir merkez belediye başkanlığı seçiminde oyların yüzde 17.5’ünü alarak, SHP ve ANAP’ın ardından üçüncü parti oldu. 3 Haziran 1990’da yeni belediye olan 51 küçük beldede yapılan seçimlerin 20’sine katıldı; Çorum’un Karahacip beldesinde belediye başkanlığını kazandı, Samsun’un Kocaman beldesinde çok az oy farkıyla ikinci oldu. MÇP’nin 1990’daki bir başka başarısı, 19 Ağustos 1990’da yapılan yerel seçimlerde, yeni ilçe olan Etimesgut’ta belediye başkanlığını ANAP’ın ardından 21 oy farkla kaçırmaması oldu. Etimesgut’un Ankara’nın banliyösü olması, bu başarıyı, MÇP’nin büyük kent politikasında varlık iddia etme çabası bakımından önemli kılıyordu.

MÇP, 1989’dan itibaren, “modern” ve “profesyonel” bir parti olmaya dönük çalışmalara ağırlık verdi. Özellikle genel merkezde Nisan 1987 kongresinden sonra ağırlıklı konuma gelen (çoğu Bahçeli-Güngör ekibi çevresindeki) kadrolar, profesyonel politikacılık performansını ve ağırlığını geliştirmek anlamında “modernleşmeye” büyük önem vermekteydiler. (Bu ekibin siyasal profili, 5. Bölüm’de ele alınmıştı). 26 Mart 1989 seçimlerinde sağlanan gelişme hem genel olarak parlamenter düzen içinde seçimlerle güçlenme umudunu yükseltti; hem de sözü edilen kadroların, reel politikaya ve se-

çimlere dönük profesyonel siyasal çalışmaya ağırlık verilmesi doğrultusundaki yaklaşımlarına güç kazandırdı. 29 Eylül 1989 tarihli *Yeni Düşünce*'de MÇP'nin istişare toplantısında partilerin soyut siyasal söylemler yerine somut sorunları tartışmayı yeğledikleri aktarılırken; "partinin amatörlikten profesyonelliğe geçtiği" değerlendirmesi yapılıyordu. İlç kamuoyuna yönelik olarak, MÇP'li belediyelerin mutlaka "iş yapma becerilerini" göstermek zorunda oldukları, siyasal etkinliklerini "başarılı hizmet"le geliştirebilecekleri üzerinde duruldu. Seçimlerin ve seçim kampanyalarının önemi hassasiyetle vurgulandı. Seçim bölgesinin özgül koşullarını ele alan çalışmalar, etkin propaganda yöntemleri vb. üzerinde durulurken; tabana ve örgüte, seçim kampanyalarında "taşkınlıktan" ve "ürkütücü görüntüler yaratmaktan" kaçınmaları telkini sürekli yapılmaktaydı. Ekim 1990'da MÇP genel merkezi, il başkanlarına yönelik bir eğitim programını başlattı. İlçe ve belde başkanlarına yayılacağı duyurulan bu "eğitim", video kasetlerle de desteklenecekti.

Türk-İslam ülkücüleri içinde de siyasal çalışmayı "modernleştirme" gereği tartışılmakta. Ancak onların yaklaşımı, MÇP'deki merkez güçlerin parlamentarist reel politikayı öne çıkaran anlayışından farklı. Partiyi ve seçimleri odak alan bir perspektiften değil; siyasal faaliyetlerini etkinleştirme, gerçekçi bir çerçeveye oturtma ve örgütlenmeyi sağlıklı bir yapı içinde büyütme kaygılarıyla hareket ediyorlar. *Bizim Ocak*'ın Eylül 1989 sayısında, derginin hukuki sahibi Suat Başaran'ın yazdıkları, yaklaşımlarını özetleyici niteliktedir: "Metodunu halkın çoğunluğunun desteğini sağlama olarak ortaya koyan ülkücü hareket politikalarını bu gayeye yönelik olarak geliştirmelidir. Hareket olarak en büyük yanlısımız bu ilk aşamayı geçmeden, bu aşamadan sonra yapmamız gereken işlerle meşgul olmamızdır. Mesele, Türk insanının itimadını kazanmak meselesiyse, bunun yolu, Türk insanını tanımaktan

geçer. Fakat insanımızı tanıırken, onu tarihin ışığında değil günün şartları altında, günün ölçüleriyle objektif olarak tanımalıyız. (...) Şu anda karşı karşıya kaldığımız millet tarihteki millet değildir. Bırakın ahaliyi, Türk'ün ideal örneği diye yetiştirilmeye çalışılan ülkücü gençlik bile bu ideale ulaşmış değil. (...) Düzeni değiştirmek için insanımızın 'bu düzen değişmelidir' tespitini benimsemesi lazım. Bunu benimsedikten sonra 'düzeni en iyi şekilde ülkücüler değiştirir' tespitine ulaşması gerekir. Bunun yolu insanımızla konuşmaktan geçer. (...) Türk milletinin karnı açıtır. (...) 'Bu işler böyle devam eder' görüşü halkın belli bir çoğunluğuna sirayet etmiş durumdadır. (...) Hareket olarak mesaimizin çoğunu bu (somut) problemlerin somut çözümlerine ayırmalıyız. Ülkücü kadroların altyapısı da bu bilgiler ışığında geliştirilmelidir. Ülkücü mimar fikri ve ideolojik şuurlanmanın yanında mesleki eğitiminde uzmanlaşmalıdır. İdeolojisiyle mesleğinin sentezini yapmalı, bu birikimi halkının menfaatine sunmalıdır." (agd, s. 30-34)

Lider kültürünün ve "disiplin" in tahkimine yönelik

1988 kongresindeki "birleşme"nin ardından 26 Mart 1989 yerel seçimlerinin getirdiği özgüven ve moral, Alpaslan Türkeş'in yıpranan karizmasını ve imajını onarmak için de değerlendirilmeye çalışıldı. Özellikle seçimlerden sonra Yeni Düşünce'de ardarda, ülkücü basında uzun süredir görülmeyen Türkeş menkıbelerine yer verildi. Seçim başarısında büyük rol oynayan Türk-İslam ülkücüleri de Türkeş'in liderliğinin alını çizen bu kampanyanın "havasını" bozmadılar; hattâ ölçülü de olsa destek verdiler. Bu destek, salt 1988 kongresi "nikahının" tazeliğiyle ve Türkeş'le aralarındaki uzlaşmanın bir gereği olarak açıklanamaz. Türkeş'i yücelten kampanya, MÇP'nin ve ülkücü hareketin "toparlandığı" görüntüsünü tahkim ediyor; böylelikle ülkücü tabana moral verirken,

hareketten uzak duranlara yönelik çağırıcı etkisi oluyordu. Bu evrede Türkiye'nin karizmasının güçlenmesi, nesnel olarak hareketi güçlendirmesi ve "safları sıklaştırması" bakımından, bütün hizipler gibi Türk-Islam ülkücülerinin de lehineydi. Yaşanan özgüven dopingi, tabanla ilişkilerinde onları rahatlatacak olumlu moral koşullar sağlamaktaydı.

Türk-Islam ülkücüler, gerçekleştirdiklerini düşündükleri ideolojik netleşmeyi siyasal düzeye aktarma evresine girdikleri 1988/89 dönümünde; zaten genel olarak dava ve özgül disiplini tahkim etmeyi önemsiyorlardı. Ideolojik-siyasal tutumlardaki (özellikle İslamlaşmaya ilişkin) arayışlar, farklılıklar, ayrışmalar, ince eleyip sık dokuyan tartışmalar bu evrede ve gelecekte zaaf yaratıcı olabilirdi. Tabanın ve kadroların enerjilerini örgütlenmede ve dışa dönük siyasal faaliyetlerde yoğunlaştırmak için, daha katı disiplinci bir söylem benimsediler. Hatıâ uzun süredir anmadıkları "lider-teşkilat-doktrin" üçlemesini bile bu amaçla kullanmaya başladılar. Türkiye'nin karizmasının pompalanmasıyla beraber güçlenecek olan "disiplin" etmeni de, bu evrede onlar için yararlı olacaktı. Bizim Ocak'ın Ocak 1989 sayısında Hulusi Tekin'in "Hem Tahammül Hem Sefer" başlıklı yazısı, Türk-Islam ülkücülerinin lider karizmasına ve disiplinizasyona verdikleri desteğin örneğidir: "Ülkücü hareket, yetmişli yıllarda, kelimenin tam manasıyla bir kitle hareketi vasfını kazanmıştır. Ülkücü kitlenin üç ana dinamiği; Lider, teşkilat ve doktrin'dir. 12 Eylül öncesi ve sonrasıyla topyekün bir otokritiğin ve yeniden yapılaşmanın bütün gerekliliğine rağmen, zamanlaması yanlış yapılmış bir teşebbüsün saydadan çok ne denli zarar vereceği düşünülmelidir. Bu sebeple, Lider'e ve Lider Sevgisi'ne sahip çıkmak, etrafında bir çelik yumruk misali kenetlenip, bu konuda hassas ve kıskanç olmak birinci vazifemiz olmalıdır. İkinci olarak, teşkilatsız bir liderin kitlesinin, çoban ve sürüsü olmaktan öteye bir keyfiyet taşı-

mayacağı şuuruyla, 'teşkilat' kavramına ve teşkilatlanmaya, liderin gösterdiği doğrultuda azami azim ve kararlılık göstermeliyiz." (agđ, s. 7) Ekim 1989 sayısında *Bizim Ocak* imzasıyla yayımlanan "Ülke Gerçeklerine Göre Bazı Tespitler" başlıklı yazı, kadroların disiplinizasyonunda daha da "sıkı" bir tavrı yansıtmaktadır: "Ülkücülük pratiği gerektirdiğinden ancak ve ancak pratik değeri olan teorilerle ilgilenmelidirler. Şimdilik uygulama imkanı olmayan, uzun vadeli teoriler ve moral yapı ancak kadro elemanlarının beyin olgunluğu ve şahsi gelişmeleri için gereklidir. Ve sadece bu dar çerçevede tartışılıp, meşveret yapılmalıdır. Kitleye açık tartışmalar sağlıklı neticeler doğurmaz. Vazife sorumluluğu yüklenenler, her şeyi her yerde söyleyemeyeceklerinden, muarızlar tarafından muhatap oldukları eleştirilere cevap veremeyebilirler." (agđ, s. 3)

Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları'nın da "disiplin"e uydurulması yönünde adımlar atıldı. 1990'ın Ağustos ayı başında genel başkanlığa Metin Tokdemir'in yerine İrfan Özcan'ın gelmesi, olağan bir devir teslim görünümündeydi. Ancak bu görev değişimi, Gençlik Kültür ve Sanat Ocağı'nda merkezîyetçi, hiyerarşik bir yapı oluşturmaya dönük gelişmelerle örtüştü. Yeni genel başkan İ.Özcan'ın temsilcilere gönderdiği genelgede, 1989 yazındaki "bildiriler savaşında" (bkz. 10. Bölüm) İslamcı gruplarca ülkücü ideolojinin "gayri İslamilikle" suçlanmasına dayanak oluşturan "lider-teşkilat-doktrin" üçlemesine hâlâ referans verilmesi başlıbaşına önemliydi. "Ülkücü gençlik arasında sokulan fitne ve fesat tohumlarına" karşı sert bir üslup kullanan genelge, "ülkücü geleneklere uygun, hiyerarşik bir sistem kurulmasını" emrediyordu.²⁷

27 *Yeni Düşünce*, 24 Ağustos 1990. Şu iki uyarı da, merkezileştirme çabasının yanında, iç tartışmaları "dindirme" isteğini yansıtmaları bakımından anlamlıdır: "Genel merkez tarafından müsaade edilmediği müddetce hiçbir şekilde temsilcilikler ve şubeler sözlü veya yazılı deniç veremezler ve bildiri yayımlayamazlar"; "Temsilciliklerimiz tarafından bizim yayın organlarımız haricindeki yayınlarda

Hareket ve parti içinde süren gerilim

Bütün bu gelişmelerin, ülkücü hareket ve MÇP içinde Türk-Islam ülkücülerıyla muhafazakâr unsurlar arasındaki çelişkileri ortadan kaldırdığı düşünülmemelidir. Gerek reel politik ve kariyerist kaygılardan, gerek siyasal-ideolojik mülahazalardan kaynaklanan gerilim etkenleri kalıcıdır. Kariyerist kaygıları esas olarak Türkeş ve MÇP'de 1988 kongresi öncesinde yerleşik bulunan hizipler gütmektedir. Bunlar, Türk-Islam ülkücülerinin camia nezdindeki güç ve itibarlarının fazla ağır basmaması için tetikte durmaktadırlar. Ideolojik çelişkilerin doğurduğu tedirginlik, her iki taraf için de geçerlidir. Türkeş ve diğer hizipler, iktidara dönük manevralarının ve egemen blok nezdindeki kabul edilebilirliklerinin, Türk-Islam ülkücülerinin düzen karşıtı radikal söylemi ve tavrı yüzünden sabote edilebileceği endişesini taşırlar.

MÇP'nin merkez güçleri, 1989'un ikinci yarısında, ilk genel seçimde oluşabilecek bir büyük sağ koalisyona katılma fikri üzerinde durdular. Türkeş 1989 yaz sonunda bu yönde temaslar yaptı. Kasım 1989 başında yapılan MÇP genişletilmiş istişare toplantısı'nda birçok kişi, DYP ile geçici veya daha uzun vadeli koalisyon düşüncesini işledi. Bu toplantıdan sonra, genel sekreter yardımcısı Koray Aydın "ilk genel seçimde oluşması muhtemel görülen sağ koalisyon içinde yeralmayı amaçladıklarını" açıkladı.²⁸ Bunlar, "düzen güçleriyle" ilişkilerden, sağ blok içinde erimekten -en azından bir süre- kaçınıp kendi "arı" yapılarını koruyarak güçlenmekten yana olan; müttefik olarak yalnızca İslami güçleri ve RP'ni tasar-

"hakkımızda neşredilen her türlü yazı ve düşüncenin bizi bağlamayacağı, arkadaşlarımıza açıkça anlatılmalıdır."

²⁸ Türkeş'in Eylül Hareketi, *Yeni Düşünce*, 11 Temmuz 1989; İktidar Hesapları Yapılan Parti, *Yeni Düşünce*, 17 Kasım 1989; "İlk Seçimde Koalisyon Ortağıyız", *Yeni Düşünce*, 1 Aralık 1989.

layabilen Türk-Islam ülkücülerini kuşkusuz huzursuz eden gelişmelerdir. "Bir sağ koalisyonda yer alma" imkânının sahiden MÇP'nin önüne gelmesi durumunda, Türkeş ve çevresindekilerin, "arkalarına bakmadan" pazarlığa oturmaları zordur. Türk-Islam ülkücülerinin denetimindeki taban bu koşullarda bir pazarlığa ve uzlaşmaya razı olsa bile; böyle bir koalisyon hükümeti ve MÇP'nin devletlû unsurları üzerinde oluşturacağı baskı, 70'lerdeki MC iktidarları dönemindekiyle kıyaslanmayacak ölçüde ağır olacaktır. Bu durum, MÇP'nin sağ partiler ve egemen blokça hükümet ortağı olarak gözönüne alınabilirliğini azaltmaktadır.

Türk-Islam ülkücüleri de, MÇP'de yer almalarının, kendilerini resmi söylemin hegemonyası ve partideki merkez güçlerin denetimi altına sokabileceği tehlikesinden dolayı tedirginler. Bu tehlikeleri öne süren bazı radikal unsurların MÇP'ye dahil olma tercihini bile sorgulayarak "parti"ye angaje olunmasına karşı çıkmaları, içinde bulundukları gerilimi daha artırıyor. 1978'deki Bahçelievler katliamını gerçekleştirenlerden, müebbed hapse mahkum Ercüment Gedikli'nin, üstelik 26 Mart yerel seçimlerinden sonra *Bizim Dergah*'ın Ağustos 1989 sayısında yazdıkları, MÇP'deki Türk-Islam ülkücülerinin karşı karşıya oldukları "iç baskı"nın açık örneğidir: "Öteden beri biliyoruz ki günlük parti politikaları esnekliği gerektirir. Oysa kitle hareketinin davanın ana prensiplerinden taviz verilmesine tahammülü yoktur. Kitle hareketinin ruhunu teşkil eden heyecan unsurunun parti çatısı altında köreleceği açıktır. Aksiyoner kitle hareketi belirli bir zaman için partiyi destekleyebilir ama milli vicdanın sesi olmaktan ziyade herhangi bir partinin yan kuruluşu görüntüsünü verdiği müddetçe inanırlılığını kaybeder. Ülkücü hareket geçirdiği ara dönemin tecrübeleri ışığında bir an önce yaralarını sarmak, iç hesaplaşmasını tamamlamak, kimsenin ipoteği altına girmeden hakkın ve halkın yanında partilerüstü politikasını şekillen-

direrek sırtındaki asalakları silkelemek ve bu konudaki kararlılığını içte-dışta herkese ispatlamak mecburiyetindedir.” (agd, s. 18)

MÇP programının “muhafazakâr” niteliği

MÇP'nin “gerçek” Programı, 2. olağan kongrede kabul edildi. Bu kongreye kadar, partinin Muhafazakâr Parti adıyla ilk kuruluşunda kabul edilen Programı geçerliydi. Bu Program, MHP'nin temel ilkelerini sınır aralarında çok soluk bir biçimde yansıtan, genelde kendisini 1982 Anayasası'na ve Atatürkçülüğe dayandırmaya çalışan, 12 Eylül döneminin resmi otoriter-faşizan söylemiyle uyuşan kişiliksiz bir metindi.²⁹ MÇP'nin 19 Nisan 1987'deki kongresinde, yeni bir program yazılması kararlaştırıldı. Bu program birbuçuk yıl kadar sonra, Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının MÇP'ye katıldığı 27 Kasım 1988 tarihli kongrede kabul edildi. Programın yazımında, Bahçeli-Güngör ekibi belirleyici oldu.³⁰ Bunun da etkisiyle, MÇP Programının temelindeki ideolojik söylem, partideki devletlû-muhafazakâr kesimin yaklaşımıyla uyum içerisindedir. Programın bütünü, faşist niteliği belirgin olan bazı önerilerinin yumuşatılmasıyla ve kimi “ülkü”lerin biraz mütevazileştirilmesiyle, MHP programının yeniden yazımı niteliğindedir.

29 *Muhafazakâr Parti Programı*, Ankara 1983. Bu Programda MHP Programının soluk yansımaları, daha çok iktisadi alanda görülür. İktisat politikasının çerçevesi, “komünizme ve aşırı piyasacı liberal ekonomik sisteme karşı”, “milli plancı” anlayışla ve “mülkiyetin yaygınlaştırılması” hedefiyle çizilir; kalkınmanın salt iktisadi, maddi bir süreçten ibaret olmadığı, “manevi kalkınma”yı da içerdiği vurgulanır.

30 *Milliyetçi Çalışma Partisi Programı*, Ankara 1988. MÇP ve MHP programları karşılaştırılırken, adı geçen MÇP programı ile, *Milliyetçi Hareket Partisi El Kitabı* (Ankara 1977) esas alındı.

MÇP Programının başlangıcında vaaz edilen “ana ülkü”, MHP Programının ana amacı ile özünde aynı olmakla birlikte, daha az hamasi, daha mütevazî bir biçimde ifade edilir: “Milletimizi çağın kudretli, itibarlı, gelişmiş ve önder toplumlarından biri yapmak, devlet ve milletimizi tarih sahnesinde ebedî kılmak.” MHP Programındaki “Türk milletinin tarihteki büyük-güçlü iktidarını yeniden kurmak” motifinin yansıttığı tarihsel misyon yükü ve “Türk cihan imparatorluğu” mitosuna dayalı geçmiş yüceltmesi hafiflemiştir. “Ana ülkü”nün yeni ifade biçimi daha “nesnel”, daha “maddî”dir. MHP Programındaki organik millet tanımı da MÇP Programında yerini görece “tarihsel” bir tanıma bırakır. “Millet”in sınıfsal farklılıkları yok eden bütünleştirici niteliği her iki programda ortaktır.

MÇP Programının MHP Programından görece olarak farklılaştığı bir nokta, siyasal rejimin tanımlanışında, MÇP Programında parlamenter demokrasiye bağlılık vurgularının daha belirgin olmasıdır. MHP Programında lafzen bağlılık bildirilen “demokrasi”, milletin “ezelden ebede” uzanan çıkarlarını her şeyin üstünde tutan “millî demokrasi” kavramıyla; ayrıca “başkanlık sistemi” ve (aşağıda ele alacağımız) altı sosyal dilimin temsilcilerinin oluşturacağı korporatif meclis tasarımıyla, açık faşist bir “redaksiyona” tabî tutulur. MÇP Programı ise “millî demokrasi” kavramına başvurmaz; “millî demokratik hukuk devleti” kavramını kullanır; “millî haki-miyet ilkesine ve demokratik toplum işleyişine gerekçesi ve şekli ne olursa olsun her türlü müdahaleyi red” deder, “çözümü milletin rıza ve iradesinde arar”. Ayrıca, MHP Programından farklı olarak, “insan hak ve haysiyetlerine, temel hak ve hürriyetlere bağlılık” üzerinde ağırlıkla durur. Bu “yeni” vurgular, 12 Eylül deneyiminin sonucudur. MÇP Programı, temel felsefesini tanımlarken, dört “temel ilke” vaazeder: Meşruiyetçilik, insan haklarına ve haysiyetine saygı, hukukun üstünlüğü, gönül seferberliği, Dokuz Işık’ın önünde sayılan

bu temel ilkeler de 12 Eylül deneyiminin etkilerini yansıtır. MÇP Programının, MHP Programındaki temel felsefeyi benimseyişinin en simgesel ifadesi, kapitalizm, komünizm ve diğer "taklitçi, Batıcı" sistemlerin yerine "kalkınma ve yücelme yolu"nu açacak "milli doktrin" olarak "Dokuz Işık milli doktrinini" önermesidir. 1980'lerde ülkücü literatürde ve özellikle İslamlaşma süreci çerçevesinde hemen hiç anılmayan, neredeyse unutulmuş olan "Dokuz Işık"ın, parti programının odağına yerleştirilmesi; MÇP'deki merkez güçlerin, tabandaki yönelimlerle ve Türk-İslam ülkücüleriyle arasındaki mesafenin de göstergesidir. (Bu doktrin siyasi-ideolojik niteliğine, 1. Bölüm'de değinilmişti.)

70'lerde ülkücü ideolojinin sınıfların varlığını reddedererek, toplumun işbölümü/işbirliği yapan bileşenleri olarak tanımladığı "altı sosyal dilim" (köylüler, esnaf ve sanatkarlar, işçiler, memurlar, serbest meslek mensupları ve işverenler) üzerinde, MHP Programında çok fazla durulmuştu. Gene çok öne çıkarılan "mülkiyetin yaygınlaştırılması" şiarı çerçevesinde, (zaten mülk sahibi olan işverenler hariç!) beş sosyal dilimin zorunlu tasarruflarıyla gerçekleştirilecek yatırımların, "millet sektörü"nü oluşturacağı, milletin bütün fertlerini mülk sahibi yapacağı vaaz edilmişti. MÇP Programında ise "altı sosyal dilim" ve "millet sektörü" yalnızca bir kez anılır; "mülkiyetin yaygınlaştırılması" hedefi benimsenmekle birlikte üzerinde çok fazla durulmaz;³¹ sosyal dilimlerin tasarruflarına dayalı yatırım ve sosyal güvenlik örgütlenmesi, Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) örneği verilerek "rasyonel işletmecilik" zemininde ele alınır. Faşist korporatist sendikacılığın temel ilkesi olan "her sektörde tek ve zorunlu sendikacılık" MHP

31 29 Kasım 1987 genel seçimlerinin arifesinde, "MÇP Seçim Bildirisi" olarak açıklanan MÇP Program taslağı, altı sosyal dilime ve "millet sektörü"ne oldukça fazla yer vermişti. (MÇP 1987 Seçim Bildirisi, Ankara 1987)

Programında yer almışken; MÇP Programında yoktur, yalnızca “her işkolunda güçlü sendikalar kurulmasının teşvik edilmesi” istenir. MHP Programının, köylerin toplulaştırılarak sanayileştirilmesini öneren, böylece tarımdan sanayie kaynak aktarımını köylülük nezdinde meşrulaştırma arayışını yansıtan “tarım kentleri” tasarımı, MÇP Programında da yer alır. Keza hem MHP, hem MÇP Programlarında, “kalkınmanın manevi yönü” çerçevesinde milli eğitim politikasına büyük yer ayrılmış; milliyetçi ideolojik endoktrinasyonun gerekliliği vurgulanmıştır.

MHP Programının reaksiyoner-muhafazakâr içeriği, iktisadi bağlamda odaklaşmıştı. Orta sınıfları mülksüzleştirici hızlı kapitalist gelişmeye (“aşırı piyasacı liberalizme”) karşı bir söylemle mülkiyet savunuculuğu öne çıkıyor; bu noktadan da kolaylıkla kitleselleşmenin ana mecrasını oluşturan anti-komünizme geçiliyordu. MÇP Programında anti-komünizm elbette açıkça belirtilmekle birlikte, MHP Programındaki kadar yer kaplamaz. “Aşırı liberal” kapitalistleşme süreci, mülkiyetin korunması temelinden çok, kültürel temelde sorgulanır. “Kültür(ün) yaşayış tarzı olduğundan, ekonomiyi de kapsadığı” vurgulanır. Ancak programın söylemine hakim olan bu kültürel tepki, sistemli bir ifadeye kavuşmamıştır; Türk-İslam ülkücülerinin radikal söyleminden de farklıdır. Tepki duyulan “güdümlü kültür değişimi programı”nın sorumlusu olarak, Türk-İslam ülkücülerinin yaptığı gibi “düzen”i değil, “bir avuç taklitçi aydın”ı saptar. Türk-İslam ülkücülerinin kültürel tepkisi ağırlıkla İslami söyleme dayanırken; MÇP Programına yansıyan tepki, “milli kültürü” bir “beka” unsuru olarak gören, Türk-İslam Sentezi ideologlarının vaazettiğine yakın bir anlayışa dayanır (bkz. 4. Bölüm). İslam konusunda, “dini milli birlik ve beraberliğin en önemli unsurlarından birisi” olarak gören MÇP Programı, MHP Programıyla uyumludur. Ancak MHP “dinin devlete, devletin de dine

müdahale etmemesini" savunarak "tam laik" bir hedef koymuşken; MÇP Programı devlete "halkının dini ve manevi ihtiyaç ve taleplerini titizlikle yerine getirmesini" asli vazife olarak yükler. MÇP Programı genel söyleminde de İslam'a MHP programına göre daha fazla paye ve referans vermesine rağmen; dini "milli beraberlik unsuru" olarak gören yaklaşımı nedeniyle, Türk-İslam ülkücülerinden çok, 12 Eylül ideolojisine ve Türk-İslam Sentezi savunucularına yakındır.

Ülkücü hareketin geleneğinde parti programının, pek "temel" bir belge, belirleyici bir ilkeler bütünü olduğu söylenemez. Gene de, ülkücü harekette 1980'lerde cereyan eden tartışmaları tam anlamıyla kapsayamaması, MÇP Programının zaafıdır. 12 Eylül'le ilgili, askeri darbe karşıtı ve insan hakları sorunsalına "değen" tartışmalar Program'a bir ölçüde yansırken; özellikle İslamlaşma temelindeki tartışmaların yansımaları çok zayıftır. Bunda hiç kuşkusuz, Program'ı üreten kadronun siyasal tercihleri belirleyici olmuş; partiye uzun süre mesafeli olan Türk-İslam ülkücülerinin ideolojik programatığı doğal olarak devre dışı kalmıştır. Partiye dahil olmalarından sonra, MÇP'nin bu programıyla en azından "resmen" bağlı olmanın, Türk-İslam ülkücüleri için başlıbaşına bir sorun kaynağı olduğu söylenebilir...

ÜLKÜCÜ HAREKET VE İSLAMCI HAREKET

Ülkücü hareketin girdiği ana yönelimin geleceği açısından en hassas meselenin, İslami gruplarla ve özellikle radikal İslami muhalefetle ilişkiler olduğu söylenebilir. Siyasal-toplumsal kimliğini Müslümanlıkla tanımlayan kitlelere bağı güçlendirmek, hareketin bütün kanatlarının öncelikle gözettiği ortak bir hedef. Bu hedefe verilen anlamda, ağırlıkta ve ona yönelme biçiminde ise farklılıklar ortaya çıkıyor. Türkeş ve 1987'ye kadar MÇP yönetiminde yeralan hiziplerin oluşturduğu "muhafazakâr" kampın İslam'ı önemsemesi, (Türk-İslam Sentezi doktrinindeki gibi) onu "milleti oluşturan temel unsurlardan biri" olarak gören bir anlayıştan kaynaklanıyor. Bu kavrayış çerçevesinde İslam'ın ağırlığı, değeri ve bağlayıcılığı, milliyetçiliğin bir unsuru olmasına bağlı; onunla kayıtlı. Söz konusu kesimin siyasetinde İslam'ın ağırlığının artması, bu kayıt altında ve içsel olmayan, araçsal saiklerle gerçekleşti. Belirleyici etkenler, ülkedeki İslami yükseliş ve hareket tabanındaki, ona koşut "İslamlaşma" süreçleri idi. Türkeş ve MÇP çevresinde odaklaşan muhafazakâr unsurlar bu süreci genellikle -kuşkusuz kimi istisnalar dışında- "ayak

uydurulması gereken bir dışsal gelişme, bir nesnel etken" olarak yaşadılar. Dolayısıyla "İslamlaşma" süreciyle ve İslami kitlelerle/hareketlerle ilişkileri, kavrayıcı, inandırıcı olamayan reel politik manevralara dayandı. Mehmet Pamak ve Abdülkerim Doğru gibi, Müslüman kitleye/seçmene "mesaj vereceği" varsayılan isimlerin parti başkanlığına getirilmesi; Türkeş'in 1987 ilkbaharındaki MÇP kongresinde yanına Samsunlu Nakşibendi şeyhi Mustafa Bağışlayıcı'yı oturtması, partiye üye yazım törenlerinde Kur'an'ı dağıtması, bu tip reel politika "numaralarıydı". Türkeş'in ve MÇP kurmaylarının söylemlerinde İslami motiflerin çoğalması da aynı taktik-stratejik mülâhazalara bağlıydı ve özünde Türk-İslam Sentezi söyleminin yinelenmesinden ibaretti.¹

Bu politikanın, bırakalım İslami (seçmen) kitle(sin)de, ülkücü hareketin İslamlaşan tabanında bile etkili olmaması doğaldı. Oysa Türk-İslam ülkücülerinin İslami harekete yönelik "mesajları" ve politikası, İslami hareketlerin eninde sonunda kaale almalarını, tavır belirlemelerini gerektirecek bir içeriğe, en azından ataklığa sahipti. Türk-İslam ülkücülerinin partide yeralarak ülkücü hareketin resmi merkeziyle bütünleşmeleri, bir yandan onlara bu ataklığı geliştirme, "resmileştirme" şansını verecek; ancak öte yandan kendi "İslam politikaları"ndaki çelişkilerin alenileşmesine ve İslami hareketin karşı atağa geçmesine zemin oluşturalacaktı...

1 Örneğin Türkeş'in "İslamiyet, Türk Milleti'nin Vazgeçilmez Hayat Nizamı'dır" başlığıyla aktarılan bir söyleşide söyledikleri, 12 Eylül'ün "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" derslerinde verdiği mesajdan farksızdır: "İnsanlarımızın İslam inamı ile dolu olmasını ve İslam'ı yaşamalarını istiyoruz. İslam inamı ile dolu insan vatanına milletine hizmet aşkıyla dolu, yüksek ahlak sahibi, topluma faydalı insan olur. Samimi olarak bu inanca sahip olan herkesi bizi desteklemeye davet ediyorum." (Yeni Düşünce, 17 Mart 1989)

Türk-Islam ülkücülerinin İslami harekete yönelik stratejisi

Parti düzeyine ağırlıklarını 1988'de koymaya başlayan, fakat tabanda ve "iç medya"da hep ağırlıklı olan Türk-Islam ülkücüler; 6. Bölüm'de etraflıca ele alındığı gibi, söylemlerini İslami ideolojinin hegemonyası altında yeniden tanımlamışlardı ve İslami konularda "kayıtsız-şartsız" tavır almayı savunuyorlardı. Buna bağlı olarak, İslami kitleyle bütünleşme hedefini içselleşmiş, organik bir temelde algılamaktaydılar.

"Vahdetçi" söylem

Türk-Islam ülkücüler, 1987/88 döneminde, "Müslüman Türkiye'nin kurulması için Müslümanların güçlerini birleştirmeleri gerektiği" düşüncesini çok yoğun biçimde işlediler. İslam'la ideolojik ve manevi düzeyde yaşadıkları buluşmayı, siyasal ve örgütsel bir buluşmayla pekiştirme düşüncesi, hapisanelerdeki ülkücülerin tartışma gündeminde büyük yer kaplamaktaydı. Dışarıya ve ülkücü literatüre de öncelikle hapisanelerden yansıdı. Namılı ülkücü mahkumlar, özellikle *Bizim Ocak'ı* "Müslümanların birliği" (vahdet) üzerinde duran yazılarla doldurdular. Bu yazılarda, salt "tebliğle", "irşadla" uğraştıkları için "marjinal ve romantik" kalmakla eleştirilen cemaatlerin yolu bile geçerli sayılıyor; yalnızca diğer Müslümanlarla iletişimi zorlaştırıcı, kapalı kapılarını açarak birliğe yönelik çabaları engellememeleri isteniyordu.² Öte yandan

2 *Bizim Ocak'ı*, Ocak 1988, s. 15-21... Bir akıncıyı öldürme suçundan mahkum olan ülkücü Ali Bilir, kendisiyle yapılan söyleşide, "Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlamanası; böyle bir birlik gücü görüldüğüne göre hiç değilse Müslümanların birbirlerini kötülememesi" gerektiğini belirtmekteydi. (agf, s. 40-42) 25 yıla hükümlü olan Manisa ÜGD başkanı Alunet Tuncel de şöyle yazıyor: "Günümüzde Müslümanlar gruplara, cemaatlere bölünmüşlerdir. Bu iyi ve kötü

“lkclk kimliğinin İslami vahdete engel olmadığı” vurgulanmaktaydı.³ Bu bağlamda lkclk, tıpkı Nakşibendilik, Nurculuk gibi bir “İslami cemaat” kimliği olarak sunuluyordu. Özellikle hapishanelerdeki Türk-İslam lkclerinin birçoğu, gerçekten kendi gündelik hayatlarını ve ilişkilerini İslami cemaatleri örnek alarak düzenlemeyi amaçlamışlardı. Bir İslami cemaat kimliği olarak ülkücülüğün de, diğerlerinden daha kapsayıcı, daha dışa dönük, “cemaatler-aşını” yapısıyla “vahdet” için model sunacağını tasarlayabiliyorlardı.

“Cemaat taaassubundan kurtulup vahdeti sağlama” şiarı, en azından uzun bir süre, somut gruplar, cemaatler ve cemaat otoriteleri doğrudan hedef alınmadan kullanıldı. Genellikle, İslami cemaatler ve önderlerine hürmet eden bir dil ve yaklaşım görülüyordu. *Yeni Düşünce* 1989 ilkbaharından başlayarak, çeşitli İslami cemaatler hakkında röportajlara ve cemaat önderleriyle söyleşilere yer verdi. Anadolu’daki görece küçük, yerel etkinliği olan Nakşibendi cemaatlerinin önderleriyle yapılan söyleşiler ağırlıklıydı.⁴ Bu söyleşilerde, iki noktanın vurgulanmasına abşıldı: Birincisi, Türkiye’deki Müslümanların bölünmüşlüğü aşarak birleşmeleri gerektiği; daha az üzerinde durulan ikincisi, tarikatların ve tasavvufun insanları pasifize edici yorumlarından, pratiklerinden uzak

yönleriyle bizim gereğimizdir. Bütün meşrep ve cemaatler birbirlerine karşı itidali elden bırakmamalıdır. Çünkü bizler Allah’ın birbirine kardeş yaptığı insanlarız. şu da unutulmamalıdır ki, itihhat olmadan devlet olmaz.” (Muhammed Buhadır, 12 Eylül ve lkcler, ihad Yayınları, İstanbul 1990, s. 153)

3 Ali Bilir, *Aydınlıktan Karanlık Grmek*, *Bizim Ocak*, Ekim 1988, s. 31.

4 Bu dizi içinde yer alan söyleşiler: Kadiri-Rufailerin nderi Galip Kuşcuoğlu (14 Nisan 1989); Dzceli mer ngt Efendi (21 Nisan 1989), Ankaralı Ama Mustafa Efendi (28 Nisan 1989), Ankaralı Hacı Hasan Burkay (26 Mayıs 1989), Oflu Süleyman Güven Hoca (7 Temmuz 1989), Trabzon Falkozlu Ahmet zdenir Hoca (21 Temmuz 1989). *Yeni Düşünce* 10 Ağustos 1990 sayısında, mer ngt Efendi’nin “Muhelif İnsanlara Ait Karakterler” başlıklı bir yazı dizisinin yayınına başlandı.

durulması gerektiği... Söyleşi ve röportajlarda 12 Eylül öncesinden beri MHP'ye angaje olan cemaat önderleri ve onların yaklaşımları özellikle öne çıkarıldı. Böylece, ülkücü misyonun İslamiliği, bizzat İslami ağızlardan "onanmış" oluyordu. Bu "tip" in iki belirgin örneğinden biri, 1950'lerden itibaren anti-komünist çizgide militan bir siyasal pratikten gelerek 60'lardan itibaren Türkeş'e destek sağlayan Samsunlu Nakşibendi önderi Hacı Mustafa Bağışlayıcı'dır. Mustafa Bağışlayıcı, *Yeni Düşünce* sayfalarından "Türk'ün İslam olmayanı yaramadığı gibi, İslam'ın Türk olmayanında da iş yoktur" fetvasını verdi⁵ Diğer örnek, Kastamonulu Nurcu önder Mehmet Feyzi Efendi'dir. Mehmet Feyzi Efendi'nin "bağlılarından" Şaban Kalaycı'nın kaleme aldığı bir yazı dizisinde, "Türklük ve İslamiyetin zat ve sıfat olarak birbirinden ayrılması imkansız iki keyfiyet olduğu" ve "hem Bediüzzaman hazretlerinin, hem de Risale-i Nur talebelerinin anti-komünist ve Türk milliyetçisi oldukları" vaazedildi.⁶

Türk-İslam ülkücüleri, İslami cemaatler nezdinde, hem

5 *Yeni Düşünce*, 5 Mayıs 1989 ve 4 Mayıs 1990. Mustafa Bağışlayıcı, ülkücü hareket içindeki tartışmalara da "merkez"den yana tavır alarak müdahale ediyordu: "Allah Türkeş'e uzun ömür versin de yaşasın. Şuradan buradan gelen çalak seslere kulak vermeyin. Arkadaşlar rahat dursun. Bugün bu adam bu haliyle bu yolda çalışıyorsa bizim de ona yardımcı olmamız lazım. Ama ne zaman Allah'ın emriyle ahirete göçerse o zaman kim münasip ise o çıkar meydana, ona göre hareket ederiz. (...) Dün milliyetçilerle birlikte olup bugün ayrı düşenlere, dışarıda kalanlara sesleniyorum: Dışarıdan söz söyleyerek eleştirmek yanlışır, düşmana hizmettir. Eğer bir şey söyleyecekseniz gelin bunu camianın içinde söyleyin, düzeltilecek bir şey varsa birlikte düzeltekim."

6 "Bediüzzaman Said-i Nursi hazretlerinin sır katipliğini yapan, Risale-i Nur talebesi bazı şahısların Türk milliyetçilerinin lideri Alpaslan Türkeş'e karşı tavır almalarından rahatsız olan, ülkücü gençliğe en karanlık günlerinde dahil arka çıkan Merhum Mehmet Feyzi Efendi'nin bağlılarından" Şaban Kalaycı'nın "Altın Neslin Elindeki Elmas Kılınc" başlıklı yazı dizisi *Yeni Düşünce*'de 9 Haziran - 30 Haziran 1989 arasında yayımlandı. Arka kapığında "ülkücü şehitlerin" posterlerini veren *Bizim Ocak* da tek istisnayı Mehmet Feyzi Efendi için yaparak Nisan 1989'da çıkan 61. sayısının arka kapığında onun posterini yayınladı.

“gerçek ve halis Müslümanlıklarıyla”, hem de “cemaat taassubu”nu aşarak vahdete yönelmiş bir hareket olma özelliğiyle “akredite” olma arayışındaydılar. Gerçekten, vahdet tartışması İslami hareket içinde de güncel ve canlı bir tartışma idi; “Müslüman bir Türkiye’yi kurmak için Müslümanların birliği” konusu da, gündelik sohbetlerde ve “sokaktaki Müslüman” nezdinde daima etkili ve cazip olabilecek bir konu... Ancak İslami cemaatlerin ortamında, tıpkı sosyalistlerin birlik (ve/veya devrim) tasarımları gibi, bağdaşmaları zor veya imkansız olan çok farklı “vahdet” kuramları ve stratejileri olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, Türk-İslam ülkücülerinin hem kendi vahdet anlayışlarının altını doldurmaları, hem de vahdet bayraktarlığı yapmalarına dayanak oluşturacak özgül bir vasfı ortaya koymaları gerekirdi. İşte, Türkiye’deki İslami hareketin yoksun bulunduğu “eylemci-mücadeleci” gelenek ve karakterlerinin, böyle bir vasfı ifade ettiği kanısındaydılar.

İslami hareketin “içerden” eleştirisi ve sunulan “kılıç” misyonu

Ülkücü hareketin kendisini eylemci-mücadeleci vasfıyla İslami vahdetin emrine sunan söylemi, belki bu tartışmanın ilk zamanları dışında, pek de alçakgönüllü ve “kibar” bir yaklaşım içermedi. Bu söylem, “Müslümanların düzene entegre ve pasifize olduğu” tespiti üzerine bina edildi. Müslümanların pasifizasyonu konusunun yoğun biçimde işlenmesi, “aksiyonerlik” söylemini geniş bir zemine yaymak ve daha atak kılmak bakımından elverişliydi.

Ülkücüler, iktidarla bağlantılı İslami gruplara yönelik “pasiflik ve düzenle bütünleşmişlik” eleştirisinde, zaten radikal İslami hareketle müttefiktiler. Hatta ülkücü hareketin İslamlaşmasında bizzat bu eleştirinin ana mecralardan birisini oluşturduğu

söylenelidir. Müslümanları düzenle bütünleştiren politikaların eleştirisi, hem İslami hareketin ülkücü kadrolara en fazla hitap eden, hem de ülkücülerin İslami hareket tabanına en rahat hitap etmelerini sağlayan konu olmuştur. Gerek "resmî Müslümanlığa",⁷ gerekse ANAP veya DYP'ye angaje bulunan büyük cemaat önderliklerine yönelik sert eleştiriler, ülkücü basında rutinleşti.⁸ MSP/RP geleneği de bu eleştirilerden nasibini aldı.

Ülkücüler bir adım daha atarak, "düzenle bütünleşmiş, pasifize olmuş Müslümanlığa" karşı eleştirinin asli müellifi olan radikal İslami akım temsilcilerini de aynı eleştiriye tabi tuttular. Onlara, "Afganistanlaşma tehlikesinin" yaşandığı 12 Eylül öncesinde İslam adına mücadele etmedikleri suçlamasını yönelttiler.⁹ Bu suçlamalar, kimi zaman radikal İslami hareketlerin meşruiyetini şüphe konusu yapacak ölçüde

7 Resmî Müslümanlığa karşı eleştirel tavra bir örnek: *Bizim Ocak*, "Kapitalist Kültür Emperyalizminin Keşif Kolu: TRT" başlıklı Haziran 1990 sayısında, radyo ve TV'deki din programlarında "devlete hakim olan mantığın menfaatine zarar getirecek ayetlerin hiç okunmayıp, bu mantık doğrultusunda sapınılmaya müsait ayetlerin tekrarlandığını" belirterek, amaçm "vatandaşlara devlete sadakatın 'İslami gerekçelerini' öğretmek" olduğunu saptamaktadır.

8 Yeni Düşünce'nin 22 Ocak 1988 sayısında Lütfi Şehsuvaroğlu, çeşitli cemaatlerin ANAP hükümetiyle iyi ilişkilerini, bazı bakanların, etkili kişilerin Müslümanlık adına "bir şeyler yapmaya" hazırlandığı üzerine tevatür üretilmesini konu ederek şu yorumu yapıyor: "Binakım gizli hesaplar ve kapalı kapılar ardında umut tacirliği yapıyor. Bazı isimler üzerinde spekülasyonlar yapılarak alternatif bütün çabalar kırılmak, Müslümanlar rejime entegre edilmek isteniyor." 7 Nisan 1989 tarihli Yeni Düşünce'de de Fethullahçıların denetimindeki Zaman gazetesinde Fehmi Korum'un ANAP yanlısı çizgisi eleştirilirken, "Zaman gazetesi tercihini açıkça ortaya koymalıdır: Kapitalizmi mi, İslamiyet mi?" diye soruluyor. Yeni Düşünce 29 Aralık 1989'da da "Özal, Patrikhane'nin açılışına izin verdiğini kamuoyundan saklamazken, Türkiye ve Zaman gazeteleri bu hususu okuyucularından saklamak gibi bir çaba içerisinde girerken" kendilerinin Ayasofya'nın ibadete açılması için kampanya açmış bulunmasıyla övünüyor.

9 "Bu belli çok acımasızca bir tenkid olarak görülebilir. Fakat Türkiye cezaevlerinde ülkücü gençler işkence görür ve Kur'an-ı Kerim'ler yerlere atılırken, ibadetleri engellenirken bu müslümanlar ne yapıyordu? Kaptan Cousteau'nun Müslüman olması, Garaudy'nin İslam dersleri ve Allah'ı ispatla meşgul olmadılar mı? Birkaç geri zekâ, lafları süsleyip püsleyip mütefekkir ayaklarında ahkâmı kesmedi mi?

sertleşti. 1980'lerin sonuna doğru gerçekleşen bu sertleşmenin nedenlerinden birisi, radikal İslami akım sözcülerinin, ülkücü hareketin İslami niteliğini kamu önünde sorgulamaya yönelmeleriydi. Türk-İslam ülkücüleri, söylemlerinin merkezi kavramlarını borçlu bulundukları radikal İslami geleneğin ideolojik hegemonyası altında olmanın gerilimini zaten yaşamaktaydılar. Gelen eleştiriler bu gerilimi artırdı. Ülkücülerin sertleşmesi, bu yönüyle tepkisel ve savunmacıydı. Sertleşmede atığa dönük bir yön de vardı: İslami hareketin 70'li yıllardaki pasifliği, "sıcak mücadeleden kopukluğu" işlenerek, radikal İslamcı hareketin özellikle gençlik içindeki tabanı huzursuz edilmeye çalışılıyordu. Buna bağlı olarak iletilen mesaj, gerçekten "radikal" bir İslami harekette olması gereken sokak deneyimini ve pratik siyasal mücadele gücünü/yetenegini edinmeleri için ülkücü hareketle bağ kurmalarının kaçınılmazlığıydı.¹⁰ "Hak düşünce yapısı, sarsılmaz inanı, zulüm ve haksızlıklar karşısında çelikleşmiş iradesi, yılların tecrü-

Ülkücü gençlik küfrün karşısında dikilirken onlar neredeydiler?" (Unal Altıparmak, Mamakta Bütün Mahkumlar İşkenceden Geçti, *Bizim Ocak*, Ağustos 1987, s. 18-19) "Bu ulvi mücadelede tarihinin en genç yaş ortalamasına sahip şehitlerini toprağa veren ülkücüler şehada konuyla kutsileştirdikleri davalarını binlerce gezisiyle yükseltmiş medrese-i Yusufiye'den güzellikler katarak komünist taarruza karşı mütefiksiz mücadele vermişlerdir. Bugün her vesile ile cihattan bahsedenlerin hiçbirini yanında göremeyen ülkücüler salın bu insanlara hoşgörüsünü anlayamadıkları gibi 12 Eylül idaresinin de istisnai haller dışında müsamahasını anlayamamışlardır. Bugün devletin en seçkin askerlerini gönderdiği, olağanüstü hal ilan ettiği ve milis kuvvetleri kurduğu Güneydoğu Anadolu'da asker, polisin AP'li ve MSP'li Müslümanların varlığına rağmen İstiklal marşının oralarda söylenemediği, camilere korkuyla gidildiği hatta gidilemediği resmi ağzlarla açıklanmıştır. Devleti korumakla görevli unsurların yer yer acze düştüğü bu dönemin iltifati kanlı olgunlaştırmalarıyla, gafil ve hainleriyle tatlı su milliyetçisi ve ehli keyf Müslümanlarıyla yıllarda elbette çok hatırlanacaktır." (Metin Tokdemir, 3 Mayıs'tan 12 Eylül'e, *Bizim Ocak*, Mayıs 1989, s. 6-7)

10 Köklü bir "müessese"nin reklamını andıran bu üslup, 1989 yılında ülkücülerin İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu'nda dağıttıkları bir bildiriden alınma.

besiyle, mazinin analiz ve yorumunu yapıp sağlam temellere oturtulmuş teşkilat yapısıyla"¹¹ ülkücü hareket, radikal İslami hareket tabanının aradığı adrestir; veya en azından İslami hareketlerin öncülüğünü, ağırlığını tanımları gereken bir siyasal güçtür.¹² Zaten Türklük, tarihte "İslam'ın kılıcı" olmuştu ve bu tarihsel misyon bugün Türk-İslam ülkücülerinde cisimleşmekteydi! *Bizim Dergah*, Kasım 1990 sayısında, "kendi arasında da çekişme ve çatışma halinde olan; bazı fakültelerde sol ile ortak eylem yapmaya varan yanlış tutumlar içine giren; içlerinde gerçekten İslam davasına inanmış, tertemiz gençlerin bulunduğu (İslamcı) gençlik kesiminin, sistemli ve işe yarar duruma geçmesinin, gerçek mücadele gücüne kavuşmasının ülkücü gençliğin oturmuş önderliğine bağlı görüldüğünü" yazdı. (agđ, s. 9)

İslami hareket(ler)in ülkücü harekete harşı stratejisi

Ülkücü hareketin, radikal İslami hareketle paylaştığı eleştirel ve vahdetçi söylem, bir siyasal-ideolojik ittifaktan ziyade

11 Bu stratejiyi yorumlamaya çalışan kısa bir değinme: Tanıl Bora, MÇP, RP ve "İslami Diriliş", *Dirikim*, Mayıs 1989, s. 63-64.

12 Hapishanelerdeki namılı ülkücüler de bu mesajı vermektedirler: "Bugün bizim dışımızda aksiyon haline dönüşen diğer İslami bir örgüt var mıdır? Onlardan istediğimiz güttüğümüz yolda bize destek olmalarıdır. (...) Yüz kişiyle, ikiyüz kişiyle bir olup kapalı kapılar ardında yaşanan İslami fikir hareketleri kendilerini dışarıya açmalıdır. Kendilerini reaksiyon kompleksinden kurtarıp onlar da aksiyon hale dönüşüm sağlamalıdır." (Ömer Girgeç, *Bizim Ocak Ocak* 1988, s. 9) "Ülkücü hareket (...) 12 Eylül'le birlikte sona ermemiştir, bilakis büyük bir tecrübe kazanmıştır. Allah(cc)'ın nizamını hakim kılmak gayesine gönül vermiş insanların yegane ümidi haline gelmiştir. Gerçek ameli, gerçek iktisadi bilgi ve tecrübe birikimleri açısından aynı gayeye talip olabilecek bütün cemaatlerden bir adım önde olduğumuz inkar edilemez. Eğer bu mukaddes gayeye gönül vermiş insanlar olarak, bütün insanlar aynı tecrübeleri tekrar yaşamak istemiyorlarsa, bizlerin tecrübe ve bilgi birikimimize başvurmalı, yararlanmalıdır." (Zihni Açıba, Burhan Ulucan'ın Muhammed Bahadır adıyla derlediği *12 Eylül ve Ülkücüler* adlı eserde -Cihad Yayınları, İstanbul 1990-, s. 35)

gerilimi -en iyimser bakışla esaslı bir rekabeti- davet edici nitelikteydi. Bu gerilim, sadece, Türk-İslam ülkücülerinin radikal İslami hareketi de pasifizm eleştirisinin çemberine alarak ona karşı sertleşmelerine bağlı değildi. İslami hareketin bellibaşlı unsurlarının çoğu, ülkücü hareketi hem ideolojik bakımdan, hem siyasal geçmişi ve pratiği bakımından İslam'la bağdaşmaz görüyorlardı. Bu siyasal geçmiş ve pratik, birçok İslami gruplar açısından, bağdaşmazlığın ötesinde büyük tepki ve/veya ürküntü kaynağıydı.

1989 öncesinde İslami hareketin tavrı ve beklentileri

Öte yandan, ülkücü hareket tabanındaki "İslamlaşma", elbette İslami entelejensiyanın yok sayacağı bir olgu değildi. Geleneksel ve manevi kültürel değerlerle sıkı bağları bulunan ülkücü gençlik tabanının ülkedeki genel İslami yükseliş dalgasına öncelikle ve kitlesel olarak kapılması, hem doğal, hem sevindirici sayılıyordu. İslamlaşan ülkücü hareketin, -onların da kendilerine biçtikleri misyona uygun olarak- İslami harekete dinamizm ve "aksiyonellik" katkısı sağlayacağını düşünen unsurlar da vardı. Ancak genel olarak İslami önderliklerin ve entelejensiyanın tavrı, ülkücü hareketle buluşmanın biçimini tasarlamadan önce; bu hareketin yaşadığı İslamlaşma sürecinin, onu taşıdığı siyasal-ideolojik mirasın gayri-İslami yönlerinden arındırıcı, gerçekten bütünlüklü, kayıtsız-şartsız bir dönüşüm olmasını şart koşan, ihtiyatlı bir tavidir. Türk-İslam ülkücülerinin geçmiş siyasal pratikleri ve ideolojik tutumlarıyla yaşanan İslamlaşma arasında köprü kurarak "ülkücü" kimliğinin sürekliliğini sağlamaya dönük yaklaşımı, İslamcıların ihtiyatlı bir tavırla gözettikleri "İslam'a tamamen teslim olma" koşullamasıyla çelişiyordu.

İslami önderlikler ve entelejensiya -gene genellikle-, bu ihtiyatlarını ve kuşkularını, ülkücü harekete, daha doğrusu

Türk-Islam ülkücülerine karşı sert ve açık bir cephe alışa dönüştürmediler. Ülkücü tabanı tahrik edip siyasal kimliklerini kemikleştirmelerine yol açarak, yaşanan İslamlaşma sürecine zarar vermek istemiyorlardı. İslami ideolojinin geldiği hegemonik konumun, ülkücü kitleleri son kertede İslami hareket saflarına sürükleyeceği inancı baskındı. Öte yandan, Türk-Islam ülkücülerinin -9. Bölüm'de ele alındığı gibi- MÇP çizgisiyle özdeşleşmemeleri, hatta araya özellikle mesafe koyduklarına dair işaretler, bu çizginin kendi(liğinden) iç süreciyle MHP/ülkücü hareket geleneğinden kopabileceği umudunu varediyordu. Dolayısıyla İslami önderlik ve entelejensiya, uzun bir süre, söz konusu mesafenin büyümesini teşvik etmeye dönük bir tavır benimsedi. Açık siyasal polemiklerden çok, Türk-Islam ülkücülerini başta milliyetçilik olmak üzere, "lider-teşkilat-doktrin" gibi "beşeri" önceliklere dayanan ideolojik safralarını atmaya zorlayacak ideolojik polemikler yeğlendi. Bu stratejiye, Nurcu cemaatler cephesinden tipik bir örnek verilebilir: Türk-Islam ülkücüler, Said-i Nursi'nin Türklerin İslam'la bütünleşmişliği üzerine söylediği sözleri,¹³ Bediüzzaman'ın milliyetçiliğe cevaz verdiğinin kanıtı olarak sürekli kullanmaktaydılar. Buna karşılık, çeşitli Nurcu cemaatlerin sözcüleri de yayınlarında, İslam'ın ve Bediüzzaman'ın ırkçılığı ve milliyetçiliği kesinlikle reddettiğini vurguladıkları gözlenebili-

13 "Cay-ı dikkat bir hal: Türk milleti anasır-ı İslamiye içinde en kestretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise Müslümandır. Sair unsurlar gibi, Müslim ve gayrimüslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk tائفesi varsa, Müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler, Türüdüken dahi çıkmışlardır (Macarlar gibi). Halbuki, küçük unsurlarda dahi, hem Müslim ve hem de gayrimüslim var. Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et! Senin milliyetin İslamiyetle itirizac etmiş, ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvusun! Bütün senin mazideki mefahirin, İslamiyet defterine geçmiş. Bu mefahir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveleleriyle, clesiseleriyle o mefahiri kalbinden silme!" *Mektubat*, s. 323-324.

yordu. Ülkedeki bellibaşlı Nurcu cemaat önderlerinden Erzurumlu Mehmet Kırkinci, 1987'de *İrkçı Bölücülüğe Karşı İslam'da Birlik* (Cihan Yayınları, İstanbul) başlıklı bir polemik kitapçığı yayımladı. Bu kitapçıkta "Kırkinci Koca", Bediüzzaman'ın "rabita-yı diniye yerine rabita-yı milliye ikame edilmez" saptamasını öne çıkararak, kesin bir ırkçılık-milliyetçilik reddiyesi ortaya koydu. "Kavmiyetçilik davası güdenlerin, oruç tutsalar, namaz kılsalar bile cehennemde iki dizi üstüne çökecekleri"ni ayet ve hadislerle "kanıtladı";¹⁴ "ırkçılık ve Türkçülük fitnesinin Hristiyan Avrupa tarafından İslam alemine sokulduğunu" anlattı; milliyetçilik vd. "unsuriyetçiliğin" toplayıcı ve birleştirici olamayacağını, buna karşılık İslamiyetin toplayıcı, birleştirici olduğunu şu örnekle savundu: "...şarktaki din ve mukaddesatına bağlı bir Kürt kardeşimiz 'Ben Türk değilim' diyebiliyor, fakat ben 'Müslüman değilim' diyemez, demesi vaki değildir".¹⁵

1987/1988 döneminde, radikal İslami hareketin özellikle İran devrimine merkezi önem veren bazı unsurlarının, ülkücü harekete karşı bu evrede ilke olarak sert bir reddiyeci tavır aldıklarına da değinmek gerekir. Bu gruplar, "devletin ülkücüleri bu kez solcular yerine Müslümanlara karşı sivil kolluk gücü olarak kullanacağı" düşüncesini gündeme getirmişlerdir.

14 Kırkinci'nin, milliyetçiliğin İslam'da reddedildiğini kanıtlamak için aktardığı, oldukça "hakaretatmız" bir hadis: "Bir kimsenin cahiliye adetine, kavim ve kabilesine intisap ederek (onlardan yardım talep ettiğini) ve onlarla şerellendiğini duyacak olursanız ona: 'Babanın bilmesinneyini ısır!' deyiniz. Ve bunu açık açık söyleyerek, ima ve kinayede de bulunmayınız." a.g.e, s. 55.

15 İslamcı araştırmacı İhsan İşık da *Bediüzzaman Said Nursi ve Nuruçluk* adlı kapsamlı çalışmasında (Ünleni Yayınları, İstanbul 1990), Said Nursi'nin milliyetçilik ideolojisini kabul etmediğini saptamaktadır (s. 105-108).

Ülkücü hareketteki İslamlaşmaya “özel ilgi” gösterenler

İslami gruplar ve entelejensiya içinde, ülkücü hareketteki İslamlaşma ve ideolojik-siyasal değişim sürecinin hal-i hazırındaki durumuyla daha barışık olan unsurların varlığından söz etmiştik. Bu gruplar ve entelejensiya kesimleri, ülkücü hareketle belirli bir ilişki ve iletişime sahip siyasal-ideolojik geleneklerin iz sürücüleridirler. Söz konusu geleneklere bağlı olarak, ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecine bakışları ve verdikleri “ekstra prim” de farklıdır. Bir uçta, İslami harekette genelde benimsenen ihtiyatlı ve eleştirel tavrın sadece biraz yumuşatılmasını isteyenler varsa; diğer uçta, ülkücü misyonu, geçmişine dönük eleştiriye de fazla ileri götürmeden sahip-lenenler vardır. İkinci anılan ucun belirgin örneği, Necip Fazıl Kısakürek’in izleyiciliğine soyunan bir grubun yayımladığı *Ak-Doğuş* dergisidir. *Ak-Doğuş*cular “ülkücü hareketin tabanı ve tavanındaki İslami gelişim ve değişim sürecini sabir ve içtenlikle desteklemek gerektiğini” savunuyorlar.¹⁶ Bu “sabir

16 *Ak-Doğuş*’un Aralık 1989 sayısında yazılanlar (s. 22) bu grubun ülkücülere karşı politikasını özetliyor: “Ülkücülerin, 12 Eylül öncesinin kavga ortamında politikalarını düzen destekli silahlı bir hareket çerçevesinde belirlemeleri, yapacağı iş bitince sıra işi bitirilene gelen olanın misali, düzen tarafından en keskin zulüm ve kâhpelikle mukabele görmüştür. Buysa, geç de olsa suurun acı bir tecrübeyle yerleşmesine vesile olmuştur. Artık denize tekrar düşseler bile, kâhpe ve zehirli yılanı sarılmayacaklar, daha da açık ifade edersek, bundan sonra düzenin sivil polisi olmayacaklardır ülkücüler. (...) Ne demek İslamcı-ülkücü aylanlığı? (...) Ülkücü kardeşlerimizin ‘daha önce kafir miydik’ tarzındaki halde kırgınlık ve kızgınlığına yol açmak, uyuyan fitneyi uyandırmak değil de nedir? (...) Ülkücü hareketin en üst kademesine yöneltilmiş kimi ithamlara, kesinkes haksızdır demek de çözüm değil. (...) Ülkücü hareketin tabanı ve tavanındaki İslami gelişim ve değişim sürecini sabir ve içtenlikle desteklemek gerektiğine inanıyoruz. Birtakım gelişmeler şimşek hızıyla gerçekleşmeyebilir. Bu şecple, ülkücü hareketin tavanındaki müsbet fakat sancılı gelişmeler karşısında, hareketin tabanından da üstlerine dair net ve keskin bir cevap beklemek safdillik olacaktır. (...) Şimçli, yersiz çıkış ve inatlaşmalarla diyalog ve dayanışma umudunu söndürmenin değil, olanca politik hünerimizi göstererek birleşme gayretine girmenin günündeyiz.”

ve içtenlik", Necip Fazıl Kısakürek'in 1977'den sonra ülkücü harekete yönelik olarak aldığı ideolojik ve siyasal tavrın uzantısıdır. Kısakürek, İslami uyanışın merkezinde Türkiye'yi gören "Büyük Doğu" idealini MHP çizgisiyle ("bile") ideolojik bakımdan telif edebilmişti; Türk-İslam ülkücülerinin söylemi, çok daha pürüzsüz bir uyarlanmayı mümkün kılıyor. Onun "beyin ve kalp merkezi olarak Milli Türk Talebe Birliği - akıncılar- ile, motor ve adale kuvveti olarak ülkücüleri biraraya getirme" tasarımı da, Türk-İslam ülkücülerinin siyasal kişiliğinde eskisinden çok daha uygun, hattâ bu bileşimi cisimleştirdiğini iddia edebilen bir partnere kavuşmuş durumda. En azından, Kısakürek'in düşünsel mirasını sıkı disiplinli, faşizan, eylemci bir grup inşa etmeye elverişli biçimde derleyip yeniden üreten¹⁷ Salih Mirzabeyoğlu'nun yönetimindeki Ak-Doğuş, böyle bir ideolojik ve tarihsel uygunluğa vurgu koyuyor. Ak-Doğuş, İslami hareket içinde oldukça marjinal bir grup;¹⁸ dolayısıyla ülkücülere açtığı büyük kredi çok istisnai ve "karşılıksız"...

Değişik mülahazalarla hareket edebilen birey ve grupların dışında, Türk-İslam ülkücülerine Ak-Doğuş ölçüsünde açık kredi vermeseler bile hoşgörölü ve tahammüllü yaklaşan iki "gelenek"ten veya "çevre"den söz edilebilir. Nurettin Topçu'nun çıkarmış olduğu *Hareket* dergisi çevresi ile, 1960'ların *Yeniden Milli Mücadele* dergisi ve Milli Mücadele Birliği örgütlenmesinden gelen gruplar. Her iki gelenek de esasen İslami hareket dairesi içinde yer almış, MHP çizgisiyle polemik içinde bulunmuş; fakat daima onunla belirli bir iletişimi korumuş, ülkücü

17 Mirzabeyoğlu'nun, Necip Fazıl'ın 1970'lerde yayımlanmış güncel politika yazılarını toplayarak yaptığı derlemeye *Kavgam* adını vermesi ilginçtir! (2 cilt, İhla Yayınları, 1987)

18 *Nokta* dergisinin 1 Nisan 1990'da Ak-Doğuş'u "Şariat İçin Silahlı Mücadele" manşetiyle kapak yapması ve derginin bu sayısının toplanması, gruba capıntı çok ötesinde namı ve itibar sağladı.

hareketi zaman zaman "hısım" görebilmiş geleneklerdir.

Hareket çizgisinde, Cumhuriyet döneminin Türkçü-milliyetçi akımlar sarmalındaki bellibaşlı isimlerden olan ve Anadolucu kanatta yeralan Nurettin Topçu'nun damgası vardır. Anadoluculuk Topçu daha sağken bir ideolojik-doktriner kimlik olma özelliğini yitirmişti. Buna karşılık Topçu, milliyetçi akım içinde İslam'ın ancak ahlaki-manevi bir "milli kültür unsuru" olarak görüldüğü dönem(ler)de, İslam'ı "esas" sayan, "esas"ıyla benimseyen bir arayışa öncülük etti. Tasavvufun canlı toplumsal ve kültürel işlevselliğini, şeriatın İslam'ın otoritesinin mutlaklığını gözetken özünü bağdaştırmaya çalıştı. Özellikle MHP'nin hegemonyasına giren milliyetçi camia içinde oldukça marjinalleştiği 1966-1975 döneminde, anti-kapitalist bir İslam anlayışı vaazetmeye yöneldi. *Hareket* dergisini 1970'lerin sonuna dek çıkarmayı sürdüren izleyicileri, Topçu'nun "Anadolu-İslam cemaatçiliği" kavramlaştırmasını, devlete ve bürokrasiye karşı sivil topluma vurgu koyan daha radikal ve milliyetçi olmaktan çok İslamcı bir çizgiye doğru evriltiler. Topçu'nun öğretisindeki faşizan etmenlerin ise önemli ölçüde gerilediği söylenebilir. 6. Bölüm'de de değinildiği gibi, Topçu ve *Hareket*'in çizgisi ve birikimi, potansiyel olarak ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecinin ideolojik gıdasını layıkıyla sağlayabilecekken, en azından siyasal etkisizliğinden ötürü, pek "farkedilemedi". Ancak bu çevre açısından, ülkücü tabandaki İslamlaşma elbette farkedilmeyecek, önemsenmeyecek gibi değildi. "Çevre" derken, bu ekibin hele 1980'den sonra merkezi, sıkı bir örgütselliğe sahip olmadığını belirtmek gerekir. Kendilerini daha geniş ve çoğulluk içeren İslami platformlarda ifade eden kişilerin oluşturduğu bir ilişki ağından söz etmek daha doğrudur. Yazarlar Birliği, bu unsurların kendilerini en yoğun biçimde ifade imkanı bulduğu platformlardan birisidir. Sıkı bir doktriner bütünlükten de söz etmek zordur. *Hareket*'te çerçevesi çizilen

fikriyatın İslami entelejensiyada 1980'li yıllarda gerçekten cisimsiz, merkezsiz, kadrosuz, taşıyıcısız bir çizgi olarak ağırlık kazandığı söylenebilir. Bu "çizgi"yi en fazla temsil ettiği söylenebilecek isim de, herhalde D.Mehmet Doğan'dır.¹⁹ Söz konusu "çizgi"den dolaysız veya dolaylı etkilenen İslami aydınlar, ülkücü hareketteki İslamlaşmayı, düzen karşıtı, anti-kapitalist söylemi büyük bir umutla izlemekte; sert eleştirilerden uzak durup, arada sırada ülkücü yayın organlarına katkıda bulunurken, bu sürecin derinleşmesini ummaktadırlar.

Milli Mücadeleciler ise, son derece sıkı bir örgütlenme geleneğine sahiptirler; buna karşılık zengin, derinlikli, en önemlisi özgün bir düşünsel-teorik çizgiye sahip oldukları söylenemez. Temel tezleri, Cumhuriyet'in kuruluşuyla sonuçlanan bağımsızlık savaşının başlangıç ve gerçek amacının İslami bir düzen kurmak olduğudur. *Yeniden Milli Mücadele* dergisinin adı, amacından saptırılan milli mücadeleyi yeniden bu amaçla başlatıp sürdürme hedefini yansıtır. 60'lardaki, "kozmpolit-Yahudi Batı kültürü"ne karşı bir demagojiye yaslanan ortalama anti-komünizmden pek ötesini geliştir(e)meyen Milli Mücadeleciler'in özgün yönü; salt komünistlere tepki göstermekle sınırlı kalmayan eylemci bir çizgiyi savunmuş olmalarıydı. Bu militan-eylemci kimlik, Milli Mücadele Birliği'nin "sağın Dev-Genç'i" olarak vaftizine²⁰ yol açacak ölçüde hızlı bir şekilde boy verdi; ancak kalıcılışamadı. Milli Mücadelecilik, 70'li yıllara eylemci bir kitlesel yapı değil, ağırlıkla AP vd. partiler içinde örgütlenen, sıkı bir örgütsel

19 D.Mehmet Doğan, 1975-1980 döneminde *Hareket* dergisinin sürükleyici isimlerindenidir. Bu dönemde Ali Bulac, Hüseyin Hatemi, Beşir Ayvazoglu gibi isimler de zaman zaman *Hareket*'e yazmışlardır... D.Mehmet Doğan'ın, 1975'ten itibaren pek çok baskı yapan ve kapsamlı bir resmi ideoloji eleştirisi içeren eseri: *Batılılaşma İhaneti* (6. baskı), Birlik Yayınları, Ankara 1980.

20 İsim babası, siyasi polis yaklaşımıyla kaleme aldığı *Solda ve Sağda Varuşanlar* (Akis Yayınları, Ankara 1971) kitabıyla Metin Toker'dir.

çekirdek devretti. Bu masonik örgütsel ağ da 70'lerde ve 80'lerde reformist-radikal ayrışmaları ve kopmalar yaşayarak "birliğini" yitirdi, çok-merkezlileşti. "Eylemcilik" etmeni, bu geleceğin özellikle radikal unsurlarının daima ülkücü harekete özel bir ilgi duymalarına yol açmıştı. 60'ların sonlarında, eylemcilik iddiasındaki iki hareket arasında siyasal rekabet koşulları vardı. Ülkücü hareketin bu yolda aldığı mesafeyle, Milli Mücadeleciler'i olmasa da onların "aksiyonerlikle" ilgili iddialarını kısa sürede bertaraf etti. Bu nokta bir gerilim unsuru olmaktan çıktı. İdeolojik bakımdan ise, Milli Mücadeleciler, ülkücülere yönelik olarak gerçek çözümün İslam'da olduğunu vaazeden bir polemik yürüttüler.²¹ 1980'lerde ülkücü hareketteki İslamlaşmanın, bu gelenekten gelenlere bir tür "haklı çıkma" hissi verdiği ve Türk-İslam ülkücülerine sempatiyle bakmalarını getirdiği açıktır. Her iki kesimin İslamcılığının eklektisizmle malul olması da, yakınlaştıran bir negatif unsur sayılabilir! Bu gelenekten gelen kimi bireyler ve "öbekler", ülkücü yayın organlarına katkıda bulunarak veya (Milli Mücadeleciler'in 70'lerde edindiği klientelist "töre"ye uygun biçimde) kimi konularda somut siyasal işbirliği yaparak Türk-İslam ülkücülerine destek vermekteler.

İslami entelejensiyanın ve önderliklerin kimi unsurlarının, Türk-İslam ülkücülerinin eylemci karakterlerini İslam adına sahiplenme (veya bundan yararlanma) arayışında olduğunu belirtmiştik. Bu arayış, anılan geleneklerden gelenlerde daha belirgin gözlemlenebildiği gibi, bağımsız veya bireysel örnekler de vardır. İslamcı bir yazar olan Ömer Lütfi Mete'nin ülkücülere

21 Yeniden Milli Mücadele dergisi 6 Nisan 1971 tarihli sayısında şöyle yazmıştı: "En katı ırk görüşüne meftun olanlar İslam'ı öğrenmeyi vecibe telakki ettükçe İslam'ı, karşılaşılan her hadiseyi çözmeye, hem de doğru olarak çözmeye elverişli tek düşünce metodu olarak anlamaya başlayacaklardır. Sözde Türkçülük cereyanının manasını idrak edip, kendilerini bekleyen vazifeleri kavrayabileceklerdir." (Aktaran: Metin Toker, *age*, s. 112)

yaklaşım biçimi, söz konusu arayışa tipik bir örnektir. Ö.L. Mete'nin hazırladığı, 18 Mayıs - 1 Haziran 1990 arasında *Yeni Düşünce*'de yayımlanan "Tasavvuf ve Aksiyon" başlıklı yazı dizisinde, ülkücü hareketin eylemci gelenegini ve potansiyelini "harcamama" kaygısı odaktadır. Üzerinde durulan soru şudur: "Belli dinamik kadrolar 12 Eylül'den sonra tasavvufa yönelirken, bir bakıma aksiyondan mı kaçıyorlar?" Bu soru etrafında, ağırlıklıla ülkücü camianın kastedildiği "dinamik Müslüman kesim" in beş farklı tavrı tanımlanır: "1- Tasavvufa kayıtsızlıkla beraber, yakın geçmişlerindeki temel istikameti şu veya bu ölçüde sürdürenler... 2- Bir tasavvufi ekole bağlanmakla beraber aksiyoncu karakteri sürdüren ve kendi yakın geçmişiyle barışık kalmaya devam edenler... 3- Bir tasavvufi ekolu benimseyerek kendi yakın geçmişiyle beraber aksiyoncu karakteri reddedenler... 4- Bir tasavvufi ekolu benimsedikten sonra, kendi yakın geçmişini özellikle metot planında reddederken, daha değişik bir aksiyoncu anlayış arayanlar... 5- Herhangi bir tasavvufi ekolu benimsemediği halde, yine kendi yakın geçmişini reddederek, genel inanç sistemini güdebileceği başka metot ve hareket arayışına girenler." Yazıda sorun, "tasavvufu aksiyoncu karakterle bağdaştırmak" olarak konmaktadır. Bu çerçevede, İslam'da "cihad" ın çok daha kapsamlı boyutunu oluşturan "büyük cihad" ın (insanın nefsiyle mücadele ederek ona hakim olması); "küçük cihad" a (kâfirlerle savaş) göre öncelikli veya ön şart sayılamayacağı üzerinde durulur. Bu yorum, "tasavvuf davası gütmek" adına, "önce iç aksiyon (yani büyük cihad) diyerek yakın geçmişteki fonksiyonlarını (yani küçük cihadı) reddedenlere" eleştiri niteliğindedir. Müslüman birey, "düşmana karşı son derece şiddetli olarak aksiyoncu kimliğini; kendisinden olana ise son derece yumuşak ve merhametli kimliğini" bünyesinde bağdaştırabilmelidir... Bu arayışta ülkücülerin verebileceği katkıyı önemseyen Ömer Lütfi Mete ile Türk-İslam ülkücüleri ara-

sında, oldukça iyi bir hukuk mevcut. Ülkücü hareketin pek az İslamcı aydınla kurabildiği bir hukuk bu. Ülkücülerin 17 Mart 1989'da yayımlanan "TRT'yi protesto" duyurusuna imza koyan isimler arasında, İslamcı kimliği belirgin olan tek aydın Ö.L. Mete idi; *Yeni Düşünce*'nin "12 Eylül ve Ülkücüler" konulu roman yarışmasında da birincilik ödülüne kendisi layık görüldü.²²

Ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecinin, gruplardan, geleneklerden bağımsız olarak, taşradaki İslami cemaatlerin özellikle genç kesimlerinde genel bir sempati ve onay gördüğü de söylenmelidir.²³

İslami hareketin beklentileri bağlamında Türk-İslam ülkücüleri ile MÇP arasındaki mesafe

Türk-İslam ülkücüleri ile Türkeş ve MÇP'nin "İslam politikaları" arasındaki farklılık, İslami hareketin, ülkücülerin İslamlaşmasına ilişkin stratejisine güç veriyordu. Türk-İslam ülkücülerinin MÇP'den uzak durmaları, hatta İslami mücadelenin parti çerçevesine sıkıştırılamayacağını dile getirmeleri (bkz. 9. Bölüm); İslami entelejisiyanın ülkücüler hakkındaki en karamsar unsurlarına bile, kapsamlı bir "İslami arınma" süreciyle karşı karşıya olduklarını düşündürüyordu. Reel politik hesaplar yapanlar açısından, Türk-İslam ülkücülerinin MHP geleneğiyle bağlarını tamamen kopararak İslami hareketle bütünleşmeleri umudu bile gerçeklikten uzak görünmüyordu.

Gerçekten, Türkeş ve MÇP çizgisiyle Türk-İslam ülkücüleri

22 Ömer Lütfi Mete, *Çığlığın Ardi Çığlık*, Yeni Düşünce Yayınları, Ankara 1990.

23 Ülkücü köy öğretmeni C.Y.'nin bir söyleşide söyledikleri, bu "hava"yı yansıtır: "Bugün Ülkücü hareket eski tecrübeleriyle birlikte diğer İslami cemaatlerle elele verirse çok şey başarılabilir. Bazı cemaatler aynen şunu söylüyorlar: 'Ülkücüler de diğer cemaatlerle birlikte hareket ederlerse düzenin sonu geldi demektir'. Biz de 'inşallah öyle olur' diyoruz." (Mesele, Mayıs 1990, s. 19)

arasındaki mesafe, salt teoride ve söylemde değil, somut siyasal olaylarda da açık çelişmelere yol açacak boyuttaydı. Örneğin 1987 başında Müslüman üniversitelilerin başörtüsüyle derslere girebilme hakkı için yaptıkları gösterilerde, o dönemde MÇP yönetimindeki "muhafazakârların" belirli bir ağırlığa sahip bulunduğu *Yeni Düşünce* "gerçek Müslümanlar oyuna getirilmek isteniyor. TKP türban olayını körüklüyor. Amaç, inananlarla devletin arasını açmak" yorumunu yapmıştı.²⁴ Oysa üniversitelerdeki Türk-Islam ülkücüleri (tam da "devletle inananların arasını açmayı" hedefleyerek), türbanlı kız öğrencilerle birlikte basın toplantısı düzenliyor ve açlık grevlerinin örgütlenmesinde etkin yer alıyorlardı.²⁵

Kasım 1988'de yapılan kongrede Türk-Islam ülkücülerinin ve önderleri Muhsin Yazıcıoğlu'nun MÇP'ye girerek, 1989

24 16 Ocak 1987, *Yeni Düşünce* iki hafta önceki sayısında ise "Başımızı açmıyoruz!" manşetini almıştı.

25 1989 ilkbaharındaki başörtüsü olaylarında *Yeni Düşünce*'de ve *Bizim Ocak'ta* yazılanların karşılaştırılması, Türk-Islam ülkücülerinin MÇP'yle "birleştiği" dönemde bile somut siyasette bu mesafenin kapanmadığını açık seçik gösteriyor: "Bugün ülkücü hareketi yeniden sokaga dökmeye hesapları yapılmaktadır. Bazı nihraklar başörtüsü olayının önemini istismar ederek ülkücüleri çeşitli çatışmaların içine çekme provaları yapabilirler. Hiçbir ülkücü kontrolü kendilerinin dışındaki bir olayın içine girmemelidir. Zaten başörtüsü meselesi de fevri ve içgüdüsel çıkışlarla çözülemez. Bu çıkışlar aksine, tepkileri istismar etmek isteyen egemen güçlerin işine gelecektir. Bazı çevreler 'zinde güçleri' tekrar görev başına çağırabileceklerdir." (Sistem ve İnsan, *Yeni Düşünce*, 17 Mart 1989) "Mücadele azmini 12 Eylül 1980 sabahı rafa kaldırmış, fakat bugün olmuş ya da olacak bütün eylemlerin arkasında MIT'in, TKP'nin, hükümetin, İran'ın parmağını arayışı 'provokasyon tacirleri' (...) baş suçludur! Çünkü onlar, hakim güçlerle karşı karşıya gelmeye cesaret edemedikleri için veya başörtüsü mücadelesini fiktren ve kalben reddettikleri için bu nahoş yola başvurarak mücadeleyi sabote ederler. (...) Bir gün 'laik düzene yakışmıyor' gerekçesiyle hoparlörle ezan okunması yasaklansa veya camilerimiz kapatılsa, evlerinize karışmıyoruz ya, gidin orada namaz kılın' dense, veyahut da 'döviz heba olmasın' diye hacca gitmemiz engellense, 'annun karışmayalım, işin içinde ajanlar var' deyip sessiz mi kalacağız? (...) Bu teorinin 'vur ağzına al lokmayı' tipindeki Müslüman yetiştirme çabasının ürünü olduğu herkesçe bilinmek zorundadır." (Servet Avcı, *Başörtüsü Mü Başbelası Mı?*, *Bizim Ocak*, Nisan 1989, s. 6-10)

ilkbaharından itibaren partide ve örgütte ağırlıklarını artırmaya başlamalarının, İslami hareketin iyimser beklentilerini sarstığı söylenebilir. Bu saptama paradoksal görünebilir. Çünkü Türk-İslam ülkücülerinin duhulüyle MÇP'nin İslami kitlelere dönük mesajları hem daha yoğunlaştı; hem de bu yoğunlaşmayı gerçekleştiren kadronun "ihtisasından" dolayı daha "samimi" ve rafine bir hal aldı. Muhsin Yazıcıoğlu, RP genel sekreteri Oğuzhan Asiltürk'le birbirlerine çok mültefit davrandıkları bir panelde, "bir İslami diriliş oluşması, İslami şuur oluşması için 'ben Müslüman Türküm' diyen bütün insanlar parti ve dernek ayrımı gözetmeden güçbirliği yapmalıdır" düşüncesini dile getirdi.²⁶ Fakat ülkücü hareket tabanındaki İslamlaşmanın tavana yansıması anlamına gelen bu gelişme, İslami hareketi hem reel politik ve taktik açıdan, hem de ideolojik açıdan tedirgin etti. Türk-İslam ülkücülerinin ağırlıklı olduğu bir MÇP'nin İslami kitleler açısından cazip olabileceğinin düşünülmesi, onu İslami önderliklerin gözünde rakip durumuna getiriyordu. İslam'a ilişkin ideolojik farklılıkların MÇP bünyesinde hâlâ varlığını sürdürmesine rağmen,²⁷ bu bir "tehdit" durumuydu. Bu tehdit salt İslami mücadelenin önderliğine ilişkin kaygılara değil, ülkücü hareketteki İslamlaşmanın "sıhhatine" yönelikti. Türk-İslam ülkücülerinin

26 Cumhuriyet, 8 Nisan 1989.

27 1989'da gene *Yeni Düşünce* sayfalarına yansıyan küçük bir polemik, süren ayrışmayı göstermesi bakımından ilginçtir. *Yeni Düşünce* 10 Mart 1989 tarihli sayısında, 1988 ramazanında Yunanistan'a gittiklerinde "Yunanistan'daki Türklerin dini bakımdan Türkiye'dekilere oranla daha özgür olduklarını" belirten konuşma yaparak "Yunanistan'a siyasi malzeme veren" Naksibendi İskenderpaşa cemaatinden İki vaizin tutumunu ve bu cemaatin yayımladığı *İslam* dergisini çok sert bir şekilde eleştirdi. Türk-İslam ülkücüsü Ali Billir, *Yeni Düşünce*'nin 19 Mayıs 1989 tarihli sayısında, başka bir konuyla ilgili olarak yayımladığı "Hamdi Mert'e Acı Mektup"unda eleştirilen bu görüşlerin aynısını savundu: "Acı gerçek şudur ki, bu ülkenin Müslümanları, Yunanistan'daki esir Müslüman - Türklerden çok daha fazla esir durumundadırlar. Bunun aksini söylemek ve iddia etmek gerçek fitnenin ta kendisidir."

MÇP'yle kesin olarak bütünleşmeleri, onların salt siyasal kimliklerinden değil, eski ideolojilerinden de İslami doğrultuda tamamen "arınacaklarına" dair umutları zayıflattı. Ülkücülerin sonuçta gene "eski tağuti yapılanmaları"na bağlı kaldıkları kanaati yayıldı...

Çelişkiler, polemikler ve tırmanan gerilim

Ülkücü camiada İslam'ın algılanması temelinde ortaya çıkan ayrışmanın, en azından görüntü itibarıyla keskinliğini yitirmesi, İslami odakların Türk-İslam ülkücülerine karşı ta-kindıkları tahammüllü ve sabırlı tavrı aşındıran bir etki yarattı. Kimi çevreler -yukardaki kesimde ele aldığımız gibi-, hoşgörülü bir tavrı bu gelişmeye rağmen sürdürmeye yatkındılar. Ancak, Türk-İslam ülkücülerinin İslami söylemindeki demagogik içeriğin altını çizen ve bu söylemin teşkilatın dağılmasını önlemek amacıyla, taktik kaygılarla türediğini (en azından tamamıyla "doğal", samimi saiklere dayanmadığını) düşünen radikal gruplar, seslerini yükseltme fırsatı buldular. "Salt İslami" bir siyasal kimliği benimsemiş olan eski ülkücüler bu koroya özel bir hassasiyetle katıldılar. İslamcı literatürün genelinde, ülkücülerin İslami söylemi içindeki çelişkilere ve milliyetçi etmenlere işaret eden polemikler yoğunlaştı. Bu ortamda, Bursa hapishanesinde ülkücülerle Müslüman bir grup arasında başgösteren gerginlik, 1989 yazında ciddi bir saflaşmanın doğmasına yolaçtı.

Bursa hapishanesi olayı ve "bildiriler savaşı"

Bursa Özel Tıp hapishanesinde yatan, Hizbullah çizgisine bağlı Müslüman grup, dört eski sosyalistin yanısıra çok sayıda eski ülkücünün katılımıyla kalabalıklaşmıştı. Bu gruba katılan ülkücülerin başını Bursa bölgesindeki "rütbeli" isimlerden

(bir idam ve 36 yıla hükümlü) Mehmed Sünbül'ün çekmesi, hapishanedeki ülkücü grubu çok sarsmıştı. Sünbül, 1989 ilkbaharında *Milliyetçi Miyiz? Müslüman Miyiz?* adlı bir broşür yayımladı. Broşürde, ülkücü hareketi İslami açıdan titiz ve sert bir eleştiriye tabi tutarak milliyetçiliğin İslam'la kesinlikle bağdaşamayacağını ortaya koyuyordu.²⁸ Bu broşürde söylenenler kadar söyleyenin kimliği de, Bursa hapishanesindeki Türk-İslam ülkücülerinin büyük tepkisine neden oldu. Mayıs ayı sonunda, hapishane yönetiminin de "pasif destek" verdiği ülkücüler, azınlıkta olan Hizbullahçıların kaldığı koğuşlardan birine baskın düzenleyerek el koydular. Böylece Hizbullahçıların "hayat sahasını" daraltmış oluyorlardı. Ardından, "Bursa Özel Tip Cezaevi Ülkücülerini" adına 136 imzalı bir açıklama yaparak, 12 Eylül öncesinde yalnızca kendilerinin "İslam ve Allah adına" savaşarak ölümü göze aldıklarını vurguladılar, "Müslüman" kimliğine sahip çıkılar.²⁹

28 Sünbül'ün broşüründen (veya risalesinden) bazı parçalar: "(Türk milliyetçiliği) Batılı kafirler tarafından İslam milletinin vahdedini bozmak için atılan kavmiyetçilik fitnesinin Anadolu'daki tezahürü(dür)." (s. 7) "Türk milliyetçiliği ideolojisinde doğrunun ve güzelin tespitinde vahiy esas alınmamaktadır, ilkel bir (ulusal) egoizm revaçtadır." (s. 8) "Türk milliyetçileri, İslam dininin yayılmasına, hakimiyetine ve kültür birikimine büyük bir darbe vurmuş, İslamı yurdunu yıllarca talan ederek kan ve zulme boğmuş azıllı kafir Cengiz Han ile 'Türklükle olan alakasından dolayı' övünürler, Türk büyüğü olarak kabul ederler, bu nedenle de ona tazim ederler. Halbuki kafiye tazim eden bir Müslümanın dinden çıkacağı sabittir." (s. 9) "Bir Müslüman dinin İslam, ideolojisi ise sudur (milliyetçilik, solculuk, kapitalistlik vb.) diyemez. Her Müslümanın ideolojisi de onun dinidir." (s. 12) "Müslüman isminin haricinde başka isimleri almak, özellikle ideolojik terimlerle sıfatlanmak asla caiz değildir." (s. 22) "11a-yı Kelimetullah davası kavimlerin değil uhulhis müminlerindir. (...) Yarısından fazlası şeriat nizamına karşı olan günümüzdeki Türklerin, yarım İslam nizamını savunacaklarını hiç kimse kesin bir şekilde iddia edemeyeceği gibi, geriye kalan kesiminin de irtidat etmeyeceğini garanti edemez." (s. 14-15) "Tebliğle öncelik kavme değil çevreyedir." (s. 18)

29 Bu açıklamadan bazı bölümler: "Bizler, 12 Eylül öncesi hemen hepsi mürted olan komünistler ve onların safında şu veya bu sebepten dolayı yer alan birçok 'güç'e karşı şerefli bir mücadele verdik. O günkü şartlar ve zaman zaman nefsi müdafaa durumunda kalınan bazı yanlış anlama ve değerlendirmelere yol açtı. Oysa

Bu bildiri, ülkücü hareketle İslami hareket arasında, Bursa'dan bütün hapishanelere ve dışarıya yayılan bir "bildiriler savaşı"³⁰ başlattı. Bursa, Çanakkale ve Gaziantep hapishanelerindeki, radikal İslami harekete katılmış olan eski ülkücüler arka arkaya karşı bildiriler yayımladılar. Kimi İslami dergiler, bu bildirilerin yazarlarını tanıtırken "sabık ülkücü" tanımını kullandılar. Ardından, Bursa, Çanakkale ve Gaziantep özel tip hapishanelerinden 32 eski ülkücü mahkum "*Ülkücü Mustaz'aflara Davet*" başlığıyla ortak bir basın açıklaması yaparak "Aleksander Borjenskiy ve Moiz Kohen gibi Avrupalılar tarafından içimize sokulan, birçoğumuzun imanının çalınması neticesi doğuran 'Türk milliyetçiliği davası' adlı kavmiyetçilik fitnesinin her çeşidini ve milliyetçilik kavramıyla özdeşleşmiş ülkücülük sıfatını" reddettiklerini, "Müslüman" adı haricindeki isimlerle vasıflanmayı kabullenmeyeceklerini" ilan ettiler.

Birkaç ay sonra Nazilli E tipi hapishanesinden bazı "sabık" ülkücüler de bu doğrultuda bir bildiri yayımladılar.³¹ Bütün bildirilerde, ülkücüler içindeki "kendisine Müslüman diyen" unsurlar gözetilerek; onları "kazanma" kaygısını yansıtan "aydınlatıcı" bir üslupla, ülkücü hareketin eylemi ve ideolojisi ile gayri-İslami olduğu savunuluyordu. Özellikle "başbuğ"un siyasal kimliği ve ideolojik söylemi buna kanıt gösterili-

ki hareketimiz anti-komünist yahut herhangi bir düşünceye karşı reaksiyoner bir hareket değildir. (...) Daha dün vatanınız Babrak Karmal'ların avucuna düşürölmeye çalışırken, evlerinde oturmayı görev bilenlere aldırılmayan ülkücüler sokaklarda ellerinde derme-çama silahlarıyla vuruşmuyorlar mıydı? Dün ülkücüler 'İçamınız aksa da zafer İslam'ın' diye haykırarak şirk düzeninin sehpalарına dillerinde 'Allah' lafzı ile yürümediler mi?' (Bizim Ocak, Ağustos 1989, s. 10-12 ve Yeni Düşünce, 28 Temmuz 1989)

30 Ercan Yaşa, Ülkücü-İslamcı Bildiriler Savaşı, *Dirikim*, Eylül 1989, s. 78-79.

31 Bütün bu bildiriler için bkz.: *Bu Meydan*, Ağustos 1989, s. 78-79 ve Kasım-Aralık 1989, s. 59.

yordu.³² Türk-Islam ülkücülerinin bu zayıf noktası; onların gerçekten İslami sayılmalarının, MHP/MÇP çizgisinden kopmalarına bağlı olduğu mesajını işleyen kampanyanın ağırlık noktasıydı.

Bildiriler savaşının "dışarıya" yansıması, polemikler ve ülkücü hareketin tavrı

Bu tartışma elbette dışarıya da yansıdı. İslami hareketin ve ülkücü hareketin yayın organlarında polemikler yer aldı. Oldukça sertleşen bu polemiklerde³³ radikal İslami dergiler, son kertede İslam kulvarında cereyan eden tartışmanın "ev-sahibi" olmanın rahatlığıyla hareket ettiler. Ülkücü hareketin tabanındaki İslami yönelişi gözeterек, bu yönelişle MHP

32 Çanakkale Özel Tıp hapishanesinden eski ülkücü 8 mahpusun "Çanakkale Cezaevi Müslümanlarından Bütün Ülkücülere" başlıklı açıklamalarından: "Ülkücü hareketin liderini, ideolojisini ve yapılanmasını, en az şu anki ülkücüler kadar bilmekteyiz. Fakat Yeni Düşünce'deki (Bursa cezaevi ülkücülerinin yayımladığı) bildiriyle, hareketin "ekabir" kanadının söylemi arasında herhangi bir ilişki kuramadık! (...) ...bildiri sahibi ülkücülerin iddia ettikleri gibi ülkücü hareket; tevhidi temeller üzerine kurulan, her türlü beşeri ideolojiyi reddeden, ırkçılık, kavmiyetçilik gibi cabili düşünceleri kabul etmeye ve tağutl sisteme karşı olan bir hareket değildir. Aksine bu hareket; liderinin de belirttiği gibi, 'kitabı, temel ilke ve hedefleri kendisi tarafından tespit edilen ve ideoloğunu kendisinin yaptığı ulusçu, demokratik, laik parlamenter düzenin savunulmasını esas alan' bir harekettir. Bildiriyi yazan arkadaşların iddiaları ise, sadece kendilerini bağlayıcı olup, ülkücü hareketin liderliğini, ideolojisini ve örgütlenmesini bağlamamaktadır."

33 Bizim Ocak'ta yayımlanan bir okuyucu mektubu ve verilen cevap, tartışmaların ne kadar "galileşebildiğini" ortaya koyuyor: "Sizin gibi ırkçılığı İslamin üzerine çıkaranlara Cenab-ı Allah ve tüm kainat lanet etmekte. (...) Geberen ırkçı köpeklerin şehit ilan edilmeleri sırf Müslümanları kandırmak ve saflarına çekmek içindir. (...) Düzenle uyuşan asıl sizlersiniz, düzenle hiçbir sorunuz yok. Devlet kademelerini ele geçirmek için Müslüman memurlara saldırıyor ve muhbirliyorsunuz. Çünkü devlet kademelerindeki solculara hiçbir şey yapamayınca, tüm saldırılar İslamcı kesime yönlendiriliyor. (...) Solcular kadar İslamcılar da kanunu akıttınız. (...) Biz de Müslümanız demeyin çünkü tabanınız iddia ettiğiniz ile tamamen zıd. Tabanınızı iddia ettiğinize göre eğitin." (Bir Mektup, Bizim Ocak, Eylül 1989, s. 43-44) Cevap: "Adını bile yazmaktan korkan 'büyük mücahit', can

geleneginin muhafazakâr unsurları ve Türkes arasındaki açıyı büyötmeye çalıştılar. Ölkücülerin 12 Eylül öncesindeki mücadelelerinin İslami bir mücadele olduğu iddiasına karşı çıkarak; MHP ve ölkücü hareketin geçmişinin İslam adına sahiplene-meyeceğini ısrarla vurguladılar.³⁴ Ölkücüler içinde "Müslöman" kimliğini benimseyenler, -polemiklerde kullanılan terimle- "ölkücü siyasi güruh"dan olabildiğince ayırdedilmeye çalışıldı. Gene de, İslami hareketin genelde pek Türk-İslam ölkücülerini "kollayıcı" bir tavır aldığı söylenemez.

Türk-İslam ölkücöleri, polemiklerde iki noktayı işlediler. Metin Tokdemir'in "karşı taraf"ı tanımlarken kullanıldığı ifade, bu iki noktayı özetliyor: "Küfrün temsilcileriyle aynı istika-mette ölkücünün ve Türk'ün düşmanlığını yapan, düzenle sözde çatışma halinde olan ama bugüne kadar düzenin çarklarının en vahşi ve keskin bir şekilde işlediğı 12 Eylül'de kılına bile dokunulmayan müessese, neşriyat ve mali kaynak

ne tatlı değil mi? (...) Sen bu korkuyla İslam'a hizmet bir yana, olsan olsun Müslömanlara ayakbağı olursun. Senin gibilerin polis görönce benzi sararır, postal sesi işitince öölü patlar. Senin gibilere camiü avlusundaki kavak ağacının gölgesinde süklüm-püklüm pinekleyip, burun karıştırarak, onu bunu çekıştırıp iftira atmak yakışır. Silah sesleri sokaklarda yankılanır ve Müslöman kıyam ediliırken, kapıyı pencereyi sıkı sıkı kapayıp, karının koynunda titremen de cabası!" (Bizim Ocak, Eylül 1989, s. 44) Yaşanan saflaşmaya bir başka örnek: Müslöman İmza dergisinin 15 Mart 1989 tarihli sayısında, "Yeni Düşünce gazetesinin sahibinin mason olduğu" iddiası ortaya atıldı. Yeni Düşünce'nin sahibi Rıza Müftüoğlu'nun tazminat talebiyle dava açması üzerine imzacılar, derginin eski sahibini (Akkan Suver) kastetiklerini söyleyerek kendilerini savundular. Sonuçta İmza, Yeni Düşünce'ye tazminat ödemeye mahkum oldu. (Yeni Düşünce, 3 Kasım 1989 ve 30 Mart 1990)

- 34 En açık tavır alan dergilerden birisi olan Girişim'in Ağustos 1989 sayısında Metin Aydın şöyle yazdı: "Ölkücü mahkumlar ısrarla ve önemle ölkücü hareketin dönüne ve bugününe toz kondurmak gibi bir tutum içine giriyorlar. Adeta 'örgütü ve lider fetişizmi'ni yeniden ihya etmek için tımarıyla hamasi bir öslup geliştiriyorlar. (...) Ölkücü mahkumların 'soylu' dedikleri kavganın nemenem 'soylu' bir kavga olduğunu belirtmenin yeri burası değil elbet. Ancak o 'soylu kavga' uğruna, karşı kampra bulunan birçok yigit Müslöman gencin kanının döküldüğünü unutmamak gerekir. Ölkücü mahkumlar kendi cabili geçmişleriyle ve ideolojik temelleriyle hesaplaşıp özeleştirii yapacakları yerde kalkıp aynı teşkilatçı ve örgütücü mantıkla bir savunuya girişiyorlar." (ugd, s. 22-24)

konusunda bu dönemde gelişmeler kaydeden³⁵ milliyetsiz gruplar..." (Bizim Ocak, Ekim 1989, s. 7) Yani bir, radikal İslami hareketin gerçekten radikallikten uzak, düzenle uyumlu bir camia olduğu; iki, bunların "Türk düşmanlığı ve milliyetsizliği". Birinci nokta bağlamında, İslami hareketin 12 Eylül öncesinde "komünizm tehlikesi" karşısında gösterdiği pasifliğin eleştirisi vesilesiyle, ülkücü hareketin İslami misyonu da "doğrulandı". Bizim Ocak'ın Ağustos 1989 sayısında (Nakşibendilere yakın bir kesimin kadınlara dönük olarak çıkardığı) Mektup dergisine hitaben yayımladığı "Açık Mektup"ta söylenenler, bu kurgunun örneğidir: "Bir zamanlar üniversitelerin girişlerine (haşa) 'Muhammed'in piçleri giremez' pankartları asılırken birçok Müslümanın diyenin hiçbir tepki göstermediği, buğzetmekle yetindiği bu ülkede, o ve benzeri pankartların altından geçerek okula girmeyi zillet olarak görüp onu indirmek uğruna kızıl kurşunlarca toprağa düşenler ülkücülerdi. Namlular Müslümanlara doğrulmuş, tetikler çekilirken, tesbih çekmenin gaflet olduğuna inanıyorduk. (...) ABDx12 Eylül düşüncesiyle kurulan darağaçlarında Müslümanlar adına ülkücülerden başka hiç kimse asılmadı." (agd, s. 4-6)

İkinci, yani İslami grupların "Türk düşmanlığı"nı hedef alan eleştiri noktası, Türk-İslam ülkücüleri için milliyetçi etmenin hâlâ taşıdığı ağırlığı elevermesi bakımından önemliydi. Gerilimin kökeninde Hizbullahçı-ülkücü çatışmasının yer alması; sonraki polemiklerde de İslami cephede ülkücülere karşı en sert tavrı (Kürtler arasında ağırlığı olanların yanı sıra) İran devrimine merkezi önem veren grupların/dergilerin ta-

35 İslami cemaatlerin sahip olduğu "güç"ün maddi boyutu üzerine bir başka dokümantasyon: "Hak Yol bakkaliyesi, Hak Yol giyim, Hak Yol süpermarketi... Bol bol kazandılar ve kazandıkları ile de saf beyinleri dilediklerince kullandılar. Bir yerde somuniyet ve risk, öbür tarafta ticaret." (Abdurrahim Karakoç, Yeni Düşünce, 25 Ağustos 1989)

kınması, ülkücülerin "titreyip Türk'e dönmesinde" önemli rol oynadı. Ayrıca, Türklüğe, Türk milliyetçiliğine sahip çıkışlarını, "ehl-i sünnet" yanlısı ve anti-şia bir söylemle süsleme imkanı verdi. Anti-şiacılıkla birleşen anti-İrancılık, sonuçta gene "Türklüğün" ve milliyetçiliğin meşrulaştırılmasına yarıyordu.³⁶ Anti-şia kampanyasının sürükleyici isimlerinden şair-yazar Abdurrahim Karakoç'un *Yeni Düşünce*'nin 8 Aralık 1989 tarihli sayısında yazdıkları, bu söylemin tipik örneğidir: "Milliyetçiliği 'TC ulusalcılığı' olarak takdim eden ve 'cahiliye âdeti, şirk, İslam dışı' sayan, bilhassa TÜRK ismine deli danalar gibi saldıran bu zihniyetin mensupları kendi rehberleri Humeyni'nin son vasiyetindeki 'aziz ve büyük İran milleti' ifadesini ya görmezler, ya da görseler bile 'ulusalcılığı' makul karşılarlar." Hizbullahçılar "Şia parmağı ve İran parası"yla hareket etmekle suçlandılar.³⁷ Bizim Ocak, yukarıda değinilen "Mektup Dergisine Açık Mektup"ta, "düşüncelerine Şia gölgesi düşüren ya da direkt Şia'nın kontrolünde yayın yapanlarla (...) aynı safta değerlendirilmemiz ve kardeş ilan edilmemiz tarafımızca kabul edilemez" mesajını ilettiler. *Yeni Düşünce* 10 Kasım - 8 Aralık 1989 tarihlerinde, Suriye Müslüman Kardeşler hareketinin eski önderi Said Havva'nın "Humeyni ve Humeynicilik'in İcüzü" adlı kitabını kısaltarak tefrika etti. Bu

36 Ülkücü basında, 1990 Temmuz'unda gerçekleşen hac'da 1500'den fazla Türk hacı adayının ölümüyle sonuçlanan büyük kazanın sonrasında da, bu kez anti-Arap bir tavır sergilendi. Suudi yönetiminin ihmali, gerek Türk-İslam ülkücüleri, gerekse MÇP'nin "merkez" güçleri, kabaca "Arap'ın Türk düşmanlığı" motifleriyle yorumladılar. İslam dünyasındaki Osmanlı-Türk egemenliği dönemi övülürken, kırsal topraklarda İslam ülkelerinin ortak bir yönetim organının oluşturulması gerektiği savunuldu. (Haluk Pirinçoğlu, Hac Faciası, *Yeni Düşünce*, 13 Temmuz 1990 ve Yaşar Yıldırım, Takdir-i İlahi, *Yeni Düşünce*, 20 Temmuz 1990)

37 "Basın kıldırısı adı altında yayımladığınız iğrenç iddiaların altında Şia parmağı ve İran parası var mı, yok mu?" (Abdurrahim Karakoç, *Yeni Düşünce*, 28 Temmuz 1989)

yazı dizisinde, Yeni Düşünce'nin "ihlas sahibi Şia mensuplarının tenzih edildiğini" ısrarla vurgulamasıyla birlikte, Şialığın İslam'da daima sapmalara kaynaklık ettiği, "kendisinden büyük hayırların doğduğu tek doğru inancın ehl-i sünnet inancı olduğu" vaazediliyordu... Türk-İslam ülküsünün daha "ilkeli" ve mahir savunucuları, anti-Şia kampanyaya, mezhepçi-şoven söylemden çok düzen karşıtı söyleme ağırlık veren komplocu bir yaklaşım boyutu kattılar. Radikal Müslüman grupların ülkücülere karşı yürüttüğü kampanyayı, "düzenin ülkücü harekete karşı tertibi" olarak açıkladılar. Buna göre: Sola karşı artık ülkücüleri kullanamayacağını anlayan düzen, kitleleri İslami bir söylemle seferber etmek de riskli olacağı için, "insanımıza yabancı, İran sempâtizanı bir hizbi" el atabildiği ülkücülerle palazlandırmayı uygun bulmuştu.³⁸

Ülkücü basında, "şimdiye kadar böyle bir sürece sahip ol-

38 "Sola militarize etmek isteyen (resmi) güçlerin aynı işi sağda da denememesi için hiçbir sebep yoktur. (...) Bu cephede siyasi tavır koyabilecek ilkö geniş kitle var: Ülkücüler ve akıncılar. Fakat bunlar bugünkü yapılarıyla düzenin oyununa gelmekten çok uzaklar. O zaman bu cephede kendini kabul ettirmek için çabalayan bir grup bu iş için organize edilmeli ve semarilmelidir. Bu noktaya gelindikten sonra belirli güç odakları, Türkiye'deki sağ yapılaşmayı tahlile çalışmışlar, bu tahlil neticesinde sola karşı İslami karakterli bir hareketin oluşturulmasını en tutarlı yol olarak görmüşlerdir. Fakat insanımızın yapısı onları tedirgin etmiştir. Kağıt üzerinde de olsa yüzde 99'u Müslüman olan halkın bu duygusu suur altından çıkarılır tam bir İslami suurlanmaya yönelirse düzen tepetaklak olabilir. Daha ülkücü hareketin oluşturduğu tehlike'nin boyutları hafızalarda taptaze duruyor. O halde desteklenecek bu hareketin insanımızla bütünleşemeyecek bazı özelliklerinin olması gerekiyor. Son günlerde yavaş yavaş sesini çıkarmaya çalışan İran sempâtizanı bir hizbin ehl-i sünnet'e karşı saygısız tavrı tesadüf değildir. Sola karşı mücadele verebilecek eylem tecrübesine sahip kadrolar, Ülkü Ocakları'nın yetiştirdiği kadrolardır. Bu sebeple sola alternatifin yeniden ülkücü gençliğin olması eleman bakımından çok daha caziptir. Fakat ülkücü hareketin organizesi ve fikri yapısı, güç odaklarıncı kontrol edilmesini hemen hemen imkansız hale getirmiştir. O zaman en etkili yol, merkezden kopmuş, gelişmelerden rahatsız ülkücü kadroların liderlik edeceği oluşumlardır. Hedef eleman ülkücü olduğundan hedef teskidat da ülkücü hareket oluyor." (Sunt Başaran, Meselelerimiz, Bizim Ocak, Eylül 1989, s. 30)

mayan İslami grubun suni bir şekilde militanlaşma süreci yaratma"ya çabaladığı yorumları da yapıldı;³⁹ ki, bu durum herhalde Müslüman Türklüğün, dolayısıyla ülkücülerin tarihsel "kılıç olma" misyonu ile "haksız rekabet" demek olmalıydı!

Ülkücü harekette "İslamlaşma"nın yarattığı bunalımın ve iç çelişkilerin sürekliliği

Bursa hapisanesi olayı sonrasındaki tartışmalarda, radikal İslamcıların ideolojik hegemonyasının pekiştiği söylenebilir. En azından, "ülkücülerin Müslümanlıklarını İslami harekete kabul ettirmeye çalıştıkları" görüntüsü oluştu. Bu durum, ülkücü hareketin böyle "ezik" bir konumu sindirmeye hiç yatkın olmayan tabanında ciddi huzursuzluk yarattı. Radikal İslami grupların ülkücü hareketle aralarındaki hattı kalınlaştıran tutumları, Türk-İslam ülkücülerinin önder kadrolarını da hayal kırıklığına uğrattı, sertleşmelerine yol açtı. Özellikle üniversitelerde, Müslüman gruplarla sosyalist gruplar arasında *ad hoc* (tekil olaylar özelinde) bile olsa eylembirliği ve diyalogların gerçekleşebilmesi,⁴⁰ bu tepkileri besliyordu. Türk-İslam ülkücüler, radikal İslami hareketin kendilerinden esirgediği hoşgörüyü komünistlere gösterdiğini düşünüyor, bunu kabullenemiyorlardı. Bu tepki de, özellikle kentlerdeki ülkücü tabanda, İslami harekete karşı köprülerin atıldığını bile düşündürebilecek -yukarıda ele alınan-sert tavırları körüklemekteydi. Ülkücü hareketin muhafazakâr unsurları (ve çok

39 Gerginlik ve Manevi Mesuliyet, *Yeni Düşünce*, 1 Eylül 1989.

40 Devrimci-sosyalist hareketle İslami hareket arasındaki ilişkinin hukuku henüz netleşmiş değil; aralarında çarışınalar da olabiliyor. Ancak özellikle İslami hareketle ülkücü hareket arasındaki gerilimin yüksek olduğu 1989 yılında, 21 Aralık günü İstanbul Üniversitesi'nde devrimci ve Müslüman gençlerin söz hakkı konusunda tartışmalara, itişmelere rağmen Kahramanmaraş katliamını kınarken "kahrolsun faşizmi" sloganında birleşmeleri, ülkücüler açısından sarsıcı bir olaydı.

marjinal konumda da olsalar soy Türkçü unsurlar), bu atmosferde seslerini yükseltme fırsatı buldular. Bu "seslerin", radikal İslami söyleme karşı milliyetçiliğe daha fazla vurgu koyma eğilimine belirli bir ivme sağladıkları söylenebilir.

Buna karşılık, ülkücü hareketin, İslami hayat tarzıyla ilişkilerini görece fazla organikleştirmiş olan kesimleri, "İslamlaşmadan dönmeme" uyarısında bulunuyorlardı. Ne denli sert eleştiriler iletilirse iletsinler, İslami gruplarla ilişkilerin ve iletişimin bozulmamasını; İslam'ın "edinilmesi" çabasında derinleşilmesini talep ediyorlardı. Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları başkanı Metin Tokdemir'in Ekim 1989'da *Bizim Ocak'ta* yazdıkları, bu "İslami rehabilitasyon" talebinin özellikle taşradaki yoğunluğunu yansıtıyor: "Anadolu'yu gezerken, bazı ülküdaşlarımızda harici grupların iddialarına karşı savunma psikolojisi içine girdiklerini ve hususiyetlerimizi perdeleme veya törpüleme endişesi taşıdıklarını müşahade ettim. Ülküdaşlarımız bu endişeden sıyrılmalıdır. Soy kompleksi olmayan ülkücüler imanlarından emindirler." (agd, s. 8) Türk-İslam ülkücülerinin, İslamlaşmadan taviz verilmemesi gerektiğinde ısrarlı olan önderleri, Tokdemir'in yaptığı gibi bir özgüven takviyesiyle yetinmediler. İslami gruplara karşı gelişen saldırgan üslubu dizginlemek için çaba harcadılar. İslami hareketle polemiklerinde, tamamıyla içerden konuşan, alttan alan bir üslubu yeğlediler.⁴¹ Özellikle Muhsin Yazıcıoğlu,

41 *Bizim Ocak'ta* Ahmet Şahin Ozarslan'ın yazdıkları, bu tavra örnek gösterilebilir. Ozarslan, *Bizim Ocak'ın* Eylül 1989 sayısında, "eğer siyasi yapılanma denen taguti yapılanma anlamına geliyorsa ve ülkücüler bundan dolayı suçluysa, Pakistan'daki Mevdudi hareketi, Mısır'daki Müslüman Kardeşler, Türkiye'deki Süleymanlılar, Nurcular, H.Hilmi Işıkcılar, Milli Görüşçüler gibi diğer cemaatlerin niye aynı kategoriye sokularak buola'm 'taguti hareket, cahili hareket, tagutla işbirliği içerisinde olan hareket' gibi küfür kokan deyinlerle hitap edilmediğini" sordu. (agd, s. 26-29) Ekim 1989 sayısına da, İslam'ın "uygun tonajda" bir milliyetçiliği kabul ettiğini Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan El-Benna'ya ve Bediüzzaman Said-i Nursi'ye dayanarak kanıtlamaya çalışan uzun bir yazı yazdı. (agd, s. 26-30)

bu dönemde olabildiğince ılımlı bir dil kullanarak tansiyonu düşürmeye gayret etti. İslami hareketin 12 Eylül öncesi pasifliği gibi gözde konulara fazla girmeyerek; gerçek inananların birbirlerinin Müslümanlığını, samimiyetini yargılamaması gerektiğini savundu.⁴² Yazıcıoğlu'nun bu düşüncayı savunurken sarfettiği "kimsenin elinde imanometre yok" cümlesi, camiada bir süre sıkça kullanılarak bu "olgun" tavrın simgesi oldu.

1989/1990 dönümünde İslami hareketle ülkücü hareket arasında sağlam bir hukuk oluşmadığı gibi, ülkücü hareket de bu konuda ortak bir bakış, kalıcı bir strateji üretmedi. İslami harekete ve söyleme karşı "ülkücü", "Türk" ve "milliyetçi" kimliği vurgulayan tavrı, muhafazakâr kanat tarafından sürdürülüyor. Türk-İslam ülkücüleri de kimi durumlarda "refleksleriyle" bu tavrı paylaşabiliyorlar. Bu konuda muhafazakârlarla Türk-İslam ülkücüleri arasında bir hat olduğu gibi; Türk-İslam ülkücülerinin kendi içinde ayrıca bir hat var. Nisan 1990'da İstanbul'da üniversiteli genç Türk-İslam ülkücülerince yayımlanmaya başlayan *İslami Mücadele/Mesele* dergisi, bu ikinci ve görece ince hattın varlığını yansıtıyor. Dergideki yazılarda, İslami grupların tepkilerine de katlanarak İslami kimliği pekiştirme çabasına devam kaygısı gözleniyor. *Mesele*'nin İslami hareketten gelen tepkilere karşı takındığı, sürekli kendi kendini sorgulama gereğinin altını çizen "ta-hammüllü" tavrını; ülkücü hareketin hem genel önderliği ile, hem de kendilerine yakın "abilerle" arasında gerilime neden olduğu da derginin 2. (Mayıs 1990) sayısındaki şu dokümandan seziliyor: "Laik T.C. bile belirli konularda fikir hürriyeti konusunda bir noktaya kadar elastiki davranıp, mûsamaha gösterirken, bizim olduğunu söylediğimiz teşkilat yapısı içerisinde, sadece İslam'dan kaynaklanan endişelerini

42 Panel, 15 Mart 1990, s. 18-20 ve "Şer Güçlere Karşı Birleşelim", *Yeni Düşünce*, 25 Mayıs 1990.

dile getirenlere tahammülsüzlük tenakuz değil midir?" (agđ, s. 6)

Radikal İslamcı hareket ile ölkücü hareket arasındaki gerilimin 1989 yazındaki şiddetini yitirdiği bir dönemde, 16 Kasım 1990'da *Yeni Düşünce*'de yayınına başlanan "Günümüz İslamcı Hareketleri ve Sünni Alimlerin Rolü" başlıklı yazı dizisi; MÇP'deki "merkez" güçlerin İslamcı fundamentalizme "ilmi" ve soğukkanlı bir yaklaşım denemesini yansıtır. Bahçeli-Güngör çizgisine yakın olan İsmail Hakkı Yılmaz'ın kaleme aldığı bu yazı dizisinde, radikal İslamcılığın "düzen karşıtı fundamentalizmine karşı Sünni devletlû gelenek savunulur. Şiiilikle koşutluğu vurgulanarak gayrimeşruluğu ima edilen İslam fundamentalizminden farklı olarak Sünni modernleşmeden ve Batı'nın yeniliklerinden yararlanmaya yatkın, ıslahatçı mutedil özü vurgulanır.

Ek: Alevilere yönelik "bütünleştirici" tavır*

12 Eylül öncesinde Alevilik karşısında izlenen politikanın, ölkücü hareketin "genel" kamuoyu nezdindeki en önemli zaatlarından birisini oluşturduğu söylenebilir. Alevi toplu-

* Ölkücü hareketin Aleviliğe yönelik yaklaşımı ve politikası, doğrudan doğruya İslamî hareketle ilişkisiyle ilgili bir konu değil. Olsa olsa, İslamî kültürü genel çerçevesi içindeki "özel" bir toplulukla ilişkisiyle ilgili sayılabilir. (Öte yandan, Alevilik karşısındaki tavır, ölkücü hareketin yakın geçmişı açısından "çok özel" bir öneme sahiptir!). Ama şu da var ki, 1980'lerde ölkücü hareketin Aleviliğe bakaşı ve Alevilikle ilgili politikaları, İslama ilişkin politikası temelinde şekillenmiş ve değışmiştir. Dolayısıyla, ölkücü hareketin İslamlaşmasıyla bağlantılı olarak da (6. Bölüm'de) ele alınmasının mümkün olduğu akla gelebilir. Ancak Alevilik ölkücü hareketteki İslamlaşma sürecinde asla etkin olmadığı gibi, ölkücü hareketteki İslamlaşmanın da Alevilikle ilgili özel bir boyutu yoktur. İslamlaşmanın Alevilik konusuna yansınası söz konusudur; bu yansıma ağırlıkla reel politikaya ilişkin, ideolojik-kuramsal düzeye uzak bir dolayındır. Bu nedenle konu, ölkücü hareketin İslam'a ilişkin yönelimlerinin somut, reel politik boyutlarının işlendiği bu bölümde ele alındı.

luklarına karşı Kahramanmaraş ve Çorum'da doruğuna ulaşan soykırımcı saldırılar, öncelikle elbette Alevilerin, ama aynı zamanda geniş kitlelerin MHP faşizmine karşı tavır almasında veya tepki duymasında belirleyici rol oynamıştır. MHP kökenli bütün gruplar, 12 Eylül'den sonra "Alevi" düşmanı" görüntüsünden sıyrılma çabasına girdiler. Gerçekleştirdikleri Alevi kırımlarını inkâr etmeyi sürdürdüler. Söz konusu çaba, böylesi bir "tarafsızlaştırma" stratejisinden ibaret kalmadı. Aleviliği ideolojilerine-siyasetlerine entegre etmeye "oynadılar".

MHP kökenli bütün çizgilerin ortak "Alevilik politikası"

Bu yöndeki ilk çabalar Taha Akyol ile Agah Oktay Güner'den geldi. Aleviliği, "Türklüğün Anadolu'yu yurtlaştırmasında ve Türk'ün Müslümanlığını koruyup geliştirmekteki rolü"nü vurgulayarak milli-tarihsel bir misyonla bağlamaya çalıştılar. Özellikle Agah Oktay Güner, bu misyon üzerinde çok durdu.⁴³ 12 Eylül'den sonra T.Akyol - A.O.Güner ile aynı siyasal tavrı paylaşan Namık Kemal Zeybek Mart 1989'da başlayan Kültür Bakanlığı döneminde, Bektaşiliğin Türk ve Müslüman "öz"ünü vurgulayan bu yaklaşıma, politikasında büyük önem ve yer verdi. Agah Oktay Güner'i izleyerek, Aleviliği Bektaşilikle özdeşleştirdi; Taha Akyol'u izleyerek, "Anadolu Aleviliği"nin İran Şiasına hiç benzemeyen devlete sadık, "ılımlı" geleneğini vurguladı. Kültür Bakanlığı, düzenlediği geceleri Ergenekon marşıyla açan İstanbul'daki Şahkulu Dergahı Derneği'ne büyük mali yardımlarda bulundu.⁴⁴

Türk-İslam ülkücüleri ise Aleviliği İslami niteliği daha

43 Tipik bir yazısı: Hacı Bektaş-ı Veli ve Günümüz Türkiye'si, *Yanık*, 26 Ağustos 1985, s. 26.

44 Devletin Aleviperver politikaları hakkında bir haber-yorum: Devletin Alevi Hesabı, *İkibine Doğru*, 3 Haziran 1990, s. 7-15.

belirgin bir temelde "sahiplenmeye" yatkındılar. S.Ahmet Arvasi'nin müthiş demagojik "gerçek Sünniler gerçek Alevilerdir, yahut gerçek Aleviler gerçek Sünnilerdir" (*Türk-Islam Ülküsü*, 3. cilt, s. 318-319) denklemini izleyerek; Müslümanlık içinde Alevilik-Sünnilik ayrımının temelsiz olduğunu vazedenden bir çizgiyi savundular.⁴⁵ Aleviliğin ayrı bir din veya mezhep olmadığı, Alevilerin şeriatın gereklerini yerine getirmekten azade sayılamayacakları üzerinde durdular.⁴⁶ Bizim Ocak'ın Ekim 1988 sayısında "Kerbela Faciası ve Düşündürdükleri"ni kapak yapması da, Alevilere yönelik bir "duyarlılık gösterisi" olarak tasarlanmış olsa bile, kayda değerdir. Kerbela, "insanların maddi menfaatlar karşısında ne kadar köpekleşeceklerinin en açık delillerinden birisi" olarak yorumlanmış; "12 Eylül'den sonra davayı satanlarla" Hz. Hüseyin'i öldürenler arasında koşutluk kurulmuştur. (agd, s. 6)

Aleviliğin "solcu" geleneginden koparılarak İslami ve/veya milliyetçi bir kimliğe entegre edilmesi konusunda; hem ülkücü hareket içinde, hem de faşist hareketin "öz" unsurları ile "sapmış" unsurları arasında, başka pek az konuda rastlanabilecek bir görüş birliğinin varlığından söz edilmelidir. Gerek

45 Arvasi, Türk tasavvuf tarihinin, gerek Hz. Ebubekir'den, gerek Hz. Ali'den gelen bütün kollara sahip çıktığını yazır. "Alim ve mütefekkir Doğu Türklüğü'nde Hz. Ebubekir sevgisi; "asker ve şair Batı Türklüğü'nde Hz. Ali sevgisi ağır basmıştır. Hz. Ali'nin çizgisinde gelişen tasavvuf kollarına eğilimin gelişmesi, Türklerin Anadolu'ya ve Batı'ya geldikçe sürekli "kılıç kullanmak" zorunda kalmasıyla açıklanır. Bu bakımdan, "Anadolu ve Batı Türklüğü'nün Sünni çevreleri dahil Alevimesrep"tir. Arvasi, "Sünni ve Alevi bütün İslam dünyasını (büyük) çapta toparlayın", "Hz. Ali'ye aşkla bağlı olan Yavuz'u 'Alevi düşmanı' olarak tanıttıranın büyük haksızlık" olduğunu belirtir (*Türk-Islam Ülküsü*, 3. cilt, s. 318-319) Türkler de Türk-Islam devlet tarihini Aleviler nezdinde aklamaya çalışırken, "kulagındaki tek küpeden dolayı Yavuz Sultan Selim'in Bekrası olduğuna dair rivayetlerin bile varolduğunu" söylemektedir. (*Yeni Ufuklara Doğru* - 12. baskı-, Devlet Yayın Dağını, İstanbul 1988, s. 108)

46 Hüseyin Çelikkın, Alevilik Nedir?, *Yeni Düşünce*, 25 Mayıs 1990. Sünni İslami entelejensiya da -radikal unsurları dahil- tam bu noktada ısrarlıdır.

Türkeş ve çevresi, gerekse Türk-İslam ülkücüleri, Güner-Akyol-Zeybek'in devlet politikasını da etkileyen yaklaşımını paylaşıyorlar. İslami-milliyetçi vurgu farklılıkları, Aleviliğin muhafazakârlaştırılması politikalarında sağlanan mutabakat karşısında önemini yitiriyor. *Yeni Düşünce*'de 1989'dan itibaren, devletin din ve özellikle Alevilik-Bektaşilik politikalarının yürütülmesinde ağırlığı (ve görevi) olan Diyanet İşleri Başkanlığı Başmüfettişi Abdülkadir Sezgin'in yazılarının yayımlanması; bu noktada devlet politikası ile ülkücü hareket arasındaki uyum açısından bir gösterge sayılabilir.⁴⁷ Abdülkadir Sezgin, yazılarında Aleviliğin uzak geçmişindeki siyasal mücadeleleri ve bu tarihsel temelde Aleviliğe atfedilen muhalif geleneği, "Araplar arası, sonradan İranlıların da karıştığı, içinde Türk'ün olmadığı, tarihe mal olmuş iktidar mücadeleleri" saptamasını yaparak reddeder. Özellikle Bektaşilik üzerinde durarak, "Bektaşiliği ne bir din ne bir mezhep, Anadolu'nun anavatan haline gelmesinde büyük rol oynamış, milliyetçi hatta Türkçü bir tarikat" olarak tanırlar. Irk olarak Türk olduklarını vurguladığı "Türkiye Alevileri"nin Bektaşiliğe bağlı olduğunu savunur. Aleviliğin Bektaşilikle özdeşleştirilerek, Bektaşiliğin de Anadolu'nun fethedilmesi ve Müslümanlaştırılması misyonuna indirgenmesi, ülkücü basında ısrarla üzerinde durulan bir konudur. "Türk milleti cihana hakim olmak için yaratılmıştır" gibi sözler, Hacı Bektaş Veli'nin vecizeleri faslından nakledilir.⁴⁸

Mayıs 1990'da *Cumhuriyet* gazetesinde Aleviliği "laikliğin güvencesi" olarak sunan yazı dizisi üzerine başlayan tartışmalarda da ülkücü basın; Aleviliğin Türk ve Müslüman özünü

47 Türk Toplumunda Hacı Bektaş ve Bektaşilik -26 Ocak 1990, Asım Solak Alevi Panigi - 18 Mayıs 1990, Yeni Oyun: Alevilik, 15 Haziran 1990.

48 Hüseyin Çelikkaya, Hünkar Hacı Bektaş Veli Merhaba!, *Yeni Düşünce*, 20 Temmuz - 10 Ağustos 1990.

vurgulayıp bu özün sol tarafından saptırılmaya çalışıldığını savunarak, resmi politika doğrultusunda tavır aldı. 10 Ağustos 1990 tarihli *Yeni Düşünce*'de, yaklaşan geleneksel Hacıbektaş şenlikleri öncesinde; "Sayın Hacıbektaşlılar"a hitaben, Hacı Bektaş Veli'nin "siyaset dışı, partiler üstü bir şahıs olduğu, günümüzdeki bazı düşünce akımlarıyla alakasının bulunmadığı", bu törenlerin "daha ağırbaşlı, daha ciddi, daha tarafsız bir şekilde yapılması için" önlemler alınması gerektiği yazıldı. Bu yaklaşım, Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'in, Hacıbektaş şenliklerini devlet töreni niteliğine büründürmeye dönük politikasıyla örtüşmekteydi.

12 Eylül öncesinde MHP ve ülkücü hareket içinde de -Alevi toplumunun ciddi bir kesirini temsil yeteneğine sahip olmamakla birlikte- çok sayıda Alevinin yeralabildiği, önemli konumlarda bulunabildiği biliniyor. Ayrıca örneğin 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi mensuplarından, MHP Genel İdare Kurulu üyesi Ahmet Er'in Trakya ve İçbatı Ege'deki (soylarının Oğuzlara dayandığı söylenen) Çepni kökenli bazı Alevi cemaatleri nezdindeki ilişkileri gibi; bazı tekil etkinlik çabalarından söz edilebilir. 1980'lerin ikinci yarısında ülkücü harekette, Alevi cemaat(ler)iyle daha yoğun organik ilişkiler kurma isteği kendisini gösterdi. *Yeni Düşünce*'de "Batı Anadolu Alevilerinin lideri" olarak sunulan Nazım Dede'yle söyleşilere yer verildi. Nazım Dede, Alevilerin esasen şeriata uygun bir gelenekten geldiklerini, ancak "cahil ve kandırılmaları kolay bir topluluk" oldukları için, Kürtçülerin, Şianın ve komünistlerin aldatmalarına açık olduklarını bildirerek; söz konusu cehaletin giderilmesi için "devletin yardım etmesi" gerektiğini savunmaktaydı.⁴⁹

Ülkücü hareketin bütün unsurları ve ANAP'taki eski

49 "Sol, Alevileri Sömürüyor" - 1 Eylül 1989, "Alevilik Maskesi Altında Boluculuk Yapılıyor" - 25 Mayıs 1990.

MHP'liler tarafından Alevilere karşı benimsenen politikanın demagojik niteliği açık. Alevilik, onun toplumsal varoluşundan ve özbilincinden kaynaklanmayan, İslami ve/veya milliyetçi ideolojiye, tarih yazımına dayanan bir tasarımla tanımlanıyor; Alevilik adına bu tasarım sahipleniliyor. Bu tasarımla çelişen ve Alevi toplumunun çoğunluğunun içinde yaşadığı Alevi gerçekliği "saptırılmış", "yozlaştırılmış" veya doğrudan doğruya "yok" sayılıyor. Bu asimilasyoncu tavır, belki anti-komünist etmenin ağırlığını biraz yitirdiği, buna karşılık Sünni-İslami etmenin ağırlığının arttığı bir anti-Alevi fanatizmine dönüşme "imkanını" bünyesinde barındırıyor. Ülkücü basında, "reel Alevilik" karşısındaki tahammülsüzlüğü ortaya koyan çıkışlara ve "dil sürçmeleri"ne rastlanabiliyor. 1987'deki Hacıbektaş şenliklerinden sonra Yeni Düşünce'nin, "1 Mayıs gösterilerine dönüştürülmeye çalışıldığından", "sokakların sarhoşlara, ayyaşlara kaldığından", "zaman zaman genç kızların da sarhoşluktan ne yaptıklarını bilemediğinden" söz ederek Alevi toplumunu tahkir eden yazısı gibi (agk, 28 Ağustos 1987)... Veya Abdurrahim Karakoç'un, aktardığı bir Alevi törenine yansıyan "Yavuz Sultan Selim düşmanlığını", "Türkiye'de Alevilerin sayısının 20 milyon olarak verilmesini" yererken, "Sünniler böyle mezhep bölücülüğü, tarikat ayını, Alevi birliği kurma tasavvurlarının yüzde birine bile yeltenseler kanunların yakalarına yapışacağı"ndan yakınması gibi... (Yeni Düşünce, 23 Haziran 1989)

Kahramanmaraş katliamının tarihsel sorumluluğu

Yüzonbir insanın öldüğü, yüzlercesinin yaralandığı, ardından binlerce insanın bölgeden göçmek zorunda kaldığı Kahramanmaraş katliamı; 12 Eylül öncesinde faşist hareketin yalnızca Alevilere yönelik en kanlı saldırısı değil, gerçekleştirdiği en büyük kitlesel kıyımdı. Yıkıntıların arasında,

üstünde “yaşasın Türkeş”, “yaşasın MHP” vs. yazılı, bu yazılar sayesinde sapasağlam kalmış cam ve ev görüntüleri; toplumun apolitik denebilecek kesimlerinin zihinlerine bile, Kahramanmaraş katliamını “Türkeşçilerin” sorumluluğu olarak kazımişti. Dolayısıyla bu “bilgi”, ülkücü hareket açısından, salt Alevilere karşı benimsenen “bütünleştirici” tutumun önünde bir engel olmakla kalmıyordu; bütün toplum nezdinde ağırlığını duyurarak bir sorumluluğu ifade ediyordu.

Ülkücü hareket 12 Eylül sonrasındaki, söz konusu tarihsel sorumluluğu ve onun bilgisini “silmek” için iki etkiye bel bağlayabilirdi: Bir, MHP'nin ve ülkücü hareketin Kahramanmaraş'a ilişkin bir sorumluluk taşımadığı bilgisinin yayılması; iki, Kahramanmaraş'ın unutulması.

İlk etkiyi sağlamak için, “Kahramanmaraş Toplumsal Olayları” davasının bir numaralı sanığı olan Ökkeş Kenger,⁵⁰ bizzat büyük çaba harcadı. Yeni Düşünce'ye, Kahramanmaraş katliamından komünistlerin sorumlu olduğunu anlatan bir yazı dizisi hazırladı. 1989 Aralık'ında bu yazı dizisini genişleterek Kahramanmaraş Olaylarının Perde Arkası (Doğuş Yayınları, Ankara) kitabını yayımladı. Epey reklamı yapılan ve oldukça iyi satan bu kitabın temel tezi, katliamın sorumlusunun “CHP hükümeti ve komünist örgütlerle Ermeniler” olduğu idi. “Ermeni Garbis Altınoğlu'nun Kahramanmaraş olaylarından idam cezası alması, olaylarda ölenler arasında 7 sünnetsizin bulunması, olayların arkasında Ermenilerin varlığını açıkça ortaya koyuyor”du! Kenger, mektup yazarak, dava açarak, tekzip göndererek vb. her türlü yönetime baş-

50 Ülkücüler, anti-komünist bir filmin oynadığı Çiçek sinemasında tahrir gücü düşük bir bomba patlatarak, “solcular sinemaya bomba attı” başlıklarıyla halkı provoke etmeye çalışmışlardı. Kahramanmaraş olaylarını başlatan ilk kıvılcım sayılan bu provokasyonda, Ökkeş Kenger'in sinemaya patlayıcıyı yerleştirdiği ve patlamanın ardından olanları MHP genel merkezine telefonla bildirdiği görülmüştü. Kenger, ilk ifadesinde kabul ettiği bu eylemlerden beraat etti.

vurarak, özellikle geniş kamuoyuna yönelik çeşitli yayınlarda Kahramanmaraş olaylarının MHP'ye maledilmesini önlemek için büyük çaba harcadı.⁵¹

Kenger'in çabalarının ancak ülkücü camia ve "milliyetçi-muhafazakâr kesim" tabiriyle ifade edilen kitle üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ökkeş Kenger'in (bir ara Şendiller soyadını kullanarak) Kahramanmaraş MÇP il başkanlığı yapması, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde de Kahramanmaraş belediye başkan adayı olarak seçimi az farkla yitirmesi; ülkücü hareketin, bu "milliyetçi-muhafazakâr kesim" nezdinde Kahramanmaraş katliamının korkunç sorumluluğundan azade hareket etme serbestisinin acı bir göstergesi. Katliamın ardından Aleviler göç edince tamamen söz konusu kesimin "yuvası" haline gelen Kahramanmaraş gibi yerlerde, yaşanan olayların "komünistler ve Ermeni sünnetsizler"ce tertiplendiği "bilgisi", yerel kamuoyunda geçerli olabiliyor, en azından huzursuz olunmadan, sessizce sindirilebiliyor.⁵² Ancak bu "bilgi"nin, hele genel ülke kamuoyu söz konusu olduğunda, faşist hareketin Kahramanmaraş olaylarının sorumluluğundan azade hareket etmesine imkan veren ana etkiyi sağladığı söylenemez. Zaten Kenger'in çabaları dışında, 12 Eylül'den sonra ülkücüler bu bilgiyi yaymak için derli toplu bir girişim

51 1987 yılında, Kahramanmaraş olaylarını aktaran maddede, kendisinin idam suçlamasından beraat ettiğinin belirtilmemesi nedeniyle *Meydan Larousse* ansiklopedisi aleyhine tazminat davası açtı ve kazandı. 1989'da, Açık Öğretim Fakültesi yayınlarından çıkan ders kitabında K. Maraş katliamını "31 Mart, milli mücadelede Konya isyanı, Şeyh Said ayaklanması gibi din adına yapılmış korkunç ihanetler" arasında sayan İsmet Giritli'ye hitaben bir açık mektup yayımlayarak "sorumluların komünistler ve Ermeniler olduğunu" anlattı. (*Yeni Düşünce ve Zaman*, 8 Temmuz 1989)

52 Dönemin Kahramanmaraş CHP milletvekillerinden Hüseyin Doğan, katliamı yaşayan (ve katılan!) halkta, bir daha böyle bir olay yaşanmayacağı inancına dayanak olacak bir dayanıklılığın oluşmadığını anlatıyor. (*Yeni Gündem*, 23 Kasım 1986, s. 12-13)

de yürütmediler. Yaygın tutum, suskun kalarak bu facianın unutulmasını beklemektir. Onları asıl rahatlatan etkiyi de, bu “unutkanlık” sağladı. Özellikle rüşdünü 1980’den sonra kazanan kuşaklar açısından, Kahramanmaraş olaylarının bilgisi, “12 Eylül öncesi terör olayları” genelliği içinde kaybolmuş veya “vasatlaşmış” durumda. Bu acı ama gerçek durumda, Türkiye toplumunun kolektif siyasal belleğinin ezeli zayıflığının payı var. Bu zayıflıkta da, “devlet politikalarının”, özellikle askeri darbe sonrası rejimlerin, söz konusu ortak belleği deforme eden, travmaya uğratan süreçleri belirleyici. “Kahramanmaraş Toplumsal Olayları” davasının bu olayları polisiye vakaya indirgeyen seyri hakkında; 12 Eylül’den sonra Kahramanmaraş’ı içeren sıkıyönetim komutanlığına getirilen Yusuf Haznedaroğlu’nun katliamı “aşırı sola” yıkmaya dönük tutumu hakkında öne sürülen iddialar,⁵³ yapılan tartışmalar, belleksizleştirici travma süreçlerinin bazı uğraklarını ifade ediyorlar...

⁵³ Katliamın Sorumluları Aklandı, *İkibine Doğru*, 20 Aralık 1987, s. 14-18.

DÜNYA POLİTİKASINDA YENİ YAPILANMALAR, DIŞ TÜRKLER VE ÜLKÜCÜ HAREKET

1989/1990 dönümü, bütün siyasal hareketler gibi ülkücü hareketin gündeminde de dünya politikasının ağırlığını olağanüstü artıran gelişmelerle doluydu. (Kapitalist) Batı-("reel sosyalist") Doğu bloklaşmasındaki çözülmenin, Romanya ve Demokratik Almanya'da reel sosyalist sistemin spektaküler çöküşü ile ivme kazanması; Türkiye'de bütün siyasal hareketlerle birlikte ülkücü hareketi de, uluslararası politikaya ilişkin siyasal tasarımlarını global ve bölgesel düzeyde gözden geçirmeye itti. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki siyasal-toplumsal altüst oluş sürecinin ülkücü hareketi "özel" olarak ilgilendiren bir boyutu, buralarda ve özellikle SSCB'de milliyetçi akımların güçlenmesi idi. Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinde Türk milliyetçiliğinin yükselişi, pan-Türkist ve Turancı hedeflerin veya hiç yoksa etmenlerin, saiklerin işlenmesini, belki hiçbir zaman olmadığı kadar "gerçekçi" hale getiren bir konjonktür yarattı. Bu konjonktür kuşkusuz ülkücü harekete moral verdi, ona 12 Eylül sonrasında beri ilk kez kitlesel ve yaygın biçimde "sokaklara dökülme" imkanı sağladı. Dış Türkler konjonktürünün moral

katkısı, İslami hareketle ve cemaatlerle ilişkisindeki gerilimin sıkıntısını yaşadığı bu evrede (bkz. 10. Bölüm), ülkücü hareket için özellikle değerliydi.

Daha önemlisi, *Birikim* dergisinin Şubat 1990 sayısındaki değerlendirmede saptandığı gibi, ülkücü harekete reaksiyoner (anti-komünist) olmaktan çıkıp, topluma “Türk dünyası” ve onun dolayısıyla “İslam alemi” çerçevesinde pozitif bir siyasal ufuk, bir ütopya sunabilmesi için kapı açtı. (agđ, s. 7-10) Dünya iktisadi-siyasal sistemindeki yeniden yapılanmanın temel niteliğinin de, bu kapının ülkücülerin önünde aralanmasında etkisi vardır. “Doğu”yu da (reel sosyalist sistemi) büyük ölçüde kapsayarak “Kuzey” eksenini oluşturan müreffeh kapitalist Batı metropollerinin, yoksul “üçüncü dünya” ülkelerinin oluşturduğu “Güney” eksenini üzerinde kurduğu baskı ve sömürü alabildiğine ağırlaşmakta, “Kuzey-Güney” uçurumu derinleşmekte. Bu koşullarda, belki de en belirgin özelliği iktisadi, toplumsal ve kültürel bakımlardan Kuzey-Güney eksenlerinin kesişme noktasında durmak olan Türkiye’nin durumu kritikleyiyor: Dünya iktisadi-siyasal sisteminin keskinleşen hiyerarşisinde konumunu geliştirmek (veya geriletmemek) için “atak” olması gerek. Bu gerekliliğin, esas olarak devlet ve egemen blok katında saptanıp gözetilmekle birlikte, halk katında da hayatiyeti vardır. Dünya sistemi hiyerarşisinde “küme düşmeme” kaygısının, en azından “küme düşme”nin getireceği iktisadi, toplumsal, kültürel sorunlardan doğacak hoşnutsuzluk; milleti/ülkeyi hiyerarşide terfi ettirmeye dönük “atak” söylemlerin destekçisi olabilecektir. “Ataklığın” içeriği ve etmenleri, siyasal-ideolojik saiklerine bağlı olarak farklılaşır kuşkusuz. Ancak ülkücü hareket, Türkiye’nin “milletler hiyerarşisi”ndeki yerini geliştirmeye dönük “atak” bir söylem üretmekte hatırı sayılır avantaja sahiptir. Hem faşizmin “milletler mücadelesine” yüklediği varolma-yokolma diyalektiği çerçevesindeki yayılmacı özü,

hem de ölkücü hareketin düşünsel mirasındaki pan-Türkist-Turancı kök, sağlam ve kalıcı referanslardır. Ana hatlarıyla tanımladığımız dünya konjonktürü, ölkücülerin radikal ataklığını, popülist sağ söylemin kalkınmacı-Batıcı (ve sonuçta statükocu) ataklığının önüne geçirebilir. Global ve bölgesel güç odaklarının ve dengelerinin hızla altüst oluşunun yarattığı kaos, "milli çıkarlar" uğruna radikal ataklar formüle eden bir politikanın, statükocu-istikrarcı eğilimlere galebe çalmasını getirebilir. SSCB'deki Türk halkların bağımsızlaşması ve "anavatan Türkiye" ile yakınlaşması (hatta belki birleşmesi) yönünde geliştirilen programlar, "gerçekçi" boyutlar kazandırılarak veya gerçekten kazanarak geniş kitlelere benimsetilebilir. SSCB'deki Türk cumhuriyetlerinin, Kuzey-Güney uçurumunun derinleştiği konjonktürde yoksul Güney'de yer alacak olmaları da önemlidir. Bağımsızlaşma dalgasının geliştirdiği özgüvene rağmen "dış Türkler" aleminde de insanlar, Türkiye'dekiler gibi, dünyanın taşrasında kalma, yoksullaşma vb. kaygıları duymaktadırlar veya duyacaklardır. Bu atmosferde ölkücü hareket, "emperyalist", "sömürücü" ve "haçlı" Batı'ya karşı "mazlum Müslüman Türk-milletinin" hukukunu savunarak, geniş emekçi kitlesine anlamlı ve "onurlu" gelecek bir hat çizebilecektir. 1980'ler boyunca Batı ve "düzen" karşıtı bir İslami kimlik edinme yolundaki "kazanımları", ölkücü hareketi böyle bir hamleye hazırlıklı kılıyor...

Yukarıdaki paragrafta çizilen çerçeve, uluslararası politika ve dış Türkler konjonktürünün ölkücü harekete sunduğu potansiyelin soyut açılanması olarak anlaşılmalı. 1989/1990 dönümünde başlayan somut gelişmeler içinde, ölkücüler bu potansiyeli değerlendirmek için harekete geçerken, onu la-yıkıyla kavramaktan alıkoyan zaafı da ortaya çıkı. Bunlar, kitabın önceki bölümlerinde değindiğimiz zaafılardır: "Genel sağ" entelejensiya ve onun faşizan unsurları ile ideolojik bakımdan özde aynılanan Türkes'in ve ölkücü hareketin

merkez güçlerinin, "alternatif" olma iddiaları ve siyasal manevra yetenekleri itibarıyla zayıflamış, kısırlaşmış, ufaksuzlaşmış olmaları... Hareketin dinamik potansiyelini oluşturan Türk-Islam ülkücülerinin henüz ideolojik söylemlerini siyasal yapılanmaya yansıtma bunalımını yaşıyor olmaları... Anılan iki ana kesim arasındaki gerilim ve bundan dolayı örgütlenmede doğan zaaf. Bu bölümde, bir yandan dış Türkler konjonktürünün ülkücü harekete getirdiği ivmeyi tasvir ederken, bu ivmenin yüzey altında başgösteren ve kısmen derinleşen zaafalarını da tartışacağız.

Yükselen dış Türkler konjonktürü karşısında ülkücüler

Bulgaristan ve Azerbaycan olayları ve bu olaylarla birlikte dış Türkler meselesini gündemde baş köşeye oturması, 1980'lerde bu konuya çok yoğunlaşmamış olan ülkücülerin pek fazla hazırlıklı olmadığı gelişmelerdi. Bu gelişmeye, 12 Eylül öncesinin "sokak" deneyiminin kolektif belleklerindeki izleriyle, bir anlamda "siyasal refleksleriyle" davranarak intibak etmeye çalıştılar.

Buna karşılık, ülkücü hareketin özellikle Azerbaycan olaylarını protesto gösterilerinde hatırı sayılır kalabalıkları seferber edebilmesi, "kamuoyu" açısından da hazırlıklı olunmayan, sürprizli bir durumdu. Devlet/hükümet içindeki ve yeraltındaki büyük bir karanlık güç tasvirine dayanan medyadaki "ülkücüler" imajını, ülkücü hareket gerçekliğini -en azından onun tamamını- yansıtmadığı görüldü. Bu başlık altında, ülkücü hareketin Bulgaristan - Azerbaycan olaylarına ve dünya konjonktüründeki altüst oluşa gösterdiği tepkiler ile, muhtemel gelişmelere dönük tasarım oluşturma çabaları aktarılacak.

1989 yaz başında, isimleri değiştirilen ve malvarlıklarına elkonan Bulgaristan Türklerinin kitle halinde Türkiye'ye göç etmeye başlaması ile birlikte, ülkede, bizzat dönemin Başbakanı Özal'ın açıklamalarıyla körüklenen bir şovenizm dalgası yayıldı. "Bulgaristan'daki bütün Türkleri kabul edebilecek güçte olduğumuzu" iddia eden Özal vd. yetkililer, "Türkiye'nin bütün soydaşlarına sahip çıktığı" yolundaki meydan okuyan tavrı, Bulgaristan'a dönük "cezalandırma" imalarına da var-dırdılar.

Ülkücü hareket, kamuoyuna "zerkedilen" şovenizm et-menlerini uçlaştırarak sesini yükseltme çabasına girdi. MÇP'nin Kahramanmaraş'ta düzenlediği protesto mitinginde "Bulgara Bir 'Osmanlı Tokadı' Lazım" mesajı verildi, "Meh-metçik Sofya'ya" gibi sloganlar atıldı.¹ Ancak MÇP üst düzey sözcüleri de, "Bulgar'ı cezalandırma" imalarını açık önerilere dönüştürmediler; Bulgaristan Türklerinin haklarını, ulusla-rarası insan hakları belgeleri çerçevesinde savundular. MÇP'nin devletlû unsurlarının somut önerileri, Bulgaristan Türklerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ve Kuzey Kıbrıs'a iskan edilmeleri doğrultusunda oldu. Gerçi Güneydoğu Anadolu'da "soydaşların" vasıflı tarım işçiliği bilgisine sahip olmalarından yararlanma gerekçesi de belirtildi; ama asıl amaç, her iki bölgede nüfus dengesini "Türklük lehine" geliştirmektir. Bulgaristan Türklerinin göç dalgasıyla ilgili önlemleri koordine eden Devlet Bakanı Ercüment Konukman'ın daha sonraki bir açıklaması, bu mantığı resmi düzeyde de paylaşılanlar olduğunu ortaya koydu: "Güneydoğu toprakları da Türk devletinin topraklarıdır. Bölgede âleymeler var, bu durumu

1 Yeni Düşünce, 23 Haziran 1989.

lehimize çevirmemiz gerekir. Tablonun değişmesi için Bulgaristan'dan göç edenleri bu b  lgeye yerleştirmek istemiştik. Ancak g  nde sekiz bin kişi g   edince d  zensizlik doğdu ve bu isteğimizi ger  ekleştiremedik. B  y  k sıkıntı yarattı. G  nderebildiklerimiz de tutunamadılar.”²

Resmi ağızlardan   z  nde farklı bir şey s  ylemeyen M   P   st d  zeyi, Bulgaristan olayında   zg  n bir tez olarak yalnızca, verilen mesajların “ger  ek” ve “samimi” sahibinin kendileri olduğunu duyurdular.   zellikle g    dalgası kabarıp “T  rkiye b  t  n soydaşlarımızı bağrına basabilecek g   tedir” iddiası fiilen terkedilmek zorunda kalındığında ve gelenlerin yarıya yakın b  l  m   “ortada kaldığı” için T  rkiye'yi terketmeye başladığında, bu “samimiyet” iddiası y  kseltildi.   lk  c   hareketin, esasen T  rk-Islami   lk  c  lerinin oluşturduğu radikal unsurları, “dış T  rkler meselelerini tek ger  ek ve samimi sahibinin   lk  c  ler olduğu” iddiasını daha açık vurgularla, genel d  zen karşıtı s  ylemleriyle bağdaştırarak ve olayların başlangıcından itibaren işlediler. Ayrıca, bu konudaki resmi politikayla aralarına, M   P y  netiminin koymadığı, en azından pek kararlılıkla savunmadığı mesafeler koydular: Bulgaristan'daki b  t  n T  rklerin T  rkiye'ye g    etme ihtimalini benimsemenin, “T  rkl  ğ  n Balkanlar'daki ata topraklarından vazge  mek” anlamına geleceğini savunarak şiddetle karşı   ktılar. Devlet g   lerinin teşvikiyle d  zenlenen “resmi” protesto g  sterilerinin “samimiyetsizliğini”, “ruh-

2 Milliyet, 18 Temmuz 1990. Konukman'ın s  zlerinin devamı da ş  yle: “D  na karşılık (h  k  metin o g  nlerde beş bininin Sovyetler'den T  rkiye'ye g    emmesine izin verdiği-T.B./K.C.) Mesket T  rkleri, ş  valye demeyeyini ama fevkalade m  cadeleci insanlar. Yerleştikleri toprakları vatan bilecek insanlar... Gelişmekte olan bu tablonun mutlaka değişmesi gerekir.   zellikle GAP tamamlandıktan sonra bu daha da g    olacaktır. Doğu insanına karşı olduğunu anlamı   tkımasın, sevgim b  y  kt  r. Farklı insanlar olarak g  rm  yorum. ‘K  rt’ diye ayrı bir ifade de kullanmadım. Ge  mişte T  rk boylarından birisinin farklı ağız zamanla yozlaşmış ve başka bir dil g  r  nt  s   almış...”

suzluğunu" sorgularken; kendilerinin büyük kentlerde örgütlediği korsan protesto gösterilerine polisin (Türkiye ortalamasına göre aslında gayet yumuşak olan) müdahalelerini, rejimin/düzenin dış Türkler konusundaki samiyetsizliğine kanıt gösterdiler.³

Azerbaycan olayları

Azerbaycan olayları, 1990 yılı başında hızla tırmanan Ermeni-Azeri çatışmaları ile karşılıklı olarak soykırımcı bir atmosferin oluşması üzerine, 17 Ocak'tan itibaren Sovyetler Birliği'nin Ermenistan ve Azerbaycan'a askeri birlikler sevketmesiyle başladı. Sovyet askeri kuvvetlerinin Azerbaycan'a müdahalesi, sayısı saptanamayan, ama çok sayıda insanın öldürüldüğü bir işgale dönüştü. İşgal ve ölümler, Azerbaycan'la soydaşlığın ötesinde akrabalık ilişkisi de bulunan Kars, Ağrı ve başka bazı Doğu illerinden başlayarak, Türkiye'de yaygın bir tepkiye yol açtı. Ülkücü hareket bu tepki potansiyelini, Bulgaristan olaylarıyla kıyaslanmayacak bir çap ve kitlesellikteki protesto eylemleriyle değerlendirdi. Bulgaristan'daki gibi resmi "Türk azınlık" statüsüne referans verecek durumda olmayan ve SSCB'yle diplomatik ilişkilerini zedelememe kaygısıyla davranan Türkiye'nin; Azerbaycan olaylarını "Sovyetler'in içişleri" sayarak, Bulgaristan olaylarındaki gibi açık bir protestocu tutum takın(a)maması, ülkücüler için büyük şanstı. Bu sayede, dış Türkler/"soydaşlar" meselesinin "tek sahibi" olma iddiasını vurgulayabildiler. Gerçi DYP'nin faşizan kanadı ve ANAP'ın kimi milliyetçi-muhafazakâr unsurları da sert kınamalarda bulundular, Türkçü-pan-Türkist motifleri işlediler. ANAP'ta Devlet Bakanı Ercüment Konukman

3 Bizim Ocak, Haziran 1989, s. 24-26.

ve genel başkan yardımcısı Halil Özsoy, "Sovyetler'deki Türk cumhuriyetlerinin yakında mutlaka bağımsızlaşacağı, Türkiye'nin de onlarla kültürel-ekonomik entegrasyona yöneleceği" doğrultusunda sözler söylediler.⁴ Ancak ANAP'lı Türk milliyetçilerinin "talihsizliği", Sovyetler'in Azerbaycan'a müdahalesi başladığında ABD'de gezide bulunan Cumhurbaşkanı Özal'ın "Azeriler Şiidir, biz Sünniyiz; Azerbaycan'da olanlar o nedenle Türkiye'den çok İran'ı ilgilendirir" anlamında sözler sarfetmiş olmasıydı. MÇP ve ülkücü hareket, hükümetin "Azerbaycan olaylarına gözyuman, müdahale ve destek imkanlarını kullanmayan" bir politika izlediği iddiasına koşut olarak, ANAP'a karşı sert bir tavır benimsedi. Yeni Düşünce'de birkaç kez, "Türk hariciyesinin askeri müdahaleyi onbeş gün önceden bildiği; birtakım diplomatik, lobicilik vb. yolları kullanarak müdahaleyi en azından yumuşatabileceği halde bu yönde çaba harcamadığı" yazıldı.. (agk, 2 Şubat 1990) Ülkücüler, Azerbaycan'la ilgili gösteri ve toplantılarda Özal ve hükümet aleyhine sloganlar attılar, ANAP temsilcilerini yuhaladılar. DYP'deki "Türk milliyetçileri", hükümet etmeninin ve Özal'ın sözlerinin yükünü taşıyan ANAP'lılar gibi açmazda olmamakla birlikte; devletlû çizgisiyle DYP'nin bu konuda MÇP/ülkücü hareket kadar radikal ve blok bir parti tavrı belirt(e)memesi nedeniyle, fazla ağırlık koyamadılar.⁵

4 Resmi sıfat taşıyan Konukman'ın "Sovyetler Birliği'nin içişlerine" böylesine müdahaleci bir yorum ortaya koyması, küçük çaplı bir diplomatik skandala neden olmuş, bazı gazeteciler Konukman'ın bakanlıktan istifa etmesi gerektiğini savunmuşlardı. (Tempo, 21 Ocak 1990)

5 DYP'nin şoven-faşizan unsurlarının Azerbaycan olaylarındaki yaklaşım ve söylemini, Ayvaz Gökdemir'in 26 Ocak'ta Nevşehir'de yaptığı konuşmada izlenebilir. Gökdemir bu konuşmasında Türkiye Türklerinin Azerbaycan'a bağlılığının "İngiltere'nin Falkland'la, ABD'nin Vietnam'la alakasına benzemediğini" belirterek, ortak Oguz kökenine ve Türklüğün Azerbaycan'la Anadolu'yu yurtlaştırmasının tarihsel bütünlüğüne vurgu koyar. Azerbaycan olaylarının kökünde, Türklüğün güçlenmesini istemeyen emperyalizmin Ermenileri kışkırtması olduğunu, "Azeri

Ülkücü hareketin bütün kesimleri, Azerbaycan'daki olayların "Sovyetler Birliği'nin iç meselesi olmadığını" savunmakta birleştiler. Türkeş ve MÇP sözcüleri bu tezi daha ziyade İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Helsinki Nihai Senedi'ne dayanarak gerekçelendirdiler. (Yeni Düşünce, 26 Ocak 1990) "Tarihi" ve soydaşlığa dayalı gerekçeleri, Pantürkist etmenleri de katarak, Türk-Islam ülkücüleri vd. radikal unsurlar daha çok kullandılar. Azerbaycan olaylarında, devlet/hükümet politikası ile ülkücü hareket arasında, Bulgaristan olaylarındakinden çok daha büyük bir "aңgajman" farkı oluştu. Türk-Islam ülkücüleri için bu açı farkı, protestolarda düzen karşıtı söylemlerini iletebilmek bakımından elverişliydi. SSCB'nin Azerbaycan'a müdahalesine "Ermenilere yönelecek bir soykırımı önlediği" gerekçesiyle Batılı güçlerin verdiği destek; hattâ bu askeri müdahaleye Malta'daki zirvede ABD başkanı Bush tarafından yeşil ışık yakıldığı yönündeki işaretler, Türk-Islam ülkücülerinin söz söyleme imkanını geliştiren verilerdi.⁶ Azerbaycan işgalinin, Hristiyan Batı'nın İslam dünyasına karşı yeni bir haclı seferi anlamına geldiğini söyleyerek; Azerbaycan olayının gösterdiği gibi, Türklüğün bu ezeli mücadeleden "gene" İslam'ın öncü gücü olacağını savundular.

Türkünün şu anda yalnız kendisi için değil. Ermeni ibüraslarının asıl hedefi olan Türkiye için de bedel ödediğini" savunarak, şu mesajı verir: "Gorbaçov şunu bilmelidir ki Türk'ün herhangi bir zümresi 'öksüz oğlan' değildir! Türk, 120 milyonluk büyük bir kitledir. Türk'ü kavını kavım bölüp ezmek devri geçmiştir. Bu kavınlara yapılan her zulüm, her kötülük, 120 milyonluk bir devri uyandırmaktadır. Akacak her damla Türk kanı, dev bir girdap olup zalimleri bogacaktır! Bu sözlerin nuanasını Beyaz Saray'da bilenler vardır, ama Kremlin'dekiler çok daha iyi bileceklerdir." (Türk Yurdu, Mart 1990, s. 7-11)

- 6 Ocak 1990 içinde "Ülkücü Gençlik" imzasıyla dağıtılan bildiride, militan Türkçü etmenlerle birlikte, resmi entelejensiyaya ve "Batı"ya karşı sert bir tavır belirgindir: "Malta'da dünyanın en büyük katili Bush ile biraraya gelen Gorbaçov, Bush'tan aldığı cesaretle köpeklerini Bakü'ye yollamıştır. (.) Bugün Azerbaycan'da, yarın Türkiistan'da, Öbürgün Özbekistan'da ve bütün dünyada Türklerin mücadele bayrağı yükselecektir. Ve biz ülkücüler olarak onların en büyük destekçisi, gerekirse

Azerbaycan'a askeri müdahaleyi protesto için Ocak ayının son günleri boyunca birçok kent ve kasabada ülkücülerin örgütlediği mitingler, İstanbul ve Ankara'da binlerce kişinin katıldığı korsan gösteriler yapıldı. Bursa hapishanesindeki 130 ülkücü üç günlük, Kayseri hapishanesindeki 100 ülkücü iki günlük protesto açlık grevi yaptılar. Ateşli konuşmalarla körüklenen şovenist hezeyan, Adana'da Türk Ocağı'nın düzenlediği kapalı salon toplantısında Milli Güvenlik Kurulu'nun savaş kararı almasının istenmesi gibi cengâverce görünümlere büründü.⁷ 28 Ocak'ta İstanbul'da MÇP, Türkeş'in de konuştuğu büyük bir miting düzenledi. Bu mitingte polisle ülkücüler arasında, fazla sertleşmeyen itişip kakışmalar oldu. Genelde güvenlik kuvvetleri korsan gösterilere müdahale etmediler; ancak Sovyet temsilciliklerine yönelik "diplomatik sakıncası" olan veya fazla büyüyebilecek kimi eylemleri, kendi standartlarına göre yumuşak sayılabilecek biçimde engellediler. Ülkücü göstericiler 24 Ocak'ta İstanbul'da Hukuk Fakültesi önünde, 25 Ocak'ta Bursa Uludağ Üniversitesi kampüsünde devrimci-sosyalist öğrencilerle kavga ettiler; ancak bu gibi kavgalar pek fazla yayılıp boyutlanmadı. Toplantı ve gösterilerin örgütlenmesinde, ülkücülerle birlikte en fazla öne çıkan

cephe arkadaşı olmaktan bir saniye bile geri durmayacağız. (...) Bu da özbeöz ülkücü hareketin içişleridir. (...) Bir avuç İngiliz'i için Falkland'a çıkarına yapan İngiltere, ırkçı, gerici, işgalci diye suçlanmıyordu. Bilakis dünya ve Türkiye aydını bu işgale destek veriyor, bunu İngiltere'nin bir hakkı olarak görebiliyordu. Aynı tavrı dünyadaki ezilen diğer Türk unsurları için gösteremeyen bu aydın zümresi ülkücü hareket meydanları öz kardeşleri için doldurduğunda, onun için her şeyi göze aldığından bahsedince ne yapacaklarını şaşırıyorlar." (Bizim Ocak, Subat 1990, s. 19-20)

- 7 *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1990. "Ordu Bakü'ye", "Bozkurtlar Bakü'ye" gibi yaygın kutlanan sloganlar ile kimi kadim Türkçü şiar ve tekerlemeler, bu cengâverce çıkışların başka örnekleridir: "Bütün Türkler bir ordu, katılmayan kaçaktır; yaşamızda yazılı, kaçan alacaktır", "Türk Türktür Türk kalacak, Rus piçtir piç kalacak", "yoksa içinde Moskof'a karşı biraz kin, bırak Türkdüğü insan bile değilsin". MHP'nin "kahrolsun komünistler", "milli devlet güçlü iktidar" gibi ananevi sloganlarına da, ön planda olmamakla birlikte, rastlandı.

ve birçok yerde onlarla işbirliği yapan kuruluş, Türk Ocakları oldu. Bu durum, Türk Ocakları'nın 4. Bölüm'ün sonunda değindiğimiz konumu ve işlevi açısından anlamlıdır. MÇP'nin yanı sıra *Bizim Ocak* temsilciliklerinin de toplantıların örgütlenmesinde "tüzel kişilik" olarak baş çekmesi, Türk-İslam ülkücülerinin inisiyatifini yansıtmaları bakımından önemliydi. Miting ve gösterilerde Gorbaçov'un kuklaları ve SSCB bayrakları yanında, ABD bayrakları da yakıldı, ABD aleyhine de tezahüratta bulunuldu. "ABD-AT-Rusya elele, esaret Türklere", "Amerika-Rusya, Ermeni'ye kukla" gibi sloganlar, ülkücü hareketin vermek istediği Batı karşıtı mesajların ifadeleriydi. Türk-İslam ülkücüleri, bir kısmı İslamcı hareketten devralınan "Ya Allah bismillah Allahuekber", "İslam gelecek zulüm bitecek", "İslam'a uzanan eller kırılsın", "ülkücü zincir ve kelepçeden değil, Allah'tan korkar", "çağrımız İslam'da dirilişedir", "rehber Kuran hedef Turan" (ve elbette "kanımız aksa da zafer İslam'ın") gibi sloganlarla, Batı karşıtlığı ile Hıristiyanlığa karşı İslam adına mücadele motifini bağdaştırmaya gayret ettiler. Kahramanmaraş'taki mitingte konuşan MÇP il başkanı Ökkeş Kenger "haçlı-hilal savaşının başladığını" bildirdi, gerekirse Azerbaycan'a gönüllü savaşmaya gidebileceğini açıkladı.⁸

Ülkücülerin Azerbaycan protestolarında kitlesel biçimde sokaklarda boy göstermesi, medyada ve kamuoyunda bir bakıma şaşkınlık, öte yandan kaygı (kısmen korku) ve tepkiyle karşılandı. Ülkücü hareketin radikal unsurları ve Türk-İslam ülkücüleri, medyayı ve resmi güçleri, "ülkücüler sempati topluyor" kaygısıyla Azerbaycan protestolarını engellemeye, dizginlemeye çalışmakla suçladılar. Gazetelerin ve devletin resmi haber kuruluşlarının mitinglerde toplanan kalabalıkları olduğundan

küçük gösterdiğini savundular. Azerbaycan olaylarını kınamak için Ankara'da düzenlenen büyük 3 Şubat mitinginin Muammer Aksoy'un öldürülmesi üzerine iptal edilmesini, "karanlık güçlerin" bu gibi cinayetlerle dış Türkler meselesini unutturmayı amaçladıkları biçiminde yorumladılar.⁹

Dış Türkler konusunda artan mesai

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ülkücü hareket 1980'lerde dış Türkler meselesine fazla yoğunlaşmamış, bu konu siyasal programatiklerinde "seçkin" ve ağırlıklı bir yer kaplamamıştı. Özellikle Türk-Islam ülkücülerinin İslama yönelik kapsamlı ideolojik tartışmaları içinde Türklüğün eskisine göre daha "eleştirel", daha "koşullu" ele alınan, hatta kimileri için tali bir değer ölçüsü haline gelmesi, dış Türkler meselesinin gündemdeki konumunu geriletmişti. *Bizim Ocak*'ın esir Türkler konusunu kapak yaptığı Temmuz 1989 sayısının başyazısına, "esir Türkler gibi bir konu bazılarınca bayatlamış kabul edilebilir" sözleriyle başlaması, bu bakımdan simgeseldir. (agd, s. 3) Bu nedenle, 1990 başından itibaren, dış Türklere ilişkin ilgi ve bilgi açığını tahkim etmeye dönük yoğun bir çabaya girişildi. Bu çabanın ülkücü basındaki belirgin yansıması, *Yeni Düşünce*'nin 12 Ocak 1990'da "Türk Dünyası" sayfasının yayınına başlamasıdır. Türk-Islam ülkücülerinin ağırlıklı olduğu yayın organlarında ise, dış Türkler konusunda hatırı sayılır bir yoğunlaşma görülmedi. Onların ve ülkücü hareketin diğer unsurlarının konuya yaklaşımları, bölümün sonraki kesimlerinde ele alınacak. *Yeni Düşünce*'nin "Türk Dünyası" sayfasının panoraması, ülkücü okur-yazar camiasının dış Türkler konusundaki "ortalama" bakışı hakkında fikir verici olabileceği için, aşağıda kısaca aktarıldı...

9 *Bizim Ocak*, Şubat 1990, s. 15-16 ve Mart 1990, s. 26.

“Türk Dünyası” sayfasında, “Türk dünyası hakkında Batı kaynaklı bilgilerin çarpıklığından” sık sık yakınılmasına rağmen, anti-komünist Batılı Sovyetologların yazı ve yorumları ağırlıklı yer aldı. Daha ender olmakla birlikte, dış Türk topluluklarının önderlerinin veya temsilcilerinin özgün yazı ve söyleşileri de görüldü. Sayfada İslami renk görece soluktu; İslamiyetin, Türklüğün unsurlarından birisine indirgenerek talileştiği anlayış geçerliydi. Öyle ki, örneğin Afganistan’dan haber verilirken, Afgan cihadının Türkler tarafından sürüklendiği; hatta Kuzey Afganistan’daki Türk mücahitlerin Sovyetler’deki Türklerle de ilişkisi dolayısıyla, “Afganistan meselesinin aslında bir yerde Türk meselesi olduğu” savunuldu. 18 Mayıs’ta dış Türkler konusuna çok iyi vakıf bir Türkçü yazar olan Nezih Uzel *Yeni Düşünce* “Türk Dünyası” sayfasında düzenli yazmaya başladı. “Orta Alman yaylalarından Çin denizine kadar uzanan” bir coğrafyayı Türklüğün ilgi alanı olarak belirleyen Uzel, yazılarında hep, Anadolu Türklüğünün yüzünü Batı’dan Doğu’ya çevirerek, Osmanlıların Timur işgalinden sonra yüz çevirdiği Doğu Türklüğü ile bağlantı kurması üzerinde durdu. “Türk Dünyası”nda, ağırlıklı Sovyetler’deki dış Türklere değinildi.¹⁰ Sovyetler Birliği’nde yapılan 1989 nüfus sayımının verileri, gözde konularından birisi oldu; Türk nüfusun Rus ve Hristiyan nüfustan fazla artıyor olması defalarca işlendi.¹¹ Nisan ve Haziran 1990’da

10 3 Ağustos 1990’da bu sayfada, Enver Paşa’nın 1922’de giriştiği Turan seferi anılırken, “biraz da önyargıyla çokça eleştirilen ve hakkında çok menfi görüşler ileri sürülen Enver Paşa’nın Orta Asya’da bugün bile bir efsane, bir kahraman olduğu” belirtildi.

11 Rus nüfusun payının yüzde 50.8’e düşmesi, Türk nüfusun 50 milyonla toplanı nüfusun yüzde 17.3’üne ulaşması ve Türk cumhuriyetlerinin nüfus yapısında görülen “sallaşma/katıksızlaşma” üzerinde yoğun biçimde duruldu. Müslüman nüfus da toplanı nüfusun yüzde 19.2’sine ulaşmıştı ve 1979-1989 döneminde Müslüman olmayan nüfus yüzde 5.5 artarken, Müslüman nüfus yüzde 27.0’lik artış göstermişti. *Yeni Düşünce*, olduğundan küçük gösterilen Türk nüfusun ashında 70 milyon olduğunu da iddia etti. (ağk, 16 Şubat 1990)

Kırgızlar ve Özbekler arasında cereyan eden çatışmaların Sovyetler Birliği'nce gerçekleştirilen provokasyonların eseri olduğunu savunan yazılar ve anlatımlar yayımladı. Haziran 1990 sonlarında Orta Asya'daki Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kazakistan cumhuriyetlerinden ve Kazan Türkleri'nden temsilcilerin Alma Ata'da toplanarak bir "Müslüman Türk ortak pazarı" tasarısı üzerinde anlaşmaları, "Birleşik Türkistan'a doğru" bir adım olarak kutlandı. "Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin, Batı'nın anlamak ve anlatmak istediği gibi, salt Sovyetler'i parçalamayacağı, aynı zamanda Büyük Türkistan'ı gerçekleştireceği" savunuldu. "Türk şuuru ve tek millet ruhunun". Özbek, Kırgız, Tacik vb. kimliklerin önüne geçmesi, Batı'nın hesaplarını bozmaktaydı.¹² Yeni Düşünce 12 Ekim 1990'da, Azerbaycan Milli Demokratik Partisi'nin kuruluşunu müjdeledi. Amblesiminde, her biri anlamını Türk mitolojisinden alan bozkurt, altı ok, ayyıldız, sekizgen ve aleve yer verilen parti; "Türk milletinin geleceğine tarihinin ışığında yön vermesi gerektiğini" belirten, "otantik Türkçü" denebilecek bir görünüme sahipti.

Gerek Yeni Düşünce'de, gerek "Türk Dünyası" sayfasında Sovyetler dışındaki dış Türkler de 1990 öncesinde olduğundan çok daha yoğun ele alındı. Balkan Türkleri konusunda söz konusu sayfanın sürekli yazarlarından Ali Ata Yiğit, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan'daki "2.5 milyonluk" Türk varlığının ülke ülke değil, "dört ayrı ülkede bir bütün parçaları; Türk asıllı olmayan (Arnavutlar gibi) diğer Müslüman milletlerin de ortak bir tarihin ve kültürün uzantısı oldukları" tezinin dış siyasette benimsenmesi gerektiğini ileri sürdü. (agk, 10 Ağustos 1990) Kıbrıs meselesinde, burası üzerindeki hakların yitirilmemesi için, sorunun "Türkiye'nin

12 Yeni Düşünce, 29 Haziran, 13 Temmuz ve 3 Ağustos 1990.

dezavantajlı durumda bulunduğu "Batı Trakya ve Ege sorunları ile bağlantılı ele alınması gerektiği savunuldu. (Yeni Düşünce, 15 Haziran 1990) Kıbrıs'taki şoven Türk milliyetçilerinin partileşmeye yönelmesi, 31 Ağustos'ta Yeni Düşünce'de bir tam gazete sayfasında aktarıldı. Partileşmeye ivme veren Kıbrıs Milliyetçi Düşünce Derneği ve Türk-Islam Birliği Derneği, Türk tarafının resmen benimsediği, Rumlarla eşit ve güvenceli federasyon tezini reddederek; "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devletinin kökleştirilmesini, anavatanla ilişkilerin en üst düzeye çıkartılmasını ve birleşme olacaksa sadece Türkiye ile olmasını" savunmaktaydılar. 21 Eylül tarihli Yeni Düşünce, bu partinin Kıbrıs Türk Birlik-Egemenlik Partisi adıyla kurulduğunu duyurdu. Irak'ta Türklere uygulanan baskılar da iki kez tam sayfa boyu ele alındı. (Yeni Düşünce, 19 Ocak ve 9 Şubat 1990)

Sovyetler Birliği'nin de bu dönemde MÇP/ölkücü harekete "ilgisinin" yoğunlaştığı gözlemlendi. SSCB'nin Ankara büyükelçisi Albert Çernişev 1990 yazında randevu isteyerek Alpaslan Türkeş'i ziyaret etti. Görüşmede Çernişev Türkeş'e "yeni yasalara göre, isteyen her cumhuriyetin, halkoylamasında üçte iki oyla benimsenmesi halinde SSCB'den ayrılabilceğini" aktardığı bildirildi; Türkeş ise Çernişev'e, milli nüfusların dağınıklığından ötürü bu yolun fiilen tıkalı olduğunu anlatmıştı.¹³ 1990 yazında İngiltere Büyökelçiliği görevlilerinin de, başta Kırıkkale, Elazığ ve Erzincan olmak üzere, MÇP'nin ağırlıklı olduğu siyasal coğrafyada "temas ve incelemelerde" bulundukları biliniyor. Bunların, özellikle SSCB Türk cumhuriyetlerindeki kaynaşmayla bağlantılı olarak, MÇP'nin/ölkücü hareketin yönelimlerinin "Kuzeyli" büyük güçlerce bir "veri" olarak hesaba katıldığında dönük "işaretler" sayılabileceğini söylemek, makul bir spekülasyon olacaktır...

13 Hürriyet, 23 Temmuz 1990.

MÇP'nin jeopolitik yaklaşım ve tasarımları

Ülkücülerin dış Türkler meselesiyle ilgili mesailerindeki artış, dünya politikasındaki gelişmeler hakkındaki global yaklaşımları ve tasarımları çerçevesinde anlam kazanır. Ülkücü hareketin değişik unsurlarının genel ideolojik yaklaşımlarındaki ayrımlar, dünya politikası ve Türk dünyasına bakışlarında da geçerli. Bu bağlamdaki özgül yaklaşım farklılıklarını, bundan sonraki başlık altında ele alacağız. MÇP yönetiminde ağırlıklı olan devletl  entelejensiya unsurlarının uluslararası alana dönük özgül reel politik yaklaşımlarını ise şimdi aktaracağız. Çünkü  rk-İslam  lk c leri ve diğer radikal unsurlar, daha ilkesel, soyut denebilecek öneriler üzerinde dururken;  lk c  hareketin sözü edilen kesimi, dünya politikasındaki yeni dengeleri, beliren uluslararası çelişki ve ittifak potansiyellerini jeopolitik m lahazalarla yorumlamaya, reel politik öngörüler ve hedefler çizmeye yatkındır. Genelde jeopolitik konulardaki mesailere yatkınlıklarıyla,¹⁴ uluslararası politika ve strateji alanında  lk c  hareketin kendi içinde hamle ve söz üstünlüğüne sahiptirler. Ayrıca, MÇP adına yapılan bu tahlil ve öngörüler, i  siyasal ve diplomatik düzeye dönük olarak bir anlamda resmi anlam da taşıdıkları için önemlidirler.

Temmuz 1990'da MÇP genel merkezince hazırlanan

14 12 Eylül' n kültür politikasının yürütücülerinden, emekli general Suat İlhan'ın *Jeopolitik Duyarlılık* (Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989) kitabında "Jeopoliti e" getirdiği tanım,  lk c  hareketin -özellikle asker kökenli- devletl  entelejensiya unsurlarının bu alandaki yatkınlığını açıklar niteliktedir. İlhan jeopolitigi, "dünya egemenliği yolunda olan ve buna karşı savunan g c ler arasındaki ilişkilere göre şekillenen global politika" bağlamında, siyasal "tehdit unsurlarını" ağırlıkla coğrafi konumlar e sinde değerlendirerek ve "askeri hareket arzı ile politik hareket arzıu" ba da tırarak milli güvenlik stratejisi çizmeye dayanan, bütün bilim ve ihtisas dallarına hükmeden bir üst-sistem olarak tanımlar. (age, s. X-8)

Dünyada Yeni Dengeler, Türk Dünyasının ve Türkiye'nin Me-seleleri başlıklı (yayınlanmamış, fotokopi) rapor, ülkücü hareketin devletli unsurlarının jeopolitik mülahazalarını oldukça bütünlüklü yansıtan bir kaynaktır. Türk milliyetçilerinin "dünya tarihinin bir milletler mücadelesi" olduğu tezinin doğrulanmış olduğunu övünçle vurgulayan Rapor; dünya politikasında "hak haklıdır" ilkesinin, yerini "hak güçlündür" ilkesine terkettiğini saptar. Lafzen karşı çıktığı bu "hak güçlündür" ilkesine ayak uydurulması gerektiğini ima eder (bunda da gene lafzen amaç, "emperyalizmin Türklük üzerindeki emellerini söndürmek"tir).¹⁵ Türkiye, kendi çıkarlarına karşıt ittifak ve paktların emellerine karşı, yakın gelecekte bağımsızlıklarını kazanacakları varsayılan Türk devletleri arasında birlik kurmaya yönelmeli, bu birlikte "ağabey ülke" rolünü oynamalıdır.

Söz konusu raporda Türkiye'nin çıkarlarına karşıt olan ittifaklar tanımlanırken, saptanan güç odakları ABD (Kanada), Sovyetler Birliği, Alman Konfederasyonu, Yeni Avrupa, Japonya ve Çin'dir. Bu güç odaklarının Türkiye ve "Türklük" bağlamında oluşturdıkları "tehdit(ler)"in değerlendirmesi özetle şöyledir: "Türkiye'yi NATO'nun üvey evladı sayarak sadece nükleer rampa olarak kullanılan, milleti dostluğu ve istikbali Batı'da arar hale getiren" ABD, konuşlandığı Avrupa'dan çekilecektir. Sovyetler Birliği (Rusya), ekonomik olarak toparlandıktan sonra yeniden büyük bir silahlı güç olmaya yönelecektir. Alman Konfederasyonu, müstakbel Sovyet tehdidine karşı Avrupa'yı koruyacak yeni tampon olarak tasarlanmaktadır. Ancak ABD'nin ardından "dünyanın ikinci

¹⁵ *Yeni Düşünce*'de yayınlanan birçok yazıda, dünyadaki yumuşamaya "kanılıp", silahlanma harcamalarının azaltılarak ordunun küçültülmesine şiddetle karşı çıktı. (19 Ocak 1990'da da emekli bir hava generali, Tarık Gökəri, bu tezi destekleyen bir yazı yazdı.)

süperi olmaya aday" bulunan Alman Konfederasyonu'nun, çıkarları Avrupa ve ABD ile çeliştiği ölçüde, 2. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi SSCB ile ittifaka yönelmesi de mümkündür. Bu şu tabloda, Avrupa Topluluğu'nun (AT) varlığını koruması güç görünmektedir; dolayısıyla Türkiye AT'ye dahil olmaya dayalı bir stratejiden uzak durmalıdır. Öte yandan, ABD dışında, dünya dengesindeki konumları değişim geçirmekte olan büyük güçlerin hepsi, Türkiye ile komşu veya yakındır; bir bölümü (esasen Rusya ve Çin), "Türkiye ve Kıbrıs Türklüğü dışında tamamen esaret altında olan Türk dünyası" içinde yer alan Türk topluluklarını egemenliği altında barındırmaktadır. ABD ile Avrupa, Türk dünyasının geleceği konusunda, glasnost/perestroyka süreçleriyle kendileri için tehdit olmaktan çıkan Sovyetler Birliği ile "amaç ve ilke birliği" içindedirler. Bu amaç ve ilke birliği, "güçlü, söz sahibi, kaynakları zengin, ekonomik bakımdan yeterli, teknolojik gelişmesini tamamlamış ve en önemlisi harbetme niteliği üstün Türk milletinin, yeni denge kurulmasını gerektirecek biçimde dirilmesi endişesi"ne dayanır.¹⁶ Çünkü en geç 21. yüzyılda, "köhnemiş sistemlere sahip olan Rusya ve Çin imparatorluklarının çökmesiyle "Türk dünyası esaretten kurtulacak, birçok yeni Türk devleti ortaya çıkacaktır. MÇP'nin bu raporunun hazırlanmasına en azından katkıda bulunduğu açık olan Ferruh Sezgin, *Yeni Düşünce*'de yazdığı yazılarda, Sovyetler Birliği'nin ekonomik yeniden yapılanmasını tamamlayarak yeniden büyük bir güç haline gelmesi için ihtiyaç duyduğu 10-15 yıllık sürenin; Türkiye'nin "tarihi Rus emellerinin" oluşturduğu tehdite karşı değerlendirmesi gereken "son derece

16 Kafkasya'daki Sovyet para-militer güçlerinin Avrupa Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Müzakereleri (AKKUM) dışında tutulması yorumlanırken; ABD'nin ile "Türkiye üzerinde tarihi emelleri olan" "Rusya"nın amaç birliği ayrıca, süper güçler mücadelesinde yükselen Japonya ve Almanya'ya karşı çıkar ortaklığı yapımlarına bağlanmıştır. (Ferruh Sezgin, *Yeni Düşünce*, 26 Ekim 1990)

hayatı" bir kesit olduğunu savundu.¹⁷

Rapora göre "Türk dünyasını bekleyen olaylar karşısında en büyük tehlike, Türk illerindeki olağanüstü dinamizme karşılık Türkiye'de görülen utandırıcı hareketsizlik ve umursamazlıktır." Esareti altındaki Türk toplulukları, Türkiye'nin desteğini yanlarında bulamamaktadırlar. Oysa Türkiye'nin, kendisine ve Türklüğe yönelik "tehdit"leri bertaraf etmesi, dış Türklerle "ağabey ülke" olarak kuracağı bağla mevcut güç odaklarına karşı durabilecek bir başka güç odağı olmasına bağlıdır. Ferruh Sezgin'in sorduğu gibi: "Hep dünyayı yönetmeye alışmış ve son birkaç yüzyıldır da dünya politikasında etkili olamamanın getirdiği psiko-sosyal sıkıntıların tahribatı içinde bocalayan Türkiye, iki Marksist devin -SSCB ve Çin- içinde olduğu -ve olacağı- kaos döneminde, kendi ırkı için avantajlar elde etmenin peşinde koşmamalı mı(dır)?" (Yeni Düşünce, 4 Mayıs 1990)

Yeni pan-Türkizm etmenleri, sağ entelejensiya ve MÇP/ülkücü hareket

Dış Türk topluluklarının hareketlenmesi, sağda "milliyetçi" kimliğine sahip çıkan bütün kesimleri ilgilendiren bir gelişmeydi: Ülkücü hareket; AP/DYP çizgisi; ABD odaklı "Batı sistemi" ile özdeşleşen devletli entelejensiya unsurları; gerek ANAP'ta yerleşikleşmiş olanlarıyla, gerek devletli entelejensiya kastına dahil olanlarıyla Türk-Islam Sentezcileri... bunların hepsi, dış Türkler konjonktürünün yükselişiyle ilgilidiler. Ayrıca İslamcı hareket de dış Türk topluluklarındaki gelişmelerle ilgili yorumlar, öneriler getirmek durumundaydı. İslamcılar dışındaki kesimler, bütünlüklü pan-Türkist tasa-

17 nglı, 1 Haziran 1990. Türkiye'nin doğal gaz sistemini ağırlıklı Sovyetler Birliği'ne bağımlı kılınası da eleştirildi. (Yeni Düşünce, 11 Mayıs 1990)

rımlarda olmasa bile, ideolojik olarak "Türkiye'nin bütün dış Türklerle ilgili sorumluluk taşıdığı" asgari müşterekğinde anlaşagelmışler; bu temel kabulün ötesindeki çözüm önerilerinde ayrıışmışlardı. Fakat, çözüm önerisi adına söylenenlere bakıldığında, ülkücü hareket gibi radikal kesimler ajitatif ve simgeselci ultimatizmleriyle (azamıcılıkleriyle), diğer kesimler de salt imalar üreten reel politik pragmatizmleriyle, dış Türkler meselesinin gerçekten gündeme geldiği bir evrede hazırlıklı sayılamazlardı. Eski MHP ileri gelenlerinden Nevzat Kösoğlu'nun 28 Eylül 1990'da *Yeni Düşünce*'de, Dündar Tüşer'e atıfla "Türk tarihinin sarkacının nihai düşüş noktasından yükselişe doğru döndüğünü" müjdeledikten sonra; "yıllarca Turancılık ithamıyla şereflenener"e, "elli yıl öncesinin kavramları ve heyecanlarına takıl"madan, "değişen dünya ile birlikte Türk dünyasının meselelerini her an tazelenen idraklerle yeniden ele almaya" "hayat önceliklerinde" yer verip vermediklerini, "bu istikbalin fikri ve fiili meselelerini yüklenerek bedel ödemeye" hazır olup olmadıkları sorusunu yöneltmesi, bu bakımdan anlamlıdır.

Bu durumda, konunun yaygın biçimde tartışılmaya başlandığı 1990 yılında, bütün milliyetçi kesimler dış Türklerle ilgili yaklaşımlarını daha "gerçekçi" biçimde temellendirerek, somutlaştırarak ifade etme gereği duydular. İfade edilen yaklaşımlar, çoğu kez pan-Türkizmi kategorik olarak dışlıyorlar veya "bütün Türklerin bir devlette birleşmesinin -en azından orta vadede- mümkün olmadığını" belirterek, sınır birliğini şart koşmuyorlardı. Ancak, bütün Türk toplulukları arasında iktisadi, kültürel vb. araçlarla fiili bir organik siyasal birliğin yaratılması hedefini gözetiyorlardı (belki "enter-Türkizm" denebilir!). Böylelikle, kendilerinin bütünlüklü pan-Türkist tasarımlar taşıyıp taşımadıklarından bağımsız (ve ondan farklı) olarak, ortaya pan-Türkist siyasal yaklaşım etmenleri koydular.

Pan-Türkizmi kategorik olarak reddetmeyen, kimi kez ancak örtük biçimde sahiplense bile, Türkeşte temsil olunan pan-Türkist bir geçmişi kapsayan ülkücü hareket; dış Türkler konusundaki siyasal önerilerini konjonktüre uyarlayarak somutlaştırma noktasında, diğer "milliyetçi" kesimlerden daha fazla sıkıntı içindeydi. Pan-Türkist tasarımları gerçekleştiren konjonktüre "layık" somut öneriler üretirken, zaten "gerçekçi" pan-Türkist etmenler etrafında tartışan genel milliyetçi-sağ ile ayrımlarını netleştirecek daha radikal, daha kapsamlı bir programatigi ihmal etmemeleri gerekmektedir. Ülkücü hareket içinde 1980'li yıllarda cereyan eden ideolojik tartışmalar ve ayrışmalar, bu meseleye de yansiyarak ayrıca sorun kaynağı oldular. Sonuçta ortaya çıkan tabloda, ülkücü hareketin devletlû merkez güçleri, "genel sağ" entelejensiya tarafından ortaya konan pan-Türkist etmenlerin daha radikal, daha samimi -ama gene "gerçekçi"- "esas" sahipleri görünümünü edinmeye; Türk-İslam ülkücüleri ise, genel ideolojik "arınma" süreçleri çerçevesinde, söz konusu etmenleri sorgulayan daha ütöplast bir zeminde durmaya yöneldiler.

Milliyetçi entelejensiya ve "sağduyulu" pan-Türkizm etmenleri

1990 yılı başındaki Azerbaycan olaylarından sonra canlanan dış Türkler tartışmalarında, milliyetçi entelejensiyanın hemen bütün kesimleri, "bütün Türklerin bir bayrak altında toplanması" anlamında bir pan-Türkizmin hayal olduğı üzerinde birleştiler. 1944'te ırkçılık-Turancılık'tan yargılanan ve kurduğı Türk 2000 Vakfı ile hâlâ soy Türkçü bir çizgi izlemeyi sürdüren Reha Oğuz Türkkan "bile", 13 Nisan 1990'da *Yeni Düşünce*'de bütün Türklerin bir devlette birleşmesinin uzak bir ülkü olarak

gözetilmesi gerektiğini; ancak dış Türklere askeri destek verilmesini istemenin "tehlikeli ve bugünkü (vurgu Türkkan'ın-T.B./K.C.) dünya ve Türkiye konjonktüründe olmayacak hayaller olduğunu" yazdı. Pan-Türkizmin, bütün Türklerin bir devlette birleşmesi demek olan "azami hedefi", Türkkan gibi Türkçü-Turancı geçmişe sahip olmayan milliyetçilerin bir çoğunca da istenir bir hedef olarak sunuldu; ancak koşulların, gerçekliğin veya konjonktürün buna engel olduğu kaydedildi. Örneğin Ahmet Kabaklı'ya göre, pan-Türkizmin azami hedefinin önünde "teknik" engel oluşturan gerçeklik, "Türkiye'nin dünya Türklüğüne başlık edecek şura ve güce sahip olmaması"dır.¹⁸ "Bir Türk olarak, bir Türk milliyetçisi olarak pan-Türkizmden memnun olmamak mümkün değildir" diyen AP/DYP önderi Süleyman Demirel de, pan-Türkizm Türkiye'nin iktisadi ve siyasal olarak bu güce sahip olmaması nedeniyle hayal olduğunu belirtir. Buna rağmen pan-Türkizmi savunmanın tehlikeli olacağına dikkat çeker: "Türkiye'nin ırken yakınlık iddia ettiği başkalarıyla dirsek temasına gelmek istemesi", Türkiye'deki "başka lisanları konuşan, başka ırklara mensubuz diyen insanların" taleplerini meşrulaştırarak, ülkenin bütünlüğünü tehdit altına sokabileceklerdir.¹⁹

Pan-Türkizmin azami hedefi için bu kayıtları düşenlerin üstünde genellikle birleştikleri "gerçekçi" azami hedef, "kırk küsur yıldır 'Turan' hayali ile yaşadığını" söyleyen Altemur Kılıç'ın ifade ettiği gibi, "Türkiye'nin her sahada önderlik ve yardım ettiği" bir bağımsız Azerbaycan'ın ve Rusya çapında

18 Dış Politika, Risale Yayınları, Nisan 1990, s. 182.

19 Demirel ayrıca "Musul ve Kerkük'ün de Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu", "ancak altımız (Türkiye'nin güneyi-T.B./K.C.) yumuşak karnımız olduğu için, Irak'ı itmemek, Irak'ı yanımızda tutmak kaygısıyla bunları politik olarak konuşmadıkları"nı belirtmektedir. (Milliyet, 27-28 Mart, 26 Temmuz ve 23-24 Eylül 1990)

bir Türk konfederasyonunun kurulmasıdır.²⁰ Federatif Türk devletlerinin SSCB'nin bütünlüğüne halel getirmemesi gerektiği düşüncesi de yaygındır. Çünkü, parçalanan bir SSCB'de ardı ardına Türk devletleri kurulamayacak, kurulsa bile, ancak bu konuda planlı-programlı hareket eden ABD'ye yarayacaktır. Bu bakımdan "dünyada bir denge unsuru olan Sovyetler'in devamı, Türklük açısından en iyisi"dir.²¹ "Pan-Turanist veya pan-Türkist olmayan, duyguların değil aklın peşinden giden", kansız, federatif yapının olabildiğince korunmasına dayalı bir çizgiyi savunduğu *Azerbaycan, Sovyetler ve Ötesi* (Burak Yayınevi, İstanbul 1990) kitabıyla Taha Akyol, "gerçekçi", "sağduyulu" pan-Türkist etmenleri en donanımlı ve bütünlüklü biçimde tasvir edenlerden biridir. Akyol; Türk milliyetçiliğinin Sovyetler Birliği'ndeki uyanışı hakkındaki değerlendirmesini, "aydınlanmacı" -pozitivist bir mecrada yapar. (age, s. 183-210) Bu bağlamda, Azerbaycan entelejensiyası içindeki aydınlanmacı-modernist ceditçiler (yenilikçiler)- ile geleneksel İslamcı ulemanın sürüklediği kadimciler (gelecekçiler) ayrışmasını önemle ele alır. Azerbaycan'daki hareketin 1920'lerdeki tıkanmasında,²² ceditçilerin tam anlamıyla "halka inememelerinin" payını vurgulayarak; ceditçilerle başlayan aydınlanma sürecinin Sovyet döneminde (okuryazarlığın yaygınlaşması vs. ile) toplumsallaşmış olmasını, bağımsızlaşmanın ve geleceğe dönük umutların ana kaynağı olarak vurgular. Akyol, Enver Paşa'nın 1. Dünya Savaşı'nda "erken' Turan hayallerine" kapıldığına değinir. (age, s. 194) Sovyet egemenliği altında ilerleyen modernleşme sürecinde

20 *Tercüman*, 28-29 Temmuz 1990.

21 Abdülmeccit Doğru, *Türk Yurtları*, Ocak-Şubat-Mart 1990, s. 16-21.

22 Azerbaycan'da millî hareketin olduğu yüzyıl başındaki dönem hakkında son derece ayrıntılı bir çalışma: Tadeusz Swietochowski, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1988.

kabile-boy bölünmüşlüğünden ve taassubundan kurtulan Türk toplulukları, bugün Turan'a değil, ama "gerçekçi" Türk birliği tasarımlarına nesnel olarak çok daha yakındırlar.²³

Reel politik olarak "Rusya'daki Türk ülkelerinin bir konfederasyon çerçevesinde bütünleşmesi" ve "Türkiye'nin bu konfederasyonla yakın ilişkiye giderek üzerinde manevi önderliğe sahip olması" esasları etrafında tanımlanan yeni-pan-Türkist etmenlerin; Batıcı, Kemalist entelejensiyanın devletlû unsurlarının kimilerince de paylaşıldığı söylenmelidir. Örneğin Coşkun Kırca, "şartların, tahmini zor bir süre için, Türkiye'nin SSCB'nin işlerine karışmama prensibini dikkatle devam ettirmesini gerektirdiğini" ancak bu prensibin Türk dünyasındaki gelişmeleri dikkatle izlemekten alakoyucu olmadığını belirterek, şu soruyu ortaya sormaktadır: "Yeni dünya şartları içinde, herhalde çok büyük bir devlet olarak kalacak olan Rusya'yı dengeleyebilmek açısından, Batı'nın yüksek çıkarlarına en uygun düşen, Türk adını taşıyacak bir konfederasyon değil mi?"²⁴ Batı'nın, özellikle ABD'nin "yüksek çıkarları"yla bütünleşmeyi pan-Türkist etmenlerle bağdaştıran bu yaklaşımın, tipik savunucularından birisi, en ünlüleri Alexandre Bennigsen olan ABD/Batı Sovyetologlarının "Sovyetler'deki Müslüman ve Türk halklar" üzerine incelemelerine, yönettiği onbeş günlük *Yeni Forum* dergisinde 1980'lerin ortalarından beri büyük yer veren Aydın Yalçın'dır.²⁵

23 Nezihi Uzel de, tıpkı İngilizlerin Hindistan'da İngilizce'yi resmî dil haline getirerek yapmış oldukları gibi, "Rusya'nın, yüzyıllardır sözcük baskınlıkları yüzünden birbirleriyle konuşup anlaşılmayan Türk boylarına Rusçayı mecburi kılarak, asırların rüyası 'Türk birliği'ne hizmet ettiği"ni yazmıştır. (*Yeni Düşünce*, 25 Mayıs 1990)

24 Aktaran: Nuri Gürgür, *Rusya'da Devrimden Evrime*, *Türk Yurdu*, Mart 1990, s. 5.

25 Çok okunan gazeteci-yazarlar Cengiz Candar ve Engin Ardıç, "Batılı" modernist değerlerle gerçekçi pan-Türkizm etmenlerini birlikte düşünmeye 1990'larda

Batı dünyasının "Hristiyan ve haçlı" özünü vurgulayarak düştükleri kayıtlara rağmen, milliyetçi entelejensiyanın bir kesiminin, özellikle devletlû unsurlarının, Batı/ABD çıkarları ile Türklüğün çıkarlarını uyumlu kılma arayışını reddetmedikleri söylenebilir. Türk Ocakları'nın resmi yayın organı olan *Türk Yurdu*'nun, Kırca'nın yukarıdaki sözlerini aktarırken "mantıklı bir dış politika anlayışının esasları olarak benimsememek mümkün değil" ifadesini kullanması bu bakımdan anlamlıdır.

Milliyetçi entelejensiya açısından, vazedilen "gerçekçi" pan-Türkizm etmenlerini, Batı/ABD egemenliğindeki emperyalist statükoyla bağdaştırabilmek için, Batı ile ve Batıcılıkla bağlantıyı kurumlaştıran resmi ideolojiye asgari bir uyum sağlamak kaçınılmazdır. Milliyetçi ve faşizan entelejensiya, 3. Bölüm'de değindiğimiz, "Atatürkçülüğün" elverişli bir yorumunu yapma çabasına zaten genel olarak "dış Türkler" bağlamında girişmiştir. 1988'de üç aylık olarak yayımlanmaya başlanan *Türkistan* dergisinin çizgisi, bu çaba içinde kullanılan temel motiflerin orıalama bir özetini yansıtır: Batılılaşma çağdaş teknoloji ile özdeşleştirilerek benimsenir, İslam "milleti oluşturan değerlerden birisi" olarak algılanır, Mustafa Kemal'de ve "Atatürk devri"nde Türkçü-Turancı bir perspektifin daima varolduğu savunulur. *Türkistan*'ın genel koordinatörü Doç. Ahat Andican, sürekli iki noktanın üstünde durur: "Avrupa topluluğuna girme sendromundan" ve "Pan-Türkizmle suçlanma korkusu hastalığından" kurtulmanın zorunluluğu... Bunlar, *Türkistan*'ın faşist entelejensiya ve özellikle Türk-İslam Sentezcileri ile paylaştığı tezlerdir. Anılan kesimler de, Atatürk'ün, bütün dış Türklerin bağımsızlaşma mücadelesi ve-

yatılanlaşan bir başka tipin örnekleridir. Ardic'in, MÇP genel sekreter yardımcısı Ferruh Sezgin'in dış Türklerle ilgili yaklaşımını "gerçekçiliği" ve "sagduyululuğu" ile öven yazısı, ilginçtir. (*Sabah*, 6 Ağustos 1990)

receği bir konjonktürün "geleceği" varsayımına dayanarak, dil ve kültür alanlarında Türk kültürünü tahkim edip yaymaya dönük (Güneş-Dil teorisi vb.) çalışmalarla bu konjonktüre hazırlanmayı öngördüğünü savunurlar. Onun Batı Trakya'yı ve Musul-Kerkük'ü Misak-ı Milli sınırlarına dahil saydığını vurgularlar. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra "yanlış Atatürkçülük" yorumlarıyla bu politikanın terkedildiğinden yakınırırlar. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın sonlarında Almanya'nın 12 Ege adasını Türkiye'ye bırakma teklifini "korkak çekimser" tutumu ile geri çeviren İnönü dönemini (1938-1950) lanetlerler.²⁶ Bu bağlamda, Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" şiarı, milliyetçi yazar İsmet Bozdağ'ın "yurtta sulh cihanda sulh" dersin ama işin icabını da yaparsın"²⁷ sözlerine yansıdığı gibi, gerçek amacı gizleyici, taktiksel bir söz olarak yeniden yorumlanır... Faşist entelejensiya, genellikle, T.C. devletinin Bulgaristan ve Azerbaycan olaylarında dış Türkler konusunda -istenilen ölçüde olmasa bile- daha duyarlı bir tütüma yöneldiğinin altını çizip hoşnutluklarını belirterek, devlet/hükümet politikasıyla olabildiğince uyumlu görünmeye de önem verirler. Böylece, resmi politikalar üzerindeki etkinliklerini de geliştirmeyi umarlar.

"Gerçekçi" pan-Türkist etmenler vaazedilirken vurgulanan "sağduyululuğun" temelinde yatan asli veri, Demirel'in belirttiği gibi, "Türkiye'nin bekasının her şeyin üstünde olduğu", Türkiye'nin, bütün dünya Türklüğü için bağımsızlık umudunun ve milli bilincin ayakta kalması için çok önemli güvence olduğu" kabulüdür. Hem dış Türklere, hem de Türkiye'ye zarar getir-

26 Bu yaklaşımın, belirgin ve etkili bir temsilcisi olan Şaban Karataş'ın ağzından ifade edilışı için: *Dış Politika*, Risale Yayınları, Nisan 1990, s. 161-167.

27 *Dış Politika*, Risale Yayınları, Nisan 1990, s. 174. 12 Mart döneminin MİT müsteşarı Fuat Doğu, daha 15 Nisan 1986'da *Yeni Forum*'da "bugünkü ve gelecek kuşaklara yurtta sulh cihanda sulh'un yerine Atatürk'ün 1932'de başlattığı araştırmacı ve tanınan Türk milliyetçiliğini öğreterek kalplere yerleştirmek" gerektiğini yazdı.

memme kaygısını ileri süren bu "ihtiyatlı" tutum, dış Türkler sorununu "Türklük"ten ziyade somut olarak Türkiye'nin güçlenmesi ve güvenliği açısından önemseyen bir yaklaşımı yansıtır.²⁸ Bunun da ötesinde, "son bağımsız Türk devleti" olan Türkiye'ye "dünya Türklüğü'nün gözbebeği" sıfatı ile birlikte, "Türk dünyasının ağabeyi" misyonu yakıştırılır. ANAP hükümetinin dış Türklerle ilgili Devlet Bakanı Ercüment Konukman'ın belirttiği, oluşacak müstakil Türk devletlerinin "Türkiye'yi rehber kabul edecekleri" kanısı, genel kabul gören tezdır.²⁹ Bu tez, genellikle, Türkiye'nin Türk dünyası üzerinde etkinliğini iktisadi güce dayanarak kurması gerektiği fikriyle tamamlanır. Konukman'ın "arık büyümek ve kuvvetlenmenin iktisadi güçle mümkün olduğunu, dün Amerika'nın ve Rusya'nın da bunu yaptığını" anlatarak, "Türk ortak pazarı" hedefi çizmesi, bu perspektifin resmi ifadesidir. Türk dünyasıyla bütünleşme misyonunun ağırlıkla iktisadi düzeye yıkılması fikri, faşist entelejensiyanın sermaye ile kesişme noktasıdır. Egemen blokun, ortaya atılan pan-Türkist etmenlerin "sagduyulu" ve "gerçekçi" bir zemine oturtulması yönündeki genel iradesi, ordu nezdinde "Türkiye'nin güvenliği" önceliğine dayanıyorsa; büyük sermaye nezdinde de pazar arayışı önceliğine dayanır. 3. Bölüm'de büyük sermaye ile uyumluluğunu belirttiğimiz Aydınlar Ocağı'nın önde gelenlerinden Şaban Karataş'ın, "Türkiye'nin kapitalist

28 Aydın Yalçın'ın bu yaklaşımı başlığıyla da ele veren bir yazısı: Türk Dünyasına İlişi Türkiye'nin Güvenliği Sorunudur, *Yeni Forum*, 1 Ocak 1989, s. 16-19. Yalçın bu yazısında, 21. yüzyılda Sovyet ordusunun üçte birini oluşturacak Türk nüfusunun, Sovyetler'in Türkiye'ye saldırımazlığının en sağlam güvencesi olacağını belirtir.

29 *Milliyet*, 15 Eylül 1990. Bu misyonun, bizzat dış Türklerce sorgulandığını belirtmek gerekir. Örneğin *Türkistan* dergisi genel koordinatörü ve Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği başkanı Ahat Andican, Türkiye'nin Doğusundaki Türk halklarının toplumsal gelişme düzeylerinin bilinmemeyip küçümsenmesine de bağlı olarak, Türkiye'nin "Türk dünyasının Amerikası, diğerlerinin ise 3. dünyası" olacağını sanılmasını eleştiriyor. (*Milliyet*, 11 Eylül 1990)

ekonomi konusunda kazandığı tecrübeyi" Sovyetler'deki Türk cumhuriyetlerine aktarabileceği üzerinde durması, açıklayıcıdır.³⁰

"Sağduyulu" pan-Türkizm ve İslam

"Gerçekçi", "sağduyulu" pan-Türkizm etmenlerini ortaya koyarken faşist entelejensiya ile devletlû Batıcı entelejensiyanın üzerinde birleştiği bir nokta da, dış Türkler-Türkiye ilişkisinde İslam'ın güçlü bir rol oynamasını önleme kaygısı. Sovyetler Birliği'ndeki Türkler arasında İslam'ın oldukça naif algılandığını ve siyasal-toplumsal perspektiflerinde çoğunlukla belirleyici olmayan bir yer işgal ettiğini, başkalarıyla birlikte İslamcılar da gözlemliyorlar.³¹ Ancak İslamcılar Asya Türklerinin İslami uyanışa açık olduğunu vurgularken, anılan diğer kesimler, böylesi bir gidişatın hem olmadığı, hem de olmaması gerektiği yönünde konuşuyorlar.³² Türk-İslam Sentezcilerinin

30 *Milliyet*, 7 Eylül 1990. İsmet Bozdağ, aynı fikri daha ideolojik bir dolayınla savunur: "Milli şuuru" meydana getiren dil, din ve kültür unsurları zayıflıktan veya elverişsizlikten dolayı kullanılamaz haldedir; bu nedenle Türkiye'nin Türk dünyası üzerinde etki kurması, ekonomik gücünü ve dış Türklükle ekonomik bağını geliştirmesiyle gerçekleşebilecektir. (*Dış Politika*, Risale Yayınları, Nisan 1990, s. 173)

31 Rıza Kurtuluş, *Azerbaycan Gerçeği ve İslami Potansiyel*, *Dünya ve İslam*, Bahar 1990, s. 63-70.

32 Taha Akyol, *Azerbaycan Halk Cephesi'ndeki, İslam'ın siyasete karıştırılmaması yönünde olan gencl eğilimi* onaylıyor. (age, s. 69) Altınur Kılıç *Azerbaycan'daki bağımsızlık hareketinin "İslam'da mutaassıp olunmayış"ından* sitayişle bahsediyor. (*Tercüman*, 28-29 Temmuz 1990) ABD'nin finansmanıya Münih'ten yayın yapan *Azerbaycan Azadlık (Hürriyet) radyosu* görevlilerinden Yasin Aslan, *Dünya Azerbaycanı'nda PanTürkizm ve Panİslamizm* (Baysan Basını ve Yayın Sanayii, İstanbul 1990) adlı kitabında "ıfraz İslamcılığa" karşı çıkıyor. *Azerbaycanı'nda* da din adamlarının ve siyasal önderlerin, "dini siyasette kullanmama" eğiliminde olduklarını çeşitli verilerle aktarıyor. "İslamı fundamentalizmi"ni simgeleyen Humeyni'nin gerek Sovyet, gerek İran Azerbaycanı'nda "Fars şovenisti" sayılarak benimsenmediğini illetiyor. (age, s. 77-82, 102-103)

Türklükle Müslümanlığı "bir" sayan, İslam'ı Türklüğün bir bileşeni kabul eden, radikal İslam'ı ise "sapkın" sayan söylemleri, bu bağlamda işlevsel oluyor. Ancak milliyetçi ve faşist entelejensiya mensuplarının pek çoğu, İslam'ı "Türk dünyası" için tehlikeli bir tehdit (veya rakip) saydıkları bu meselede, Sentezci yaklaşımın olağan üslubunu aşan sertlikte tepkiler gösterebiliyorlar. Ahat Andican, "fanatik dincilere", "İslamı bir ideoloji gibi kabul eden ve Türk milliyetini yok etme ve reddetme düşüncelerini İslam maskesi altında gizlemeye çalışan" "başka milletlerin kavimiyetçileri" tanımıyla karşı çıkıyor.³³ Devletle oldukça uyumlu çalışan Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı başkanı Prof. Turan Yazgan, Sovyet Türklerinin bağımsızlaşma sürecinde İslamcı etmeni öne çıkarma çabalarını, "Arap ve Pers milliyetçiliğine" dayandırıyor. Yazgan, "Sovyetler'deki Türk cumhuriyetlerinde yaşanan uyanışın itici faktörünün İslam değil, milliyet ve Türklük olduğunu" vurgulayarak; örneğin Moldavya'daki Gagauz Türklerinin Hristiyan olmalarına rağmen "senden benden daha iyi Türkoğlu Türk" olduğunu savunuyor.³⁴ Türk-İslam Sentezi literatüründe, Gagauzların "İslam'dan uzaklaşan Türklerin Türklüğünü de kaybettiği" tezinin klasik kanıtı olarak kullanıldıkları düşünülürse, bu yaklaşımın önemi anlaşılır! Yeni Düşünce'nin "Türk Dünyası" sayfasında da, Gagauz Türklerinin Ağustos 1990 sonlarındaki bağımsızlık ilanı gururla sahiplenildiğini ekleyelim. İsimlerinin kökünün "Gököğüz"a dayandığı söylenen Gagauz Türkleri, "Hristiyan olmalarına rağmen Hristiyanlığın temel esprisine aykırı olarak kurban kesmek" vs. yollarla kimi kadim Türk geleneklerini yaşatmakla; "Oğuz olarak doğup Oğuz olarak ölme mücadelesi

33 *Türkistan*, Sayı 6, 1989, s. 42-43.

34 *Milliyet*, 8 Eylül 1990.

vererek, tarihin sadece ve sadece milletler mücadelesi olduğu gerçeğini bütün insanlığa göstermeye çalışmakla" övüldüler. (agk, 31 Ağustos ve 9 Kasım)

Batıcı devletlû entelejensiya içinde ise, Türkiye'nin çıkarlarını, Aydın Yalçın'ın deyişiyile "Batı dünyasının ve uygarlığının varolma mücadelesi" bağlamında ABD'nin/Batı'nın emperyalist strateji sorunsalına oturtan kesim; komünizmin yanında İslam'ı da hem resmi ideoloji için, hem "Batı dünyası" için "tehdit" sayar.³⁵ Mart 1990'da yayınına başlayan ve pan-Türkist etmenlerle İslamcı ideolojiyi bağdaştırma doğrultusunda tavır alan *Türk Yurtları* dergisi; hedef aldığı Batıcı/Amerikancı devletlû entelejensiyanın Türk dünyasına bakışındaki İslam karşıtı etmenlerin saiklerini aydınlatıcı biçimde ortaya koymuştur. *Türk Yurtları*'nın³⁶ ayrıca, cepheden karşısına almamakla birlikte, söz konusu kesimle aynı zeminde hareket eden milliyetçi-faşizan entelejensiyaı da eleştirerek kendi doğrultusunda etkilemeyi gözettiği söylenebilir... *Türk Yurtları*, dış Türkler meselesini meslek tutanların İslam karşıtlığını, ünlü stratejist Brzezinski'nin "İslam dost ülkelerde

35 Sovyetler Birliği'ndeki Türk halkların bağımsızlaşma süreçlerinde İslami etmenin ağır basmasını, "Türkiye'nin çıkarları" açısından en büyük tehdit değilse en büyüklerinden birisi saymak noktasında, resmi ideoloji sadece milliyetçi-sağ düşünce alanını etki altında tutmuyor. Aynı yaklaşım, geniş anlamıyla solun (veya "ilericilerin") içerisinde de geçerli olabiliyor. *Milliyet* gazetesinde "Türkiye ve Dış Türkler" başlıklı uzun dizi röportajı (4-15 ve 22-25 Eylül 1990) hazırlayan Çetin Yetkin ve Ugur Özen'in, "Sovyetler Birliği'ndeki Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlık girişimlerinin 'İslami uyanış' olarak gösterilmesinin, AT'ye girmek için çabalayan Türkiye'nin aleyhine olacağını" önemle vurgulamaları; "ulusal çıkarlarımıza kendi siyasal görüşümüz çerçevesinde sahip çıkmak gerektiği; Türklük olgusunu din adını yadsınmanın, niyetiniz ne olursa olsun, eninde sonunda yabancı devletlerin amaçlarına hizmet eder hale gelmeye yol açacağı" uyarısında bulunmaları, bunun bir örneği. (agk, 4 ve 25 Eylül 1990)

36 Yayın kadrsında Kalkasya kökenli Karaçay-Malkar Türklerinin ağırlıklı olduğu *Türk Yurtları*'nın temel tutumu, dergiyi yöneten Hayati Bice'nin yazılarında belirgindir. Bice, *Türk Yurtları*'ndan önce de Oguz Karaçay müstear adı altında yazdığı yazılarla, dış Türkler literatürünün bilinen yazarlarından birisi idi.

baskı ve denetim altında tutulmalı, düşman ülkelerde desteklenmeli" sözlerinde ifadesini bulan ABD politikasına bağlıyor. (Bkz. 3. Bölüm) Derginin tanımladığı bu politikanın tipik temsilcisinin, "İslami ideolojinin Sovyet Müslümanlığı için birleştirici bir unsur olmasına karşın, çağdaş Türkiye'de birleştirici bir ideoloji olan milliyetçiliğin karşısı bir ideolojiyi temsil ettiğini"³⁷ ünlü Sovyetolog Bennigsen'den naklen savunan Aydın Yalçın olduğunu yinelemekte yarar var. *Türk Yurtları*, 1990'lara girilirken ABD odaklı emperyalizmin yeni stratejisinin, İslam'ın ayrım yapılmaksızın her yerde dizginlenmesi doğrultusunda değiştiğini vurgulamakta. Hayati Bice, *Türk Yurtları*'nın Temmuz-Ağustos-Eylül 1990 sayısında "İslami hiçbir kaygıları olmadığı halde 'Sovyet Müslümanları' ile 'yakından' ilgilenen Amerikan patentli düşüncelerin gönüllü müşterisi bazı kişi ve kuruluşlara" taş atarak; Batı'nın son bir-iki yıldır "Sovyet Müslümanları"nı düşmana karşı kullanılabilecek bir güç olarak değil, artık statüko için potansiyel bir tehdit olarak gördüklerini ortaya koydu. ABD'de ve Batı'da şimdi, Sovyetler'deki Müslüman halkların kendilerini dünya çapındaki İslam ümmetinin parçası olarak algılamalarını engelleme çabası gündemdeydi. Bu çerçevede, "İslam'ın hürriyet ve bağımsızlık mücadelesindeki ağırlığını yitirdiği, Türk halkların ortak milli mirasının öne çıktığı" vurgulanıyor; yorumların ve gelişmelerin bu yönde olması isteniyordu. Buna karşı Bice, bütün Türk yurtlarının "en mümeyyiz" ve "onlarca etnik mensubiyete bölünmelerini engelleyebilecek" tek vasfın İslam olduğunu savundu. Kafkasya ve Türkistan'da Türklük ile Müslümanlığın özdeşleşmiş olması, İslam bilincinin büyük bir coğrafya ve nüfus çapında güçlenmesine elverişli bir zemin yaratıyordu. Hayati Bice, uzun yıllar Sovyetler Birliği'ne karşı

37 Aydın Yalçın, Prof. Alexandre Bennigsen, *Yeni Forum*, 15 Temmuz 1988, s. 33.

kullanmak istediği Türk kökenli halklar konusunda yaptığı araştırmalar ile ciddi verilere sahip olan" ABD ve Batı'nın, bu potansiyeli engellemek için Türkiye'ye önemli misyon yüklediğini yazdı. Tek "laik" ve "en" Batı yanlısı İslam ülkesi olan ve Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman-Türk halklar nezdinde büyük sempatiye sahip bulunan Türkiye; "Türklük" değerlerinin İslami değerlerin önüne çıkması ve İslam'ın "laik" bir yorumla talileştirilmesi doğrultusunda Kafkasya ve Türkistan'ı etkilemeliydi. Bice, bu misyonu "Batı için, Atatürkçüler tarafından Pantürkizm" diye özetledi.³⁸ 1990 sonbaharında Türkiye adına Sovyetler Birliği ile kültürel işbirliği anlaşmaları imzalayan Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'in 4 Kasım'da Türkiye gazetesine yaptığı açıklamalar, Bice'nin düşüncelerini doğrulayıcı nitelikte. Zeybek, Sovyetler Birliği Kültür Bakanı Kuzenکو'nun, "Türkiye'nin kendi 'doğru' İslam anlayışıyla, Sovyetler'deki Müslüman halklara din kültürü konusunda destek ve yardımcı olmasını istediğini" aktarıyor. Devlet Bakanı Ercüment Konukman da 15 Eylül 1990'da *Milliyet*'te, Suudi Arabistan veya başka odaklardan kaynaklanan pan-İslamist etkilere karşı, Türkiye'nin "Asya'daki Türk topluluklarına dini telkin açısından da ulaşması gerektiğini" savunmuştu.

MÇP önderliği ve yeni pan-Türkizm etmenleri

Ülkücü hareketin MÇP'de ağırlıklı olan merkez güçleri, genel sağ entelejensiyanın, "Türkiye'nin belkası" temelinde resmi ideolojiyle uyumu gözetken devletlû bakış açısını esas itibarıyla paylaşırlar ve bu bakış açısına dayalı "gerçekçi".

³⁸ *agđ*, s. 5-9. RP önderi Necmettin Erbakan da, *Milliyet*'teki "Türkiye ve Dış Türklükler" dizi röportajında, Batı'nın, Sovyetler'deki Müslümanların, din düşmanlığı seldinde tatbik edilen Türkiye'deki laiklik anlayışını örnek alınmaları için çalıştığını savunmuştur. (*agđ*, 10 Eylül 1990)

“sağduyulu” pan-Türkizm etmenlerine dayanırlar. Alpaslan Türkeş, 1960’lardan beri ve “temel eseri” *Dokuz Işık*’ta “dış Türkler için elden ne gelirse yapmak gerektiğini” savunurken, bu mücadelede “baş şartın Türkiye’nin tehlikeye sokulmaması olduğunu, çünkü bütün dış Türklerin kurtuluşunun Türkiye’nin varlığına bağlı olduğunu” vurgulamıştır.³⁹ Türkeş, Azerbaycan olaylarından sonra da “gerek biz Türkiye Türklerinin, gerekse Sovyetler Birliği’nde yaşayan Türklerin, çok akıllı ve planlı hareket etmesi gerektiğini; ilk düşünülecek şeyin kamuoyunu, dünyayı gerçekleri açıklayarak ikna etmek olduğunu” savunarak; yeni pan-Türkist etmenlerin genellikle etrafında tanımladığı “gerçekçi” azami hedefi tekrarladı: Bütün Türk ülkeleri arasında bir kültür köprüsünün kurulması, Azerbaycan için en uygun çözümün bir “Kafkas Konfederasyonu”nun kurulması olacağı, Orta Asya Türklerinin de bu konfederasyonla iyi ilişki içine girip bir “Kafkasya ve Orta Asya Konfederasyonu”nun oluşumunu hedeflemeleri...⁴⁰

Ülkücü hareketin MÇP önderliğinde cisimleşen devletlülüsurlarının, “gerçekçi” pan-Türkizm etmenlerini vazederken dışa dönük resmi açıklamalarında kullandıkları bu ihtiyatlı üslup, kendi iç kamuoylarına dönük konuşmalarında bir ölçüde değişir. MÇP sözcüleri, dış Türklerin “dünya politikasında etkinlik aracı olarak” Türkiye’ye sağladığı potansiyeli vurgularken, genel milliyetçi söylemin ortalamasından daha “atak”, açık yayılmacılık etmenleri içeren bir perspektifi ortaya

39 Alpaslan Türkeş, *Temel Görüşler* (4. Baskı), Dergah Yayınları, İstanbul 1979, s. 294. Ferruh Sezgin, *Tempo* ile söyleşisinde “devletlülük” ve “gerçekçilik” önceliğini vurguluyor: “Parti olarak devleti aşmak niyetinde değiliz. Biz, Türk milliyetçisiyiz. Hiçbir zaman ütöpik politikalarla kendi hayallerimizi tatmin için devletin varlığını tehlikeye düşürmeyi aklımıza getirmeyiz.” (ağk, 29 Temmuz 1990)

40 *Bizim Ocak*, Şubat 1990, s. 9. 9 Şubat’ta da *Yeni Düşünce*’de Ahmet Bilgin, “‘Ordu Bakü’ye’ sloganının kimlerce söylenirse söylensin haklı Azeri davasına fayda veremeyeceği”ni yazdı; “bazı çevrelerin ülkücülerin ölçülü siyasetini sapıtırmaya gayretleri”ni yerdı.

koyarlar. Alpaslan Türkeş, gene 1960'lerden beri söylediklerinin izinde, "sömürgeciliğin çağımızda şekil değiştirdiğini, kültür ve ideoloji ihraç ederek, diğer ülkelerde kendi dilini konuşan, kendi kültürünü bilen ve kendisine dost olan topluluklara sahip olmaya çalıştığını" anlatarak; dış Türklerin, (sömürgecilik değilse de!) uluslararası politikada güçlenme için "hazır bir imkan" olduğunu ima eder.⁴¹ MÇP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahniçi de 13 Temmuz 1990 tarihli *Yeni Düşünce*'de, "komşu ülkelerin toprak bütünlüklerine ve bağımsızlıklarına saygı" kaydını düştükten sonra, bu kayıtlarla asla bağdaşamayacak biçimde, "Türk unsurları ile ilgilenmeyi 'nerede Türk varsa orası Misak-ı Milli'ye dahildir' ilkesi ışığında düşünüyoruz" mesajını verir. Öte yandan, Türkeş "yurtta sulh, cihanda sulh" şiarını lafzen benimserken; *Yeni Düşünce*'de sık sık konuk yazar olarak yeralan Bilgehan Göktuğ, "Atatürk'ün 'yurtta sulh, cihanda sulh' derken bize cihan hakimiyetini işaret ettiğini; çünkü cihanda sulhun, cihanda sulh isteyen (cihana) hakim olmasıyla olacağını" açıklamaktadır. (ağk, 28 Nisan 1989) MÇP önderliğinin ve ona yakın unsurların, bir yandan büyük çaplı "otantik" pan-Türkizm tasarımlarını ima ederken, bir yandan da "gerçekçi" pan-Türkist etmenleri benimsiyor görünmelerinde; kamuoyu ve devlet nezdinde ırkçılıkla-Turancılıkla damgalanmaktan kaçınma kaygısının mutlaka payı var. Ayrıca, dış Türk toplumlarının gerçekten milli bağımsızlık için mücadele ediyor olmaları, pan-Türkist kaygılarla reel politika arasında bağ kurmayı acilleştiriyor; "maceracılıktan" ve ütöplastiklikten uzak, iç ve dış politikada genel kabul görececek "sahiden gerçekçi" politikalar saptamayı

41 *Yeni Düşünce*, 9 Mart 1990. MÇP yöneticilerinden Şevket Bülent Yahniçi de "arık devletlerin nüfuz sahalarını genişletmek için başka ülkelerdeki insanları parayla, ideolojiyle ve çeşitli yollarla el altında körüklediğini; Türkiye'nin bu gelişmelerden uzak kalamayacağını" anlatır. (*Yeni Düşünce*, 13 Temmuz 1990)

icap ettiriyor. Bu durum, MÇP önderliğini geçmişteki ufkuna göre mütevazı sayılabilecek hedefler tanımlamaya itmekte. Öte yandan, hem ülkücü hareketin/MÇP'nin tabanını tatmin etmek, hem diğer milliyetçi çizgilerden üstünlüklerini kanıtlamak bakımından daha radikal ve kapsamlı pan-Türkist talepleri savunma gerekliliği de açık. Bu gerekliliği yerine getirirken, genel kamuoyunda ırkçılık-Turancılık'la damgalanma riski yükseldiği gibi; milliyetçi ve dış Türk kamuoyunda, "soydaşlarımızı ve dış güçleri tahrik ederek dış Türklerin işini zorlaştırma" karalamasıyla karşılaşılıyorlar. Ülkücü basında zaman zaman, bazı -özellikle "resmi kontrollü"- kuruluşların dış Türk nezdinde ülkücüler ve Alpaslan Türkeş aleyhine telkinlerde bulunulduğundan yakınılması, bir gösterge.⁴² Kısacası, MÇP önderliğini, pan-Türkizm perspektifini "gerçekçi" pan-Türkist etmenlerle sınırlamaya zorlayan bir dinamik işliyor. MÇP önderliği ise, ülkücü hareketi "genel sağ" ortalamaya indirgeyerek özgünlüğünü, "soy"luğunu yok edebilecek olan bu dinamige karşı durabilmek için gereken radikalizmin uygun biçimini ve "dozajını" arıyor.

MÇP önderliği, "gerçekçi" pan-Türkist etmenlerle tanımlanan bir zemini paylaştığı genel sağın ve milliyetçi entelejensiyanın ortalaması içinde erimeme kaygısıyla, dış Türkler meselesindeki "telif hakkını" ısrarla gündeme getiriyor. Ülkücü hareketin bütün unsurları, oldukça geniş bir milliyetçi aydın kalabalığının da desteğiyle, "ülkücülerin, bu meseleye dış Türklerden söz edenlerin 'ırkçı, Turancı' suçlamalarıyla hapsedildiği, işkence gördüğü dönemlerde cesaretle sahip çıkularını" anlatıyorlar. Bu vesileyle, Türkeş de yüceltiliyor. Şevket Bülent Yahniçi'nin şu sözleri bu yüceltme kampanyasının tipik örneğidir: "Bugün Türkiye içinde milliyetçilik ediliyorsa, Türkiye dışında ise uyanan ve kendini

42. *Bizim Ocak*, Temmuz 1990, s. 11 ve *Yeni Düşünce*, 5 Ekim 1990.

arayan bir Türklük varsa, bu Türklük 'bütün Türk dünyası için müşterek elifba' arayışına çıkmışsa, bunlarda tartışılmaz bir Türkes hakkı vardır."⁴³ *Yeni Düşünce*'de 25 Mayıs 1990'da yayımlanan, Azerbaycan Halk Cephesi önderliğinin militan Türkçü unsurlarından şair Bahtiyar Vahapzade'nin Türkes'e gönderdiği "bağlılık mesajı" da kaydedilmeli: "Ben sizin adınızı ilk defa gençliğimde işitmiştim. Sizin fikirlerinizi, maksadınızı, gayenizi çok iyi biliyorum. Hep sizin ideallerinize gıpta ettim. Hep sizin fikirlerinizle yaşadım. (...) Yine maalesef ki, Türkiye'de sizin fikirlerinizi beğenen, sizin fikirlerinizle yaşayan insanlarla beraber, sizi derinden anlamayanlar da var. (...) Ben arzu ederdim ki Türk gençliği hep sizin arkanızdan gitsin."

Ülkücü hareketin dış Türkler meselesindeki telif hakkını vurgulayarak Türkes'i "kadri bilinemeyen büyük devlet adamı" olarak yücelten kampanya, "fikri iktidarda kendi zindanda" söylemini de canlandırabilecek bir nüve yaratmakta. Türkiye'nin bir dış Türkler politikası çizmesi gerekliliğinin siyasal gündeme gelerek resmi makamlarca da ele alınması ve pan-Türkist düşünce etmenlerinin yaygınlaşması, bu nedenlerle yıllardır suçlanan Türkes'in ve MHP/MÇP misyonunun meşruiyet kanıtı olarak sunuluyor. Bu sunuş örtük olarak, MÇP önderliğinin, pan-Türkist perspektifi nedeniyle suçlanır konumdan çıkıp, dış Türkler konusunda resmi politikanın öncülü ve "gerçek sahibi" mevkiine yükselme talebini içeriyor. Ülkücü hareket içinde gerek Türkçü saikleri baskın unsurlar, gerek devletlû kesim ve "muhafazakâr" merkez güçler, dış

43 *Yeni Düşünce*, 5 Ekim 1990. Erzurum'daki Azerbaycan mitinginde MÇP yöneticilerinden Ömer Haluk Pirimoglu, Türkes'i "dünya Türklerinin lideri" diye andı. (*Cumhuriyet*, 28 Ocak 1990) Altınur Kılıç'tan bu kampanyaya bir destek: Kılıç, Azerbaycan izlenimlerini aktarırken, Azeri Türklerinin en fazla sevdiği iki Türk liderinin Turgut Özal ile Alpaslan Türkes olduğunu yazıyor. (*Tercüman*, 28-29 Temmuz 1990)

Türkler konjonktürü yükselirken Türkiye'nin bu konudaki resmi politikasını etkileme kaygısını fazlaca duyacaklardır. Hem kendileri için verimli olabilecek olan bu konjonktürü değerlendirmeye dönük pragmatist saiklerle, hem de samimi pan-Türkist mûlahazalarla girdikleri bu yönelim; resmi güçlerle aralarında daha yoğun bir temasın oluşmasına katkıda bulunacaktır. Devlet katında da, ülkücü hareketi, iç ve dış Türk kamuoyunda Türkiye'nin soydaşlarıyla ilgili resmi politikasına bağlılığı ve sempatiyi geliştirmeye dönük sivil destek potansiyeli olarak kullanma düşüncesi taraftar bulabilecektir. MÇP'nin devletlû unsurları böylelikle, "Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarını azamileştirme" ortak paydasında resmi güçlerle buluşarak misyonlarını devletle yeniden özdeşleştirmeye yönelebilirler. Böylece, ülkücü harekete dış Türkler konjonktürü dolayısıyla, yeniden, resmi güçlere sivil destek sağlama işlevinin yüklenmesi gündeme gelebilir; ki, bu ihtimali genel olarak destekleyen ve zayıflatan etkenleri 12. Bölüm'de tartıştık...

16.

Türk-Islam ülkücüleri ve dış Türkler konjonktürü

Ülkücü hareketin radikal unsurları ve özellikle Türk-Islam ülkücüleri açısından, yükselen dış Türkler konjonktürü, en azından kitlelerle temas ederek özledikleri "sokağı" kullanma fırsatı yaratmasıyla moral verici olmakla birlikte; ihtiyatla da yaklaşılması gereken bir atmosfer yarattı. 1980'den sonra üzerinde pek yoğunlaşmadıkları dış Türkler meselesinin genel kamuoyunda ve ülkücü hareketin iç kamuoyunda ön plana çıkması, Türk-Islam ülkücüleri açısından başlıbaşına sorun oluşturuşu idi; burası, hareket içinde rekabet ettikleri devletlû ve muhafazakâr güçlerin daha iyi bildiğı, daha donanımlı olduğı bir sahaydı! Üstelik dış Türklerle birlikte doğal olarak "Türklüğün" gündeme geldiğı bu evre, Türk-Islam ülkücüleri

açısından sıkıntılı bir evreydi. 10. Bölüm'de ele aldığımız gibi, İslamcı hareket(ler)le ilişkileri gerginleşmiş ve milliyetçiliği İslamcılara karşı ve İslam adına meşrulaştırmaya dönük bir dizi polemik yaşanmıştı. Türk-İslam ülkücülerinin önderleri, bu polemiklerde İslamcı hareket(ler)le iletişim arayışlarını dışlayıcı sert tepkileri yumuşatma ve İslamcılara karşı "aşın" dostane tutumları nedeniyle kendilerine yönelen eleştirileri karşılama çabasıındaydılar. Türk milliyetçiliğinin dünya çapında yükselişe geçmesi ve "tarihin milletlerin mücadelesinden ibaret olduğu anlaşılmıştır" saptamasının özdeyişleşmesi, elbette radikal İslamcı yönelimlere milliyetçilik adına tepki gösterenlerin özgüvenini artırmaktaydı. Böylece soy "Türk miliyetçisi" etmenlerin yaygınlaşması, ülkücü tabandaki İslamlaşma sürecinin aksamasıyla birlikte, Türk-İslam ülkücülerinin etkinliğinin kırılması riskini getiriyordu. Hem revaçtaki pan-Türkist etmenleri de değerlendirerek bir "Türklük politikası" geliştirmek, hem de İslam'ı talileştiren soy-Türkçü açılımları frenlemek gerekliliğiyle karşı karşıyaydılar... Öte yandan, yaygın kabul gören "gerçekçi" pan-Türkist etmenler etrafında resmi ideolojiyle uyumlu "genel sağ" söylemin yaygınlaşması, Türk-İslam ülkücülerinin yerleştirmeye çalıştığı düzen karşıtı söylemin ve ona bağlı olarak önemsedikleri ideolojik arınma ve radikalleşme ihtiyacının aleyhineydi.

Bu nedenle Türk-İslam ülkücüleri, bir yandan yürürlükteki "gerçekçi" pan-Türkizm etmenlerini kullanırken;⁴⁴ diğer yandan dış Türkler konjonktürünün, temel ideolojik tutumlarını değiştirmemesine gayret ettiler. Öncelikle, dış Türk

44 Muhsin Yazıcıoğlu 9 Haziran 1990'daki Sivas mitinginde "MCP olarak 1 milyar yakın nüfusu, 800 milyon dolar ithalat-ihracat hacmi, tarihi, kültürel birliği olan İslamı alemi ve çok yakında bağımsızlıklarını kazanacaklarına inandığı 100 milyonluk Türk alemi ile birlik kurulmasını teklif ettiklerini" söyledi. (Yeni Düşünce, 15 Haziran 1990) Yaşar Yıldırım 5 Ekim 1990'da Yeni Düşünce'de, "Türk birliği" fikrine Alınanya'ların birleşmesini örnek gösterdi. 2. Dünya Savaşı'ndaki

halklarının bağımsız mücadelesini "hür dünya" adına alkışlayan ve bu halklar üzerinde Türkiye'ye öncülük misyonu yükleyen yaklaşıma uzak durdular. *Bizim Ocak*'ın Temmuz 1990 sayısının başyazısında söylenenler bu bakımdan anlamlıdır: "...ne yazık ki, komünizmin kalın duvarlarını eriten bu türküler Batı Türklüğünü saran kapitalist balçığı aşıp da bize doğru gelemedi. Geldi de ruhumuza işleyemedi." (agk, s. 2) Hemen bütün milliyetçilerin severek başvurduğu "21. asır Türk asrı olacaktır" şiarını, "İslam ve diğer 3. Dünya ülkelerini etkileyerek emperyalizmi zor durumlara düşürecek" anti-emperyalist, anti-kapitalist bir misyon yükleyerek kullandılar. (agk, s. 8) Yakın tarih, özellikle dış Türkleri Türkiye devletinin siyasal ufku dışında bırakan niteliği ile sıkı bir sorgulamaya tabi tutuldu. Milliyetçi-faşizan entelejensiyanın dış politikaya dönük eleştirilerini uçlaştıran yinelerken,⁴⁵ bu entelejensiya mensuplarının ısrarla pan-Türkist etmenler atfettikleri "Atatürk devri politikası"nı da "harcadılar."⁴⁶

yenilgileri sonucunda bölünerek cezalandırılan Almanlar, birleşmeyi istemişler ve gerçekleştirmişlerdi. Osmanlı da 1. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi üzerine parçalanmıştı ve hâlâ Türkiye dışında yaşayan Türk nüfusunun sayısı daha fazlaydı. Türklerin de savaşta kaybettiklerini geri isteme hakkı olduğunu betirten Yıldırım, ilk etapta, Müslüman Türklerin yaşadıkları yerlerde "hiçbir süper gücün haklarına tecavüz edemeyeceği bağımsız devletler" kurmalarını savundu. Daha sonraki evrede "süper güc" olmak hedeflenebilirdi.

45 *Bizim Ocak*, kapağını "Yakın Tarihi Yeniden Sorgulamak"a ayırdığı Mart 1990 sayısında Misak-ı Milli'ye aykırı olarak Musul ve Batı Trakya'yı "feda eden" Lozan Barış Antlaşması'nı sorguladı. MHP davası avukatlarından ve *Yeni Düşünce* yazarlarından Sırrı Ertuğ'un ağzından, 2. Dünya Savaşı sonlarında Nazi Almanyası'nın Ege'deki 12 adayı Türkiye'ye önermesine rağmen "o günkü Türk devleti sorunlularının bundan ürktüp korkarak adalara sahip çıkmaması, çıkamaması" eleştirildi. (agk, s. 8-13) *Bizim Ocak* Subat 1990 sayısında da "yurtta sulh cihanda sulh" şiarını, resmi güçlerin "kendilerinden başka kimseyle itibar etmediği, kendilerinin ise ilahi bir emrimişçesine sınıldığı" bir yanılsama olarak reddetmişti. (agk, s. 3)

46 *Bizim Ocak*'ın hukuki sahibi Servet Avcı, Temmuz 1989 sayısında Atatürk döneminde Sovyetler Birliği ile imzalanan ve Türkiye'nin fiilen oradaki Türklerle "ilgilenebileceğini" taahhüt ettiği anlaşmayı eleştirirken şöyle yazdı: "Ankara'nın

Türk-Islam ülkücüleri, dış Türkler konusunda resmi politika ile işbirliği yapanlara karşı da tavır aldılar. "Hükümetle barışık yaşama politikasından başka hiçbir iş yapmayan" Azerbaycan Kültür Derneği'ni ve "finans edıldığı yerler hakkında hayli iddialar olduğu" belirtilen Türk Dünyası Araştırma Vakfı'nı sert biçimde eleştirdiler.⁴⁷ Azerbaycan Kültür Derneği'ne alternatif bir "Genç Azeriler Birliği"nin kurulması için çalıştıkları da bilinmekte.

Ek: Körfez bunalımı ve ülkücü hareket

1990'ın Ağustos ayı başında Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ardından ilhak etmesi üzerine, ABD ile ona destek olan Batılı güçlerin hem Suudi Arabistan'daki petrol kaynaklarını güvenceye almak, hem de Irak'a yönelik fiziki müdahalede bulunmak için bölgeye büyük askeri yığınak yapımlarıyla gelişen Körfez bunalımı; 1990'ın son çeyreğinde dünya politikasının gündeminde en önemli sorun olmanın yanı sıra, Türkiye'yi doğrudan ve hayati ölçülerde ilgilendirmekteydi. Türkiye, Cumhurbaşkanı Özal'ın inisiyatifiyle, Irak'a karşı ABD'nin öncülüğünde uygulanan ekonomik ambargoya kararlı bir destek vermişti. Özal, Irak'a gene ABD öncülüğünde tasarlanan askeri müdahalenin gerçekleşmesi halinde, kuvvet göndererek veya üs imkanı sağlayarak buna katılacağı ihtimalini güçlendiren bir politika izliyordu. ABD'deki yarı-resmi güç odakları, Türkiye'nin "Batı"

Misak-ı Milli dışında bir endişesi olmamıştır. Sadece Hatay politikasına bakıp, Mustafa Kemal Atatürk Turancıydı diye saçmalayanlar, 1921 yılında zayıf olduğumuzu, bu yüzden böyle anlaşmaya imza koymuş olabileceğimizi ileri sürerler. Bu da yanlıştır. Çünkü komünist Sovyet devletiyle başlatılan dostluk sadece o yıla has kalmamış 2. Dünya Savaşı'nı takip eden yıla kadar sürmüştür." (agd, s. 6-10)

⁴⁷ Bizim Ocak, Temmuz 1990, s. 11. Türk Dünyası Araştırma Vakfı'nın, Avrupa'daki (Musa Serdar Çelebi öncülüğünde kurulan -bkz. 9. Bölüm-) Türk-Islam Birliği ile ilintisine değiniliyor.

politikasına verdiği "enerjik" desteğin karşılığını alacağını belirtiyorlar; Irak'ın parçalanması veya Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinden askeri harekate girişmesi halinde, Musul-Kerkük bölgesinin Türkiye'ye verileceği söylentileri yayılıyordu. Kitabın bu bölümü yazılırken sürmekte olan bu gerilimli evrede ülkücü hareketin benimsediği yaklaşım, dünya politikasına ve Musul-Kerkük sorununa ilişkin tasarımlarını netleştirmesi bakımından özetlenmeye değer...

ABD için savaşımaya hayır, Kerkük-Musul'a evet!

Körfez bunalımında "Batı"ya sadık davranan Türkiye'nin ABD merkezli emperyalist sistemin jeopolitiği içindeki öneminin belirginleşmesi, Türk dünyasına ilişkin tasarımlarını ve temel "milli politika" perspektiflerini ABD'nin/Batı'nın çıkarlarıyla uyumlu kılmaya öncelik veren resmi-devletlü entelejensiyayı rahatlatmıştı. Dış politika yaklaşımlarını, Türkiye'nin ABD/Batı/AT sisteminin dışında kaldığı veya kalması gerektiği verisine dayandıranlar ise bocaladılar. Türkiye'nin enerjik bir diplomasiyle dış politikadaki ataklığını artırmasını Batıcı entelejensiyanın şoven-laşizan unsurlarıyla birlikte onlar da onaylıyorlar; ancak ABD ve Batı ile kader birliğinin pekişmesinden kuşku duyuyorlar. 1980'lerde genel olarak Batı ve ABD karşıtı bir tutum benimsemiş olan (bkz. 7. Bölüm) ülkücü hareket, bu bocalamayı had safhada yaşamakta.

Alpaslan Türkeş Körfez bunalımının başlangıcında, ABD'nin politikasına angaje olunmamasını savunarak, Kuveyt'i işgal eden Irak'a karşı güç kullanılmasına karşı çıkarak Türkiye'nin "Irak petrol boru hattını kesmemesi gerektiğini" açıkladı.⁴⁸ Ancak Ağustos'un ikinci yarısında, Irak'ın parçalanması

⁴⁸ Yeni Düşünce, 10 Ağustos 1990.

durumunda Türkiye'ye Musul-Kerkük bölgesinin verilebileceği doğrultusundaki ABD planlarının uluslararası basında gündeme gelmesiyle; Türkeş ve ülkücü hareket sözcüleri "savaş karşıtı" tutumlarını lafzen sürdürmekle birlikte, Türkiye'nin Irak topraklarındaki tarihsel haklarından söz etmeye başladılar.⁴⁹ *Yeni Düşünce* Kerkük ve Musul'un, Kurtuluş Savaşı'nın esaslarını belirleyen Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu; Saddam rejiminin baskı altında tuttuğu Kerkük Türklerine soykırım girişimlerinde bulunduğunu yazdı. (agh, 17 Ağustos) Türkeş ve ülkücü hareketin sözcüleri, "aktif" ve "atak" diplomasisine karşı çıktıkları Özal'ın ABD'de seyahatleyken Musul-Kerkük "spekülasyonları" üzerine sarfettiği "Kerkük artık bitmiştir, tarih olmuştur" sözlerini şiddetle eleştirdiler. Bu arada Türkeş 24 Ağustos'ta *Yeni Düşünce*'de yayımlanan açıklamasında "Türkiye savaşa girmemelidir" mesajını yineledi. 2 Eylül'de *Tercüman*'a verdiği demeçte ise uzun uzun "ABD ile, Güneydoğu'da birtakım oyunlara gidilmemesi, Kıbrıs meselesinde bir emrivakiyle karşı karşıya bırakılmaması, Ermeni sorunu gibi konulardaki hatalı tutumların değiştirilmesi için sıkı pazarlık yapılması" kaydıyla "BM kararlarına katılarak müttefiklerimize vefamızı göstermek gerektiğini" belirtip, Irak'a askeri müdahale fikrini kategorik olarak reddetmeyen imalarda bulundu. Ancak "çok kanlı, yıkıcı, şehirlerimizin yanıp yıkıldığı, nüfus kaybına uğrayacağımız bir savaş içine düşersek Türkiye'nin büyük sıkıntıya gireceğini, o sıkıntılı durumda emrivakilerle karşı karşıya bırakılabile-

49 Türkiye'nin Kerkük ve Musul'u alması senaryoları, 1986 Ekim'inde ve 1987 Şubat'ında da, İran-Irak savaşında İran'ın Irak topraklarında ilerlenmeye başlaması üzerine gündeme gelmişti. Bu senaryoyu öncelikle destekleyen Aydın Yalçın, Türkiye'nin "tarihsel hakkı" olan bu toprakları almasına ABD'nin askeri destek vereceğini belirtmişti. Dönemin MHP önderi Ali Koç da Türkiye'nin Misak-ı Milli'den kaynaklanan hakları doğrultusunda Kerkük ve Musul'u almasını en açıkça savunanlar arasında yer almıştı. (Baskın Oran'ın *Yeni Gündem*'deki haber-yorumları: 26 Ekim 1986, s. 22-24 ve 8 Şubat 1987, s. 29-30)

ceğini" söyleyerek, ek ihtiyat şerhleri düştü. "Başbuğ", 15 Eylül'deki Yozgat MÇP il kongresinde de, Türkiye'nin krizden "çok kârlı bir ülke olarak" ayrılabilceğı imalarında bulundu. 3 Kasım'da Almanya'da yaptığı konuşmada "milletimizin ve devletimizin Saddam belasından kurtulması gerekir. Zira milli bütünlüğümüzün ilk şartı ve vazgeçilmez ihtiyacı bu duruma bağlıdır" mesajını verdiği biliniyor.⁵⁰

Türkeş'in, bir yandan Türkiye'nin Körfez bunalımında taraf olmamasını ve kendisini ABD'ye angaje etmemesini savunup, diğer yandan Kerkük-Musul gibi "kâr" ihtimalleri belirttiğinde bu tutumunu değiştirip "şahinleşerek" sergilediğı müthiş pragmatist yaklaşımın daha derinlikli ve jeopolitik mülazazalara dayalı örneğini, MÇP genel başkan yardımcısı ve *Yeni Düşünce*'nin dış politika yazarı Ferruh Sezgin sunuyor. Sezgin'in tezlerine geçerken, onda ve Türkiye'deki pragmatizmin kişiliklerinden değil, faşizmin tipik yayılcı ve saldırgan şovenizminden kaynaklandığını belirtmekte yarar var... Ferruh Sezgin'e göre, Türkiye'nin Irak topraklarındaki tarihsel hakları, geçmiş yıllarda yaşanan Türk kıyımı ve Saddam'ın "Türk kompleksi" nedeniyle zaten "yanyana çatışmasız yaşamaları kolay olmayan" Irak'tan kriz sürecinde herkes nasibini alırken, Türkiye de " 'aslan payı' nı kapabilmek için 'gereken neyse' yapmalı"dır. Temel soru şudur: "Bu arada bizler, Turan'a yönelik emellerimizden birine kavuşabilecek miyiz?" Emekli binbaşı Ferruh Sezgin, cevabı "bu politikayla biraz zor" diye vermektedir. Türkiye'nin zaafı, "gerçek" milli çıkarların, Özal'ın angaje olduğu ABD/Batı çıkarları ile birbirine karışarak gözden yitmiş olmasıdır. Bu koşullarda Türkiye'nin Musul-Kerkük bölgesini "geri" alabilmesi, en iyi ihtimalle, "Batı adına" giriştiğı bir hareketle mümkün olabilecektir. O zaman da Türkiye, Avrupa Topluluğı üyeliğı karşılığında bu bölgeden

50 Altıaran: Kadir Baran, *Yeni Düşünce*, 16 Kasım 1990.

elde ettiği geliri kendi aleyhine işleyen Ortak Pazar ekonomik sistemine katarak petrol bölgelerinin salt bekçiliğini yapabilecek halde olacaktır. Sezgin, buna rağmen "tarihsel haklar"dan vazgeçilememesi gerektiğini vurgulamakta, aktardığı senaryonun gerçekleşmesi halinde, bu kazanımın Özal'ın yarına kâr kalacağı kaygılarına karşı güvence vermektedir: "Türk ırkı", 2. Dünya Savaşı'nın "avantasını" Churchill'e yedirmeyen "İngilizlerden çok daha üstün vasıflara sahiptir."⁵¹ 2 Kasım'daki yazısında ise, ABD'ye angaje olmaktan kaçınmanın daha doğru olacağı kanısındaydı. Türkiye'nin "Körfez krizini fırsat bilip elde edebileceğı" iki menfaat olabilirdi: "Petrol bölgelerine ulaşip enerji problemini çözmek" ve "İrak'taki soydaşlarıyla birleşmek veya en azından onlara yeni siyasi haklar kazanmak." "Petrol bölgelerine ulaşmak ve Irak'taki soydaşlarımızla birleşmek, şimdilik, ABD ile müşterek bir askeri operasyona girişmeden mümkün gözüküyor"du. "İrak Türklerine yeni siyasi haklar kazandırabilmek için ise, hele Saddam'ın sıkıştığı şu dönemde, Türkiye'nin ABD'ye ihtiyacı yok"tu. Sezgin böylelikle, bunalımın başlangıcında Irak'la oradaki Türklere yeni siyasi haklar kazandırma doğrultusunda pazarlıklara girişerek, Batı'ya Kıbrıs, Yunanistan gibi konularda "şantaj yapma" şansının mevcut bulunduğunu belirtti; bu şansın harcandığına hayıflandı. Sezgin'in ve diğer ülkücü kurmayların Musul-Kerkük konusundaki tereddütlerinde, kuşkusuz Irak'ın çözülmesi durumunda ABD'nin bölgede bir Kürt devleti kurulmasını tasarladığı yönündeki bilgilerin payı önemli. Ferruh Sezgin'in yansıtuğı ikirciklilik, *Yeni Düşünce*'nin dış Türkler uzmanlarından Ali Ata Yiğit'in 24 Ağustos'taki yazısında özetleniyor: "Evet, Kerkük-Musul-Süleymaniye Misak-ı Milli sınırlarına dahildir ve

51 *Yeni Düşünce*, 14 Eylül ve 5 Ekim 1990.

Türkiye hudutlarının eksik kalan bu parçası, her Türk'ün hasretidir. Ancak, Orta Doğu kuyusuna Türkiye kendi ipiyle girebilecek midir? Ateş hattının önünde ve gerisinde neler olabilecek, tahmin edilmekte midir?" Bu ikirciklilik Türk-Islam ülkücülerinin tutumlarında da gözleniyor. Onlar, Türkiye'nin Irak'a karşı savaşa katılarak "Suudi Arabistan'ın petrol kuyularını beklemek adına saf, gariban Anadolu çocuklarının kırılmasına",⁵² MÇP önderliğinden daha sert bir şekilde karşı çıktılar. Konunun kapaktan ele alındığı Ekim 1990 sayısında, *Bizim Ocak* 12 sayfalık yazısını şu ifadeyle bitirdi: "Muhtemel savaş ABD için yeni bir Vietnam olur mu, olmaz mı onu kestirmek zor. Dileğimiz Türkiye için yeni Kore'ler olmasın." (agd, s. 17) *Bizim Dergâh* Aralık 1990 sayısının kapağında, Türkiye'yi de maşa olarak kullanarak Ortadoğu'yu kana bularken resmeden bir grafik yayımladı. Ama öte yandan, "harita değişiklikleri" ile Türk-Islam ülkücüleri ile ilgilenmeden edemiyorlar: *Bizim Dergâh* Ekim 1990 sayısında Er-cüment Gedikli "Türk milletinin yabancı çıkarları için dökülecek bir damla kanı olmadığını" belirttikten sonra, "Saddam sonrası oyun dışında kalmamak, Ortadoğu'da sınırların yeniden çizilmesi gündeme geldiği zaman masanın dışına itilmemek" ve "bir Kürt devletinin kurulmasını" engelleme kaygılarını dile getiriyor. (agd, s. 6)

52 Yaşar Yıldırım, Ne Diyorsunuz. Savaşalım Mı?, Yeni Düşünce, 31 Ağustos 1990.

ANTI-KOMÜNİZM VE SOLA KARŞI TUTUM

Ülkücü hareketin “komünistlere” ve/veya radikal sol muhalefete karşı hareket tarzı, onun hem genel geleceği, hem de özellikle yeni yönelimleri açısından hayati önem taşıyor. Bu konuda benimsenip hayata geçirilecek olan politika, ülkücü hareketin 12 Eylül dönümünde yaşadığı bütün temel sorunlarla doğrudan, özden bağlantılı. Ülkücü hareketin 70’li yıllarda hızla kitleselleşmesini sağlayan, kimliğini, ideolojik gıdasını veren; bununla birlikte denetimsizleşmesini, vasıfsızlaşmasını getiren temel saikin ve ana etmenin anti-komünizm olduğu biliniyor. (Bunu özellikle 1. Bölüm’de ortaya koyduk.) Anti-komünizm misyonunun belirleyici olması, hareket tabanının devletle özdeşleşmesinin eksenini; dolayısıyla 12 Eylül sonrasında ağır bir meşruiyet ve kimlik bunalımına yuvarlanmasının temel nedenini oluşturmuştu. Bu bakımdan ülkücü hareketin, bütün bu zaafı, yani kolluk gücü hizmeti sunduğu düzene/devlete olan bağımlılığını, hiyerarşik-merkezi görüntü altındaki müthiş siyasal dağınıklığını, ideolojik kofluğunu, en önemlisi “anti”ci, reaksiyoner ve negatif bir hareket olma niteliğini aşmak için giriştiği çabalar, anti-komünizm poli-

likasına ve sol karşısındaki politikasına uyarlanmak, hatta denebilir ki burada “sınanmak” zorunda. Ülkücülerin karşılarına/karşıtlığa tabi, negatif bir hareket olmaktan çıkmaları, İslamlaşma hamleleri açısından da -en azından İslami hareketin gözünde- büyük önem taşıyor: İslamcıların 70’lerle ülkücülere anti-komünizme put gibi tapıyorlar” eleştirisini yönelttiklerini hatırlatalım. İslam’ı (“olabildiğince”) bütünlüklü biçimde benimsemeye yönelen Türk-İslam ülkücüler, bu ideolojik bağlanmalarını “beşeri” ideolojik-siyasal takıntılarla golgelememe kaygısıyla, anti-komünizmi “putlaştırmamak” için özellikle hassas davranıyorlar. Hedefledikleri ilkeli örgütlenme biçimi, bilinci taban yapısı ve benimsedikleri düzen karşıtı söylem de, anti-komünizmin siyasal-ideolojik belirleyiciliğinin getirdiği zaatlardan kaçınmak konusunda onları daha kararlı yapıyor. Ne var ki, bir yandan faşizmin özel anti-komünist niteliği; bir yandan anti-komünizmin ülkücü harekete 70’lerde vurduğu güçlü danga ve kazandırdığı refleksler; diğer yandan, gerek ülkücü hareketin hizmetinden ve onunla işbirliğinden feragat etmek istemeyen resmi güvenlik aygıtının, gerekse ülkücü hareket içindeki bu işbirliğine yatkın unsurların arayışları, söz konusu çabaların, hassasiyetlerin, kararlılıkların önünü kesen, bunları kendi içinde sekteye uğratan bir nesnelliği oluşturuyorlar...

Bu “nesnelliği” tartışmaya geçmeden önce, kavramsal bir açıklık getirmekte yarar var. Ülkücü militanlığın anti-komünizmi ve anti-komünist saldırganlık potansiyeli, kategorik olarak, mutlaka ve yalnızca “komünist” veya “sosyalist” kimliğini “hakeden” gruplara yönelen bir düşmanlık değildir. Ülkücü misyona karşı olduğu veya “son kertede” komünizmin güçlenmesine hizmet ettiği düşünülen her siyasal güç, hatta her kültürel, toplumsal olgu, “komünizm” sınırlarına dahil sayılabilir ve anti-komünist saldırganlığa hedef oluşturabilir. Bu “esneklik”, faşist anti-komünizmin karakteristik özelliğidir.

Ülkücü söylemde, “sosyalist”, “komünist”, “sol” terimleri ayrım gözetilmeksizin kullanılagelmiş; “sosyal demokrat” terimi de bu “vahdet”in kimi zaman dışında, ama çoğu kez içinde sayılmıştır. Solu anti-komünizme indirgeyen bu “yöntemi”, ülkücü hareket soğuk savaş anti-komünizminden devralmıştır. Bu indirgemedede/eşitlemede destek unsuru olarak kullanılan İslami gerekçeler, 80’lerde daha öne çıkmaya başlamışlardır... Bu bölümde “sosyalist”, “komünist”, “sol” terimlerinin “rastgele” kullanılmasının ve genelde “sol” teriminin yeğlenmesinin nedeni, bu terimlerin ülkücü söylemde özgül anlamlarını yitirmiş bulunmalarıdır. Konu ülkücülerin bu “öbeğe” bakışı olduğuna göre, varolan ayrımların ısrarla kaydedilmesi anlamsızlaşıyor...

Komünizme ve sola karşı “yeni” strateji

Ülkücü hareketin komünizme karşı 1980’lerin ortalarından itibaren benimsediği yeni tavır, en kısa ifadesiyle, “komünistlerle mücadelenin devlete bırakılması”dır. Bu konuda partinin ve hareketin değişik unsurları arasında, en azından üst kademelerde ciddi bir uyumsuzluk yok. Anti-komünizme iç savaşa dayalı iktidar stratejileri çerçevesinde müptela olan unsurlar arasında bile, resmî iç harp aygıtının ve ideolojisinin bu konudaki inisiyatifi karşısında dikkatli olmak gerektiği düşüncesi peydah oldu.¹ 12 Eylül hapishanelerinden geçen kuşak, komünizmle mücadelede devlete destek olmayı bir

1 Emekli binbaşı Ferruh Sezgin, MİT, Özel Harp Dairesi ve diğer sivil-asker islahbanı örgütlerinin eğitimlerinde “sadece komünizmin anlaşıldığını; komünizmi belası defedildikten sonra tekrar geri gelmemesi için ‘sistem’in hangi esaslar üzerine organize olacağına dair hiçbir şey söylenmediğini; böylece ortaya ‘sevgili ülkelerini komünizme karşı savunduklarını sanan’, ama aslında sadece ‘mevcut sistemi savunan’ bir yarı şuurlu kitlenin çıkışını” anlatıyor ve eleştiriyor. (Yeni Düşünce, 22 Eylül 1989)

milli görev, bir milli "refleks" sayan eski anlayıştan dönüşsüz bir biçimde koptu. Ülkücü önderlik 80'lerin sonlarına dek, yeni kuşaklara "komünizmle mücadelenin devletin işi olduğunu" anlatırken; diğer yanda, eski kuşağın yakıcı bir şekilde yaşadığı "kullanılma psikolojisi"yle ve 12 Eylül öncesindeki "komünizmle mücadele" anlayışına yönelik (öz)eleştirel tutumunu dengelemekle uğraşmak zorunda kaldı.

Anti-komünizmin devlete bırakılması ve "kavgaya hayır" çizgisi

Ülkücü hareketin militan tabanındaki 12 Eylül kuşağının "komünizmle mücadele"yi meslek edinmeyi reddeden tavrı, gayet düz bir mantığa, ilkel denebilecek naif bir duygusallığa dayanıyordu. Komünizmle mücadelenin milli bir görev ve refleks icabı olduğunu varsaymışlar, ancak 12 Eylül'de devlet kendilerine bu varsayımına uygun davranmamış; onları komünistlerle aynı kefeye koymuştu. Devletin bu "hilesi" veya "vefasızlığı", derin bir kullanılma duygusunu doğurdu. 80'lerin ortalarında yoğunlaşan, ordunun darbeyi meşrulaştırmak için müdahale etmeyerek "terör"ün tırmanmasına gözyumduğu yönündeki tartışmalar, bu duyguyu besledi. Devletin ülkücüleri sırf "komünizm tehlikesi"ne karşı yığınak oluşturmak için değil, darbe koşullarını olgunlaştırmak için de kullandığı kanısı yerleşti. Hattâ, siyasal bunalımı tırmandırarak darbeyi meşrulaştırma kaygısıyla "komünizm tehlikesi"nin abartıldığı düşüncesi üzerinde duruldu. Komünizm tehlikesinin abartılması ve söylemin/eylemin odağına yerleştirilmesi, ülkücü hareketin kendi siyasal rüşdünü devrederek, özerkliğini yitirerek devletin/düzenin emrine sokulmasını getirmişti. Demek ki, komünizm tehlikesi, bir yönüyle de, ülkücü hareketin "ehlileştirilmesine", altiltilmesine hizmet eden bir mitos işlevi görmüştü. Ortada bir vefasızlığın ötesinde, hesaplı bir ya-

nil(t)ma ve suistimal vardı.

Komünizmle mücadele misyonunun reddi, bu "kullanılma" ve "aldanma/aldatılma" psikozunun tepkisel dışavurumuydu. Devletin vefasızlığını, ilkesizliğini, "oyunbozanlığını" ve "hibazlığını" cezalandırma saikiyle beliren bir tavidir.² Bu öfkeli tepkinin doğal olarak özeleştirel bir açılımı da oldu. Hareketin ve MHP'nin anti-komünizme hapsolan çizgisi ve söylemi sorgulandı. Bu sorgulamanın genellikle açık bir özeleştirel tavır niteliği taşıdığı söylenemez; ona neden olan öfkeye uyarlı olarak, duygusal ve örtük bir özeleştirel tepki idi.

Türk-Islam ülkücülerinin öncü kesimi ise, bu tepkisel tavrı daha ilkeli bir zemine oturtma çabasındaydı. Zaten genel olarak, 7. Bölüm'de de üzerinde durulduğu gibi, ülkücü hareketin "reaksiyoner değil aksiyoner bir hareket" olduğunu vurguluyorlardı. Ülkücü misyonun zaten hiçbir zaman anti-komünizm üzerine bina edilmediğini, edilemeyeceğini savundular. Böylelikle, geçmişte "anti-komünizme hapsolme" ve "kullanılma"ya ilişkin örtük özeleştirel tepkilere karşı çıktılar. Aslında Türk-Islam ülkücüleri, ülkücü hareketin misyonunun "devletin yanında komünizmle mücadele etmek" olduğunu vaazeden devletlü-faşist entelejensiya (bkz. 3. Bölüm) ve MHP önderliğinin onlarla uyum içindeki kesimine

-
- 2 "Ayı ortam (ki Allah -C.C.- göstermesin) tekrar yaşanır, düşüncelerimizde değişiklik olur mu sorusuna gelince: (...) Bunu biraz da zaman tayin edecek gibi, öyle bir ortam meydana geldiğinde konjonktüre bakmak lazım. Fakat şu andaki genel kanaat, devletin güvenlik güçleri ile ilgili birimlerin meseleleri halletmesidir. Madem ki milli refleks suç sayılıyor, o halde kanuni kuvvetler meseleyi halletsin. Hülasa milletimiz şunu anlamıştır ki şu anda milli refleksler suç sayılmaktadır." (Şahin Gür, *Bizim Ocak*, Ağustos 1987, s. 23) "12 Eylül sonrası 'onlar da suçludur, devletimiz haklıdır' diye bir anda bizi silip atmadılar mı? Başları sıkıştığında bu hareketi cankurtaran gibi gören zihniyete 'bizleri artık kullanamayacaksınız' demeliyiz. Milliyetçiliğimizden şüphe edip bizi yargılayan bu zihniyet değil midir? Kendileri rahat yataklarında yatarken bekçilik yapan gönül erlerini asan (Allah rahmet eylesin) bu zihniyet değil midir." (Ömer Girgeç, *Bizim Ocak*, Ağustos 1987, s. 29)

karşı, bu (öz)eleştirel tutumu paylaşıyorlardı.³ Ancak, kullanılma psikolojisine dayalı örtük özeleştirel tutumun yayabileceği “ruh hali”nin altedilmesini, tabanın özgüvenini ve “sağlamlığını” koruması açısından kesin bir gereklilik olarak algılıyorlardı. 12 Eylül öncesindeki anti-komünist mücadelenin gerekli ve meşru olduğu kaydı bu tartışmalarda zaten mutlaka düşünülmekteydi. Bu kaydın altının çizilmesi, özeleştirel tepkilerin ucunun fazla kaçmamasını sağlama kaygısından da kaynaklanıyordu.⁴ Türk-Islam ülkücüleri, ülkücülerin anti-komünist mücadeleyi “devlet için” değil, kendi iradelerinin ve siyasal perspektiflerinin gereği olarak verdiklerini vurgulayarak, tabanı siyasal ve ideolojik olarak “rahatlatmaya” çalıştılar.

“Devletin anti-komünizmi” ile “ülkücülerin anti-komünizmi” arasına çizilen kalın çizgi, ülkücü hareketin anti-komünizme ilişki yeni stratejisinin kilit eksenidir. Türk-Islam ülkücülerinin 12 Eylül öncesindeki anti-komünist ierraatı, hem özeleştirel tepkileri kapsayıp, hem de “kullanılma”,

3. Yeni Düşünce'nin o dönemindeki baskıya ve Ülku Ocakları eski genel başkanlarından Lütfü Şenşuvaroğlu'nun Ergun Göze'ye polemiği, acil bir örnek. “Sayın Göze komünistlerle hep taktik pesinde ısrarla ‘çarpıştı’ için olacak, bizim temel ilkelimizin farkında değil. Milli yeticiler asla yalnız başına anti-komünist değildiler. Komünist okul hocalarını taktikçi katalarını tersinden okumak, milliyetçi düşünmeye ve milliyetçilere hiçbir şey kazandırmaz. Milli yeticiler komünist taktik ve taktiklerin farkında olacaklardır, ama kendi yollarını kendi ilkeleri aydınlatacaktır.” (Yeni Düşünce, 11 Eylül 1987)

4. Ahmet Ş. Özarslan'ın yazısındaki uyarıcı ton, özeleştirmenin ucunun zaman zaman kaçuğunu ortaya koyuyor: “Düşünüyoruz da, ‘kullanıldık’ deyince adlandırmamız istenen o muhtesem mücadele verimiseseydi, okul kapıları yüzlerine çeşitli yollarla kaplanmış olan ellibin kadeşimizi eğitim enstitülerinden nasıl mezun edip, nasıl eğitme yaparlık? İstanbul Hukuk komünistlerin hakimiyetinde kapsayıcı şimdiki avukatlık yapan binlerce kardeşimiz oralarından nasıl mezun olurdu? Şu anda çeşitli bakanlıklarda görev yapan yüzbinlerce insan erini görev yaptıkları makamlara nasıl oturur-luk? (...) Ülkücü hareketi Afgan mücahitlerinin düşüğü (...) hayuk hataya düşmemeştir, taktik düzene de yeterince vuruşmamıştır!” (Biz Kullanılmadık, Bizim Ocak, Ağustos 1988, s. 16-19)

“aldatılma” psikozunu aşacak şekilde meşrulaştıran söylemi; anti-komünizmin devlet açısından taşıdığı anlam ile ülkücüler açısından taşıdığı anlamı ayırtırdı. Ana hatlarıyla, şöyle bir kurgu ortaya kondu: Devletin anti-komünizmi, mevcut düzeni koruyup kollama amacına dayanır. “Komünizm tehlikesi”, gerçek olduğu oranda devlete ve düzene doğrudan yönelen bir tehdittir; gerçekliğinden bağımsız olarak da, kendisini meşrulaştırmak ve komünist olmayan muhalefeti kendisine bağlamak için kullandığı bir mitostur. Ülkücülerin anti-komünizminde ise, mevcut düzeni koruyup kollama kaygısı yoktur. Çünkü ülkücü hareketin mevcut düzenden farklı, ona karşı bir düzen kurma hedefi vardır. Elbette komünizm de ülkücü ideolojiyle bağdaşmayan, ona düşman bir sistemdir. Ancak komünizmin temel çelişkisi ülkücülerle değil, kapitalist düzenledir. Ülkücüler komünistlerle temeldeki bağdaşmazlıkları, aralarındaki iktidar mücadelesi veya saldırı vb. somut güncel durumlar nedeniyle ölüm-kalım noktasında çatışacak noktaya gelebilirler.

Ama, esasen bu düzeni yıkmayı hedefleyen “komünizm tehlikesi”, kategorik ve birincil olarak ülkücülere yönelmiş bir tehdit değildir.

Dolayısıyla, komünizmle mücadele, birinci derecede ve esasen devletin/düzenin işidir. “Gerçek” ve “vahim” bir komünizm tehlikesi, düzenle ülkücülerin ona aynı “şiddette” karşı koymalarını getirebilir; fakat bu durum saiklerin, cephelerin farklılığını ortadan kaldırmaz, bir “ittifakı” ifade etmez. Düzen açısından “komünizm tehlikesi”nin ikinci yönüne gelince; muhalif bütün çizgileri anti-komünizm temelinde hizaya getirerek düzen karşısındaki süngüsünü düşüren bu politika, ülkücü hareket için komünizmden daha küçük bir tehlike değildir. Bu nedenle, özel olarak kendilerini hedef almayan ve iktidara aday olabilecek potansiyele sahip bulunmayan bir “komünizm tehlikesi”ne karşı mücadeleye

saplanmak, ülkücülerin kaçınmaları gereken bir tuzaktır.⁵ Ülkücüler, söz konusu koşulların zorlaması dışında komünizmle mücadeleyi devlete bırakmalı, devletin "komünizm tehlikesi" üzerine bina ettiği ideolojiye ve politikaya destek vermemelidirler... Bu kurgu, anlamını, tam olarak, Türk-Islam ülkücülerinin düzen karşıtı ideolojisi içinde kazanır. (Bu ideoloji ve söylem, 7. Bölüm'de etraflıca ele alındı.) Anti-empyralist, anti-kapitalist demagojiye dayalı bu söylem, anti-komünizmin ağırlığını ve içeriğini doğal olarak değiştirmiştir.

Türk-Islam ülkücülerinin yukarıda aktarılan mantık kurgusu herkesçe benimsenmeyebilse de, "komünizmle mücadeleyi devlete bıraktık" sözünde ifadesini bulan nihai tavır, hareketin bütün unsurlarının önderlikleri nezdinde kabul gördü. "Komünizmle mücadele etmek bizim işimiz değildir" mesajı, "siyasetin ısındığı" 80'li yılların sonlarında sık sık yinelenmeye başlandı. Mesajın esas amacı, hareketin özellikle gençlik tabanını uyarmaktı. Bunun yanı sıra, kamuoyunda saldırganlıktan uzak bir imaj uyandırma amacı vardı; sola "birbirimizle uğ-

5 Ülkücü hareketin, devletin "komünizm tehlikesi"ni tahrik ve komplo unsuru olarak kullandığı yönündeki kanısını ve "duyarlılığını" yansıtan ilginç bir örnek olay: İstanbul polisi, bir operasyon sonrasında basına "Dev-Sol'un ölümleri listesi"ni sızdırdı. Listede Nihat Sami Banarlı, İbrahim Kafesoglu gibi ölmüş kişiler vardı. Ülkücü basın "eskiden" böyle bir "liste"nin üzerine atlar veya bu traji-komikliği görmezlikten gelirdi. Oysa *Bizim Ocak*, Mayıs 1989 sayısında bu "liste"yi alaya alarak, yorumunu devletin güvenlik aygıtının politikasını "deşifre cunek" doğrultusunda yaptı: "Buna göre ya Dev-Sol ölümleri yeniden öldürecek hiç bilinmeyen yeni teknik geliştirmişti ya da bu liste Dev-Sol'un marifeti değil, aksine 12 Eylül öncesindeki çatışma ortamlarından menfaat uman 'olgunlaştırma' uzmanlarının yeni bir icraat türüydü. Merakınız fazla sürmedi. İkinci ihtimalin doğruya yakın olduğu bir gün sonra ortaya çıktı. Çünkü ele geçirilen 16 kişinin Dev-Sol militanı filan olmadıkları gerekçesiyle salıverilmeleri gerçeği ortaya çıkarmıştı. (...) Bizim bu acemice liste hazırlayan 'olgunlaştırma' uzmanlarına bir çift sözümüz olacak. (...) Siz bu b... beceremeyeceksiniz galiba. Ama şansınız varmış ki, gelecek olan ABD büyükelçisi Morton Abramowitz bu işlerin uzmanıymış! Gridip ona danışabilirsiniz." (agf, Mayıs 1989, s. 30)

raşmayalım" şınyalı verme kaygısının da bir ölçüde güdüldüğü söylenebilir.⁶ *Bizim Ocak*, üniversitelerde ülkücülerle sosyalistler arasında gerilimin tırmandığı bir evrede, Aralık 1989 sayısının kapağında "Kavgaya hayır!" mesajını verdi. "Kavgaya hayır" şıarı, kısa sürede, "komünizmle mücadeleyi devlete bırakma" tavrının ve sola karşı "yeni" stratejinin simgesi haline geldi. *Bizim Ocak*'ın bu şıarı ortaya atan başyazısı da, yeni stratejinin, Türk-Islam ülkücülerinin ağızından o zamana kadarki en açık ve bütünlüklü ifadesini içeriyordu: "Kabaca özetlersek Türkiye'de eylem yapmaya müsait üç grup vardır. Bunlar; komünistler, İran eğilimli olanlar ve ülkücüler... Sol eylem yapmak zorundadır. (...) Bu terör hareketlerindeki muhatapları şimdilik diğer gruplar değil, devletin güvenlik birimleri olacaktır. (...) Solun ve İran eğilimli olanların harekete geçmesi (genel politika olarak biz istesek de istemesek de) onları kısmen ülkücülerle karşı karşıya getirecektir. İşte asıl olan, bu karşı karşıya gelişten sonra geliştirilecek genel tavidir. Öncelikle kesin olarak bir yerde çıkan kavganın üzerine gidilmeli, sebepleri araştırılmalı ve tüm camiaya yayılmaması için tedbirler alınmalıdır. (...) Hakim güç, kendi geleceğine yönelik tehdit mesajlarıyla dolu bu söz konusu grupların karşısında kendi güvenlik güçlerinden önce birbirlerini çıkararak, 'tek taşla birden fazla kuş vurma' özlemi içerisinde. Bunun için de gruplar arasında provoke hareketlerine girilmesi, onları birbirlerine kırdırmaya çalışması kendi açısından oldukça tabiidir. (...) Kavgadan ve mücadeleden kaçacak halimiz yok. Ama biz şuna inanıyoruz ki, gücümüzü (düzenin tezgahladığı gibi) topluma önder olmakta zorluklarla boğuşan

6 "12 Eylül öncesini hatırlayınız. Birtakım karanlık eller sizleri MHP ve ülkücülere saldırarak kendi amaçlarına ulaştılar. Bugün karşınızda hiçbir MHP'li ve ülkücü yoktur, olmayacaktır da. Olursa kuşku duyacağımızı açıkça ilan ediyoruz." (Mustafa Mlt, İrtica-Terör-Şecim, Yeni Düşünce, 3 Şubat 1989)

diğer gruplara karşı değil, aksiyonumuz doğrultusunda kullanmalıyız. Çünkü bizim gücümüz, ülkemizi sömürdükçe sömüren sermaye çevrelerinin kontrolündeki yönetimlere korkulu rüyalar gördürecek icraatları başarmaya layıktır. O gücü tali işlerde harcamayalım!"⁷

Ülkücülerin sola karşı tutumları üzerine son olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun açıklamasını aktarmakta yarar var: "Birbirimize tahammül göstermemiz lazım. (...) Fikirlerimizi dinleyen insanlar karar verirler. Yoksa diyalog kuralım da koalisyon oluşturalım demiyoruz. Bu manada Marksizm ile ülkücü hareketin asgari müşterekleri bile yoktur. Ancak, Türkiye'de milletin mutluluğunu ekonomik güç ve refahta gören, bunun yolunun işçi diktatoryasıyla sosyalizmde, komünizmde olduğu düşünen insanlar olabilir. Bu tamamen milletin mutluluğunu ölçü alarak hareket ediyorsa, dışa bağımlılığı yoksa saygı gösterilir. Eski anlayışımız da buydu. Milli olan düşünceye saygı duyarız." (Tempo, 21 Ocak 1990, s. 27)

Komünizm ve sol hakkında tahliller, yorumlar

12 Eylül sonrasında ülkücülerin hapishanelerde "komünistler" hakkında edindikleri izlenimlerin etkilerine bu noktada değinmek gerekir. Devrimciler, en azından "yigitlik", "fedakârlık", "kararlılık" gibi değerler açısından, bir çok ülkücünün gözünde saygınlık kazandılar. Bu gibi ahlaki değerlerin yanında, ülkücü hareketin tabanında sahiden varolan "komünistlerin Rusya'ya, Çin'e bağlı vatansızlar olduğu" doğrultusundaki inançları sarsıldı; onların da "Anadolu

7 agd, s. 3. Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları Genel Başkanı Metin Tokdemir'in aynı doğrultuda bir mesajı: "Türkiye'deki mevcut olayları birileri koşullamakla, ülkücüler belli senaryoların içine çekilmek istenmektedir. Ülkücü sol çatışması her iki grubun büyümesini sekteye uğratacağı gibi kendilerini daha iyi vitrinleyecekleri için is-

çocuğu" olduğu "tespiti"ni yaptılar. "Solcularda" birtakım değerler keşfetmeseler bile, onları "somut" olarak karşılarında görmeleri başlıbaşına önemliydi. Çünkü ülkücü tabanın kafasındaki "kızıl komünist militan" imajı, örneğin vulger bilinçle hareket eden bir devrimcinin kafasındaki "faşist katil" imajıyla kıyaslanmayacak ölçüde karikatürize edilmiş, insanlık dışı ve gerçek dışı bir imajdı. Bu karikatürün yerini "normal insan"ların (veya "normallikleri de olan insanların") alması, pek çok ülkücü için yeni bir "bilgi" olabildi... Özellikle Mamak'ta devletin ağır baskısına birlikte muhatap oldukları devrimcilerle ortak bir mağduriyet duygusunu hissetmelerinin veya en azından onları da "zulüm görmüş, mağdur" saymalarının da ülkücülerin sola bakışları üzerinde etkisi olmuştur. Ülkücü hareket tabanının sola bakışı, elbette sosyalizmi olumlayıcı bir açı kazanmış değildir. İstisnalar dışında, "hoşgörü"den bile söz etmek zor. Doğrudan "gözlenen" veya ilişkide bulunulan her "nesne"nin insanlarda doğuracağı çok temel bir ihtiyacın kendisini duyurması söz konusudur: O "nesne" hakkında bilgilenme ihtiyacı. "Sol" hakkında bilinegelen şablonların niteliği ve kapsamsızlığı ise bu ihtiyaca cevap vermekten uzaktı. Bu nedenle ülkücüler, 12 Eylül'den sonra solu eskisine göre daha ciddi biçimde izleme ve yorumlama çabasına girdiler.

Yeni Düşünce'de 9 Eylül - 2 Ekim 1987 arasında Satılmış Adanalı imzasıyla tefrika edilen "80 Sonrasında Türk Solu" yazı dizisi, bu çabanın ilk kapsamlı belirtisi idi. Bu yazı dizisinde Türk solu hakkında yapılan temel tespit, ülkücü

cihbarat kaynaklarına kolaylıklar getirecektir. Bu arada sol tarruz da devletten direkt ülkücülere yönelecek. böylece ülkücülerde kurlan sol saldırı devlete zayıflamış olarak yansıyacaktır. Böylece bir taşla birkaç kuş vurulmuş olacaktır. Ülkücülere gelince, kendi gündemimizi kendimiz tayın ederiz kararlılığıyla hiçbir senaryonun tarafı olmayacaklar, eyleme kesinlikle girmeyeceklerdir." (Ülkücüler Kesinlikle Eyleme Taraf Olmayacaklardır, *Yeni Düşünce*, 22 Aralık 1989)

hareketin anti-komünizm hakkındaki örtük özeleştirisinin simetriği niteliğindeydi: Türkiye'de sol, varlık gerekçesini anti-faşizme indirgeyerek deforme olmuştu! Teorisi hilafına işçi sınıfı içinde kitleselleşemeyen sol, gerek kimliğini, gerek kitlesini "anti-faşizm hayaleti"ne ve bu tespitten türeyen "devrimci şiddet"e borçluydu. Sol, bu zaafından arınarak "bürokrat-jakoben gelenegini terketmeye", "demokrat olmaya", "halkını tanımaya" ve "liberal kapitalizme karşı alternatif oluşturacak bir çabaya girmeye" çağrılıyordu! Komünistlerin kendi gayelerini ve faaliyetlerini hep faşizm tehlikesinden bahsederek gizledikleri iddiası, Türkiye'de faşizan anti-komünist söylemin soğuk savaş edebiyatından 70'lere dek taşıdığı gözde bir iddia olmuştu. Ancak bu kadim iddia, solun anti-faşizmini bir "suç unsuru" olarak deşifre ederek gayrı-meşrulaştırma amacını taşır. *Yeni Düşünce*'nin yazı dizisinde dile gelen ve 12 Eylül'den sonra ülkücü hareketçe benimsenmiş olan tespit ise, kuşkusuz gene anti-faşizmi gayrımeşrulaştırma kaygısını içermekle birlikte; esas olarak, solun içsel zaaflarını ortaya koymaya yöneliktir. Yorumlama-tahlil saiki, kriminalize etme saikinin önündedir. Solun "faşizm müptelası" olduğu doğrultusundaki bu tespit sürekli kullanımda kalarak, ülkücü hareketin sol hakkındaki değerlendirmesinin omurgasını oluşturmuştur. "Kavgaya hayır" stratejisinde de, solu, muhtaç olduğu düşünülen anti-faşist politizasyon silahından yoksun bırakma kaygısının payı yok değildir.

Ülkücü hareketin sola karşı tavrında, onu gayrımeşru sayan yaklaşımın tamamen terkedildiği düşünülmemelidir. Bu yaklaşım, kimi zaman kriminalize edici biçimlere bürünerek varolmayı sürdürdü. "Sol terör tırmanıyor" haberleri, ülkücü basında rutin yerlerini korudular. Türk-İslam ülkücüleri bu konuda görece "centilmen" bir tutum izlerken, hareketin muhafazakâr unsurları ve "genel denge"yi temsil eden *Yeni*

Düşünce suçlayıcı, ihbarcı çıkışlar yapmaktan geri kalmadı. 1988'den sonra kitleselleşmeye başlayan 1 Mayıs kutlamaları "kanlı 1 Mayıs'lar geri mi geliyor?" sorusuyla karşılanırken; 1 Mayıs 1989'da genç işçi M.Akif Dalcı'nın polis tarafından öldürülmesi, "17 yaşındaki çocuğun polise taş atma şuurunu nereden aldığı" sorularak meşrulaştırılmaya çalışıldı (Yeni Düşünce, 12 Mayıs 1989).

Doğu Avrupa'da reel sosyalist sistemin çöküş süreci, ülkücü harekette başlangıçta ihtiyatla karşılandı. 1 Aralık 1989'da Yeni Düşünce, "ekonomik bunalımlarını aşmış ve olumsuz imajını ortadan kaldırmış bir sosyalizmin daha da güçlenebileceğini" kaydederek, " 'komünizm öldü' gibi alaki ve psikolojik değerlendirmelerden" kaçınmak gerektiği üzerinde duruyordu. Ancak özellikle D.Almanya ve Romanya'daki rejimlerin spektaküler bir biçimde çöküşüyle birlikte; Marksizmin, sosyalizmin "bittiğini" vaazeden yaklaşım ağırlık kazandı. Reel sosyalist sistemin çöküşünün ivme kazandığı 1990'da dünya çapında moda olan "komünizm iflas etti" tezi; komünizmi veya sosyalizmi savunmayı "çağdışı" olduğu için gayrimeşru ilan eden bir söylemle uçlaştırıldı.

Örneğin, polis kurşunuyla vurulan bir öğrencinin felç olduğu 1 Mayıs 1990'ın ardından Yeni Düşünce, "Doğu blokunda bile terkedilmeye başlanan 1 Mayıs'ın ülkemizdeki ortodoks kafalı komünistlerce oyunlarına alet edildiğini" yazdı. Komünizmin-sosyalizmin savunulmasını "çağdaşlık", "gerçekçilik" ve "bilimsellik" icabı gayrimeşru sayan bu yaklaşım özellikle muhafazakâr kanat tarafından kampanyalaştırılırken; Türk-Islam ülkücüleri bu "mantık oyununa" pek rağbet etmediler. "Komünist sistemin çöküşü"nü, kapitalizmle komünizmi "Batı sistemi"nin düşman kardeşleri sayan İslami söylem çerçevesinde açıkladılar. "Komünizmin artık kendisine mezar aradığı dünyada iman-küfür mücadelesinde küfrü, komünizme nazaran çok daha sinsice hareket eden kapitalizm

artık yalnız başına temsil edecek"ti.⁸ Bu nedenle "komünizmin çöküşü"nü pek fazla "kutlamadılar".

Solcuların durumunun ise, reel sosyalist sistemin çökmesi ile özünde bir değişikliğe uğramayacağı kanısındaydılar; çünkü onların komünizm-sosyalizm dolayımıyla bağlı oldukları "asıl" sistem Batı kültürü idi ve ona rücu edeceklerdi. Bu çerçevede, "komünist sistemin iflası" ile "açıkta" kalan Türk komünistlerinin yeni misyonunun, "İslami gelişmeye karşı Batı dünyası ile ittifaka yönelerek düzene bekçilik yapmak" olacağı iddiası ortaya kondu.⁹ Bu, Türkiye'de solun Kemalist mirasını ve laiklik savunuculuğu noktasında resmi ideolojiyle uyumunu sorgulayan İslami eleştiriyle bütünleşirken; İslami muhalefet potansiyeliyle, onu sola karşı seferber ederek ilişki kurma arayışını da yansıtan bir iddiaydı.

Sola karşı "yeni" stratejinin saikleri ve "samimiyeti"

MHP ve ülkücü hareket önderliği, çatışmalardan kaçınma, sol provokasyonlar karşısında dikkatli ve sakin olma çağrılarını 70'li yıllarda da sık sık yapmıştı. Türkeş MHP davası duruşmalarında, "meşruiyetçi" (daha doğrusu legalist, yani yasalci) politikalarını kanıtlamak amacıyla, tabanı itidale çağırان çok sayıda genelge, demeç, duyuru vb. ileri sürmüştür. Bu "belgeli legalizmin", esasen, ülkücü terör aygıtının icraatını perdeleme amacını taşıdığı açıktır. Türkeş 80'lerin sonlarında tabana "kavgaya hayır" mesajını ileten koroya MÇP genel başkanı olarak katılırken, gene "legalist" bir mantığa dayanmaktadır. Gerçi bu dönemde -en azından henüz- perdelenecek bir icraat yoktur; fakat Türkeş açısından önemli olan, MÇP'nin "yasalar

⁸ Cevdet Sarıalioglu -okuyucu mektubu-, Bizim Ocak, Temmuz 1990, s. 61.

⁹ Ö.Faruk Kayır, Rejimi Tehditten Rejimi Korumaya, Yeni Düşünce, 12 Ocak 1990.

çerçevesinde hareket eden bir parti olduğu" mesajını kamuoyuna ve egemen bloka ulaştırmaktır. "Başbuğ"un ve çevresinin siyasal tasarımları açısından, "misyon"un iktidara yönelebilmesi için, özellikle egemen blok nezdinde yasal, kurumsal, "ciddi" bir görüntüyü yaratabilmesi şarttır. "Sokak"taki icraat ne olursa olsun, misyonun merkezinde duran parti, bu imajını yitirmemelidir. Türkeş ve çevresinin "kavgaya hayır" cılığı, özünde bu saiklerden kaynaklanır.

Buna karşılık Türk-Islam ülkücülerinin "kavgaya hayır" cılığı, salt imaja ilişkin kaygılara dayanmıyor. Legalist ve düzen-içi bir görüntü vermeyi önemsemiyorlar; tersine, böyle bir yönelimi zaaf sayıyorlar. Zaten çatışmalara, çoğu kez, bizzat "legal" güçlerin inisiyatifinden kaynaklandığını ileri sürerek karşı çıkıyorlar. "İtidal" ve "provokasyonlara dikkat" çağrılarında, eskiden provokasyon kaynağı olarak düzen-içi bir mantıkla hep "sol" gösterilirken; şimdi provokasyonların kaynağı olarak "resmi güçleri/egemen çevreleri" sapıyorlar, hattâ kimi zaman ülküdaşlar kadar solu da "provokasyonlara kurban gitmemesi için" uyarın bir üsluba başvurabiliyorlar! Ayrıca, Türkeş'in çizgisinden farklı olarak Türk-Islam ülkücüler "kavgaya" kategorik olarak karşı çıkmıyorlar; Zamanlamanın ve hedefin doğru saptanması gerektiği üzerinde duruyorlar. Hedef açısından, fiziki gücün sola karşı değil, "düzen"e karşı seferber edilmesi gerektiğini savunuyorlar. Elbette sol hedef olmaktan çıkmış değildir, daima bir potansiyel hedeftir.

Fakat esas ve nihai hedef "düzen"dir. "Düzen"in İslami tanımlanışı, zaten solu "düzen"e dahil saymaya elveriyor: Komünizmin de kapitalizm gibi "Batı sistemi"nin içinde yer aldığı, komünist sistemin çöküşüyle bu birlikteliğin veya özdeşliğin daha da ortaya çıktığı; dünyada ve Türkiye'de komünistlerin artık İslam'a karşı "küfür düzeni"nin bekçiliğini yapma misyonuna soyunacakları yönündeki akıl yürütmeyi

yukarıda aktarmıştık. Bu yaklaşım çerçevesinde sol, bağımsız bir hedef olmaktan çıkıp, “düzen”in büyük nişan tahtasındaki bazı çemberlere dönüşmektedir... Zamanlama açısından ise Türk-Islam ülkücülerinin duyarlı oldukları nokta, fiziki gücün heba edilmeden, gerçekten etkili olacağı tarihsel anda kullanılması gereğidir. Bu gereklilik, “kavgaya hayır” politikasının en önemli taktik nedenini oluşturmaktadır.

Kısacası, Türk-Islam ülkücüleri açısından “kavgaya hayır” şiarı çok önemli bir “şimdilik!” kaydını içeriyor. Bu kaydın düşülmesi, iktidara yönelik bir “büyük yürüyüş”e ilişkin taktik zamanlama hesaplarından çok daha temel, çok daha derin birtakım kaygıları da yansıtıyor. Ülkücü hareketin militan tabanının toplumsal karakteriyle ilgili kaygılar söz konusu. Ülkücü militanlığın özellikle büyük kentlerdeki alt-kültür dokusunun, programatik bir çerçeveden ziyade birtakım “beğ” ve “abi”lerin etrafında örgütlenmiş lümpen yapısını, anti-komünist bir hezeyanla ve şiddet kültürüyle koşullanmış saldırgan karakterini özellikle 1. Bölüm’de ele almıştık. Mafyavari güç ilişkilerine dayanan bu yapının ve saldırganlık potansiyelinin, ülkücü hareketin “aksiyonerlik” vasfının sıvasını oluşturduğuna; ancak denetimsizce ve ideolojik-siyasal saiklerden koparak amaçlaşan bu aksiyonerliğin, hareketin marjinalleşmesinde, çözülmesinde baş rolü oynadığına değinmiştik.

Türk-Islam ülkücüleri, bu tarihin tekerrürüne katlanılamayacağı kanısındalar. “Abi”lere değil gerçekten “dava”nın disiplinine bağlı, Türk-Islam ülküsünü sindirmiş, sağlam bir taban yapısını gerçekleştirmeyi hedefliyorlar. Örneğin üniversiteli Türk-Islam ülkücüleri tarafından çıkarılan Mescle dergisinde, geçmişte “nitelik ve nicelik bütünlüğüne ulaştırılmayan, iddialarını yaşayamayan, girdiği hareketin içinde o hareketle bütünleşemeyen, genelde okumayan, araştırmayan, düşünmeyen... yalnızca heyecan duyan ve birtakım nefret

duygularıyla ayakta duran bir gençlik vakası yaşandığı", "genç kitlelere mitler empoze edildiği", "bu genç insan tipini istenildiği gibi organize etmenin ve kanallere etmenin mümkün olduğu" saptanarak, "heyecanlarından çok kafasını kullanmayı şiar edinen", "yeralacağı hareketin içindeki statüsünü kendisi belirleyen" bir "alternatif" militan tipi çiziliyor.¹⁰ Güçlü bir düşünsel-ideolojik donanımın, "elde bir" sayılan aksiyonerlikle mutlaka bütünleşmesi gerektiği vurgulanıyor.¹¹

Ülkücü önderlik, bu nedenle "günün" icabının, "Yavuz, Fatih tavrı yerine Mevlana, Yunus tavrı" takınmak olduğunu vaaz ediyor. Hatta ülkücü hareketin kimni kurmayları, hareketin cengâver geleneği düşünülürse belki alay edilmeyi bile göze alarak "Gandi'den, pasif direnişten, sivil itaatsizlikten" söz edebiliyorlar.¹² İstenen "yeni" militanın profili, "alp-eren" kimliğiyle de simgeleniyor: "Alp-eren" terimi, Selçuklu-Türk düzeninde yabancı ülkeleri İslam'ın egemenliğine sokmak için savaşanların (alpler) "aksiyonerliği" ile, tasavvuf erbabındaki (erenler) duygu-bilgi birikiminin bileşimini ifade ediyor.

10 a.g.d., Mayıs 1990, Fatih Ünal, *Siyasi Oluşumlarla Gençlik*, s. 29-31.

11 "Mazide edindiğimiz tecrübelerle baktığımızda fikrin aksiyonla paralellik ve bütünlük sağlanması halinde başarı kaydedildiğini, fikrin aksiyondan kopuk olduğu, ya da aksiyonun fikirle uyummadığı zamanlarda bu başarının sakteye uğradığını görüyoruz. Çünkü ortaya konan aksiyon bir potansiyel meydana getiriyor ve bu potansiyel fikirle çelişiyorsa, daha sonra fikirle de çatışma mecburiyetinde kalıyor. (...) Biz geçmişte verdiğimiz mücadele dolayısıyla tabii Türkiye'nin getirmiş olduğu birtakım olumsuzlukla da ortaya koyduğumuz aksiyonun meydana getirdiği insan tipi bakımından bazı eksikliklerimizi dikkate almalı durumundayız. Çünkü bugün fikrinizle, dünya görüşünüzle, aslında oluşturmak istediğimiz düzenle mutlaka çelişmesi icabeden birçok hareketin içinde ülkücülerin de bulunduğunu görmemizin asıl sebebi koyduğumuz aksiyonun ortaya çıkardığı insan tipinden kaynaklanıyor." Muhammed Cemal, *Bizim Ocak*, Ağustos 1990, s. 9-10.

12 Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları'nın konferansında konuşan Yeni Düşünce yazarları müdürü Ahmet Arslan "şiddete başvuranın çözüm olmadığını" anlatırken; Mevlana, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'yi "pasif direniş ve sivil itaatsizlik" geleneğine Türk kültüründen referanslar olarak gösteriyor. (*Yeni Düşünce*, 22 Aralık 1989)

Ülkücü militanlığın saldırganlık potansiyeli ve sola karşı "yeni" stratejinin sorunları

Ülkücü hareketin önderliği, çizilen bu profile uygun bir tabanın yaratılması, militan alt-kültürünün bu doğrultuda dönüştürülmesi için, uzun soluklu bir iç sürece ihtiyaç duyuyor. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde yürümesi, özellikle, "kolay" fakat "eksik" bir militanlaşma sağlayan anti-komünist saldırganlık potansiyelinin denetim altına alınmasını gerektiriyor. İstenen, elbette komünistlerle iyi geçinmeye koşullanmış bir taban değil; fakat bütün varlığıyla anti-komünist cengâverliğe koşullanmamış, provokasyona yatkın olmayan, yönünü kendi öz programına ve hedeflerine göre tayin eden bilinçli bir taban... Ne var ki ülkücü hareket, böyle bir tavan yapısını oluşturma çabasında iç ve dış etkenlerden kaynaklanan ciddi engellerle karşı karşıya. İç etkenler, ülkücü militanlığın yirmi yılı aşkın tarihinden gelen toplumsal karakteri ile ilgili.

1. Bölüm'de ele aldığımız ve karikatürize edici bir deyişle ülkücü hareketin "genlerine işlediğini" söyleyebileceğimiz bu yapı içinde, anti-komünist saldırganlık refleksleşmiştir. Bu potansiyel, özgül koşullara, somut duruma, güncel ortama ilişkin değerlendirmeleri ve saptanan stratejiyi bir anda geçersizleştirecek karakterdedir. Şunu da eklemek gerekir ki, özellikle kentlerde, devrimci-sosyalist gruplar içinde bazı kesimlerin bünyesindeki anti-faşizm koşullanmasının, daha doğrusu varlığını esasen anti-faşizmle açıklayıp meşrulaştıran söylemin karakteri de; ülkücü militanlığın anti-komünist hezeyanının yeniden üretimine katkısı olan bir etkiye sahiptir.

Ülkücü hareketin, radikal İslami gruplar üzerinde "aksiyonerlik" özelliğini öne sürerek etki ve saygınlık kazanma stratejisinin de (bkz. 10. Bölüm), özellikle taşrada, saldırganlık potansiyelini yeniden üreten sonuçlar yaratabileceği düşünülmelidir. Gerçi Türk-İslam ülküsü söylemi, İslami aksi-

yönerliğı esasen “düzene” karşı öngörmektedir. Fakat ölkücü hareketin aksiyoner vasfıyla Müslüman kitleleri etkilemekte, cezbetmekte, kendisini kabul ettirmekte çektiğı sıkıntı dü-şünöldüğünde; “kolay”, bildik ve “sınanmış” bir etkileme yolu olan anti-komünist saldırganlığa başvurma “opsiyonunun dışlanması, biraz “lüks” sayılabilecektir.

Ölkücü militanlığın anti-komünist saldırganlık potansiyeli, onu yeniden üreten dış etkenlerin de temel gıdasıdır. Devletin özellikle baskı aygıtında egemen olan güçler ve resmi “iç harp” aygıtını yönlendirenler bu potansiyelle daha nüve halindeyken ilişki kurmuş; onun gelişip serpilmesine bizzat katkıda bulunmuşlardır. Onlar açısından bu potansiyel, kolay kolay vazgeçilemeyecek ve el altında tutulmasında her zaman fayda olan bir “imkan”dır. Söz konusu güçler, ölkücü militanlığın anti-komünist saldırganlık potansiyelini provoke etmek, ondan da önce bu refleksi diri ve provokasyona amade halde tutmak için mutlaka çaba harcayacaklardır. Bu “dış etken”, elbette ölkücü hareketin önder kadrolarınca da malumdur. Türk-İslam ölkücüleri, benimsedikleri düzen ve askeri darbe karşıtı söylem çerçevesinde, resmi güçlerin provokasyonlarına karşı sürekli ve kesin uyarılarda bulunuyorlar. Ancak bu tutumun, ne denli sistemli ve radikal olursa olsun, profesyonel provokasyon “servis”inin icraatını tamamen boşa çıkaracağını söylemek zordur. Çünkü ölkücü militanlığın toplumsal karakteri ve saldırganlık potansiyeli, yaşadığı eğitici, bilinçlendirici iç sürece rağmen, söz konusu “servis”lerin provokatif sinyallerine yapısal olarak yatkındır. Üniversite gençliği içindeki gelişmeleri izleyen ve bu gelişmelerle belirli ağırlıkları olan İslami gruplar da, ölkücü hareketin yeni provokasyon senaryolarında görev almaya hâlâ müsait bir yapıya sahip olduğu kanısındadırlar.¹³

13 Üniversitelerle Forum, Girişim, Ocak 1990, s. 12-13 ve Üniversitelerdeki Politik Duyarlılık Kargaşayı nın Dönüşüyor?, Tevhid, Şubat 1990, s. 15-21.

Öte yandan, ölkücü önderliğin toplumsal karakterinin de, resmi iç harp aygıtıyla ve genel olarak devletin güvenliğini gözeten güçlerle işbirliğine yatkın unsurlar içerdiğini unutmamak gerekir. Ölkücü hareket ve MÇP içinde devlet/devletlü çizgiyi temsil eden muhafazakâr kadrolar; "devletin güvenliğini ve bekasını" kollayan politikalar çerçevesinde resmi güçlerle ilişkiye ve iletişime açıktırlar.

Bu gibi ilişkiler hem "DEVLET"i kayıtsız şartsız önceleyen ideolojik tercihleriyle, hem de iktidara yönelik siyasal tasarımlarıyla bağdaşır. "Komünizme ve bölücülüğe karşı" seferber ettikleri fiziki gücü, iktidara yönelen bir güce dönüştürmeyi tasarlarlar; bu gücü en azından, iktidarı veya iktidardan(/darbeden) pay almayı sağlayacak bir pazarlık gücü olarak değerlendirmeyi düşünürler. Ölkücü önderliğin bu kanadı, zaten tabanın ve ölkücü militanlığın toplumsal karakterinin bilinçlendirilmesine, rahatça "kullanılabilir" bir "fiziki güç" olmaktan çıkmasına pek meraklı değildir. Onlar için "alp"ler yeterli, "alp-erenler" ise lüks hattâ tehlikelidir. Bu tercihleri, 7. Bölüm'de ele alındığı gibi, salt iktidara yönelik hesaplarla değil, genel ideolojik-siyasal tavırlarına ve kendi konumlarını yeniden üretebilme kaygısına da bağlıdır.

1989/90 döneminde özellikle üniversitedeki gençlik mücadelelerinde gerginleşen siyasal ortamla birlikte, ölkücülerle devrimci-sosyalist grupların karşı karşıya gelmeye başlaması; ölkücü hareketin sola karşı "yeni" stratejisi ile, bu stratejinin izlenmesinde sorun yaratacağını tartıştığımız iç ve dış etkenlerin "sınanması" için vesileler yarattı...

İstanbul BYYO olayı

1989 Aralık'ında İstanbul Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu'nda (BYYO) meydana gelen olaylar, ölkücülerle devrimci-sosyalistlerin üniversitelerde 1980 sonrasındaki ilk

büyük "karşılaşması" oldu ve kamuoyunun, basının oldukça fazla ilgisini çekti. Olaylar, Aralık 1989 başında *Bizim Ocakçı* bir grubun, BYYO'da kantine konferans duyurusu asmak istemesiyle başladı. Devrimci Gençlik taraftarı öğrenciler bu afişin asılmasını engellemek istediler. Bunun üzerine küçük çaplı bir kavga oldu; kavga esnasında bir ülkücünün silah "teşhir ettiği" görüldü. Kavganın ardından, okul dışından gelenlerin çoğunlukta olduğu ülkücüler, slogan atarak toplu halde üniversite alanını terkettiler. Polisin olayın akışı içinde ülkücülere sağladığı "kolaylığı" protesto eden devrimci öğrenciler, okulu bir süre işgal ettiler (ve polisin daha büyük baskısıyla karşılaştılar).

Olayın ardından MÇP, Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları temsilcileri, "Ülkücü Gençlik" adına konuşan gençler, ülkücü yayın organları aynı ağzı kullanarak "şiddete karşı çıktıkları, teröre yönelen solla uğraşmayı devletin resmi güçlerine bıraktıklarını" açıkladılar.¹⁴ Bu standart açıklamaların "sahte" olmadığını; özellikle Türk-İslam ülkücülerinin, "kavgaya hayır" söylemini olayların çok öncesinde çizdikleri çerçevede, daha da netleştirerek ortaya koyduklarını teslim etmek gerekir. Olay, "ülkücü gençlik camiasına sızmayı başaramayan, fakat

14 "Şimdiye kadar çeşitli sebeplerle ülkücüleri karamaya çalışanların, zorluk çektikleri tek nokta ülkücüleri sokakta görmemeleriydi. Solcular tarafından meydana getirilen olaylar karşısında 'biz sokakta yokuz ama, gördüğünüz gibi yine anarşi var. Anarşinin sorumlularını artık anladınız mı?' diyorduk. Şimdi çeşitli sebeplerle sol gruplarla herhangi bir sürüşmeye girmek, ülkücülere yaşama hakkı tanımayan zihniyetin eline büyük bir koz vermiş olur. (...) Herhangi bir okulda bir ülkücü dövülebilir, yaralanabilir, hatta -Allah korusun- öldürülebilir, böyle bir durum karşısında tahriklere kapılmadan soğukkanlı bir şekilde milletin karşısına 'kanlı gömleğimizle' çıkalım. (...) Sorusu unutulmamalıdır ki; adı herhangi bir olaya katılan bir kişi ülkücü ilke ve prensiplere ters hareket ediyor, hatta ülkücülüğe zarar veriyor demektir." (*Yeni Düşünce*'nin, 8 Aralık 1989'da yayımlanan "Tahriklere Dikkat" başlıklı başyazısından) Türkeş de "asayiş ve güvenliği temininin devletin vazifesi olduğunu, ülkücülerin anarşiye taraf olmayacaklarını açıkladı. (*Yeni Düşünce*, 22 Aralık 1989)

sol gruplar içine sızabilmiş sivil-resmi provokatörlerin”¹⁵ işi olarak açıklandı. Resmi güçlerin provokasyonu tezi,¹⁶ ülkücü hareketteki mevcut etkilerinin fâş edilmesinden de kaçınılmayarak, son derece açık bir biçimde işlendi: “Okullarda görev yapan, istisnasız hepsinin kendisini ülkücü olarak tanıttığı sivil polislerin ülkücü öğrencilerle diyaloga girmesiyle başlayan ilişkinin neticesi pek de parlak olmayacak gibi. (...) Polisin getirdiği ‘solcu (farzedelim ki) Dev-Sol militanları sizin okuldaki A ve B şahıslarını götürecek’ şeklindeki ihbarı hemen okuldaki diğer ülkücülere, büyük bir iş başarmış edasıyla anlatan ülkücü aslında senaryonun bir parçası olduğunun farkına varamıyor. ‘İstihbaratı’ kapalı ülkücü grupta gerilim yükseliyor. Her an için patlamaya hazır bir ülkücü grubun karşısına çıkacak bir sol grupla çatışmaması ihtimali zorlaşıyor.”¹⁷

Bu arada, “basını elinde bulunduran sermayenin ülkücü harekete olan öfkesi” nedeniyle olayların “ülkücüleri suçlar şekilde” aktarılması eleştirilirken; *Tercüman* gazetesi de “hariçten gazel okuyarak ülkücüleri tahrik edecek mesajlara yer verdiği için” provokasyonla suçlandı.¹⁸ O günlerde, İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde “Üniversiteli Türk Gençliğine” hitaben “Ülkücü Gençlik” imzasıyla dağıtılan bildiri, “ülkücüler-sol” çelişkisinin yerine “gençlik-düzen” çelişkisini öne çıkarma çağrısını iletliyordu: “Farklı farklı dünya görüşlerine sahip olsak bile birarada yaşayabilmemiz müm-

15 *Bizim Ocak*, 1 Aralık Olayları Sürpriz Değildi, Ocak 1990, s. 6.

16 İstanbul Üniversitelerinde belirli bir etkinliği bulunan Hizbullah hareketi içinde ise, BYYO olaylarını polisin yükselen İslami harekete karşı “gerici faşist-ülküce İslamı” mülâzımını aktif alana döküp bunu İslamın önünde örgütlü bir engel haline getirme” provokasyonu olarak yorumlana eğilimi vardı. (Üniversitelerdeki Politik Duyarlılık Kararşaya mı Dönüşüyor?, *Tevhid*, Şubat 1990, s. 21)

17 *Bizim Ocak*, Kavgaya Hayır, Aralık 1989, s. 8.

18 *Bizim Ocak*, Ocak 1990, s. 6-7.

künken, birtakım güçler öğrencilerin arasına sızarak, tekrar kitlelerin birbirine düşmesi için anarşiye kıvılcım olabilme gayretini ısrarla gütmektedirler. (...) Sizleri gruplar arasına sızmış tahrikçilere uymaya değil, kendi düzenlerini devam ettirmek için çatışma ortamlarına ihtiyaç hisseden resni-sivil provokatörler ile provokasyona müsait, sağlıklı düşüneyen, maceraperest birkaç ruh hastasını ayıklamaya, onları gruplar dışına itmeye davet ediyoruz. Biz, Ülkücü Türk Gençliği olarak, sizleri ideolojik kamplaşmalara değil, farklı görüşlerde de olsak, bu soyguncu kapitalist düzene karşı ortak tavıra davet ediyoruz. Kahrolsun Gençliği Birbirine Düşürmeye Çalışan Düzenin Uşakları! Kahrolsun YÖK Kontrolündeki Sömürge Eğitimi! Yaşasın Türk Gençliğinin Düzene Karşı Ortak Tavrı!"¹⁹

Ülkücü önderliğin ve basının, tabanı provokasyonlara ve "kavgaya" karşı uyarıları BYYO olayından sonra da sürdü. Hapishanelerdeki ülkücüler de, BYYO olayı üzerine, özellikle *Bizim Ocak*'a gençliğe dönük uyarı yazıları yağdırdılar. Çanakkale E Tipi hapishanesinden Ahmet Şimşek'in *Bizim Ocak*'ın Mart 1990 sayısında yazdıkları, bu mesajları özetliyor: "Okullarda, sokaklarda işi gücü karışıklık çıkarmak olan gençlerin çatışır durumundan zevk alan kuklaların oyununa gelmeyiniz. Olaylara katılmayınız. Şunu unutmayın ki, devlet ülkücülerini korumuyor, kollamıyor. Bilakis, zamanı gelince, bugün düşüncelerinizi, hareketlerinizi biraz görmezlikten gelen devlet, sinsice ve sabırla çok ağır darbeler vurmak için köşe başında bekliyor. Sizlere düşen ve bizim de görmeyi istediğimiz, ilim tahsil etmeniz ve kendinizi tamamiyle yetiştirmenizdir. Sokak ve okul kavgalarına talip olmayınız."²⁰

19 *Yeni Düşünce*, 8 Aralık 1989.

20 *agd*, s. 54. İki örnek daha: Bursa Özel Tıp'ten Mustafa Akdoğan, "gençliğin atığı adımlarda heyecanla değil, soğukkanlılık ve itidal ölçüsüne riayet ederek hareket etmesini" istedi (*Bizim Ocak*, Ocak 1990, s. 49). İdam mahkumunu Ramazan Çepni

Prof. Muammer Aksoy'un 1 Şubat 1990'da "meçhul" bir şekilde öldürülmesi ülkücü basında "egemen güçlerin karanlık anarşi senaryoları" motifi işlenerek ele alınırken; provokasyonlara karşı uyarı kampanyasına yeni bir ivme verdi. Cinayetin ardından sol güçlerce gerçekleştirilen protesto gösterilerinin yayılması üzerine, *Yeni Düşünce*'nin 6 Şubat'ta "Ülkücülere" hitaben yayımladığı duyuruda; "egemen güçlerin ve aşırı sol örgütlerin ülkücüleri karşılarına almak için girişecekleri tahrik ve teşviklere" dikkat edilmesi istendi, "ülkücülerin sistemin bekçisi ya da jandarması olmadığı" hatırlatıldı. Türkeş de MÇP örgütünün provokasyonlara karşı dikkatli olması gerektiği doğrultusunda bir genelge yayımladı. Mart ayı ortasında *Hürriyet* gazetesi yöneticilerinden Çetin Emeç'in ölümüyle sonuçlanan ikinci "meçhul" suikastın ardından da bu tutum sürdü; "darbe ortamı için tahrik" yorumları daha açık bir dille yapıldı.²¹

"Kavgaya" ve provokasyonlara karşı uyarılar kampanyalaşırken, Türk-Islam ülkücüleri, bu uyarıların hareketin "aksiyonerliğinin" feda edilmesi anlamına gelmediğini vurgulamaya özen gösterdiler. Bu bağlamda, "kavga"nın asli hedefinin "düzen" olduğunu yeniden hatırlattılar. Söz konusu vurgular, *Bizim Ocak*'ın, BYYO olayından hemen sonra yayımlanan Aralık 1989 sayısında da ihmal edilmemişti: "Eğer bugün kavgaya hayır diyorsak, bu bizim geçmişteki mücadeleci ruhu terkettiğimiz anlamına gelmemeli! Biz ne statükocuyuz

"üniversitelerdeki genç ülkudaşları onları kullanmak isteyen güçlere karşı uyarık olmaları, çok okumaları ve meydana gelebilecek olaylar karşısında acele etmeyerek, soğukkanlılıkla, düşünerek karar vermeleri" gerektiğini duyurdu (*Bizim Ocak*, Mayıs 1990, s. 37)

21 Bazı gazetelerde Emeç'in katil zanlısı olarak, Temmuz 1989'da Bursa hapishanesinden kaçmış olan ülkücü Muhsin Kâhya'nın adı geçti. Ancak Muhsin Kâhya kaçtıktan sonra Almanya'ya yerleşmişti. 12 Eylül öncesinin namı ülkücü katillerinden İsa Armağan'ın adı da ortaya atıldıysa da, somut bir kuşku ortaya konulamadı.

ne de uzlaşmacı! Köktenciyiz ve bütüne talibiz. Eğer biraz 'faydacı' düşünürsek, solla girişeceğimiz yeni yeni kavgalar, uzun vadede ele alınırsa ne bizim, ne solun işine gelmez. Kavga ancak onu pohpohlamak isteyen 'ihtilal mafyası'nın işine gelir. (...) Zira ülkücü hareketin asıl fonksiyonu rejime gelmesi muhtemel tehlike karşısında siper olmak değildir. Unutmayalım ki, bugün solun bize vermediği zararı, sistem kalmerleyerek ve üstüne 'resmi' damgasını vurarak veriyor. (...) Asıl mücadele edeceğimiz kurum, iflas etmiş bir düşünce sistemi olan komünizmin beş-on militanı değil, düzenin kendisi olmalıdır." (agd, s. 8) Ocak 1990'da Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları'nın düzenlediği Gençlik Sempozyumunda, ülkücülerin elindeki Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğrenci Derneği'nin başkanı, kışkırtmalar sonucu çatışmak durumunda kalsalar bile, "bunu devleti korumak, rejime destek olmak için değil, arkadaşlarımızı korumak, onların geleceklerini tehlikeye atmamak için yapacaklarının" altını çizdi.²²

Ülkücü militanlığın saldırganlık potansiyelinin İslami boyutu, taşra dinamiği ve Burdur cinayeti

Ülkücü hareketteki İslamlaşma sürecinin ve İslami hareket üzerinde "aksiyonerliğinin" getireceği güçle hegemonya kurma isteğinin; militan tabanın anti-komünist odaklı saldırganlık potansiyelini besleyecek bir etken olduğunu belirtmiştik. Esas olarak "düzen"e karşı yönelmesi vaazedilen aksiyonerliğin; bu amaçla bile olsa, Müslüman kitleler üzerindeki etkisi 70'lerde "sınanmış" olan anti-komünist provokasyon "imkanına" başvurması ihtimal dışı değildir. 1970'lerde Müslüman kitleleri İslami motifler kullanarak, ama esasen ilkel anti-komünist (ve anti-Alevi) saiklerle fiziki güç olarak seferber

22 Bizim Ocak, Şubat 1990, s. 32.

eden ülkücü hareket; 80'lerde Müslüman kitleleri bu kez belki daha "halis" İslami saiklerle "aksiyonlerleştirmeye", yönelebilecektir. Böylelikle ülkücüler Müslüman kitleler üzerinde hegemonya oluşturma şansı elde edecekler; en azından aksiyonerlikleriyle sağladıkları etkinlik, İslami gruplarca daha fazla dikkate alınmalarını getirecektir. Müslüman kitlelere yönelik vulger anti-komünist provokasyonların; "düzen karşıtı" söylem ekseninde "radikal", "halis" İslami görünümlü provokasyonlara dönüştürülmesi imkansız değildir. Hem komünistlerin-sosyalistlerin ideolojik-kuramsal düzeyde "Batılı kûfur düzeninin parçası" sayılmaları; hem de özellikle Türkiye siyasal bağlamında militan laiklik savunuculuğunun (veya dini gayrimeşru sayarak yok etmeyi hedefleyen "laikar" yaklaşımın) Türkiye'de "solcu" kimliğinin yapıtaşlarından birisi olması, bu imkanı genişletir. Türkiye'de solun resmi ideolojiyle özdeşleşebildiği tek politika değilse, bu özdeşleşmenin en belirgin olduğu politikalardan birisi, laiklik politikasıdır.²³ Dolayısıyla, İslami bir "düzen karşıtı" söylemle anti-komünist, sol karşıtı provokatif söylemin buluşması son derece kolaydır. Türk-İslam Sentezi doktriniyle İslam'ın "kanun dairesinde" ve devlet denetiminde resmi ideolojiye eklenmiş olması bu kolaylığı daha da artırmıştır. Birincisi, sol "has" resmi ideolojinin laiklik politikasına resmi güçlerden de fazla sahip çıkan bir konuma gelmiştir. İkincisi, resmi ideoloji içinde İslam'a bir meşruiyet alanı yaratılmış olması, İslami söyleme dayanarak politika yapan güçlerin yasallık düzeyindeki konumlarını geliştirmiştir. Türk-İslam Sentezi doktrinini benimseyen kadroların bürokrasi içindeki ağırlığı ve bizzat iktidarda yer almaları, İslami siyasal söylemi resmi güçler karşısında da rahatlatmaktadır. Gerçi düzen karşıtı

23 Bu konuda kapsamlı bir eleştirel değerlendirme: Ahmet İnsel, *Laiklik, Cumhuriyet ve Sosyalist Hareket, Birikim*, Haziran 1989, s. 25-34.

İslami söylemle Türk-İslam Sentezi'nin ve onu benimseyen düzen güçlerinin bağdaşması ideolojik olarak mümkün değildir. Hatta bu noktada bir özdeşleşmeye düşme kaygısı, radikal İslami hareketler için ciddi bir gerginlik kaynağıdır. Ancak ülkücü hareket, radikal İslami gruplar açısından sıkıntı verici olan bu çelişkiyi çok daha rahatlıkla "görmezden gelebilir". En azından, Müslüman kitleleri İslami ve "radikal" bir söylemle sola karşı seferber ederek kazanma şansının, bu gibi ilkesizliklere "degeceğini" hesap edebilir.

Sözü edilen "imkan"ın özellikle Orta-Doğu Anadolu taşrasında bereketli topraklar bulduğu açıktır. 70'li yıllarda vulger anti-komünist İslami motiflerle gerçekleşen Divriği, Malatya, Sivas, Kahramanmaraş, Aksaray, Çorum vd. provokasyonlarının mirası ile, başlıbaşına önemli bir etkindir. Kapitalizmin ve tekelcileşmenin "oturması", bölgedeki toplumsal-iktisadi dönüşüm sürecinin taşıdığı, bu provokasyonlara imkan veren gerilimi "yatıştırmış" olsa bile; İslamın gündelik hayatta kentlere göre çok daha fazla organikleştiği bu coğrafyada, "gâvur" veya gayrı İslami olarak sunulan hedeflere yönelebilecek bir saldırganlık potansiyeli daima mevcuttur. 80'li yılların ikinci yarısında, bu bölgedeki üniversiteler, ülkücü hareketin aksiyoner İslamcı bir görünüme büründürmeye çalıştığı saldırganlık potansiyeline rahat soluk alıp verdiren mekanlar oldular. 1980 sonrası iktisadi sürecin "oturttuğu" kapitalistleşme-tekelleşme ile birlikte, ülkenin gelişmiş bölgelerine göre çok daha ağır yaşanan depolitizasyon Orta-Doğu Anadolu'da kent ve kasaba hayatını siyasal gerilimden oldukça "arındırmıştı". 80'lerde taşra üniversitelerinin sayılarını ve kontenjanlarını artırma politikası çerçevesinde yeni kurulan Kayseri Erciyes, Van 100. Yıl, Malatya İnönü Üniversitesi ile öğrenci nüfusu artan Sivas Cumhuriyet, Erzurum Atatürk, Elazığ Fırat, Karadeniz Teknik, Konya Selçuk üniversitelerinde ise, bu depolitizasyondan görece uzak bir at-

mosfer oluştu. Atmosfer, lkc taban açısından gayet el veriliydi. Türk-Islam Sentezi'ne veya lkc çizgiye bağlı akademisyen kadroların en militan unsurları bu üniversitelerde toplanmıştı. Üniversiteye doğrudan yansıyan yerel toplumsal-kültürel koşullar da, lkclerin kendilerini iyice "ev sahibi" hissetmelerine katkıda bulunuyordu.²⁴ lkc militan alt-kültürü, öğrenciler arasında da bölge "yerli"lerinin çoğunlukta olduğu, niversite ortamının karakteristik kozmopolitliğinden uzak olan bu taşra ortamında, güçlenip ge-lişme imkanı buldu. Solcular, "büyük kentliler" ve kültürel olarak "Batılı" bir formasyona sahip olan ğrenci azınlığının varlığı da, lkclerin saldırganlık potansiyelini diri tut-maktaydı. lkcler, bu "azınlığa" karşı kendilerini milli-yerel kültürel kimlikleriyle ve İslami bir söylemle tanımlayarak, "yerli" ğrenci kitlesinin çoğunluğuyla özdeşleşmeye alışular. Her yıl Ramazanlarda, oruç tutmayan ğrenci kesimine (oğunlukla niversite yöneticilerinin ve mülki amirlerin gzyummasıyla) yönelttikleri gayrimesrulaştırıcı tavır ve baskılar; lkclerin İslami kesime "aksiyonelikleriyle" hitap etme hedefiyle bağ-daşan refleksler olarak değerlendirilebilir.

Oruç aylarındaki bu baskıların ilk vahim sonucu, 3 Mayıs 1987'de Van'da Mehmet şirin Tekin adlı öğrencinin bıçak-lanarak öldürülmesi oldu. Rektör Hakkı Atun'un "irtica ha-reketlerinin yoğunlaştığını" açıklaması üzerine görevden alınması; yerine rektörlüğe atanan Nihat Bayşu'nun Türk-Islam Sentezci kadrolaşmaya yeniden hız vermesi, Van 100. Yıl niversitesi'nde siyasal gerginliği artırmıştı. Öteden beri lkc akademisyen üreten Erzurum Atatürk niversitesi ıkışlı ğretim elemanlarının yanında; üniversitede hepsi de

24 Taşra niversitelerinin toplumsal-kültürel koşulları ile ilgili bir röportaj: Tanıl Bora-Kadri Grsel-Mehmet şenol, "Yarıaık" niversiteler, *Yeni Gündem*, 25 Ocak 1987, s. 10-16.

öğrenci olmayan Erzurumlu ve Elazığlı "yığınağı" söz konusuydu. Şirin Tekin'i öldürenlerin de Erzurum ve Elazığ'dan gelen ülkücüler olduğu, arkadaşlarınca söylenmişti.²⁵

25 Nisan 1990'da, ülkücüler 12 Eylül sonrasındaki ikinci "taşra cinayetini" işlediler. Burdur'da Akdeniz Üniversitesi'ne bağlı Burdur Meslek Yüksek Okulu öğrencisi ve Halkevi üyesi 19 yaşındaki Arif Canyılmaz, ülkücü bir grubun saldırısı sırasında bıçaklanarak öldürüldü. Bu olay da, oruç tutup tutmama meselesi üzerine süregiden atışmaların sonucunda meydana gelmişti.²⁶ Burdur cinayetinin siyasal önemi, 1987'de Van'da işlenen cinayetten çok daha büyüktür. Van'da M.Şirin Tekin'in öldürülmesi, ülkücü tabanın örgütlenme mecrasına tam anlamıyla girmediği, ideolojik ve siyasal bakımdan görece dağınık bulunduğu bir evrede gerçekleşmişti. Herhangi bir konuda olmadığı gibi, sola karşı tutum konusunda da çizilmiş açık bir strateji yoktu. Van cinayeti, taşradaki ülkücü tabanın reflekslerinin ve bir ülkücü "çete"nin anlık ruh halinin belirleyici olduğu bir olaydı. Burdur cinayetinin olduğu dönemde ise, ülkücü hareket örgütsel çerçevesini oluşturmuş, ideolojik hattını belirginleştirmiş, sola karşı merkezi bir strateji ("kavgaya hayır") ilan etmişti. Cinayeti gerçekleştiren pusucular da herhangi bir yerel ülkücü "çete" değil, Bizim Ocak dergisi çevresinde toplanmış olan, "Türk-Islam ülkücüsü" kimliğine sahip çıkan bir gruptu; aralarında Bizim Ocak'ın Burdur temsilcisi de vardı. Olaydan sonra Bizim Ocak temsilcisi Zeki Tunç kaybolurken, tek başına genç bir ülkücünün apar topar "katil benim" diye teslim olması, olayı "emir komuta zinciri içinde ve emirle" işlenmiş bir tertip kılığına sokuyordu. Muhtemelen, yerel çap

25 Alp Buğdaycı, Bir "Sentez" Cinayeti, *Yeni Gündem*, 10 Mayıs 1987, s. 20-21.

26 Güneş, 29 Nisan ve 2 Mayıs 1990; *Tempo*, 6 Mayıs 1990, s. 24-25. Tıpkı Van olayında ve her yıl tekrarlanan daha küçük çaplı baskılarda, saldırılarda olduğu gibi, Burdur cinayetinin ardından da, nügdur durumda olan sosyalist ve solcu insanları "yeterli makamların" duyarsızlığı, hattı baskısıyla karşılaşıldı.

içerisinde gerçekten planlı bir tertipti; *Bizim Ocak* (daha ziyade Z.Tunç) çevresindeki ülkücüler, kentteki yüksek öğrenim gençliği üzerinde etkili olmak için solla girdikleri rekabette öne geçmeye dönük bir hamle yapmışlardı... Ancak, Türk-Islam ülkücülerinin önderliği, bu olay karşısında "kavgaya hayır" stratejisinin altını çizen ve bu stratejiye uyulmamış olmasını kınayan bir çıkış yaptı. *Bizim Ocak*, olayı "solun tahrikleri"yle açıklamakla birlikte, böylesi tahrikleri saldırganlık potansiyelini harekete geçirmek için "değerlendirmekten" tabanı men eden kesin bir tavır aldı. Derginin Mayıs 1990 sayısının "Kavgaya Karşı Temsilciliklerimizin sorumlulukları" başlıklı başyazısında, Zeki Tunç'un "tahriklere karşı basiretli davran(a)madığı" gerekçesiyle Burdur temsilciliğinden alındığı açıklandı: "Bir kişinin üstlendiği olayda arkadaşlarımızın daha önce nasıl tahrik edilmiş olabileceklerini çok iyi tahmin ediyoruz. Ancak bu adli anlamda birçok hafifletici sebebi beraberinde getirse bile bizim için bir talimatın gözardı edilmiş olmasıdır ve azli gerektirir. Biz tüm temsilciliklerimize ve temsilcilikte görevli tüm arkadaşlarımıza itidalli davranmaları gerektiğini tavsiye etmiştik. Bu bundan sonra ve her zaman için de geçerlidir. Buna dikkat etmeyen temsilciliklerin iptal edilmesi sürecektir. Biz Burdur temsilcimiz Zeki Tunç'u adli anlamda suçlu olduğu için değil (zaten adli anlamda suçlu olup olmadığını bilmiyoruz), böyle bir tahrik olayını önceden tahmin edemediği ve dolayısıyla bu olayın cereyan etmesini engelleyemediği için görevden aldık." (agf, s. 3) Benzeri uyarılar, taşradaki "hassas" bölgelere de iletildi.²⁷

27 Örneğin Erzurum'daki *Bizim Ocak* ve Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları yöneticileri açıklamalarında şunu diyorlardı: "Bizim Yavuzca, Fatihçe edanımızı dostumuz da, düşmanımız da tanımaktadır. Ama biz bugün Yunusca, Mevlanaca bir tavır sergileme kararlılığı içerisindeyiz. Ülkücü olan, olmayan bütün arkadaşlarımızı sevgiye, hoşgörüye davet ediyoruz." (Yeni Düşünce, 1 Haziran 1990)

Burdur olayı, bir yandan, Türk-Islam ülkücülerinin "kavgaya hayır" stratejisindeki kararlılıklarını gösteriyor. Öte yandan, ülkücü militanlığın saldırganlık potansiyelinin, özellikle taşrada, böylesi merkezi stratejilere sığmasını zorlaştıran yapısını ve görece özerk örgütsel karakterini ortaya koyuyor. İslami gerekçelerle beslenen saldırganlık potansiyeli ile, güç gösterileriyle kendilerini vareden liderler çevresindeki gruplaşma/çeteleşme eğilimleri, birbirlerini destekleyen alt-kültürel etmenler. Burdur örneğinde Zeki Tunç, Bizim Ocak temsilciliğinin yanı sıra Türk Ocakları ile iyi ilişkisiyle, ülkücülerin "takıldığı" bir kahvehanedeki itibarıyla ve "temsili kimliği" sayesinde elde edebildiği, "bol paralı, sık" gezmesini sağlayan maddi destekle,²⁸ bir "uç beyi" portresi çiziyor; etrafında klasik bir yerel çete ağı örülü. Böylesi ilişki ağlarının ve "yerel şeflerin" başına buyruk "strateji" çizdiği, "hüküm yürüttüğü" alt-kültürel gelenek (ki, Zeki Tunç'un flu portresi bu gelenek içinde muhtemelen çok "küçük" bir örnektir) ülkücü hareketin 70'li yıllardan mirası; ve bu miras, Türk-Islam ülkücülerinin yalnızca sola karşı stratejilerinin değil, tüm ideolojik-siyasal tasarımlarının önünde engel oluşturuyor... Ülkücülerin saldırganlık potansiyelinin, doğrudan doğruya sol çevreleri hedef almayan, "gayrimillî", "gâvur", "kozmo-polit" saydıkları kültürel yaşantılara yönelik boyutuna değinmek gerekir. Taşrada, özellikle üniversite ortamlarında, bu boyutun ağırlıkla İslami etmenlerle belirlediğine değinmiştik: "Modern giyimli"lerin kılıklarına İslami gerekçelerle karşı çıkılması gibi... Kentlerde, ülkücü militanlığın saldırganlık potansiyelinin bu boyutu, daha din-dışı, lümpen özellikler arzede biliyor. Buna en ilginç örnek, Haziran 1990'da İstanbul'da bir grup ülkücü gencin gerçekleştirdiği Heavy Metal

28 Bu veriler, Burdurlu Hallicevlerinin kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla hazırladıkları bir metinden sağlanmıştır.

konseri baskınıdır. Gülhane şenlikleri çerçevesinde yapılan konseri basan ülkücüler, "susturun şu gâvur müziğini" diye bağırarak, "çırpınırdı Karadeniz" marşını söyleyerek, sahneye şişe atarak -bir yandan da arabesk lehine tezahürat yapıp çevredeki kalabalığın sempatisini kazanarak- Metallium topluluğunu ve dinleyicilerini kaçırttılar. Ardından "Türkiye, Türkiye" tezahüratlarıyla ve Plevne marşını söyleyerek kısa bir yürüyüş yaptılar.²⁹

"Nisan Kararnameleri" konjonktürü ve "Yavuzlaşmayı" teşvik eden etmenler

1990 Nisan ayında, ülkücüler Burdur dışında da solculara karşı saldırılar gerçekleştirdiler. 30 Mart'ta, Ankara-Balgat'taki Tahsin Banguoğlu öğrenci yurdunda, oruç tutanlarla tutmayanlar arasındaki bir tartışmanın tırmanmasından ardından, ülkücüler iki öğrenciyi hastanelik edecek şekilde dövdüler. Bu olaydan kısa bir süre sonra Hacettepe öğrenci yurdunda bir futbol maçında başlayan tartışmalar, ülkücülerin "rakiplerine" saldırmasına vardı. Her iki olayda da yurt yönetimleri ülkücülere fazlasıyla hoşgörölü davrandılar.³⁰ Bu olaylardan sonra "Ülkücü Gençlik" imzasıyla ve "Türk-Islam ülkücülerini" sıfatı kullanılarak yayımlanan bildirilerde "ilk" saldırının ve provokasyonun kendilerinden gelmediği ısrarla savunuluyor ve "kavgaya hayır" stratejisinin altı çiziliyordu...

29 *Nokta*, 10 Haziran 1990, s. 75. Ülkücülerin, 1960'ların sonlarında da, "Türk milletinin çoğalmasını engelleyen emperyalizmin oyunlarını protesto" amacıyla doğum kontrol seminerlerini bastıkları hatırlanmalı.

30 *Milliyet*, 31 Mart 1990; *Limon* (okuyucu mektubu), 19 Nisan 1990; *Yeni Düşünce*, 20 Nisan 1990. Balgat yurdu olayında, saldırganlarla yurt ve hapishane yönetimlerinin işbirliği "planlılık" ve "komplot" düşündürcecek ölçüde açıktır. Balgat yurdunda saldırıya uğrayanların arkadaşlarından 13 kişi yurttan uzaklaştırıldı; ayrıca polisçe gözaltına alınarak işkence gördü. Hacettepe yurdunda da solcu öğrencilerin yurt yönetimince uyarıldığı, sigaya çekildiği biliniyor.

onaylamasalar bile suskun veya görece sessiz kaldılar. Bu onayı, bölümün sonundaki "ek"te ayrıntılı biçimde ele alacağız. 80'lerde ülkücü hareketle "devlet politikası" arasındaki mesafe, ilk kez Kararname temelinde ciddi biçimde kapandı. Sözü edilen "ek"te ele alınacağı gibi, ülkücü hareketteki muhafazakâr-devletlû unsurlar, tahkim edilen "devletin bekası" söyleminden kendilerine "misyon" ve "görev" biçme arayışına girdiler. "Tepede" yapılan bu gibi fikir jimnastikleri ile, tabandaki siyasal-psikolojik dalgalanmayla ortak bir frekans bulunması ihtimali düşük değildi: Resmi ülkücü söylemde "komünizm"le "bölücülüğün" eşanlamlı denecek ölçüde yanyana kullanıldığı düşünülürse; Kararname'ye verilen onayın salt şoven Türkçü "duygularda" değil, anti-komünist saldırganlık potansiyelinde de ivmeye tekabül edeceği açıktır.

Gene Nisan ayı içinde, ülkücülerin 12 Eylül yargılanmalarında "mağdur olduğu" 313 sayılı yasanın değiştirileceğine ilişkin işaretlerin sıklaşmasına; hatta bunun bazı hükümet kaynaklarınca, Ceza Yasası'ndaki 141-142 ve 163. maddelerle ilgili yumuşatma tasarıları çerçevesinde, öncelikli bir adım gibi sunulmasına da değinilmelidir. Bu söylentiler, ülkücü hareket için moral verici olmuştur. Ayrıca, devletin göstereceği böyle bir "şefaât"ın, devlet/düzen karşıtı söyleme rağmen bir miktar müteşekkirlilik ve sempati etkisi yaratacağı düşünülebilir.

Bütün bu gelişmeler, ülkücü hareketin tabanında, milliyetçi dalgaya, "Türklüğün bekası" sorunsalına karşı çıkan veya eleştirel yaklaşan her türlü solcu, demokrat, çoğulcu inisiyatife karşı fanatik bir tepkiselliğin nüvelerini geliştirdi. Ülkücü hareketin muhafazakâr-devletlû unsurları, Türklüğün "içte" ve "dışta" karşı karşıya bulunduğu tehditleri işleyerek, TC devletinin bekasının önemini vurguladılar. Böyle tarihsel anlarda, Türk milliyetçilerinin, ülkücülerin misyonunun, öneminin anlaşılması gerektiğini dile getirdiler. Bu söylem,

söz konusu kesimin, ülkücü tabanın tırmanan anti-komünist saldırganlık potansiyeliyle devlet arasında "aracılık" yapabileceği ihtimalini düşündürüyor. Ancak, muhafazakâr-devletlû ülkücü kurmaylar böyle bir rol üstlenmeyi düşünmeseler veya güçleri elvermediğinden uygulamayacak durumda olsalar bile; devletin baskı aygıtının ve "kamu provokasyon kuruluşlarının", ülkücü hareketin artan saldırganlık potansiyelini değerlendirmek isteyebileceklerdir. Bu potansiyelin, özellikle Kararname bağlamında, "Türklüğün içerde karşı karşıya bulunduğu sorunlar" karşısında orta ve uzun vadede işlevsel olacağını tasarlayabileceklerdir. Somut birtakım "komplo"lar kurulmasa, provokasyonlar örgütlenmese bile; 1990 ilkbaharındaki siyasal gelişmeler, ülkücü militanlığın anti-komünist saldırganlık potansiyelini nesnel olarak provokasyona (veya "öz-provokasyona") yatkın hale getirmektedir. Bu yönelim de, gene nesnel olarak, resmi politikaları en azından rahatlatacak bir niteliğe sahiptir...

Ülkücü hareketin iç sürecinde de "Yavuzlaşma"yı teşvik eden etmenler yok değil. Bu doğrultudaki temel etmen, "kavgaya hayır" stratejisinin sindirilmesiyle ilgili sorunlardan kaynaklanıyor. Türk-İslam ülkücülerinin, tabanın aksiyonerlik vasfını "elde bir" saymalarından dolayı, "alp-eren" kimliğinin "alplik" bileşenini pek fazla vurgulamamaları; "kavgaya hayır" stratejisinin, hareketin "pasifistleşmesini" ve "etkisizleşmesini" getirebileceği yönünde bir huzursuzluğa yol açtı. Bu huzursuzluk, kâh aksiyonerlik vasfının tüketilmemesi için dikkatli olmaya çağıran "dostça" bir yaklaşımla; kâh Türk-İslam ülkücülerine karşı olan gruplarca sert bir tavırla dışavuruluyordu. Tabandaki birçok ülkücünün huzursuzluğu, siyasal sonuçları açısından somut birtakım tehlikeler, olumsuzluklar öngörmelerinden değil; daha ziyade "yumuşak", "ılımlı", "pasif" bir imaj vermeyi siyasal kimlikleriyle bağdaştıramamalarından, veya böyle algılanmaktan kaygı duymalarından kaynakla-

niyordu.³² "Sokağın" canlandığı 1990 ilkbaharında, doğal olarak bu huzursuzluk belirginleşti. Türk-İslam ülkücüleri de yanlış anlaşılmalara karşı uyarılarda bulunma gereği duydular. Hattâ kimileri, "kavgaya hayır" stratejisinde düzeltme yapıldığı izlenimi veren açıklamalarda bulundular. *Bizim Ocak*'ın Nisan 1990 sayısında, İslami söylemden görece uzak durmakla birlikte, (en azından imzasıyla) ender yazdığı derinlikli yazılarla Türk-İslam ülkücülerinin reel politik çizgilerinin belirlenmesinde ciddi ağırlığı bulunan, derginin hukuki sahibi Suat Başaran'ın; "kavgaya hayır" tavrının "mülâyimlik" ve "teslimiyet" olarak yorumlanmaması gerektiğini bildiren bir makalesi yayımlandı: "Dergimizin Aralık sayısında 'Kavgaya Hayır' şeklinde bir başlık atmıştık. Geçen kısa süre içerisinde gördük ki, bu mesaj çok tehlikeli olan bir mantıkla algılanarak, 'her şeye rağmen suya sabuna dokunmama' anlamında yorumlanmıştır. Savaş çılgınları atmıyoruz, ancak 'aman anarşi çıkar, kavga etmeyelim' diye haklarımızdan feragat etmek, geçmiş mücadelemizi inkâr olacaktır. Dün en sert tenkitlerimize konu olan 'ağızına vurulduğunda lokmayı çıkaran' tipe doğru yol alış pek hoş olmasa gerek. Biz 'kavgaya hayır' derken, adli manadaki 'hayır'ı kastediyoruz. Yoksa bu köhne kapitalist sistemle, Türk düşmanlarıyla ve batıl zihniyetle kavgamız vardır ve sürecektir." (agđ, s. 6-7) Başaran, "son yıllarda (ülkü) harekette gelişen... dışımızda oluşan ve kontrol edemeyeceğimiz sosyal olaylara karşı mesafeli kalma" stratejisinin de, ancak "hareket olarak gündem oluşturma kudretine erişildiğinde" anlamlı olacağını; bu nedenle gündem belirleyici bir siyasal tavır üretilmesi ge-

32. *Bizim Ocak*'ın Şubat 1990 sayısında yayınlanan bir okuyucu mektubundan: "Biz bize yalınları yapmaz da miskin miskin laf üretirsek bir gün gelir bu söylediklerimiz ya tatlı birer hayal olur, ya da onları yapacak başka insanlar çıkar... ülkücülük unutulur gider." (agđ, s. 62)

rektiğini savundu. Gündem belirleyici öncelikler saptama ve hareketin “kavgacı” geleneğini yok etmeme temalarıyla gelişen yazı, “Doğu Anadolu’daki bölücü faaliyetler”e bağlanıyordu. Suat Başaran, bu konuda “dün mevcut olan hassasiyetin bugün kaybolmaya yüz tuttuğundan” yakınmakta; “kendilerine İslami grup etiketi yapıştıranların Doğu Anadolu problemine koydukları teşhisin komünistlerle ortaklığının, Türk düşmanlığının sonuçlarının nereye varabileceğini gösterdiğini” belirtmekte; ülkücü hareketin “sahipsiz kalan ülkeyi sahiplenerek politikalar oluşturmak ve memlekete sevdalı insanların umudu olacak pratikleri ortaya koymak mecburiyetinde” olduğunu vurgulamaktaydı. Bu yaklaşım, Güneydoğu Kararnamesine yansıyan temel kabuller ile, ülkücü militanlığın anti-komünist saldırganlık potansiyeli arasındaki nesnel uyumu göstermesi açısından simgeseldir. “Bölücülük tehlikesi” bağlamında “Türklüğün bekası” sorunsalının, “kavgaya hayır” stratejisini ve radikal İslami gruplara yönelik stratejiyi talileştirebilen belirleyiciliğini ortaya çıkarması bakımından da ilginçtir...

1990/91 kışı: Tırmanan gerilim

Ülkücü hareket, 1990 sonbaharında başlayan yeni öğretim yılına, oldukça etkisiz kaldığı üniversitelerde yeniden bir “güç” haline gelme hedefiyle girdi. Üniversiteli ülkücü gençlik tabanında etkili olan Türk-İslam ülkücülerinin önder isimleri, genel öğrenci kitlesinin gözünde meşrulaşma kaygısını ön plana alarak, yeniden “kavgaya hayır” şiarının altını çizme gereği duydular: “Atılım ve şahlanış”ın temelinde anti-komünizmin değil, “zulme, sömürüye, ahlâksızlığa, okullardaki haksız ve adaletsiz düzene karşı direniş” olmalı idi. Bizim Ocak, Ekim sayısında “solun bu yıl daha atak, daha cüretkar davranacağına”, “düzenin ise silahlı solla ülkücü hareketi karşı

karşıya getirerek hedef saptıracağına" işaret ederek, üç talimat ilettiler: "1. (...) tecrübelerin ışığında alternatiflik iddiasındaki diğer sosyal gruplarla sıcak çatışmayı önlemek konusunda sistemli ve organize hareket etmek. 2. Hal-i hazırda devletle sol gruplar arasında süren terörün taraflarından biri haline gelmemek için eğitim çalışmasını aralıksız sürdürmek. 3. Her türlü öğrenci meselesinde aktif tavır koymak ve sahip çıkmak." (agd, s. 3) *Bizim Dergâh*'ın Ekim ve Kasım sayılarında da benzeri öğütler yayımlandı. Kasım'da, hapishanedeki namılı ülkücü militanlardan Haluk Kırcı, "pili bitmiş, sırf eylem yapmış olmak için eylem yapan gruplarla sıcak çatışmaya girmenin ve bu sebeplerle askeri mücadele metodlarını benimsemenin, zaman öldürmek, ölmüş eşeği diriltmeye çalışmak" demek olacağını belirttikten sonra, tahriklere verilecek karşılıklarda da "ölçüyü kaçırmamak" gerektiğini anlattı: "Ancak, ısrarla ve gururumuzu yıkacak, bizi birtakım açmazlar içine sokabilecek Marksist artıklarının saldırılarına 'ölçülü' cevaplar vermek de gereklidir; verilecek 'cevapların' topyekün bir çatışmaya neden olmaması, cevabın 'amaç' haline getirilmemesi için gerekli önlemlerin alınması da şarttır. (...) Hedeflenen gençliğin mücadelesinde mutlaka ataklık, cevvallik, haklarını arama ve koruma, alplik ruhu, heyecan vardır ama bunlara ulaşmanın metodu gereksiz kafa kırdırma olmamalıdır." (ugd, s. 10)

Ülkücü gençlik 1990/91 "sezonuna", kimi üniversite açılışlarında YÖK'e karşı bildiriler dağıtarak girdi; hatta Antalya'da bazı ülkücü öğrenciler bu nedenle gözaltına alındılar.³³ Ancak Aralık ayı başında İstanbul'da, "öğrenci meseleleriyle" uğ-

4

33 *Yeni Düşünce*, 16 Kasım 1990. *Yeni Düşünce* bu haberi, yine YÖK'e karşı bildiri dağıtan, üstelik milli-manevi değerlere bağlı bulunan ülkücülerden farklı olarak "yıkıcı ve bölücü ifadelerle yer veren" solculara bir şey yapılmayışını konayan, çift standartlı bir üslupla aktardı.

raşmaya dönük strateji, gündemin arka planına düştü: 6 Aralık'ta, bir yıl önceki BYYO olayının yıldönümü dolayısıyla başlayan gerginlik sonucunda, İstanbul Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinde, devrimci sosyalist öğrencilerle ülkücüler arasında, 10 kişinin yaralanmasına yol açan çatışmalar yaşandı. Polisin "sağ-sol çatışması" görüntüsünü üniversitedeki varlığını meşrulaştırmak için kullanması, devrimci öğrencilerin ülkücülere karşı tepkisini yoğunlaştırırken; "Ülkücü Gençlik" adına yayımlanan bildiri, "kavgaya hayır" şiarını yineliyordu: " 'Kahrolsun komünizm' demiyoruz. Buna gerek de görmüyoruz. Okul basıp, işgal etmiyoruz. Savaş çıgıkları da atmıyoruz. (...) Ne forum, ne bildiri, ne afiş! Kim ne yaparsa yapsın karışmayı uygun görmüyoruz. (...) Yeni dönemde karşımıza çıkarılmaya çalışılanların arkasında ne Filistin eğitim kampları, ne Doğu Almanya tarafından yönlendirilen ideolojik eğitim, ne de Bulgaristan ve Suriye çıkışlı silahlar var. Sovyetler ise göbek bağını kendi elleri ile kesti. İddia ediyoruz: 12 Eylül sonrası anarşi ve terör bir oyundur. (...) Bizim afişlerimizi yırtmakla ne devrim gerçekleşecektir. Ne de istedikleri düzen kurulacaktır. (...) Mamak'lar yaşanmasın derken aşağılanmalara katlanacağımız sanılmasın. 'Kahrolsun komünizm'e gerek yok derken başka hesap güttüğümüz sanılmasın. Kimin dağarcığında ne varsa buyursun, ortaya döksün millete gidelim. toplumumuzla bütünleşelim diyoruz."³⁴ 1990 yılı sona ererken, devrimci sosyalist öğrenci hareketinin "faşistlerin üniversitede meşrulaşmalarına izin vermemeyi" benimsemiş, ülkücü hareketin ise "üniversitelerde atılım ve şahlanış"a yönelmiş olması; gerilimi diri tutacak bir tabloyu ortaya koymaktaydı...

³⁴ Yeni Düşünce, 14 Aralık 1990.

Ek: "Kürt sorunu" ve ülkücü hareket*

Denilebilir ki, MÇP'nin ve Türk-Islam ülkücülerinin resmi ideolojiyle en üst düzeyde bütünleştiği konu, "Kürt sorunu"dur. Bu konuda ülkücü görüş, Türkeş'in bir demecinde sarfettiği "onlar ne kadar Kürt'se biz de o kadar Kürt'üz. Biz ne kadar Türk isek onlar da o kadar Türk'türler"³⁵ sözünün simgelediği gibi, Kürtlerin "yokluğunu" esas alır. " 'Kürt' diye ayrı bir ırk veya milletin" varlığı doğrultusundaki iddiaların kökeninde, Türkiye'yi bölmek isteyen komünist ve/veya Haçlı planları aranır. *Yeni Düşünce*'nin 3-4 Mart 1990'da düzenlediği "Tarihi, Kültürel ve Siyasi Boyutlarıyla Doğu Meselesi" sempozyumunda bütün faşist akademisyenlerin anlattığı gibi, Kürtlerin bir Türk boyu (veya "Malazgirt zaferi öncesinde Anadolu'nun iskanına öncülük eden Horasan erenlerinin torunları") oldukları görüşü benimsenir.³⁶ "Türk-Islam ülküsü" kimliğinin isim babası olan S.Ahmet Arvasi, 1986'da yayımlanan *Doğu Anadolu Gerçeği* adlı kitabında (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara) Kürtlerin Türk olduğunu anlatıp devletin politikalarıyla onaylarken; İslami motiflere bu konuda söz söyleyen faşist akademisyenlerden daha fazla ağırlık vermiş, "Türk milletini bölmek ve Türk devletini yıkmamanın yalnız Türklüğe değil, İslam'a da ihanet olacağını" vurgulamıştır. Devlet politikası ile ülkücü

(*) Ayrı bir başlık altında da ele alınabilecek olan bu konu, hem ülkücü söylemin "komünizm" ile "bölücülüğe" özdeşlik ölçüsünde koşut sayan tutumu nedeniyle; hem de "Kürt sorunu"nun ülkücü milliyetçiliğin saldırganlık potansiyeli üzerindeki ideolojik, siyasal-psikolojik etkileri gözönüne alınarak bu bölüme eklendi.

35 *Yeni Düşünce*, 24 Şubat 1989.

36 Sempozyumda tebliğ sunan belibaşlı isimlerin bu tezi açındıkları bir ortak kitap: Prof. Bahaeddin Ögel, Prof. Hakkı Dursun Yıldız, Prof. Fahrettin Kurguzoglu, Prof. Mehmet Eröz, Prof. Bayram Kodaman, Prof. Abdülhaluk Çay, *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

hareket arasında ve ülkücülerin kendi içinde meselenin özünde kesin bir uyum mevcut. “Çözüm” için uygulanması gereken politikalar hakkında ise, gerek devlet politikası ile ülkücü hareket arasında, gerekse hareketin muhafazakâr unsurlarıyla Türk-Islam ülkücüleri arasında görüş ayrılıkları söz konusu...

Türk-Islam ülkücülerinin resmi

“Güneydoğu politikası” hakkındaki eleştirileri

Türk-Islam ülkücüleri, resmi yaklaşımın, Kürtlerin aslında “dağ Türkleri” olduğu, “Kürt” sözünün “karda yürürken çıkan ‘kirt-kurt’ sesinden kaynaklandığı” gibi uç örneklerini eleştiri konusu yapıyorlar. Bizim Ocak’ın “Doğu Anadolu sorunu”nu kapak yaptığı Nisan 1990 sayısındaki başyazısında, “emekli bir generalin söylediği, ‘güneydoğuya lazları yerleştirelim’ gibi yaklaşımlar”, “Stalinist (abc) bir anlayış” olarak veriliyor. (agd, s. 3) Kürtlerin “yokluğu” tezinin, kamuoyunda alay konusu olan bu yaklaşımlar yerine “bilimsel” bir biçimde ortaya konulması gerektiği savunuluyor. Bunun da ötesinde, milli kimliğin bilimsel çıkarsamalarla değil, insanların kendilerini algılayışlarını biçimlendiren nesnel koşullarla oluştuğunu vurgulayan maddeci açıklama etmenlerine başvurulabiliyor.³⁷ Bu yaklaşımların sonuçta vardığı en “ılımlı” nokta ise, “gü-

37 “Başta asker kökenli yazarların “Kürtler Türktür” tezini yeterince izah edememeleri ve karşı kesimin ‘Kürtlük ayrı bir millet ve ırk’ zorlaması yalanı karşılıklı bir komediye dönüşmüştür: (...) Elbette ki mesele, insan ya da kitlelerin kendilerini sosyolojik konumda ‘nasıl’ gördükleridir. Bu konunun belirleyici saikleri ise tarih anlayışı, devletin kültür politikası, ülkeler arasındaki ilişkilerin niteliği, problemin olduğu kitlenin ekonomik ve ideolojik çerçevesidir.” Tahir Erdoğan Şahin, *İstisna Edilen Bir Türk Kitle: Kürtler, Yeni Düşünce*, 18 Ağustos 1989. Alpaslan Türkeş hile, “güneydoğudaki insanlarımızın” Türklükten koparılamayacağını, “büyük çoğunluğunun (abc) aynı soydan gelme bizim kendi insanımız olmasıyla”, “soylarını ayrı kabul etsek bile (abc) 900 senedir beraber yaşamışlığın, aynı dinin mensupları olmanın, aynı kültürle yoğrulmuşluğun,

neydoğudaki insanlarımızı” Türk olduklarının “bilincini dışardan verecek” bir “öncü”nün, yani mahir bir endokrinasyon ve asimilasyon politikasının savunulması oluyor. Bizim Ocak’ın “Tarihten Günümüze Doğu Anadolu”yu 20 sayfa boyunca ele alan Nisan 1990 sayısında veciz bir biçimde ifade edildiği gibi: “ABD ve Kanada gibi birçok ülke bünyesindeki farklı etnik grupları tek millet gibi kaynaştırırken, Türkiye’de aynı soydan gelen insanların kendilerini farklı milletlerden hissediyor olmasındaki en büyük etken, ihanet derecesinde ihmal edilen kültür politikası olmuştur. Eğer o bölgelerin insanları farklı bir dil konuşuyorsa, kendilerini başka bir milletten hissediyorsa, siz de Ankara’dan milli kültür yerine tüm Türkiye’ye yetmiş yıldır Batı kültürünü pompalıyorsanız, inançlara savaş açıyorsanız, insanları nasıl birarada tutabilirsiniz? O insanlar dış güçlerin ve PKK’nın propagandasına nasıl kanmaz? Toplulukları millet yapan en önemli dört özelliğin ikisi dış güçler tarafından ortadan kaldırılırken, diğer ikisini de siz yok ederseniz eşkiyanın kökünü belki kazıyabilirsiniz, ancak kendisini bizden hissetmeyen halkın kökünü asla kazıyamazsınız.”³⁸

Türk-Islam ülkücüleri, bu eleştirileri bağlamında, devletin İslami motifleri kullanarak PKK’ya karşı halkın desteğini kazanma operasyonuna, “samimiyetsizliği” nedeniyle karşı çıktılar.³⁹ 1987/88 yıllarında basında, -muhtemelen resmi iç

aynı idealleri paylaşmışlığın” ortak paydasıyla açıklamakla; ırkçı nitelikli “bilimsel” çıkarsamaların mutlaklaştırılmadığı bir yaklaşıma kapıları kapatmıyor. (Yeni Düşünce, 27 Temmuz 1990)

38 Çokuluslu Osmanlı’nın bu yaklaşımına model olarak sunulabilmesi ilginçtir: “Osmanlı İmparatorluğu’nun revhidci ve ailemsuruul yönetim biçiminin makul uygulama asırlarında Kürt kitleleri (...) Türk olmanın gururunu yaşamış”(lardır). (Tahir Erdoğan Sahin, ugm)

39 Yaşar Yıldırım, 22 Ocak 1988 tarihli Yeni Düşünce’de, devletin Güneydoğu’da uçakcan bildiriler atarak yaptığı PKK’ya karşı cihad çağrısını, “İslam için mü-

harp aygıtının uzmanlarınca ortaya atılan- PKK'ya karşı "eski ülkücüler"den milisler oluşturulması düşüncesi peydah olduğu zaman, sert bir tepki gösterdiler.⁴⁰ "PKK'ya karşı ülkücü gençlik" spekülasyonlarına gösterilen tepki, genel olarak "komünistlerle mücadeleyi devlete bırakma" şiarı uyarınca idi. Ancak bu tepkilere, devletten 12 Eylül'de ülkücüleri "harcamasının" intikamını alma duygusunun yansıdığını da kaydetmek gerek. Türk-İslam ülkücülerinin Muhsin Yazıcıoğlu, Yaşar Yıldırım gibi önderleri, devlete destek olmaya ilkece karşı çıkarken; ülkücü önderlerin bir bölümünün tepkisinde, böyle bir intikam ve ibret duygusunun payı daha belirleyiciydi. PKK'nın güçlenmesi ve "PKK'ya karşı ülkücüler" formülünün gündeme gelmesi, ülkücü hareketin 12 Eylül öncesinde bölücü terörü önleyici misyonunu doğrulayıcı bir gelişme olarak sunuluyordu. Bu bağlamda, 1980 yazında Ağrı-Kars sıkıyönetim komutanının, "halkın bir kısmının tepkisini çektikleri" gerekçesiyle ülkücü kamu görevlilerinin atanmasını veto etmesi olayına "ibret" için birçok kez değinildi. Intikamcı, ibretçi bir söyleme başvuranlar, PKK'ya karşı "görev almayı" ilkece olmaktan ziyade, devletin ülkücülerin misyonunu kavrayamayışı karşısında "ceza olarak" reddeder gibiydiler. Bu tavır ve söylem, kimi ülkücülerin devletle bir tür iade-i itibar pazarlığına açık olabilecekleri düşüncesini akla getirmektedir.

cadeleye değil, devletin başarısına" dönük olduğunu belirterek dışladı. *Bizim Ocak* aynı eleştiriyi, Nisan 1990'daki baskısında yineledi.

40 Bizzat Muhsin Yazıcıoğlu bu konuda açıklama yaptı: "Güneydoğu'da bölücülük faaliyetleri karşısında ülkücüler bittir olaylar içine çekilmek istenebilir, hatta istenmektedir. Her ülkücü elbette vatanın bölünmez bütünlüğü ve milletimizin birliğini korumak isteyenlere karşı hassasiyet gösterir. Ama bu, bittir olaylar karşısında kolluk kuvvetleri ile Marksistler arasına girmemizi gerektirmez. Bu noktada isticmara kesinlikle girmemeliyiz. Heyecanlı ve genç kardeşlerimiz 12 Mart ve 12 Eylül tecrübelerini yaşamış ağabeylerinin seslerine ve ikazlarına kulak vermelidirler." (*Bizim Ocak*, Ocak 1988, s. 3-6)

“Bölgedeki” ülkücü görevliler

“PKK karşısında ülkücüler” spekülasyonları, ülkücüleri bilinçli ve merkezi olarak, 12 Eylül öncesindeki anti-komünist “performanslarının” devletçe tescil edileceği bir iade-i itibar ve “devletle barışma” arayışına yönelttiğini söylemek zordur. Fakat gerek bu spekülasyonların, gerekse kendi başına “Güneydoğu sorunu”nun kazandığı boyutların, “devletin yanında komünizme-bölücülüğe karşı mücadele” misyonunu rehabilite eden bir ruh hali yarattığı söylenebilir. Askerlik vd. kamu görevleri nedeniyle bir süre Güneydoğu’da bulunan ülkücülerde, bu nitelikte bir ruh hali kolaylıkla oluşmakta ve onlar aracılığıyla camiaya yayılmaktadır. *Bizim Ocak* ve *Yeni Düşünce*’de arada sırada yayımlanan ve (örneğin) “bölücü çetelerce Eruh’ta şehit edilen ülkücü öğretmen”i haber veren ilanlar bu bakımdan anlamlıdır. “Komünist-bölücülere” karşı devletin yanında mücadele etme misyonuyla ülkücü hareket içinde en rahat barışan unsurlar, kuşkusuz şoven-Türkçülerle muhafazakâr-devletlû kadrolardır.

Yeni Forum dergisinin 15 Ağustos 1987 tarihli sayısında yayımlanan bir okuyucu mektubu, “bölgede” görev yapan ülkücülerin ruh hali hakkında oldukça öğretici bir profil çiziyor. Dergide daha önce yayımlanmış olan bir okur mektubunda “ülkücü militanların caniliklerini ‘milliyetçilik’ diye sunduğu için” onu suçlayan bir okuyucuya, “22. Sınır Tugay X Karakol Komutanı Asteğmen” imzasıyla cevap ileten Tuncer Günay şöyle yazıyor: “Tam üç gün, üç geceden beri Mardin’in Ömerli ilçesi yakınlarındaki bir mezrada aldığımız ihbar üzerine bölücü-Allahsız komünist PKK mensubu olduğu anlaşılan 8 teröristin izini sürüp pusu attığımız bir sırada en çok sevdiğim erlerimden Çerkes Mehmet elindeki *Yeni Forum*’un 189. sayısını bana uzattı ve “komutanım derginizi okudum, burada sizin adınız geçiyor” deyince afalladım. (...)

Aylardır bölücü komünist PKK militanlarının peşinde iz süren, baskına uğrayan, pusu atan, baskın yapan, katliamlara şahit olan ve gördüğü insanlık dışı katliamlar yüzünden büyük bir nefret, acı ve ızdırıp içinde, soğukkanlılıkla, elinden geleni yapan, bölge halkına güven saçıyan 8 er ve bir astsubayının bu mücadelede şehit olduğunu gören ve 9 PKK köpeğinin leşini seren X karakolu komutanı olarak bu arkadaşşıma ancak elimi uzatarak teşekkür edebiliyor ve *Yeni Forum*'u takip ettiği için şükranlarımı sunuyorum. (...) Ben başka bir konuyu yazarken siz tartışma cephesini bir zamanlar gerek fikir, gerek eylem olarak tamamen içinde bulunduğum ve bulunmuş olduğum için şeref duyduğum ülkücü harekete getiriyorsunuz. O konuda tartışacaksak eyvallah. Ancak lütfen birkaç ay bekleyin, şu vatani vazifem bitsin. Şu anda bir karakol komutanı, bir subay olarak size bu sayfalarda ülkücü hareketin memleketi saran komünist, faşist bir yığın şer-fitne ve fesat odağına karşı kanlı şanlı ve yiğit mücadele verdiğini ve güneydoğuda, doğuda ülkücü hareket sustuktan sonra meydanların nasıl PKK canilerine kaldığını anlatamıyorum. Askeri iç hizmet kanununa göre şu saurlarla bile belki bir suç işlemiş olduğumu bile bile size vaziyetimin el verdiği oranda cevap verdim. Şu anda güneydoğuda daha birkaç ay önce 30 vatandaşımızın katledildiği sıcak bir bölgede canını dişine takarak çalışan, uykusuz, saç sakalı birbirine karışmış bir Türk jandarma komando subayı olarak sayın Şerafettin Soylu'ya ve tüm *Yeni Forum* okurlarına her biri birer aslan olan yiğit er ve erbaşlarım adına tüm milliyetçi sevgi dolu duygularımla saygılar sunarım." (agd, s. 32)

"PKK köpeklerinin leşini serme"yi böylesine "ülküleştirin" bu ruh halinin, bölgedeki en "sıcak" görevler için elverişli bir insan malzemesi sunduğu açık. Bölge halkı üzerinde terör estirdiği basında ortaya konan "özel tim"in elemanı olduğunu belirten "M.B.U. Özedenüş"ün *Bizim Ocak*'a mektup yazarak; "bazı dergilerin kendilerini cani olarak gösterdiğini" oysa

kendilerinin gönlünde yatanın "İslam'dan ve vatandan taviz vermemek" olduğunu anlatması, bu duruma simgesel bir örnek.⁴¹

"Kesin çözüm" tasarımları

Ülkücü harekette, siyasal-toplumsal süreçleri esasen "milli güvenlik" ve jeopolitik mülhazalarıyla değerlendiren -ve Türkeş'in yakın çevresinde "konuşlanan"-unsurlar, "Güneydoğu bunahmı"nın çözümü için devlet politikası önerileri getirmekteydiler. "Sosyo-ekonomik tedbirler" ve Türklük bilinci vermeye dönük yoğun bir endoktrinasyonun kastedildiği "eğitim şoku" gibi uzun vadeli önerilerin yanında; bütün bunların uygulanabilir olması için, kısa vadede sert ve kesin çözümlerin önemini vurguluyorlardı.

Siyasal profilini 7. Bölüm'ün sonunda çizdiğimiz Ferruh Sezgin'in Yeni Düşünce'de ardarda yazdığı yazılarla ortaya koyduğu perspektif, bu kesimin "kesin ve kararlı" politika tasarısını açıkça ortaya koydu.⁴² Sezgin, "Türkiye'nin Sovyet sınırlarından başlayıp Irak ve Suriye sınırlarına kadar olan bölgeyi homojenleştirerek (abç) ve saldırmaya kalkışacak olanı bundan caydıracak bir 'Anadolu bataklığı' haline getirmek zorunda olduğu", bunun için "bölgede milli yapıyı hovan uyumsuzluklar giderilip (abç) Hatay'daki toprak mülkiyetinin

41 *agd*, Mayıs 1990, s. 61. Bölgedeki ülkücüler arasında, Güneydoğu'daki mücadelede devletle özdeşleşmeyen daha eleştirel bir yaklaşımı da mevcut olduğuna değinmek gerekir. Örneğin, *Bizim Otak*'ın Haziran 1990 sayısına Adıyaman'dan okuyucu mektubu yazan ülkücü öğretmen Sami Öztürk, "PKK köpekleri"nin aralarında ülküdaşlarının da olduğu birçok öğretmeni öldürdüğünü aktardıktan sonra; "ülkücülerini yargıladıktan, idam ettikten, hapishanelerde çile doldurmaya zorladıktan" sonra "şimdi de PKK'ya yem yapan" "diktacı 12 Eylülcülere" kinini dile getiriyor. (*agd*, s. 60)

42 Güneydoğu Gerçeği, 3 ve 10 Temmuz 1987 ve Güneydoğu Anadolu'da "Çözüm" Bulunabilir mi?, 23 Ağustos 1989.

millileştirilmesi gerektiği" kanısındaydı. Güneydoğu meselesi, bu global bakış çerçevesinde değerlendirilmeliydi. F.Sezgin "çözüm" için, "her türlü karşı propagandaya kulak tıkayacak ve uzun vadeli direnmeyi göze alacak kadar cesur" kadroların oluşturduğu "özel harp teşkilatı" nı şart koşuyordu. Böylesi bir teşkilatlanmanın sağlanması ve genelde askeri stratejilerin kararlılıkla uygulanabilmesinin koşulu ise, "askerin yapısını bilen, komutanları kendi karizmasının etkisinde bırakabilecek, askeri yönlendirerek heyecanlarını ayakta tutabilecek" güçlü bir siyasi iktidardır. (Çizilen tablo ile bir "Türkeş iktidarı"nın kastedildiğini söylemeye herhalde gerek yok). Sezgin, bu durumu, ünlü Muğlalı psikozunun⁴³ aşılması gereğiyle simgeleştiriyordu: "Devleti temellerinden sarsan terörün yokedilmesinin şart olduğu özel hallerde, en ileri hukuk devletlerinde bile başbakanından başlayarak en sıradan yetkilisine kadar herkesin bir Mustafa Muğlalı olma heyecanı taşımasına ihtiyaç vardır ve hep olacaktır!"

Nisan Kararnameleri ve ülkücü hareket

Özellikle bölgedeki baskılara karşı "intifada" olarak tanımlanan halk hareketlerinin gerçekleştiği 1990 ilkbaharının ardından, ülkücü basın alabildiğine sertleşti. Abdurrahim

43 1943'te "casusluk yaptıkları" gerekçesiyle 33 Kürt köylüyü kurşuna dizdiren General Mustafa Muğlalı, DP döneminde yargılanarak hüküm giymişti. Bu olay, Güney Aslan'ın *Yas Tutan Tarih - 33 Kurşun* (Pencere Yayınları, İstanbul 1989) kitabında kapsamlı bir röportaj çerçevesinde ele alınmaktadır. Muğlalı'nın akıbeti, özellikle 12 Eylül öncesinde, kendilerine "teröre karşı sert ve kararlı tavır" beldentileri yöneltilen generallerin sıkça gündeme getirdikleri bir referans olmuş: "Mustafa Muğlalı olamam" deyişi, askerlerin "siyasi iktidarlara ve devletin sorumluluğunu açıkça üstlenemeyeceği, dolayısıyla ilerde hesabı sorulabilecek aduuları atmamız" şeklindeki tavrının yarı-resmî ifadesi haline gelmişti. Bkz.: M.Ali Birand, *12 Eylül Sanat: 04.00*, Karacan Yayınları, İstanbul 1985, s. 84-85 ve Cüneyt Arcayürek, *12 Eylül'e Doğru Kısır Adım*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988, s. 410-411.

Karakoç'un 30 Mart 1990'da *Yeni Düşünce*'de yazdıkları, açıkça Kürtleri *halk* olarak "düşman" sayan bir yaklaşımın habercisiydi "...gündüz külahlı, gece silahlı gezen ve güvenlik güçlerini keklik avlar gibi avlayan insanlara dağda, taşta anasından emdiği burnundan gelen devlet köleleri çiçek mi götürsünler? Ödül mü versinler, ne yapsınlar? Hani o olayların içine çekilmek isteniyor dediği halk değil mi, 'emir dışardan gelecek. Emir gelirse işyerlerini açarız' diyenler? Eğer o halk istese PKK bölgede bir gün barınabilir mi? Kimse kimseyi kandırmasın, gerçek budur. (...) ...Mardin ve ilçelerinde, köylerinde hangi Türk üç gün serbest gezebilir ve diri kalır söyleyebilir misiniz sayın (Ahmet) Türk? Amma Batıda herkes istediği gibi gezebilir."⁴⁴ Ülkücü basında, 1989'daki polemikler sırasında (bkz. 10. Bölüm) bazı radikal İslami gruplara yöneltilen "Kürtçülük" suçlamaları da yeniden alevlendi.⁴⁵

30 Mart ve 6 Nisan tarihlerinde *Yeni Düşünce*'de Ali Cemal imzasıyla, Güneydoğu olayları bağlamında "güçlü devletin" ve "devlet otoritesinin" gerekliliğini vurgulayan; kadroları 1980'den sonra sorgulanan, pek sahiplenilmeyen bu kavramlara sahip çıkmaya çağırان yazılar yayımlandı. Ali Cemal, devletin gerçek sahibinin "devşirmeler, dönmeler, yeniçeri sergerdeleri değil", "dini, milliyeti, milleti, tarihi ve lideri etrafında birleşmiş" ülkücüler olduğunu; "Türklerin üçbin

44 Abdurrahim Karakoç, 21 Temmuz 1989 tarihli *Yeni Düşünce*'de de, TRT'de kullanılan "bölücü eşkiya" tanımını ("kılıfını") eleştirerek, PKK'nın gerçek niteliğini belirten "Kürtçü-komünist" tanımının geçerli olmasını savunmuştu.

45 Bu suçlamaların baş muhatabı olan İslamcı *Girişim* dergisi, Ağustos 1989 sayısında ülkücülere şu karşılığı vermişti: "İrki" nitelemesinden şiddetle rahatsız oldukları anlaşılan ülkücüler, neden ırk meselesine fena halde kafa takınmayan bir türlü vazgeçmiyorlar? Filan veya falan ırkın 'Türk' olup olmaması onları niçin bu kadar ilgilendiriyor halen? (...) ayrıca Türk olduklarını ispatlamaya çalıştıkları insanların başlarına gelen felaketler karşısında niçin sessiz kalmayı tercih ediyorlar da, başka Türk uyrukluların başlarına gelenlerden dolayı sokaka dökölüyorlar, onlara zulmedenlere karşı tel'in mitingleri düzenliyorlar?" (agd, s. 24)

yıllık anlayışında, devlete küsmenin olmadığını", bu gelenegin İslam'ın "ulul emr'e itaat" emriyle pekiştigini anlattı. 20 Nisan'daki yazısında, "devlet otoritesi" şartına, "iktidara gerçek Türkoğlu Türk'lerin gelmesi" şartını ekledi.⁴⁶ Devlet otoritesini kutsayan ve şoven Türkçülüğü uzun süredir görülmeyen bir biçimde uçaştıran bu yazı kampanyasının ardından; Yeni Düşünce ve MÇP üst yönetimi, Nisan ayında çıkarılan ve Olağanüstü Bölge Valiliği'ne sansür, sürgün gibi anti-demokratik önlemler alma yetkisi veren Kanun Hükmünde Kararnameleri desteklediler. Hattâ Yeni Düşünce'nin 13 Nisan sayısında Ali Cemal imzalı yazıda, Turgut Özal'a karşı benimsenen sert tavır bile askıya alınarak; SHP ve DYP, "devleti doğuda teslim almak isteyenlere karşı tedbir aranırken" Cumhurbaşkanı ile işbirliği yapmakta tereddüt ettikleri için eleştirildiler. Yeni Düşünce'nin en devletlû yazarlarından Ziyad Ebüzziya da 20 Nisan'da, "memleketin menfaati, yurdun bütünlüğü, vatandaşın can güvenliği ve huzuru söz konusu olduğu zaman, bugün alınmış olan tedbirler gibi, basın özgürlüğüne de, insan haklarına da ilişmeyen yumuşak önlemler değil, gerçek bir sansür, insan haklarına hakiki engeller getirilmesi gerektiğini (abç)" yazdı. "Her şeylerini kopye eder olduğumuz Batı memleketlerinin tarihlerinde, Devletlerinin bekası söz konusu olduğunda, her türlü hakkı, hukuku askıya almaların yığınla misali bulunabilir"di. Bu tavır, sonraki aylarda

46 "Bu işin çaresi (...) Devlet kavramını ve Devlet Otoritesini temsil eden, Devlet felsefesine sahip çıkarlarla olur. Türkiye'nin başındaki dert, Türk'e özgü tedbirlerle düşünen Türkler tarafından alınır. Vatandaş otoritesizlikten bıkkınlık getirmiştir. Kırsal alanda ve kentte başkaldırması olan eskiyaya karşı tek tedbir Devleti bilen Devlet adamlarının ve Türklerin iktidar olmasıdır. (...) İyi belleğiniz. Otorite devletin haysiyetidir. O haysiyet ise MÇP, başında Türkoğlu Türk, Türk tarihini bilen, ona inanan insandan, Anadolu yaylalarından, Avrupa'daki Türk insanına kadar hepsinin ruhunun temelidir. Türk'ün, Türkiye aşkı ile Devlet haysiyeti ile sahip olacağı gün artık yakındır." (Cümle bozuklukları özgün metinden-T.B/K.C.)

da sürdü. SHP'nin ANAP çevrelerinde bile "normal" karşılanan "Güneydoğu raporu"nun "PKK tezleriyle paralellikler taşıdığı" savunuldu. Türkeş "SHP'nin bölücülüğe prim verdiğini" ilan etti; Paris'teki Kürt Enstitüsü'nün konferansına katıldıkları için SHP'den ihraç edilen milletvekilleri öncülüğünde kurulan Halkın Emek Partisi'ni (HEP) de "Türk milletinin karşılarında ciddi tedbirler alması gerektiği bölücü parti" olarak damgaladı.⁴⁷ Ülkücü basın 1990 ilkbaharından sonra "Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığı" verisini de sorgulamaya yöneldi. Doğu ve Orta Anadolu'nun da Güneydoğu Anadolu'dan daha gelişkin olmadığı düşüncesi işlenmeye başlandı. Orta ve Doğu Anadolu halkının "Anadolu'nun ilk Fatihlerinin torunları" olduğu ve Türkiye'nin "milli omurgasını oluşturduğu" savunuldu. Böylesi ayrıcalıklı bir milli misyonun taşıyıcısı olduğu ima edilen bu yöre halkının, Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) biraz "sitemle" baktığı üzerinde duruldu.⁴⁸ *Yeni Düşünce* 22 Haziran 1990'da "stratejik konumları itibarıyla ülkenin omurgasını teşkil eden" Orta ve Doğu Anadolu'nun "bugüne kadarki yapısından uzaklaşmaması" amacıyla bir "Orta ve Doğu Anadolu Kalkındırma Projesi - ODAP" önerisini gündeme getirdi.

Türk-Islam ülkücüleri ve *Bizim Ocak* ise, Kararnamelere destek veren bir çıkış yapmadılar; herhangi bir eleştiri de getirirmeden, sessiz kalmayı yeğlediler. Kararnamelerden değilse de, ülkücü hareketin muhafazakâr unsurlarının Kararnameleri desteklerken tırmandırdıkları devletçi-devletlü kampanyadan rahatsızlık duydular. Eski MHP Eyüp Gençlik Kolları Başkanı Resul Şahin'in, *Bizim Ocak*'ın Mayıs 1990 sayısında yayımlanan söyleşisinde "dün ülkücü hareketi çeşitli hile ve desiselerle

47 *Yeni Düşünce*, 27 Temmuz 1990.

48 Abdurrahim Karakoç, *Yeni Düşünce*, 20 Nisan 1990 ve Abdurrahman Küçük, *Yeni Düşünce*, 3 Ağustos 1990.

anarşinin kucagına atanların, bugün aynı tezgahlarla sahneye çıkaramadıkları ülkücüleri önce hayali bir 'dinci grup'la karşılaşma ortamına sokmaya çalıştıklarını; şimdi ise aynı çorabı aşiretlerin (abç.) boynuna geçirmeye çalıştıklarını söylemesi bu huzursuzluğun bir göstergesi sayılabilir...⁴⁹ Öte yandan, Türk-Islam ülkücülerinin kimi radikal unsurları, "devletin terörist mantığıyla hareket ederek, oradaki insanlara ayırım gözetmeksizin zulmettiğini; böylece halkın PKK'nın kucagına itildiğini, iki arada bir derede kaldığını dile getirdiler...⁵⁰

49 Ali Cemal imzalı yazılardan kısa bir süre sonra, 18 Mayıs tarihli *Yeni Düşünce*'de Yaşar Yıldırım'ın yazdıkları da bu bakımdan ilginçtir. Türk-Islam ülkücülerinin belibaşlı kalemlerinden olan Yıldırım'ın, askerden döndükten sonra kendisine yeniden tahsis edilen sütunundaki bu ilk yazısı şu sözlerle başlıyor: "Bir yere gidene 'yediğin içtiğin senin olsun, gördüklerini anlat' derler. Bizim de 'yediğimiz, içtiğimiz' bize kalsın. Bu ayrılığa şuna muttali olduk: Ne bu Devlet bizi sever, ne de ben bu Devleti." Gerçi ülkücü söylemde, idealize edilen "Devlet" kavramı ile hal-i hazırda "devlet" ve "devletliler" arasında ayırımın altı hep çizilir; fakat Yaşar Yıldırım'ın, Ali Cemal imzalı yazılarda vazedilen "devlete küsmeye yasağı" nı -hem de "kritik" bir konjonktürde- çiğnemesi, bu ayrımı izah edilemeyecek kadar rahatsız edici.

50 Aydın Eryılmaz'la söyleşi, *Bizim Dergisi*, Kasım 1990, s. 25.

Bu kitapta, ülkücü hareketin yapı özellikleri, dinamiğini oluşturan temel saikler ve ana yönelimleri hakkında bütünlüklü bir çerçeve çizdik. Tastamam sonuçlanmamış, sancıları süren bir dönüşüm süreciyle, netleşmemiş bir yapıyı tasvir ettik. Ülkücü hareketin yakın ve orta vadedeki siyasal varlığının ne olacağına, nasıl olacağına dair kesinlikli sonuçlar çıkartmak mümkün görünmüyor. Gene de kitabı bitirirken, ülkücü hareketin dönüşüm sürecinin varabileceği noktalar üzerine öngörülerimizi, sesli düşünme biçiminde ortaya koyacağız.

* * *

Genel kamuoyunda ve sol kamuoyunda ülkücü hareketin geleceği üzerine meraklar, kaygılar ve kehanetler, onun "gücü-kudreti"ne ilişkin yorumlar bağlamında yoğunlaşıyor; böyle yorumlarla örtüşüyor, hattâ belirleniyor. Bu bağlamda, karşıt görünmekle birlikte, aynı mantığın ürünü olarak birbirlerini koşullayan iki uç yaklaşım yaygın: Misyonunun 12 Eylül tarafından devralınması ve şiddet/terör uygulama imkanını yitirmesinin ülkücü hareketi "bitirdiğini" ilan eden yaklaşım

ile; ülkücülerin müthiş bir kadrolaşma ile devlete hakim oldukları, fiilen yönetimi ele geçirdikleri ve iktidarlarını mutlak hale getirecekleri günü bekledikleri doğrultusunda efsane yazan yaklaşım. Kitabın kapsamı, ülkücü hareketin nesnellliğini ıskalayan bu komplocu mantığa iltifat etmemek gerektiğini herhalde ortaya koymuştur... Ülkücü hareketin "gücü"nü gerçekçi gözle değerlendirmeye giriştiğimizde, ortaya paradoksal bir tablo çıkıyor. Bir yönüyle, 12 Eylül öncesine göre sokakta, basında varlığına oldukça az rastlanan, daha "sessiz", daha etkisiz, nicel bakımdan daha güçsüz, ayrışmalar ve tartışma kaosu içinde örgütsel disiplini zayıflamış bir hareket karşısındayız. Diğer yönüyle, kadrosu ve söylemi oldukça gelişmiş, anti-komünizme tabiliği azalmış, çok daha vasıflı, bireysel iç disiplinin güçlendiği bir camia var. Öte yandan, özellikle Orta-Doğu Anadolu'da üreyen (ve kısmen kent varoşlarında da yeniden üretilen) muhafazakâr reaksiyoner birikimin, ülkücü harekete, "MHP/MÇP seçmeni"nin çapına indirgenemeyecek ciddi bir destek potansiyelini daima vadedtiğini unutmamak gerekiyor. Ülkücü hareket, toplumun siyasallaştığı ve muhafazakâr reaksiyon dalgasının kabardığı bir konjonktürde kendisine az veya çok akacağını bildiği bu potansiyeli azamileştirmek ve massetmek için, bugün 70'lerdekinden çok daha hazırlıklı, donanımlı bir yapıdadır. Güncel sorunu; "hazırlığını" tamamlarken, söz konusu potansiyeli "konjonktüre" muhtaç kalmadan, mümkün olduğunca bugünden kuvveden fiile çıkarmaktır. Yani, 1970'lerdeki hızlı, denetimsiz, vasıfsız kitleselleşmenin yarattığı tıkanıklığının aksine; şimdi, mevcut "vasıflı" yapıyı yeterince kitleselliğe ve dinamizme kavuşturamamanın yol açtığı tıkanıklıktan söz edilebilir. Bu tıkanıklığın aşılması, ülkücü hareketin mevcut donanımını seferber etmesine, "aksiyon" ve "heyecan"la birleştirmesine imkan verecek bir ideolojik-siyasal netleşmeyi kotarmasına bağlı görünüyor.

Ülkücü hareket netleşme meselesinde iki düzeyde sorunlarla karşı karşıya. Bir düzeyde, örgütsel yapı ve önderlik ile ilgisi var. Genelde hareket içi ayrışmanın boyutları; özellikle de Türkeş'in de dahil olduğu üst önderliğin "muhafazakâr" zihniyeti ve pragmatizmi, "netleşme"ye ket vuruyor. Siyasal ve ideolojik düzeyden kaynaklanan sorunlar daha önemli: 1980'lerde ülkücüleri kavrayan ideolojik etmenler, toplumdaki ideolojik hegemonya mücadelesinde güçlü bir odak haline gelmelerini sağlayacak, siyaseten etkin bir söylem temelinde bütünleştirilmiş değiller. Bu da, bir siyasal kimlik olarak ülkücülüğü ve onun ikame edilemez, "özgün" bir hareket olma niteliğini/iddiasını zaafa uğrattıyor. Ülkücü hareketin dinamizminin, çelişmeyen, hattâ birbirlerini besleyen ama ayrı bir ırmak yatağı oluşturamayan üç ana mecrada aktığı söylenebilir. Bu mecralardan birisinin, diğerlerinin akışını yok etmeksizin, onları kendi yatağına katması ile; veya bunların birleşip yeni mecralar yaratmaları ile, ülkücü hareketin toplumsal-siyasal iddialılığını artıracak hegemonik çizginin oluşması mümkündür. Keza, söz konusu mecraların iyiden iyiye çatallanarak apayrı rotalarda akmaları da mümkündür. Söz konusu üç mecra, Ziya Gökalp'ın ünlü şiarını çarpıtarak simgeselleştirirsek, "Türkleşmek, İslamlaşmak, 'solcullaşmak"tır!

* * *

İlk akla gelen mecra, ülkücü hareket içindeki İslamlaşma yöneliminin açtığı yatakta akıyor. Ülkücü hareket önemli bir açılım imkanına, radikal İslamcılığın söylem ve eylem alanındaki ağırlığını artırarak kavuşabilir. Radikal İslamcı akımın, Ruşen Çakır'ın *Ayet ve Slogan*'da saptadığı gibi, 1980'lerin ortalarındaki ivmesini yitirmesi, ülkücü hareketin manevra alanında genişlemeye yol açabilir; Türk-İslam ülkücülerine bu tıkanmayı aşma misyonu ile öne çıkma fırsatı verebilir. Türkiye'de (gene Ruşen Çakır'ın deyişiyle) "sıradan Müslü-

man" halkta İslam'la "milli duygular"ı bileşik sayan zihniyetin yaygınlığı, Türk-İslam ülkücüleri için elverişli bir propaganda zemini sunar. Radikal İslamcı hareket(ler)in, 1980'ler boyunca etkiledikleri genç kuşaklara ve "sıradan Müslümanlara" Türkiye gerçekliğine dair reel politik bir perspektif sunamamış olmaları da Türk-İslam ülkücüleri için bir "imkan"a dönüşebilir. Gerçi ülkücü hareket de Türkiye politikasına yönelik özgülleşme bakımından pek ileri bir noktada değildir; ama gelişkin reel politika refleksleri ile bu açığını örtme, hatta kısmen giderme yeteneği, görece fazladır. Sonuçta ülkücü hareket "sokak" deneyimiyle ve reel politika performansıylay, radikal İslamcı akımın duyarlı kıldığı kitle üzerinde etkinlik kurmaya aday olabilir. Ancak bunun önünde, aşması gereken ciddi engeller de var. Öncelikle, İslamcı taban nezdinde laik, ırkçı ve şoven geçmişinden arındığını, "halis İslami" niteliğini kanıtlaması; açıkçası Türk-İslam ülkücülerinin, ülkücü hareketteki hegemonyalarını kurumlaştırmaları gerekiyor. İslamcı akımın yönlendirici kadrolarının ve entelejensiyasının, iletişimi kesmemelerine rağmen ülkücü hareketle araya belirli bir mesafe koyma eğilimleri de, ülkücü hareketin önünde engel oluştururken, İslamcı-ülkücü gerilimini diri tutuyor.

* * *

Türk dünyasındaki ve özellikle Sovyetler Birliği'nin Türk cumhuriyetlerindeki bağımsızlıkçı-milliyetçi dalga, ülkücü harekete bereket vaadeden bir başka mecra açıyor. Ülkücü hareketin hem geleneksel ırkçı-Türkçü unsurlarına, hem de İslamlaşan unsurlarına "nurlu ufuklar" vaadeden bir mecra bu. İlk anılan kesim, Cumhuriyet tarihi boyunca kamuoyunun gözünde "hayalcilikle" tescillenmesine yol açan Turancı perspektifini gerçekçi bir zeminde yeniden üretebilmenin hem mutluluğunu, hem şokunu yaşıyor. İslamlaşan kesim için, Orta Asya'daki gelişmelerin bir boyutu daha var: Batı odaklı

emperyalist sistemin dünyanın doğusunu kendisine tabi kılmaya, güneyini ise dışlamaya yöneldiği konjonktürde; Sovyetler Birliği içindeki üçüncü dünyayı ("güney") oluşturan Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlık vd. "hak" mücadelesi, Türk-Islam ülkücülüğü söylemini benimseyenlere Ortadoğu ve Doğu'nun "mazlum" Müslüman halklarını kavrayan, "cihanşumûl" olmasa da kıtalararası çapta hayaller üretme ilhamı veriyor. Taşralaşan ve yoksullaşan Türkiye toplumunda biriken tepkileri, Doğu'nun mazlum Müslüman Türk halklarından yana bir Batı karşıtı söylemle seferber etmeye "oynayabilirler". Kendisine Turancı ve/veya Batı karşıtı saiklerle kıtasal hedefler tayin ederken ülkücü hareketi zorlayacak etkenleri ele alacak olursak; önce, bu konudaki hazırlıksızlıklarını, bilgi ve iletişim yetersizliklerini belirtmek gerekir. "Dış Türkler"e dönük bilgi ve ilişki-iletişim ağında resmi ve devletlû güçlerin ağırlığı var. "Türk dünyası"nın bağımsızlık atılımını desteklemek için "milli birlik ve beraberliğin" pekiştirilmesine, "son Türk devletinin güçlendirilmesine" öncelik verme eğilimi de, ülkücü camianın merkez güçleri içinde yayılıyor. Dolayısıyla "Turan konjonktürünün", ülkücü hareketin resmi güçler tarafından (yeniden!) piyonlaştırılma riskini artıran bir yönü de bulunuyor. Tıpkı, Türklük damarını "aşırı" kabartarak, soy Türkçü etmenleri güçlendirerek ülkücülerin İslamlaşma sürecinde yaşadıkları siyasal-ideolojik sorunları keskinleştirme riskini yarattığı gibi... Kısacası, "Türk dünyasını uyanışı" ile açılan mecra, ülkücü harekete hem "büyük oynama" morali verebilecek, hem de diğer gelişme mecralarını tıkayabilecek bir özelliğe sahip.

. * * *

Ülkücü hareketin gerek dışa dönük, gerek kendi içindeki ideolojik hegemonya mücadelesinde ana eksenini oluşturmaması pek mümkün görünmeyen; fakat "Türkleşme" ve özellikle

“İslamlaşma” mecralarındaki gelişmelerde etkisi önemli olan üçüncü mecra, “sol” söylemle ilgili. Ülkücü harekette 1980 sonrasında yerleşen “düzen karşıtı”, “sol” söylem etmenleri; hareketin geleneğinde çok “ihmal edilmiş” olmalarının da etkisiyle, özellikle Türk-İslam ülkücülerinin ağzında oldukça uçlaştılar, radikalleştiler. “Çocukluk hastalığı” teşhisi de konabilecek olan bu “ultra-radikalizmin”; ülkücü hareketi soy faşizmin karakteristik ideolojik yapısına yakınlaştıran bir veçhesi var. Öte yandan, Türkiye toplumunun yaşadığı hızlı kapitalistleşme ve sınıflaşma süreci karşısındaki, özellikle Orta-Doğu Anadolu taşrasından yayılan ve orta sınıflarda yoğunlaşan tepkiler, ülkücü hareketin “sol” etmenleri kullanımına yeni açılımlar getirebilir. 1980’lerde yaşanan yeni kapitalist modernleşme dalgasının bırakacağı tortunun, dünyadaki “zengin, emperyalist Kuzey-yoksul, sömürülen Güney” kamplaşmasının gerilimiyle kıvılcımlanarak şiddetli bir reaksiyoner patlamaya yol açması, ihtimal dahilinde. İslami etmenlerin ağırlıklı olduğu “Anadolucu” bir popülizmin, saldırgan bir anti-modernizmin nüveleri; ülkücü ve İslamcı hareketlerin söylem ve eylem alanında zaten mevcut. Buna karşılık “sol” söylemin, ülkücü hareketin hem kendi içindeki; hem de üst yönetiminin egemen blokla ilişkilerindeki en büyük gerilim kaynaklarından birisi olduğunu kaydetmek gerek...

Bu üç mecradaki akış hızının, hattâ yönünün belirlenmesinde çok önemli olan bir etken, ülkücü hareket içindeki siyasal-ideolojik ayrışmanın alacağı biçimdir. MÇP’nin yönetiminde ağırlıklı olan ve yakın gelecekte de ağırlığını sürdürecektir olan çizgi; devlette kadrolaşmayla, seçimlerle ve “sokaktaki” etkinliğiyle güçlenerek reel politik düzlemde “anahtar” konumuna gelmeye dönük stratejisi ile, “Türkleşme” mecrası dışındaki dinamiki kavrama yeteneğinden yoksun. Bu nedenle, reel politikaya dönük kitlesel güç devşirmekte de tıkanıklık yaşıyorlar. Her üç mecradaki dinamiklerle birlikte nefes alan

Türk-Islam ülkücüleri, kitleselleşme potansiyeliyle daha canlı bir ilişki içindeler. Ancak onlar da, "İslamlaşma" ve "solculaşma" diye özetlediğimiz dinamiği besleyen reaksiyoner saikleri pozitif ve reel politik bir perspektife aktaracak olgunlukta değiller. Bu iki çizginin mecburi yanyanalığının doğurduğu gerilimin ve kısırlığın, organik bir bütünleşmeyle çözülmesi zor; kesin ayrışma veya iki çizgiden birisinin diğerine kesin galebe çalması ihtimalleri ise düşük... Böyle oldukça, ülkücü hareket "netleşmesini" gerçekleştiremeyecek, pozitif, "aksiyoner" bir çizgi tutturamayacak, reaksiyoner saiklerin kabardığı konjonktürlere olan bağımlılığı sürecektir. O zaman, beklediği konjonktürden alacağı verimin de, kendi "aksiyon" tasarımları doğrultusunda değil, gene, biçilen reaksiyoner görevler çerçevesinde kalması kaçınılmazdır.

Ülkücü hareketin geleceğini, "devlet", "ocak" ve "dergâh" arasındaki ilişkinin alacağı biçim belirleyecek...

Kitaplar

- Ali Yurttaşların İtirafı*, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1980.
- Alper Aksoy, *Umraniye İçinde Vurdular Bizi* (2. baskı), Otak Yayınları, Ankara 1990.
- Mürşit Altaylı, *Dinamik Ana Stratejiler*, Yönet Matbaası, İstanbul 1969.
- Taha Akyol, *Azerbaycan Sovyetler ve Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1990.
- S. Ahmet Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü* (3 cilt-2. baskı), Burak Yayınevi, İstanbul 1988.
- S. Ahmet Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği* (2. baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- Yasin Aslan, *Azerbaycan'da Pantürkizm ve Panislamizm*, Baysan Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1990.
- Muhammed Bahadır (derleyen), *12 Eylül ve Ülkücüler*, Cihad Yayınları, İstanbul 1990.
- Karl-Dietrich Bracher, *Die Deutsche Diktatur*, Köln 1970.
- Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan*, Metis Yayınları, İstanbul 1990.
- Oral Çalışlar, *Liderler Hapishanesi* (2. baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1989.
- Remzi Çayır, *Onlar Diridirler*, Otak Yayınları, Ankara 1987.
- Remzi Çayır, *Zarafet'in Fal Çiçekleri*, Uzman Matbaacılık, Ankara 1987.
- Remzi Çayır, *Zibilde Papatya Açtı*, Kısmet Matbaası, Ankara 1990.
- İlhan Darendelioglu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker Yayınları, İstanbul 1968.

M. Emin Deger, *CIA Kontraçerilla ve Türkiye*, Ankara 1979.

Altan Deliorman, *Tanıdığın Atsız*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1978.

Abdurrahman Dilipak, *Türkiye Nereye Gidiyor?* (5. baskı), Risale Yayınları, İstanbul 1988.

Abdurrahman Dilipak, *Bu Din Benim Dinim Değil* (2. baskı), İşaret-Ferhat Oltuk Yayınları, İstanbul 1990.

D. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti* (6. baskı), Birlik Yayınları, Ankara 1979.

Yılma Durak, *Mamak Mehtupları*, Ocak Yayınları, Ankara 1987.

Galip Erdem, *Suçlamalar* (2. baskı), Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1975.

Galip Erdem, *Mektuplar*, Millî Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara 1984.

Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Milliyetçiler Korkmayınız Birleşiniz*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara 1976.

Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri* (4. baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

E. Erverdi/D.Özer/A. Debbahoglu, *Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma* (2. baskı), Dergah Yayınları, İstanbul 1979.

Ercüment Gedikli, *İslam Asabiyye Milliyetçilik*, Taş Medrese Yayınları, Ankara 1990.

Nihat Genç, *Dün Korkusu*, Damla Neşriyat, İstanbul 1989.

Daniel Guerin, *Faşizm ve Büyük Serinaye*, Suda Yayınları İstanbul.

Ayvaz Gökdemir, *Buhranın Kaynağında*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979.

Ayvaz Gökdemir, *Türk Kimliği*, Ecdad Yayın-Pazarlama, Ankara 1990.

Ağah Oktay Güner, *Dost Gözüyle*, Kubbecaltı Neşriyatı, İstanbul 1988.

Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1980.

Erol Güngör, *Dünden Bugünden* (2. baskı), Mayaş Yayınları, Ankara 1982.

Erol Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri* (6. baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, *Türk-İslam Sentezi*, Aydınlar Ocakı Yayınları, İstanbul 1985.

Doç. Dr. Kurt Karaca, *Milliyetçi Türkiye*, Cınar Yayınevi, Ankara 1971.

Ökkeş Kenger, *Kahramanmaraş Olaylarının Perde Arkası*, Doğan Yayınları, Ankara 1989.

Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul 1968.

Prof. Dr. Ercüment Konukman, *Toplulukları Milleti*, Belge Yayınları, İstanbul 1989.

Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.

Nevzat Kösoğlu, *Konuşmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.

Yalcın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler-3*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1986.

Reinhard Köhnl, *Der Faschismus*, Distel Verlag, Heilbronn 1988.

Reinhard Köhnl, *Faschismustheorien*, Distel Verlag, Heilbronn 1990.

Ernesto Laclau, *İdeoloji ve Politika*, Belge Yayınları, İstanbul 1985.

Prof. J.M. Landau, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar* (broşür), (2. baskı), Tarihçi Kitabevi, Ankara 1979.

Walter Laqueur (ed.), *Fascism*, Penguin Books, Middlessex 1979.

Maria-A. Macciocchi, *Faşizmin Analizi* (2. baskı), Payel Yayınları, İstanbul 1979.

Maraslan Sonra...? (broşür), Birikim Yayınları, İstanbul 1979.

Yunus Meral, *Bir Mahkumiyetin Anatomisi*, Taş Medrese Yayınları, Ankara 1989.

Ömer Lütfi Mete, *Çılgınlığın Ardi Çılgılık*, Yeni Düşünce Yayınları, Ankara 1990.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-Alpaslan Türkes (2. baskı), Mayaş Yayınları, Ankara 1982.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-A. Oktay Güner - S. Somuncuoğlu, Ahmet Er, Mayaş Yayınları, Ankara 1982.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu-Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları ve Genel İdare Kurulu Üyeleri, Mayaş Yayınları, İstanbul 1982.

Salih Mirzabeyoğlu, *Kavgam/Necip Fazıl* (2. cilt), İbda Yayınları, İstanbul 1987.

Uğur Munıcı, *12 Eylül Adaleti* (2. baskı), Tekin Yayınevi, İstanbul 1987.

Mussolini, *Faşizm*, Kagan Kitabevi, İstanbul 1968.

Oğuzhan Müftüoğlu (derleyen), *Türkiye Gerceği*, Patika Yayınları, İstanbul 1989.

B.Ögel/H.D. Yıldız/F.Kırgızoğlu/M.Eröz/B.Kocaman/A.Çay, *Türk Milli Batanlığı İçerisinde Doğu Anadolu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara 1989.

Taha Parla, Ziya Gökalp, *Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989.

Nicos Poulantzas, *Faşizm ve Diktatörlük*, Birikim Yayınları, İstanbul 1980.

M. Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı*, Mesaj Yayın-Dağıtım, Ankara 1986.

Gert Schaefer, *Die Kommunistische Internationale und der Faschismus*, Verlag 2000, Offenbach 1973.

Necdet Sevinç, *Yazarını Kursunlatan Yazılar* (5. baskı), Anda Dağıtım, İstanbul 1973.

- Necdet Sevinç, *Ölkücüye Notlar* (4. baskı), Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1977.
- Ümit Sezgin, *Aydınlanmamış Cinayetler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987.
- William L. Shirer, *Nazi İmparatorluğu* (3. cilt), Hür Yayın ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1979.
- Otto Strasser, *Die Deutsche Bartholomaeusnacht* (7. baskı), Verlag Dritte Front, Prag/Zürich/Brüssel 1938.
- Muharrem Şemsek, *Makaleler* (2. baskı), Millî Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara 1984.
- Mehmed Sünbül, *Milliyetçi Miyiz? Müslüman Mıyız?* (broşür), Bursa 1989.
- Ömer Tanlak, *İtiraf*, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1980.
- Prof. Dr. Hikmet Tanyu, *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1981.
- Prof. Dr. Hikmet Tanyu, *İslam Dininin Düşmanları ve Allah'a İnananlar*, Burak Yayınevi, İstanbul 1989.
- Dündar İsaer'in Büyük Türkiye'si, Hasret Yayınevi, İstanbul 1972.
- Gaffar Tetik, *Komünizme Karşı İslam*, Zafer Matbaası, İstanbul 1978.
- Ayhan Tuğcuğil, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1980.
- Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Mayaş Yayınları, Ankara 1985.
- Alpaslan Türkeş, *Temel Görüşler* (4. baskı), Dergoh Yayınları, İstanbul 1979.
- Alpaslan Türkeş, *Konuşmalar*, Hasret Yayınları, Ankara 1979.
- Alpaslan Türkeş, *Yeni Ufuklara Doğru* (12. baskı), Devlet Yayın Dağıtım, İstanbul 1988.
- Alpaslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı* (3. baskı), Devlet Yayın Dağıtım, Ankara 1988.
- Alpaslan Türkeş, *Savınma*, Ocak Yayınları, Ankara 1987.
- Marcel Ussan, *Faşizm*, Töre-Devlet Yayınevi, İstanbul 1978.
- Prof. Dr. Aydın Yalçın, *Vatana İhanelin Anatomisi*, Yeni Forum Yayınları, Ankara 1986.

Sürelî Yayınlar

- Akis (1987),
Birlikim (1976-80, 1989-90),
Bizim Dergâh (1988-90),
Bizim Ocak (1983-90),
Çete (1989),

Girişim (1985-90),
Hizmet İçin Yeni Hamle (1981-84),
İkibine Doğru (1987-90),
İslami Mücadele/Mesele (1990),
Kitap Dergisi (1989-90),
Nokta (1983-90),
Panel (1989-90),
Ütopya (1984),
Yazı (1986-87),
Yeni Düşünce (1981-90),
Yeni Forum (1986-1990),
Yeni Gündem (1984-88),
Yeni Orkun (1988-90),
Yeni Ufuk (1990),
Yeryüzü (1990),
Yurda ve Dünyaya Bakış (1981-82),
Tempo (1989-90),
Töre (1983-84),
Türkistan (1988-1990),
Türk Yurdu (1987-90),
Türk Yurtları (1990),
Yankı (1984-87).

Belgeler

AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu (Aydınlık Yayınları, İstanbul 1978),
Dünyada Yeni Dengeler: Türk Dünyasının ve Türkiye'nin Meseleleri (İtökopi rapor, 1990),
12 Eylül'den Sonra Suçlanan MHP, Affedilen CHP (broşür - Frankfurt 1981),
Kahramanmaraş Toplumsal Olayları İddianamesi (1979),
MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi (1981),
MİSK/Temel Görüşleri (2. baskı, İstanbul 1976),
Muhafazakar Parti Program (1983),
Milliyetçi Çalışma Partisi 1987 Seçim Bildirisi (1987),
Milliyetçi Çalışma Partisi Programı (1988),

Resmî Belgelerle Kontrgerilla ve MHP (Aydınlık Yayınları, İstanbul 1978),
Seçim İstatistikleri (DİE, 1961-1989),
Sorulu Cevaplı Milliyetçi Hareket Partisi El Kitabı (1977).

T

ürkiye'nin siyasi-toplam
dan heri önemli bir varlı
Hareket'in yapısına, dü
tahlil ve araştırmalar y
1980'lerde, Ülkücü-Sol çatışması dönüldü
Hareket" hem solda hem sağda içiği be
devam etti. Soldaki gençli bahule göre "fa
tin, aynı sıfırla anılan 12 Eylül rejimiyle i
di? Ülkücü kadroların başta ANAP olma
lerdeki etkinliği MHP'nin misyonunun e
na mı geldi? "Ülkücü Hareket" in mafyave
la" denen karanlık güçlerle, devletle ilişle
lete, İslam'a, milliyetçiliğe, toplumsal dü
ne gibi değişimler yaşadı? "Ülkücü Harek
den içimlenme süreci, bu sorulara cevap
çok zengin ve canlı bir malzeme sundu
bunalımlı dönemin altüst oluşu içinde t
Dergisi, alanında ilk çalışma özelliğini
1990'larda, BBP'ni doğuşu ile bölünmes
işinin ön verilerini sunan kitap; sadece"
bütün olarak bilgiye, toplumu değiştirebi
lamayı gözetten bir yaklaşım denemesi ay